

Марта Бјелетић

ИС^{КО} ВРНУТИ ГЛАГОЛИ

Типови експресивних превербалних форманата
(на српском и хрватском језичком материјалу)

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA
Monographs 2

Marta Bjeletić

VERBS WITH A TWIST

Types of expressive preverbal formatives
(in Serbian and Croatian language material)

BELGRADE
2006

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Монографије 2

Марта Бјелетић

ИС^{КО} ВРНУТИ ГЛАГОЛИ

Типови експресивних превербалних форманата
(на српском и хрватском језичком материјалу)

БЕОГРАД
2006

ISBN 86-82873-10-9

Уредник серије:

проф. др Александар Лома,
дописни члан САНУ

Рецензенти:

проф. др Александар Лома
др Јасна Влајић-Поповић, виши научни сарадник

Тираж: 500

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство науке и
заштите животне средине Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ

Компјутерска припрема: Давор Палчић

Ликовно решење корица: Лепосава Кнежевић

Штампа: Чигоја штампа, Београд

CIP — Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

811.163.4'373.611

БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Исковрнути глаголи : типови експресивних превербалних форманата
(на српском и хрватском језичком материјалу) / Марта Бјелетић. —
Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006 (Београд : Чигоја штампа).
— 490 стр. ; 24 cm. — (Монографије / Институт за српски језик САНУ ; 2)

На спор. насл. стр. : Verbs with a twist : types of expressive preverbal
formatives (in Serbian and Croatian language material). — Тираж 500. —
Белешка о аутору: стр. [490]. — Напомене и библиографске референце
уз текст. — Библиографија: стр. 395–416. — Summary: Verbs with a twist
: types of expressive preverbal formatives (in Serbian and Croatian
language material). — Регистар.

ISBN 86-82873-10-9

а) Српскохрватски језик — Етимологија б) Српскохрватски језик —
Творба — Глаголи — Префикси в) Словенски језици
COBISS.SR-ID 131160844

САДРЖАЈ

Предговор	7
---------------------	---

Увод

I) О предмету рада	11
II) Лингвистички оквир теме	13
III) Општи историјат теме	15
IV) Циљеви рада	19
V) О концепцији рада	20

Појединачни експресивни префикси

1) kV- (ко-, ка-, ку-, к-)	25
2) čV- (че-, ча-, чо-)	60
3) gV- (га-, го-)	69
4) xV- (ха-)	73
5) šV- (ша-, ше-, ши-, шо-, шу-)	75
6) pa- (па-)	84
7) bV- (ба-, бе-, бо-)	90
8) mV- (ма-)	100
9) (-)tV-; (-)stV- ((-)тпо-, (-)тпа-, (-)тпе-, (-)тпу-; (-)стпо-, (-)стпу-, (-)штпо-; ђа-)	101
10) lV- (ла-, ле-, ло-)	114
11) a-, ja-	118

Основе

1) базати	123
2) бељити	128
3) бесити, -весити	132
4) бечити	137
5) бркати, брцати, брчити	143
6) брљати	149
7) -ведати	155
8) верати / -верити, ворити, вирати, -врати	159
9) виљати, виљити	173
10) винути, вијати	176
11) ?-вињати	179

12) витлати, витлити	181
13) врг(ати) / врз(а)ти, вр(иј)ег- / вр(иј)ез-	185
14) врдати, врњати, врцати	197
15) вркати, врчати, врчити	207
16) врљати	218
17) вртети, вртати, врнути, вратити	237
18) -керити	244
19) кечити	252
20) -кличити	257
21) -лечити	259
22) мез(г)ати	262
23) мрачити (се) / мрчити (се)	266
24) мрдити се	274
25) -мрети, -мрити, -мерити	277
26) мрштити се	281
27) -муњати	282
28) мурити	291
29) мусити се	296
30) мутити, -мудити	298
31) перити, пирити, пурити	308
32) печити	326
33) -прдати	330
34) -пркати	337
35) прљати	339
36) пршкати	344
37) прцати	346
38) прчити	352
39) тргати	356
40) трчити	359
41) ?турати, ?тулати, ?туљати, ?трљати	364

Закључак

I) Експресивни префикси у дијахроној перспективи	377
II) Експресивни префикси на синхроној равни	382
1) Експресивни префикси као систем	382
2) Семантика	387
3) Статус експресивних префикса у творбеном систему језика	391
Литература	395
Извори	412
Скраћенице	417
Summary	421
Регистар	430
О аутору	490

ПРЕДГОВОР

Ова монографија представља допуњену и технички дорађену верзију докторске дисертације „Типови експресивних превербалних форманата у српскохрватском језику“ која је одбрањена на Филолошком факултету у Београду, 12. маја 2001. године, пред комисијом у саставу: проф. др Даринка Гортан-Премк (ментор), проф. др Радојица Јовићевић, проф. др Драгана Мршевић-Радовић и проф. др Александар Лома.

Иако је текст монографије знатно обимнији од текста дисертације, ван корица књиге остало је још релевантне лексичке грађе која ће, кад „сазри“ за анализу, бити обрађена и презентирана у посебним радовима. Та грађа додатно сведочи да је појава којом се ова књига бави и те како присутна у нашем језику и да заслужује озбиљну лингвистичку интерпретацију.

У току настајања књиге својим увек драгоценим сугестијама и добронамерним примедбама неизмерно ме је задужио Александар Лома, колега и пријатељ.

Посебну захвалност дугујем Давору Палчићу, не само на високо професионалној припреми текста за штампу, већ и на несебичној помоћи око израде регистра.

Мојим колегама из Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ захваљујем се на разумевању и подршци.

Београд, марта 2006.

Аутор

1) Префикс *kV-*

(с.-х. *ko-*, *ka-*, *ку-*)

Као што је већ у Уводу напоменуто, од свих творбених елемената анализираних у овом раду, најпризнатији, а самим тим и највише обрађиван у литератури — јесте префикс *ko-*. Овом префиксу посвећен је низ радова.

Маценауер издваја префиксе *ko-*, *ka-* у преко четрдесет словенских лексема (Matzenauer 1881).

Малиновски, полазећи од Миклошича и понављајући неке Маценаурове примере, наводи тридесетак облика са префиксом *ko-* (Malinowski 1889).

Дебељак допуњава Миклошичеве примере потврдама из разних словенских језика, дајући и кратак преглед мишљења о пореклу префикса *ka-*, *ko-*. У тридесетак слн. и с.-х. речи (укључујући топониме) аутор раздваја префиксе са вокалом (*ka-*, *ko-*, *ga-*) од префикса без вокала (*k-*, *g-*), и показује њихово алтернирање (*knaditi* : *gnaditi* : *naditi*). Указује такође и на појаву *s* пред префиксом (*s-ko-*), као и на префиксални спој *sko-*, *ško-* (Debeljak 1954)²³.

Шиц констатује да у словенским језицима као творбени елементи постоје префикси *k-*, *ka-*, *ko-* са палаталном варијантом *če-* (дијал. *čo-*). Он сматра да овај префиксални тип служи превасходно за творбу номина и номиналних образовања од глаголских коренова, али указује и на широк круг глагола са овим префиксима. Аутор запажа да постоји велика разлика међу појединачним словенским језицима у коришћењу овог творбеног средства у сфери глагола (Schütz 1965).

Анализирајући префикс *ko-* и његове аломорфе (*че-*, *чи-*, *ка-*, *ча-*, *чу-*) на материјалу руског језика, Шански закључује да су они у функционалном погледу префикси а не морфеме посебног типа. Такође констатује да су ови префикси врло фреквентни у дијалектима (Шанский 1972)²⁴.

У етимолошким речницима префикс *ko-* различито се тумачи.

²³ Уп. и Куркина 1992:188–190, где су анализирани примери са префиксом *ko-* у словеначком.

²⁴ О префиксу *ko-*, *ка-*, *ку-* на материјалу рус. дијалеката в. Никончук 1979, Андреева-Васина 1985.

Миклошич сматра да су неке речи склоне да везују иницијални слог са заменицом *къ*. Од ове заменице он изводи префикс *ко-* и његове варијанте *ка-*, *к-*, *ку-*, *га-*, *ха-*, *haj-*, заступљене у низу речи које наводи (да поменемо само с.-х. примере: *накнада*, *коврчица*, *коврѣањ*, *коврѣач*, *накосѣријешѣи* итд.) (Miklosich 152–153 s.v. *kũ*).

Бернекер тврди да се овај префикс јавља у неколико мање или више поузданих случајева, као предлог у глаголским и именским образовањима. Он овамо убраја и префикс *ка-*, који се односи према *ко-* као *ра-* према *ро-*, *пра-* према *про-* (Berneker 531–532 s.v. *ko-*).

Холуб и Копечни констатују да префикс *ко-* има експресиван карактер, да има варијанте *ско-*, *шко-*, *чо-* и палатализоване дублете *че-*, *ше-* (Holub/Кореѣпŭ 174 s.v. *ко-*).

Махек сматра да је овај префикс идентичан лат. *со-*, лит. *ка-* и сродан гот. *га-*, нем. *ге-*, те да постоји и соноризована варијанта *го-* (Machek 263 s.v. *ко-*).

Фасмер не даје префиксе као носиоце одреднице, али их издваја у неколико речи, и то само у оним случајевима кад је посведочен и одговарајући облик без префикса (уп. Фасмер II s.vv. *каблѣк*, *каверза*, *кавзѣа*, *кадолб*, *качуричься*, *коверзень*, *ковѣркачь*, *коворот*, *коледѣха*, *кубрѣтачь*, *кувердатъ*, *кувереть*, *кувыркачь*, *кулепѣтитъ*, *кунѣжитьсь* итд.). Он углавном прихвата ставове Миклошича, Малиновског, Маценауера, Бернекера; у два случаја доводи префикс *ка-* у везу са заменицом *кто*, за *ко-* сматра да је заменичког порекла, а указује и на алтернације *ка-* / *ко-*, *ша-* / *ка-*, *ши-* / *ко-*.

Скок сматра да је у питању редак префикс, паралелан са општесловенским и псл. предлогом *к*, *ка*, који се јавља испред неких глагола кретања и неких именица (Skok II 116 s.v. *ко²*). Скок издваја овај префикс и у другим речима, а не само у онима које наводи у поменутој одредници.²⁵

Славски тумачи елемент *ка-*, *ко-* као редак (најчешће пејоративан) префикс, сродан са предлогом **къ* и партикулама *-ка*, *-ко*, *-къ* (Sławski II 16–17 s.v. *kadľub*).

У кашупском етимолошком речнику издвајају се префикси *ка-* (SEK III 14 s.v. *kažĕb*), *ко-* (id. 67, 68 s.vv. *komuzĕc sq*, *kopĕrlĕc sq*), а посебно се истиче архаичан пејоративни префикс *ку-* (< ие. **ку-*), који се у виду реликта очувао у низу кашупских лексема (id. s.vv. *kučĕpa*, *kudĵabel*, *kužăd*, *kusrăt*, *kunocĕc*, *kuzĕp*).

²⁵ Које речи су у питању видеће се при анализи изложеног материјала.

Безлај претпоставља постојање префикса *ko-* само у *košúta* (Bezlaј II 72)²⁶, док се о његовом присуству у другим лексемама не изјашњава децидирано. Сној пак тумачи елемент *ko-* као експресивни префикс (Snoj s.vv. *kobacáti, kolēbati*).

О третману префикса *ko-* у ЕСУМ и ЭСБМ в. горе.

На посл. нивоу издваја се читав низ образовања која садрже разматрани префикс, са свим његовим варијантама, уп. ЭССЯ s.vv.: ***ka**(o)blqкъ, **kaderь*, **kadybati*, **kadylba*, **kadylbь*, **kalěpa*, **камъ-diti*, **kanura*, **karužina?* / **karžina?*, **kaverь*, **kaveza*, **kavorna* / **kavornь*, **kavьrtь* / **kavьrtь* / **kavьrtja*, **kavьrza*, **kazobь* / **kozobь*; ***kobacati** / **kobačiti*, **koběniti (se)*, **kodybati*, **кодьra*, **kojariti (se)*, **kojasnoti (se)?*, **kokl'uka* / **kokl'učьka*, **kolēbati (se)*, **kolěbьka*, **kolupati*, **kolybati (se)*, **kolysati* / **koľuxati*²⁷, **komariti (se)*, **koměšati?*, **komětati?*, **komigati*, **komotati se?*, **komuditi*, **komudьnьjь*, **komъ-ziti (se)* / **komъziti (se)?*, **komьlža?*, **konoziti*, **konura*, **kopьrica*, **korěpati*, **korębati*, **koristati* / **koristiti*, **koristь*, **koristьnь(jь)*, **korьdjanьjь* / **korьdjava*, **kotьrčь*, **koulькъ*, **koveriti?*, **koverzlo*, **kověji*, **koveza*, **kovirati*, **kovitylati*, **koverditi?*, **kovortь*, **kovyr̄iti* / **kovyr̄ati (se)*, **ковьrkati*, **ковьrtati* / **ковьrtěti*, **ковьrtь*, **ковьrza*, **ковьrzati* / **ковьrziti*, **ковьrzьnь(jь)* / **ковьrzьna*, **kozvonь(kь)*, **kozyriti (se)*, **kozyrьbь*, **kožegь?*, **nakověsiti se*; ***kqđělъ**, **kqđrь* / **kqđerь* / **kqđr'a*,²⁸ **kqđyla* / **kqđьlo*, **kqkьrica*, **kqtoriti* / **kqtriti*, **kqtvorь?* / **kqtvora?*; ***kudьla**, **kudьlatьjь*, **куměkati?*, **kuněga?*, **kuněžiti (se)*, **kurěpati (se)*, **kuvьrtati (se)*, **kuzobь*, ***kьдьbovati?**, **кьmětiti*, **кьnaditi*.

У оквиру изнетих мишљења о префиксу *ko-* издвајају се две теорије о његовом пореклу: прономинална и препозициона.

Зачетник прономиналне теорије је Миклошич, а њен главни заговорник и представник — Трубачов, који читав систем експресивних префикса изводи од елемената заменичког порекла. Присталице про-

²⁶ Као курнозитет помињемо тумачење глагола *kprútiti se* „кострешити се (о животињи)“, *nakprútiti se* „нашепурити се, гиздаво се обући (о женској особи)“, у чијој се структури издваја експресивни префикс **kr-** (Bezlaј III 139 s.v. *pútiti se*), што оспорава Куркина 1997:204–205. Нама се чини да је овде дошло до алтернације **ko-putiti se* : *kprutiti se*, уп. с.-х. *колебаџи се* : *крлебам се*, са уобичајеном појавом ликвиде *r* на месту вокала.

²⁷ Другачије Варбот 1989:57.

²⁸ У речнику су дате и реконструкције свих изведеница од посл. **kqđělъ* и **kqđrь* / **kqđerь* / **kqđr'a*, али ми их као секундарна образовања не наводимо. Подразумева се да се и у тим облицима издваја префикс **kq-*.

номиналне теорије су и Фасмер (делимично), Шански, а ова теорија је свој пуни одраз нашла на страницама ЭССЯ.²⁹

Првим представником препозиционе теорије може се сматрати Бернекер, а његовим следбеницима — Славски и евентуално Скок, мада из његовог тумачења није јасно да ли он претпоставља и заједничко порекло овог префикса са предлогом *k*, *ka*. Индикативна је и једна Трубочовљева опаска, изнета у одредници посвећеној псл. предлогу **kъ(n)* (< ие. **ku / *kuom*). Он наглашава да раширено мишљење како се предлог **kъ* не јавља као префикс (које заступају Бенвенист, Вајан, Копечни) елементарно оповргавају не само примери као **kъnadiiti*, него и они као **kъdělъ*, у којима је присутан пун облик **kъ* < ие. **kom* (ЭССЯ 13:170–171 s.v. **kъ(n)*). Ово као да стоји у супротности са ставовима самог Трубочова о пореклу префикса *ko-*. Недоумица се, међутим, разрешава чињеницом да Трубочов и овом „предлогу-последлогу“ такође приписује **з а м е н и ч к о** порекло (l.c.).

Остали аутори, иако признају постојање префикса *ko-*, не изјашњавају се конкретно о његовом пореклу.

Детаљну анализу литературе о експресивним префиксима и поменутих теорија о њиховом пореклу даје Москов 1981:45–55, 63–67.

ПРИМЕРИ³⁰:

ко-бељати impf. „с муком се кретати, ићи, ваљати се“ Лика, „климати се, клатити се, померати се“ (РСА), „напорно, с муком ићи, живети и сл.“ Прошћење (Вујичић), „котрљати (о камењу)“ Пива (Гаговић 2004), *кобеља* 3. sg. „једва ићи“, „једва састављати крај с крајем“ Тимок (Динић 1988), *кобељати се* „мицати телом, копрцати се, гмизати“, фиг. „трудити се, мучити се“ (РСА), „једва се кретати“, „в. *кобрљати*“ Ускоци (Станић), „извлачити се из неприлике“ Мачва (грађа ЕРСЈ), *кобељати (се)* „кретати (се), покретати (се), излазити на крај (с радом, пословима, имовином), извлачити се из каквих тешкоћа, сналазити се, напорно

²⁹ Варијантност псл. **ko- / *kъ-* одговара индоиранској *ka- / ku-* (в. Закључак), те би говорила у прилог заменичком пореклу разматраних префикса.

³⁰ Већина облика наведених у овом поглављу већ је разматрана у етимолошкој литератури, мада не увек и једнозначно протумачена. У таквим случајевима ограничили смо се на навођење извора у којима се дата лексема тумачи, уз додатни коментар, ако је то потребно. Кад су у питању етимолошки решене речи, допринос нашег рада видимо пре свега у евидентирању свих потврда датог експресивно префигураног облика, чиме се стиче представа о његовом ареалу, и свих његових изведеница „нормалним“ префиксима, чиме се показује фреквентност његове употребе. Примери који до сада нису разматрани у литератури, или су тумачени на други начин, посебно се коментаришу.

живети, преживљавати некако“ Загарач (Ћупићи 1997), Васојевићи (Боричић), *кобељам се* 1. sg. „копрцати се“ Лесковац (Митровић), *кобеља се* 3. sg. „id.“: Кобеља се кјко пиле у кучина, „мучно живети, једва састављати крај с крајем“: Кобељам се некако, ал’ тешко Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *ко-м-бељааи се* „в. *кобељааи се*“ ЦГ (РСА), *комбељааи се* „опстајати“: Комбељамо се од зиме до прољећа, од прољећа до зиме, и све тако Рожаје (Надзић)³¹

до-ко-бељааи рф. „докотрљати, доваљати“ (РСА), Ускоци (Станић), *докобељааи се* „доћи, стићи с напором, с тешкоћама“, „постићи нешто с муком, с тешкоћом“ (РСА), „доћи с напором“ Војв. (РСГВ), Пива (Гаговић 2004), „докотрљати се“ Ускоци (Станић)

за-ко-бељааи рф. „закотрљати, откотрљати“: Закобеља крљу сијена и откотрља право на торину Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић), *закобељааи се* „почети се кобељати, кренути котрљајући се“ Комарница (РСА)

ис-ко-бељааи рф. „спасити, извући некога из тешког положаја, ситуације и сл.“ (РСА), „id.“, „једва изићи“, „котрљајући допремити нешто одоздо горе, искотрљати“ Ускоци (Станић), *искобељааи се* „спасити се с неког опасног места, извући се, испетљати се из неке тешке ситуације, неприлика“ (РСА), Војв. (РСГВ), Ускоци (Станић), „id.“: До скоро је бијо љута сиротиња, а оскора се искобељо и са[д] ти је на коњу, „исклизнути“: Стадок на накав камен а он се искобеља, па дрепик Пива (Гаговић 2004), *искобељааи се* „ископрцати се“, „спасити главу, извући се“ Васојевићи (Боричић), *искобељааи (се)* „извући (се), спасити (се), ослободити (се) нечега, изаћи из тешке ситуације, провући (се), с напором (се) ишчупати“ Загарач (Ћупићи 1997), *искобељам се* 1. sg. „извући се“ Лесковац (Митровић)

на-ко-бељааи рф. „накотрљати, наваљати, нанети“: Ко ли је ово накобељо камење, кости му се кобељале по гробу Пива (Гаговић 2004), *накобељааи (се)* „нагомилати (се) кобељајући (се)“ Ускоци (Станић)

о-ко-бељааи рф. „учинити да се нешто почне котрљати, обурвати, отиснути“: Пушти мене, ја ћу га [камен] окобељати, *окобељааи се* „почети се котрљати, обурвати се, отиснути се, одронити се“,

³¹ Уп. из истог извора облик *кџмбааи се* „састављати крај с крајем, једва опстајати, мучити се“, који би могао сугерисати да је глагол *комбељааи се* заправо његова суфиксална изведеница (суфиксом *-ељ-*).

„стићи негде котрљајући се“, *ошкобељаџи (се)* „откотрљати (се)“ id. (ibid.)

с-ко-бељаџи pf. „скотрљати“: Ми сидијасмо испот пута, а неко скобеља камен, умало нас грдом нагрди Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић), *скобељаџи се* „сићи котрљајући се“ id. (ibid.), *скобеља (се)* 3. sg. „снаћи се“, „учинити, направити (некако)“, „сићи, спустити се“ Радимна (Томић 1989)

ВАРИЈАНТЕ / ПАРАЛЕЛЕ:

го-бељаџи (се) impf. „ићи несигурно, тетуралујући се, тешко се кретати“ Параћин, Врање, Левач, Темнић, фиг. „тешко живети, кубурити, мучити се“ Врање (РСА), „кобељати (се)“ Ускоци (Станић), *гобеља* 3. sg. „id.“ Црна Река (Марковић 1986), *гобеља се* „једва се кретати“, фиг. „животарити, кубурити“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

из-го-бељаџи се pf. „извући се, и скобељати се“ Војв., Темнић (РСА)

го-м-бељаџи (се) impf. „с муком, једва ићи“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

до-го-м-бељаџи (се) pf. „с напором, једва доћи“ id. (ibid.)

из-го-м-бељаџи pf. „тешко, с муком изаћи“: Једва се изгомбељасмо из Шљивића потока уз ону страну Драгачево (грађа ЕРСЈ)³²

га-бељаџи impf. „једва ићи, вући се“: Остарела је много, не излази никуд, габеља онђе око куће, тобож да нешто помогне али слабо ЦГ (РСА), „id.“, „бауљати“, „немоћно нешто радити“, „бити у животу, животарити“: Не живим ја, но габељам Ускоци (Станић), „ићи“ Прошћење (Вујичић), „живети габељски“³³: Габељамо, и тако живимо ко за инат, „једва ићи, вући се“: Нијесам ти више кадар нукуј, једва габељам вуда око куће Пива (Гаговић 2004)

из-га-бељаџи (се) „изићи гавељајући, и скобељати се“ Ускоци, Лика (РСА)

ге-бељаџи impf. „гавељати“ Ускоци (Станић)³⁴

³² Овде свакако треба рачунати на утицај глагола *гомбељаџи се* „врпољити се, мешкољити се, вртети се“, „гложити се, препирати се“: Гомбељају се између себе (РСА) < *гџмбџи / гџмбџи* „id.“, уп. са другим суфиксом *гомбесаџи се* „гложити се, препирати се“: Вазда се око нечега гомбесају (РСА). У питању је исти творбени модел као код *комбџи : комбељаџи* (в. претходну напомену).

³³ Треба претпоставити и утицај именице *Габељ* „Циганин (чергаш)“, одатле *габељ* „ковач“, „богаль, наказа“ ЦГ (РСА), *габељски* adv. „цигански, ромски“ Ускоци (Станић).

³⁴ Уп. и *га-вељаџи* „габељати“ Ускоци (Станић), *изгавељаџи (се)* „изићи гавељајући, и скобељати се“ Ускоци, Лика, (РСА), *гавељак* m. „мало дете које је

до-ко-йѣљаѿи се pф. „до ко бе љ а т и се“: [Он] се [намери] на новце, те му за руком изиђе да их се докопеља [добави] БиХ (РСА)

ис-ко-йѣљаѿи се pф. „и ско бе љ а т и се“ Гацко (РСА), Поткозарје (Далмација), *искојѣљаѿи се* „id.“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)³⁵

• Скок сматра да је основно значење глагола *кобељаѿи* — „ваљати, котрљати“, а да се од њега метафорички развило значење „трудити се, мучити се“. Он у глаголу издваја префикс *ко-* и помишља да би исходишни облик могао бити глагол *йѣљаѿи*, са каснијим ономатопејским варирањем *й > б* (Skok II 118 s.v. *koběljati*)³⁶. Везу са *йѣљаѿи* претпоставља и Томановић, који тумачи глагол *искобељаѿи се* као резултат контаминације *искојѣљаѿи се* + *избавиѿи се* (Томановић 1938–1939:205). Глагол **бељаѿи (се)* није посведочен, али можда се одговарајућа основа *-бељ(аѿи)* крије у облику *бељашан* adj. „који много замара, који мора дуго и стрпљиво да се ради“: Пекмез од дренке млого је бељашан за правење Врање (Златановић), или је, пак, ова основа у с.-х. језику сачувана само у префигираним облицима. У прилог томе говори и чињеница да је на основу чеш. *belhati (se)* „храмати, шепати, гегати се“ реконструисан псл. облик **bel’ati? / *běl’ati?* (ЭССЯ 1:185), чија би континуанта могло бити и с.-х. *(ко)бељаѿи*. У одредници се оповргава Бернекерова и Чопова реконструкција овог чеш. облика као **beľgati*, уз објашњење да је елемент *h* овде секундаран, као у *kulhati*. Као што синонимно *kulhati* потиче од **kul’ati* (Machek 306), тако и *belhati*, по мишљењу аутора ЭССЯ, може потицати од **bel’ati*, уп. и чеш. дијал. *belat* „љуљати, уљуљкивати (дете)“. Они упућују и на Махекову претпоставку о могућој вези са чеш. *kolébatı (< *ko-lěbatı)* (Machek 50),

почело да пуже“, *гавѣљина* f. „особа која се једва креће“, *гавѣљуша* „id.“, *ге-вѣљаѿи* „гавѣљати“ Ускоци (Станић), *изгвѣљаѿи* „изићи гавѣљајући, и ско бе љ а т и се“ ЦГ (РСА), *га-буљаѿи* „тешко се кретати, једва корачати“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004), *га-м-буљаѿи* „неспретно, несигурно корачати (о тек проходалом детету)“, *гѣмбуља* f. „дете које је тек проходало па неспретно и несигурно корача“ Златибор (Миловановић 1983).

³⁵ Основни глагол има нешто другачију семантику, која претпоставља и другачије порекло: *ко-йѣљаѿи* impf. „понешто радити, помало пословати, радуцкати“: Пребирам ову земљу у башчи – чо’јек мора нешто да копеља Гацко, *којѣљкаѿи* dem. „копати, копкати“ Босна (*< кой-ель-аѿи?*), док је повратни облик могао претрпети и семантички утицај глагола *којрцаѿи се*, уп. *којѣљаѿи се* „копрцати се, бацкати се“: Почео се копељати на земљи као заклано пиле Босна, *којѣљкаѿи се* dem. „копељати се“, „буни-ти се, негодовати“ id. (РСА).

³⁶ Међутим, ако би заиста основно значење глагола било „ваљати, котрљати“, онда би се облик *кобељаѿи* могао протумачити и као фонетска варијанта основног *кобрљаѿи* „id.“ (в. **брљати**), будући да је за експресивну лексикку карактеристична замена гласа *p* вокалом (в. Закључак).

на основу чега закључују да би и реконструисани псл. облик могао бити резултат старе метатезе *lěb- > *běl'-? (l.c.).

Да ли је у питању метатеза не може се са сигурношћу утврдити, али да су облици *колебајџи* и *кобељајџи* међусобно повезани, показују и следећи примери: *заколебајџи* „ударити у неки велики посао, предузети нешто крупно“ БиХ, *заколебајџи* „започети какву градњу“: Ено Пињови синови заколебали стају о[д] десе[т] метара дужине Пива (Гаговић 2004) : *закобељајџи* „започети неки посао“: Закобељо Стојан и увелико прави стају id. (ibid.).

Наведене варијанте одн. паралеле разматраног глагола још једном показују сву сложеност лексичког материјала који је предмет нашег истраживања. Овај слој лексике карактерише присуство различитих фонетских промена, варијација, формалних и семантичких контаминација, што често за последицу има немогућност утврђивања коначног решења.

ко-лѐбајџи / *колѐбајџи* impf. „љуљати, њихати, зибати (колевку, дете и сл.)“, „покретати тамо-амо, мрдати, климати“, „клатити се, гибати се“, „вијорити, лепршати, лелујати (нешто)“, фиг. „уздрмавати, потресати“, „ићи, кретати се тетураво, климаво, тетурати, клипсати“ (РСА), *колѐбајџи (се)* „померати се, љуљати се, клатити се“ Драгачево (Ђукановић 1995), „бити неодлучан, несигуран“ Војв. (РСГВ)

за-ко-лѐбајџи pf. „покренути из равнотежног положаја, заљуљати, зањихати“, „учинити несигурним, непоузданим, помутити“, „ударити у неки велики посао, предузети нешто крупно“ БиХ (РСА), „зањихати, заљуљати“, „узнемирити, помутити“ Ускоци (Станић), „започети какву градњу“ Пива (Гаговић 2004), *заколебајџи се* „заљуљати се, зањихати, затетурати се“, „заталасати се“, „показати неодлучност, непоузданост, поколебати се“, „посрнути, почети пропадати (економски)“ Банат (РСА), „заљуљати се, зањихати се“, „покварити се (о времену)“ Ускоци (Станић), *заколебајџи (се)* „стати се колебати, постати неодлучан“, „запасти у тешкоћу, заглибити се (обично у материјалном погледу)“ бачки Буњевци (Reić/Ваџлија)

ис-ко-лѐбајџи pf. „расклимавши извући, извадити, истргнути“: Исколеба је оно дрво ка да није имало коријена ЦГ, *исколебајџи се* „искобељати се, извући се“ Зоруновац, *исколебајџи се* „id.“ (РСА)

кр-лѐба се 3. sg. impf. „ходати заносећи се лево-десно“ Лужница (Манић), *крлѐба* „једва ићи, једва се кретати, једва гурати некако

кроз живот“ Тимок (Динић 1988), *искрљѣбаѿи (се)* „извући (се), искобељати (се) (из какве неугодне ситуације“ Заглавак (РСА; ас., inf.?)

• Од псл. **ko-lěbati (se)*, за основу уп. лит. *lāibas* „танак“ итд. Уп. Matzenauer 1881:187; Skok II 255–256 s.v. *lābav*; id. 530 s.v. *njīhati (se)*³⁷; Machek 268 s.v. *kolēbati*; ESJS 6:327 s.v. *kolēbati*; ЭССЯ 10:129–130 s.v. **kolēbati (se)*; Москов 1965:72. Другачије Sławski II 347–348 s.v. *kolebać (sie)*; БЕР 2:550–551 s.v. *колебая се*; Фасмер II 288 s.v. *колебать*; Schuster-Šewc 599–600; в. и ЕСУМ 2:510–511 s.v. *колибати*.

Облик *крлеба се* из југоисточне Србије свакако је у вези са буг. *кърлѣбам (се)*, које Москов изводи од *ка-* + **лебам* (Москов 1971:423), док се у бугарском етимолошком речнику тумачи као резултат контаминације (в. БЕР 3:208).

ко-мѣшаѿи impf. „(по)кретати, померати у разним правцима, мешати“, „трести, дрмусати“, „чинити покрете неким делом тела у разним правцима, мицати, мрдати“, „изазивати нелагодности у стомаку, завијати, осећати муку“ (РСА), „узбуњивати“, „покретати тамо-амо појединим деловима тела“ Ускоци (Станић)³⁸, *ко-мѣшаѿи се* „кретати се, ићи у разним правцима“, „померати се, мешати се, ковитлати се“, „мешкољити се, врпољити се“, „(око кога) обигравати, врзати се“, „љутити се, негодовати, противити се“, „дизати устанак, буну, бунити се“ (РСА), „узбуђивати се, бунити се, покретати се у маси“, „врпољити се“ Ускоци (Станић), *комѣшаѿи се* „кретати се у свим смеровима без реда“ Гола (Večenaj/Lončarić)

за-ко-мѣшаѿи pf. „почети комешати, мицати, кретати нечим“, *за-ко-мѣшаѿи се* „ускомешати се, узнемирити се“, фиг. „узбунити се, узбуркати се, доспети у узбуђење“ (РСА)

на-ко-мѣшаѿи се pf. „довољно дуго се комешати“ (РСА)

ус-ко-мѣшаѿи (се) pf. „узнемирити (се), узбунити (се), узрујати (се)“ Ускоци (Станић), *ускомјѣшаѿи се* „id.“ Поткозарје (Далмација)

ис-ку-мијѣшаѿи pf. „измешати, испретурати“ (РСА)

³⁷ Сасвим супротно тумачење Скок даје s.v. *kòlijevka*, где децидирано каже: „Неће бити префикс *ко-* + **lěbati*“ (Skok II 125).

³⁸ Овамо можда и *комѣсаѿи* „мрсити косу“ Гола (Večenaj/Lončarić). Уп. и *ко-мршљаѿи* „комешати, мрсити“, *искомршљаѿи* „искомешати, измрсити, замрсити“, *покомешљаѿи се* „ускомешати се“ Шумадија (грађа РСА).

ку-мешање п. „превирање, комешање“ Гола (Večenaj/Lončarić)³⁹

• Спој префикса *ко-* и глагола *мешаџи* / *мијешаџи*. Уп. Matzenauer 1881:187; Skok II 133 s.v. *koměšati (se)*; ЭССЯ 10:171 s.v. **koměšati?* (где је псл. облик реконструисан само на основу с.-х. потврде, за коју се сматра да би могла бити и локална иновација); Куркина 1981a:25; Москов 1965:71; Запрудский 1989:125–127; уп. и ЭССЯ 18:215–217 s.v. **měšati (se)*. У облику *искумијешаџи* дошло је до појаве префикса *ку-* уместо *ко-*.

?к-надиџи имрф. „давати накнаду, накнађивати“, „украшавати везом, вести“, „правити сагове, тепихе“, фиг. „смишљати, сновати, размишљати“, „нашироко и надугачко причати, по својој жељи дотеривати исказ о нечему, китити, вести“, „састављати песму, певати о некоме, о нечему“ (РСА) : **надиџи** „облагати надом, великом оштрицу секире, сабље и осталог сечива“ (Вук; РСА)

дò-к-надиџи рф. заст. „допунити, додати, довршити; надокнадити“ Буковица (РСА)

ис-к-надиџи рф. „сложити у једну целину, саставити (песму и сл.)“ (РСА)

на-к-надиџи рф. „дати нешто као накнаду, обештетити“, „надоместити, надокнадити“ (РСА)

на-дò-к-надиџи рф. „id.“, „додати, измислити, надометнути (у причи, песми)“ (РСА; РЈА)

рас-к-надиџи рф. „разгодити, расути“ Макарска (Skok II 108 s.v. *kna-diti*)

с-к-надиџи рф. „прибавити“ (Вук), „саставити (песму, крај с крајем)“ Сивь, Оток у Слав. (Skok l.c.)

• У овом глаголу издваја се префикс *кь-*, додат на основу **naditi*, уп. ЭССЯ 13:198 s.v. **kьnaditi*; Debeljak 1954:173; Куркина 1982:21–22. Другачије Skok II 108 s.v. *kna-diti* (< **kьnada* „гомила пањева“ < **кьнь* / **кьнь*) који прихвата и допуњава Мурково тумачење (в. Murko 1937). Ајети сматра да, с обзиром на веома ограничену употребу глагола *кнадиџи* (*искнадиџи*) „створити текст народне песме“, његов извор треба тражити у алб. *këndo* „певати, испевати, спевати песму“ (Ајети 1985:8). О исходишном *надиџи* (< псл. **naditi*) в. ЭССЯ 22:8–9.

³⁹ Овамо можда и *крмијешаџи се* „протезати се, мицати се (о детету које се буди), мешкољити се“ Дубровник (РСА) (тако Skok II 133), уп. *колебаџи* : *крлебаџи*).

?kò-*рисѝиѝи* / *корѝиѝиѝи* impf. „бити од користи, омогућавати да се нешто постигне, уради, доприносити“, „(у)чинити добро пријажући, годећи (о јелу и сл.)“, „употребљавати“, „искоришћавати“, ~ *се* „употребљавати (нешто) за своје потребе, примењивати (нешто) на погодан начин, корисно се (по)служити (нечим)“, „искоришћавати остварујући предност, преимућство, добит и сл.“, „имати користи, извучити корист“ (РСА)

*ис-кò-*рисѝиѝи** / *искорѝиѝиѝи* pf. „корисно употребити, применити што, корисно се послужити чиме“, „остварити какву добит из чега на штету другогa или користећи се нечијим неповољним положајем“ (РСА)

• Уп. ЭССЯ 11:70–73 s.vv. **koristati* / **koristiti*, **koristь*; Machek 279 s.v. *korīst*. Једино се у ова два етимолошка речника предлаже етимологија која подразумева присуство експресивног префикса *ко-*, али не постоји сагласност у погледу основе: **ristati* „гонити“⁴⁰ или **rystati* (детаљно в. ESJS 6:339–340 s.v. *koristь*). Скок без решења, ипак дајући предност Миклошичевом извођењу именице *корисѝ* од глагола *корѝиѝи* (Skok II 155 s.v. *kòrīst*). Од новијих речника, Снојев и Боришев прихватају Чопово тумачење, које се у ЭССЯ одбацује (Snoj 261 s.v. *korīst*; Voryś 251 s.v. *korzyść*).

ко-ба̀цаѝи *се* impf. „копрцати се, бацати се, ритати“ Буковица, Војв., Дубица (РСА), Поткозарје (Далмација), *коба̀цаѝи се* „id.“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *коба̀цаѝи се* Михаљевићи (Perušić 1993)⁴¹, *коба̀цаѝи* „колутати“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986), *коба̀цаѝи се* „пребацити се преко главе, ваљати се“ Озаљ (Težak 1981)

ѝре-ко-ба̀циѝи се pf. „преврнути се преко главе, начинити колут напред“ Михаљевићи (Perušić 1993)⁴²

ку-ба̀цаѝи impf. „јурити у скоковима, скакати“ Трешњево (РСА), *ку-ба̀цаѝи (се)* „брзо пролазити, промицати, јурити“ Васојевићи (Стијовић 1990), *куба̀цаѝи (се)* „бацати се, нагло искакати или ускакати“ Загарач (Ћупићи 1997)⁴³

⁴⁰ Тако и Варбог 1972:65–70, с том разликом што она претпоставља примарност именице у односу на глагол.

⁴¹ Уп. из истог извора именицу *коба̀цање* „ваљање по тлу“.

⁴² Није сигурно да овамо спадају облици *коба̀цаѝи* „гацати, тапкати“: Пас чувар ... лаје; А за тим чета гусака кобаца и *ис-ко-ба̀чиѝи* „избечити, избуљити, исколачити (очи)“ (РСА). Први облик има другачију семантику, која би указивала и на другачије порекло, а други би могао бити и фонетска варијанта облика *искобечѝи* „id.“ (в. **бечити**).

⁴³ Уп. из истог извора *ба̀цаѝи (се)* „бацати (се)“.

ку-ба̀ца̀ӣи pf. „нагло скочити; јурнути, полетети“ Трешњево, куба̀ц-нӯӣи „id.“ ЦГ (РСА), куба̀цн̄ӯӣи (се) „бацити (се), скочити енергично и нагло, нагло поскочити, прескочити, ускочити“ Загарач (Ћупићи 1997), „брзо промаћи, пројурити, клиснути“ Васојевићи (Стијовић 1990)

ис-ку-ба̀ца̀ӣи pf. „изјурити скачући“ Трешњево (РСА)
куба̀ц interj. за означавање скока Загарач (Ћупићи 1997)
ку-м-ба̀ца̀ӣи се impf. „копрцати се, ритати се“ (РСА)⁴⁴

• Од псл. **ko-bacati*. Уп. Matzenauer 1881:185; Malinowski 1899:119; Skok II 117 s.v. *kobàcati*; Snoj 242 s.v. *kobacàti*; Москов 1965:71; Запрудский 1989:141–142; ЭССЯ 10:86 s.v. **kobacati* / **kobaciti*?⁴⁵; Варбот 1981:35. Другачије Verneker 532 s.v. *kobacajǫ*; БЕР 3:71 s.v. *куба̀ц*ам. О исходишном глаголу ба̀ца̀ӣи уп. Skok I 84–85 s.v. *bàcati*; ЕРСЈ 2 s.v. ба̀ца̀ӣи; ЭССЯ 1:118–119 s.v. **bacati* (се) / **bocati* (се); SP 1:174 s.v. **bacati*; БЕР 1:37 s.v. ба̀ца̀м; Machek 41 s.v. *bàcat*; ЕСУМ 1:154 s.v. ба̀ц; Грицкат 1955–1956:64, 93.

ко-мòт̄а̀ӣи се impf. „мотати се, врзати се“ Војв. (РСА)

за-ко-мòт̄а̀ӣи pf. „увити, умотати, завити, обавити“: Закомотај товарину око главара, виш да се вуче, закомòт̄а̀ӣи се „замотати се“: Ено се теле закомотало, удавиће се — Змија се закомотала око гране и шиче Пива (Гаговић 2004)

о-ко-мòт̄а̀ӣи pf. „обмотати, омотати“ Ускоци (Станић), Банија и Кордун (Петровић Д.), Поткозарје (Далмација), Колубара (грађа РСА), окомòт̄а̀ӣи „id.“ Вргада (Јуришић)

• Од псл. **ko-motati* (се). Скок нема. Уп. Куркина 1982б:184; ЭССЯ 10:178 s.v. **komotati se*?; id. 20:44–47 s.v. **motati*.⁴⁶

⁴⁴ Уп. варијанте: *ко-ба̀са̀ӣи се* „id.“ Дворска, *ку-ба̀са̀ӣи* „скакутати трчећи“ ЦГ (РСА), *ку-м-ба̀сӣӣи* „нагло, безглаво некуд кренути“, „одједном скочити у воду“ Ускоци (Станић); *ко-бѐца̀ӣи се* „в. коба̀ца̀ӣи се“ Далм. (РСА), *у̀рико̀бѐцӣӣи се* „превртати се“ Сумартин (Novaković 1994:133) према *бѐца̀ӣи се* „трзати се“: Како цукеле лају, тако се волови бецају, *бѐцнӯӣи се* „кратко се трзнути, уплашити се, пресећи се“ Колубара (грађа РСА), *бѐцнӯӣи се* „тргнути се“ Драгачево (Ђукановић 1995).

⁴⁵ У одредници се неоправдано наводи и облик *ко̀бачӣӣи* „ухватити“, који семантички, а вероватно и етимолошки (в. Skok II 117 s.v. *kòbač̄a*), одступа од осталих примера. Већ је и Маценауер указао да је творбено рашчлањавање овог глагола на префикс *ко-* и основу *бачӣӣи* несигурно из семантичких разлога (Matzenauer 1881:185).

⁴⁶ Уп. и *шѐме̄т̄а̀ӣи* (в. §V-).

ко-молиџи impf. (?) заст. ретко „п о м о л и т и, помаљати“: Како кад комоли спуж роге на двор стрее — Ето јур први зрак комоли билих зор Задар XVII в. (РЈА)⁴⁷

на-к-мòлиџи се pf. „показати се, појавити се; наклонити се“, „побринути се о некоме“, „повирити, погледати“ : *на-мòлиџи се* „показати се, појавити се на видику“, „нагнути се над нешто, надвити се“ Ускоци (Станић)

• О облику са префиксом *ко-*, као и о основном глаголу *-молиџи* уп. Skok II 132–133 s.v. *kòmbol*; Debeljak 1954:174; Куркина 1975:34–38; ЭССЯ 10:174 s.v. **komoliti*⁴⁸; id. 19:185–186 s.v. **moliti*, **moléti*; Петлева 1973:33, нап. 26.

?ис-ко-рејџиџи / *ис-ко-ријејџиџи* pf. „извадити, ишчупати с кореном, посећи, уништити до корена“, *ис-ко-ријејџиџи* „id.“ ЦГ, „веома увредити, повредити некога ружном, оштром речју“ (РСА)

ус-ко-рејџи(џи) се pf. „развалити се“ Сумартин (Novaković 1994:142)⁴⁹

• Скок помиње облике *коријејџиџи* (XVI век), *искоријејџиџи*, *скоријејџиџи* и изводи их од *коријениџиџи* заменом суфикса *-џи* непознатим суфиксом *-џр* (Skok II 154 s.v. *kòrijen*). У ЭССЯ 11:67 реконструише се псл. **korěpati*, експресивно образовање настало вероватно додавањем префикса *ко-* на глаголско-именски корен **rěp*⁵⁰, али се

⁴⁷ Није сигурно да овамо спадају и *џокомолџи* „порадити штогод; барем нешто урадити“ Брусје (Dulčić 1985), *окомòљџи* „снуждити се, сневеселити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

⁴⁸ У одредници се, поред с.-х. потврде у којој се издваја префикс *ко-*, наводе и чеш., слч. и рус. лексеме које имају сасвим другачију етимологију. Иако се с.-х. глагол третира као изузетак, није јасно због чега му није посвећена посебна одредница.

⁴⁹ Није јасно спадају ли овамо и облици *у-ко-рејџиџи се* pf. „заценити се од смећа“ Љештанско (Тешић 1977), *укоријејџиџи се* „слепити се у посуди у којој се кува или из које се једе (о храни)“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), за овај облик уп. пољ. *rzepić się* „залепити се“ (Bezłaj l.c.). Иста дилема важи и за *рејџиџи се* „правити се важан“ Прошћење (Вујичић), *џорџиџи се* „опружити се у невреме или у присуству страног чељадета“ (Алексић 1935:90), *џре-кè-рејџиџи* „заболети (крста), ушинути“: Прекерепило га у крста и ни макац, „ударити, ошинути“ (али уп. горе *рèјџиџи* „лупити, ударити“): Прекерепили су га по рбата и о[д] тада стално поболијева Пива (Гаговић 2004), *у-кè-рејџиџи* „ухватити некога тако да не може да мрдне, стегнути, стиснути“, „подићи на себе нешто тешко, упртити, натоварити“, „присилити кога да ради, не допустити коме да ленствује“, *укèлејџиџи* „стегнути, стиснути; упрегнути, ухватити; упртити, натоварити“ Ускоци (Станић). Уз облик *укèрејџиџи* свакако иде и *уићерџиџи* „узети и дуже не пуштати“, *уићерџиџи се* „посвађати се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

⁵⁰ Овај корен среће се, наравно, и у облику без експресивног префикса, уп. **narěpati* / **narěpiti* (ЭССЯ 22:243), где се наводе с.-х. *нарèјџи се* „најести се“, мак.

признаје да облик није сасвим јасан ни у погледу порекла ни у погледу старине. Можда је дошло до наслањања на **rēpa > rēya*, са секундарним дужењем *ě*; уп. и Bezlaj III 172 s.v. *-rēpiti se*.⁵¹

ку-рѐйаѝи / *ку-ријѐйаѝи* impf. „ходати без одређеног циља, лутати, скитати“ ЦГ (РСА) : *рѐйаѝи* „скитати, вући се“, *дорѐйаѝи* pf. „доћи“ Ускоци (Станић)

за-ко-рејѝи pf. „ударити кога страга (где је реп)“⁵² Брусје (Dulčići 1985) : *рѐјѝи* „лупити, ударити“, „погодити гађајући“ Васојевићи (Стијовић 1990), уп. *рѐјѝи* impf. „лупати, тући“ Косово (Елезовић)

• Скок нема. Уп. ЭССЯ 13:120 s.v. **kurĕpati (se)*, које се тумачи као варијанта облика **korĕpati*. Уп. још и блр. *нашарѐницъ*, *нашѐрѐницъ* „раширити перје“, објашњено као експресивна творевина у чијем је саставу интензивирајуће *-ша-* (< **še < *ĉe*) и *рѐницъ*, *рѐннуцъ* „лупнути, треснути“ (ЭСБМ 7:289). О основном глаголу *рејаѝи* „ударати“ в. Skok III 129 s.v. *rĕpāt*. Значења „ударати“ и „лутати, скитати“ кореспондирају, уп. Влајић-Поповић 2002:28.

ко-мѝзгаѝи се impf. „мицати се, окретати се, вртети се“ Ретковци, *кѝ-мизнуѝи* pf. „промаћи, пролетети“ Посавина (РСА)
ко-мѝзгаѝи се „мицати се, окретати се, вртети се“ (РСА; RJA)⁵³

• Од псл. **ko-miz(g)ati* или **ko-myz(g)ati*. Уп. Schuman 1909:297; Skok II 133–134 s.v. *komizgati se*; Куркина 1974:67–68; Куркина 1992:189–190; Moskov 1978:352–353; ЭССЯ 10:180–181 s.v. **komъziti*

нарѐям „ид.“, стпољ. *narzepić* „напунити, набити“, блр. дијал. *нарѐница* „испудати, попуцати“.

⁵¹ Евентуално уп. етимолошки нејасно длуж. *chorjepaś* „гушити, гасити“ (Schuster-Šewc 396).

⁵² Оваква дефиниција значења проистекла је из паретимолошког наслањања на именицу *реј*.

⁵³ У семантичком погледу уп. *до-мѝзгаѝи* „брзо, журно доћи, дојурити“ Ускоци (Станић), а у формалном *мѝзгаѝи* „правити буку, лармати, галамити“, уп. *мѝзга* „ларма, граја, галама, бука“ ЦГ (РСА). Генетски сродни разматраним облицима су и *дд-и-мизгаѝи* „тихо али хитро доћи“ Буковица, „стићи газећи блато, влажан снег и сл.“ Заглавак (РСА) : *мѝгаѝи* „ићи, кретати се, мрдати“, *мѝгнуѝи* „отићи, нестати“ Драгачево (Ђукановић 1995), уп. слн. *šmĭgati* „храмати“ и рус. *шмыгать*, *шмыгнуть* „трти, дрмнути“, које наводи Куркина говорећи о **muz(g)ati* (Куркина 1974:67). Меркулова, анализирајући континуанте псл. **-туг-*, **-тузг-* и **-туз-*, поред поменутих рус. глагола, наводи и друге облике: рус. *халамѝга* „закерало“, *шаламѝга* „јогунаст, мушичав човек“, *шаромѝга* „луњало“, *каламѝзитъ* „бити несташан“ итд. (Меркулова 1979:95). За слн. глагол уп. и Bezlaj IV 31 s.v. *šemĭgati*, 86 s.v. *šmĭgati*.

(se) / *komъziti (se)?; ЕСУМ 2:536 s.v. *комизѝтисѝа*. Другачије Sławski II 393–394 s.v. *komosić*; Machek 272 s.v. *komzit'*; Варбот 1975:27–29. О исходишном глаголу уп. ЭССЯ 21:89 s.v. **myzгati* I; id. 19:26–28 s.v. **migati* (se), id. 61–62 s.v. **mizati*; ЕСУМ 3:458 s.v. *мизгѝтисѝа*.

ко-лѝмбѝти се, *колѝмблѝ се* impf. „љуљати се (о броду, и о другим стварима)“ Вргада (Jurišić), **ка-лѝмбѝти** „љуљати се“ Истра (Ribarić 1940)

ко-лѝйкаѝти се „љуљати се, њихати се, колебати се“: Пуна љеса проса, нит се љеса колипче, нит се просо помиче (небо и звијезде) НЗаг (РСА)

• Оба облика у суштини би се могла свести на псл. **kolybati* (se), које се у ЭССЯ третира као етимолошки дублет псл. **kolěbati* (se) (ЭССЯ 10:164). Везу облика *колѝмбѝти*, *калѝмбѝти* са глаголом *колебаѝти* уочили су већ Јуришић и Рибарић⁵⁴. Облик *колѝмбѝти* експресивизује се назалним инфиксом -м- (тако Skok II 125 s.v. *kòlijevka*)⁵⁵, док се облик *колийкаѝти* може сматрати деминутивом < ко-либ-к-аѝти. Другачије Skok l.c.; Томановић 1938–1939:205.

О проблематичности утврђивања псл. извора исходишног глагола *либаѝти* в. Влајић-Поповић 2002:170. Због подударана с.-х. рефлекса псл. *i и *у у игри су псл. облици **libati* (ЭССЯ 15:69) и **lybati* (id. 17:11). Уп. и Железняк 1984:84–90, где се између осталих словенских континуаната ие. корена **lub-* помиње и с.-х. *либаѝти* „љуљати се, њихати се“, израз *либа вода* „љуља се“ (Вук). Уп. и ЭССЯ 8:34 s.v. **xlibati*.

?ко-јѝриѝти се impf. „увећавати се, напредовати, развијати се“: Драги камен ... сваке године већма и већма расте и којари се (напредује) БиХ (РСА)

• Скок нема. У ЭССЯ се на основу с.-х. глагола и пољ. *kojarzyć* „спајати“, „погодовати“, „смишљати“, „полазити за руком“ реконструише псл. **kojariti*, које се разлаже на префикс **ko-* и корен *(j)ar-, у вези са **арѝто* (ЭССЯ 10:111–112). Сматрамо да семантика стоји на путу повезивању с.-х. и пољ. глагола. Тога су свесни и аутори ЭССЯ, јер напомињу да је **jariti* у с.-х. примеру другачије од оног које подразумева етимологија **арѝто*. О пољ. потврди другачије Sławski II 329–330 s.v. *kojarzyć* (в. даље), Воруј 242–243 без решења.

⁵⁴ Јуришић поводом облика *колѝмбѝти* упућује на *колибаѝти*, *колѝмбѝти*, *колѝбаѝти*, *колебаѝти* (RJA), док Рибарић изводи *kolimbati* < *kolibati*, шток. *koljèbati*.

⁵⁵ Уп. ипак и гр. κολυμβῶω „зарађам, роним, грезнем“.

на-ко-ва́лиџи pf. „напасти (некога), насрнути (на некога)“ Сокобања, Зоруновац, Заглавак (РСА, асс., inf.?), *наковáлиџи се* „придружити се некоме против његове воље, у в а л и т и с е, утрпати се“ (РСА), *наковáли се* 3. sg. „доћи незван“, „н а в а л и т и на јело“, „утрпати се“ Црна Река (Марковић 1986) : **на-ва́лиџи** „масовно напасти, ударити“, „налетети, насрнути“ (РСА)

наџ-ко-ва́лим 1. sg. „преовладати, надјачати“: Кад натковалим на овој, за час ће буде готово Власотинце (грађа РСА)⁵⁶

на-ка-ва́лим „н а в а л и т и, спопасти (кога)“ Тимок (Станојевић 1927), *накава́ли* 3. sg. „кренути, напасти, насрнути (о мноштву)“ id. (Динић 1988)

на-ка̀-валиџа f. „мноштво гостију“, „долажење гостију, гошћење“ Лика, Љештанско (РСА) : *нава́лиџа* „навала, гужва“ Тимок (Динић 1988)

• Спој префикса *ко-*, *ка-* и глагола *-валиџи*. Скок наводи само личку потврду *нака̀валиџа* „гостионица, мноштво гостију“ у примеру: сваки дан имам у кући накавалиџе, без икаквог тумачења (Skok II 500). Уп. Петлева 1994:60–61⁵⁷; Петлева 1994а:336; Бјелетић 1994а:352–353. О исходишном *нава́лиџи* (< псл. **navaliti*) в. ЭССЯ 23:207–209.

ко-м́џам 1. sg. impf. „муцати“ : *м́џам* „id.“ Пирот (Живковић)⁵⁸, *ком́џа* 3. sg. „замуцкивати, муцати“, „падати у ропац, умирати“ Тимок (Динић 1992) : *м́џа* „муцати“, „мукати“ id. (Динић 1988)

за-ко-м́џам 1. sg. pf. „почети замуцкивати“ Пирот (Живковић), *за-ком́џа* 3. sg. „id.“, „пасти у ропац“ Тимок (Динић 1992), *заком́џене* id. (Динић 1988) : *зам́џнем* 1. sg. „замуцнути“ Пирот (Живковић)

за-ко-м́џкује 3. sg. impf. „замуцкивати, збунити се у току разговора“ Пирот (Златковић 1990), *заком́џкује* „муцати у говору“ Тимок (Динић 1988) : *зам́џкујем* 1. sg. „замуцкивати“ Пирот (Златковић 1990), *закомуцкíвайџи* „замуцкивати, тешко говорити, муцати“ Зоруновац (РСА, асс., inf.?)

⁵⁶ Из примера се види да значење није добро дефинисано, и да би требало да гласи: „навалити“.

⁵⁷ Петлева указује на рус. дијал. придев *не-у-то-вальный* „неспретан, незграпан“, где *-џо-* као да алтернира са *-ка-* у с.-х. *на-ка-вали*, *на-ка-валиџа*, уп. *на-ко-мр́џиџи се* : *на-џо-мр́џиџи се*, *с-ко-вџџи* : *за-џо-вџџи* (l.c.).

⁵⁸ Уп. и *м́џам* „бунцати (у сну), муцати“ Тимок (Станојевић 1927), „муцати“ Лужница (Ђирић 1983).

ско-мљчем 1. sg. impf. „мрмљати, неразговетно говорити“: Дете кад се спрема да заплаче „скомлче“ Лужница (Ћирић 1983), Пирот (Живковић)

• Спој префикса *ко-* и дијал. глагола *мљам*. Скок нема. Уп. Петлева 1994а:336; Бјелетић 1994а:352. О исходишном глаголу в. БЕР 4:174 s.v. *мљџам*; ЭССЯ 21:99 s.v. **мљсати*. У облику *скомлчем* издваја се префикс *ско-*, али не треба одбацити ни утицај ономатопејског *скамукаџи* (в. Скок II 28 s.v. *кџмкати*). Уп. и буг. *скомљчем* „тражити нешто плачљивим гласом, цвилети“ (БЕР 6:777)⁵⁹.

кò-јасиџи се (im)pf. „појавити / појављивати се; доћи / долазити; навратити / навраћати“: Пред вечер сваког дана којасио се испод њених прозора — Којасићу се ја теби Дворска код Лознице, „(при)пазити на нешто“; „поздравити / поздрављати при сусрету, у пролазу, јавити / јављати се“: Јутрос ни се Турци којасили, pf. „десити се, догодити се“: Зло ти се којасило — Што ти се којасило? Цетиње, Катунска нахија, „привидети / привиђати се“, pf. „дотаћи се, додирнути“: Каже да сам га тукао, а нисам га се ни којасио Војв., „доспети, допрети (до неког места, краја)“: Којасим [се] чак Маљена, и одонуда издерем на село Прањане, „користити се“ ЦГ (РСА), *кò-јасиџи се* pf. „појавити се, натурити се“ Прошћење (Вујичић), *којасиџи се* „id.“ ЦГ (Пешикан 1965:247)

кòјаснуџи се pf. „срести се, јавити се, десити се, поздравити се код сретања“ (Вук; РСА)

којасиџи се impf. „појављивати се, долазити; сретати се, налазити се“ (РСА)

кò-јасан adj. „крепак, чио“ Љештанско (усмено М. Тешић)

до-ко-јасиџи се pf. „доћи, довући се“: Не може он трпити, а да се на свадбу не докојаси, макар мртав ако не жив (РСА)

за-ко-јасиџи се pf. „завући се у дуљину“: Закојасила се киша, закојасило се зло вриме Сињска крајина, *закојасиџи се* „id.“: Закојасило се липо вриме Макарска крајина (РЈА)

ис-ко-јасиџи се pf. „супротставити се, пружити отпор“ Васојевићи (Боричић)

о-ко-јасиџи се pf. „ококористити се“: Бије жицу око Госпаве не би ли се окојасила Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ), „наметнути се, наврнути се на некога и досађивати му“: Окојасила се на мене ка да сам

⁵⁹ Уп. и *скамљчем* „id.“ (id. 723).

јој оца убио Загарач (Ћупићи 1997)⁶⁰, *окојасӣи се / окојасӣи се* „доћи себи, схватити, освестити се“: Ни дан-данас се не могу окојасит како ми они врџопци јесенас украдоше такулин, то би у трен, „поправити се, ојачати“: Окојасиће се он чим дође прољеће, кад се мало дани прољепшау id. (ibid.)

џре-кò-јасӣи се рф. „кад дете ухвати мали фрас, кажу *џрекојасило се*“ Земун, *џрекојасӣи се* (коме) „озлотрбити се“: да ти се не прекòјаси „да ти не науди храна, не заболи трбух“ Мостар (RJA)

џрè-ко-јас т. „болест која се зове и фрас“ Срем (RJA)

џри-кò-јасӣи (се) рф. „натурити (се), наметнути (се)“: Прикојасила ми се нека штета, често нешто штетујем Прошћење (Вујичић), „десити се, догодити се“: Приповједи све, што му се прикојасило (RJA), *џрикојасӣи се* „привидети се“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

џри-ко-јаса ф. „привиђење, авет, утвара; предсказање“: У сну ми дошла нека прикојаса да се у неђељу не смију радити велики послови, „не-срећа, проклетство“: Сваке су ме прикојасе ватале и пуштале Ускоци (Станић), „врста привиђења“ Златибор (Миловановић 1983)

џри-ко-јас, -а т. „црни пришт“ (RJA)

џрикојас, -и ф. „повод, узрок, кривица“: Да ме је данас ... стид, а без икакве моје кривице оли прикојаси ЦГ, *џрикојаса* ф. „id.“: Ако Шћепан без наше прикојасе дигне из Махина — То је трн у очи Млечићу и без Мијатове прикојасе ЦГ, Прикојаса, узрок: има ту и његове прикојасе Ријечка нахија (RJA)⁶¹

џри-ко-јасан адј. „крив, тј. онај који узрокује какво зло“: Ко је овому кутњем раздору прикојасан ЦГ, *џрикојашљив* адј. „опак, зао, тј. онај који узрокује, делује, чини зло“ (RJA)

с-ко-јасӣи се рф. „десити се, догодити се“: Нема га ис планине, мора да му се нешто скојасило Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

• Уп. Matzenauer 1881:186; Skok I 758–759 s.v. *jāsān*; ЭССЯ 10:112 s.v. **kojasnōti (se)?*. Сва три тумачења своде се на следеће: у питању је облик у чијем се саставу издваја префикс *ко-* и основа *јас-*, која би могла бити у етимолошкој вези са придевом *јасан*. Скок је вероватно од Маценауера преузео идеју о префиксу *ко-* и са своје стра-

⁶⁰ С обзиром на ареал, вероватно се ради о истом значењу у примеру: Момак хитар, а лукав, кад се облијекори и окојаси младој и невјештој цури, ова јадна попусти мало данас, мало сутра, док му робиньом постане Љубиша (RJA), иако су аутори речника ово значење окарактерисали као нејасно.

⁶¹ Овамо и *џрикоса* ф. „id.“: Да пустиш добра дила, прикоса је моја била Марулић (RJA).

не довео глагол *којасиџи се* у везу са *јасан*. Ова веза, као уосталом и структурна подела облика, прихваћена је и у ЭССЯ где се, уз ограду, реконструише и псл. предлогак разматране лексеме.

Иако широко распрострањен, семантички и творбено развијен и врло добро посведочен у српско-хрватском језичком ареалу, глагол *којасиџи се* као да нема словенских паралела⁶². Његова усамљеност на словенском терену утолико је чуднија што изгледа да се ради о аутохтоној речи (позајмљеница или реч супстратног порекла не би могла имати тако широк ареал ни тако разуђену семантику).

Полазећи од претпоставке да се разматрани глагол заиста разлаже на префикс *ко-* и корен *јас-*⁶³, покушали смо да му пронађемо одговарајуће словенско окружење апстрахујући префикс и концентришући се на корен. У границама српско-хрватског језичког простора посведочено је неколико на први поглед сродних облика: *јасџи* „стајати гордо, поносито“⁶⁴, *јасџи* „поступати самовољно; разметати се“ ЦГ⁶⁵, *јасџи* „викати, галамити“ Врховине у Лици⁶⁶, *јасџи* „газити, скакати, вршљати“ Зеница (РСА), *јасџи(и)* „скитати, беспосличити“ Горње Цапарде (Ђукановић 1983)⁶⁷. Ниједан од њих, међутим, не може се узети као непрефигирани еквивалент глагола *којасиџи се* из разлога акценатског, морфолошког и семантичког неподударња са њим. Релевантни сродни облици нису пронађени ни на ширем, словенском, ни на дубљем, прасловенском плану⁶⁸.

⁶² Чеш. дијал. *којасиџи* „срушити се“, које се у ЭССЯ I с. доводи у везу са нашим глаголом, ни из формалних, ни из семантичких разлога не може се сматрати еквивалентом с.-х. *којасиџи се*.

⁶³ Евентуално би се могло претпоставити да је глагол *којасиџи* настао као последица погрешне декомпозиције *џрџко-јасиџи* > (*џре-*)*којасиџи*, уп. слична образовања *џрекобациџи се*, кајк. *џрекоџикнуџи се* „спотакнути се падајући“ (Skok II 117 s.v. *kobacati* овде ипак издваја префикс *ко-*).

⁶⁴ Дефиниција значења није поуздана. Глагол у овом значењу (тј. како су га дефинисали аутори РСА), потврђен је само код Крелије, а будући да је из исте збирке песама као и именица *јас* „светлост, зрак“, могуће је да му је и значење блиско значењу именице.

⁶⁵ Овај облик могао би бити у вези са заменицом *јас*, али и са турцизмом *јасџи се* „силити се, прсити се, правити се важан“ (РСА).

⁶⁶ Ономатопеја, в. нап. 76.

⁶⁷ Последња два облика можда су у вези са **јасџи / *јасџи* (в. ЭССЯ 8:169–170), за промену *х > с* уп. *јасџи : јасџи*.

⁶⁸ Псл. **јасџи*, реконструисано на основу чеш. дијал. *јасџи* „дерати, цепати одећу“: *Už si ty gate pravda rozjasat?*, за које се као примарно претпоставља значење „кидати у тракама“, „обвезивати траком (= опојасивати)“ (в. ЭССЯ 8:181–182) — у семантичком погледу нема никаквих додирних тачака са глаголом *којасиџи се*.

Скок и ЭССЯ, као што је речено, доводе глагол *којасиџи се* у везу са придевом *јасан*. Скок то чини узгред, без икаквог коментара, док се у ЭССЯ предложена етимологија кратко образлаже. То образложење, међутим, изазива извесне недоумице. Прво, није јасно зашто је прасловенска реконструкција заснована на облику *којаснуџи се*, који је посведочен само код Вука, а не на далеко распрострањенијем *којасиџи се*. Друго, изузетно добра посведоченост облика *којасиџи се* (за разлику од *којаснуџи се*) доводи у питање тврдњу да су облици без *-н-* секундарни. Треће, ако су пак облици без *-н-* примарни (на шта указује презентирани материјал), онда повезивање глагола *којасиџи се* са **ěsknъ(jь)* (како се овај придев реконструирше у ЭССЯ 6:51–52) губи своју формалну потпору. Остављајући по страни чињеницу да псл. **ěsknъ* нема ни јединствену псл. реконструкцију, ни општеприхваћену етимологију⁶⁹, сматрамо да се повезивање глагола *којасиџи се* са овим придевом сусреће и са препрекама семантичке природе. Наиме, ниједан од ие. коренова од којих се, сходно разним тумачењима, изводи поменути придев (ие. **aisk-* „јасан, светао“, ие. **aidh-* „горети, светлети, пламтети“, ие. **ōs-t-n-* поред пие. **āš-* „палити, жарити се“, ие. **ās-* < **h₂ah₁s-* < пие. **h₂eh₁s-* „пламтети, горети, сјајити се“ итд.)⁷⁰ својом семантиком не кореспондира са значењима глагола *којасиџи се*.

Међутим, на дубљем, индоевропском плану посведочена је једна потпуна семантичка и могућа формална паралела нашег глагола. Реч је о стинд. (ведском) *pra-yakṣ-* „појавити се“, *yakṣa-* „појава“ > „приказа, сабласт“ (KEWA III 1–2, EWAi II 391). Глагол је индоирански, потврђен је у новоиранском језику јагноби: *yaḥš-* „видети се, бити видљив“, а по Bailey-у (251) ту би могао спадати и хотански придев *pyaṣta-* „видљив“. Даље индоевропске везе нису познате. Мајерхофер сматра да би од тог глагола могла бити и именица *yakṣma-* т. „болест, сушица, туберкулоза“, изворно „појава, предзнак“ (KEWA III 2, EWAi II 392).

Псл. **jas-* према стинд. *yakṣ-* претпостављало би пие. **iěks-*, али иран. **yaḥš-* (а не **yaš-*) указује на веларно **k* (**ieks-*). Веза словенског са индоиранским обликом била би могућа под претпоставком варијантности корена (**iěks-* / **ieks-*) или секундарности јсл. *jas-* од псл. **jex-*, са итеративним дужењем и другом палатализацијом као у **dъxnqti* > **dysati*. У том случају овде разматрани облици имали би у

⁶⁹ За детаљан преглед и коментар досад предложених етимологија уп. ESJS 5:272–273 s.v. *jasnъ*, од нових тумачења в. Smoczyński 2002:191–192.

⁷⁰ Цитирано према изворима наведеним у претходној напомени.

основи (*ko*)*jasati*, одатле поствербал (*pri-ko*)*jas(a)*, од њега деноминал (*ko*)*jasiti*.

Са друге стране, паралелизам облика и значења између *при-којасиџи* и *при-чиниџи* (в. даље) отвара могућност и другачијег тумачења нашег глагола. Будући да псл. **činiti* (< **činъ*) потиче од ие. корена **k^{uei}-* (SP 2:199–200; ЭССЯ 4:112–113), од којег се изводе и укр. *коїти* „чинити (углавном нешто лоше)“, пољ. *koić się* „успевати, полазити за руком“ (Pokorny 637–638), облик *којасиџи* могао би се објаснити као проширење глагола **kojiti*⁷¹ суфиксом *-as-*. Треба ипак напоменути да ни глагол **kojiti* нема општеприхваћено тумачење. Једни претпостављају два хомонимна глагола: *kojiti*¹ < ие. **k^{uei}-* „слагати“: укр. *коїти*, пољ. *koić się* итд. и *kojiti*² < ие. **k^{uejā}-* „мировати“: *pokoјiti*, *uspokoјiti* итд. (Pokorny 637–638; Verneker 538–539; ЕСУМ 2:501–502). Други сматрају да је, без обзира на семантичка одступања укр. и пољ. потврда, у питању јединствен глагол **kojiti*, каузатив од **čiti* „почивати“ < ие. **k^{uejā}-* (Sławski II 329; ЭССЯ 10:113; SP 2:218 s.v. **čiti*; Skok II 120; Machek 267; уп. и Лома 2004:35–36).

О могућој вези *којасиџи* са **kojiti* сведочила би пре свега семантика укр. глагола: *коїтися* „дешавати се, догађати се (углавном о нечем лошем)“, *скоїтися* „догодити се; настати, појавити се“ (в. ЕСУМ l.c.) према с.-х. *којасиџи се*, *скојасиџи се* „десити се, догодити се“. Иако глаголски суфикс *-as-* није продуктиван, за предложено творбено рашчлањавање уп. псл. **dr-as-ati* : **dъrati* (SP 4:209–210), с.-х. *клањ-ас-аџи се* : *клањаџи* (РСА). У овом контексту, као пандан глагола *којасиџи се* иступа пољ. глагол *kojarzyć* „спајати“, „погодovati“, „смишљати“, „полазити за руком“ (такође изолован и ограничен искључиво на пољски језик), у којем Славски види дериват од истог глагола **kojiti* (пољ. *koić*), али са другим суфиксом, тј. *-ar-* (Sławski II 329–330).

На основу изложеног материјала могло би се закључити да је етимолошко значење глагола *којасиџи се* — „манифестовати се (визуелно или акустички)“. Из овог основног значења, непосредно или посредно, проистиче и већина осталих. Семантички помаци типа „(по)јавити се“ > „доћи, навратити“, „(по)јавити се“ > „јавити се, поздравити при сусрету“, „(по)јавити се“ > „десити се, догодити се“, „(по)јавити се“ > „наметнути се“, „(по)јавити се“ > „привидети се“

⁷¹ Псл. **kojiti* реконструире се на основу с.-х. *којиџи impf.* „гојити, подизати“, рф. „савити коноп (од мреже) у колут“, слн. *koјiti* „васпитавати, гајити“, чеш. *koјiti* „хранити (мајчиним млеком); умиривати“, слч. *koјit* „id.“, глуж. *koјić* „умиривати“, пољ. *koić się* „умиривати се, ублажавати се“, укр. *коїти* „чинити нешто лоше“, *коїтися* „дешавати се, догађати се (углавном о нечем лошем)“ итд. (ЭССЯ 10:113).

сасвим су регуларни и очекивани. Својом основном семантиком глагол *којасиџи се* врло је близак глаголу *јавиџи се* (помоћу којег се најчешће и дефинише) који, поред осталих, има и следећа значења: „огласити се“, „поздравити се с ким“, „појавити се, настати, десити се, манифестовати се“, „причинити се (у сну и сл.)“ (РСА).

Значење именице *џрикојаса* „привиђење, приказа“ развија се из „приказати се, привидети се“, али је у директној вези са основним значењем „појавити се, огласити се“, будући да садржи и визуелну и акустичку компоненту⁷². Овде би као семантичка паралела могла послужити именица *авџи* f. „привиђење, приказа, сабласт, утвара“, ако је од **(j)aviti se* (в. Skok I 77–78 s.v. *avēt*)⁷³, уп. и *јава* f. „појава; привиђење“ (РСА), буг. дијал. *јвина* „ноћна бића која се преобраћају у животиње и скрећу људе с пута“ (Узенева 2001:149).

Значења „дотаћи се, додирнути“ > „доспети, допрети“ можда су се развила укрштањем са семантички блиским и сазвучним *кџснџи се* („додирнути, дотаћи се“), „доћи, допрети до неког места“⁷⁴ (РСА), уп. и ЭССЯ 11:147–148 s.v. **kosnōti (se)*.

Значење „(о)користити се“, потврђено у Црној Гори, уз велику резерву би се могло довести у везу са следећим облицима из истог ареала: *зајазити* „донети, учинити корист“, *зајаза* „корист, добит“ Бјелопавлићи (Ђупић 1977), „добит, зарада“ ЦГ (РСА), под условом да ту имамо прелаз *с > з* као у *џџаз* „појас“ Конавље (Вук).

Значење именице *џрикојас* „пришт“ могло се развити директно из значења „појавити се“ > „оно што се појавило“, уп. пример из Прошћења: Нешто ми се којасило на руку, неки ч и р (Вујичић). За њега би могао бити релевантан и глагол *јаскаџи / ја̀скаџи*⁷⁵ „гнојити се; севати, штрецати (о рани, оболелом месту и сл.)“: Тај чир ми одамно јаска Лесковац, Јаска ми рана Врање (РСА). Овај глагол, без обзира на одступање у значењу, у етимолошкој литератури обично се сврстава уз

⁷² „И у таквом крају прикојаса је свакако привиђење или привид, тј. оптика или акустичка халуцинација, нарочито ноћу. Ти су привиди у ствари оно што су ђаволи у другим крајевима [...] И вампир је такође прикојаса“ (Филиповић 1972:209).

⁷³ Детаљније ЕРСЈ 1:50–52 s.v. *авџи*.

⁷⁴ За ово потоње значење уп. и исту рекцију у примерима: Којасим [се] чак Маљена — Све што земљомъ или водомъ иде, морасе Бџлграда коснути (РСА).

⁷⁵ С обзиром на ареал у којем се јавља, у питању је облик без инфинитива, уп. *јаскам* 1. sg. „севати, штрецати“: Ништо ми јаска бубрег Лесковац (Митровић), *јаска* 3. sg. „болети пулсирајуће (о зубобољи)“ Лужница (Манић), *јаска* „пулсирати“ Бабушница (грађа РСА), *јаскам* „id.“ Власотинце (грађа РСА); уп. и буг. *јаскам* „id.“: Зубът ме јаска (Геро).

облике који имају несумњиво ономотопејско порекло (в. Bezljaj I 221 s.v. *jaskati*; SEK II 334 s.v. *jaskac*⁷⁶). Будући да је на истом терену за облик *jaskam* посведочено и значење „светлукати, сјајити“: А кад ми дође јадујем на њега, — очи му јаскав, зуби му траскав Лесковац (Митровић), могло би се помишљати да овај глагол стоји у вези са породицом придева *jasan*, тј. **jasai̯ti* „светлукати, сјајити“ > *jaskai̯ti* „id.“, уп. *izjāsai̯ se* „изведрити се“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986), слч. *jasat' se* „свитати“, чеш. *zajāsati* „заблистати“⁷⁷. За семантички помак „светлукати, сјајити“ > „севати, штрецати“ уп. из истог ареала *svi̯tkam* 1. sg. „севати“ Врање (Златановић), *svi̯tka* 3. sg. „светлукати“ Тимок (Динић 1990) према *svi̯tka* „жигати (о болу)“: свитка ми у главу, свитка ми у колена (усмено М. Б.), као и опште *sevai̯ti* „сијати, светлети“ > „пробадати, жигати (о болу)“ (РМС). Не може се занемарити ни утицај облика типа с.-х. *jāzva* „рана“, буг. *язва* „рана, чир“ (о њима в. ЭССЯ 6:56–57 s.v. **ězva* / **ězvo* / **ězвъ*), као ни синонимног и фонетски блиског германизма *јасла* f. „поганац, гнојница, апостема; смрад који из ње тече“ (RJA), о којем в. Skok I 759.

Значења облика *прекòјаси̯ти се* „добити фрас“ и „озлотрбити се“ у изразима *прекојасило се* (дете) и *да ти се не прекојаси* нису јасна⁷⁸. За прво значење уп. *пренемòћи се* „изнемоћи, клонути, малаксати, оневестити се“ (RJA)⁷⁹, а за друго *прекòси̯ти* „добити оштре болове у стомаку, пресећи“: Нешто ме прекоси у стомаку, не знам шта е, ако није не-

⁷⁶ Реконструирше се псл. дијал. **jaskati*, **jaskajō* : **jaščō* „викати пискаво, танким гласом, пиштати“ са творбеном варијантом **jasati*; узима се да су то ономотопејски глаголи са суф. *-sk-* : *-s-*, а њихова крајња основа је ономотопејски узвик *ja!* који се среће у разним словенским језицима, тако и Sławski I 532. Слично Machek 217–218 s.v. *jāsati*. Наше истраживање је показало да је и у с.-х. језику ова лексичка породица врло развијена, иако с.-х. примери нису нотирани ни у једној од поменутих одредница, уп. *jāsai̯ti* „викати, галамити“ Врховине у Лици (РСА), *jāsnū̯ti се* „огласити се; почети викати, галамити, свађати се“, *jāсна* „жена зла, опака језика; скитара, похолъивица“, *jāснача* „id.“ Ускоци (Станић), овамо и *jāслача* погрд. „брбљива жена“ Љештанско (Тешић 1977), *jāслача*, *jāслара* погрд. „лена, нерадна жена“ Дучаловићи, Бања Лука, Ужице (РСА); *jāскai̯ti* „викати, галамити, свађати се; псовати, грдити“, *zājāскai̯ti* „почети псовати, викати на некога; заинатити се“, *izjāскai̯ti се* „извикати се један на другога“, *jāскача* „причљива жена, жена склона свађи“ Ускоци (Станић).

⁷⁷ За значење „(из)ведрити се“ уп. бројне словенске паралеле (SP 6:145–146 s.vv. **ěsněti*, **ěsniti*). Што се тиче самог облика, Махек тумачи слч. и чеш. потврде као секундарне творевине од *jasný*, будући да се свуда јавља глагол на *-iti* (Machek 218 s.v. *jasný*).

⁷⁸ Евентуално би се могло помишљати на везу са псл. **po-jasati*, **po-jaščō* „опасати“, одатле **po-jašъ*.

⁷⁹ Уп. још и *прекину̯ти се*, *прегүли̯ти се*, *прегүргну̯ти се*, *предрје̯ти се* „окилавити“ (RJA).

што од оне покварене ране Ускоци (Станић), док је рекција као у *йресе-стии* (коме) „лоше, рђаво проћи, зло се свршити, присести“ (PMS).

Значење именице *йрїкојаса* (*йрїкојас*, *йрикоса*) „повод, узрок, кривица“ посредно би се могло извести из значења „привиђење, утвара“, будући да се у народној свести смрт, болест или било каква друга невоља сматра последицом деловања нечисте силе⁸⁰. Семантички развој у том случају изгледао би овако: „привиђење, утвара“ > „чинити зло“ > „узрок, кривица“, уп. значење придева *йрикојасан* „крив, тј. онај који узрокује какво зло“⁸¹. О иманентној повезаности значења „узрок“ и „привиђење“ сведочи с.-х. глагол *йричинийи* „произвести, узроковати“ : *йричинийи се* „учинити се“ > *йричина* f. „привиђење“ (RJA)⁸² према рус. *причина*, чеш. *příčina*, пољ. *przyczyna* „узрок“⁸³.

Значење облика *окојасийи се* „доћи себи, схватити, освестити се; поправити се, ојачати“ могло се развити под утицајем формално блиског (префикси *о-ко-*) и семантички идентичног глагола (такође са црногорског терена) *оковијесийи се* rf. „доћи к свести, освестити се; порастати; поправити се у здравственом погледу; опоравити се имовински“ Ускоци (Станић). И придев *којасан* „крепак, чео“ могао би бити у вези са значењем „поправити се, ојачати“⁸⁴.

Значења глагола *којасийи се* „(при)пазити на нешто“⁸⁵, *закојасийи се* „заући се у дуљину“⁸⁶, као и *искојасийи се* „супротставити

⁸⁰ „Прикојаса може бити у човеку: кад је човеку нешто учинено, па не може да напредује или да се опорави, болест му се продужава, то је такође прикојаса“ Горњи Бањани (Филиповић l.c.).

⁸¹ Уп. и следеће примере: У то време умре рођак тога човика ... он одма посумња, да је укодлакова (sic!) прикоса Пољица, Има област на изагнање нечистих и прикојасљивих духов (RJA). Узроковање зла својствено је не само нечистој сили, већ и људским бићима, али се и за људе користи исти израз: „Жене које умеју да врачају (за зло) су чинилице. Али [...] то неће да се каже него је лепше рећи „прикојаса“ Горњи Бањани (Филиповић l.c.).

⁸² Само у примеру из Милићевића: Пришавши ближе уверим се, да оно није причина, него нека жива душа, која се миче (аутори речника сматрају да је ову реч сам писац направио према глаголу *йричинийи се*, а акценат би био *йрїчина*).

⁸³ С.-х. заст. *йричина* f. „узрок, повод“ (RJA) аутори речника сматрају русизмом.

⁸⁴ Уп. семантички и формално (због префикса *ко-*) близак придев (иако из другог ареала) *којијеран* „живахан, крепак“ Ускоци (Станић).

⁸⁵ У РСА се само напомиње да је потврда из Жунићевог збирке (што значи да немамо њену прецизну убикацију), без примера употребе у контексту.

⁸⁶ Дефиниција значења је нејасна, можда пре „усталити се (о времену)“?

се, пружити отпор“⁸⁷ — за сада остају нејасна. Детаљније в. Бјелетић 2003.

ко-глицам 1. sg. impf. „грцати (у плачу)“ Пирот (Живковић)⁸⁸, *коглица* 3. sg. „штуцати, давити се“ Тимок (Динић 1988), „штуцати“ Бучум и Бели Поток (Богдановић 1979)

за-ко-глицне pf. „испустити душу (под батинама)“ Пирот (Златковић 1989)

• Спој префикса *ко-* и дијал. глагола *глицам*. Скок нема. Уп. Бјелетић 1994а:352, нап. 7. Облик *глицам* вероватно представља деминутив основног *глицам* 1. sg. impf. „гутати“ Лужница (Ћирић 1983), *глица* 3. sg. „id.“ Тимок (Динић 1988), *глицне* pf. „прогутати; прождрати“ Пирот (Златковић 1990), уп. *глицати* : *глицати* (РСА). За порекло изходног глагола в. ЭССЯ 6:157–158 s.vv. **glъtati*, **glъtnoti*; SP 7:160–162 s.v. **glъtati*. Уп. и ЭССЯ 6:157 s.v. **glъgati* / **glъkati*. При оваквом тумачењу остаје нејасно семантичко неподударење основног и префигираних облика.

за-ко-цѐниѝи се / *за-ко-цѐнуѝи се* pf. „заценути се, изгубити дах (од смеха, плача и др.)“ Зеница (РСА), *закоцѐнуѝи се* „id.“ Поткозарје (Далмација) : *за-цѐниѝи (се)* / *за-цѐнуѝи се* „изгубити дах, моћ дисања или говора услед јаког смеха, плача, кашља, узбуђења, загрцнути се“ (РСА)

• Спој префикса *ко-* и глагола *-цениѝи* / *-ценуѝи*. Скок нема. Исходнишн облик *зацѐнуѝи се* Скок доводи у везу са стсл. *sęřeniti se* „rigescere“ и изводи га од **sęř-nę-ti* (Skok III 640 s.v. *zacęniti se*)⁸⁹.

на-ко-смѐшиѝи се pf. „насмешити се, осмехнути се“ Војв. : *на-смѐшиѝи се* „благо се насмејати, осмехнути се“ (РСА)

• Спој префикса *ко-* и глагола *смѐшиѝи се*. Скок нема. О изходном глаголу в. Skok III 292 s.v. *smъjati se*, уп. и ЭССЯ 23:60 s.v. **nasměšiti*.

⁸⁷ Евентуално се могло развити под утицајем облика *јаснуѝи се* „почети викати, галамити, свађати се“, *јасна* „жена зла, опака језика“, *јаскаѝи* „викати, галамити, свађати се; псовати, грдити“, *зјаскаѝи* „почети псовати, викати на некога; заинати се“, *изјаскаѝи се* „извикати се један на другога“ итд. (в. нап. 76).

⁸⁸ Уп. из истог извора *ко-глицем* „id.“.

⁸⁹ Привидно сличан укр. глагол *закоцѐнѝти* „сморзнути се, скочањити се“ тумачи се као резултат преобликовања основног *закоцѐнѝти* „id.“ (ЕСУМ 2:227).

на-шко-бу́чийи се pf. „надути се, набрекнути, отећи“ : **на-бу́чийи** „отећи, надути се, подбухнути“ (РСА)

• Скок нема. У облику се уочава префикс *шко-* (< **sko-*), додат на основу *бучаји*, о којој в. SP 1:433 s.v. **bičati* 2.

на-кү-м-бусийи се pf. „постати љут, наљутити се, разљутити се“ Ли-ка : **на-бу́сийи се** „наљутити се, надурити се“ id. (РСА)⁹⁰

• Скок нема. Основни облик *бусийи* проширен је префиксом *кү-* и додатно експресивизован уметањем назалног инфикса *-м-* (тако и Влајић-Поповић 2002:227; о пореклу исходишног *бусийи* детаљно в. ор. cit. 219–222). Од посебног је значаја чињеница да оба облика потичу са истог терена.

ис-ко-љу́йайи (се) pf. „искобељати се, извући се испод гомиле дечур-лије“ Банија и Кордун (Петровић Д.)⁹¹ : **љу́йайи** impf. „вадити из коре, из љуске, чистити (орак, лешник и сл.), гулити, крцати“ (РСА)

• Скок нема. За исходишни глагол в. Skok II 331–332 s.v. *lūr̥iti*¹; id. 340 s.v. *l̥ūska*; уп. и ЭССЯ 16:178–180 s.v. **lupati* (*se*); id. 183–185 s.v. **lupiti* (*se*). С.-х. глагол *искољу́йайи се* могао би се довести у везу са пољ. дијал. *kolupać* „дупсти, чепкати (прстом)“, рус. дијал. *колупа́ть* „копкајући одвајати“, „копати, рити (земљу)“, „сећи, рубити“, укр. *колупа́ти* „id.“, блр. *калупа́ць*, који се свде на псл. **kolupati*, образовање настало додавањем префикса *ко-* на глагол **lupati* (ЭССЯ 10:160; уп. и ЕСУМ 2:525 s.v. *колупа́ти*; ЭСБМ 4:202 s.v. *колупа́ць*). Да је основа **lup-* подложна експресивном префигирању сведоче и следећи облици — рус. *ко-лу́па* „огуљена и сасушена кора дрвета“ (блр. *к-лупі́на* „отпаци, љуске“, *ка-лупі́на*), *ше-лупі́на* „кожица, љуска“ (укр. *шо-лупі́на*) : *лу́па* „красе“ (пољ. *lupina* „љуска, кора, кожица“)⁹² (Петлева 1974:208–211).

Значење „искобељати се“ секундарно се развило из основног „извадити из коре, љуске“.

⁹⁰ Уп. *набусийи* „груб, осоран, напрасит“ (РСА).

⁹¹ Глагол *кољу́йайи* „галамити, викати, врштати“ и именица *кољу́йовина* „галама, вика, врисак; метеж“ Буковица (РСА) као да не спадају овамо.

⁹² Уп. и с.-х. *љу́йна* „спољни омотач биљних плодова или семена, кора, љупина, љуска“, *љу́йна* „тврда љуска (орак, кестена, јајета и сл.); огуљена, сљуштена кора (кромпира, јабуке и сл.)“ (РСА).

ко-љушџаџи се impf. „губити омотач, љуску (о ораху)“ : *љушџиџи* „одвајати, скидати љуску, кору“ (РСА)⁹³

кò-љушџина f. „ољуштене љуске, отпаци нечега (ораха, јабука, кромпира)“ Горобиле : *љушџина* „љуска, љуспа (биљних плодова, семена и сл.)“ (РСА)⁹⁴

• Спој префикса *ко-* и глагола *-љушџаџи*. Скок нема. О исходишном глаголу в. Skok II 340 s.v. *ljùska*; уп. и ЭССЯ 15:217, 219 s.vv. **l'uskati (se)* I, **l'uščiti (se)* I; id. 16:207 s.v. **luščiti (se)*.

у-ко-џушџи pf. „подушити“, „надвладати кога да умукне, да не сме говорити“⁹⁵ Брусје (Dulčići 1985) : *џушџи (се)* „гушити (се)“, „крити (се), скривати (се)“ Ускоци (Станић), „давити се у води“ Поткозарје (Далмација)⁹⁶

• Спој префикса *ко-* и глагола *џушџи*. Скок нема. Исходишно *џушџи* стоји у вези са буг. *потушџав*, слн. *potúhniti*, *potúšiti*, рус. *тухнуть*, *тушить*, укр. *тушити*, блр. *тушыць* < псл. **tušiti*, **tuxnōti* „гасити, гушити (ватру и сл.); гасити се“ (в. Трубочев 1967:61; уп. и Skok III 528 s.v. *túšiti*; Фасмер IV 128 s.v. *тухнуть*; Bezljaj III 97 s.v. *potúha*; ESJS 11:688–689 s.v. *potuchnōti*)⁹⁷.

?ку-зуриџи impf. „продорно посматрати некога“: Стално ме нешто кузуриш, не знам зашто : *зуриџи* „нетремице, са пажњом, гледати у нешто, пиљити“, „несвесно, одсутно гледати у нешто“ Војв. (РСГВ)

• Скок нема ниједан од наведених облика. Нејасна је разлика у реакцији између префигираног и исходишног облика.

⁹³ Уп. и *љушџав* „који се љушти, подложен љуштењу“ (РСА).

⁹⁴ Није јасно спадају ли овамо и *кољушџиџи* „веома се трудити, мучити око каквог посла“ Тупижница, *кољушџиџи се* „бранити се од неке неистините оптужбе, правдати се“: Деца се кољуште, али на њих сумњају Зоруновац (РСА).

⁹⁵ Мало је вероватно да овамо спада и облик *кџушџи се* „сашапавати се, криомице се договарати“ Озаљ (Težak 1981).

⁹⁶ Са овим глаголом можда је у вези и *џу-џушџи* „држати власт над неким или нечим, старешинствовати“, уп. *џуш(н)ица* : *џу-џушџица* „ћутљива, потуљена особа, којој се не зна шта мисли“, „старо, изнемогло чељаде“, „мирна, тиха особа“, „нека животињица“, „свежањ, замотуљак“, *џу-џушџе* „нејако, слабо дете“ Ускоци (Станић). Ови облици су вероватно образовани редупликацијом првог слога типа *зџуџу-љџи*, *замумуљџи* (о њима в. Бјелетић 1994:268).

⁹⁷ О могућностима семантичког развоја псл. **tuxnōti* (на примеру словеначких и чешких континуаната) в. Rejzek 2003:262–264.

ко-й̑сн̑у̑и pf. „п и с н у т и, зуцнути, цикнути, јаукнути“ Васојевићи (Боричић) : *й̑сн̑у̑и* „проговорити“ Загарач (Ћупићи 1997), *й̑сн̑у̑и* „id.“ Прошћење (Вујичић), *й̑сн̑у̑и* „id.“; вриснути“ Пива (Гаговић 2004)

- Спој префикса *ко-* и глагола *й̑сн̑у̑и*. Скок нема. О исходном облику *й̑сн̑у̑и* в. Skok II 663–664 s.v. *piskati*.

ко-ч̑с̑а̑и̑и impf. „ударати (кога) батином“, *кочесно̑и̑и* pf. Гола (Вељенај/Lončarić)

- Скок нема. У овом кајк. облику издваја се префикс *ко-*, додат на основу *чеса̑и̑и* (< псл. **česati*, в. ЭССЯ 4:85). У с.-х. језику глагол *чеса̑и̑и* има следећа значења: „грести“, „чешљем или четком гладити људску косу, животињску длаку, гриву, тимарити коње, стоку“, „чистити вуну, конопљу“ (в. Skok I 311–312 s.v. *česati*). Кајк. префигирани облик чува значење „ударати“, које је посведочено и код слн., чеш., слч. и укр. континуаната псл. **česati* (в. ЭССЯ I с.).

за-ко-крдав̑е̑је 3. sg. pf. „закржљати“ : *за-крдав̑е̑је* „id.“ Пирот (Златковић 1990)

ко-кр̑дав̑ adj. „кржљав, неразвијен“ id. (РСА) : *кр̑дав̑* „мали, ситан“: Крдаво прасе све поље попасе (Срп) Лужница (Манић)⁹⁸

- Спој префикса *ко-* и дијал. глагола *крдаве̑је*. Скок нема. У творбеном погледу уп. буг. *кокр̑дав̑* „кудрав“ (БЕР 2:543, без провенецијезе), где се упућује на *к̑драв̑* (id. 3:182) и **кокор̑а* (id. 2:538). С обзиром на семантику, можда би се могло помишљати да је наша реч у вези са с.-х. *кр̑шав̑* „неразвијен, кржљав“ (РСА)⁹⁹, уп. *кр̑и̑и̑и̑и* „ломити, мрвити“ Слав., Далм. (РЈА). Алтернација -*д* / -*и̑* у финалној позицији је нејасна, в. о томе ОС 63–64 s.v. *оскр̑и̑и̑и*. Такође се поставља питање да ли је примаран глагол или придев.

с-ко-к̑л̑не 3. sg. pf. „снаћи, спопасти“: Кад ме скоклне болка, дизам руће оди све Пирот (Живковић), *скок̑л̑не* (*га*) „изненадити некога (јак бол, а затим смрт)“ id. (Златковић 1989) : *с-к̑л̑нем* 1. sg. „притегнути, привити (одећу уза се)“: Склни се да не озебнеш id. (Живковић)¹⁰⁰,

⁹⁸ Овамо вероватно и *ко-кр̑дан̑* „мали“: Ој, ти, петле, кокрдане..., иако из примера није јасно да ли је значење добро дефинисано (ор. cit.).

⁹⁹ Овај с.-х. придев помиње Петлева 1989а.

¹⁰⁰ Уп. из истог извора *раск̑л̑нем* „разгрнути, открити, размакнути“.

„обухватити рукама нешто или некога, сакупити нешто рукама, привити на груди“ Лужница (Ћирић 1983)¹⁰¹

с-ко-кљчи 3. sg. pf. „ухватити некога, стрефити (о болести)“ id. (Златковић 1989)¹⁰²

• Скок нема. Потпуни творбено-семантички еквивалент срп. глагола је буг. *скокълна* у изразу *скокълна го* „позлило му је“, *скокълнува* само у 3. sg. „задесила ме је несрећа“ у клетви: *Ега те скокълне!*, *скукълна* „спопастити некога“, *скокълнва* „ухватити, спопастити некога (о болести)“ (БЕР 6:769)¹⁰³. Претпоставља се да је глагол изведен од *скок*, *скокам*, са семантичким развојем „скакати, бацати се на некога“ > „спопадати, нападати некога (о болести, несрећи)“. У одредници се упућује и на *скокълвам се*, *скокълна се* „кочити се (од хладноће)“, *скокълна* „сакупити с великим напором, припремити с оскудним средствима“, *скокълнуем* „довршити нешто како било“, *скокълнем* „сакупити, привити, прикупити“ (id. l.c.). За наведене облике нуди се потпуно другачија етимологија, тј. претпоставља се да су оне истог порекла као *скокаля (се)*, *скокалявам (се)* „стврдњавати (се)“ < *кòкал* „кост“, „коштица“ (id. 2:530–532), са семантичким развојем „чинити на нешто отврдне, да се укрути; стврдњавати се, кочити се“ > „чинити да се нешто скупи; скупити се“.

Уколико би се као исходишни глагол узео облик *с-кнѐм*, *с-кнѐам* (< **кьлтати* „ударати, тући“), о којем в. Воруџ/Vлајић-Поровић 1989:15–16, остаје нејасно семантичко неподударање основног и префигираних облика. Уз исту недоумицу, као исходиште префигираног облика могао би се узети и глагол **клькати* / **кльтати* (ЭССЯ 10:79–80).

?*у-ку-цубим се* 1. sg. pf. „онесвестити се, укочити се“ Лесковац (Митровић), *укуцуби се* 3. sg. „укрутити се, учврстити се, постати непомичан“ Тимок (Динић 1988)

• Скок нема. Глагол би се можда могао довести у везу са укр. *коцјубнути* „мрзнути, кочити се, крутити се“ (ЕСУМ 3:64–65 s.v. *ко-*

¹⁰¹ Трајни облик глагола је *склѐам* „привијати, притезати, приљубљивати (одећу уза се)“, *склѐам се* „прибијати се, приљубљивати се (уз некога или нешто)“ Пирот (Живковић), Лужница (Ћирић 1983).

¹⁰² Уп. семантички идентичан облик *с-ћи-ћинчи* (га нешто) „ухватити некога (о болести)“ Пирот (Златковић 1989) који би могао бити у вези са *с-ко-кѐнчи се* „смрзнуту се, згрчиту се од хладноће“ Црна Река (Марковић 1986).

¹⁰³ Уп. и *скькълвам*, *скькълна*, *скькълнувам* „задесити (о болести, нечем злом)“, *скькълнало го* „оборило га изненада, па легао болестан“ (id. 817), где се упућује на с.-х. *скакољийши* „скакутати“.

цјобитися), дијал. *кацјубнути* „id.“ (id. 2:408). У украјинском етимолошком речнику облик *коцјобитися* у значењу „сагубити се, грчити се“ тумачи се као деноминал од *коцјобá* „жарач“ (в. id. 3:64 s.v.), а облик *кацјубнути* као његова варијанта. Другачије тумачење овог последњег нуди Москов, разлажући га на префикс *ка-* и основу **цубнути*, која је и у прилогу *цубом* „?“: *руки цубом станут на річці* (Москов 1962:154)¹⁰⁴. Под претпоставком да је ово тачно, још увек остаје неразјашњен проблем основе с.-х. потврда. О семантичком аспекту наведених лексема в. тумачење дато под *уковезнуїти*.

у-ко-везнуїти рф. „омршати, ослабити“: *Кад виђок како је уковезнуо, следик се — Богме ти је ово ђетић уковезно, припази га, „изгубити свежину, бујност, усахнути (о биљкама)“: Жита су уковезнула на овој злој години Пива* (Гаговић 2004)

- Скок нема. Усамљен на с.-х. терену, овај глагол има свој формални пандан у укр. дијал. *ков'јзнути*, *заков'јзнути* „кочити се; умирати“, уп. и *ков'јза* „зимогрожљивац“, *ков'јзливий* „зимогрожљив“, израз *ков'јзити биду* „оскудевати, живети у беди, страдати“ (ЕСУМ 2:488). Овамо свакако спада и укр. дијал. *скув'езнутися* „умрети“ (Шульгач 1995:177), као и пољ. дијал. *skowiażyc się* „уморити се, ослабити, увенути“ (картотека SGP)¹⁰⁵.

Украјински глагол тумачи се као изведеница префиксом *ко-* од *в'јзнути* (Malinowski 1899:119; Debeljak 1954:170; Москов 1962:154; Кореšný 1983:31). У ЕСУМ l.c. реконструише се псл. основа **kovez-* (без експлицитног издвајања префикса) и указује се на везу са *ков'јзнути* „животарити; боловати, бити болестан“, *ков'јзка* „палица са закривљеним крајем“. Облик *скув'езнутися* изводи се од псл. **skoveznoti se* (Шульгач l.c.).

С обзиром на то да псл. глагол **vezati* долази у комбинацији са префиксима **ka-* / **ko-* (уп. ЭССЯ 9:165 s.v. **kaveza*; id. 12:13 s.v. **koveza*), и за разматране облике можемо претпоставити псл. предлогак **(s)ko-vez-*.

Псл. основа **vez-* (**vez(a)ti*, **veznoti*) нема јединствено утврђену етимологију¹⁰⁶. Посебну пажњу привлачи њено протетско **v-*, које се

¹⁰⁴ Уп. и укр. *за-ко-зјбнути* „кочити се“: *зјбнути* „зепсти“, *за-ко-цїліти* „кочити се, смрзавати се“: *цїліти* „постајати тврд, крут“ (l.c.).

¹⁰⁵ Податак потиче из пункта Strzelce Krajeńskie, а добијен је од информатора родом из Полесја (околина места Pinsk), где је присутан утицај белоруског језика.

¹⁰⁶ За преглед тумачења в. Калашников 1994:81–83; Фасмер I 374.

такође објашњава на различите начине¹⁰⁷. Но без обзира на крајње по-рекло, извесно је да се гнездо глагола **vęzti* формирало у псл. периоду, највероватније на бази ие. **anĝh-* (**ŋĝh-*), а под утицајем синонимног **verzti* (уп. Калашников 1994:82)¹⁰⁸.

За гнездо **vęz(a)ti* карактеристична је семантика везивања, спајања¹⁰⁹, и у оквиру ње посебна линија семантичког развоја која подразумева означавање не просто везе, сједињавања, него везујуће смесе, везујућег елемента¹¹⁰. Семантика лепљивости, прионљивости присутна је у називима разних врста биљке *Galium*: чеш. *svízel*, *lepenice*, рус. дијал. *вязель трава*, *лепчица* (Калашников 1992:127) и, свакако, у називима блатњавог, расквашеног земљишта, уп. рус. дијал. *вяз* „мочвара“, *вязель* „блатњаво, глибовито место“, *вязика* „лепљиво блато, мочваран терен, муљевито дно реке, језера“ (СРНГ), одатле *вязкий* „лепљив; муљевит, блатњав; који увлачи у глиб“, *вязнуть* „заглибљивати се, тонути (у глиб)“.

Међутим, глагол **vęz(a)ti* развио је и значење „(о)слабити, (из)губити снагу“, уп. рус. израз *его всего развязало* „ослабио је, нема снаге да устане, ради“ (Варбот 2003:60). То значење могло је настати секундарно од „бити блатњав, прљав“, будући да је такав семантички помак сасвим регуларан, уп. блр. дијал. *як гразь* (о слабости): Така ўжэ слабая стала, ек гразь (ТС)¹¹¹. О кореспондирању значења „прљав, блатњав“ и „слаб, болестан“ сведоче и следећи примери: рус. дијал. *зачавреть* „испрљати се“ поред *чавреть* „венути, слабити, сахнути“, *чівреть* „дуго боловати, постајати слаб, болестан“ (< **ča-vrěti*) (в. **ворити**), *óхредь* „нечист, прљав човек или животиња“ поред *хредеть* „боловати“ (< **xręd-*) (Куркина 2001:102).

¹⁰⁷ Уп. Калашников 1994:82; Liewehr 1956:11–13; Мартынов 1986:129; в. и Шустер-Шевц 1992:90.

¹⁰⁸ Гнездо **vęzti* је затим, на највећем делу словенске територије, преузело део потенцијала маргинализованог гнезда **verzti* (ор. cit. 86).

¹⁰⁹ Уп. нпр. значења „коноп, уже“, „мотка, штап, палица“, „враг“, „запешће“ (Калашников 1994:85–86).

¹¹⁰ Ова семантика се најпотпуније испољава у области пчеларства, где се основа **vęza* / **vęzъ* користи за означавање пчелињег лепка, воска, саћа (в. Куркина 1982:20).

¹¹¹ Међукарика у том семантичком развоју могло би бити значење „мек, мли-тав“, уп. с.-х. *глиб* „расквашена лепљива земља“, *глибан* „прљав, нечист човек“ ЦГ, „дебео, мли т а в, лењ човек“ Босна (РСА), *глибав* „недовољно чврст, м е к а н ч о-век“ Лесковац (Митровић).

Након творбеног рашчлањавања глагола *уковѣзнуџи* на префиксе *у-*, *ко-* и основу *везнуџи* (< **vęznęti*)¹¹² лакше ћемо одредити његово окружење у оквиру с.-х. језика. Ту пре свега спада заст. *везнуџи* (im)pf. „запињати, запети; западати, запасти; упадати, упасти; (у)тонути“, потврђено код неколико западних писаца од XVI до почетка XVIII века (RJA), кајк. *вѣзнаџи* „заглавити, уклештити се“: Вѣзнал сѣм з ногѣм мед брвѣње Озаљ (Теѣак 1981:413), затим облици са префиксима *за-* и *у-*: *завезнуџи* „з а г л и б и т и, заглавити“ Херц. (РСА), чак. *завѣзнуџи* „запасти ногом између два оштра и непомична камена“ Брусје¹¹³, кајк. *увѣзнуџи се* „не моћи избавити се из тјеснаца“ Жумберак (Skok III 583 s.v. *vęzati*), *јвезнуџи* „заплести се, побркати се, замрсити се, помести се“ (RJA).

Будући да је и код с.-х. континуаната псл. **vęz(a)ti* присутно значење „(о)слабити, (из)губити снагу“, уп. *завѣзџи* „бити на измаку снага, малаксати, изнемоћи“: Једва дођох, баш сам завезао од умора и глади — Болестан сиромѣх Јован, баш је завезао, нема ништа од њега (РСА), *јпревѣзџи се* „јакко омршавити, пресукати се, пресамитити се“ Ускоци (Станић)¹¹⁴, очито је да се глагол *уковѣзнуџи* и у погледу семантике савршено уклапа у своју лексичку породицу.

Са семантичког аспекта сасвим је оправдано и његово повезивање са горенаведеним, творбено идентичним укр. лексемама, чија су значења: „смрзавати се“, „укрућивати се, кочити се“, „умирати“, уп. рус. дијал. *вјзнутъ* „осећати хладноћу, смрзавати се“ (АОС; ПОС),

¹¹² Уп. и **obvęznęti* (se) / **obъvęznęti* (se) (ЭССЯ 31:44).

¹¹³ Уп. у основи исту дефиницију значења: *завѣзнуџи* „запасти ногом у тесан простор, у шкрипац (па се не моћи макнути)“: Догодѣ се да мѣл ђли товѣр на пѣши завѣзне Брусје (Dulčići 1985).

¹¹⁴ Значења „бити слаб“ и „бити болестан“ готово да се могу сматрати синонимима, уп. *слабос*, *-сџи* „болест“ Пива и Дробњак (Вуковић 1940:413), а семантика везивања често се јавља управо уз појам „болест, боловати“: *навѣзџи се* фиг. „навалити (на кога, кога), спопасти, обузети кога (о болести)“: Навезала ме се болест, не могу да је се опростим — Ове наше грознице, кад се на човека навежу, не може да их се отресе (РСА), рус. дијал. *свјзѣтъ* „савладати, сломити некога (о болести)“, чеш. дијал. *vázly* „дуготрајан (о болести)“ (Варбот 2003:60), рус. дијал. *вјзѣтъся* „преносити се, прелазити“: К худому фѣе худо вјзѣцца — Боль-то г боли фсегда вјзѣцца — На худых-то болесь лутшѣ вјзѣца (АОС), одатле вероватно *завјзѣ* „болест“ [која?] (СРНГ), уп. и *вјзѣтъ кѣлы* (к кому) „изазивати болест, урицати“ (АОС), уп. *охинѣя* „урок“ према *хѣнѣтъ* „дуго боловати, слабити“ (< **хунѣти*) (Куркина 2001:102), супротно од с.-х. *завѣзѣваџи* „бајањем, врачањем отклањати болест, бајати, врачати“: Овакву свијећу чувају у кући, па њоме завезују дјеци када се појави какав оток а нарочито грозница (РСА). Апотропејску моћ имао је и *вез* „брест, *Ulmus effusa*“ (< **vęzъ*), који је народна етимологија доводила у везу са „везивањем“ штетне моћи ђавола, вештица и осталих натприродних бића (Janyšková 2003:87).

вяза́ть „чинити тврдим, чврстим (о мразу)“ (ПОС). Међусобну повезаност значења „смрзнути се“ и „слабити“, тј. „укочен, укрућен (од зиме), непокретан, обамро“ и „слаб“ потврђују и следећи примери: *смрзло* погрд. „млитав, неотпоран мушкарац“: Није смрзло кадар ништа да потегне Љештанско (Тешић 1977:289), рус. дијал. *зѣбель* „мршав, слаб човек“, уп. *зѣба́ть* „мрзнути, зепсти“ (СРНГ)¹¹⁵. Као семантичку паралелу треба поменути и рус. дијал. глагол *чи́череве́ть*, који обједињава сва релевантна значења: „губити снагу, здравље, слабити“, „заостајати у расту, кржљати, венути (о биљкама, животињама)“, „постајати прљав, неуредан (о човеку)“, „смрзавати се, кочити се од хладноће“ (Горячева 1997:32).

Вратимо се укр. лексемама. Глагол *скув'ѐзнутися* „умрети“ доводи се у везу са укр. *коя́зитися* „савијати се, сагибати се“ (Шульгач 1995:177). Тај глагол је у ЕСУМ 3:7 окарактерисан као нејасан. Арјол га сматра континуантом псл. дијалектизма **ko-(j)ęziti* са изворним значењем „савијати, привезивати“, који одражава одговарајући словенски корен с вокализмом *-e-* и без протетског **v-* (Орел 1990:106). Шульгач за облик *коя́зитися* реконструираше **koęziti se*, а за *скув'ѐзнутися* — **skovežnoti se* (в. горе), при чему се ови облици у формалном погледу разликују због факултативног *s-* у префиксима **ko-* / **sko-* и због присуства / одсуства иницијалног *v-* у кореновима **-ęz-* / **-vež-*¹¹⁶. Аутор сматра да је глагол *коя́зитися* дериват псл. **ęza* / **ęзь* које стоји у односу алтернације са **oza* / **oзь* (Шульгач 1995:177–178).

Овима се у разматрање уводи и псл. **ęga* / **ęza* (ЭССЯ 6:68–69; SP 6:94–96), чији су континуанти стерп. *језа* „болест“, *јѐзив* „болестан, слаб“ (Вук), *јѐзина* „мршавост са унутрашњом болести“ (Skok I 780 s.v. *јѐза*), стсл. *јѐдза* „болест“ (в. ESJS 5:290–291), буг. дијал. *ѐнза* „id.“ итд. У формалном погледу псл. **ęga* представља девербалну именицу од непосведченог глагола **ęgt'i* „савијати, сагибати“ (тако ЭССЯ l.c.; SP l.c. другачије), на чије би постојање посредно указивао глагол **ęgliti (se)*, реконструисан на основу рус. дијал. *яглитъся* „са-

¹¹⁵ Поменута значења међусобно кореспондирају и у несловенским језицима, уп. лит. *keĩbti* „ишчезавати, пропадати, слабити, мршавити, (у)кочити се од хладноће“, *kaĩpti*, *kaĩpstũ* „венути, пропадати, боловати“ : *kaĩpti*, *kaĩpiũ* „кочити се од хладноће“ (Návlová 1999:289, 292), гр. *μάλκη* „укоченост од хладноће“, *μαλκίω* „кочити се, укрућивати се“ и *βλῆχρός* „слаб, мекан“ (Куркина 19786:25).

¹¹⁶ Као паралелу наводи рус. дијал. *кавѣзѧ* „гомила, мноштво“ и *суѣзно* „у слози“; уп. још и укр. дијал. *от'ѣж* „узда“ < **otъjęžъ*, од несачуваног **otъjęžati* (< **otъjęzjati*, што је имперфектив на *-ja-* од **otъjęzati* ~ **(v)ęzati* „вез(ив)ати, плести“ (Гліаді 2003:109).

вијати се под углом у зглобу (о органима кретања)“, које се такође доводи у везу са **ęga* „болест“ (Меркулова 1996:25–26).

Псл. облици сродни су са лит. *ęngti* „давити, стискати, стезати, мучити“, *ingas* „лењ, тром“, лет. *įgt* „слабити, изнемагати, умирати, пропадати, венути; срдити се“, англс. *inca* „бол“, стисл. *ekki* „жалост, туга, сумња“ итд. (ЭССЯ I.c.).

Ако до контаминације различитих гнезда долази на нивоу сваког појединачног језика¹¹⁷, онда би се исти процес морао претпоставити и за псл. језик. Како је најважнији услов за контаминацију формално и семантичко приближавање лексема које припадају различитим гнездима (в. Варбот 2003:57)¹¹⁸, могло би се рећи да је тај услов за гнезда *(j)ęz- и *vęz- испуњен још у псл. периоду, пре него што се развило протетско v- код *vęz(a)ti < *ęz(a)ti, уп. **najęzъ* : **nařzъ* „чаробан повез који чува од болести или несреће, amuletum“ (ЭССЯ 22:104, 204), али уп. и стчеш. *návaz* „amuletum“ < **navęzъ* (id. 23:231). Детаљније о *уковезнуџи* в. Бјелетић 2006.

?а-ла-вџкаџи impf. „добро и брзо јести“, „халапљиво пити (млеко и сл.)“, „узимати нешто од другог; красти“ Ускоци (Станић) : **вџкаџи** impf. „халапљиво јести, ждерати“ (РСА)¹¹⁹, „обилато, богато, халапљиво јести, кркати“ Ускоци (Станић)

а-ла-вџцаџи impf. „алаво, алапљиво јести“ Дучаловићи (РСА)¹²⁰, **а-ла-вџцнуџи** / **а-ла-уџцнуџи** pf. „презалогајити, чалабрцнути“ Ускоци (Станић)

ла-вџцнуџи pf. „id.“ Ариље (грађа РСА), **ла-уџцнуџи** „id.“ Ускоци (Станић)¹²¹

¹¹⁷ У конкретном случају, у српским говорима дошло је до контаминације континуаната псл. глагола **vęzti* и **vesti*, **vedъ*, уп. *завес*, *завџдџм* „јачко се исцрпсти, изнемоћи, клонути, доћи до смрти (од болести, глади и сл.)“: Ђокић е завџо, не мџже дџго — Завџо сам џд глади — Стџрац је завџо, неће дџго чџм је изгубио рџјеч Васојевићи (Стијовић 1990), док су се у руским говорима контаминирале континуанте псл. **vęzti* и **vezti*, уп. *развезти*, *развозитъ* „чинити тешко проходним за време кише, топљења снега и сл. (о путу)“, „доводити у стање потпуне слабости, изнемоглости (о дејству вина, врућине, болести)“ (в. Варбот 2003:59–60).

¹¹⁸ Од пресудног значаја ту свакако није заједничко порекло, будући да се у процесу фонетског, морфолошког, морфолошког и семантичког развоја међусобно приближавају облици потпуно различите провенијенције.

¹¹⁹ Уп. *вџјаџи* „јести, клопати“, *вџкџаџи* „јести“, *вџрлаџи* „јести облилице“, *вџндаџи* „богато, слатко и у крупним залогџима јести“ Ускоци (Станић).

¹²⁰ Уп. *лавџшаџи*, *лавџњаџи* „много, халапљиво јести“ Лика (РСА).

¹²¹ Облик (а)лауџцнуџи је од (а)ла(в)уџцнуџи.

вукнуџи рф. „халапљиво појести, пождерати“: Дијете вукну све јело испред себе ЦГ (РСА)¹²²

• Скок не региструје ниједан од наведених облика. С обзиром на постојање семантички блиског *кала-вркаџи* „сркати, непристојно јести“ (в. *вркати*), при чему основни глаголи *вуккаџи* „халапљиво јести, ждерати“ и *вркаџи* „јести, непристојно сркати“ Ускоци (Станић) показују алтернацију у : р у корену¹²³, за облик *алавукаџи* могла би се претпоставити афереза иницијалног к- из двосложног префикса *кала-*, или **xala-* > *ала-* / *кала-*.

Исто важи и за глагол *алавуцаџи*, који се може сматрати деминутивом основног *алавукаџи*.

¹²² Уп. *вужнџи* „појести“, *вужнџи* „брзо појести“, *вурнџи* „појести“ Ускоци (Станић).

¹²³ Замена вокала ликвидом р није ретка појава код експресивних глагола, уп. *намежурџи* „учинити да што изгуби раван, гладак облик, згужвати, изгужвати“ : *намржурџи* (*се*) „намрешкати се“ (РСА).

2) Префикс *čV-* (с.-х. *че-*, *ча-*, *чо-*)

Префиксални елемент *če-* (*ča-*, *čo-*) углавном се доводи у везу са префиксом *ko-* и посматра се као његова варијанта. Дебељак претпоставља развој **ke-* > *če-* (Debeljak 1954:175). Шиц третира елемент *če-* (дијал. *čo-*) као палаталну варијанту префикса *k-*, *ka-*, *ko-* (Schütz 1965:328–329); слично и Шарифулин, који га одређује као палатални аломорф префикса *ko-* (Шарифуллин 1982:14).

С обзиром на извесну „секундарност“ овог префикса у односу на префикс *ko-*, њему се у етимолошким речницима посвећује и нешто мање пажње. Тако, нпр., Бернекер, Славски и Скок, који признају постојање префикса *ko-*, о префиксу *če-* се не изјашњавају, нити га издвајају као творбени елемент при етимологизацији лексема које га садрже. Холуб и Копечни помињу овај префикс у одредници посвећеној префиксу *ko-* и објашњавају га као његов палатализовани дублет (Нолуб/Корећну 174 s.v. *ko-*). Махек, додуше, посвећује префиксу *če-* посебну одредницу, али уз штуро објашњење да је у питању интензивирајући префикс, можда варијанта од *ko-* (Machek 95 s.v. *če-*)¹²⁴. Фасмер, као што је већ напоменуто, принципијелно не даје префиксе као носиоце одреднице, али издваја неколико лексема које садрже префиксе *ча-*, *че-*, *чу-*, *чи-* (овај последњи поистовећује са речцом *чи*, додатом глаголима), уп. нпр. *чакрѣжитъ*, *чекрѣжитъ*, *чáполотъ* (*чóполотъ*), *челуснѣтъ*, *чемѣркнутъ*, *чибура́хнутъ*, *чибу́ритъ*, *чиверга́*, *чикиля́тъ*, *чихва́лится*, *чихво́ститъ*, *чубара́хнутъ*, *чубу́хатъ*, *чукаре́знутъ*, *чума́за* итд. (Фасмер IV s.vv.). У осталим речницима спорадично се помиње префикс *če-* (и његове варијанте), уп. нпр. SEK I 246 s.v. *čmȋtac sq*; Snoj 69 s.v. *čepériti se*.

На примеру префикса *če-* може се упоредити и однос аутора два прасловенска речника према разматраним творбеним елементима. У ЭССЯ ови елементи тумаче се као експресивни префикси заменичког порекла и издвајају се у следећим псл. облицима: **čaběniti*?¹²⁵, **ča-*

¹²⁴ У Уводу свом речнику Махек у низу примера указује на присуство интензивирајућих елемената *č-*, *š-*, *ž-*, који су, по њему, слични елементу *s-mobile* (Machek 13–14).

¹²⁵ Уп. варијанту **koběniti (se)* (ЭССЯ 10:88). В. и Меркулова 1986:149.

*mariti*¹²⁶, **čamъrda*, **čamъra* / **čamъrva*¹²⁷, **čamъrěti*, **čapolъtъ*, **čave-děti*, **čavъrěti*, **čekъrda* / **čekъrta*, **čekъrtati*, **čep'uxati*, **čepъzati* / **čepъziti*, **čepelzti se*, **čeperiti se* / **čepiriti se*, **čepuriti se*, **čepyriti se*, **čeryžiti se*¹²⁸, **čepъrъ* / **čepъrъ*, **čepъrъnъjъ* / **čepъrъnъjъ*, **čъtuliti?*, **čъparъ* (ЭССЯ 4 s.vv.), **jъzčeviliti?* (id. 9:22). За разлику од московског речника, у SP нема ниједне одреднице у којој се помиње префиксални елемент **če-*. Разлика у приступу етимолошком решавању лексема овог типа најбоље се види у одредницама заједничким за оба речника уп. нпр. **čavъrěti* (ЭССЯ 4:32; SP 2:119), **čeperiti* (ЭССЯ 4:55–56; SP 2:141–143), **čъparъ* (ЭССЯ 4:147; SP 2:314).

ПРИМЕРИ:

за-че-врадиџи pf. „закачити што ногом и откотрљати“: Ала зачевради тиквуну! Тимок (РСА; асс., inf.?)¹²⁹

за-ча-вради 3. sg. pf. „ударити некога за врат или у главу“ id. (Динић 1988)¹³⁰, *зачаврадише* „ударити некога снажно да се обезнани“ id. (ibid.)

• Спој префикса *че-*, *ча-* и дијал. глагола *-вради*. Скок нема. Уп. Петлева 1976:11. Као генетски сродне с.-х. глаголу *зачеврадиџи* ауторка наводи буг. облике *чо-врада* „одламати мале парчиће хлеба“, *ко-врада* „надраживати рану“, „сметати (о детету)“ (о овом последњем в. ЭССЯ 12:14 s.v. **koverditi?*, где се уједно критикује етимологија дата у БЕР 2:512).

чо-џьџьска 3. sg. impf. „трчати по плиткој води при чему вода прска на све стране; млатарати рукама по води, брчкати по води“, *чо-џьџьска се* „пљускати се, брчкати се у води“ : *џьџьска* „прскати водом, просипати воду“ Тимок (Динић 1988)¹³¹, *џьџьскам* 1. sg. „пљускати, прскати (водом)“ Пирот (Живковић)¹³²

¹²⁶ Уп. варијанту **komariti se* (ЭССЯ 10:169).

¹²⁷ В. Меркулова 1986:148.

¹²⁸ Уп. са другим префиксом **natopyžiti (se)* (ЭССЯ 23:161).

¹²⁹ Из примера, а и на основу осталих наведених потврда, рекло би се да је и овде у питању значење „ударити“.

¹³⁰ Овамо вероватно спада и *зачавради* „ковањем сјединити два комада усијаног гвозђа“ (l.c.), будући да се значење „ковати“ регуларно развија од основног „бити, ударити“, в. Влајић-Поповић 2002:36.

¹³¹ Исти аутор бележи и звучну варијанту *чо-бљьска (се)* са идентичним значењем (ор. cit.).

¹³² Уп. *џьџьснем* „пљуснути“ Лесковац (Митровић).

ча-йљускайи impf. „причати којешта, брбљати“, *иш-ча-йљускайи* pf. „испричати, избрбљати којешта“, *на-ча-йљускайи* pf. „напричати, набрбљати којешта“ Пива (Гаговић 2004) : *йљаскало* n. „блебетало, човек који се не стиди да било шта каже“ Пирот (Златковић 1990)

ча-йљизгайи impf. „свашта причати“ Прошћење (Вујичић)

чо-йлијскайи impf. „оговарати“ Вasoјевићи (Стијовић 1990)

?ре-це(че)-йљускайи се impf. „шалити се“: Да се ја гдигод тако не рече-пљускам, пуко би од јада (RJA)¹³³

• Спој префикса *чо-*, *ча-* и глагола *йљискайи*, *йљускайи* итд. О облику *чойљиска* в. Петлева 1994а:336; Бјелетић 1994а:354–355. Другачије Skok I 309 s.v. *čerljúskati*; id. 287 s.v. *čagŕljati*. У основи наведених облика лежи ономатопеја — *йљискайи*, *йљускайи*, *йљизгайи*, *йљаскайи* (уп. Skok II 691 s.v. *pljèskati*; Bezlaј III 59 s.v. *pljúskati*; Machek 460 s.v. *plískati* итд.)¹³⁴. И ономатопејске основе експресивизују се префиксима овога типа.

Облик *речейљускайи се* овде је условно наведен, због своје формалне и семантичке блискости са осталим облицима. За иницијално *реце-* Скок помишља да је можда од **расце-* > **раце-* (Skok I 309 s.v. *čerljúskati*). Ако би се пак пошло од основног *чейљускайи*, елемент *ре-* изгледао би као некакав префиксални елемент додат на већ префиксирано *че-йљускайи*. Како је ова претпоставка мало вероватна, иницијално *ре-че-* могло би се тумачити и као резултат метатезе од **че-ре-*¹³⁵, па би коначни облик имао следећу генезу: *йљускайи* > *че-йљускайи* > **че-ре-йљускайи* > *ре-че-йљускайи*. Није искључено ни да је у питању сложеница са *реч* у првом делу.

?че-ййжии се impf. „бунити се, оштро приговарати“ Брусје (Dulčići 1985), „ослањати се, подупирати се“ Врисник (ČDL)

чи-ййжии се „осорно се опирати, бунити се, приговарати“, „не пуштати се другоме“ Брусје (Dulčići 1985)

¹³³ У RJA се даје коментар да, иако је реч тако забележена и вероватно ју је приносио (Павлиновић) тако чуо у локалном чакавском говору, према основном глаголу *чейљускайи* требало би да буде *речейљускайи*.

¹³⁴ О псл. **pleskati*, али са супротног становишта, као о генетски неонотопејском глаголу, в. Варбот 1988:74–75; Куркина 1996:9–10.

¹³⁵ О појави проширивања експресивних префикса елементима који садрже ликвиде *л* и *р* в. даље у раду и у Закључку. Уп. и једно од објашњења облика *очкојеран* (в. **перити**).

ши-йїжии се „id.“ Брусје (*ibid.*)¹³⁶, „трудити се, настојати“ (ČDL)

• Од псл. **če-pyžiti se*. Скок нема. Уп. Куркина 1982б:184; ЭССЯ 4:58 s.v. **čepyžiti se* (псл. облик реконструисан је само на основу рус. потврда). Уп. са другим префиксима рус. *ко-сто-пыжиться* „охолити се“ према *ка-пыжиться* „шепурити се, правити се важан“, *на-то-пыжить* „нагиздати; надути“, *на-то-пыжиться* „нагиздати се, лепо се обући“, „заузети борбени став“ (Петлева 1986:201; в. и ЭССЯ 23:161 s.v. **natopyžiti se*). О рус. *пыжить* и осталим континуантама псл. **pyž-* в. Куркина 1973:71–72.

че-візіїи impf. „бити све мршавији, слабији“: Чевизи и нестаје, неће се имати шта од њега укопати, „ћутати, мучати“: Дошо му некакав нелок и све нешто чевизи Пива (Гаговић 2004)

ши-че-візіїи pf. „постати јако мршав, смршати, ослабити“: Није она ишчевизила од имања но од немања — Ишчевизила га празна трпеза id. (*ibid.*)

у-че-візіїи pf. „id.“: Учевизијо радећи, не би га мајка познала, „умукнути, ућутати“: Дошо му црни петак, па и он учевизијо id. (*ibid.*)

• Будући да је забележен у истом говору, и да је синониман глаголу *уковезнуїи* (в. горе), глагол *чевізіїи* мора се тумачити паралелно са њим.

Међутим, однос облика *уковезнуїи* и (*у*)*чевизіїи* није сасвим јасан. Идентичност семантике и фонетска, али и творбена блискост (облик *чевизіїи* могао би се рашчланити на префикс *че-* и основу *-визіїи*)¹³⁷ указивали би на сродност ова два облика. Будући да је глагол *уковезнуїи* свршеног, а *чевизіїи* несвршеног вида, основа *-визіїи* према *-везнуїи* могла би се тумачити као резултат секундарне итеративизације, уп. с.-х. заст. *īpīcsizaiīi*, *īpīcsigaiīi* као итератив од *īpīcsēgnūīi* < **pri-segnōti* : *pri-sizati* (Vaillant II 480, уп. RJA s.vv.). Проблем је само у томе што би завршетак *-иїи* у *чевизіїи* пре указивао на деноминално порекло (какво се претпоставља и за **ēziti* од **ēga* / **ēza*, в. ЭССЯ 6:74; SP 6:115). Међутим, с обзиром на интранзитивно значење *чевизіїи*, треба допустити, на овом терену, и варијантност типа **mьrzēti* / **mьrziti* (у говору Пиве и Дробњака *мрзіїи*, в. Вуковић 1940:327), за евентуални интранзитив на **-ēti*: **če-vežēti*

¹³⁶ Остале варијанте из истог извора: *шейїжии се*, *шиїчии се*, *шиїїи се*, *шуйїжии се*, *суйїжии се*, *сийїжии се*.

¹³⁷ За алтернирање префикса *ко-* и *че-* уп. *заковіљиии* „извити, заврнути нагоре“ (РСА), „изненада се разболети, нагло заслабити“ Пива (Гаговић 2004) : *ишчеві-љиии* „искренути, искривити у страну“ Левач (РСА).

уп. *vezěti* „бити везан, заробљен“, стчеш. *vězěti*, чеш. *vězeti* према тренутном виду *veznōti* (Vaillant II 388).

Посебно је, међутим, индикативна чињеница да и овај срп. дијал. глагол има свој пандан у укр. дијал. *ковізити* „мучити“¹³⁸, *ковізнутити* „животарити; бити болестан, боловати“, *заковізнутити*, *заковізитити* „охладити се, озепсти, промрзнути, укочити се, укрутити се; пропасти“ (ЕСУМ 2:484), где се констатује да разматрани облици нису сасвим јасни, али да су можда у вези са *ковізка* „палица са закривљеним крајем“, у ком би случају првобитно значење било „сагибати, извијати, савијати“¹³⁹. И док ни сама именица *ковізка* у украјинском етимолошком речнику није добила коначно решење (в. ЕСУМ I.c. s.v. [*ковиза*¹]), аутори прасловенског речника смештају је под одредницу **kovęza* (заједно са укр. *ковиза* „бачварско оруђе за савијање обруча“, дијал. *ковеза* „хировит, ћудљив човек“, *ковеза* „неуредан човек“ итд. (ЭССЯ 12:13).

Оно што свакако не подлеже сумњи јесте семантичка компатибилност свих разматраних облика. У ширем словенском окружењу чак и значење „(у)ћутати“, посведочено за срп. облик *(у)чевизити*, добија своје тумачење, будући да управо значење „кочити се, укрућивати се, мрзнути се“ (присутно у укр. потврдама) представља везујућу карику између „(о)слабити“ и „(у)ћутати“, уп. чеш. дијал. *mlknūt* „кочити се, укрућивати се (о телу)“, слч. *mlkný* „тих, ћутљив“, слн. *omólkniti* „укочити се“ и „ућутати“ (Куркина 1978б:25).

Са формалне пак стране и српски и украјински облици ипак захтевају подробније објашњење. Детаљније в. Бјелетић 2006.

че-йльези се 3. sg. impf. „кревељити се, кривити се“¹⁴⁰, „једва ићи уз брдо“¹⁴¹, „пењати се уз дрво“ Тимок (Динић 1992)

¹³⁸ За алтернирање префикса уп. укр. *ча-в'јдити* „боловати, венути“ < **ča-ve-děti* (ЭССЯ 4:31) према укр. *за-ка-в'јдити* „досађивати се, умирати од досаде“ (в. **ведати**).

¹³⁹ Паралелизам значења „савијати се, сагибати се, увијати се“ : „боловати; умрети“ поткрепљују бројне паралеле, уп. рус. *загибаться* „бити тешко болестан, бити на самрти“, *его совсем скрутило* „он се тешко разболео“ (Петлева 1989:68), с.-х. чак. *лўкно* „изнемоглост, слабост“ < **lęk- / *lōk-* (Воруś 1984–1985), каш. *kręčni* „болестан“ < **krōk-* „сагибати“ (Варбот 1981а:321; SEK III 88–89), чеш. *křehnouti* „кочити се, укрућивати се“, слн. *okregniti* „укочити се, укрутити се“ < **kreg- / *krōg-* (Варбот 1972:74), од истог корена и блр. дијал. *скрэгаць* „боловати, бити једва жив“ (Петлева I.c.).

¹⁴⁰ Уп. из истог извора и *чејљи се* 3. sg. „id.“.

¹⁴¹ Уп. из истог извора и *чејџли* 3. sg. „id.“.

иш-че-йльези се рф. „једва изаћи узбрдо помажући се рукама и ногама“ id. (ibid.)

• Од псл. **če-pelzti se*. Скок нема. Уп. ЭССЯ 4:55 s.v. **čepelzti se* (псл. облик реконструисан је искључиво на основу буг. потврда); Аникин 1982:45, нап. 20; Аникин 1988:40 (Аникин такође располаже само буг. потврдама). О самом корену **pelz-* / **polz-* / **pъlz-* в. Аникин 1982. Уп. и ESJS 11:665 s.v. *plъzati*.

За значење „пењати се“ уп. буг. *чеплез са* „пењати се, пентрати се“, дијал. *чеплези* „с муком се пењати, успињати се“. Значење „кревельити се“ стоји у вези са *йльезији (језик)*, одатле *йлезии се* „кревельити се“ (усмено М. Б.)

ча-брснуйи рф. у примеру: Зар ни ваши сељани немају обичај да на вас баце у антрешел по мало сијена? – „Љети никад но што му зубови под товаром крајем пута чабрснуйи... Врчевић, Нар. басне (грађа РСА)¹⁴² : *брснуйи* „откинути устима и јести (брст, лишће)“: Поћерај живо нек мало брсне, фиг. „мало заложити, грицнути“: Брсни мало сира и љеба, са[д] ће ручак Пива (Гаговић 2004)

о-че-брснуйи рф. „одломити с краја“: Очебрсни ми мало љеба Његњево, Сјеница, „користити се од нечега мало, као узгред“ Црмница, Бока, Бар (грађа РСА), *очебрснуйи* „откинути, очехнути“, „лабрцнути, чалабрцнути, заложити“ (РЈА), *очебрснуйи* „одломити комадић“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

че-ле-брснуйи рф. „узети од нечега мало, било на који начин“ Црмница, Бока, Бар (грађа РСА), *челебрснуйи* „мало заложити“ Ровца (Бјелетић 1993:39)

о-че-ле-брснуйи „користити се од нечега мало, као узгред“ Црмница, Бока, Бар (грађа РСА)

• Спој префикса *че-*, *ча-* и глагола *брснуйи*. Уп. Бјелетић 1993:39. Скок само помиње облик *очебрснуйи* „откинути, очехнути“, без објашњења (Skok I 291 s.v. *čalabrъsnuti*). Уп. буг. *зачебръсвам*, *зачебръснувам*, *зачебръсна* „лако повредити“, *зачебръснав* „сулуд, ударен“, *зачебръсва* „закачити нешто у пролазу“ (БЕР 1:617; речи се тумаче као контаминати). У облику *челебрснуйи* дошло је до проширивања префикса *че-* елементом са ликвидом *-ле-*. Исходишни облик *брснуйи* најпре би се могао свести на псл. **brъsnoti* (в. ЭССЯ 3:56–57; SP 1:399). У прилог томе говори његова семантика, која кореспондира

¹⁴² Облик је дат без дефиниције значења, али се из контекста може закључити да се ради о значењу „откинути устима и јести (брст, лишће)“, које има и облик без префикса.

са значењима источнословенских континуаната овог псл. облика: рус. дијал. *бросну́ть* „стискајући прстима чистити нешто или цедити течност“, „одвајати поздер од лана“, *бро́сну́ть* „скупљати бобице у прегрштима их откидајући од стабљике“, *брусну́ть* „одвајати семе конопље од стабла“, укр. дијал. *бриснувати* „огризати, глодати, гулити кору“ (в. ЭССЯ I.c.). Није искључено ни порекло од псл. **brъstiti* (в. ЭССЯ 3:57; SP 1:399–400).

?ча-н-гризати impf. „досађивати нервозним говором“ Шабац, „пецкати“ Бачка (грађа ЕРСЈ), *чангрѝзати* „досађивати, приговарати, чантрати, гунђати, заједати“ бачки Буњевци (Реі́ц/Ва́члија) : **за-грѝзати** „задиркивати, дирати, изазивати, пецкати“, *загрѝзати се* „задиркивати, изазивати један другог“ Ускоци (Станић)
ча-н-грѝзав adj. „загрижљив“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *ча-н-грѝзало* n. „досадна, наметљива особа“ Шабац (грађа ЕРСЈ), *чангрѝзало* „брбљива заједљива особа“ Ускоци (Станић) : *за-грѝзало* „загрижљива особа, која воли да загриза“ id. (ibid.)

ча-грѝзати „чангризати“ Дворска (грађа РСА)

че-грѝзало n. „заједљива особа“, **чѝ-грѝз** f. „заједљивост“, „заједљива особа“, **чѝ-грѝс** „задевица“, „пакост“, „заједљива, пакосна особа“ Ускоци (Станић)

џа-н-грѝзати заст.: ... и своју домакю челнадь не џангрѝзай ко^д кџкџе ... (Јовановић 1911:292), *џа-н-грѝзало* n. „чангризало“ Ускоци (Станић)¹⁴³

џа-н-грѝзати „често приговарати“ Бачка (грађа ЕРСЈ), *џа-н-грѝзало* n. „особа која много џангрѝза, приговара, свадљива особа“ Срем (Максић 1980), Мачва (грађа ЕРСЈ), *џангрѝжљив* adj. „који много приговара, свадљив“ бачки Буњевци (Реі́ц/Ва́члија)¹⁴⁴

• Скок третира овај глагол као балканизам непознатог порекла (Skok I 293 s.v. *čangrízati*). Адамовић изводи с.-х. *џангрѝзало* ~ *чангрѝзало* „гунђало, закерало, ситничар, галамџија“ < осм. нар. *ğingiz* „прзница“ (Адамовић 1970:69), док Шкаљић уопште не региструје поменуте облике. С обзиром на семантички блиске лексеме *загрѝзати се*, *загрѝзало*, порекло облика *ча-н-гризати* итд. могло би се тражити и на домаћем терену. Он би се, дакле, могао објаснити као об-

¹⁴³ На овај облик је можда утицао глагол *џаңгаџи се* „погађати се око нечега, цењкати се“, уп. и *џангрѝџати* „бити тврдица, тврдити“, погрд. „непрестано причати“ id. (ibid.).

¹⁴⁴ Иако је алтернација ч : џ уобичајена, можда треба узети у обзир и утицај речи као нпр. *џангаза* „ћудљив, жесток (човек)“ Пирот (Златковић 1990).

лик настао додавањем префикса *ча-* на основу *-гризаџи*, уз додатно експресивизовање инфиксом *-н-*. Облици са иницијалним *ча-*, *ца-* могли би се третирали као варијанте основног *чангризаџи*. У прилог предложеном тумачењу говорило би рус. *гримза* погрд. „старо гунђало, зановетало“, које Фасмер доводи у везу са *грѣмать* „љутито говорити, псовати“ (Фасмер I 466), док Трубачов у овом облику издваја експресивни инфикс *-м-* и творбено га разлаже на *гры-м-за* < **грыза*, упућујући на глаголе *огрызаться*, *грызть* „зановетати, досађивати, брецати се“. Аналогна експресивна инфикација истог елемента запажа се и у глуж. *hryzać* поред *hryzac* „грести, хрскати“ (Трубачев 1965:132). И у руском језику глагол *грызть* подложен је експресивном префигирању, уп. рус. *ба-грыза* „назив за стару изнемоглу животињу и човека“ (Горячева 1982:108). Не треба, међутим, одбацити ни могућност да је облик *чангризаџи* евентуално настао контаминацијом глагола *загризаџи* и *чангаџи се* „псовати се, ружити се, свађати се; грабити се око некога или нечега“ Ускоци (Станић)¹⁴⁵, или да се иницијални слог можда развио под утицајем облика типа *чангрљаџи*.

?че-љузгаџи *impf.* „причати којешта, булазнити“ Ускоци (Станић)¹⁴⁶
: *љузг-џи-аџи* „говори којешта, што не приличи, баљезгати“
Васојевић (Стијовић 1990)¹⁴⁷

• Скок нема, иако помиње глагол *чељузгаџи* „брбљати“ из Лике, тумачећи га као ономотопеју (Skok I 287 s.v. *čagrljati*). Исту основу налазимо и у *ба-љузгаџи* „брбљати, причати којешта“ Пива (Гаговић 2004), са варијантама *баљезгаџи*, *балезгаџи*, *баљизгаџи*, *бељезгаџи*, *бљазгаџи*, *брљезгаџи* итд. Већина ових облика наводи се у ЭССЯ 2:139 s.v. **bl'uzgati*, које се тумачи као суфиксално проширење (*-zg-*) презентске основе **bl'-u-* (**bl'ьvati*, **bl'ujǝ*). Уп. и SP 1:184–185 s.v. **bal(a)kati* : **bal(a)chati*; Куркина 1976:50; ЕРСЈ 2 s.v. *баљезгаџи*. С друге стране, уп. рус. *ше-лезга* „онај који је досадан, наметљив“, „онај који мољака“ : *лезга* „id.“, „брбљивац, досадна причалица, гунђало“ (Петлева 1974:209). Основа *љузгаџи* могла би бити звучна варијанта од *љу́скаџи* „плускати (о води, течности)“, „љуљушкати, таласати“, „тући, ударати, шамарати, плескати“ < псл. **l'uskati* II (ЭССЯ

¹⁴⁵ Уп. и *чӑнгӑв* „свадљив; ситничав“, *чӑнгалица* „свадљиво чељаде, загризало“, *чӑнга* „свадљива женска особа“, *чӑнго* „свадљив мушкарац, кавгаџија“ id. (ibid.).

¹⁴⁶ Овамо вероватно не спада именица *чељузга* „дрво за које су везане нити на разбоју“, „рана на глави“, „ружно, влажно време са снегом и кишом“ id. (ibid.).

¹⁴⁷ Уп. рус. *лазготать* „причати без престанка“, лит. *lazgėti* „id.“ (Куркина 1976:50).

15:217–218), али уп. и *лӯзайџи* „брбљати, блебетати“ Стон (РСА), које би могло потицати од псл. **luzgati (se)* (id. 16:214–215), иако се конкретно ова потврда не наводи међу с.-х. континуантама псл. глагола. Њу, међутим, помиње Куркина анализирајући псл. **luzgati / *lyzgati* (Куркина 1974:68–73).

за-ча̀-ушиџи рф. „опалити заушницу некое, снажно ударити, ошамарити“ Тимок (РСА, асс., inf.), *за-ћа̀-ушиџи* „јачо, снажно ударити (обично шамаром)“ Љештанско (Тешић 1977; РСА) : *за̀-ушиџи* „ударити шамар, ошамарити“ (РСА)

• Скок нема. Исходишни глагол *заушиџи* (Скок га не региструје, али в. Skok III 538–539 s.v. *џхо*) експресивизује се додавањем префикса *ча-*, *ћа-*. У овом контексту интересантни су облици *за-љаушиџи* „ошамарити, плеснути, одаламити“, *од-љаушиџи* „id.“ Унац (Јовичић), *од-лаушиџи* „ошамарити“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976) који су свакако у вези са глаголом *лаушиџи* „шамарати, тући“, такође „грабити, журбати, наглити“ Унац (Јовичић), за сада нејасног порекла.

3) Префикс gV- (с.-х. *ga-*, *go-*)

Особеност овог творбеног елемента састоји се у томе што се сугласник *g-* јавља и као протеза у неким лексемама (о томе подробније Петлева 1978; Мартынов 1986:130; Шустер-Шевц 1992:90–92) и у таквим случајевима не може се говорити о префиксу. У образовањима типа псл. **gmuriti (se)?*, **gmyriti* сугласник *g-* третира се као секундарна (експресивна?) протетска прираслица (ЭССЯ 6:163–164)¹⁴⁸. Присталице „преформантне теорије“, међутим, и такво *g-* третирају као префикс (уп. Debeljak 1954:171, 174; Москов 1981:66–67).

Треба правити разлику између протетског *g-* са секундарно развијеним вокалом (**go-*, **gv-*), које може бити резултат перинтеграције (в. Петлева 1978:54–55) и елемената *ga-*, *go-*, који имају статус префикса. Ови елементи тумаче се или као самостални префикси (Дебелјак, Москов), или као звучне варијанте префикса *ko-*, *ka-* (ЭССЯ, в. ниже; Machek 263 s.v. *ko-*; Шарифуллин 1982:14).

Као што је већ речено, још увек не можемо упоредити однос аутора SP и ЭССЯ према експресивним префиксима као појави, због диспропорције у количини обрађене грађе у двама прасловенским речницима. За сада се може констатовати да се речници слажу око постојања именског префикса **a-*, али не и око **če-*, **ga-*. То се може илюстрирати на примеру двеју одредница. Док се у ЭССЯ псл. **ga(jь)vornъ* / **gavorna* тумачи као образовање са експресивним елементом *ga-*, које се сматра само звучном варијантом од **kavornъ* (ЭССЯ 6:88–89), дотле се у SP псл. **gavornъ* објашњава као сложеница са другим делом *-vorn-*, при чему први делови сложенице (**ga-vornъ*, **ka-vornъ*, **ža-vornъ-къ*, **sko-vornъ*) остају нејасни, као и сâм однос према синонимном **ka-vornъ* (SP 7:74–76). У ЭССЯ псл. **gavъrati* / **gavъriti* тумачи се као образовање са експресивним префиксом **ga-*, варијантом **ka-* / **ko-*, и глаголом **vъrati*, **vъriti* у основи (ЭССЯ 6:112–113), а у SP облик **gavъriti* сматра се експресивним дериватом од глагола **gaviti*, са формантом *-r-* (SP 7:77). Уп. и разлику у тумачењу глагола **gonositi (se)* (ЭССЯ 7:25–26; SP 8:88–89)¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Такав третман имају и сугласници *x-*, *s-* (l.c.). Другачије SP 7:170 s.v. **gmuriti*.

¹⁴⁹ В. и Херей-Шиманьска 2003:62–64.

ПРИМЕРИ:

на-га-милийи се pf. „поставити се у кос положај, нагнути се, накривити се“ Каталенац (РСА), *нагамилийи се* „нагнути се“ (РЈА)

• На основу наведених с.-х. потврда реконструисан је псл. облик **nag(a)myliti se* (ЭССЯ 22:24). Глагол **g(a)myliti*, сачуван само у префигираном облику, семантички се подудара са глаголима **xmyliti* „правити закошену површину (одсецањем, тесањем, оштрењем, савијањем, обарањем)“ и **x(a)myliti se* „ићи клатећи се“¹⁵⁰. Основни глагол **myliti* „кривити, искривљавати“, који се јавља са различитим „прираслицама“: *g(a)-*, *x-*, *x(o, a)-*, *sko-*, *s-*, мора бити у етимолошкој вези са **myliti se* „грешити, варати се“, при чему је значење „грешити“ вероватно секундарно¹⁵¹. О формалној вези глагола **myliti* и **xmyliti* говори блр. пример *axmylǫcca* „погрешити“. С.-х. дијалекатска потврда врло је драгоцене јер шири ареал глагола **myliti* (он, дакле, није само западнословенска, већ општесловенска реч) и разоткрива његову мотивацију (l.c.). Уп. и ЭССЯ 8:45 s.v. **xmyliti (se)*; id. 22:82 s.v. **naxmyliti*.

за-го-миља 3. sg. pf. „досађивати гунђањем“ Пирот (Златковић 1990) : *милайи* impf. „причати, приповедати“ Левач, уп. *намилайи* „за-новетати, закерати“ (РСА)

• Основни глагол *милайи*, *миљаи* јесте итератив према *млеји* (Skok II 444 s.v. *mljèti*). Поред основног значења „дробити, муљати, гњечити“, глагол *млеји* развио је и секундарно значење „причати једнолично, досадно, блебетати, лупетати“ (в. РСА), које се реализује и у облику са елементом *го-*.

Овде треба поменути и облике *го-милайи се* „бучати“ (Вук)¹⁵² и *за-го-милайи* „започети причу неком виком“ Пива и Дробњак (Вуковић 1940), које Скок неоправдано ставља s.v. *gòmila* (Skok I 588). Уколико није у питању пореклом ономатопејски глагол, наше тумачење чини нам се убедљивијим.

¹⁵⁰ Уп. Меркулова 1985:40–41.

¹⁵¹ О псл. **myliti se* подробно в. Куркина 2003.

¹⁵² У РСА дато је значење „стропоштавати се, рушити се са треском“ реконструисано, очито, на основу примера: Као што год нагомилано с гломотом пада, каже се, да се гомила, при чему је акценат стављен на покрет. Код Вука, међутим, глагол превасходно има акустичко значење, будући да га он дефинише као „poltern, strepo“.

за-го-ја́зиџи „з а ј а з и т и, заситити“: Твоју грамзивост на јело и пиће не може нико загојазити, *загоја́зиџи се* „заситити се, задовољити се“ : *за-ја́зиџи* фиг. „утолити неком глад, заситити; утолити неком жеђ; задовољити, подмирити (жељу, прохтев, потребе и сл.)“; *заја́зиџи се* „утолити глад или жеђ; задовољити се, заситити се“ (РСА)¹⁵³

• У РСА нема облика **гојазиџи*, док се *ја́зиџи* јавља само у значењу „правити јаз; одводити воду помоћу јаза“, „зајазивати, затрпавати, пунити (јаз, јаму и сл.)“, „широко отворати, разјапљивати“¹⁵⁴. Значење „заситити се, задовољити се“ вероватно је секундарно у односу на „затрпавати, пунити“. О основном глаголу *јазиџи* в. Skok I 763–764 s.v. *jáz*¹; ЭССЯ 6:56 s.v. **žiti*. Елемент *-го-* можда је уметнут под утицајем облика *загојаџиџи* (в. ниже).

?*за-го-ја́џиџи* рф. „напунити прљавштином, ђубретом, запрљати, упрљати“: Онда му отворе кућу, али у њојзи нађу само судове загојашене сиром и кајмаком, „запречити, закрчити“: Кад сједне загојати као кладе ЦГ, фиг. „заситити, зајазити“: Ко ће њега загојатити и његов несити бураг напунити? Бачка, *загоја́џиџи се* „напунити се талогом, запрљати се“, „зарасти у коров“: Све ми се жито загојатило Банија, „зајазити се, заситити се“ Бачка : *за-ја́џиџи* „напунити прљавштином, ђубретом, запрљати, упрљати“ Левач (РСА)

• Основни глагол је *гојаџиџи* impf. „прљати, наносити смеће“ Бос. Грахово, Лика, *гоја́џиџи се* „расти, бујати, узимати маха (о уродици у житу)“ Банија, „постајати нечист (о житу кад се напуни уродицом)“ Лика, „ширити се, заузимати много места“ (РСА), највероватније деноминал од *гџаџи* f. „коров, уродица у житу“ Црни Луг, Бос. Грахово, Банија, Јајце, Лапац, „прљавштина, нечистоћа“ Војв., уп. и *гџаџиан* adj. „у коме има уродице, неоплевљен (о житу), неотребљен, неочишћен (о зрневљу)“ Банија, Бос. Грахово, Врховине, Јајце, „нечист, прљав, пун смећа“ Лика, Ваљево (РСА).

Скок изводи глагол *гојаџиџи* од придева *гојаџиан* (поред наведеног, овај придев има и значење „пун, угојен; бујан“), поткрепљујући семантички помак „пун, дебео (о чељадету)“ > „нечист (о житу)“ паралелом *гџајзан* „дебео, угојен“ > „у коме има уродице, неоплевљен“: Гојазно жито, порасло травом и уродицом Босна (РСА) (Skok I 585–586 s.v. *gôj*).

¹⁵³ Уп. и придев *заја́жсен* „сит“ Војв. (РСГВ).

¹⁵⁴ Уп. и *заја́зиџи се* „кад дете плаче па му нестане даха“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002).

Облик *зајајӣӣӣӣӣ*, уколико није реч о посебном глаголу, могао је настати губљењем слога *-го-* из облика *загојајӣӣӣӣӣ*, мада за такво тумачење нема адекватног објашњења.

Значење „заситити, зајазити“ развило се вероватно под утицајем фонетски блиског глагола *загојазӣӣӣӣӣ* (в. горе).

Значење „запречити, закрчити“ карактеристично је и за облик *за-ша-ја̄ӣӣӣӣӣӣӣӣӣ* „поставити неки предмет на незгодно, пролазно место“, „заузети доста простора, запремити (о предметима)“: Што си орман зашајатијо? Не може нико проћи — Зашајатијо ми орман читаву собу Љештанско (Тешић 1977), у којем као да се испред исте основе јавља префикс *ша*-¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Није јасно спадају ли овамо и *зашајајӣӣӣӣӣӣӣӣӣӣ* „тврдоглаво нешто тврдити, забраздити, застранити“ Боговађа (грађа РСА), *ошејајӣӣӣӣӣӣӣӣӣӣ* „запутити се, кренути најзад некамо, једва ухватити правац“ (Марсенић 1986).

4) Префикс хV- (с.-х. ха-)

Оно што је речено за префиксални елемент *go-*, *ga-* важи донекле и за *ха-*. Сугласник *х-*, наиме, такође се јавља као протеза (в. Мартынов 1986:131; Шустер-Шевц 1992:92–93). У образовањима типа псл. **xlatъ?* / **xlotъ?*, **xletъјь*, **xleta*, **xlъkati*, сугласник *х-* третира се као експресивна прираслица (ЭССЯ s.vv.).

Префиксално *х-*, *ха-*, *хо-* тумачи се као самосталан префикс (Debeljak 1954:171), или се, пак, ови елементи сматрају фрикативним аломорфима префикса *ко-* (Шарифуллин 1982:14). Прихватљивије је, ипак, изводити *х-*, *ха-*, *хо-* од **sk'-*, **sk'a-*, **sk'o-* (Меркулова 1985:41).

У ЭССЯ елементи **ха-*, **хо-*, **ху-* третирају се као експресивни префикси, док се **хъ-* карактерише или као експресивни префиксални елемент, или као експресивни префикс. Ови елементи издвајају се у следећим облицима: **xabъrati*, **хахoлъ* / **хахoлъкъ*, **хахuliti*, **xalъpa?* / **xalipa?*, **xalizъ?*, **xatordъ*¹⁵⁶, **xoxul'a*, **xovъzslo* / **kovъzslo*¹⁵⁷, **xъbuzъ*, **xъbътъ*, **xъmordъ*, **naxъmerda*.

ПРИМЕРИ:

ха-ху́лѝти impf. „поболевати, слабити“ Гола (Večenaj/Lončarić), *хаху́лъѝти* „побољевати“ Озаљ (Težak 1981)

• Скок нема. Облик се може свести на псл. **хахuliti*, спој експресивног префикса **ха-* и глагола **хuliti* II (в. ЭССЯ 8:11).

?*ха-лидаѝти* impf. „лутати“: ... мене мисѝ жалосна халидѝ ... М. Миљанов (грађа РСА), *ха-л'ијѝдѝти* „лутати без циља“: Ђе си, цијо дан хал'ијѝдаш од куће до куће? Рожаје (Надѝић)

а-ли́даѝти „скитати, тумарати; лутати“ Косово, ЦГ (РСА), *али́даѝти* „id.“: Научило алидати, и сад га не мош одучити, па Бог Пива (Гаговић 2004), *али́дѝти* Косово (Елезовић)¹⁵⁸

¹⁵⁶ Овамо још и блр. *шѝмородъде* „ситнеж (иверје, пруже итд.)“ које се може рашчланити на експресивни префикс **ѝ-* и основу **tordъје* (в. Горячева 1989:272–273; Петлева 1989:65–67).

¹⁵⁷ У овим облицима издваја се префикс **ко-* и његова варијанта **хо-* < **ско-*.

¹⁵⁸ Овамо и облици са умекшаним *л*: *али́даѝти* „id.“ (РСА), Прошћење (Вујичић), *али́даѝти* Васојевићи (Стијовић 1990), *али́дѝти* „лутати, бесциљно се кретати, базати“ Загарач (Њупићи 1997), *али́даѝти*, *али́дѝти* Ускоци (Станић).

лидаџи impf. „извијати се, увијати се, врцкати се“: Што лидаш као курва?, „трчати час овамо, час онамо, правећи се вредан, али ништа зрело не урадити“ Заглавак, „подрхтавати, трескати се, дрмати се“: Лида месо на њему Срем, „лепршати, ландарати“: Ама му лида подупина Заглавак, фиг. „вешто избегавати какву обавезу, посао, изврдавати“ Поцерина, „кретати се, трчати брзо, подскакујући“ Заглавак, „вртети, колутати (очима)“ средњи Тимок, „благо дувати, лахорити“ id. (РСА), „избегавати“, „ићи нестабилно, шетати се“: Лидају точкови... Шабац (грађа ЕРСЈ)

• Скок не помиње ниједан од ових облика. Испред исходишног *лидаџи* (за које уп. БЕР 3:394 s.v. *лидам*; Риков 1988; ЕСУМ 3:230 s.v. *лидкатъ*) јавља се префикс *ха-*. Кључни доказ за то је рожајски облик *хал'ијѣдаџи*¹⁵⁹, будући да су у том говору врло ретки случајеви секундарног изговарања гласа *х*. То, међутим, не важи и за облик Марка Миљанова — *халидаџи*, који представља једину потврду са гласом *х*-забележену у говорима у којима се тај глас губи, те би се стога могао сматрати и резултатом хиперкорекције.

Облик са иницијалним *а-* широко је заступљен на Косову и у Црној Гори, а може се објаснити губитком иницијалног *х-*. О другим могућим тумачењима в. ЕРСЈ 1:121–122 s.v. *алидаџи*.

¹⁵⁹ Облик основе *-л'ијѣдаџи* (са карактеристичним преласком *л > љ*) могао би се сматрати псеудојекавизмом.

5) Префикс *šV-*

(с.-х. *ша-*, *ше-*, *ши-*, *шо-*, *шу-*)

У етимолошкој литератури оперише се префиксалним елементима чији је носећи глас сугласник *š-*, али нема много података о њиховом крајњем пореклу.

Фасмер тражи извор овим елементима у аргоу. Полазећи од протетских слогова *šu-*, *ši-* као арготских елемената који се користе за експресивну творбену модификацију обичних речи (ради исказивања омаловажавања или да би се постигла тајност језика), он на исти начин покушава да објасни и руске дијалекатске речи са префиксима *шу-*, *ше-*, *ши-* (и *ку-*) (Vasmer 1912). Овакво тумачење прихвата Мокиенко, посебно истичући пејоративно-интензификаторску улогу префикса *шу-* у словенским жаргонима. Пејоративност овог префикса, по њему, проистиче из негативне експресивности коју носе гласови *х / š* у словенским језицима (Мокиенко 1972:161; в. и Шарифуллин 1982а:120–121). Москов оспорава Фасмерово тумачење, сматрајући да су творбени поступци својствени социолектима — засебна појава, којом се не може објаснити присуство префикса *шу-*, *ше-*, *ши-* у лексници словенских дијалеката, али сâм нема објашњење за њихово порекло (Москов 1981:81–82, 90).

На стабилнијем су терену они аутори који порекло префикса *še-* (*šu-*, *ši-*) тумаче фонетским путем. Једни га доводе у везу са *s-mobile* (Шарифуллин 1982:14–15; Куркина 1974:67)¹⁶⁰, а други га третирају као варијанту непалаталног префикса *xo-* (Debeljak 1954:175; Korešný 1983:37). Већина аутора се, ипак, не изјашњава о пореклу префикса *še-* и, признајући његово постојање, дефинише га као „архаичан префикс“ (Куркина 1981:331; ead. 1981а:22), „експресивни префикс“ (Меркулова 1972:176; Варбот 1973:6), „редак експресивни префикс“ (Куркина 1992:193). Петљова прецизира да се дати афикс по правилу запажа код глагола, или у именицама за које се може претпоставити глаголско порекло (Петлева 1974:211).

У етимолошким речницима издваја се неколико лаконских констатација о овом префиксалном елементу. Холуб и Копечни тумаче га на исти начин као и *še-*, тј. као палатализовани дублет префикса *ko-*

¹⁶⁰ Тумачећи слн. *šmígati*, *šemígati* ауторка прави интересантну опаску да је у конкретном случају дошло до експресивног развоја иницијалног *še-* из префиксалног *s-*.

(Holub/Кореџнý 174 s.v. *ko-*). У белоруском етимолошком речнику претпоставља се да је префикс **še-* < **če-* (ЭСБМ 7:289 s.vv. **наша-рэ́шцэ, нашат́рыца* итд.)¹⁶¹. Махек само каже „префикс“, наводећи неколико примера у којима се он јавља, али без икаквог објашњења (Махек 618 s.v. *šo-*). Фасмер издваја префиксе *ша-*, *ше-*, *ши-*, *шо-*, *шу-* у следећим лексемама: *шабалда́, ша́верзитъ, шеб́хнутъ, шевы́лять, шевы́рять, шелупи́на, шемета́ть, шепэ́рится, ши́верзитъ, шиворот, шоболта́ть, шумарка́ть, шуморитъ, шу́стрый* и у већини случајева понавља свој ранији став да су у питању елементи арготског порекла (Фасмер IV s.vv.). Сној говори о експресивном префиксу **še-* (Сној 69 s.v. *šepériti se*; 641 s.v. *šopíriti*).

ПРИМЕРИ:

ше-йрѝльаѝи *impf.* „нешто смушено, неспретно радити“, „пометено, смушено говорити“, „врдати, лагати“ Ускоци (Станић), „понашати се шепртљаво“ Златибор (Миловановић 1983), *шейрѝльаѝи* „полако радити, бити слаб у чему“ Лика (RJA), *шейрѝльаѝи* „несигурно, неспретно, тешко ходати“ Сански Мост (грађа ЕРСЈ), *шејрѝльиѝи* „радити којешта, неспретно, невешто, неодлучно, пртљати“ Оток у Славонији (RJA), „оскудевати у нечему“ Срем (грађа ЕРСЈ), *шейрѝаѝи* „брбљати“ (RJA)

за-ше-йрѝльаѝи / зашејрѝльаѝи *pf.* „почети шепртљати, почети неспретно радити, сметено говорити и сл.“ БиХ (РСА)

у-ше-йрѝльаѝи се „сметено, смушено говорити или нешто радити, збунити се“, „ићи десно-лево, шеврдати“ Ускоци (Станић)¹⁶², „запетљати се (у послу), збунити се, саплести се“ Поткозарје (Далмација), *ушејрѝльиѝи* „бити неспретан у обављању неког посла“ Сегедин (грађа ЕРСЈ), *ушејрѝльиѝи се / ушејрѝльиѝи се* „смушено говорити или нешто радити, збунити се“, „ићи десно-лево, шеврдати“ Ускоци (Станић), *ушејрѝльиѝи се* „збунити се, уплашити се, спетљати се“ Васојевићи (Боричић)

шејрѝльав *adj.* „неспретан“ Златибор (Миловановић 1983), *шейрѝльав* „id.“ Сански Мост (грађа ЕРСЈ)

шејрѝља *f.* „шепртљава особа“ Златибор (Миловановић 1983), „особа која се сметено понаша, прича или нешто ради“ Ускоци (Ста-

¹⁶¹ Развој *ше-*, *ша-* < *че-*, *ча-* могао би, у неким случајевима, бити последица перинтеграције сложеница са *оѝ-*.

¹⁶² Уп. из истог извора *у-ше-йѝльиѝи* „неповерљиво нешто казивати“, „немарно, невољно радити“, *ушејѝльиѝи се* „сметено, смушено говорити или нешто радити, збунити се“.

нић), Мачва (грађа ЕРСЈ), „неспретна особа“ Прошћење (Вујичић), Срем (грађа ЕРСЈ), *шејрџиља* „збуњена, несналажљива особа“ Васојевићи (Боричић), *шејрџила* „онај који је неспретан, невешт у послу“ Гола (Večenaj/Lončarić)

шејрџиљан т. Србија (РЈА), *шејрџиљанко* „шепртља, несналажљивац“ Црна Река (Марковић 1993)¹⁶³

шо-џрџиљак т. „пртљаг“ Тимок (Динић 1988), *шојрџиљина* „пртљаг, личне ствари“ id. (ibid.)

џрџиљати имрф. „ићи некуд са породицом и стоком носећи и покретну имовину, селити се“, „ићи без циља, тумарати“, „причати или радити којешта“ Ускоци (Станић), „причати о безначајним стварима, давити“ Златибор (Миловановић 1983), „одлазити брзо са породицом и стоком носећи покретну имовину“ Поткозарје (Далмација), Унац (Јовичић), „причати глупости, брбљати, лупетати“ Лика (Ајџановић 2002), Шабац (грађа ЕРСЈ), *џрџиљати* „id.“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1988), *џрџиљати* „id.“, „одлазити носећи своју опрему, крцати терет и преносити га, селити се уз товарење и пребацивање покућства; паковати (нпр. покућство); одлазити“, „радити несистематично“ Загарач (Ћупићи 1997), „брбљати“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *џрџиљам* 1. sg. „говорити којешта“ Врање (Златановић), *џрџиљати* „површно и лоше радити какав посао“ Гола (Večenaj/Lončarić)

дојрџиљати рф. „доћи однекуд са породицом и стоком терајући и покретну имовину, доселити се“, „донети у великој количини“ Ускоци (Станић)

зајрџиљати се рф. „заплести се, запетљати се (у какав посао)“ (РСА)

исјрџиљати рф. „преселити, иселити“, *исјрџиљати се* „преселити се, иселити се“, „с тешком муком изаћи, извући се, истоварити се“ (РСА)

најрџиљати рф. „напртити“, *најрџиљати се* „нагомилати се у већој количини“ (РСА)

сјрџиљати рф. „спетљати, испричати нејасно, конфузно, само да се исприча“ Златибор (Миловановић 1983), *сјрџиљати* „површно, на брзину што учинити, спртљати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

¹⁶³ Уп. и *шејркљар* „човек који којешта или којекако говори, блебеће“, у вези са *џркељати* „блебетати“ (РЈА), са могућом променом *џ > к* као у *џејљати > џељати*, уп. *џељам* 1. sg. „петљати, сналазити се“ Лесковац (Митровић), *шејркљарија* „брбљање, блебетање“? (само у једном примеру, РЈА). Такође уп. и *шљајрџа* „шепртља“ Вирје (Herрман 1973:94); в. у истом извору **шљејрчек* „мућак“, као и *шљајрџак* „id.“ (РЈА), *шљајрчек* „id.“ Сесвете (Maresić 1996:215).

ѝрѝља, *ѝрѝљавац* т. „брбљивац“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *ѝрѝљача* т. / ф. „id.“ Драгачево (Ђукановић 1995)

• Скок тумачи глагол *шеѝрѝљаѝти* као резултат контаминације *шеѝаѝти* и *ѝрѝљаѝти* (Skok III 387 s.v. *šerav*). С обзиром на подударачке значења глагола *ѝрѝљаѝти* и *шеѝрѝљаѝти* (од три главна значења глагола *ѝрѝљаѝти*: „селити се“, „петљати“, „брбљати“, глагол *шеѝрѝљаѝти* реализује последња два, али се и прво значење рефлектује у именици *шоѝрѝљак* „пртљаг“), сматрамо да је потоњи облик настао додавањем префикса *ше-* на основно *ѝрѝљаѝти* (о овом глаголу в. Skok III 59 s.v. *pr̥titi (se)*)¹⁶⁴. Није искључен ни утицај глагола *ѝеѝљаѝти* (о њему в. Skok II 652 s.v. *pe̋lja*). Што се тиче девербала *ѝрѝљаг(a)*, Скок га на једном месту изводи од *ѝрѝѝѝти* са суфиксом *-ја-га* (Skok I 745 s.v. *-jaga*)¹⁶⁵, а на другом од *ѝрѝљаѝти* са суфиксом *-аг* (Skok III 59 s.v. *pr̥titi (se)*).

ше-меѝаѝти, *шемеѝѝѝти* impf. „тетурати, несигурно ходати“ (RJA), *шемеѝаѝти*, *шемеѝаѝти* „посртати, ходати лево-десно, у напитом стању“ Иж (Kulišić 1979), *шемеѝаѝти*, *шемеѝаѝти* „посртати, тетурати“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić)¹⁶⁶, *шемеѝѝѝти* „извлачити се, избегавати обавезе“ Гола (Večenaj/Lončarić) : *меѝаѝти* „бацати“ (РСА)¹⁶⁷

• Скок региструје глагол *шемеѝаѝти* (без значења), сматрајући га деноминалом од *шемеѝ* „дрво са више кука којима се салпавају врше“ (Skok III 386 s.v. *šemet*). С обзиром на потпуни формални и скоро потпуни семантички паралелизам са рус. *ше-метать*, *ше-метаться* „мувати се, мајати се“ : *метать* „бацати“, *метаться* „мувати се, мајати се“ (Фасмер IV 427; Петлева 1974:209)¹⁶⁸, сматрамо да се и с.-х. глагол може објаснити као творевина са префиксом *ше-*, додатим на глагол *меѝаѝти*, о којем в. Skok II 410–414 s.v. *městi*; ESJS 8:462–463 s.v. *mesti*; ЭССЯ 18:112–115 s.v. **metati (se)*. Уп. и псл. **obšemetati*,

¹⁶⁴ О с.-х. *ѝрѝѝѝти* в. и Куркина 1977:19–23; Варбот 1973:8–11.

¹⁶⁵ Развој *ѝј* > *ѝљ* уместо *ћ* у овој категорији није немогућ, уп. *муѝљаг* : *муѝљаѝти* (< **m̥tjati*), као и придеве на *-љив*, нпр. *ѝревѝљив*.

¹⁶⁶ Уп. и *шебеѝаѝти* „тетурати, љуљати се“ Брач, Ораховица у Славонији, *шебеѝаѝти* „трести се, дрхтати, клецати у коленима“ (RJA), *шебеѝаѝти*, *шебеѝаѝти (се)* „дрхтати (због виткоће или од слабости)“, „трести се у ходу“, „тетурати се“ Брусје (Dulčić 1985), *шеберѝѝти* „шебељати се, тетурати“ Крк (RJA).

¹⁶⁷ Није јасно спада ли овамо *ѝри-хо-меѝѝѝти* „ударити отвореном шаком“ Шепурина (Kursar 1972).

¹⁶⁸ Уп. и Доровских 1981:131.

реконструисано на основу стпољ. *oszemiotac* (?) „покрасти“, „обманути“, које се тумачи као полипрефиксална творевина састављена од *ob-*, *še-* и **metati* (id. 30:131). Уп. такође и блр. *пашаматаџь* „побацати, погубити“ < пољ. *szamotać się* „трзати се, копрцати се; рвати се“ (ЭСБМ 8:259). Слн. заст. *šemetati* „климаво ходати“, заједно са осталим горе поменутиим облицима, изводи се од експресивног псл. глагола **šem-etati*, **šem-etaješъ* < **šę-ti*, **šemešъ*, уз напомену да је присуство експресивног префикса *še-* у овим облицима мање вероватно (Bezljaj IV 31).

шѸ-ку-ѡриѡи impf. „нешто ђутке смерати, у потаји се дошаптавати“ Златибор (Миловановић 1983)¹⁶⁹

у-шѸ-ку-ѡриѡи pf. „забунити се“ Србија (Вук; RJA), „уђутати се, повући се у угао собе“: Ушукутрио се као мало дете кад направи штету — Ушукутрио се па не мрда Качер (грађа РСА)¹⁷⁰

шѸ-ку-ѡориѡи impf. „ходати по кући без посла“ Винковци (RJA)

ку-ѡриѡи impf. „мировати безвољно (најчешће у стању изнемоглости, исцрпености, болести или полусна), куњати“, „проводити време у осами, у чами, чамити“, „ђутећи пажљиво слушати, ослушкивати шта други говоре, обично подмукло у себи нешто смишљајући“, „пажљиво (обично кришом) гледати, посматрати“ (РСА), „замишљено ђутати“ Поткозарје (Далмација), *куѡриѡи* „проматрати нешто са стране, испод ока“, „ђутати“ Кордун, *ку-ѡриѡи*, *-ѡи* „нешто ђутке смерати“: Вути и кутри од јутра у оном ћошку Сански Мост (грађа ЕРСЈ), *куѡриѡи се* „притајивати се и будно ослушкивати“ (РСА)

куѡрав adj. „који кутри, замишљен, ђутљив, повучен“, *куѡроња* m. „онај који ђутећи нешто смишља“, *куѡрало* n. / m. „подмукао, злобан човек“ Банија, *куѡра* f. шаљ. „ђутљива женска особа“ Лика, *куѡре* m. шаљ. „ђутљива мушка особа“ id. (РСА)

ку-ѡориѡи impf. „чамити, досађивати се“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

• Скок нема. У основи префигираног облика лежи глагол *куѡриѡи*. Скок га доводи у етимолошку везу са *куѡиѡиѡи* „замишљено у болести ђутати“ и пореди са цсл. *kutiti* „machinari“, док приређивачи Скоковог речника дају етимолошку допуну, према којој је овај глагол изведен од именице *куѡи*, са семантичким развојем „лежати у куту“ >

¹⁶⁹ Уп. из истог извора и *ћукѡриѡи* „id.“.

¹⁷⁰ Уп. и *ушѸкуѡиѡи се* „примирити се, покуњити се“ Шабац, *ушѸкуѡриѡи се* „снуждити се, сневеселити се“ Боговађа (грађа РСА). Први облик је можда у вези са *куѡиѡиѡи* „замишљено у болести ђутати“ (Skok II 248–249 s.v. *kúriti*), в. даље.

„боловати“ > „хутати“ (Skok II 248–249 s.v. *kútriti*). У ЭССЯ, међутим, глагол *кућриіи* своди се на посл. **kǫtoriti / *kǫtriti*, образовање са пејоративним префиксом **kǫ-*, додатим на глагол **toriti* (ЭССЯ 12:74). У разматраним облицима *шукућриіи* и *шукућориіи* дошло је, дакле, до наслојавања префикса *шу-* и *ку-* пред основом *-іі(о)риіи* (о тој појави в. у Закључку). Овде су од посебног значаја облици *кућориіи* и *шукућориіи*, у којима је сачувана пуна основа **toriti* (о њој в. Аникин 1988:76, 78–79). У погледу семантике уп. и **kǫtati* „скривати“ (ЭССЯ 12:69–70).

на-шо-хэриіи (се) pf. „надићи (се), надувати (се) у виду клобука, на-клобучити (се)“ ЦГ : **на-хэриіи (се)** „довести (се) у кос положај, нагнути (се), накривити (се)“ (РСА)

- Спој префикса *шо-* и глагола *хериіи се*. Скок нема. О изходном глаголу *хериіи* в. Skok I 494 s.v. *èrlav*; Škaljić 327 s.v. *herav*, 483 s.v. *naheriti se*. Значење „наклобучити се“ одражава семантизам „крив“, уп. и придев *нахэрен* „завинут, крив, искривљен“, „повијен, погурен“.

ши-ііждриіи impf. „гледати, буљити“ БиХ (РЈА) : **ііждриіи** „зурити, бленути“ Лика (Ајџановић 2002), **ііждриіи** „id.“ Дубровник (Бојанић/Гривунац 2002), **ііждриіи** Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; БОРИЧИЋ)

- Спој префикса *ши-* и глагола *ііждриіи*. Скок нема. О изходном глаголу *ііждриіи* в. Skok III 661–662 s.v. *zrèti*¹.

ше-күкам 1. sg. impf. „кривудати, врдати“: Не ми шекукај, но збори по право Лесковац (Митровић), Власотинце (грађа РСА) : **күчийи** „кривити, савијати (врат)“, **күчийи се** „савијати се, сагињати се“ (РСА)

ше-күкав adj. „кривудава“, **ше-күка** f. „кривина“ Власотинце (грађа РСА)

- Спој префикса *ше-* и дијал. глагола *кукам*. Скок нема. Ако је тачна предложена творбена подела, основни глагол *кукам* вероватно је у вези са буг. *күкам* „кљечати“ (БЕР 3:87 s.v. *күкам*²), а ово, даље, са посл. **kuka*, **kučiti (se)* (ЭССЯ 13:81; 86–87), уп. и Skok II 225–226 s.v. *kùka*.

и-шо-бэкаіи pf. „изударати песницом у леђа“ Доњи Рамићи (Малба-ша 1976)

ше-ле-бекаџи impf. „продавати зјала, шврљати, базати“ Ускоци (Станић) : *бекаџи* „испуштати глас „бе“ (овца, теле и сл.), подражавати глас овце, телета“, „муцати, тепати“, фиг. „говорити, причати глупости“ ЦГ (РСА)

• Спој префикса *ше-* и глагола *бекаџи*. Скок нема. О исходном облику *бекаџи* в. Skok I 129 s.v. *bebékāti*. Наведени облици доведени су у везу због тога што њихова значења — „ударати“, „базати“, „причати глупости“ — међусобно кореспондирају (в. Vjelečić/Vlajić-Rorović 1991:129). У облику *шелебекаџи* дошло је до проширења префикса *ше-* елементом са ликвидом *-ле-*, или је у питању двосложни префиксални елемент *шеле-*, уп. ниже *шеле-бадаџи* „id.“.

шо-млаџа 3. sg. impf. „недолично говорити; претеривати у причању и измишљању“ Пирот (Златковић 1990) : *муџаџи* „муцати; заплитати језиком“ (РСА), Лика (Ајџановић 2002)

ша-млаџа 3. sg. „бунцати“ Лужница (Манић), „причати без везе“ Бабушница (грађа РСА)

?*шко-муџаџи* impf. „оглашавати се цвилећи (о штенади)“ Поткозарје (Далмација)¹⁷¹

• Спој префикса *шо-*, *ша-* и дијал. глагола *млаџа*. Скок нема. Дијалекат чува вокално *л*, уп. *млаџам* „муцати“ Пирот (Живковић), па је *млаџа(џи)* = *муџаџи* (о овом последњем в. Skok II 473–474 s.v. *muscati*)¹⁷². Будући да се *млаџа(џи)* = *муџаџи* своди на псл. **mьlcati*, за облик *муџаџи* (*млаџа*) могло би се реконструисати псл. **mьltati*. Пада у очи и паралелизам облика *ско-млаџа* : *шко-муџаџи*. По Скоку, оба облика су ономотопеје (Skok II 28 s.v. *kāmkati*).

шд-млаџа m. / f. „замлата“: Сестра му је добра, а он ти је шамлата: не пазни ни на речи, ни на време Врање (Златановић) : *млаџа* f. „скитница, луталица“ Грижане, Хрв. (РСА)

• Скок нема. Именица *млаџа* је глаголског порекла < *млаџиџиџи* „говорити много и којешта, брбљати, лупетати“, *млаџиџиџи се* „губити, траћити време, замлаћивати се“ (РСА) (в. Skok II 441 s.v. *mlātiti*). Испред основе *млаџ-*, поред експресивног префикса *ша-*, алтернирају и „нормални“ (нпр. *за-*, *с-*), и архаични именски префикси (нпр. *су-* < **sϕ-*), уп. *зџ-млаџа* „онај који се млати, замлаћује, онај ко улудо тро-

¹⁷¹ Уп. у творбеном погледу *шо-муџаџи* „шуљати се око куће као тат“, *шомуџа* „чељаде које шомута, тј. које се шуља као крадљивац“ Крк (РЈА), иако је ту основа *-муџаџи* вероватно другог порекла.

¹⁷² Скок сматра да је *муџаџи* < *муџаџи*, са заменом *џ* < *ц* према *муџав* (l.c.).

ши време и енергију“ (РСА), *с-мла̑ѝа* „незграпна особа; будала“ Поткозарје (Далмација), „глупа особа, незналица“ Васојевићи (Боричић), „замлата, будала“ Кордун, *с̑мла̑ѝа* „незграпан у понашању, приглуп човек“ Мачва (грађа ЕРСЈ).

шала-ма̑ну̑ѝи pf. „украсти, узети крадом, присвојити“: Шаламануће та из очију, а ево попази што ти вељу Пива (Гаговић 2004) : **ма̑хну̑ѝи** „украсти, здипити на брзину“ Рожаје (Надџић)¹⁷³

• Спој елемента *шала-* и глагола *ма(х)ну̑ѝи*. Скок нема. О исходишном *ма(х)ну̑ѝи* в. Skok II 354–356 s.v. *máhati* (*se*).

шала-ба̑да̑ѝи impf. „шврљати, тумарати“ Ускоци (Станић)

шеле-ба̑да̑ѝи impf. „лутати, шврљати, базати“ id. (*ibid.*)¹⁷⁴

шара-ба̑да̑ѝи impf. „рђаво писати, шкрабати“, „писати којешта“, „ићи тамо-амо“, „лагати, варати“ id. (*ibid.*), *шараба̑да̑ѝи* „жврљати, шкрабати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *шараба̑да̑ѝи* „вршљати, лутати, бесциљно се кретати“ Загарач (ЋУПИЋИ 1997)

на-шара-ба̑да̑ѝи pf. „нашврљати, написати како било“, *нашараба̑да̑ѝи се* „нашврљати се, наскитати се“ id. (*ibid.*)¹⁷⁵

и-шара-ба̑ѝа̑ѝи pf. „ишкрабати, ишарати, замрљати“ Параћин (РСА)

на-шара-ба̑ѝа̑ѝи pf. „нашкрабати“ ЦГ (РСА)

шара-ба̑ѝало п. „пискарало, шкрабало, дрљало“ (РЈА)¹⁷⁶

шере-ба̑да̑ѝи impf. „ићи полако, врло пажљиво, пазећи где ће се стати“ Ускоци (Станић)

ба̑да̑ѝи impf. „подстицати бадом (= прут за терање волова), бости уопште, боцкати“, фиг. „дирати, мешати се у што“, „ићи опрезно као да се ногом боде“ (РСА)¹⁷⁷, *ба̑да̑ѝи* „скитати, лутати,

¹⁷³ Није јасно спада ли овамо и *ѝу-ма̑ни̑ѝи*, *ѝ̑м̑ним* „украсти“ Шумадија (грађа РСА).

¹⁷⁴ Уп. из истог извора *шеле-бр̑да̑ѝи* „id.“, „којекако, немарно радити“. Ово као да је само фонетска варијанта од (*шеле*)*ба̑да̑ѝи* (*a : p*) или, можда, (*шеле*)*вр̑да̑ѝи* (*v : b*).

¹⁷⁵ Уп. и *шара̑нда̑ѝи* „в. *шараба̑да̑ѝи*“ Ускоци (Станић) : *ш̑нда̑ѝи* „беспослено ходати околу, блебетати“ (Вук; РЈА), *за̑ш̑нда̑ѝи* „избећи, изврдати, забашурити“ ЦГ (РСА), што се даље експресивизује у *шанд̑ра̑ѝи* „блебетати, брбљати“ (Вук; РЈА), в. и *шар̑да̑ѝи* „кретати се тамо-амо, кривудати“ Љештанско (Тешић 1977).

¹⁷⁶ Уп. и *нашара̑ба̑ѝи* „ишврљати, ишкрабати, ишарати“ (РСА), *нашар̑ла̑ѝа̑ѝи* „написати неуредно, нечитко, нашврљати“ БиХ (РСА).

¹⁷⁷ Уп. *ба̑ѝа̑ѝи* „ићи с напором, несигурно, лупајући потмуло ногама, трупкати при ходу; лупати, ударати“ (РСА). В. Skok I 120–121 s.v. *bāt*; ЭССЯ 1:164–165 s.v. **batati*; SP 1:194 s.v. **batati*.

дангубити“: По цио дан бада по селу, ништа не ради Загарац (Ћупић 1997)

- Од свих наведених префигираних облика Скок помиње само *шарабаџаџи* „kritzeln“, *ишарабаџаџи* „измешати, ставити у неред“, упоређујући их са алб. *xharavis* „bekritzle“, без даљих објашњења (Skok III 382 s.v. *šarabatati*). Нама се чини да је овде у питању основа *бадаџи*, проширена двосложним експресивним префиксалним елементима *шала-*, *шеле-*, *шара-* (о њима в. у Закључку).

О глаголу *бадаџи* в. ЭССЯ 1:121–122 s.v. **badati* (*se*). Ту се, поред осталих, наводе и облици са за нас релевантним значењима: буг. *бада̀кам* „радити неспретно, споро“, слн. *bûdati* „лоше радити“, слч. *badkat'* „ићи ситним корацима“, рус. *бада́ться* „мрљати, мазати (о боји)“, *бадя́ться* „беспосличити, тумарати“, блр. *бадзя́ца* „скитати се, потуцати се“. Уп. и Skok I 191–192 s.v. *bòsti*; ЕРСЈ 2 s.vv. *бадаџи*¹, *бадаџи*²; SP 1:175–176 s.vv. **badati* 1., **badati* 2.; Меркулова 1986:149.

Значење „жврљати, шкрабати“, посведочено код неких облика, вероватно се делимично развило и под утицајем глагола *шараџи*.

Када је реч о префиксима типа *шала-*, *шеле-* итд., треба указати и на следеће облике: *шѐлебе* / *шѐлебе* adj. „луд, луцкаст“ Ускоци (Станић), *шалаба̀* „онај који не мисли о ономе што ради; онај који је мало луцкаст“ Срем (Максић 1980), уп. *чалаба̀ко* „ћакнута, луцкаста мушка особа“ Васојевићи (Стијовић 1990); *шѐле-бѐле* adv. „сад овако, сад онако, превртљиво“ Ускоци (Станић), *шалаба̀ба* adv. „површно, лоше“ Гола (Večenaj/Lončarić). Ови облици садрже углавном оне гласове који улазе у састав експресивних префикса. За сада остаје отворено питање о могућој вези разматраних експресивних елемената са творевинама овакве врсте.

б) Префикс *ра-* (с.-х. *īa-*)

Префикс *ра-* је превасходно именски префикс. Он је релативно добро обрађен у литератури, било као засебна тема (уп. Цейтлин 1954; Okońowa 1968; Царева 1971; Радовић-Тешић 1999), било у оквиру радова посвећених именским префиксима уопште (уп. Voryś 1973; id. 1975¹⁷⁸; уп. и Куркина 1992:190–191). Етимологије појединачних лексема у чијој се структури издваја префикс *ра-* срећемо у читавом низу радова¹⁷⁹, а овде посебно истичемо радове посвећене глаголима који садрже овај префикс (Варбот 1975а¹⁸⁰; id. 1985:279–281; Куркина 1992а:60–62). За разлику од књижевног језика, где је префикс *ра-* карактеристичан искључиво за именска образовања, у дијалектима је широко заступљена деривација глагола, прилога и придева од именица у којима се издваја префиксално *ра-* (Царева 1971:191; уп. Горячева 1974:130–133¹⁸¹).

Судбину именског префикса *ра-* у српско-хрватском језику најдетаљније је обрадио Бориш и установио да се он јавља у три различите групе деривата. Најбројнију групу чине девербалне именице, мотивисане глаголима са префиксом *ро-* (нпр. *īамрак*, *īаројак*, *īа-īшока*). Већина ових именица има еквиваленте у осталим словенским језицима, што сведочи о њиховом реликтном карактеру. Новији деривати, образовани према датом творбеном моделу у периоду самосталног развоја с.-х. језика, већ су мање бројни. Другу групу чине дијалекатске речи образоване од предлошких израза, у којима је предлог *ро* замењен префиксом *ра-* (нпр. *īајећак*, *īаужина*, *īавечера*, *īарука*). Ови деривати доказују да се у језичкој свести носилаца с.-х. језика префикс *ра-* доживљавао као типично именски префикс. Трећу, невелику групу, чине деноминали наслеђени још из посл. периода (нпр. *īанога*, *īарог*, *īасīорак*), као и неки новији, али у суштини такође врло стари, дијалекатски деноминали (нпр. *īалучак*,

¹⁷⁸ В. и приказ ове монографије: Трубачев 1978:167–169.

¹⁷⁹ Уп. нпр. Варбот 1978:38; Куркина 1981а:25; ead. 1997:202 итд.

¹⁸⁰ О глаголу *пазгати* другачије Магнер 2003:25–26.

¹⁸¹ Уп. нпр. рус. *пáморга*, *пáморозъ*, *пáморок*, *пá-морось* : *сú-морось*, *пáрось* „ситна киша“, *пá-моросить* : *моросить*, *пá-росить* : *росить* „падати (о ситној киши)“, *за-пá-морочить* : *морочить* „наоблачити се (о времену, небу)“.

īaiēpje).¹⁸² Аутор закључује да се псл. творбени модел *'pa-* + помен (+ суфикс)' у српско-хрватском језику изгубио због тога што је у њему постојала изразита тенденција смањивања продуктивности овог именског префикса (в. Воруј 1973:73–74)¹⁸³.

Префикс *pa-* детаљно се коментарише и у етимолошким речницима, у којима најчешће има статус засебне одреднице, уп. Skok II 583 s.v. *pa-*; Bezlaј III 1 s.v. *pá-*; БЕР 4:994 s.v. *na-*; Фасмер III 180–181 s.v. *na-*; Machek 424 s.v. *pa-*; ЭСБМ 8:84 s.v. *na*¹; ЕСУМ 4:247 s.v. *na-* итд.

Нас, међутим, занима појава овог префикса код глагола. Већ је Скок окарактерисао префикс *pa-* као именски и глаголски префикс (Skok l.c.), али су глаголи *īaiworiiti* и *īabirčiti*, које наводи као пример — именског порекла (в. Варбот 1975а:62, нап. 26). Поменули смо да су у словенским дијалектима чести деноминални глаголи образовани од именица које садрже префикс *pa-*. Варбот је, међутим, покушала да објасни оне случајеве у којима се *pa-* у глаголу јавља независно од одговарајуће именице, тј. да докаже реалност префикса *pa-* као глаголског префикса¹⁸⁴. Ауторка сматра да је одлучујућу улогу у томе одиграла семантика самог префикса. Глаголски префикс *po-* и именски *pa-* имају заједничку семантику — означавају близину, след у простору и времену. На бази тог заједничког значења префикс *pa-* развио је способност да означи и смањење величине, количине, степена испољавања својства, као и способност да изрази експресивну оцену, најчешће негативну (проред М.Б.). Тиме је префикс *pa-* стекао већи семантички набој од префикса *po-*. Како и код глагола

¹⁸² О старини префикса *pa-* постоје и супротна, мада не и прихватљива, мишљења. Тако, нпр., Никонов констатује да се префикс *na-* у значењу непотпуности јавља у низу примера и у руском књижевном језику и, нарочито, у руским дијалектима. Аутор сматра да је извесна ограниченост таквих образовања у словенским језицима доказ да је *na-* у руским именицама — пре резултат не старог језичког заједништва, већ каснијег међујезичког контакта (Никонов 1969:104).

¹⁸³ Поред с.-х. примера са префиксом *pa-* који су већ анализирани у литератури, нпр. *īаузина* < **pa(v)ozina* (Калашников 1994:85), *īабирак* (Skok I 201 s.v. *brāti*; за словенске паралеле в. Садник 1971:6), *īакоси* < **pa-kostь* (Варбот 1965:36–41; другачије Куркина 1982а:277–278), у дијалектима су посведочене лексеме које показују да овај именски префикс и није толико непродуктиван како се на први поглед чини: *īа-дрџине* „комађе крпа у распадању“ Бучум (Богдановић 1979) (в. Бјелетић 2006а); *īа-џрљак* „велика груба батина“, *īа-џрче* „комад стабљике која вири из земље“ Црна Река (Марковић 1986), *īа-мрака* „велика брига (обавеза, ризик)“ Пирот (Златковић 1989) (в. Бјелетић 2006в).

¹⁸⁴ Такав је, нпр., случај каш. *padoхnос* „угинути (о животињама)“ (SEK IV 11–12).

• Скок не региструје облик са префиксом *īa-*. О глаголу *једиџи се* в. Skok I 743–744 s.v. *jād*.

īā-грисковāџи impf. „стално нешто јести, грицкати“: Сачекај ручак, шта све ког ђавола пагрискујеш! Пива (Гаговић 2004) : *грџскаџи* dem. „грести“, уп. *грџскало* п. „особа која непрестано нешто гриска“ Банија, „особа која неуљудно једе“ Дучаловићи (РСА)

• Скок не региструје облик са префиксом *īa-*. О глаголу *грискаџи* в. Skok I 619 s.v. *grīsti*. Облик *-грисковāџи* вероватно је образован према итеративу *-гризовāџи* (са префиксима *из-*, *раз-*) (в. Skok I.c.).

?*ис-īā-џучиџи се* pf. „извући се, ослободити се, ишчупати се (из кавке неприлике)“: Од њих тројице, Никола Симеуновић се некако испапучио и побегао — Једва се ове покрајине испапучише из турских руку (РСА) : *ис-īo-џучиџи се* „утећи, умаћи, украсти се“: Па тако, неки пут, испопући се, те дођи — Ђспопучи се некако, те побеже — Испопучи ми се из рџка, паде те се искомата Косово (Елезовић)¹⁸⁷ : *ис-џучиџи се* „испасти из махуне“: Кад грах презри, па почне сам из комуна испадати, каже се: „Сав ми се гра испучи“ Дивосело (РСА)

• Скок не региструје наведене облике. Значења префигираних облика, под условом да је њихов непрефигирани еквивалент заиста глагол *исџучиџи се*, развила су се секундарно, као фигуративна у односу на основно „испасти из махуне“¹⁸⁸.

Овај пример показује колебање између префикса *īo-* и *īa-* (уп. рус. *поберџсье* : *пāберџсье*, Варбот 1975а:61), уколико *īa-* није само фонетска варијанта глаголског префикса *īo-*¹⁸⁹. С обзиром на примере који следе (који представљају синониме или чак експресивизоване варијанте глагола *исџучиџи се*, уп. ниже *исџучиџи се* : *исџуљџи се*), рекло би се да је ипак у питању глаголски префикс *īa-*, у алтернацији са глаголским префиксом *īo-*.

?*ис-īā-џулиџи* pf. „извући, домамити (некога)“: Ах, да ми је да га испапучим сама, не би му било лако, *исџулиџи се* „извући се,

¹⁸⁷ У РСА реконструисано као *исџуџучиџи се* „побећи, умаћи, утећи, извући се, искрасти се; омакнути се, исклизнути“.

¹⁸⁸ У РСА издвојена су, иначе, два хомонимна облика: *исџучиџи*¹ „ољуштити, окомити, огулити“ (в. Skok III 65 s.v. *ri̯se*, који овамо ставља и *џучиџи* (шљиве) „цепати за сушење, разбијати“, „надимати се“) и *исџучиџи*² „изаткати, откати“ (в. id. 477 s.v. *tkāti*). Уп. и *исџучиџи* „избуљити, разрогачити (очи)“, *исџучиџи се* „истурити се, надути се; издићи се, наднети се“, у вези са псл. **pr̥citi* (*se*) (в. *печити*).

¹⁸⁹ Косовски глагол је двоструко префигиран, уп. нпр. *ис-īo-биџаџи*.

ослободити се, и ш ч у п а т и с е (из какве неприлике)“: Не могу никако да се испапулим Крагујевац : *ис-йўљийи се* „извући се, избавити се, отети се“ (РСА), *йўљий* „огулити, опељешити кога (нарочито у коцки)“ бачки Буњевци (Реіс/Вацліја)¹⁹⁰

ис-йа-йўљийи се рф. „испапулити се“: Једва се испапуљих од њега Левач (РСА)

о-йа-йўљий рф. „опељешити“ бачки Буњевци (Реіс/Вацліја) : *о-йўљийи* „огулити, очерупати“ Ускоци (Станић), „огулити, опленити (у картању)“ (РЈА)

ис-йá-йољийи рф. „извући, измамити (нешто од некога)“: Много сам диванио с њиме, испапољио сам му најскривеније мисли Војв. (РСА)

о-йá-йòљий рф. „поступно и на фини начин одузети од некога све до најмање ситнице, мајсторски некога опљачкати, излагати“ Косово (Елезовић)

• Скок не региструје ниједан од наведених облика. Њиховим исходиштем евентуално би се могао сматрати глагол *йўљийи*, *йўљийи* са основним значењем „чупати“ (Skok III 73–74 s.v. *púłiti*; уп. и Bezлај III 135 s.v. *púłiti*)¹⁹¹. У прилог томе говори и семантика префигурираних облика, секундарно развијена на бази основног значења „ишчупати“¹⁹².

Облици са *-о-* у корену могли би се сматрати фонетском варијантом основног *йўљийи*, уп. и семантички блиско *ис-йòљийи* „истерати, изагнати“: На ловцију је мука дор испољи зајца по страништа, па после лако средњи Тимок (РСА, асс., inf.?).

?йала-йўцай имрф. „тући“, „кркати, добро јести“ Васојевићи (Боричић)

ис-йала-йўцайи рф. „изударати сабљом пљоштимице; премлатити, испребијати“ id. (Марсенић 1986:53) : *ис-йўцайи* „избити, истући; излупати“ (РСА)

¹⁹⁰ Није јасно спада ли овамо *с-йа-йўлаји* „нагло ухватити, пригњечити“ Поткозарје (Далмација).

¹⁹¹ Није јасно спада ли овамо *исйўљийи* „избечити, избуљити (очи); помолити, указати“, *исйўљийи се* „испољити се, показати се“ (РСА), *исйўљий се* „id.“ бачки Буњевци (Реіс/Вацліја), *йўљий (се)* „истурати, избацити, чинити видљивијим (о органима човека или животиње)“ Загарач (Ћупићи 1997). Скок ове облике сматра варијантама глагола *буљийи* (Skok I.c.), уп. БЕР 5:851–852 s.v. *пўля се*¹; Чумакова 1986:222.

¹⁹² Уп. *ишчўйаји* „силом узети, отети, одузети“, *ишчўйаји се* „извући се из тешког положаја, ослободити се, спасти се, избавити се“ (РСА). И Скок значење „перушати, пљачкати“ сматра метафоричким, развијеним од основног *йўљийи* „чупати (длаке, косу)“ (Skok I.c.).

• Скок нема. Марсенић l.c. помишља да је реч настала од турцизма *йала* f. „мач“ (в. Skok II 589 s.v. *pàla*²) и глагола *йуцайи*. Такав тип сложеница није карактеристичан за с.-х. језик, али не може се оспорити извештан утицај именице *йала*, нарочито кад је у питању значење „изударати с а б љ о м пљоштимце“. Елемент *йала-*, за сада нејасног порекла, среће се и у другим синонимним глаголима, уп. *ис-йала-йувайи*, *исйаламйувайи* „жестоко истући, измлатити, испребијати“ Краљево, Крагујевац (РСА)¹⁹³, *ис-йала-йухайи* „испребијати, излупати“, *с-йала-йухайи* „појести“: Спалапухасмо цијелу шерпу, „завршити посао на брзину“: Спалапухасмо л’иваду прије кише Рожаје (Надџић). Као што се и из последњег примера види, семантички помак „ударати, тући“ > „јести“ сасвим је уобичајен (в. Влајић-Поповић 1993)¹⁹⁴.

¹⁹³ Уп. и *исйрамацайуцайи* „истући неког (у хвалисању)“ Доњи Рамићи (Малбаша 1976).

¹⁹⁴ Уп. однос буг. *пухам* „ударати (нешто мекано)“ (БЕР 6:14–15 s.v. *пухам*²) према с.-х. дијал. *ојувайи* „појести“ Пива (Гаговић 2004), *ојувайи* „id.“ Васојевићи (Стијовић 1990). Васојевићки облик смештен је s.v. **обрихати* (ЭССЯ 29:33).

7) Префикс *bV-* (с.-х. *ба-*, *бе-*, *бо-*)

Префиксални елемент *ba-* до сада је највише проучаван на руском дијалекатском материјалу. Фасмер уочава елемент *ба-* у *бахвъл*, *бахвълитъся* и *бахмър*, претпостављајући да је у питању узвик *ба* (Фасмер I 136, 137)¹⁹⁵. Горјачева издваја овај префикс (са његовим варијантама *бо-*, *бе-*, *бу-*) у низу именских и глаголских образовања, али се не изјашњава о његовом пореклу (Горјачева 1982:107–110¹⁹⁶; ead. 1992:39). Шарифулин приписује овом префиксу велику старину, доводећи га у везу са ие. експресивним преформантом *bh-mobile*, и напомиње да је он врло чест и у именској префиксацији (Шарифулин 1982:15).

Безлај помиње префикс *ba-* s.v. *barûsa* (Bezljaj I 12). Махек само наводи облик *barousy*, али без коментара (Machek 519 s.v. *rous*).

На прасловенском нивоу префикс *ba-* издваја се (додуше, уз ограду) у облицима: **badoriti?* / **baduriti?* (ЭССЯ 1:122)¹⁹⁷, **baruxati?* (id. 160), док се у облику **batoriti* (id. 166) указује на његово неспорно присуство¹⁹⁸. У овој одредници исказан је и став аутора речника

¹⁹⁵ Рус. *бахмър* Попов изводи од тур.-ар. *махмур*, уп. тат. *махмыр* „мамурлук“, тур. *mahmur* „пијан, мамуран“, чуваш. *мухмър* „мамурлук“ (Попов 1969:121). Садник и Ајдетмилер тумаче иницијално *ba- < pa-* (Sadnik/Aitzetmüller 61), што оспорава Трубачев 1967:386.

¹⁹⁶ Већину облика у којима ауторка издваја префикс *ба-*, нпр. *бáтpужье*, *бáтpужитъ*, *бáтáрчина*, *бáтáритъ*, *бáтáритъ*, *бáтpеситъ* итд. Топоров тумачи другачије, доводећи их у везу са псл. комплексом **bat-r-*, **bat-V-r-* (Топоров 1985).

¹⁹⁷ Реч се третира као прилично проблематична у погледу старине и порекла. Полазећи од значења, аутори претпостављају две могућности: а) у питању је творевина са префиксом *ba-* од глагола **duriti*; б) у питању је изведеница од основе глагола **badati*. Топоров, напротив, указује на исконско сродство ове речи са иранизмом **bazuriti* (Топоров 1971:457–458).

¹⁹⁸ „Неспорно образовање од елемента *ba-* и глаголске основе **toriti*, уп. редупликовано *tor-toriti* (**tortoriti*). Псл. **tortoriti*, које се у словенским језицима није сачувало у чистом облику, етимолошки је идентично лит. *tarýti* „говорити, изговарати“, облику примарнијем у поређењу са лит. *taĩti* „id.“ (о томе в. Fraenkel II 1064)“. О рус. *тараторитъ* в. Аникин 1988:284–286. Он издваја посебне, хомонимне псл. лексеме **tarati* I (> слн. *táratì* „мучити“), **tarati* II (> слч. *tárat'* „говорити глупости“) и **toriti* I (> рус. *торитъ* „пробијати пут“), **toriti* II (> рус. *торитъ* „поучавати“). Псл. **tarati* I, **toriti* I стоје у вези са ие. **ter-* „трти, трљати“ („проницати“, „достизати“), а **tarati* II, **toriti* II — са ие. **ter-* „јасно, прецизно говорити“. Семантички развој ие. **ter-* „ја-

према елементу *ba-*: „Што се тиче елемента *ba-*, он овде функционише као специјални глаголски префикс, проверб (проред М.Б.), можда близак по значењу лит. *be-*, које даје глаголу нијансу трајања или појачавања радње. На тај начин псл. **batoriti* структурно и етимолошки може одговарати лит. *betaĩti* „настављати говорити, и даље говорити“. Префикс *ba-* је можда из ие. **bh_u-a-*“ (l.c.).

Овакав став изазвао је полемику и у погледу тумачења самог проверба, и у погледу тумачења речи у целини. Аникин сматра **ba-* хипотетичким префиксом. По њему, непоузданост реконструкције псл. **ba-* узрокује и хипотетичност његовог извођења из ие. **bh_u-a-*. Он такође оспорава повезивање псл. **ba-* са лит. *be-*. Сматра да се *ba-*, у низу рус. примера у којима се издваја, могло развити и као фонетска варијанта од *na-* (Аникин 1998:24 s.v. **ba-*; id. 29 s.v. **be-*). Против постојања префикса *ba-* изјашњава се и Корећни 1983:39–40.

Топоров сматра да је објашњење речи дато у ЭССЯ сувише праволинијско и неопрезно, те да је и у континуантама псл. **batoriti* можда присутан комплекс **batr-* или **bat-V-r-* (Топоров 1985:502).

Што се тиче двосложног префиксалног елемента *bala-*, који се јавља у појединим лексемама (в. даље), он се у ЭССЯ тумачи као ономатопеја. Тако нпр. s.v. **balagovati*, које се објашњава као сложеница **bala-gov-ati*, где је **gov-* етимолошки сродно компоненти *gu-r-* (са проширењем *-r-*) у сложеном глаголу **balaguriti*, за прву компоненту, елемент *bala-*¹⁹⁹, каже се да није ништа друго до експресивна ономатопеја (проред М.Б.) типа стинд. *balbalā* и упућује се на Мајерхофера (ЭССЯ 1:144), уп. и s.v. **balaguriti* (id. 145). Сличне творевине у SP тумаче се као изведенице различитим суфиксалним проширењима од корена **ba-* < ие. **bhā-* (SP 1:184–185 s.v. **bal(a)kati*).

ПРИМЕРИ:

ба-ср̑ва̑и̑и impf. „губити равнотежу, заносити се при ходу; посртати, тетурати се“, „ићи бесциљно, лутати, тумарати“ (РСА), „лутати, ићи којекуда“ Пива (Гаговић 2004) : **ср̑ва̑и̑и** „нападати“, „бесциљно јурити, журити“ Поткозарје (Далмација), **ср̑ва̑и̑и** „посртати“, „све дубље улазити, газити“, „ићи четвороношке“ Ускоци

сно, прецизно говорити“ у словенским и балтским језицима може се представити у виду следеће схеме (која показује деградацију исходишне семантике): „јасно, прецизно говорити“ > „говорити (промишљено)“ > „саветовати, поучавати“ > „говорити глупости“, „брбљати“.

¹⁹⁹ Ономатопеја **bala-* не само да служи за образовање сложеница, него се јавља и као самостална основа, уп. псл. **balakati*, које се тумачи као изведеница на *-k-ati* од ономатопејске основе *bala-*, сродне стинд. *balbalā-* (ЭССЯ 1:145).

(Станић), *срљаји* „упадати необазриво у опасности“ Васојевићи (Боричић), *срљаји* „јурити, журити, брзо обављати нешто“ Винковци (грађа ЕРСЈ)

до-ба-срљаји pf. „доћи басрљајући, посрћући, дотетурати“ (РСА)

за-ба-срљаји pf. „затетурати се, занети се“ (РСА)

из-ба-срљаји pf. „доћи, стићи басрљајући, дотетурати“ (РСА)

на-ба-срљаји pf. „набасати, наићи случајно“: Не види сирота баба, па набасрља на трн и сва се изгреба Пива (Гаговић 2004) : *на-срљаји* „срљајући наићи, налетети, нагазити“ (РСА)

• У основи префигираних облика лежи глагол *срљаји*. Варбот коментарише овај облик као секундарно образовање од корена **sr̥rt-* (Варбот 1977:32), док Скок у њему види плод укрштања *хрлији* и *ср-јији* (Skok III 321). Лома сматра да је можда пре у питању палатализована варијанта као *хвистији* / *свистији* од **hv̥rl'ati* > *врљаји*, уп. и *шврљаји* (Лома 2000:613).

Префикс *ба-* у глаголу *басрљаји* издваја Горячева 1982:109. Влајић-Поповић, признајући могућност и таквог тумачења, предност ипак даје његовом извођењу од основног *басаји*, двоструком експресивизацијом елементима *-р-* и *-љ-*. Ауторка сматра да се оваквим тумачењем боље остварује семантичко јединство основног и експресивизованог облика (Влајић-Поповић 2002:261). Лома се колеба између експресивног *ба-* и декомпоновања облика (*)*обасрљаји* (Лома 2002:612–613).

?ба-русији impf. „рашчупавати, разбарушивати“, *барусаји се* „бити у нереду, бити разбарушен, рашчупан, стршити“ (РСА)

на-ба-русији, *набарушији* pf. „рашчупати, разбарушити (косу)“ (РСА)

ба-русав adj. „рашчупан, разбарушен“ (РСА)

• Скок не разматра наведене с.-х. облике. Они стоје у вези са чеш. дијал. глаголима *barouchat* „гњечити, гужвати“, *barúchat* „рушити, разваљивати“, такође „грмети“²⁰⁰ (в. ЭССЯ 1:160 s.v. **baruxati*?), што је већ уочила Варбот, имајући у виду с.-х. облике *разбарусији (се)*, *разбарушији (се)* (Варбот 1988а:21–22). Уколико би се прихватило тумачење дато у ЭССЯ (да је можда у питању изведеница састављена од префикса *ба-* и основе глагола **rušiti*), онда би се и у с.-х. глаголима могао издвојити префикс *ба-*. Овакво тумачење, међутим, проблематизује се довођењем у везу са чеш. и с.-х. потврдама каш.-словинь. *bařec*

²⁰⁰ У овом облику Махек објашњава *ба-* < **pa-* (Machek 47 s.v. *barúchat* 2).

sq „кострешити се, шепурити се, правити се важан“, пољ. дијал. *bařić śa* „кострешити се, шепурити се“²⁰¹. Ови облици, семантички сасвим адекватни, указују на другачију творбену поделу наведених глагола: коренска морфема *bar-* + суфикси *-ix-*, *-uš-*, чиме се потврђује Махеково тумачење (Machek 47 s.v. *barúchat* 1), према којем је чеш. глагол у вези са гнездом псл. **borti* (Варбот l.c.).

Лома помишља да би *барусиџи* можда могло бити од **obь(t)ro-siti*, са варијантом *русиџи(u)* од *џрусиџи* Косово (Skok III 497), уп. *обрусиџи лице* као еуфемизам за обљубу у народној песми (Вук), в. Лома 2000:612.

ба-ројсиџи се impf. „свађати се“ Хрв., „бактати се“ (РСА), *ба̀ро-јсиџи се* „брундати, галамити, инатити се“ Брусје (Dulčići 1985), *ба̀рујсиџи* „жаморити, бучити“ Озаљ (Težak 1981) : ***ројсиџи*** „гласом крупним као у рога певати или свирати у гајде“, поред *ројсиџи* „пружати рогове, бости роговима“ (РЈА)

- Skok I 113–114 без етимологије. Лома 2000:612 помишља на експресивно *ба-* или, још пре, на ономатопеју, упућујући на *наборозиџи се* (в. даље). О исходишном *ројсиџи* в. Skok III 153–155 s.v. *rôg*.

?*ба-кочииџи се* impf. „правити се важан, кочоперити се“, „забављати се са женама“, „опирати се“ : ***кочииџи се*** „држати се надмено, разметљиво, укочено, правити се важан, кочоперити се, шепурити се“ (РСА)

- Будући да реч није довољно потврђена у народном говору и да нема утврђен ареал, Скок се не усуђује да да коначну етимологију, али ипак помишља на везу са *бак* „бик“ (Skok I 96–97). Лома у *бако-чииџи се* пре види образовање са експресивним *ба-* него резултат декомпоновања облика **obьkolyčiti se* (Лома 2000:612). О исходишном *кочииџи се* в. Skok I 333–334 s.v. *čòkānj*.

?*ба-улаџи*, ***бауљаџи*** impf. „кретати се побачке“ Пива (Гаговић 2004), ***бауљаџи*** „id.“, „милети, с муком ићи“ (РСА)²⁰², „ићи спотичући се и падајући“, „кретати се по мраку, тумарати“, „пузати (о детету које није проходило)“ Војв. (РСГВ), „ићи полако, прикрадајући се“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), „пузити, вући

²⁰¹ Интересантно је да се у SEK I 93–94 s.v. *bařec sq* даје сасвим неочекивано тумачење каш. глагола (без навођења чеш. и с.-х. паралела); он се, наиме, изводи од каш. *vařec* „кувати“, са променом *v- > b-*; семантички помак „кувати“ > „кострешити се, шепурити се, охолити се“ поткрепљује се неубедљивим паралелама.

²⁰² У РСА се упућује на *бушељаџи* „id.“.

се, потрбушке се кретати“ Прошћење (Вујичић), *бауљаи* „ићи опирајући се на колена и ослањајући се на дланове“, „ићи споро, тромо, лењо“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990) : *(х)уљаи се* „шуњати се, смуцати се“ (Вук), *хуљаи се* (Skok s.v. *fúlati se*)

до-ба-уљаи се рф. „доћи, стићи бауљајући“, фиг. „с муком, савлађујући велике препреке, доспети до нечега, пробити се“ (РСА)

• Скок види у *бахуљаи* ономатопејски корен **бъх-* (Skok I 92); слично и Влајић-Поповић 2002:259. Лома претпоставља следећи развој овог облика: *бауљаи* < *бахуљаи* < **объхul'ati* (Лома 2000:613).

Глагол *(х)уљаи се*, *хуљаи се*, који лежи у основи префигираног облика, стоји у вези са *фулаи се* „вући се“, *хулии се* „прегибати се“, *офулии се* „нечујно пустити ветар“, слн. *húlit* „сагибати“, *huliti se* „претварати се“, *fúlit* „ићи вукући ноге“, с.-х. *шуљаи се*, које Скок тумачи као ономатопеје (Skok I 535 s.v. *fúlati se*), а у ЭССЯ се реконструираше као псл. **xuliti* II (ЭССЯ 8:116) < **xula* II, уп. слн. *húla* „предњи део тела, груди“, са основном нијансом значења „кривина, избоченост“ (id. 115).

Будући да се у ЭССЯ реконструираше и псл. **haxuliti*, које се тумачи као творевина састављена од експресивног префикса *ха-* и **xuliti* II (ЭССЯ 8:11), могло би се претпоставити да је облик *бахуљаи* настао додавањем префикса *ба-* на с.-х. континуанту истог псл. глагола и реконструирати ***haxuliti* као његов псл. предлогак.

на-бо-рџији се рф. „онерасположити се, наљутити се“, *на-брџији се* „id.“ Ускоци (Станић)²⁰³

на-шо-рџији се „наљутити се, надурити се“, „направити се страшним, нарогушити се“, „наоблачити се, натуштити се“ id. (ibid.)

на-рџаји се „наљутити се“ id. (ibid.)²⁰⁴

• Индикативно је да све релевантне потврде потичу из истог извора. У основи префигираних облика (алтернирају префикси *бо-* и *шо-*) лежи глагол *рџаји* „чинити наборе, набирати, мрскати“ (Skok III 161 s.v. *rozati*, без решења), који Куркина доводи у везу са **rezati*

²⁰³ Није јасно спадају ли овамо *бо-розаји* „певати лоше, немелодично“ Унац (Јовичић), *боронзаји* „певати нешто неразумљиво кроз нос“, *боронзача* „жена која при раду боронза“ Дучаловићи (РСА), *боронзаји* „плакати у глас“, *доборонзаји* „доћи плачући у глас“, *заборонзаји* „заплакати углас“, *изборонзаји се* „исплакати се углас (о деци)“, *наборонзаји се* „исплакати се углас“ Пива (Гаговић 2004).

²⁰⁴ Поред поменутог значења, глагол *нарџаји се* у Ускоцима значи и „накарати некога, натрести се“, „напити се преко сваке мере, нарољати се“, „спремити се“, уп. и *нарџаји* „набрати, нациговати (тканину), смежурати се“ Поткозарје (Далмација).

— *raziti (Куркина 1975:41–42). Из основног значења „борати се“ секундарно су се развила значења „мрштити се“ > „љутити се“, уп. пример из Поткозарја: Рожу јој се боре око очију (Далмација).

ба-гу̀зати́и impf. „ићи ситним корачајима, вући се“: Није кадар брже ићи, но багуза и стење Пива (Гаговић 2004) : **гу̀зати́и** „ићи мичући гузовима тамо-амо, неспретно ићи, трчкати мичући гузовима (обично о деци)“ Ускоци (Станић), **гу̀зати́и** „тробо, тешко корачати (обично због дебљине)“ Гласинац (грађа РСЈ)²⁰⁵

до-ба-гу̀зати́и pf. „доћи корачајући ситним корацима“ Пива (Гаговић 2004)

за-ба-гу̀зати́и pf. „поћи несигурним корацима“: Држи то дијете, ето је забагузало према тебе id. (ibid.)

из-ба-гу̀зати́и pf. „изаћи полако, са напором“ id. (ibid.)

на-ба-гу̀зати́и pf. „наићи вукући се, без журбе“ id. (ibid.)

• Спој префикса *ба-* и глагола *гузати́и*. Скок нема. О исходишном *гузати́и* в. Skok I 640 s.v. *gúz*; ЭССЯ 7:91 s.v. **gōzati (se)*. У ЭССЯ I.c. не помињу се с.-х. потврде са наведеним значењем, али се зато наводе слн. дијал. *gúzati se* „вући се; полако ићи“²⁰⁶, рус. дијал. *гузать* „отезати, одуговлачити“, које представљају семантичке пандане наших облика. Овамо би можда припадао и глагол са префиксом *ча-*: *ча-н-гу̀зати́и* „ићи тамо-амо“, „улазити-излазити често“, *йочангу̀зати́и (се)* „побити се више у шали“ Вардиште код Вишеграда (грађа РСА).

У украјинском је од исте основе образован облик *кала-гу̀зити* „лоше, алкаво радити, ошљарити“ (ЕСУМ 2:346). Облик је окарактерисан као нејасан, можда афективно образовање повезано са *гузува́ти* „отезати, одуговлачити“. Уп. и укр. *гу̀затися* „id.“, које се заједно са *гузува́ти* итд. изводи од псл. **gōzati* (ЕСУМ 1:614)²⁰⁷.

за-ба-гу̀ши́и́и се pf. „затиснути се, запушити се“ : **за-гу̀ши́и́и се** „запушити се, зачепити се, затиснути се“ (РСА)

• Спој префикса *ба-* и глагола *гуши́и́и се*. Скок не региструје облик са префиксом. О основном *гу́ши́и́и* в. Skok I 637–638 s.v. *gūša*.

²⁰⁵ Уп. *гузѐљати́и* „id.“ Ускоци (Станић), „ићи полако, тробо, гегати се“ Пива (Гаговић 2004), *гузѐљати́и* „ићи или трчати заносећи стражњицом“ Васојевић (СТИЈОВИЋ 1990), *гузѐјати́и* „кретати се“: Видим га где се гузета преко баште Ариље (грађа РСА).

²⁰⁶ О слн. облику в. и Куркина 1979:171.

²⁰⁷ Уп. с.-х. *огузѐвати́и* „отезати, оклевати, скањивати се, устезати се“ (РСА).

?на-ба-бушии pf. „набравши тканину дати надигнути, издигнути облик (одећи, делу одеће)“: Рукави беху узани од лакта па на ниже, али око мишице беху врло широки ... и набабушени силним борама : **на̀-бушии се** „надувати се, напухати се услед испуњености перјем (о постељини)“: На пријечнице се навале модраци, а ови се настру ... перином (дугим јастуком наложеним перјем који се лако набуши, тј. као надме), „испупчити се, избочити се“ (РСА)²⁰⁸

• Овде се пре ради о редупликацији псл. **ba-bux-* „надимати се“ (> *на-*)*ба-буш-иџи*), уп. и *бабушаџи* „врети, кључати, пенити се“ Васојевићи (Боричић), него о префиксу *ба-*, уколико није посреди варваризам настао под утицајем германизма *бауш-рукави* (в. ОС 5 s.v. *бабушка*; уп. и Skok I 229–230 s.v. *būhav*).

?ба-зврџаџи impf. „досађивати говором, узнемиравати причањем, звоцати“: Немој ми базврџати више главе Бос. Грахово : **зврџаџи** „зујати, зврјати“, фиг. „говорити којешта, наклапати“: Немој да зврџаш много, јер ја твоје паре не брџујем ЦГ²⁰⁹, **зврџаџи се** „избрецивати се, набрецивати се“: Немој се ти зврџати! Нисам ја твој балавац! Бачка (РСА)

• Скок не региструје облик са префиксом. О основном *зврџаџи* в. Skok I 527–528 s.v. *џ*; id. III 668 s.v. *zvrĉati*. Уп. и ЕРСЈ 2 s.v. *базврџаџи*.

?ба-звиздаџи impf. „ићи тамо-амо без циља, шврљати, тумарати“: Немој да ми оставите саму кућу, па да одврљате куда и да базвиздате по селу Кордун : **звиздаџи** „оштро, пакосно говорити, сиктати“ (РСА)

• Скок не региструје облик са префиксом. О основном *звиздаџи* в. Skok III 667–668 s.v. *zvizd*. Значење „шврљати, тумарати“ иде заједно са значењем „пакосно говорити, сиктати“ (које представља један од видова маркираности основног значења „говорити“; обично, иначе, кореспондирају значења „шврљати, тумарати“ и „бесмислено говорити, брбљати, блебетати“). То се потврђује низом паралела: *звиздаџи* „звиздати, фијукати“, „оштро, пакосно говорити, сиктати“, „лутати без циља, тумарати, сиктати се“, *зврндаџи* „зврјати, клопара-

²⁰⁸ Уп. *на̀-бушак* m. „набрани, проширени део одеће, пуфна“: Обруб и широки набушци рукава богато [су] извезени сребром (РСА).

²⁰⁹ Глагол има и значење „лупати, ударати“, „искакати, одскакати, распрштати се“ Планиница, Врбовац, Сокобања (РСА).

ти, тандркати“, „брбљати, торокати, наклапати, гунђати, закерати“, „базати, лутати, скитати“, „зијати, бленути“, уп. и горњи пример *зврџаџи* „зујати, зврјати“, фиг. „говорити којешта, наклапати“, *зврџаџи се* „избрецивати се, набрецивати се“ : *зврџаџи* „лутати, тумарати, скитати, потучати се“ (РСА) итд. Уп. и ЕРСЈ 2 s.v. *базвиздаџи*.

?за-ба-вр̄маџи рф. „з а м о т а т и на брзину, како било“: Забаврмати сарук значи замотати га како му драго БиХ : *вр̄маџи се* „кретати се тамо-амо, м о т а т и се, задржавати се у близини нечега“, „вр-тети се, обилазити“ Војв. (РСА)

- Скок не региструје ниједан од ових облика.

ба-хџицаџи се имрф. „трчати, штркати се“: Ми велимо само да се благо бахинца, а в Махићну веле и људем да се бахинцају кат се шале Озаљ (Težak 1981) : сткајк. *хинцаџи се* „coitum appetere (о коњу)“ (Skok s.v. *hītati*)

• Спој префикса *ба-* и глагола *хинцаџи*. Скок не региструје облик са префиксом. О основном *хинцаџи* в. Skok I 669–670 s.vv. *hītati*, *hīzati*; Воруš 1999:59. Као семантичку паралелу уп. *ње-џицаџи се* „скакати једно на друго, јурити, играти се“ : *џицаџи се* „парити се, оплођавати се (о животињама)“ (в. **прцати**).

?ба̄-м-бр̄ек т. „мали, подебео човек“ ЦГ (РСА), „пуно, једро а ониско чељаде, угојена особа; такво живинче“ Ускоци (Станић)²¹⁰, „здепаст, онизак, крут човек“ Прошћење (Вујичић), „крупно и дебело чељаде, набијена, гломазна и здепаста особа; некаква замишљена дебела животиња, којој се од дебљине не виде удови; нешто крупно“ Загарач (Ћупићи 1997), *бамбрек* „ружна и здепаста особа“ Бањани (грађа ЕРСЈ)²¹¹, *ба̄мбрека̄с*, *-џа*, *-џо* адј. „дебелушан, једар“, „ускогруд“ Ускоци (Станић)

на-ба̄-м-бр̄ечџи рф. вулг. „учинити трудном“ (РСА), *набамбр̄ечџи се* „угојити се, одебљати; надути се“, „прејести се“, „укочити се, укрутити се“, „умрети“, фиг. „наљутити се“ Ускоци (Станић)

у-ба-м-бр̄ечџи се рф. „набамбречити се (в.)“ : *у-бр̄ечџи се* „укрутити се, укочити се, надути се“ id. (ibid.), *убамбр̄ечџи се* „id.“ :

²¹⁰ Уп. *бамбак* т. „мали, подебео, крутуласт човек“ Пожега, *ба̄мбека̄сџи* адј. „набијен, једар“ ЦГ (РСА), *ба-м-бр̄ља̄к* т. „напредно, једро мушко дете“ Ускоци (Станић).

²¹¹ Уп. и *ба̄мбр̄а̄к*, *бамбурак* само у загонеци „дете“ (РСА).

убрѣчїи се „укочити се“, „прејести се тако да се изгледа укочено, непокретно“ Загарач (Ћупићи 1997)

у-бе-м-брѣчїи се „превише се угојити“, „прејести се толико да натекне стомак“, „добити велики стомак“, „стати негде и не помицати се, укипити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

брѣчїи *impf.* „чинити да забрекне (о дрвеном суду); изазивати набрекност нечега“ ЦГ²¹², *брѣкнути* *pf.* „набујати, набрекнути; нарасти, надоћи“ (РСА)

• Ова лексичка породица посведочена је само у црногорским говорима. Скок не региструје облике са елементом *ба-*. О основном *брѣчїи*, *брѣкнути* в. Skok I 206 s.v. *brěci*; SP 1:372 s.v. **bręknōti* 2.; ЭССЯ 3:23 s.v. **bręknōti* II.

Није јасно да ли је овде у питању префикс *ба-* (са уметнутим назалом *-м-*), или се, можда, иницијални слог развио под утицајем семантички блиских образовања типа *бабушка*, *бамбук*, код којих је дошло до редупликације корена (в. ОС 5, 9). Глагол (*на-*, *у-*)*бамбречїи* вероватно је деноминал од *бамбрек*, в. и ЕРСЈ 2 s.v. *бамбрек*, али је сама именица вероватно поствербал од *брекнути*.

?*бала-бућкаїи* *impf.* „запињати (због збуњености или незнања), петљати“ (Андрић) : *бућкаїи* „производи у течности испрекидане шуме“, „одавати испрекидане шуме (о течностима)“, „падати у неку течност уз кратак звук“ (РСА)

• Глагол *бућкаїи* у наведеном значењу (в. Skok I 226 s.v. *bička*) није прави семантички пандан облику са двосложним префиксом *бала-*, али није незамисливо да би у жаргону могао развити и значење „запињати у говору, петљати“. Проблем иницијалног елемента *бала-* за сада остаје нерешен. Индикативно је да је овај елемент употребљен у лексеми која означава говорење (о елементу *bala-* в. горе)²¹³.

из-бала-бачїи се *pf.* „истурити се онако како се не пристоји“ Косово (Елезовић) : *из-бачїи се* „истурити се, надићи се“ Ускоци (Станић)²¹⁴

²¹² Загарачки облик *брѣчїи се* „галамити; правити се важним“: Ништа се немо бречит, то ти код мене не помаже, но се лијепо умири — другог је порекла, в. Skok I 206–207 s.v. *brěknuti*.

²¹³ Уп. стинд. *balbalākarōti* „замуцкује, запиње“, лат. *balbus* „муцавац“, *balbutio* „муцам“ (Фасмер I 111–112 s.v. *балаболитъ*); уп. и укр. *балахрестити* „правити враголије, банчити, лумповати, шалити се, брбљати“, које се тумачи као резултат спајања основе *бала-* „причати, брбљати“ са етимолошки нејасном основом, касније изједначеном са *хрестити* (ЕСУМ 1:125).

²¹⁴ Уп. *избачїи* „нагло померити, покренути напред или у коју другу страну неки део тела, истурити; истурити, избочити“ (РСА).

- Елезовић ову реч доживљава као туђу. Она га подсећа на изопачено тур. *bana bak* „гледај ме“, од којег је направљен глагол. Скок не региструје овај глагол. Нама се чини да се у њему може издвојити елемент *-бала-*, чије порекло за сада остаје нејасно, и дијал. глагол *бачиџи* = *баџиџи* (в. ЕРСЈ 2 s.v. *баџиџи*).

8) Префикс **mV-**

(с.-х. *ma-*)

Овај префикс није регистрован у разматраном материјалу, што значи да није карактеристичан за експресивно префигиране глаголе. У с.-х. језику префикс *ma-* јавља се углавном у фитонимима (в. ниже). До сада је овај префикс највише проучаван на материјалу источнословенских језика (уп. Меркулова 1976; Горячева 1981; Шарифуллин 1982:15–16; Петлева 1985:37–38; Орел 1990:107), а запажен је и у словеначком (уп. Куркина 1992:187–188; ead. 1997:206). Неки аутори доводе га у везу са ие. одречном речцом **mē-* (Oštir 1930; Musić 1931)²¹⁵.

У ЭССЯ овај елемент третира се као експресивни префикс, при чему се наглашава да он има две варијанте, **ma-* и **mo-*, од којих је прва преовлађујућа. У неколико облика јавља се и варијанта **mu-*. Овај префикс издвојен је у следећим одредницама: **macěsnъ* (с.-х. кајк. *мецесен*)²¹⁶, **maklenъ* (с.-х. *ма̀клѐн*)²¹⁷, **makužavъ*, **matrositi*, **moklěnъ*, **mokльсь*, **motony*, **motoriti*²¹⁸, **motrošiti (se)*²¹⁹, ***motъrgati / *motъrxati(?)*, **motъskъ(jъ)(?)* / **motъšćъnъ(jъ)*, **munъzati*, **misorъ?*, **mutoriti*, **mutorъnъjъ*.

²¹⁵ Индоиранско *mā*, гр. *μῆ* је модална, императивна негација, стога се ретко јавља у композицији; уп. ипак аланско лично име *Matarša* „Небојша“ (од *не бој се*) и сл. (Абаев III 274).

²¹⁶ Уп. Skok II 395.

²¹⁷ Уп. Skok II 94 s.v. *klěn*.

²¹⁸ Псл. облик реконструисан је на основу источнословенског материјала. Аутори сматрају да се овде можда ради о два глагола: једно је облик образован помоћу суф. *-or-* од **motati*, а друго глагол са значењем „говорити, брбљати“ образован од **toriti* са експресивним префиксом *mo-*, уп. **gu-toriti* (ЭССЯ 20:50).

²¹⁹ И овде су понуђена два решења: **mo-trošiti* < (**troxa*) или формирање глагола у оквиру гнезда **met-* / **mot-*: **motati (se)* — ***motr-* — **motroxъla* — **motrošiti* (ЭССЯ 20:67). Уп. ЕСУМ 3:523 s.v. *motpóuúmu*; Jakobson 1971:635.

9) Префикс (-)tV-; (-)stV-

(с.-х. (-)t̃o-, (-)t̃a-, (-)t̃e-, (-)t̃y-; (-)st̃o-, (-)st̃y-, (-)st̃ĩo-; ħa-)

Творбени елемент *-to-* за сада нема јединствену интерпретацију. Миклошич га, без икаквих коментара, сврстава у речце (Miklosich 205–206). Слично тумачење нуди и Фасмер, називајући овај елемент интензивирајућом речцом.²²⁰ У Котовом речнику *-to-* се разматра само у саставу интензивирајућег префикса *rozto-*²²¹. У својим коментарима на Фасмеров речник Трубачов третира овај елемент као префикс (деталније в. Петлева 1980:65–66; id. 1986:198).

Проучавањем творбеног елемента *-to-* (/ *-ta-* / *-tu-*) на словенском језичком материјалу²²² највише се бавила Петљова, која је дошла до следећих закључака: а) лексеме са овим елементом јављају се у све три словенске језичке групе; б) оне припадају различитим врстама речи: придевима, именицама, глаголима, прилозима; в) елемент *-to-* најчешће је неакцентован и има фиксирано место у структури речи — испред корена а после различитих префикса (наш материјал, међутим, показује да се елемент *to-* може наћи и у иницијалном положају); г) на савременом нивоу знања овај елемент треба интерпретирати као архаичан, непродуктиван префикс који етимолошки стоји у вези са заменичком проклитиком *to* (Петлева 1980:69; ead. 1986:201; уп. такође ead. 2002:21; ead. 2003:36).²²³

Петљова такође констатује да велика већина оваквих лексема има потпуне формално-семантичке еквиваленте без елемента *-to-*, али и да у низу примера такви еквиваленти нису нађени (Петлева 1980:68; id. 1986:201; id. 2002:21; id. 2003:37)²²⁴.

²²⁰ Већина примера у којима Миклошич и Фасмер издвајају елемент *-to-* је спорна (уп. Петлева 1980:65–66; ead. 1986:198).

²²¹ F. St. Kott, *Česko-německý slovník* I–VII, Praha, 1878–1893.

²²² Појава је забележена и у румунском, в. Rizescu 1978; Graur 1963:24–27; Avram 1989; Mladenova 1993.

²²³ У староиндијском се уз *kad-* (< ие. **kʷod*) као први део сложенице употребљава и *tad-* (< ие. **tod*, из којег се развила и словенска показна заменица *to*) (EWAi I 608–609).

²²⁴ То, заправо, значи да у првом случају није потребно етимолошко тумачење, а у другом јесте.

Ауторка у свом првом раду закључује да се, с обзиром на бројчану ограниченост и непродуктивност оваквих речи, наведени корпус лексема тешко може значајније допунити, али га ипак у следећим радовима проширује новим примерима. Наш материјал показује да у српско-хрватском језику број лексема које садрже овај елемент (будући да се ради о реткој и архаичној творбеној категорији) — није занемарљив.

У ЭССЯ, углавном на основу с.-х. потврда, реконструирани се низ облика са елементом *-to-*, уп.: **natoklečiti*, **natomrditi se*, **natomrščiti se*, **natorprliti se*, **natopyžiti (se)*, **natorypati*, **natomrčiti (se)*, **natoumoriti se*, **natovolosъjъ*, **natovolžiti se*, **natomvrt(ъ)l'ati* / **natomvrt(ъ)l'ati*, **natomvrt'i se*, **natomorčiti se*, **natužuriti se*, **nas(ъ)tumorčiti (se)*, при чему се код већине реконструисаних облика напомиње да је њихова старина проблематична.

Румунске потврде које наводи Младенова показују да је у периоду словенско-румунског билингвизма овај префикс још увек био продуктиван (Mladenova 1993).

У сакупљеном с.-х. материјалу има и облика са иницијалним *ča-*. Порекло овог елемента није до краја разјашњено. Он би негде могао бити варијанта од *ča-*, али не треба искључити ни друга објашњења: речца *ħa*; узвик *īja!*; можда декомпоновано *(o)īj-a-*.

ПРИМЕРИ:

рас-īо-лѣгаīи се impf. заст. „разлегати се, орити се, грмети“ : *раз-лѣгаīи се* „одјекивати, орити се“ (RJA)

у-īо-лѣгаīи се impf. „угибати се“ : *у-лѣгаīи се* „попуштати, удубљивати се“ (RJA)

у-īо-лѣгнуīи pf. „слегнути се“: Утолего гроб Шабач (грађа ЕРСЈ)

• Спој префикса *īо-* и глагола *лѣгаīи*. Скок нема. Уп. Петлева 1980:67; Петлева 1986:200. О изходном *раз-* / *у-лѣгаīи се* в. Skok II 281–283 s.v. *lěci*.

ис-īо-дѣваīи impf. „смишљати, измишљати“: Седи, па само истодева! Купиновац : *из-дѣваīи* „измишљати, надевати (коме надимак)“ (РСА)

• Спој префикса *īо-* и глагола *дѣваīи*. Скок нема. Уп. Петлева 1980:67. О изходном *издѣваīи* в. Skok I 414–415 s.v. *djěti*.

ис-ѿо-бѿчийѿи се pf. „избачити се“: Полагано их [врата] отворио и истобочио се на прагу — Чешери су [код јеле] истобочени и на страни огранака, не на врху : **из-бѿчийѿи се** „истурити се, испупчити се“ (РСА)

ус-ѿо-бѿчийѿи се pf. „поткочити се, усправити се (борбено)“, „осло-нити се на нешто“ Рожаје (Hadžić)²²⁵

• Спој префикса *ѿо-* и глагола *бочийѿи се*. Скок нема. Уп. Петлева 1980:67. О исходишном *бочийѿи се* в. Skok I 183–184 s.v. *bōk*.

оѿ-ѿо-ѿуѿи 3. sg. pf. „затиснути свуда околу, добро затворити све отворе“: Ј.нци затворим у шталу па добро оптоулим врата да им не улази зима Тимок (Динић 1990) : **за-ѿуѿийѿи** „заузети простор, учинити га неприступачним“: Затулијо ждријело свозом дрва, па људи не могу прој, „појавити се са сваке стране, масовно се прикупити на неком простору“: Бљеж да бљежимо, ено војска затулила са сваке стране Пива (Гаговић 2004)²²⁶

• Спој префикса *ѿо-* и глагола *ѿуѿийѿи*. Скок нема. Уп. Петлева 1994:60–61; Петлева 1994а:336. О исходишном глаголу *ѿуѿийѿи* (овде је, из семантичких разлога, наведен само облик *зайѿуѿийѿи*) в. Skok III 520–521 s.v. *tūl*; Куркина 1985:22. Уп. и Воруј 1999:86–88.

?за-ѿу-ѿуѿийѿи pf. „завити, увити, замотати“, „затајити, сакрити“, *зайѿуѿуѿийѿи се* „повући се у себе, издвојити се од света, прекинути додир са другима“ (РСА), *зайѿуѿуѿийѿи* „в. замуѿуѿийѿи“ Ускоци (Станић)²²⁷ : **за-ѿуѿийѿи** „завући, сакрити, склонити“ Буковица (РСА)

• Скок нема. Уп. Петлева 1994:60–61; Петлева 1994а:336. Облик *зайѿуѿуѿийѿи* пре изгледа као резултат редуликовања иницијалног слога корена, уп. и *на-ѿу-ѿуѿийѿи* „наићи у маси, навалити“ : *на-ѿу-ѿуѿийѿи* „одлучно у маси некуд ићи“ Ускоци (Станић), *наѿуѿуѿийѿи*

²²⁵ Уп. *ушѿобљчим* 1. sg. „укрутити се, умислити се“ Пирот (Јовановић Б. 2001).

²²⁶ Уп. и *на-ѿуѿийѿи* pf. „притиснути, притегнути, спасти“ Ускоци (Станић), *ѿри-ѿуѿийѿи* „пригњечити“, „притерати, пригнати, опколити са сваке стране“ Пива (Гаговић 2004).

²²⁷ Уп. из истог извора и *ѿуѿуѿљак / ѿуѿуѿљак* „замотуљак, смотуљак“, „слаб радник“, такође *сѿуѿољийѿи* „прикрити, сакрити“, „завити у смотуљак, смотати“, *ѿуѿољак* „замотуљак, смотуљак, свежањ“, „оно што се сакрије, сакривена ствар“, фиг. „ситно, неугледно чељаде“.

„невешто, непотпуно изговарати (речи)“, „мало дознати, начути, је-два разумети“, „нагнути, накривити (чашу, флашу) испијајући садржину, натегнути“, „избочити се, испупчити се“ (РСА)²²⁸.

?на-ѿа-врим се 1. sg. pf. „дотерати се, нагиздати се“ : **на-врем** „навући, натакнути“ Пирот (Живковић)

• Скок нема. Уп. Петлева 1994:60–61; Петлева 1994а:336. Облик *наѿаврим* највероватније стоји у вези са буг. *натавря (се)* (БЕР 4:547; упућује се на *тавря (се)*, где ће и бити дато тумачење глагола).

на-ѿо-рѿѿаѿи pf. „нападати у великој количини, нагомилати се јако падајући (о снегу)“ В. Пчелице : **на-рѿѿаѿи** „навалити, насрнути“, „надрети, нахрупити“ Момина клисура, Заглавак (РСА)

ис-ѿо-рѿѿаѿи (се) pf. „избацити много измета (обично о говечету)“ Загарач (Ћупићи 1997)²²⁹

• Само на основу с.-х. потврде у ЭССЯ се реконструише псл. **natorypati*, облик образован од префикса *на-* и глагола **rypati*, са уметнутим *-to-*. Напомиње се да је старина облика проблематична, а као творбена паралела наводи се пољ. *и-to-гураѿ* „убити“ (ЭССЯ 23:163; Петлева 1980:67). О с.-х. *рѿѿаѿи* в. Skok III 145–146 (без решења), о словенском **rypati* в. Варбот 1973:6–7; Куркина 1992:100.

ѿа-жвѿѿи impf. „жвакати“ Озаљ (Тежак 1981)²³⁰ : **жвѿѿи** „id.“ (РСА)

• Спој префикса *ѿо-* и глагола *жвѿѿи*. Скок нема. Уп. ОС 35–36 s.v. *жвѿѿи*. Уп. и облик *ѿа-жвѿѿи* „јести много и брзо“ Кордун (грађа ЕРСЈ), у коме би се могао издвојити префикс *ѿа-* (в. **ра-**), уколико није од *ѿо-жвѿѿи*.

на-ѿо-ѿѿѿѿѿи pf. „нанишанити“: Кома га Радисав натоѿѿѿи московком, та га више љеба не ије, „усмерити се, упутити се“: Кут си то нато-

²²⁸ Редупликација је једно од средстава творбе експресивних глагола, уп. *з-гу-гурим се* 1. sg. „скупити се“ Лесковац (Митровић) : *з-гуриѿи се* „повити се, скупити се“ (РСА), *му-муљим* 1. sg. „извиривати“ : *из-муљим* „промолити, извирити“ Пирот (Живковић), *на-су-сурим се* „наљутити се“ Врање (Златановић) : *на-сурим се* „id.“ Лесковац (Митровић) итд., в. Бјелетић 1994:268.

²²⁹ Овамо вероватно и *ѿо-рѿѿаѿи* „грабити, отимати“: Ја поштено живим и мучим се за ову ђецу, не торипам од државе ка он Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

²³⁰ Уп. израз *баба ѿа-жвака* „зановеталица“ (Matešić 6).

циљно, седи кот куће Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)²³¹ : *на-циљаџи* „управити на циљ, нанишанити, уперити“ (РСА)

у-џо-циљџи pf. „усмерити се према некоме или нечему“: Ено га, утоциљно право овамо, „нанишанити, узети на нишан“: Утоциљно Турчин, па само мене пуца Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

• Елемент *-џо-* умеће се између префикса *на-*, *у-* и основе *циљаџи* (о којој в. Skok I 265 s.v. *ciļ*; Bezlaj I 64 s.v. *ciļj*; Фасмер IV 297 s.v. *цель*). У облицима са елементом *-џо-* дошло је до семантичког помака „нанишанити“ > „упутити се“ (в. Бјелетић 2002:115).²³²

?џа-лингаџи се impf. реј. „возити се, зибати се“: Не талингај се ву ти зифки Озаљ (Тежак 1981) : *лигаџи* „покретати тамо-амо, љуљати, климати, клатити“, *лигаџи се* „клатити се, климати се, љуљати се“ Бачка (РСА)

• Спој префикса *џа-* и глагола *лигаџи*. Скок не тумачи глагол *лигаџи*, који се налази у основи овог образовања. У ЭССЯ 17:24 он се своди на псл. облик **lygati* (s.v. **lygati* II) који се пак тумачи као могућа експресивна варијанта од **lykati* II, што није убедљиво. Формално је могуће с.-х. облик свести и на псл. **ligati*, сродно са псл. **legati* (*se*) „љуљати се, њихати се“ и чини се да семантика говори у прилог таквој реконструкцији (уп. примере s.v. **legati* (*se*) II и **ligati* III)²³³. У облику *џалингаџи* дошло је до назализације основе, уп. *калимбаџи* (*се*) „љуљати (се), њихати (се), зибати (се)“ Истра (РСА), *колимбаџи* „љуљати“ (< *колибаџи*, с уметнутим *м* пред лабијалом, в. Skok II 125 s.v. *kòlijevka*)²³⁴, в. Бјелетић 2002:116. Сној наводи облик *џалингаџи* као паралеле-

²³¹ Овамо вероватно и *на-џо-циљаџи* „доћи тамо где није позван, наметнути се неком“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976).

²³² Облик *наџоциљаџи* у значењу „преварити, обманути, насамарити, намагарчити“ (РСА) вероватно стоји у вези са глаголом *џоциљаџи* (*се*) „клизати (се) на леду“ (RJA), уп. израз *наџоциљаџи се на џанак лед* „нечијим подвалама, лукавством бити доведен у тешку, опасну ситуацију“ (РСА). Скок помиње само глагол *џоциљаџи* „оштрити, брусити“, деноминал од *џоцило* „брус“ (Skok III 451 s.v. *ièci*).

²³³ За балтске паралеле овог словенског глагола уп. Топоров 1985a:133–134.

²³⁴ С.-х. глаголи *лингаџи* „скитати, луњати, лутати“ Горобиле, Злакуса (РСА), *лингам* 1. sg. „id.“ Врање (Златановић), *линга се* 3. sg. „ићи час тамо, час овамо; ићи у круг као клатно“ Пирот (Златковић 1988) — иако се значење „љуљати се“ јавља паралелно са „скитати“ — не иду овамо (в. Vjelečić/Vlajić-Popović 1991:132). Уп. и БЕР 3:409 s.v. *лингам* „вући се“ и id. 412 s.v. *лингам*¹ „скитати без посла“.

лу слн. *talíkati* „ваљати, котрљати“, сматрајући да је овај глагол настао аферезом од *kotalíkati* < *kotalíti* „id.“ (в. Bezlaј IV 150).

Уп. етимолошки сродан укр. облик са префиксом *ко-*: *колигáти* „климати се, љуљати се“, који нема коначно решење и сматра се, евентуално, резултатом измене глагола *колихáти* под утицајем *куль-гáти* (ЕСУМ 2:511); уп. и ЕСУМ 3:230 s.v. *лигну́ти*.

на-џе-велáниџи се pf. : **на-велáниџи се** „навадити се“: Навеланијо се на врућу варенику, ко мачка на цигерицу Пива (Гаговић 2004)²³⁵, „навалити, заокупити“: Но се навелани нека проклета болијест, те много нашег робља поколика, „(на некога) надовезати се, наврсти се“: Шта си се на ме навеланио, не даш ми мира Црквичко Поље, Горобиле (РСА), „окомити се, насрнути на некога, не остављати некога на миру“, „навадити се“, „упорно пратити, наврсти се“ Ускоци (Станић), *велáниџи се* impf. „навађати се, уобичајивати“ id. (ibid.)

• Глагол *веланиџи се* (без елемента *-џо-*) релативно је добро потврђен у с.-х. језику, али за сада нема етимолошко решење. Он би се евентуално могао довести у везу са *вéлаџи* „беспосличити“, „путовати којекуда без циља“ ЦГ (РСА), „ићи којекуд, скитати“ Ускоци (Станић)²³⁶. Скок не региструје овај глагол, али s.v. *вèлџм* помиње облик који би такође могао стајати у вези са *навеланиџи*, а то је *навелèгаџи*, *-ãм* pf. „наговорити некога на што“ Пива и Дробњак (Skok III 573–574), уп. исти глагол у примеру: Навелегало ону незнанију, па лају на добре људе Пива (Гаговић 2004), в. Бјелетић 2002:115. Уп. евентуално и каш. *navelęc sq* „заситити се, презаситити се нечим“, „огадити себи нешто“ од *velęc* „множити“ (SEK III 310).

Као семантичку и творбену паралелу уп. *на-џо-врсџи се* „натурити се, спопасти кога, наврсти се“ : *на-врсџи се* „почети сметати, почети досађивати, појавити се досађујући“ (РСА).

на-џо-џрџџаџи pf. погрд. „напричати много чега“ : **на-џрџџаџи** „id.“, *наџрџџаџи се* „напричати се“ Ускоци (Станић), *џрџџаџи* реј. „говорити много о чему безначајном, брбљати, блебетати“ (РМС), *џрџџаџи* / *џрџџаџи* „id.“, „лоше, неуредно радити нешто“ Ускоци (Станић)²³⁷

²³⁵ Облик *наџевеланиџи се* дат је без примера употребе.

²³⁶ Уп. и *вéлаџи*, *вèлãм* „марити, обраћати пажњу“: Ми ... дирамо Јакова; али се тај син одрвенчио, па и не вела (РСА).

²³⁷ Уп. и изведенице: *џрџџа*, *џрџџало*, *џрџџо*, *џрџџуша* погрд. „онај који прича којешта, брбљивац“ Ускоци (Станић).

• Спој префикса *īo-* и глагола *īrīl̥yāiti*. Иако не помиње сам глагол *īrīl̥yāiti*, Скок наводи блиске ономатопејске глаголе који означавају бесмислено и неправилно говорење: *īrīl̥yāiti* „блебетати брзо да се не може разумети“ (Skok III 510 s.v. *tr̥t*) и *īrīl̥yāiti* „запињати језиком, тепати, муцати“ (id. 511 s.v. *tr̥tati*), доводећи их у везу са ономатопејом *īrīl̥yāiti*. Као творбена паралела за облике *īrīl̥yāiti* : *īrīl̥yāiti* може послужити пар *br̥bāiti* „претурати; тражити пипајући, преметати; чепркати“ : *br̥bāiti* „говорити много, којешта“ (в. SP 1:414–415 s.vv. **br̥bati*, **br̥boliti*, а о форманту *-l-* в. Sławski 1974:53–54). Као што се из овог и следећег примера види, елемент *-īo-* јавља се и у комбинацији са ономатопејским основама (Бјелетић 2002:114).

īo-rōndaīti impf. „причати којешта, ’млети“ : *rōndaīti* „id.“, „гунђати, роптати“, „оговарати“, „викати, издирати се“, „псовати, грдити“, „плакати“ Ускоци (Станић), *rōndaīti* „љутито негодовати, неразумљиво говорити“ Поткозарје (Далмација), „негодovati, галамити, викати“ Унац (Јовичић)²³⁸

is-īo-rōndaīti pf. „испричати надвоје-натроје, како се коме свиди“, „изаћи, изјурити“ : *is-rōndaīti se* „извикати се“ Ускоци (Станић)

• Спој префикса *īo-* и глагола *rōndaīti*. У RJA је забележен основни глагол са другачијим значењем: *rōndaīti (se)* „климати (се), трести“: Ено му се већ и кућа почела рондати и рушити Лика, али је занимљиво да глаголска именица изведена од њега означава звучну, акустичку представу: *rōndaње* „лупетање, бучање као последица трешње“: Ко његово рондање обадира? id. (ibid.). Скок нема коначно решење за овај глагол²³⁹. Код Хадровича се пак помиње само придев *ron-ђав* (Hadrovics 1985:437). Будући да је у питању глагол који означава говорење, могло би се помислити и на његово ономатопејско порекло, нарочито ако се имају у виду следеће потврде: *īorōđyāiti*, *īorōđyāiti* „причати без престанка и којешта, брбљати, торокати, тртљати, баљезгати“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004)²⁴⁰, *īorōđyāiti*

²³⁸ Уп. и *rōndaīti* „претурати по нечему правећи буку“ Лика (Ајџановић 2002), „превртати, растурати, кршити“ Унац (Јовичић), такође *rōndaīti* „стално (за нешто) приговарати, гунђати, зановетати“ бачки Буњевци (Peić/Vačlija).

²³⁹ „Можда је у вези с мађ. придевом *ronda* „прљав, климав“, именицом *rongyász* „одрпанац“. Уп. и могућност везе са *rōndyāiti se* „рушити се“ и са *rōndyāiti* (Корчула, субјект пијан човјек) „посртати, бити несигуран у ходу, климати се, њихати се“, с варијантом *rendā*“ (Skok III 158 s.v. *rōndati se*).

²⁴⁰ Уп. *īorōđyāla*, *īorōđyāla*, *īorōđyāla* „причалица, торокуша“, *īorōđyān* „брбљивац“, „онај који нешто олако ради“, „натмурен човек“, али има и: *rōđyān* адј.

„id.“ Ускоци (Станић). У том случају облик *шор̀ндайи* могао би представљати звучну назализовану варијанту. Забележени су и облици са другим вокализмом: *шар̀ндайи* „id.“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004), *шар̀нйайи* Ускоци (Станић), *шар̀нйа* „брбљивац“ Пива (Гаговић 2004)²⁴¹, уп. рус. *тарантѣтъ*, *та̀рандатъ* „брбљати, вриштати, торокати“, које Фасмер такође тумачи као ономатопеју (в. Фасмер IV 20, 21 s.vv. *та̀райдатъ*, *тараба́р* I, *таранта́*), в. Бјелетић 2002:114–115.

ша-ла̀нгайи impf. „ићи тамо-амо, скитати, лутати“ : *ла̀нгайи* „шврљати, скитати, базати, дангубити“, „окретати се, млатарати (о оделу)“, „слабо радити; косити овде-онде; врло неуредно пластити, купити сено“ Ускоци (Станић), *ла̀нгам се* 1. sg. „беспослено скитати“ Лесковац (Митровић)

до-ша-ла̀нгайи pf. „доћи, приспети“ : *до-ла̀нгайи* „доћи, дојурити“ Ускоци (Станић)²⁴²

шала̀нгача f. „особа која много иде тамо-амо, скитара“, „особа која нешто слабо, овлаш ради“ id. (ibid.)

• Спој префикса *ша-* и глагола *лангайи*. Овај глагол, потврђен у српско-хрватском, бугарском и чешком, нема општеприхваћену етимологију. Скок уопште не тумачи с.-х. потврду, мада би се она могла свести на облик *ла̀ндайи* „клатити се, млатарати“, „ићи тамо-амо, тумарати, скитати“, „брбљати“, са променом *нд > нг*, која би могла бити

„који виче, бучан“, „незгодан, недруштвен, нерасположен“, „зао, љут, ратоборан“, „причљив“ Ускоци (Станић), „свадљив, тешке нарави“ Рожаје (Hadžić), Пива (Гаговић 2004), уп. *рѡ̀ша* „свађа, неслога (обично породична)“: Међ њима је вазда владала рота id. (ibid.); за овај придев и именицу уп. Skok III 160 s.v. *rot*. Као резултат творбено-семантичке контаминације *шорошайи* и *рошан* јавља се глагол *нашор̀(н)шайи се*, *нашор̀(н)шйи се* „наљутити се, сневеселити се“, одатле даљом модификацијом (редупликацијом, варирањем вокала основе, умекшавањем завршног сугласника основе, о овим појавама в. Бјелетић 1994:267, 268) — *нашош̀орйи се*, *нашош̀урији се*, *нашош̀орйи се* „смрачити се у лицу, намргодити се, натмурити се, наљутити се; сасвим се онерасположити“ > *шош̀оран* т. „нерасположен, љутит мушкарац“, *шош̀оран* adj. „нерасположен, љутит“, *шѡ̀рољав* „неотесан, груб“, „немарно одевен, засукав“ Ускоци (Станић).

²⁴¹ Поред наведених, глаголи *шар̀ндайи*, *шар̀нйайи* имају и следећа значења: „површно, како било радити“, „ићи без циља, лутати“, „висећи кретати се тамо-амо“, уп. и облике са префиксима *исшар̀ндайи* „испричати надвоје-натроје“, „изаћи, изјурити“, *нашар̀ндайи* реј. „напричати којешта“, „случајно наићи, натрапати“, *шрошар̀ндайи* „рећи нешто без везе, пропричати нешто мало“, као и изведенице *шар̀ндача*, *шар̀ндаљка*, *шар̀нйача* „она која неуредно обавља послове“, „брбљивица, торокуша“ Ускоци (Станић).

²⁴² Уп. из истог извора и *ш-ла̀нгайи* „ићи тамо-амо, лутати, скитати“.

последница извесног утицаја турског језика (в. Vjeletić/Vlajić-Popović 1991:132). На то указују одговарајући облици у бугарском, нпр. *лангазовам* „ленствовати“, *лангъзѹвѣм* вулг. „клатити се, вући се“, *лангаза* „id.“, *лангало* „скитница, луталица“ које Москов тумачи као турске позајмљенице ономатопејског карактера (Москов 1969:481). Чеш. *langat se* „ићи без циља, траћити време“ такође нема решење (в. Machek 318 s.v. *lajdati*), в. Бјелетић 2002:115.

ис-ѿа-ландаѿи pf. „испричати надвоје-натроје“, *исѿаландаѿи се* „испричати се“ Ускоци (Станић) : *из-ландаѿи* „избрљати“ (РСА), *ландаѿи* impf. „говорити неповезано и бесмислено“ Ускоци (Станић)

ѿо-ѿа-ландаѿи pf. погрд. „појести“ : *ѿо-ландаѿи* „све појести, полизати“, *ландаѿи* impf. „лизати“, „јести све док не нестане и последња мрвица хране“ Ускоци (Станић)²⁴³

ѿа-ландара f. „горокуша, блебетуша“ Срем (Максић 1980) : *ландара* „id.“, *ландав* adj. „брбљив, говорљив, причљив“, *ландавуша* f. погрд. „брбљивица, блебетуша“, *ландалица* „лармација“ (РСА)²⁴⁴

²⁴³ Семантички потенцијал основног глагола далеко је шири, уп. *ландаѿи* „ландарати“ Вучитрн, Бачка, „тући шаком по стражњици (обично дете)“ Дубровник, „мокрити (у постељи) у сну“ Дробњак, *ландаѿи се* „недовољно обучен стајати или ходати без потребе по хладном времену“ Дубровник (РСА), *ландаѿи* „тећи, лити“, „говорити неповезано и бесмислено“, „лагати“, „ићи тамо-амо, скитати“ Ускоци (Станић), *ландаѿи* „халапљиво пити воду“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *ландаѿи* „лепршати се, лелујати се, ићи онако тамо-амо, тако да се због ветра човеку одећа лепрша“ Косово (ЕЛЕЗОВИЋ), *ландаѿи* (с ким) „владати неким; некога држати на узди“ Истра (RIBAGIĆ 1940:162), *ланда* се 3. sg. „скитати се, вуцарати се“ Каменица код Ниша (ЈОВАНОВИЋ В. 2004), *дòландаѿи* „доћи клатећи се, догегати се, довући се“, *заландаѿи се* „укаљати се, упрљати се блатом“ БиХ (РСА), *заланда* се 3. sg. „доћи без ичега“: Заландал се с празни џепови Каменица код Ниша (ЈОВАНОВИЋ В. 2004), *изландаѿи* „виком постићи, изнудити“, „рећи отворено, без околишења“, „рећи нехотице, избрљати, одати“, „избити дете шаком по стражњици, излупати, ишопати“, *изландаѿи се* „налајати се“, „извикати се, изгрдити некога повишеним тоном“, „избрљати се, одати се, изрећи се“, „натурарати се, нашетати се“, „освежити се стојећи на ветру слабо одевен, изветрити се“ (РСА), *наландаѿи се* „најести се“, „наскитати се“ Ускоци (Станић), *надландаѿи* „превазићи у вештом изражавању, говорењу, надговорити“ (РСА), *оландаѿи* „језиком покупити остатке хране по суду, олизати, појести све до последње мрве; полокати“, „огрепсти“, фиг. „обићи, обиграти“, *ѿоландаѿи* „све појести, полизати“, *ѿроландаѿи* „обићи идући тамо-амо, прошврљати, проскитати, обиграти“, „рђаво, површно, немарно урадити (покосити, погратити и сл.)“, *сландаѿи се* „сјаранити се“, *уландаѿи се* „умрљати се, упрскати се, упрљати се“ Ускоци (Станић).

²⁴⁴ Уп. и *ѿрошарландаѿи* „испричати којекако и којешта“ Ускоци (Станић), где је дошло до уметања ликвиде *р* можда под утицајем облика *ѿрошарандаѿи*.

ис-џа-ландàраџи / *исџаландàриџи* pf. реј. „изговорити брзо, збркано; избрбљати, разгласити“ БиХ, Војв. : *ландàраџи* impf. погрд. „причати којешта, брбљати, блебетати, наклапати“ (РСА)

• Спој префикса *џо-* и глагола *ландаџи*, који суфиксацијом даје *ланд-ар-аџи*. О пореклу овог глагола в. Вјеletic/Vlajić-Porović 1991. За проблем групе *-нд-* уп. Лома 1999:104–105.

Томановић тумачи именицу *џаландара* као резултат контаминације *џаламбас* + *ландàраџи*, сматрајући да се овде говор упоређује са лупањем у бубањ и да је именица настала као *лабара* од *лабàраџи* (Томановић 1938–1939:211).

Уп. етимолошки сродан укр. облик са префиксом *ча-*: *чаландати* „каскасти, журити се; гацати по блату“ (Москов 1962:154; Москов 1964:139–140), уп. и ЕСУМ 3:190 s.v. *ланда*.

рас-џа-баџи се 3. sg. pf. „раскомотити се, разузурити се“: Деда седне уз огањ, растабаши се и пита сина и снају... Црна Река (Марковић 1986)

рџс-џо-баџим се 1. sg. „id.“: Рџстобашил се књо ага! Тимок (Станојевић 1927)

рас-џа-ра-баџиџи се pf. „разбалаћити се“: Растарабашијо се кај ага Косово (Елезовић)

раз-баџиџи pf. „раширити, раскрилити, радити нешто као баша“: По миндеру руке разбашила, *разбаџиџи се* „раскрилити се, раширити се“: Човјек се разбашио, брдо се разбашило Лика (РЈА), „раширити се, комотно се наместити“ Поткозарје (Далмација), *баџиџи се* impf. „понашати се као баша, силити се, разметати се, правити се важан“, „одмарати се лежећи, лешкарити, излежавати се“ (РСА)

• Спој префикса *џо-* и глагола *баџиџи*. Овде су, међутим, у питању два етимолошки различита хомонима (што је промакло састављачима РСА): *баџиџи се*¹ „одмарати се лежећи, лешкарити, излежавати се“, у вези са псл. **baxati* (в. SP 1:180 s.v. **bachati* 2.; уп. и Bezlaj I 13 s.v. *básati* II)²⁴⁵ и *баџиџи се*² „понашати се као баша, силити се, разметати се, правити се важан“, деноминал од *баџа* „поглавар, старешина“ (в. Skok I 117 s.v. *băš*), уп. *избаџиџи се* заст. „провести се, забавити се као баша“ (РСА).

²⁴⁵ Уп. *баџ-к-ар-иџи се* „id.“ (РСА), мак. *баџари се* „излежавати се, беспосличити“ (РМНП I 78).

Код облика са уметнутим елементима *-īā-* / *-īō-*, *-īā-ra-*, којима се у основи налази глагол *бáшиӣи се*¹, у погледу семантике дошло је до секундарног наслањања на турцизам *бáшиӣи се*². В. и Влајић-Поповић 2002:230–231.

īāla-ūšīī se impf. „примиривати се да се не буде опажен, прикратити се“: Задовијек се талаушила око туђија кућа да чује што причау чељад Загарач (Ћупићи 1997)

za-īāla-ūšīī se pf. „бити обузет осећањима стида, постидети се“: Микан ћути, гледа испре себе, заталаушијо се и пуши крцу Пива (Гаговић 2004)

īō-īāla-ūšīī / īōīālaūšīī pf. „покрасти; покупити“; *īōīālaūšīī se / īōīālaūšīī se* „примирити се, повући се, поколебатити се, попустити“, „запасти у потиштеност, растужити се, сневеселити се“, „добити смеран изглед после какве учињене грешке, стишати се, покорити се“, „повући се, скупити се“, „надићи се, повампирити се“ Ускоци (Станић), *īōīālaūšīī se* „ућутати се, притајити се, умудрити се; понашати се као кривац“: Нешто се комшија бијаше поталаушио, ништа не говори Прошћење (Вујичић), *īōīālaūšīī se / īōīālaūšīī se* „постидети се“: Поталаушијо се ко куповно керче — Покријо се ушима и поталаушијо ко и сваки кривац Пива (Гаговић 2004), *īōīālaūšīī se* „притајити се, прикрити се, правити се неинформисаним о нечему“: Поталаушила се иза стога и ништа не збори, а ми је тражимо — Чува се ње ка се поталауши, тадер нешто пакосно спрема Загарач (Ћупићи 1997), „правити се невешт; ’покрити се ушима’, ућутати“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

īāla-ūša f. „ћутљива, најчешће подмукла особа“ Загарач (Ћупићи 1997)

īō-īāla-ūšen adj. „поташтен“ Ускоци (Станић)

īō-īāla-ūšīcē adv. „стидљиво, покуњено, са осећањем непријатности“: Поталаушице прође мимо нас Пива (Гаговић 2004)

• Најближе формално-семантичке паралеле овог црногорског глагола налазимо у рум. дијал. *a tă-uși* „сакрити, преварити“ и буг. дијал. *za-uša, za-ušvam* „отићи некуд тајно“ (рум. и буг. облик у међусобну везу доводи Mladenova 1993:15). Овим облицима ми прикључујемо и с.-х. *īāla-ūšīī se*, као облик код којег је дошло до „усложњавања“ експресивног префикса *īā*-²⁴⁶ (посведоченог у рум. обли-

²⁴⁶ Можда би се смело претпоставити да је непроширени префикса *īā-* у с.-х. језику сачуван у презимену *Ta-ūšīān, Ta-ūšīānoviћ* Ускоци (Станић).

ку)²⁴⁷. Тако се на заједнички етимолошки и творбени предложак своде облици из три различита језика.

Семантички и формално са наведеним глаголима могао би се повезати и с.-х. глагол *ушинуџи* „крадом брзо проћи или протрчати“ Винковци (РЈА), који Бориш изводи из псл. **-šьbnqti*, облика тренутног вида према **šibiti* „савијати“²⁴⁸. За глагол *ушиџи* могло би се претпоставити исто порекло, али под условом да је он секундарно образован на основу већ упрошћеног *ушинуџи*. Могуће је и друго објашњење, према којем је глагол *ушиџи* континуанта ие. корена који се јавља и у **aviti* < ие. **āi-* „примећивати, схватати“ (Pokorny 78) с проширењем *-s-*, као у *ухо* < ие. **ausos-* / **auses-*, ако се та реч изводи из истог корена, или, можда, из сигматског аориста (уп. Skok s.v. *ùho*)²⁴⁹, в. Бјелетић 2002:118.

џо-џо-куњџи се рф. „бити слабог расположења (због болести, сиромаштва)“ Кордун (грађа ЕРСЈ) : **џо-куњџи се** „пасти духом, постати снужен, тужан, сневеселити се, ражалостити се“ (РМС)

• Спој префикса *џо-* и глагола *-куњџи*. Скок нема. О исходишном *џокуњџи се* в. Skok II 81 s.v. *kimati*.

?џа-џокусџи рф. „појести на брзину“ Пива (Гаговић 2004) : **џокусаџи** „појести“ Ускоци (Станић), *џокусаџи* реј. „id.“ Загарач (Ћупићи 1997)

• Скок нема. Поред предложеног тумачења, према којем се у наведеном облику издваја иницијални елемент *џа-*, додат на основу глагола *џокусаџи*, не треба одбацити ни могућност да је у питању резултат контаминације глагола *џаџиџи*, *џаџиџи* „мало појести“ Ускоци

²⁴⁷ Што се тиче елемента *џала-*, у румунском постоји узвик *tála* којим се означава тихи говор, жаморење, а среће се и у формацији *tala-bala*, уп. *a umbra tala-bala* „лутати, скитати“ (в. Şerban 1974:524–530). Ауторка и словенске творевине овог типа, нпр. с.-х. *џаландаџи*, *џалавариџи*, *џалавања*, тумачи као ономатопејске.

²⁴⁸ О детаљима формалног и семантичког тумачења ове речи в. Воруџ 1980:30–32.

²⁴⁹ Уп. *џро-џаџи* „распитујући се изнаћи, пронаћи, дознати, сазнати, докучити, дочути“ Ускоци (Станић), *џроуџаџи* „доћи до обавештења о нечему, сазнати, наслутити“ Пива и Дробњак (Гаговић 2004; Вуковић 1940). Овај пример помиње Скок s.v. *џо* наводећи га поред *доуџиџи*, *доуџаџи*, које тумачи као деноминале од синтагме *до уха* (Skok III 538–539); уп. мак. дијал. *зауџи* „приметити“, *зауџив* „који је кадар приметити, опазити“, *зауџување* „примећивање“, мак. арх. *уџак* „ухода“ (РМЈ), можда и мак. дијал. *заџуџалувам се* „сакривати се“ Галичник (Болиновски 1952:147).

(Станић), уп. *ħáiyai̯* погрд. „халапљиво и мљацкајући јести“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990) и *кúсайи* погрд. „јести“ Ускоци (Станић), *кúсàйи* реј. „јести, гутати“ Загарач (ЋУПИЋИ 1997), уп. и *кала-кúсайи* „пробати, кусати, јести“ Васојевићи (БОРИЧИЋ).

?*ħа-гла̀вайи* impf. „лутати без циља“ Банија и Кордун (Петровић Д.) : *глав-ињ-айи* „ићи без циља, лутати, тумарати“ БиХ (РСА), Пива (Гаговић 2004)

• Скок нема. О исходишном *главиња̀йи* в. Skok I 566–567 s.v. *gláva*.

?*ħа-ла̀сайи* impf. „ићи како било, шврљати“, „дувати“: Вљетар ħаласа, „причати којешта, булазнити“, „лакрдјати, шалити се“²⁵⁰ Ускоци (Станић), *ħаласайи* „радити нешто ситно“, „причати“ Лика (услено М.Б.) : *ла̀сайи* „брзо ићи, касати; трчати, бежати“ (РСА), Унац (Јовичић), Кордун (грађа ЕРСЈ)

ѵро-ħа-ла̀сайи pf. „проћи, обићи, посетити неке крајеве“ Ускоци (Станић)

ħа-ла̀сан m. „неприкладно, неуредно обучен мушкарац“, *ħалàсача* f. „таква жена“ id. (ibid.)²⁵¹

• Скок не региструје ни *ħаласайи* ни *ласайи*. Облик *ласайи* вероватно потиче од *ла̀хайи* „ходати брзо, журити“ Дубровник (РСА)²⁵² (о њему в. Skok II 261; ЭССЯ 14:16–17 s.v. **laxati*), уп. *диса̀йи* : *дихайи*. У овом контексту интересантан је облик *баласайи* „лутати, тумарати“, „нагађати, наклапати“ Унац (Јовичић), у коме би се могао издвојити префикс *ба-*, додат на исту основу.

²⁵⁰ Овамо вероватно и деминутив *ħа-ла̀скайи се* „шалити се, шегачити се“ Пива (Гаговић 2004), *ħаласка*, *ħалàскара*, *ħаласѵра* „женска особа која воли да се шали, комедијашица“, „она која прича којешта, брбљивица“, „неваљала женска особа, скитачица“ Ускоци (Станић), уп. и *ħàсàйи се* „шалити се, шегачити се, причати којешта“ Пива (Гаговић 2004).

²⁵¹ Није јасно спада ли овамо *ħелàхнѵйи* „украсти нешто на брзину“ Рожаје (Надѵић).

²⁵² Уп. и *налàхай се* „находати се и наобилазити“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002).

10) Префикс IV- (с.-х. *ла-*, *ле-*, *ло-*)

На постојање префикса *ла-* први је указао Немец, констатујући да се овај елемент додаје основама које означавају одређени осећај у органима за варење, или саме те органе и њихов рад. Он сматра да је елемент *ла-* у крајњој линији ономатопејског порекла²⁵³, а да је као префикс првобитно понављао значење основне речи у циљу његове интензификације (Němes 1979). Иако Немец ограничава присуство префикса *ла-* на релативно узак лексичко-семантички круг, издвајање овог префикса наишло је на прихватање (уп. Trubačev 1991:210; Куркина 1992:187), што је довело до даљег проучавања његовог порекла и сфере употребе.

Тако се у ЭССЯ елемент **ла-* третира или као префикс заменичког порекла < ие. показне заменице **ol-* (s.vv. **ladъ*, **lagoda* / **lagodъ* / **lagodъ*, **lagoditi*, **lagodъnъ(jъ)*), или као експресивни префикс (s.v. **lalokъ* / **laloka*), или се пак одређује само као префикс, без икаквог коментара о његовој природи (s.vv. **lagyz(d)a*, **lagyz(d)iti*). Уп. и ESJS 7:401 s.v. *laloka*.

Материјал презентирани у раду показује да се елементи *ла-*, *ле-*, *ло-* јављају или као самостални префикси, или у комбинацији са неким другим префиксом (у овом случају они увек заузимају другу позицију, иза датог префикса).

ПРИМЕРИ:

ла-бр̂њати impf. „бр̂љати, блебетати, торокати“ Лика (РСА; Ајџановић 2002), Војв. (РСГВ), Пива (Гаговић 2004), Поткозарје (Далмација), Унац (Јовичић), „id.“, „ићи тамо-амо, шврљати“ Ускоци (Станић) < *л̂-бр̂ња* / *л̂бр̂ња* f. „њушка, губица“, реј. „усна, уста“ (РСА)²⁵⁴ : *бр̂ња* / *бр̂ња* реј. „уста“ Ускоци (Станић)

за-ла-бр̂њати pf. „забр̂љати, залупетати“: Залабр̂ња ерави Никодим и унесе смугу међ људе Пива (Гаговић 2004)

²⁵³ Са овом констатацијом слаже се и Коресну 1983:38–39.

²⁵⁴ Реч је широко посведочена, уп. *л̂бр̂ња* Војв. (РСГВ), Ускоци (Станић), Лика (Ајџановић 2002), Мачва (грађа ЕРСЈ), Сплит (Vidović 1990), *л̂бр̂ња* Васојевићи (Боричић), Поткозарје (Далмација), *л̂бр̂ња* Војв. (РСГВ).

из-ла-брњаџи pf. „избрљати“ Лика (Ајџановић 2002)
на-ла-брњаџи pf. „наићи немарно идући“ Ускоци (Станић)

ВАРИЈАНТЕ:

ла-врњаџи impf. „брљати, блебетати, торокати“ Дивосело, Лика (РСА), Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић) < *ла-врња* f. реј. „усна, уста“ id. (ibid.)

ла-брдаџи impf. „брљати, блебетати“ < *ла-брда* / *лабрда* f. „лабрња“ (РСА), *лабрда* „губица“ Војв. (РСГВ)²⁵⁵

лабрдаџи m. „брбљивац, блебетало“ (РСА)

ла-бр-н-даџи impf. „в. *лабрњаџи*“ Лика (РСА) : *брндаџи* „говорити којешта, брљати“ (РСА), *брндаџи* „говорити без смисла, неповезано, бунцати“ Михаљевићи (Perušić 1993), „гунђати, мрмљати“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986)

• Префикс *ла-* у именици *лабрња* издваја Њемес 1979:122²⁵⁶. Скок на једном месту сматра да је ова именица ономатопејског порекла (Skok II 255 s.v. *la*³), а на другом да је настала укрштањем лексема *лабра* и *брња* (id. 256 s.v. *lâbra*). О исходном облику *брња* в. ЭССЯ 3:130 s.v. **бърна*; Лома 2000:608–609.

Глагол *лабрњаџи* очито треба сматрати деноминалом. Занимљиво је, међутим, да је посведочен и облик *џо-брња* 3. sg. „брљати, говорити сам за себе“ Тимок (Динић 1990), у којем се издваја префикс *џо-* пред истом основном.

Од варијаната именице *лабрња* (*лаврња*, *лабрда*) образовани су и одговарајући деноминали (*лаврњаџи*, *лабрдаџи*), у којима се такође издваја префикс *ла-*. О глаголу *лаврњаџи* в. и *врњати*. У облику *лабрндаџи*, који се може тумачити и као назализована варијанта глагола *лабрдаџи*, очито је дошло до укрштања са *брндаџи* „брундати“, одатле „говорити којешта, брљати“ (о овом глаголу в. Skok I 214).

ле-џрхаџи impf. „летети, махати, ударати крилима“, *леџрхнуџи* pf. „полетети махнувши крилима, п р х н у т и“ (РСА)²⁵⁷ : *џрхаџи*

²⁵⁵ Уп. и *ла-брџа* / *лабрџа* „в. *лабрња*“ Слобоштина (РСА), *лабрџа* „лабрда“ Барања (Sekereš 1977), *лабрџе* pl. „усне“ Бачка (грађа ЕРСЈ).

²⁵⁶ Немец у свом раду помиње и именицу *laloка*, али без с.-х. примера: *ла-лока* / *ла̀лока* „вилаца, чељуст“, погрд. „дебела усна“, „губица, њушка, лабрња“, „непца“, „десни“ (РСА), *лалока* „чељуст“, *лалокача* „алапача, женска особа која пуно прича и оговара“ Сесвете (Magesić 1996). За етимологију уп. ЭССЯ 14:23 s.v. **laloкь* / **laloка*; другачије Skok II 265.

²⁵⁷ Уп. и именицу *леџрх* „један покрет при лепршању“ (РСА).

impf. према *йрхнуџи* pf. „махнувши крилима полетети, одлетети“ (RJA)

ле-йршаџи impf. „кретати се у ваздуху шумно машући крилима, летети“, „махати, ударати крилима (о птицама)“, „вити се, вијорити се (услед ветра)“, „ковитлати се (о диму, пахуљицама и сл.)“, „покретати, повијати, извијати“, „махати, витлати (нешто, нечим)“, фиг. „дувати, пиркати (о слабом ветру, поветарцу)“, „треперити, подрхтавати, титрати“²⁵⁸, *лејршаџи се* „кретати се у ваздуху шумно машући крилима, летети“, „махати, ударати крилима (о птицама)“, „вити се, вијорити се (услед ветра)“²⁵⁹, „ваљати се, ваљушкати се по прашини, ситном песку и сл. чепркајући и машући крилима, прпошити (о перади и неким птицама)“ (РСА)

• У основи наведених облика лежи глагол *йрхаџи*, одн. *йршаџи* (овај облик настао је преносом сугласника *ш* из презенту у инфинитив, в. Skok III 39 s.v. *pr̄hati*; Bezlaj III 119–120 s.v. *pr̄hati*²⁶⁰; Шустер-Шевц 1971:479; уп. и Меркулова 1972:154). Испред основног глагола издваја се префикс *ле-* (Влајић-Поповић 2002:302 допушта могућност и таквог тумачења). Скок сматра облик *лејршаџи* онома-топејом насталом укрштањем глагола *леџеџи* и *йршаџи* (Skok l.c.; в. и Skok II 289 s.v. *l̄epir*).

ле-йухаџи impf. „летети производећи слабији или јачи шум крилима, л е п р ш а т и (о птицама)“, *ле-йушаџи* „id.“, *лејушаџи се* „поигравати се, играти се у лету (о птицама)“, *лејушиџи се* „шепурити се, кочоперити се“ (РСА)

• Облик *лејухаџи*, с обзиром на своју семантику, могао би бити и фонетска варијанта основног *лејрхаџи*. За однос *лејухаџи* : *лејрхаџи* (у : р) уп. *йрхаџи*, *йршем* „п у х а т и (о коњу)“ Карловац (Finka/Šojat 1973).

Облик *лејушиџи се* „шепурити се“ Влајић-Поповић изводи од основног *лејаџи* (Влајић-Поповић 2002:297–298), али нама се чини да у њему пре треба видети основу *йушиџи се* проширену префиксом *ле-*, уп. *йушиџи се* „љутити се“, полј. *puszyć się* „надимати се“ (в. Skok s.v. *pr̄hati*). Основно значење „надимати се“ регуларно даје секундарна значења „љутити се“ и „шепурити се“.

²⁵⁸ Уп. *лејерџи* / *лејерџи* „лелујати се, повијати се, треперити; лепршати“ Банија (РСА).

²⁵⁹ Уп. *лејурџи се* „лепршати се, вијорити се, лепетати“ Слав. (РСА).

²⁶⁰ Облик **pr̄xati* тумачи се као *-s-* интензив од **pr̄xati*, **per̄q* „летети“. О посл. **pr̄xati* / **pr̄xati* в. и Варбот 2003а:24–25.

ла-йухнайти рф. „опухнути, одаламити“: Лапухнал те бум да бу се звонило Озаљ (Тежак 1981)

за-ла-йушийти рф. „ударити, ошамарити“ БиХ, „брзо поћи, кренути“ (РСА)

• С обзиром на облик *о-йухнуйти*, дат у дефиницији значења, у глаголу *лајухнайти* може се издвојити префикс *ла-*. Влајић-Поповић доводи овај глагол у везу са *лејухнуйти* „скончати, умрети“ и *лијунуйти* „умрети“ (в. ниже), иако допушта и могућност предложеног тумачења (Влајић-Поповић 2002:284–285, 321).

?ле-йухнуйти (дијал. *лејунуйти*) рф. „скончати, умрети“ Срем (РСА; РЈА)

из-ле-йунийти „издахнути, умрети“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

?ли-йунуйти „преминути, издахнути, умрети“ Ужице (РСА)

из-ли-йунуйти „id.“ (РСА)

• Скок на једном месту тумачи облик *лејухнуйти* „умрети“ као резултат укрштања глагола *лейти* и *йухайти* (Skok III 69–70 s.v. *rihati*), а на другом као ономотопеју (id. II 289 s.v. *lèpir*). Влајић-Поповић види у овом облику значењски хапак глагола *лејайти*, сматрајући да постојање облика *лију(х)нуйти* (у којем издваја основу *лиј-* и суфикс *-ух-*) искључује могућност тумачења овог глагола као експресивно префигиране варијанте глагола *йухнуйти* < *йухайти* (Влајић-Поповић 2002:284–285, 339–340).

11) Префикси *a-*, *ja-*

(с.-х. *a-*, *ja-*)

Словенски префикс *a-*, етимолошки сродан стинд. \bar{a} -, гр. $\acute{\omega}$ -, $\acute{\eta}$ -, у крајњој инстанци своди се на ие. $*\bar{e}$ - / $*\bar{o}$ -. У словенским језицима образовања са овим префиксом представљају непродуктивну и мало-бројну групу лексема, састављену искључиво од именица²⁶¹ (за разлику од словенских језика, у грчком се еквивалент овог префикса, гр. $\acute{\omega}$ -, јавља и код именица и код глагола). Иако се на основу непродуктивности овог творбеног модела може закључити да је реч о појави прасловенске старине, тиме није искључена могућност релативно познијих образовања (Трубачев 1971:267–268)²⁶². О префиксу *a-* уп. и Svetko-Orešnik 1985; Шарифуллин 1988:97; Куркина 1992:187; Шульгач 2002.²⁶³

У ЭССЯ овај творбени елемент окарактерисан је као стари префикс $*a-$ са значењем приближности (< ие. $*\bar{o}$ - / $*\bar{e}$ -) и издвојен је у следећим облицима²⁶⁴: $*aboln\bar{ь}$ II; $*abr\bar{e}d\bar{ь}$ / $*obr\bar{e}d\bar{ь}$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}je$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}ka$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}k\bar{ь}$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}$; $*abr\bar{e}d\bar{ь}je$ ²⁶⁵; $*adera?$; $*aduxa$; $*adušiv\bar{ь}j\bar{ь}$; $*aduš\bar{ь}$; $*agolvo?$; $*apad\bar{ь}$; $*ar\bar{e}b\bar{ь}$; $*ar\bar{e}bat\bar{ь}j\bar{ь}$; $*ar\bar{e}bica$; $*ar\bar{e}bika$; $*ar\bar{e}bina$; $*ar\bar{e}b\bar{ь}j\bar{ь}$; $*ar\bar{e}b\bar{ь}k\bar{ь}$; $*ar\bar{e}b\bar{ь}$; $*ar\bar{e}b\bar{ь}je$; $*asko\bar{d}\bar{ь}$; $*ašut\bar{ь}$; $*ašut\bar{ь}n\bar{ь}j\bar{ь}$; $*avida?$; $*avid\bar{ь}?$; $*avod\bar{ь}?$; $*avor\bar{ь}$ II. У SP префикс $*a-$ издвојен је у облицима $*abr\bar{e}d\bar{ь}$: $*abr\bar{e}d\bar{ь}$, док се облик $*ašut\bar{ь}$ сматра етимолошки нејасним, иако се цитирају тумачења према којим се у њему издваја префикс *a-*.

Констатовано је, дакле, да је у питању именски, а не глаголски префикс. Из тога би следило да иницијално *a-* у неким глаголским облицима треба тумачити не као самосталан префикс, већ као резултат

²⁶¹ У словенским језицима јавља се још један непродуктиван, искључиво именски префикс, $*j\bar{ь}$ - (о њему детаљније в. Трубачев 1972; id. 1972a:18–20; Шарифуллин 1979a).

²⁶² Новија истраживања показују да је овај префикс добро потврђен само у индоиранском, док су грчке, латинске и германске потврде слабе и проблематичне, уп. EWAi I 157, где се словенски примери уопште не наводе.

²⁶³ О префиксу *a-* у класичним језицима в. Црепајац 1973.

²⁶⁴ Нека образовања проблематична су у погледу старине, али се третирају као прасловенска због старине префикса и потенцијалне старине префиксалних сложеница датог типа.

²⁶⁵ О слов. *abr\bar{e}d\bar{ь}* в. и Иванова 1981.

губљења почетног сугласника неког од експресивних проверба, нпр. *ка-*, *ха-*, *ћа-* итд. Такође треба претпоставити и могућност да је иницијално *а-* настало секундарним дужењем *о-*.

Од посебног значаја је чињеница да је у два глагола издвојен архаичан префикс *ја*-²⁶⁶: *ја-йражии се* „црвенети се“ (Skok I 755 s.v. *јарүрити се*) : *йрәжии* „палити, жећи; пећи какво јело без помоћи воде; пуцати, праскати потпаљујући“ (RJA) < **pražiti*, уп. са другим превојем с.-х. *йрәжии* (Петлева 1976:18; ead. 1977:44–45) и *ја-йүриии* „чинити да некоме лице буде црвено, црвенити; узбуђивати, потресати неког“, *јајүриии се* „постајати црвен, зајапурен, црвенети се, руменети; узбуђивати се, зажаривати се“ (РСА) : *йүриии (се)* „пржити, пећи“ (Skok III 81; Петлева I.сс.).

Петљова тумачи елемент *ја*- као архаичан префикс са значењем дебилитације или приближности, који се своди или на **ě-* или на **a-* (< ие. **ē-* / **ō-*) (Петлева 1977:45). Уколико би се, дакле, префикс *ја*- третирао као варијанта префикса *а-*, то би значило да се овај префикс не јавља само код именица, већ и код глагола (уп. функције гр. *ὀ-*). Појаву да један превасходно именски префикс почиње да учествује и у деривацији глагола уочили смо већ на примеру префикса *ра-*. Можда је у питању тенденција у развоју функционисања именских префикса, чији се обриси тек наслућују.

²⁶⁶ Једна од именица у којој се издваја овај префикс јесте и с.-х. *ја-йад* „место где сунце не греје, осоје“ < **јарадъ* (Skok I 754–755 s.v. *јарад*). Кнежевић, упућујући на Миклошича, наводи ову реч као позајмљеницу из турског (Кнежевић 1962:164, 474). Бернекер ипак сматра да је реч образована на словенском терену: упоређујући је са *зайад*, он издваја стари префикс *ја-* (*ја-йад*) (Berneker 441). С.-х. реч је стара, можда псл. творевина (Петлева 1971:142). У ЭССЯ реконструире се псл. **арадъ*, стара сложеница основе **радъ*, **пасті* и префикса *а-* који се обично јавља у значењу приближности (< ие. **ō-* / **ē-*) (ЭССЯ 1:71).

OCHOBE

1) БАЗАТИ

ла-ба́зати impf. „шамарати“: Он мене зачас излабаза Бачка (грађа ЕРСЈ), *лаба́знути* pf. „ударити, лупити, млатнути“ (РСА), *лабазнути* „ударити“ (Андрић 92; Влајковић 1966)

ша-ло-ба́знути се pf. „скочити, поћи камо одједном без сврхе, без циља, као обезумљен“: Да би тко рич рекао, он би се шалобазнуо као бисан Макарска крајина (РЈА)

ша-ла-ба́зати impf. „лутати, врљати, ходати без циља и сврхе“ Срем (Вук), Хрв., Винковци (РЈА), „лутати, смуцати се“ Банија и Кордун (Петровић Д.), „ходати без циља, шврљати, скитати“ сев. Шајкашка (Галетин 1980), Бачка (грађа ЕРСЈ), *шалабазати* „скитати“ Кордун (грађа ЕРСЈ), *шалаба́зати* „говорити без смисла“ бачки Буњевци (Реић/Вацлија), „узалуд траћити време“ Бачка (грађа ЕРСЈ), *шалаба́зати* „вршљати, лутати, бесциљно се кретати“ Загарач (Ћупићи 1997)

за-ша-лаба́зати (се) pf. „почети се кретати несигурно, врлудајући“, „скренути, забасати“ (РСА)

на-ша-лаба́зати се шатр. „нашетати се, находати се без циља, наскитати се“ Загарач (РСА)

ѝро-ша-лаба́зати „проскитати, пролутати, пролуњати, проврлудати“ Сплит (Vidović 1990)

ша́лаба́зан adj. „ласциван, безобразан“: Како га није срам да пред децом прича шалабазне приче Рожаје (Hadžić)

ша-ла-ба́јзати impf. „нагваждати“, „глупирати се“ (Андрић), *шалаба́јзарији* „не радити ништа“ Бачка (грађа ЕРСЈ)

ша-ла-ба́јзер m. „ветропир; силеција, насилник; беспосличар; неспособњак“ (Андрић), „непоуздана особа“ Колубара (грађа РСА), *шалабајзер* „скитница“ Кордун (грађа ЕРСЈ), „неозбиљан, неодговоран, безобразан човек“ Таково (грађа РСА), Васојевићи (Боричић), Унац (Јовичић)

ша-ла-бајздрати impf. „прекапати, претраживати (обично по туђим стварима)“ Гола (Večenaj/Lončarić), *шалабајздер* m. „онај који се неодговорно понаша“ id. (ibid.)

ха-ла-бајсати impf. „тумарати“ Вирје (Herman 1973)

➔ *бáзaй̑и* impf. „ићи тамо-амо без циља, шврљати, тумарати, ландрати, ш а л а б а з а т и“ (РСА)²⁶⁷, Војв. (РСГВ), Ускоци (Станић), Лика (Ајџановић 2002), *бáзaй̑и* „id.“ бачки Буњевци (Reić/Vučlija), *бáзaй̑и* Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990), *бáзaй̑и* Загарач (Ћупићи 1997)

набáзaй̑и се pf. „дуго, много носити, преносити нешто, наносити се нечег“: Јанко се данас базаза дрва у јапненицу Лика (РСА; РЈА)

• У основи наведених префигираних облика лежи глагол *базaй̑и*. Скок га помиње s.v. *bàzdjeti*, где наводи кајк. ономатопеју *базикнай̑и*: пламен је из топа базикнал „излетео“, одакле је рекомпозицијом могло настати *базaй̑и* (Skok I 125–126). На другом месту, тумачећи *басaй̑и* „лутати; ударати“, доводи овај глагол у семантичку везу са *бáзaй̑и* „ићи без посла, шврљати“, истичући да се *базaй̑и* јавља и у сложеници са *шала*-²⁶⁸: *шалабáзaй̑и* „врљати“. Констатује, међутим, да се ни за један од ова три облика не може утврдити порекло. Такође оповргава Даничићеву претпоставку да је *базaй̑и* у вези са слн. *bzika-ti*, чеш. *bziti se* (Skok I 115–116 s.v. *bàsati*).

Судећи према тумачењу које су за с.-х. *базaй̑и* понудила два прасловенска речника, Даничић је био у праву. У оба речника он се своди на псл. глагол ономатопејског порекла **bъzati* „зујати (о инсектима)“, „обадати се (о стоци)“ (SP 1:466–467; ЭССЯ 3:143).

Лома помишља да је *базaй̑и* (преко **багай̑и*) пореклом од лат. *vagari* „лутати“, са променом $v > b$ и словенском палатализацијом типа *lěgati > lězati* (Лома 2000:613).

Шкаљићево тумачење од тур. *basmak* мање је вероватно (Škaljić 126).

У облику *лабазнуй̑и* „ударити“ (није регистрован код Скока) издваја се префикс *ла-* и основа *базнуй̑и* (< **bъznoti?*), уп. слн. облике

²⁶⁷ Са варијантама *басaй̑и*, *банзaй̑и*; уп. *бaжђакай̑и*, *базвиздай̑и*, *баздаликай̑и*, *баздркай̑и*, *баздрликай̑и*, *баздрчий̑и*, *баздулај̑и*, *базей̑ај̑и*, *базињaй̑и*, *бандрљaй̑и* (РСА).

²⁶⁸ С обзиром на то да је *шала-* наведено са цртицом, могло би се помислити да га Скок схвата као елемент *шала-* (пошто не даје никакво објашњење). Али у одредници посвећеној глаголу *шалабáзaй̑и*, он тумачи овај глагол као сложеницу састављену од именице *шáла* „јосус, шага“ и глагола *базaй̑и* (Skok III 379). Чак и да се не узме у обзир наш приступ творевинама овог типа, Скоково тумачење не стоји већ из разлога што за с.-х. језик нису карактеристичне сложенице образоване по моделу 'именица (у номинативу) + глагол'.

који се такође изводе из псл. *bъzati : bezáti „дирати, ударати, боцкати, гурати“, рф. *bezníti, báznem, bázniti* (Bezljaj I 18)²⁶⁹.

Влајић-Поповић (уз извесну ограду) посматра ову породицу речи из друге перспективе, као деривате с.-х. основе *лаб-*. Глагол *лаба́-знуџи* она доводи у везу са укр. именицом *лобоз* „неотесанко, балван, груб човек“, која се своди на псл. *lъbъzъ / *lъbozъ (ЭССЯ 16:229) и на основу с.-х. глагола предлаже реконструкцију псл. глагола *lъbati (евентуално и *lъbazati) „ударати“, који би се налазио у односу апофоније према *lubati „ударати“. Ауторка је свесна да је реконструкција псл. *lъbъzъ / *lъbozъ крајње проблематична, јер је заснована на сумњивој укр. дијалекатској потврди, која може бити и полонизам (Влајић-Поповић 2002:177–178). И управо такво тумачење налазимо у ЕСУМ 3:276 s.v. *лѡбоз*²⁷⁰, чиме се дисквалификује поменута реконструкција а уједно доводи у питање и предложено псл. *lъbati.

Облик *шалобазнуџи* и у творбеном и у семантичком погледу стоји у вези са *лабазнуџи*. Код њега је дошло до наслојавања префикса *ша-* на већ постојећи префикс *ло-* (варијанта префикса *ла-*), можда под утицајем облика *шалабазати* (а можда је процес формирања префиксалног дела ових облика текао у обрнутом смеру, в. Бјелетић 1993:42–43). Иако у већини случајева код двосложних префиксалних елемената постоји вокалска хармонија (*шала-*, *шеле-*, *кала-*, *бала-*, *чала-*, *џала-*, *џеле-*), у облику *шалобазнуџи* дошло је до њеног нарушавања, али непостојаност фонетског лика јесте једна од карактеристика експресивне лексике (Петлева 1981:92). За семантички помак „ударити“ > „скочити, брзо поћи“ уп. *залáйушиџи* „ударити, ошамарити; брзо поћи, кренути“ (РСА).

Облик *шалабазати* представља спој префиксалног елемента *шала-* и глагола *базати* (Бјелетић 1993:39–40). Природа самог елемента *шала-* није до краја разјашњена (ор. cit. 42–43). Међутим, његово присуство у многим експресивним глаголима оправдава и поткрепљу-

²⁶⁹ Као творбену паралелу уп. семантички идентичне глаголе *ла-ба́нуџи* „в. *лабазнуџи*“ (РСА), „ударити, лупити некога; украсти, дрпити нешто“ Банија (грађа РСА) : *бънем* 1. sg. „ударити, лупити“ Лесковац (Митровић) (другачије Влајић-Поповић 2002:135); *ла-зѹкнуџи* „ошинути, ударити“ : *зѹкнуџи* „фијукнути“ (РСА) (за развој значења „ударити“ код оноματοпеја уп. *шљиснуџи*); *ла-йѹхнаџи* „опухнути, одаламити“ Озаљ (Теџак 1981) (Влајић-Поповић 2002:274 другачије, али допушта и могућност оваквог тумачења); можда и *о-ла-ма́риџи*, *ола́марџи* „снажно ударити, шинути, ошинути“, *улама́риџи* „ошамарити, шамарати“ : *ма́риџи* „ударити, клепити, лупити, звизнути“ Ускоци (Станић) (за глагол *марџи* уп. ОС 53 s.v. *марџи*).

²⁷⁰ Реч се третира као позајмљеница из пољ. *lobuz* и прихвата се тумачење Славског о њеној повезаности са *lobuzie* „коров“ (Sławski V 127–128 s.v. *lobuz*).

је предложено творбено рашчлањавање, уп. *шала-врџаџи* : *врџаџи*, *шала-врџаџи* : *врџаџи* „лутати без циља“, *о-шала-муџиџи* : *муџиџи*; *шала-баџаџи* „шврљати, тумарати“ : *баџаџи* „скитати, лутати, дангубити“. И у другим словенским језицима посведочене су овакве творевине, уп. укр. *шалапџт*, *шалапџтник* „лакомислен човек, враголан“ (СУМ) : *пџтати* „замрсити, побркати; оковати, везати“ (Желеховский)²⁷¹, рус. *шалабџлитъ* „базати, беспосличити“, *шалабџла* „беспосличар, ограничен човек“ (Фасмер IV 396: < *šalъ и *балабџлитъ* „брбљати“; другачије Havlová 1978:40–41)²⁷².

Скок, како је већ поменуто, сматра глагол *шалабаџаџи* сложеницом од именице *шала* и *баџаџи* (Skok III 379).

Код облика *шалабаџџраџи*, *шалабаџџдер*, *шалабаџџер* (Скок их не региструје) фонетика као да указује да су у питању позајмљенице (највероватније из немачког), које су се, попут рус. *шалабџерничать*, уклопиле у дати творбени модел.²⁷³

Облик *шалабаџсаџи* „тумарати“, за разлику од претходног *шалабаџџраџи*, представља праву семантичку паралелу нашег глагола. У њему се може издвојити елемент *шала*-²⁷⁴ и основа *баџсаџи*²⁷⁵. Ако би облик *шала-ба(ј)з-ер* заиста био изведен од *баз-аџи*, онда би се на аналоган начин могао протумачити и облик *шала-ба(ј)с-аџи* < *бас-аџи* „ићи насумице, лутати, тумарати, потуцати се“ (РСА).²⁷⁶

²⁷¹ Уп. са другим префиксалним елементом *калапџтати* „мешати, мутити“ (ЕСУМ 2:348; тумачи се као експресивно образовање које је у вези са *колџити*).

²⁷² Уп. и рус. *шалабџерничать* „беспосличити, скитати се“, које показује како се и позајмљенице модификују према постојећем моделу; основни облик је у ствари *шалбџерничать* < срвнем. *schallbar* „познат, чувен; онај кога бије лош глас“ (Фасмер IV 396).

²⁷³ За с.-х. *шалабаџџер* уп. рус. *шалабџџ* „грубијан“ (Фасмер IV 396: < *шџльџџ* и *бџать*). Уп. можда и укр. *лабаџџџ* „ленчина, нерадник“. Ова именица тумачи се двојачко: или као резултат контаминације семантички сличних *лаџџџ* и *баџџџ* „беспосличар, ленчина“, до које је дошло под утицајем пољ. *labajda* „неспретњаковић, шепртља“, или као варијанта ове позајмљенице из пољског, која се приближила домаћем *лаџџџ* (ЕСУМ 3:173).

²⁷⁴ О елементу *шала*- в. Sławski I 396 s.v. *halaburda*; Machek 160 s.v. *haraburda*; ЕСУМ 1:455 s.v. *галабџџџ*.

²⁷⁵ Влајић-Поповић наводи потврду овог глагола са нешто другачијом семантиком: *баџсаџи* „хушкати, наговарати, дражити“ Озаљ (Теџак 1981). Уз претпоставку да се *баџс-* фонетски своди на *бахс-*, ауторка види паралелу овом облику у словињ. *bäxtac* „хушкати, пуџдати, подстицати“ (ЭСЈА 3:115) (Влајић-Поповић 2002:228).

²⁷⁶ Овде желимо да поменемо још један облик који на први поглед изгледа као да је образован према разматраном моделу: *џилибџаџи* реј. „ићи“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990). Међутим, у истом говору забележена је и реч *џилибџџџ*, *џилибџџџ* реј. „но-

У разматраној групи речи реализована су значења „ударити“, „лутати, скитати“. За значење „говорити без смисла“ (посведочено код бачких Буњеваца) уп. *б̂анзай̂и* „бунцати“: Велика болест баци човика у тампас, банзање, тутарију Пољица (РСА), *б̂анз̂ай̂и* „несувисло говорити, бунцати“ Трогир (Geić/Slade-Šilović 1989)²⁷⁷.

ге, ножурде“, која је вероватно основа овог деноминала, уп. *ѡабан* > *ѡабанай̂и*. Уп. још и *ѡил̂ибан* „комад, парче“ Прошћење (Вујичић), „велики комад масног меса“, фиг. „одрасло дете“, „цилиција“ Ускоци (Станић), а као семантичку паралелу уп. *ѡалай̂ан*, *ѡалай̂ай̂и* „онај који је великих стопала“ Тимок (Динић 1992).

²⁷⁷ С обзиром на то да се глагол *банзай̂и* у једном сегменту семантички подударна са *базай̂и*, могао би се можда третирати као његова варијанта, проширена назалним инфиксом *-н-* (ако није од *бал̂анзай̂и* „бунцати, особито у врућици“ Сумартин (Novaković 1994), као резултат хаплогогичке). Осим поменутих, уп. и његова остала значења: „базати“, „проносити гласове, телалити“ (РСА), *б̂анзай̂и* „лутати, шврљати, ићи без одређеног циља“ Шумадија (Грковић 1982), *банз̂ай̂и* „оглашавати викањем продају чега обилазећи улице“, *банзад̂ур* „човек који банза“ Трогир (Geić/Slade-Šilović 1989); изведенице: *б̂анза* погрд. „зинзов, ципов, глупан, тикван“ Врање (РСА), *банз̂ов* „овчарски пас који се проскитао“: Овчарско куче, које се проскита, па не иде са овцама него банза (скита) којекуда, зову банзов Пирот, погрд. „глупан, тикван“ Зајечар, Врање (РСА), *б̂андза*, *бандз̂ов* погрд. „неосетљив и сиров човек; велики лењивац“ Врање (Златановић).

2) БЕЉИТИ

ис-ко-бељийти се pf. „начинити гримасу, избечити се“ (РСА), „искривити тело“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), *искобељийти се* „испрсити се“ Херц. (РСА)

рас-ко-бељийти се pf. „сести јако раширених ногу“ Гола (Večenaj/Lončarić)

?ке-бељийти се impf. „бекељити се, кревељити се“ Дубица (РСА)

?кре-бељийти се „кревељити се, кривити се“ Ускоци (Станић)

на-го-бељийти pf. „поставити, изградити и сл. нешто на истуреном, несигурном месту“: Нагобељо оно кућерче на вр' брда – да му га однесе ветар В. Пчелице, *нагобељийти се* „издићи се, истурити се“, „насадити се, натакнути се“: Јадан му живот кад се нагобељо на две мачуге па иде *ibid.*, „направити се важан, погордити се“: И онај се мој малишан нагобељо Левач, „упети се, запети (прецењујући сопствену моћ)“: Куд си се ти нагобељо, кад ниси кадар? Параћин (РСА)

➔ *бељийти се* impf. „бекељити се“ (РСА), *бељийти се* „плазити се, кревељити се“ Унац (Јовичић), *бељийти (се)* „кривити уста, очи и језик према коме за поругу“ Трогир (Geić/Slade-Šilović 1989)

ВАРИЈАНТЕ / ПАРАЛЕЛЕ:

кревељийти impf. „кривити, неприродно развличити (лице, уста) правећи гримасе; неприродно превртати, колутати (очима), бечити (очи)“, *кревељийти се*, *кревељати се* „кривити уста, бечити очи, правити гримасе, неприродне покрете, бекељити се, кривити се“, „говорити, кретати се, понашати се извештачено, неприродно, пренемагати се“, „плакати јако кривећи, развлачећи уста, дерати се“ (РСА), Војв. (РСГВ), *кревељийти се* „извијати деловима тела, правити гримасе“ Ускоци (Станић), *кревељийти се* „непристојно се смејати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

искревељийти pf. „гримасом искривити лице или његове делове и сл.“, *искревељийти се* „начинити гримасу кривећи лице, избекељити се; добити ружан, искривљен израз (о лицу)“ (РСА)

раскревељийти (се) „размаћи, раширити ноге, раскорачити“, „олабавити, омлитавити тело“ Ускоци (Станић)

кевељийти се impf. „кревељити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

искевѣљийѝ рф. „избуљити, избечити, исколачити (очи); с напрезањем, буљећи погледати“, *искевѣљийѝ се* „избечити се, искревелити се“ БиХ (РСА)

крвѣљийѝ се имрф. „кривити уста, бечити очи, правити гримасе, неприродне покрете, бекељити се, кривити се“ (РСА)

кривѣљийѝ се имрф. „говорити, кретати се, понашати се извештачено, неприродно, пренемагати се“ (РСА)

крѣвиѝ се имрф. „кривити уста, бечити очи, правити гримасе, неприродне покрете, бекељити се, кривити се“ (РСА)

крѣвљав адј. „крив, искривљен (о ногама); који је кривих, искривљених ногу“, *крѣвљасѝ* „који се криви, шапа у ходу, шапав, шантав, уп. *кревеласѝ*“ Ријека, *крѣвља* м. „онај који је кревљав“ *ibid.*, „име кокоши“ (РСА)

• У основи наведених префигираних облика стоји глагол *бељийѝ се*. Као и у случају *бечити*, *бекељийѝ* (в. даље), Скок изводи облик *избѣљийѝ се* од ономатопеје *бе*, проширене глаголским суфиксом *-љ-*. Он сматра да Даничићево тумачење *бѣљийѝ се* од *бијел* „као луд зјати тако да се зуби бијеле“ не узима у обзир ни *љ*, ни акценат, ни остале сличне речи (Skok I 129 s.v. *bebékati*).

Томановић сматра да је облик *бѣљийѝ се* настао као резултат контаминације *бѣчиѝ се* + *буљийѝ* (очи) (Томановић 1938–1939:207).

Пошто је реч о експресивним лексемама, можда би се облик *бељийѝ* могао посматрати и као експресивна варијанта од *бечиѝ*, уп. исти однос сугласника код *кѣчиѝ* : *кѣљийѝ* (Skok II 75–76 s.v. *késiti¹* (*se*)).

У облику *искобѣљийѝ се* Скок издваја префикс *ко-*, додат на глагол *бѣљийѝ се* (Skok s.v. *bebékati*).

За објашњење порекла овог глагола релевантни су и следећи словенски облици: каш. *kobělec sq* арх. „кривити се (о даскама)“, пољ. *kobielić się* „постајати испупчен“, дљуж. *kobjeliś se* „покривати се перјастим облачићима (о небу)“, чеш. дијал. *kabel'atět se* „борати се, мрштити се“ (SEK III 64 s.v. *kobělec sq*, које се тумачи као деноминал од *koběl* у општем значењу „кошара, корпа“; реч је потврђена у пољ., чеш., слч., гљуж., дљуж.). Већина аутора сматра ове речи позајмљеницом из срнем. *kobel* „чатрља, кокошарник, свињац“ (в. SEK III 63–64 s.v. *koběl*). Међутим, основна семантика свих забележених потврда јесте „испупченост, облоост, набубрелост“, такође и „предмет таквог облика“. Стога Шустер-Шевц реконструише псл. **kobelъ*, **kabelъ* „нешто заокругљено, закривљено“ (Schuster-Šewc 576–578; прихватају и аутори SEK-a). Маценауер у наведеним облицима види сложене са префиксом *ко-* и изведеницама придева **ОБЉЪ**, **ОБЪЉЪ**, **ОБЪЉЪ**, где је јед-

но *о* испало (Matzenauer 1881:185). С обзиром на то да и сам Шустер-Шевц упућује на рус. *кобѣнитъ* „ломити, кривити“, треба указати на паралелна образовања псл. **koběniti* (*se*), **čaběniti?*, која се тумаче као спојеви експресивних префикса **ko-*, **če-* са неким (неутврђеним) кореном **běn-* (ЭССЯ 4:7, 10:88 s.vv.).

Томановић сматра облик *искобѣљити* (очи) резултатом контаминације *исколачити*, *избечити* (очи) + *избѣљити*, или *искобечити* + *избуљити* (Томановић 1938–1939:209).

Облик *кебѣљити се* може се посматрати двојачко: као твореница са префиксом *ке-* (уп. *кебечити се*, в. **бечити**), или као резултат метатезе од *бекељити се*.

Облик *кребѣљити се* можда сведочи о постојању незабележеног (али могућег као реализација постојећег творбеног модела) **ке-ре-бељити се*, са начином формирања као *кребечити се* (в. даље).

Уметнуто *-го-* у *нагобѣљити* може се третирати као звучна варијанта префикса *ко-* (в. **gV-**), уп. *кобељати* : *гобељати*. Међутим, с обзиром на семантику, не треба искључити ни могућност да је у питању деноминал од *гòбеља* f. „наплатак точка“, *гòбељав*, *гòбељаст* adj. „погурен; крив (о ногама), који је неравних површина, са избочинама (о камену)“ (РСА).

Глагол *кревељити се*, у окружењу осталих облика који су уз њега наведени, отвара могућност различитих тумачења. Скок доводи глагол *кревѣљити се* у значењу „плакати кривећи устима“ у везу са ономатопејом *крек-*, објашњавајући да се та ономатопеја преноси и на буку изазвану плакањем (Skok II 188–189 s.v. *крек-*). Исти глагол помиње и s.v. *reljiti se* „плакати, кревељити се“, уз констатацију да је поменути глагол истог постања као и ономатопејско *кревељити се*, којим се опонашају гласови и гримасе плакања (Skok III 126).

Сматрамо да у тражењу решења треба поћи од основне семантике овог глагола, а то је „кривити се“²⁷⁸. По аналогiji са *крив-ељ-ити се* < *крив-ити се*, облик *крев-ељ-ити се* могао је настати од *крев-ити се*. Сличног мишљења је и Грицкат, која издваја у *кревѣљити се* суфикс *-ељ-*, али сматра да је овај облик без ближе везе са неким одговарајућим глаголским кореном (ипак помишља на *крив-*) (Грицкат 1955–1956:75). Сам глагол *кревити се* није забележен код Скока²⁷⁹.

²⁷⁸ Уп. саму дефиницију глагола *кревељити се* „плакати кривећи устима“, као и глагол *кривити се* у значењу „плакати“, које Скок ставља у први план (Skok II 200–201 s.v. *kriv*).

²⁷⁹ Уп. ипак придев *кревљаст* „помало хром“, који се доводи у везу са нем. *Kreuel* „Art Gabel“ (Skok II 187 s.v. *krěblja*). Уп. и Bezlaj II 91 s.v. *krévelj*, где се за чи-

Сматрамо да би се он могао довести у везу са псл. **krěvati / *krěviti* (ЭССЯ 12:140–141), без обзира на семантичко одступање од тамо наведених словенских потврда. Овај псл. облик сродан је псл. **krějati / *krějati* (id. 130–131), које Бернекер упоређује са **krivъ* (Berneker 613 s.v. *krějo, krějati*). Његово становиште се оповргава у ЭССЯ, али је он можда ипак у праву. Уп. БЕР 2:728 s.v. *крѣвам*; id. 3:5 s.vv. *крѣя¹, крѣям се*; Куркина 1980:32–34; Skok II 192; Machek 412–413; Фасмер I 363; Snoј 403–404. За семантички развој „кривити“ > „слабити, губити снагу“ (одатле по принципу енантисемије > „опорављати се, јачати“²⁸⁰) уп. *заковрнуџи : оковрнуџи* (в. **врнути**), *џувираџи : оковирка* (в. **вирати**) итд.²⁸¹

Облик *кревељиџи се* могао би се протумачити и као варијанта од *кребељиџи се* (уп. *кобељаџи : ковељаџи, габељаџи : гавељаџи, шебељаџи : шевељаџи*), али и као доказ о постојању незабележеног **ке-ре-вељиџи се* (за творбу уп. *крѣбечџи, кребељиџи*). У том случају требало би рачунати са основом **-вељиџи*, чиме би се лако објаснио и облик *ке-вељиџи се* (уп. *кебељиџи се, кебечџи се*). За *крвељиџи се* уп. *гавељаџи, гевељаџи : грвељаџи*.

Базично значење свих разматраних облика јесте „кривити (се)“, које је у једном правцу дало „искривити тело“ > „испрсити се“ > „издићи се, истурити се“ > „направити се важан, погордити се“, а у другом — „кревељити се, кривити се“.

таву породицу речи такође констатује алоглотско порекло (< срвнем. *kröuwel, krewel, kröul* „закривљене виле“, ствнем. *krouwil*, нвнем. *Kräuel*). Као паралелу за слн. глагол *kreveljati, krevljat* „шепати“ Безлај наводи с.-х. *крѣвџи се*.

²⁸⁰ Уп. нарочито континуанте псл. **obkrějati, *obkrějo / *obkrějati* (ЭССЯ 27:206–207).

²⁸¹ Овакав семантички развој могао би се позвати на паралелу слов. **krėpiti* : лит. *kraipyti* „вртети, вући“, *kreipti* „окретати, усмеравати“, *krūpti* „окретати се, обрнути се, кривити се“ (ЭССЯ 12:136), где Трубачов проблематизује дифтоншко порекло -ѣ- у **krěръкъ*, упркос поменути лит. паралелама. И овде би могао бити исти корен као у **krivъ*.

3) БЕСИТИ

о-кѐ-бесѝѝи / **окебѐсиѝи** рф. „пустити да нешто виси, обесити, опустити, олабавити; висити; снуждити се, сневеселити се, бити нерасположен; плакати; бити увелико у другом стању“, ~ *се* „опустити се, олабавити се; снуждити се, сневаселити се, бити нерасположен“ Ускоци (Станић), **окебѐсиѝи** „сневеселити се“ Прошћење (Вујичић), **окебѐсиѝи** „опустити, отромбољити“, **окебѐсиѝи се** „обесити се, опустити се, отромбољити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), „постати безвољан, погнутом главом и лицем показати безвољност, тугу“ Загарац (ЋУПИЋИ 1997)²⁸²

о-кѐ-м-бесѝѝи се „спустити се ниско, наћи се у таквом положају и висини (о нечем што се носи, што се вуче запрегом, што стоји негде обешено и сл.)“ Љештанско (ТЕШИЋ 1977), **окѐнбесѝѝи** / **окенбѐсиѝи** „в. **окебесѝѝи**“ Ускоци (Станић)

о-ко-м-бѐсиѝи „обесити, оклапити“, уп. **оклебесѝѝи се** „покуњити се“ Косово (ЕЛЕЗОВИЋ)

клѐ-бесѝѝи имрф. „гледати опуштено, одсутно, не мислећи ништа“: По читав дан клебеси на ћепалу и блене, **оклебѐсиѝи** „бити снужден, покуњен, опустити се (о изгледу лица)“: Оклебесијо доњу усну и само што не плаче — Нешто је оклебесијо, би реко да је сисо у кобиле млијеко, **клѐбесина** т. погрд. „онај који је млитав, отромбољен, мртвуљав, неотресит“ Пива (ГАГОВИЋ 2004)²⁸³

клѐ-м-бесѝѝи се „вешати се о нешто“ Момина Клисуре (РСА), **клембѐсим се** 1. sg. „id., ослањати се (на некога)“ Пирот (ЖИВКОВИЋ)
заклембѐсиѝи рф. „загледати се не мислећи“: Гледај испре себе, ку си заклембесијо? Пива (ГАГОВИЋ 2004)

²⁸² Уп. **о-кѐсиѝи** „бити брижан, забринут, замишљен, погнуте главе“: Шта си окесијо, дај се мало тресни, јадо мој! поред **о-кѐчиѝи** „id.“ Пива (ГАГОВИЋ 2004). Однос ова два облика показује да је код експресивне лексике честа промена *c > ч* (уп. Skok II 75–76 s.v. *késiti*¹ (*se*)), или обратно. С друге стране, формално идентичан облик **о-ћесѝи се** 3. sg. „висити без икаквог покретања; врло дуго мирно седети и не правити при том никакав покрет“ Пирот (ЗЛАТКОВИЋ 1988) вероватно стоји у вези са буг. **кѐсам се** „обарати главу због осећања кривице, бити крив“, **окѐсвам се** „доћи непозван, накачити се; осећати се кривим“ (БЕР 2:340; тумачи се као преносна употреба тур. **kes-mek** „сећи, резати“).

²⁸³ Уп. из истог извора **клѐјесина**, **клѐјѝина** „id.“.

наклѐмбесийи се презр. „попети се, узјახати (на некога), накачити се“
Момина Клисуре (РСА)

оклѐмбѐсийи „в. *оклѐбесийи*“ Пива (Гаговић 2004), *оклѐмбѐсий (се)*
„в. *оѝромбољийи (се)*“ бачки Буњевци (Реић/Ваѝлија), *оклѐмбѐси (се)* 3. sg. „опустити (се), обесити (се) о нешто“ Црна Река (Марковић 1986), „id.; покуњити се“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *оклѐмбесим* 1. sg. „пресамитити, оклѐмбесити“ Пирот (Јовановић Б. 2001)

хљенбесѝйи impf. „њихати се, висити“ Бакарац и Шкрљево (Турѝна/Ѕерић)

о-кле-м-басѝл се 3. sg. pf. „висити без икаквог покретања; дуго мирно седети, без покрета“ Пирот (Златковић 1988)

о-ће-басѝл се „id.“ Пирот (Златковић 1988), *оћебасим* 1. sg. „трома ићи, заостајати“ Пирот (Јовановић Б. 2001)

о-ће-бѝси се 3. sg. „оклѐмбесити се“ Тимок (Динић 1988), Бабушница (грађа РСА), *оћебусѝл се* „виснуо“ Лужница (Манић)

➔ *бѐсийи (се)* impf. „вешати (се)“ (РСА)

-ВЕСИТИ

на-к-вѐсийи се pf. „нагнути се, нахерити се“: Она се камара, ка ми се чини, лечка навесила на ту страну — Што си ми се навесијо ту више главе? Косово (Елезовић)

наѝ-к-вѐсийи „наткрилити, надвисити надносећи се над нечим, заклањајући нешто; погледати одозго, погледати надневши се над нечим“ Врњци, *наѝквѐсийи се* „узвисити се, надвисити се, надвити се изнад нечега; нагнути се изнад нечега, наднети се над нешто: Натквесим се значи наднесем се нада што, нпр. над бунар, провалију итд. Заглавак, Добрич, Ресава, Натквесити се значи нагнути се преко некога те му тако нагнут сметати у ма каквом послу Купиновац (РСА), *наѝквѐсийи (се)* „надвисити се, наднети се“ Рожаје (Надѝић), *наѝквѐсийи се* „нагнути се, нахерити се“ Косово (Елезовић), *наѝквѐсим се* 1. sg. „наднети се (над нешто или некога)“ Лужница (Ѓирић 1983), „наслонити изнад нечега“ Пирот (Јовановић Б. 2001), *наѝквѐси се* 3. sg. „наднети се; висити изнад нечега“ Пирот (Златковић 2003)

ѝри-кѝ-вјесийи се „издужити се и обесити“: Прикувјесијо ми се цемпер ка[д] сан га опрала Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

?*с-кле-вѐси* 3. sg. „урадити како било, површно“ Црна Река (Марковић 1986)

?на-ло-вѣсийѣи „натрпати, набацати, нагомилати не сабијајући, остављајући да буде растресито (сламу, сено и сл.)“, *наловѣсийѣи се* „нагнути се, накривити се, нахерити се“ Бачка (РСА)

?на-со-ло-вѣсийѣи „навући много одеће на неког, натронтати одећом“, *насолловѣсийѣи се* „набућити се, нагунтати се“ (РСА)²⁸⁴

• Наведени облици представљају континуанте псл. глагола **věsiti*, који је апофонска варијанта псл. **visěti*. Декомпозицијом (или како то Скок каже „кривом депрефиксацијом“) префигираног **об-весиѣи* добијен је облик *бесѣиѣи* (Skok III 596–597 s.v. *věsjeti*; в. и ЭССЯ 31:22–25 s.v. **obvěsiti* (*se*)) и он се налази у основи већине наведених облика²⁸⁵.

Испред основе *бесѣиѣи* јављају се префикси *ке-*, *ко-*, *ку-*. Скок I.c. помиње само облик *окомбѣсийѣи се* и правилно у њему издваја префикс *ко-* и уметнуто *м* пред лабијалом. Уметање назала као додатно средство експресивизације присутно је у готово свим варијантама овог глагола, уп. *окѣмбесѣиѣи се*, *окѣнбесѣиѣи*, *клѣмбесѣиѣи се*, *оклембасѣл се*.

Облик *клѣбесѣиѣи* у творбеном погледу подсећа на *кребечѣиѣи се*, *кребелѣиѣи се*, па би се могао објаснити на аналоган начин < **ке-ле-бесѣиѣи* (в. **бечити**, **бељити**). Његова непосредна творбена паралела јесте облик *с-кле-вѣси*, а као посредан доказ да је претпостављени изходни облик вероватан могу послужити облици *на-со-ло-вѣсийѣи*, *на-ло-вѣсийѣи* (са другим иницијалним префиксалним елементом). Међутим, никако се не може искључити ни утицај синонимног ономатопејског глагола *клемѣсѣиѣи* „њихати се viseћи, клатити се“ Дубровник (РСА; РЈА) < *клеѣиѣи* (Skok II 95–97 s.v. *klěp*)²⁸⁶.

У облику *оклембасѣл се* дошло је до промене вокала основе.

Из истог извора потиче и облик *о-ће-басѣл се*, са истим вокалом у основи, али са иницијалним префиксом *ће-* < *ке-*, уп. *окебесѣиѣи*.

У облику *о-ће-бусѣи се* такође се јавља *ће-* < *ке-*, али је у основи вокал *-у-*, уп. мак. *оклабусѣи*, *оклабуши* „правити се незаинтересован“, које се сматра сродним са мак. *оклаѣушам* „о б е с и т и уши као сви-

²⁸⁴ Уп. *насоврѣчиѣи* „лоше се поставити, поставити нешто тако да смета, или закочи пут“ Дуга Реса и Карловац (Регушић 1986), *насарѣчиѣи се* „сместити се на незгодно место тако да то пада у очи и смета другима“ (РСА), *насарѣћиѣи* „натући, натаћи (шешир, капу и сл.)“, *насарѣћиѣи се* фиг. „стећи повољан, угодан положај, снаћи се“ Барања (РСА), *насорѣћиѣи се* „накупити се, начетити се“ (РСА), *насандѣчиѣи* „ставити неку ствар било где, бацити, затурити“ Бјеловар (РСА).

²⁸⁵ Шире о декомпозицији *об-* > *б-* као етимолошком проблему в. Лома 2000.

²⁸⁶ Уп. и *климбесѣиѣи* „клатити се, климати се viseћи“ (РСА), настало вероватно као плод контаминације *климаѣиѣи* и *клембесѣиѣи*.

ња“ (БЕР 4:834, 835)²⁸⁷. Влајић-Поповић за облике *оћебаси́л се*, *оћебу́си се* предлаже исту творбену поделу, али основне глаголе *баси́и*, *буси́и* (уз наглашени опрез) смешта међу деривате глагола *буха́и* (Влајић-Поповић 2002:230–231)²⁸⁸.

Облици *наквѐси́и се*, *наѝквѐси́и се*, *наѝквѐсим се*, *ѝрику́вјеси́и се* посебно су значајни због тога што се у њима чува основа *веси́и* у изворном, чистом виду, испред које се нижу „обични“ префикси *на-*, *над-* и експресивни *к-* (< **къ-*), *ку-* (< **ки-*). Формалне и семантичке пандане с.-х. лексемама налазимо у блр. *накувѐси́ца* „навалити се, обесити се“, *наковѐси́ца* „натмурити се“, *наковѐси́ць* „намрштити“: брови *наковеси́*²⁸⁹ (ЭСБМ 7:218–219), рус. дијал. *наковѐс'и́ца* „натмурити се (о човеку, небу)“, *наковѐс'и́т' брѝв'и* „скупити обрве“ (Никончук 1979:124)²⁹⁰. На блискост с.-х. и блр. лексема први су указали аутори ЭСБМ, сматрајући да оне имају или заједничко порекло, или да су резултат самосталног, али паралелног развоја у сваком од језика. Разматране облике они свде на псл. **věsiti*, издвајајући у њима експресивни префикс *ко-* (*ку-*, *к-*) (ЭСБМ I.с.). Такође наглашавајући ову упадљиву подударност блр. и с.-х. потврда, аутори ЭССЯ реконструишу псл. **nakověsiti* (*se*) / **nakъvěsiti* (*se*), спој **на-* и архаичног префикса **ко-* / **къ-* са глаголом **věsiti* (ЭССЯ 22:140).

Скок само констатује да су облици *наѝквеси́и се* „обесити се, спустити се висећи“ (RJA)²⁹¹, *наквѐси́и се* варијанте глагола *наквечи́и се* „нагнути се“, без икаквог даљег објашњења (Skok II 252 s.v. *-kvečiti se*)²⁹².

Није сигурно да овој групи лексема припадају и облици *склевѐси́и*²⁹³, *наловѐси́и*, *насолѐси́и*, јер је њихова основна семантика

²⁸⁷ Мак. глагол је вероватно у вези са мак. придевом *клајоу́в* „клемпав“ < псл. **klarouxъ* (*jb*) (ЭССЯ 9:186).

²⁸⁸ Уп. и чеш. *kavousiti*, *kabousiti*, *kabušiti se* „мрштити се, дурити се“, у којима Москов издава префикс *ка-* (Москов 1981:97). Махек помиње само облик *kabousiti*, тумачећи га сасвим другачије (Machek 233 s.v. *kabelit se*).

²⁸⁹ У погледу семантичког развоја упућује се на рус. *повеситъ* нос, *навеситъ* губы „направити незадовољно лице“ (ЭССЯ 22:140), уп. и с.-х. израз *обеси́и нос* „снуждити се, онерасположити се“.

²⁹⁰ У извору се наглашава да је потврда из северног Полесја, близу белоруске границе (I.с.).

²⁹¹ У RJA се констатује да је глагол настао од *над-* и *квеси́и*, при чему са́мо *квеси́и* није потврђено.

²⁹² О глаголу *на-квечи́и се* в. Куркина 1992:96.

²⁹³ За етимологију овог облика можда би било значајно поређење са чеш. *kleviti se* „савијати се, сагибати се“ (в. ЭССЯ 10:18 s.v. **kleviti se*).

„натрпати, набацати, нагомилати“, можда одатле „урадити како било, површно“²⁹⁴. Једино се повратни глагол *наловѣсийи се* „нагнути се, накривити се, нахерити се“ својом семантиком уклапа у разматрану групу. Под претпоставком да је предложено творбено рашчлањавање наведених облика тачно, у елементу *со-ло-* треба видети „прираслицу“ *с(о)- < *s(o)-*, проширену слогом са ликвидом *-ло-*, уп. *на-со-вѣ-љийи* „набацати, наслагати растресито, не збијајући“ : *наовѣљийи* „поставити, наместити нешто да стоји нестабилно, лабаво, овлаш; уопште урадити нешто како било, урадити као од беде“ (РСА), *со-вр-љайи*, *со-врњайи* „гомилати једно на друго, трпати“ Пива (Гаговић 2004), *на-со-врљайи* „набацати, нагомилати нешто без реда“ ЦГ (РСА) (в. *насомрђен s.v. мрдити се*).

Семантички дијапазон наведених облика прилично је узак. Чине га значења која се легитимно развијају из основног „обесити, висити, опустити (се)“: „снуждити се, бити нерасположен“, „бити у другом стању“²⁹⁵.

²⁹⁴ Можда би се ипак ово значење могло довести у везу са основним „обесити, висити“, уп. већ поменуто *клемјѣсайи* „њихати се висећи, клатити се“ (< *клејайи*) и *клејайи* „аљкаво радити“, *склејайи* „урадити којекако“ (в. Влајић-Поповић 2002:291).

²⁹⁵ Семантички пандан разматраним облицима налазимо у следећој групи глагола: *ојшобѣлийи (се)* „опустити (се), олабавити (се), обесити (се)“ Ускоци (Станић), *ојшобѣљийи (се)* „оклембесити, отромбољити“ Косово (Елезовић); *ојшо-м^н-бѣљийи* „опустити, олабавити, обесити усне, мишиће на образу“ Ускоци (Станић), *ојшомбѣљийи* „в. *ојшобѣљийи*“ Косово (Елезовић); *ојшромбѣљийи (се)* „опустити усне; улењити се, опустити се“ Иванда (Чешљар 1983), *ојшромбѣљийи* „постати тром“, *ојшромбѣљийи се* „спустити се ниско, опустити се (о трбуху, о нечем што се носи или вуче запрегом)“ Љештанско (Тешић 1977), *ојшром^нбѣљийи* „опустити усне, образе“, „имати повелики стомак (о жени у другом стању)“, фиг. „оневеселити се, бити тужан“ Ускоци (Станић), *ојшромбѣљийи* „в. *ојшомбѣљийи*“ Косово (Елезовић); *ојшрбѣљийи се / ојшрбѣљийи се* „опустити стомак“ Шумадија (Грковић 1982); *одрмбѣљи* 3. sg. „отомбољити, опустити“ Тимок (Динић 1988); в. Skok II 577 s.v. *otoboliti (se)*, без коначног решења.

4) БЕЧИТИ

ко-бѣчиѣи се impf. „држати се важно, кочоперити се“ ЦГ, Хрв., „в. *кобецаѣи се*“ Далм., Херц. (РСА)

ис-ко-бѣчиѣи pf. „избечити, избуљити, исколачити (очи); почети превртати, повремено широм отварати (очи)“: Искобечити значи кад човјек пред смрт окреће очима ЦГ, *искобѣчиѣи се* „избечити се“, избуљити се“: У Дубровнику се каже: искобечим се од страха, „добити лош изглед (у лицу), ослабети“: Бијаше се искобечео од рада ЦГ, „накривити се, искривити се у телу“ Бос. Грахово, „истегнути се, извалити се“: Ено се искобечео у ладу ка и мрцина Лика (РСА)

ко-ро-бѣчиѣи се impf. „правити се важним, прсити се, кочоперити се“: Све се нешто коробечи ЦГ (РСА)

ку-ро-бѣчиѣи се „правити се важан, разметати се, шепурити се“ Војв. (РСГВ)

ке-бѣчиѣи се impf. „правити се важан, разметати се, шепурити се“: Којега се ђавола кебечи ЦГ (РСА), *кебѣчиѣи се* „правити гримасе“ Бачка (грађа ЕРСЈ)

ис-ке-бѣчиѣи се pf. „истурити, искривити бок“: Шта си се ту искебечила? Бос. Грахово, „в. *искревељиѣи се*“ БиХ (РСА)

ке-рѣ-бечѣи се / *ке-ре-бѣчиѣи се* impf. „правити се важан, разметати се, шепурити се“ (РСА), „id.“, „кревељити се“, „кривити се“, „укочено ходати“ Војв. (РСГВ), *керѣбечѣи се* „загледати се, изгледати важно“ Мачва, *керѣбечѣи се* „вући, терати“: Сваки дан је керѣбечи некуд Александровац (грађа ЕРСЈ), *керѣбечѣи се* „правити се важан, разметати се, шепурити се“ бачки Буњевци (Ре-ић/Ваѣлија), *керѣбечѣи се* „неозбиљно се понашати, измотавати се“ Шумадија (Грковић 1982)

за-ке-рѣ-бечѣи се pf. „заузети поносито, охоло држање, испрсити се, укрутити се“ (РСА), „опустити се, понашати се слободно“: Најбоље је код своје куће, закерѣбечиш се како ош Шабац (грађа ЕРСЈ)

ис-ке-ре-бѣчиѣи се „искривити мало врат на једну страну држећи се гордо, охоло“ Бачка (РСА)

ке-рѣ-бечно adv. „охоло, гордо, укочено“ (РСА)

?*к-ре-бѣчиѣи* impf. „раздвајати, ширити ноге“ Ускоци (Станић), *кре-бѣчиѣи се* „чинити што већи размак себи међу ногама, раскора-

чивати се“ id. (ibid.), „држати се разметљиво, кочоперити се“ (РСА), *крѣбѣчїи* (се) „ширити (се)“: Не крѣбечи томе ђетету ноге, разврнућеш га, „нападно посматрати“ Загарац (Ћупићи 1997)

ис-к-рѣ-бечїи се рф. „раскречити се, искречити ноге“ Дубица (РСА), „искезити се, исцерити се“ Војв. (РСГВ), *искрѣбѣчїи* (се) „раширити (се), препречити пут“: Искрѣбечило се некакво страшило насре пута, „избечити очи“: Искрѣбечило си очи ка шаруља!, „разврнути“: Искрѣбечићу му обадвије! Зачарац (Ћупићи 1997)

рас-к-ре-бѣчїи се „в. *раскеречїи*“, „раздвојити (се), разврнути (се)“: Перо ми се раскрѣбечило, „стећи велико имање, раширити се“ Ускоци (Станић), „раширити (се), заклонити пролаз“ Прошћење (Вујичић), *раскрѣбѣчїи* (се) „раширити (се), раширити ноге, раздвојити (се), разврнути (се)“: Раскрѣбечило ноге ка жабац и онако иде Зачарац (Ћупићи 1997)²⁹⁶

?*к-лѣ-бечїи* се импф. „подругљиво се смејати“ Војв. (РСГВ)

?*ре-бѣчем* се 1. sg. импф. „дрско се смејати“ Пирот (Живковић), *ребѣче* се 3. sg. „гласно се смејати“ Лужница (Манић), „(намерно) се гласно смејати да би се скренула пажња“ Тимок (Динић 1988), *ребѣће* се погрд. „смејати се“ Црна Река (Марковић 1986)²⁹⁷, *ребечїи* „малтретирати“, „future“ (?) Ваљево (усмено А. Лома)

ребечѣње п. „гласно, простачко смејање, ради скретања пажње на себе“ Тимок (Динић 1992)

на-ка-бѣчїи рф. „накривити, нагнути, померити, помаћи“: Карићем се лове скобаљи и крапи ... Кад се карић спусти ... ловац за вријеме самога посла, кад други нагоне, накабѣчи га (накриви, навије) к оној страни, с које риба долази ЦГ (РСА)

?*ше-бѣчи* се 3. sg. импф. „ићи раскопчаних груди, бахато се понашати“, *ра-ше-бѣчи* се рф. Тимок (Динић 1988)²⁹⁸

➔ *бѣчїи* импф. „гледати широко отворених очију, разрогачено, забезекнуто“²⁹⁹: Што ме бечиш, ка’ да ме никад нијеси виђео, или ка’ да

²⁹⁶ Уп. *раскѣречїи* / *раскерѣчїи* „размаћи, раширити ноге, раскорачити“, *раскѣречїи* се / *раскерѣчїи* се „размаћи своје ноге што се више може“ Ускоци (Станић), *раскерѣчїи* „разроко гледати“: Раскеречијо очи, препо би се ђаво од њега Пива (Гаговић 2004).

²⁹⁷ Уп. *ребѣшїи* „гласати се (о птицама)“, *ребѣшїи* се реј. „смејати се“: Кај се стално ребетиш? Гола (Већенај/Лонџагић).

²⁹⁸ Није јасно спада ли овамо и *избрѣмбечїи* „испречити се; испружити се, отегнути се; пружити се по земљи“ (Марсенић 1986), уп. *издедѣ(н)чїи* се „извалити се, опружити се целом дужином“ Ускоци (Станић).

²⁹⁹ Уп. израз *бечїи очи* „гледати разрогачено, забезекнуто“ (РСА).

сам срећу урека'? ЦГ, *бѣчиѣи се* „широко отварати очи, гледати зачуђено“, фиг. „попреко гледати“, „клонити се с изразом незадовољства на лицу“ (РСА), „широм отварати очи; разрогачити очи од чуђења“ Војв. (РСГВ), *бѣчиѣи се* „чудити се, разрогачити очи“, „правити се важан“ Сегедин (грађа ЕРСЈ), *бѣчиѣи* „нетремице гледати“ Буњевци (Реіć/Ваѣлија), „напрезати очи при слабом осветљењу“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *бѣчиѣи се* „разметати се, прсити се“ бачки Буњевци (Реіć/Ваѣлија), „кревељити се, правити гримасе“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *бѣчиѣи* Сумартин (Novaković 1994)³⁰⁰, *бѣчиѣи* „нападно, упорно гледати, гледати раширених очију“, „бити празан (о просторији, особито већој)“³⁰¹, *бѣчиѣи се* „чудити се нечему и при томе нападно гледати, гледати у чуђењу“ Загарац (Ђупићи 1997), „кривити уста и очи на кога за поругу“ Брусје (Dulčići 1985)³⁰², *бѣчиѣи се* „гледати оштро, гледати љутито и разрогачених очију“ Загарац (Ђупићи 1997)

из-бѣчиѣи рф. „широко отворити (очи), избуљити, исколачити, разрогачити“, „искривити, изобличити (лице, уста)“, *из-бѣчиѣи се* „(на некога) погледати широко отворених очију изражавајући прекор, негодовање и сл.; направити гримасу широко отварајући очи, буљећи“, „променити се у лицу, јако ослабити, омршавити“, „искривити се, изобличити се“ (РСА), *из-бѣчиѣи се* „погледати разрогаченим очима“ бачки Буњевци (Реіć/Ваѣлија)

бѣчиѣи impf. „малтретирати некога због ситница“ Војв. (РСГВ), *бѣчиѣи се* „прсити се, ребрити се“: Када се човек неприродно испрси каже се у потсмеху: шта се бечиш или што се керебечиш? Војв., фиг. „разметати се, хвалисати се, истицати се“ (РСА), Војв. (РСГВ), „кочити се, прсити се (о коњу)“³⁰³, фиг. „разметати се“ сев. Шајкашка (Галетин 1980)

зѣбечиѣи се рф. „зауздавати коње кајасима“, „испрсити се, укочити се, шепурити се при ходу“ Војв. (РСГВ)

избечиѣи рф. „избацити напред, истурити (прса)“: Бакоња је, који изврати, избечи прси Пољица, *избечиѣи се* „заузети обестан, пркосан

³⁰⁰ Из дефиниције „бече се обично деца“, дате уз облик, није сасвим јасно које значење је у питању. У сваком случају, синоним овог глагола је облик *бѣјиѣи се* (l.c.).

³⁰¹ Уп. *бѣчалина* f. „запуштена зграда која з ј а п и ; п р а з н а, сиротињска кућа“ ЦГ (РСА).

³⁰² Уп. из истог извора *пѣчиѣи се* „id.“.

³⁰³ Уп. и *бѣчиѣи* „притезати уздама (коње да држе високо главу)“ Бачка (РСА), „подстицати коња да се пропне на задње ноге“ Војв. (РСГВ).

став, испрсити се“, „надићи се, испупчити се“: Бурагат је онај, ком се трбу избечио Оток (РСА)

набечийи „истурити, избочити (груди, стомак и сл.)“ ЦГ, *набечийи се* „заузети пркосан, борбени став“, „направити се важан, испрсити се“ ЦГ (РСА)

• С обзиром на очигледан творбени и семантички паралелизам наведених облика са континуантама псл. **pęčiti* (в. **печити**), није без основа претпоставка да су овде у питању континуанте псл. основе **bęčiti*. Ова основа могла се развити у гнезду **bǫk-*, **bǫč-* (уп. SP 1:352–353 s.v. **bǫkati* : **bǫčati*; ЭССЯ 2:233, 235), али је, с обзиром на семантику, вероватније да је настала као звучна варијанта у односу на **pęčiti* (: **pǫčiti*, **pǫkati*)³⁰⁴. Ову хипотезу поткрепљује паралелизам облика *бечийи*, *бекокасї* (Стулић)³⁰⁵ : *бучийи* „бечити“, *бучдокасї* „буљоок“ (РСА), јер однос *e / y* у корену указује на порекло од **ę / *ǫ*. Међутим, исто тако је легитимно претпоставити као исходиште псл. **ęk-* / **ǫk-* „крив“³⁰⁶, са депрефигираним *(o)b-*, тј. *бечийи* / *бучийи* < **ob-ęčiti* / **ob-ǫčiti*, уп. са другим префиксом *одечийи очи* „вратити у очне дупље“ (Лома 2000:606).

Подједнако је вероватно и другачије тумачење глагола *бечийи* (*се*). С обзиром на облик *бѣк-ар-ийи се* „попреко гледати, љутити се на некога“, „бекељити се, кезити се“ Јадар, Банија, *избѣкариийи* „избечити, избуљити (очи)“ Банат, Хрв. (РСА)³⁰⁷, глаголски корен **bek-* могао би бити превој од **bokъ* „страна“, одатле **bečiti* : **bočiti*, са основним значењем „искривити (*се*), избочити (*се*)“ (Лома l.c.; уп. SP 1:292–293 s.v. **bočiti*, **bočiti se*; ЭССЯ 2:151). Словенске континуанте псл. **bočiti* имају углавном слична значења као горенаведени облици, па би и са семантичког аспекта предложено тумачење било легитимно.³⁰⁸

³⁰⁴ Варијантност у погледу звучности, нарочито када се ради о ономаатопејским основама, карактеристична је и за индоевропски, нпр. **p(h)ǵ-* : **b(h)ǵ-* „дувати, надимати (*се*)“ (Коѓињек 1934:202–207), и за прасловенски, нпр. **bǫb-* : **pǫp-* „надимати се“ (Поповић 1951–1952), и за ниво појединачних словенских језика. Стога се мора рачунати и са могућношћу да је до озвучавања дошло касније, у периоду самосталног развитка с.-х. језика. Једино не постоји сагласност аутора о томе која је варијанта, звучна или беззвучна — примарна.

³⁰⁵ Уп. *бѣконасї* „буљоок“ (РСА).

³⁰⁶ Овај корен чува се у облицима **јѣѣту* „јечам“, **ǫкотъ* „кука“, **pǫркъ* „паук“.

³⁰⁷ Уп. и *бѣкариий се* „прсити се, разметати се“, *избѣкариий се* „испрсити се (пред ким или на седишту)“ бачки Буњевци (Reić/Vašljija).

³⁰⁸ Овде треба указати на још један глагол који можда садржи корен **bek-*, а то је *бекѣљийи* impf. „буљити, бечити, ширити (о очима)“, *бекѣљийи се* реј. „кривити уста, бечити очи, плазити језик, правити гримасе, пуштајући обично глас ’бе’“, уп.

Од свих наведених облика Скок помиње само *(из)бечийи (се)*, *искобечийи* и *керебечийи се*. Глагол *бечийи* изводи од ономатопеје *бе*, констатујући да ономатопеја има и варијанту са *й*: *йечийи се* „кривити лице према некоме“, *исйёчийи*, *искојёчийи* (са уметнутим *ко-*) (Skok I 129 s.v. *bebékati*). Тумачећи пак глагол *йечийи се*, Скок њега сматра исходиштем облика *бечийи се*, са променом *й > б*, из чега се види ономатопејско порекло глагола (Skok II 628 s.v.). У облику *искобечийи* издваја префикс *ко-* (I 129; II 116 s.v. *ко-2*). Поводом облика *керебечийи се* само побија Маценауерово тумачење од ит. *ghiribizzare*, али не нуди своје објашњење (II 75 s.v. *kerèbeciti se*).

Томановић сматра да је облик *искобёчийи (очи)* настао као резултат контаминације глагола *исколáчийи + избёчийи*. Овакво тумачење сматра вероватним и зато што не постоји облик *кобечийи* (То-

бекарийи се, бељийи се, крвељийи се (РСА), Унац (Јовичић), „плазити језик на некога“ Војв. (РСГВ), *бекёлийи* „правити гримасе, крвељити се“ бачки Буњевци (Рејс/Ваћлија), *бекёлийи се* „id.“ Васојевићи (Боричић), *избекёлийи* рф. „избечити, исколачити, раширити (очи)“, „исплазити, испружити (језик)“ (РСА), Војв. (РСГВ), *избекёлийи се* „направити гримасу (бечећи очи, кривећи уста, плазећи језик и сл.)“ (РСА), „исплезити се“ Војв. (РСГВ), *избекёлийи се* „извалити се, испружити се“ бачки Буњевци (Рејс/Ваћлија), *набекёлийи се* „доста, много се бекељити, начинити много гримаса“ (РСА). У складу са тумачењем које је дао за глагол *бёчийи се*, Скок изводи и глагол *избекёлийи се* од ономатопеје *бе*, проширене глаголским суфиксом *-ель-* (Skok I 129 s.v. *bebékati*). И Грицкат у облику *бекёлийи се* издваја суфикс *-ель-* (Грицкат 1955–1956:75). Предложено творбено рашчлањавање разматраног глагола (*бек-ель-ийи*) доводи се у сумњу постојањем семантички идентичног глагола *кёлийи се* impf. „смејати се кривећи уста, крвељити се“ В. Пчелице, Крагујевац, Лика, Српске Моравице, „смешити се (о малом детету)“ Злакуса (РСА), „иронично се смешкати; крвељити се“ Поткозарје (Далмација), „ружно се смејати без гласа“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), „кезити се“ Кордун (грађа ЕРСЈ), *кёлийи се* „иронично се смешкати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *искёлийи (се)* „направити гримасу развлачећи и грчећи усне тако да се виде зуби, исцерити се“ (РСА), *искёлийи* „искезити“ Васојевићи (Боричић), *искелйи се* „издерати се уз гримасу“ Озаль (Težak 1981), *накёлийи се* „искрвељити се, избекелити се, исцерити се“ (РСА). С обзиром на облик *кёлийи*, глагол *бекелйи* могао би се рашчланити и на *бе-кёлийи* (где би се иницијално *бе-* могло третирати као префикс). Међутим, ни сам глагол *кёлийи* нема утврђену етимологију. Скок га изводи од *кёсити се* „показати зубе“, реј. „смејати се“, тврдећи да овај експресивни глагол показује многе варијанте, нарочито у замени сугласника *с*, уп. *кёзити се, кёцийи, кёчийи, кёлийи се* итд. (Skok s.v. *késiti*¹ (*se*)). Куркина доводи глагол *кёлийи се* у везу са *къл* „очњак, кљова“. Она сматра да је слов. **кълъ* постало основа за образовање глагола на *-ити* у значењу „прорастати“ (упућује на с.-х. *клийи*, в. ЭССЯ 13:186 s.v. **кълити (se)*), и да је на бази те именице створен глагол са секундарном семантиком „смејати се, крвељити се“, тј. „откривати зубе, кезити се“ (Куркина 1996а:24). Изгледа да није без основа ни претпоставка да је облик *кёлийи* настао као последица перинтеграције исходишног *бекелйи* (*бек-ель-ийи > бе-кёлийи*) под утицајем свести о постојању творбеног модела ’експресивни префикс *бе-* + глагол’.

мановић 1938–1939:209), али наш материјал показује супротно, уп. *кобѐчийи се* „држати се важно, кочоперити се“ (РСА).

Префикси *ко-* и *ке-* проширују се у *ко-ро-*, *ке-ре-*.

У облику *куробечийи се* иницијално *ко-* прешло је у *ку-*, вероватно адидеацијом према *курчийи се* „правити се важан“, уп. и *ку-ре-бецайи се* „ачити се, шегачити се, лудовати“ Ускоци (Станић).

Облик *к-ре-бѐчийи се* може се извести из *ке-ре-бѐчийи се* (као резултат губљења вокала у префиксу *ке-*).

У облику *к-ле-бечийи се* дошло је до замене ликвиде ($p > л$), највероватније под утицајем глагола *клиберийи се*.

Облик *ре-бече се* могао је настати на аналоган начин као и *ре-йечийи се* (в. **печити**).

Код облика *ше-бечи се* не треба занемарити ни утицај именице *шебѐк* т. „мајмун“ Лесковац (Митровић), „ружно накинђурена особа“ Пирот (Живковић), „омањи а дебео човек“ Врање (Златановић) < тур. *şebek* „мајмун“, уп. Škaljić 581 s.v. *šebek*.

У погледу семантике може се претпоставити следећи развој значења: „дизати, надимати“ > „избацили напред, избуљити (очи), истурити (прса)“ > „охолити се, кочоперити се“. Код облика *ребече се* могућ је помак „неозбиљно се понашати, измотавати се“ > „смејати се“.

5) БРКАТИ³⁰⁹

?бо-бр̂ка̂йи (се) impf. „потапати (се) у воду, гњурати (се)“, *боб̂р̂кнуну-йи (се)* pf. Сврљиг (РСА, асс., inf.?)

ча-бр̂кн̂йи pf. „д о б а ц и т и у разговору какву несувислу реч“ Гола (Večenaj/Lončarić)

за-ч̂е-бр̂кнуну̂йи pf. „мало, површински загрепсти; зачепрати“ Требиње (РСА)

ч'о-бр̂ка̂й impf. „бућкати млеко“ Свиница (Томић 1984)

ча-ла-бр̂кнуну̂йи pf. „појести нешто мало на брзу руку“, „загрепсти, огрепсти“, „нешто мало урадити“ Ускоци (Станић), *чала-бр̂кн̂йи(и)* „презалогајити“ Кључ (грађа ЕРСЈ), *чалаб̂е̂р̂кнуну̂й* „заложити се, пригрести“ Брусје (Dulčići 1985)

й̂о-ча-ло-бр̂ка̂йи pf. „попити?“: Полабаће и почалобркати силу вина, али му ни у репу, а гдје ли још, да буде пјан! Херц. (Zovko 1901:123)

ш-ћа-ло-бр̂ка̂йи pf. „изјести“: Паде киша, преби миша, | дође Пере, па га дере, | дође стари, па га вари, | дође млади, па га хлади, | дође брко, па га шћалобрко (I. Zovko, Djetinje pjesmice, *Školski vjesnik V*, Sarajevo 1898)³¹⁰

че-ле-бр̂кнуну̂йи „в. *чалаб̂р̂цнуну̂йи*“ Ускоци (Станић)

ше-бр̂кало m. „човек који тетура овамо, онамо“ (РЈА)

ша-ла-бр̂кнуну̂й pf. „појести оброк (нагло)“³¹¹, *й̂ошалаб̂р̂кнуну̂й* „брзо појести“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić)

?ћ̂е-ле-бр̂к m. „безбрк човек“, фиг. „немирна, нестална особа“ Ускоци (Станић)³¹²

³⁰⁹ На крају поглавља **бр̂љати** биће дат заједнички семантички коментар облика окупљених око основа *бр̂ка̂йи*, *бр̂ца̂йи*, *бр̂чи̂йи* и *бр̂ља̂йи*.

³¹⁰ Ова потврда из фолклорног текста није сасвим поуздана, јер није јасно да ли је *брко* стављено према *шћалобрко*, или обратно. У рад смо је уврстили због постојања сличних облика са истом семантиком, уп. *шалаб̂р̂кнуну̂й*.

³¹¹ Уп. *ка-ла-вр̂ка̂йи* „сркати, непристојно јести“.

³¹² У значењу „безбрк човек“ реч је сложеница од *ћела(в)* и *брк*, што значи да у њој нема ни префикса, ни глаголске основе *бр̂ка̂йи*. Фигуративно значење „немирна, нестална особа“ вероватно се развило укрштањем са осталим наведеним облицима. Није јасно спада ли овамо именица *ч̂а̂бр̂к̂а̂љ* m. „рачвасто дрво пободено у земљу на коме се суши сено, пасуљ исл.“, такође *бр̂к̂ва* f. „id.“ Лика (Ајџановић 2002), уп. и *ч̂ам̂бр̂ка̂љ*, „дрвенасти део пања који настаје разгранавањем, а посебно стрши; уопште

➔ **бркајџи** *impf.* „мешати“, *фиг.* „сплеткарити, мутити“, „(по нечему) претурати, преметати (обично тражећи нешто)“, „млатарати руком (обично испред нечијег лица)“, „погрешно замењивати једно другим, мешати их“, „доводити у забуну, збуњивати“, „(нешто) ометати, реметити; (некога) ометати у послу“, *бркајџи се* „мешати се у нешто; збуњивати се, грешити у забуну; постајати збркан, збуњен; препирати се, свађати се“ (РСА), *бркнуџи* *pf.* „забркати; у д а р и т и“ Ускоци (Станић)

брк узвик за нагло повлачење прстом или чиме другим кроз млеко, воду и сл.; за звук који се чује при мужи, кад млаз млека из вимена удари у млеко у каблу Ускоци (Станић)

забркајџи *pf.* „лоше, на брзину, неукусно припремити јело“ Краљево (грађа РСА)

БРЦАТИ

?**бо-брцајџи** (*се*) *impf.* „в. *бобркајџи се*“, *бобрцуџи* (*се*) *pf.* Сврљиг (РСА, *асс.*, *inf.*?)

бомбрџи *3. sg.* „гурнути у воду“: Бомбрци га у воду са све дреје, *бомбрџи се* „пасти у воду“ Црна Река (Марковић 1986)

ко-брцајџи *се impf.* „к о п р ц а т и с е, батргати се“ (РСА)³¹³

ла-брцуџи / *лабрџи* *pf.* „узети мало какве хране, окусити, куснути, ч а л а б р ц н у т и“, ~ *се* „хитро се покренути, в р ц н у т и се, праћакнути се“ (РСА), *лабрџи* „чалабрцнути“ (Вук; РЈА), Војв. (РСГВ), *лабрџи* „id.“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *лабрџи* Војв. (РСГВ), Шабац (грађа ЕРСЈ), Доњи Рамићи (Malbaša 1976), Поткозарје (Далмација), *лабрџи* Сански Мост (грађа ЕРСЈ), *лабрџи* Војв. (РСГВ), *лабрџи* Бачка (грађа ЕРСЈ)

ле-брџи „огрепсти“ Ровца (Бјелетић 1993:38)

ча-брџи „чалабрцнути“ Ровца (l.c.)

че-брџи „огребати, мало повредити“: Оскочи каменчић и мало га чебрџу Пива (Гаговић 2004), „id.“, „мало појести, ч а л а б р ц н у т и“, „мало нешто урадити, чебрџи“ Ускоци (Станић), *чебрџи* „мало захватити, мало узети, мало добити (хране, при музе-

део дрвета који стрши ван грма“, одатле *чамбрџив* „који упадно стрши“, *уп.* у истом говору *бркаљ* *m.* „дрвенасти део пања (чокота) из којег израстају младице“ Братишковици (Uguralo 1987:166, 167). Аутор сматра да је реч настала укрштањем тур. *çat-bar* „канца“ и наше речи *бркаљ*.

³¹³ Уп. *ко-врџи* „копрцнути се, праћакнути се“.

њу и сл.)“: Нешто сам чебрцнуо јутрос, па сад не могу да ијем Загарач (Ћупићи 1997)

чѐбр̑цн̑у̑и̑ adj. „који је мало повређен, огребен“: У рату је мало чебрцнут, а са[д] се прави велики мученик и рањеник Пива (Гаговић 2004)

ча-ла̑-бр̑цну̑и̑ pf. „узгред појести мало нечега“ сев. Шајкашка (Галетин 1980), Бачка (грађа ЕРСЈ), *чалабр̑цну̑и̑* „појести нешто мало на брзу руку“, „загрести, огрести“, „нешто мало урадити“ Ускоци (Станић), „презалогајити“ Ровца (Бјелетић 1993:38), Шабац, Срем (грађа ЕРСЈ), Поткозарје (Далмација), *чалабр̑цн̑у̑и̑* Прошћење (Вујичић), *чалабр̑цн̑и̑* Сански Мост (грађа ЕРСЈ), *чалабр̑цну̑и̑* Васојевићи (Боричић), *чалабр̑цн̑и̑* бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), *чалабр̑цну̑и̑* (Андрић), *чалабр̑цн̑у̑и̑* Загарач (Ћупићи 1997), *чалабр̑цнем* 1. sg. Лесковац (Митровић)

че-ла-бр̑цн̑и̑ „презалогајити“ Михаљевићи (Perušić 1993)

че-лѐ-бр̑цн̑у̑и̑ „id.“ Ровца (Бјелетић 1993:38), *челебр̑цну̑и̑* „в. *чалабр̑цну̑и̑*“ Ускоци (Станић), „појести, презалогајити“ Пива (Гаговић 2004), *челебр̑цну̑и̑* Васојевићи (Боричић)

ћа-ла-бр̑цну̑и̑ „куснути, на брзину мало појести“ Унац (Јовичић)

на-шо-бр̑ца̑и̑ „ишарати како било, на брзу руку“ Књажевац (РСА)³¹⁴

ша-ла-бр̑ца̑и̑ impf. „помало узимати у уста од каквога јела или пића и слатко и уживајући јести или пити“ Лика, Срем, ист. Слав. (РЈА), „ићи тамо-амо, лутати“, „говорити сад једно сад друго, не остајати при речи“³¹⁵, „мешати, брчкати“ Ускоци (Станић), *шалабр̑цну̑и̑* pf. „презалогајити“ Лика, Срем, ист. Слав. (РЈА)

шалабр̑цну̑и̑ adj. „који је мало скренуо с ума“: Зар не видиш да је шалабрцнут кад је узеја и обуја женске ципеле Врање (Златановић)

➔ *бр̑ца̑и̑* impf. „бркати; турати руку (у нешто); претурати (по нечему), пребирати“, „јести споро и без воље, мрљавити“, *бр̑ца̑и̑ се* „бркати се, мешати се“, *бр̑цну̑и̑* pf. „ч а л а б р ц н у т и, мало појести“ Млава (РСА), *бр̑цн̑у̑и̑* „окрзнати“ Ускоци (Станић), *бр̑цну̑и̑* „заложити се нечим“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *бр̑цн̑у̑и̑* „мало помустити“: Брцни мало краву... Брцнула сам јутрос свега кило варавине от свија оваца Загарач (Ћупићи 1997)

разбр̑ца̑и̑ „р а з б а ц а т и, измешати“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić)

³¹⁴ Уп. *за-ша-вр̑ца̑и̑* „нашкрабати, најврљати“ (РСА).

³¹⁵ Уп. *ша-ла-вр̑ца̑и̑* „у разговору сваки час прелазити на друге предмете, као бацакати се у говору овамо, онамо“ Лика (РЈА).

БРЧИТИ

?*бò-брчийи* (*се*) impf. „в. *бобркайи се*“ (РСА), *за-бò-брчийи* pf. „загњури се, уронити“: Пловка се забобрчи у воду, а свиња у блато Тупижница (РСА, асс., inf.?), *забобрчи* 3. sg. „загњури; забити“ Тимок (Динић 1988)

йре-ко-н-брчийи се pf. „преокренути се, затетурати“ Бакарац и Шкрљево (Тугина/Ѕерић)

че-брчнуйи pf. „мало захватити, мало узети, мало добити (хране, при музеју и сл.)“ Загарач (Ћупићи 1997)

ча-ла-брчак m. „мањи оброк“: Чалабрчак док приспије ручак (Вук), Васојевићи (Боричић)

➔ *брчийи* pf. „гурнути у воду, изазвавши мали шум, брчкање“ Косово (РСА)

забрчийи „увући, завући, гурнути“ (РСА)

избрчийи „појавити се изненада, искрснути, испасти“, *избрчийи се* „истурити се, испупчити се, испрсити се“ (РСА)³¹⁶

брчнуйи pf. „нешто мало урадити“, „мало опрати“, „в. *брцнуйи*“ Ускоци (Станић)³¹⁷

• У основи наведених префигираних облика леже глаголи *бркайи*, *брцайи*, *брчийи*. Облик *бркайи* Скок тумачи на три начина: а) као нулски превојни степен према *баркайи* „тицати, боцкати“, које пак доводи у везу са основом *bor-* (у *бòрији се*) < ие. **bher-* „резати, ударати“ (Skok I 189–190); б) као ономатопеју *бр-бр-* (I 213 s.v. *br̃ka*); в) као превојни степен од *буркайи* < *бура* (I 241). Облик *брцайи* тумачи као деминутив од *бркайи* или можда *брбаји* (< **брбцаји*). Облик *брчийи* такође сматра ономатопејом (I 204 s.v. *br̃c*).

Сви поменути облици имају псл. старину. У ЭССЯ раздвајају се глаголи **br̃kati* (сродан са **brukati*) и **b̃rkati* (*se*) (ономатопејског порекла), уз напомену да су континуанте ових псл. облика међусобно

³¹⁶ Уп. *ис̃рчийи се* „истурити се, надићи се“ (РСА).

³¹⁷ Уп. *бр̃кайи* „мешати; помало радити, радукати; прати како било; чинити нечистим, брљати; прецртавати оно што је написано чинећи га нечитким, мрљати, брљати“, *бр̃кайи се* „купати се, прати се“ Ускоци (Станић) (деминутив *бр̃кайи* је у вези са разматраним глаголима, уп. Грицкат 1955–1956:76), *бр̃икайи* „шкрабати“ Трогир (Geić/Slade-Šilović 1989), *набр̃икайи се* „најести се једући помало“ (РСА; RJA); *бр̃бучийи* „турити руку или главу у нешто“ (Вук; РСА), *забр̃бучнуйи* „заронити“ Гола (Vešepaj/Lopčarić), *бар̃буцаји* „дирати у нешто забрањено; преметати нешто“, *бар̃буцнуйи* „такнути у нешто забрањено“ Лика (РСА; RJA).

врло блиске (ЭССЯ 3:53–54, 125–127). Уп. и **bьrknoṭi* (id. 127–128), **bьrčiti* (id. 124–125), **brъsati* (id. 55–56), **brъsnoṭi* (id. 56–57), **bьr-sati (se)* (id. 130–131).

Сви поменути облици (осим **brъsati*, **brъsnoṭi*, који имају сопствене одреднице) у SP обједињени су око исходишног псл. облика **brkati 2.*, са општом семантиком „бацати; разбацивати, чепкати, мешати; летети уз фијук, ходати галамећи, спотичући се; ударати, дирати; збуњивати се“. Аутори сматрају да је овај облик највероватније у вези са ономатопејским **brkati 1.*, те да њихово прецизно раздвајање није увек могуће. Првобитно се, дакле, глагол **brkati 2.* односио на покрете који производе разне одјеке, звукове (в. SP 1:417–418 s.v. **brkati 1.*, 418–419 s.v. **brkati 2.*; в. и 398, 399 s.vv. **brъsati*, **brъsnoṭi*, без с.-х. потврда).

Иако се с.-х. *брцаџи* „бацати“ (RJA), *брцаџи* „умапати“ Косово (Елезовић) изводе од псл. **bьrsati (se)* (ЭССЯ 3:130–131), глагол *брцаџи* у овде наведеним значењима (в. горе) пре би се могао протумачити као резултат палатализовања основног *бркаџи* (што је највероватније), или, ако се као полазиште ипак узме облик *брсаџи*, фонетски би се могао објаснити преко **брскаџи > *брсцаџи > брцаџи*.

Испред основа *бркаџи*, *брцаџи*, *брчиџи* алтернирају префикси бо-, ча-(ла-), че-(ле-), чо-, ше-, ша-ла-, шо-, ко-, ла-, ле-³¹⁸.

Префикси ча-, че-, чо- јављају се у следећим облицима: *чабркноџи*, *чабрцнуџи*, *зачебркнуџи*, *чебрцнуџи*, *чебрчнуџи*, *чобркаџи*.

Префикси ше-, шо- јављају се у облицима *шебркало*, *нашобрцаџи*.

Префикси ла-, ле- јављају се у облицима *лабрцнуџи*, *лебрцнуџи*.

Двосложни експресивни префикси типа *чала-*, *челе-*, *шала-* јављају се у облицима: *чалабркнуџи*, *чалаберкнуџи*, *чалабрцнуџи*, *џочалобркаџи*, *шћалобркаџи*, *челебркнуџи*, *челебрцнуџи*, *челабрцниџи*, *шалабркнуџи*, *шалабрцаџи*, *шалабрцнуџи*.

Занимљив је међусобни однос префикса који садрже ликвиду (ла-, ле-) и двосложних префикса (*чала-* итд.). Елементи ла-, ле-, ло- јављају се или као самостални префикси, или у комбинацији са префиксима који садрже алвеолар (че-, ша- итд.). У том случају они увек заузимају другу позицију, иза префикса са алвеоларом. Најчешће се

³¹⁸ У румунском се основа која је у глаголу *a se z-bîrci* „намрштити се, смежурати се“, партицип *z-bîrcit* „смежуран“ (уп. с.-х. *збрчкаџи (ce)* „наборати (се); смежурати (се); згужвати (се), згњечити (се)“) експресивизује префиксом *tă-*, уп. рум. *tă-bîrcit* „згњечен; згужван (о одећи); притиснут (од стране људи у гомили)“, уп. и *tă-bîrci* „дићи; бацити“, *a se tă-bîrci* „ходати с напором, попети се“ (Mladenova 1993:13).

код овако спојених префикса уочава вокалска хармонија, што значи да је вокал префикса који садржи ликвиду идентичан вокалу првог префикса. Могућа су, наравно, и одступања, уп. *чало-*, *ћало-*, *чела-*. Овде као да се не ради о простом варирању и акумулацији префикса (што је карактеристично за експресивне префиксе), јер би у том случају био могућ и редослед типа **ла-ча-брцнуџи*, али такве творевине нису забележене. Детаљније о глаголу *чалабрцнуџи*, његовим варијантама и двосложним експресивним префиксима в. Бјелетић 1993; уп. и ОС 82.

Префикс *ко-* забележен је у облицима *кобрцаџи се* (с обзиром на значење, ово би могла бити и звучна варијанта од *којрцаџи се*, в. **пр-цати**) и *џреконбрчиџи се* (са уметнутим назалом), у творбеном погледу уп. *џрекобаџиџи се* (за овај облик в. Skok II 117 s.v. *kobàcati*).

Префикс *бо-* је само условно издвојен у облицима *бобркаџи се* (*се*), *бобркнуџи се* (*се*), *бобрцаџи се* (*се*), *бобрцнуџи се* (*се*), *бобрчиџи се* (*се*), јер њихова семантика указује на могуће оноματοпејско порекло (в. ниже).

Од свих изложених префигираних облика Скок помиње само *чалабрцнуџи*, *чалабрцаџи*, *лабрцнуџи* и *очебрснуџи*. Он сматра глагол *чалабрцнуџи* оноματοпејом и, следећи Даничића, у њеном првом делу такође види тур. прилог или оптатив *çala* „en frappant, ударајући, нека удари“. Други део речи доводи у везу са *брк*, сматрајући да Даничић није у праву када га идентификује са *брцнуџи*. За облик *лабрцнуџи* сматра да је настао испуштањем *ча-* према *лабрња*. Облик *очебрснуџи* не коментарише (Skok I 291 s.v. *çalabrćnuti*).

Шкаљић тумачи *чалабрцнуџи* као хибридную реч састављену од тур. *çala* и с.-х. *брцнуџи*, објашњавајући да се *чала* ставља да би се добило значење брзине, брзе радње (Škaljić 161 s.v. *çalabrknuti*).

6) БРЉАТИ

на-ба-брљати (некога) pf. „случајно наићи, набасати на некога“: Како ти мене набабрља? (РСА)³¹⁹

йо-ба-м-брљати pf. „морално посрнути, осрамотити се“: Нико се није надо да ће он побамбрљити. Шта му је требало да краде! Љештанско (Тешић 1977)

бо-брљати (се) / бобрљнути (се) pf. „потопити (се) у воду, загњурити (се)“ Сврљиг (асс., inf.?), *забобрљати* „завирити; увалити, уронити“ Злакуса, *забобрљивати* impf. „завиривати; гурати у нешто, уваливати“: Не забобрљуј нокте, реку детету кад хоће голом руком да узме што из тањира *ibid.* (РСА)³²⁰

ко-брљати impf. „котрљати, ваљати“ Космај (РСА)³²¹, „id.; тешко, једва се кретати“ Ускоци (Станић), „котрљати“ Прошћење (Вујичић), Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; БОРЧИЋ), *кобрљати* „id.“ Рожаје (Надџић), *кобрљати* Шумадија (Грковић 1982), *кобрљати се* „котрљати се, ваљати се“, „којекако се сналазити, протурати се у послу, петљати“ Ваљево (РСА), „котрљати се“ Ускоци (Станић), *кобрљати се* „id.; играти се јајима на Ускрс котрљајући их и тако погађајући једно другим“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *кобрља (се)* 3. sg. „котрљати (се)“, „кретати се, ићи унапред“ Црна Река (Марковић 1986), *кобрљнути* pf. „котрљнути, закотрљати“, „оборити, савладати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *кобрљнути се* „котрљнути се, закотрљати се“ (РСА)

до-ко-брљати (се) pf. разг. „доћи, довући се“ (РСА), Ускоци (Станић)

за-ко-брљати (се) „закотрљати (се)“ Ускоци (Станић)

на-ко-брљати „котрљајући учинити да нешто дође; нагомилати котрљајући“ Ускоци (Станић)

³¹⁹ Значење, већ и због неодговарајућег падежа објекта, није прецизно дефинисано. Оно као да је „(про)наћи“, уп. *найтијати* „пронаћи, открити“ (РСА). Уп. и *набаврљати* „случајно наићи на некога или нешто, набасати, натрапати“.

³²⁰ Уп. *забрбуљати, забрбуљати* „загњурити, завући (у воду, песак и сл.)“, *забрбуљати се* „наћи се у води, бити потопљен (тако да ваздушни мехури излазе с брботом)“: Кад се хоће тиква или крчаг, да напуни водом, онда се мора да замочи у воду, али тако да се не види из воде и онда се пуни водом. Тад се каже да се крчаг забрбуљео Мали Пожаревац (РСА), уп. *забрбучноши*.

³²¹ Уп. *ко-врљати* „померати обртањем, превртањем, котурати, котрљати“.

о-ко-брљайи „учинити да се нешто почне котрљати, обурвати, отиснути“ Ускоци (Станић), Прошћење (Вујичић), *окобрљайи* „откотрљати“ Васојевићи (Боричић), *окобрљайи се* „почети се котрљати, обурвати се, отиснути се, одронити се; стићи негде котрљајући се; престати се котрљати“: Више пута у Сиљевој страни окобрља се камен доље у ливаду Ускоци (Станић)

ош-ко-брљайи (се) „откотрљати (се)“ Ускоци (Станић)

с-ко-брљайи „скотрљати (нешто)“: Кад бисмо могли скобрљати ови вал Ускоци (Станић), *скобрљайи се* „скотрљати се“ id. (ibid.), Прошћење (Вујичић), *скобрљайи (се)* „id.“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; Боричић), *скобрља (се)* 3. sg. Црна Река (Марковић 1986)

ко-м-брљайи (се) impf. „котрљати (се), котурати (се), ваљати (се)“ Товарник (РСА), Ускоци (Станић), *комбрљайи* „котрљати“ Косово (Елезовић), *скомбрљайи* pf. „откотрљати“ id. (ibid.)

че-брљайи impf. „чепркати“ (?)³²²: Чебрљају кокошке по ђубрету Зоруповац (грађа РСА, асс., inf.?)

чо-брља 3. sg. impf. „чепркати (о кокоши)“ Црна Река (Марковић 1986)

и-чо-брља pf. „ишчепркати“ id. (ibid.), Затвори грдинче да га кокошке не ичобрљају Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

ра-чо-брља „рашчепркати“ Црна Река (Марковић 1986)

ше-брљайи impf. „тетурати, ходати несигурно“ Лика (РЈА)

шро-ше-брљайи „проходати (о детету)“ Лика (усмено М.Б.)³²³

➔ *брљайи* impf. „чинити брљавим, прљати“, фиг. „каљати, срамотити“, „писати којешта, дрљати, шкрабати“, „претурати, преметати (тражећи нешто)“, *брљайи се* „прљати се“, „брчкати се“ (РСА)

• Већина префигираних облика наведених у овој групи јесте „проблематична“ у том смислу, што основни глагол *брљайи* са својим значењима не представља њихово полазиште. Они су, дакле, окупљени у једну целину само на основу „формалног“ критерија, тј. због тога што по одбијању експресивних префикса, код свих облика остаје заједничка основа *-брљайи*. Тај фонетски лик, међутим, у ве-

³²² На листићу није дато значење глагола, али из примера (а и на основу осталих потврда) рекло би се да је у питању значење „чепркати“, уп. *че-шрљайи* „чепркати“ (в. **прљати**).

³²³ Уп. *ше-врљайи* „посртати; лутати“, *ше-бељайи се* „шевељити се, тетурати“ Ораховица у Славонији (РЈА). Овамо вероватно не спада *жа-брљайи* „кљуцати, зобати“ (РСА).

ћини случајева представља резултат гласовних или других промена, што значи да у основи наведених префигираних облика леже други глаголи.

Сам глагол *брљаџи* Скок на једном месту тумачи као ономато-пеју (Skok I 213 s.v. *br̃ka*), а на другом га доводи у везу са *брљь* „болест у овчијем мозгу“, *брљав* „mente turbata“ (214 s.v. *brlj*).

На псл. нивоу етимолошки су раздвојени облици **br̃l'ati* и **b̃rlati* / **b̃rl'ati* (ЭССЯ 3:54–55, 167). Први облик изводи се од основе сродне оној која је у **bruliti* (id. 46–47), а указује се и на његово сродство са **br̃kati*, с обзиром на то да је у питању заједнички корен са различитим суфиксалним проширењима. Други облик изводи се од ономатопејске основе и сматра се сродним са **b̃rliti* (id. 168), **b̃rlogъ* / **b̃rloga* (id. 169–170). Аутори ЭССЯ упозоравају на могућност хомонимизације континуаната псл. **br̃l'ati* и **b̃rlati* / **b̃rl'ati*, што се види већ и из материјала изложеног у конкретним одредницама (једне исте потврде наводе се као континуанте и једног и другог реконструисаног псл. облика).

У SP реконструише се само облик **br̃liti*, iter. **br̃l'ati* (SP 1:430), са основним значењем „прљати“.

Облици *набаврљаџи*, *кобрљаџи* и *шебрљаџи*, с обзиром на постојање истозначних лексема *набаврљаџи*, *коврљаџи* и *шеврљаџи* (в. **врљати**), могли би се сматрати њиховим варијантама. Њихова основа могао би бити глагол типа *брљаџи* „бацати камење“ Водице (РСА), Истра (Ribarić 1940), који Скок доводи у везу са (*x*)*врљаџи*, сматрајући да је ту замена *б-* за *хв-* ономатопејске природе (Skok I 699). Лома указује и на евентуалну могућност настанка облика *брљаџи* < **ob̃xṽrl'ati*, декомпоновањем префикса, иако не види коју би функцију проверб *об-* овде могао имати (Лома 2000:608).

Од поменута три глагола Скок помиње само назализовани облик *скомбрљаџи* „откотрљати“, доводећи га у везу са *коџураџи*, *коџрљаџи* (Skok II 169 s.v. *kōtāč*).

Облик *џобамбрљаџи* „морално посрнути, осрамотити се“ могао би бити у вези са *брљив* „сметен, ошамућен“ < **b̃rlivъ* (ЭССЯ 3:168–169; SP 1:420–421 s.v. **br̃lъ*), *брљав* „луд“ (РСА) < **b̃rl(ʷ)avъ(jъ)* (ЭССЯ 3:167–168; SP l.c.). У ЭССЯ ови придеви изводе се од глагола **b̃rliti*, **b̃rl'ati* и доводе у везу са *брљь* „овчија болест; црв који је изазива“, тако и Skok I 214 s.v. *brlj*. Полазећи од чињенице да се понашање болесне овце описује са *врљаџи*, *врлудаџи*, *баврљаџи*, а придев *брљив* гласи и *врљив*, Лома сматра да треба поћи

од **obvǔrliviti* > *обрљивийи*, одатле са декомпозицијом *брљив* (Лома 2000:615–616)³²⁴.

Облици *чебрљайи*, *чобрља* и њихове изведенице, с обзиром на постојање истозначних лексема *чейрљайи*, *чойрљћа* (в. **прљати**), могли би се сматрати њиховим варијантама, код којих је дошло до озвучавања иницијалног сугласника основе. Није искључено ни да су се развили из основног *брљайи*, уз развој секундарног значења „чепрати“ < „претурати, преметати (тражећи нешто)“.

Облик *бобрљийи* можда је ономатопејског порекла.

На семантичком плану издваја се неколико целина. Прва целина заснована је на значењу „мало захватити, мало узети; мало добити (хране, млека при мужи и сл.)“³²⁵ (*брџнуџи*, *чебрџнуџи*, *чебрџнуџи*), које се, с једне стране, конкретизује у „презалогајити“ (*брџнуџи*, *чалабркнужи*, *челебркнужи*, *лабрџнуџи*, *чабрџнуџи*, *чебрџнуџи*, *чалабрџнуџи*, *челабрџниџи*, *челебрџнуџи*, *шалабрџнуџи*, *чебрџнуџи*), одатле „(по)јести (брзо; с уживањем)“ (*шћалобркаџи*, *шалабркнужи*, *шалабрџаџи*) и „(по)пити“ (*џочалобркаџи*, *шалабрџаџи*), а са друге у — „мало урадити“ (*брџнуџи*, *чалабркнужи*, *чебрџнуџи*, *чалабрџнуџи*).

Другу целину чине значења „мало (о)грести“ (*брџнуџи*, *зачебркнужи*, *чалабркнужи*, *лебрџнуџи*, *чебрџнуџи*, *чалабрџнуџи*) и „чепрати“ (*зачебркнужи*, *чебрџнуџи*, *чебрљайи*, *чобрља*). Код облика са значењем „чепрати“ могућа је контаминација са породицом речи глагола *џркаџи*, *џрљайи* итд. (в. **-пркати**, **прљати**).

Трећа целина као исходиште има значење „бацати“ (*разбрџаџи* „разбацати“, *чабркнужи* „добацити у разговору какву несувислу реч“, *лабрџнуџи* се „хитро се покренути, врџнути се“). Значење „бацати“

³²⁴ Ствар се додатно компликује постојањем облика *брљив*, *обврљивийи*, можда, са метатезом, од варијанте **обврљивийи* < **obvǔrliviti*, где се почетно *v-* глаголске основе чувало иза полугласа, уп. *баврљайи* (такође о кретању брљиве овце) и *брљоок*. Можда је у основи реч сродна староруској *вермие* coll. „црви“ < **vǔrtъje*, изворно **vǔrml'ivъ* (образовано као *црвљив*) > **obvǔrml'iviti*, одатле, са закономерним губљењем *v-* глаголске основе и прелазом *мљ* > *вљ* Вуково *обврљивийи*. У оба случаја назив болести и њеног узрочника *брљ* са варијантама *брџ*, *брџаљ*, *брџак*, *брџица* били би накнадно изведени од глагола и придева по извршењу претпостављених гласовних и декомпозиционих промена. Псл. **vǔrlъ* „кос, стрм“ у **vǔrlavъ*, **vǔrlo-окъ* „разрок“ изменило се путем декомпозиције деноминала **ob(v)ǔrl'ati* у **vǔrlavъ*, **vǔrlo-окъ*, уп. ЭССЯ 3:167–170, SP 1:420 (Лома l.c.).

³²⁵ Ово значење се код облика изведених од глагола *брџнуџи* можда развило под утицајем значења фонетски сличног глагола *брџнуџи* „откинути устима и појести (брст, лишће); мало заложити, грицнути“, који се такође експресивизује према разматраном моделу, в. **џV-**.

кореспондира са „тетурати се, лутати“ (*шалабрцаџиџи, ѿреконбрчиџи се, шебрљаџиџи; шебркало, ћелебрк*) и са „котрљати (се)“ (*кобрљаџиџи (се)*). Код ових облика неоспоран је утицај лексема са *вркаџиџи, врцаџиџи, врљаџиџи* у основи (в. **вркати, врцати, врљати**).

Значење „бити луд; скренути с ума“ (*шалабрцнуџиџи; ѿобамбрљитиџи*) по правилу се изводи од примарног „ударити“ (које је, иначе, посведочено за облик *бркнутитиџи*). Међутим, оно овде може имати другачију семасиологију: „мешати, претурати“ > „збунити (се), бити збркан, збуњен“ > „бити луд“. Исти семантички помак забележен је и у кашупском, уп. каш. *obarchniały, obarkniały* „оглупавео, ошамућен“ < псл. **brkati* (Wrocławska 1967:176).

Посебно место заузима значење „потapati (се) у воду, (за)гњурити (се); гурнути у воду“ (*брчиџиџи, бобркаџиџи (се), бобркнутитиџи (се), бобрцаџиџи (се), бобрцнутитиџи (се), бомбрцне, бобрчиџиџи (се), бобрљитиџи (се)*). Оно се, вероватно, секундарно развило од првобитног „вући, завући, гурнути“, уп. *забрчиџиџи*³²⁶. Овде као да је дошло и до контаминације са ономатопејом (уп. ЭССЯ 3:53–54, 125–127; SP 1:417–419) или до секундарног развоја звучне семантике³²⁷, што се види из значења облика *брчиџиџи* „гурнути у воду, и зазвaвш и мали шум, брчкање“. У прилог потоњој могућности говори и узвик *брк* којим се означава нагло повлачење прстом или чиме другим кроз млеко, воду и сл., као и звук који се чује кад млаз млека из вимена удари при мужи у млеко у каблу, а који је, по свој прилици, секундарно образован од глагола *бркаџиџи* „мешати дрветом, кашиком и сл. какву течност (млеко, скроб и сл.)“, уп. и *брцнутитиџи* „мало помусти“. Овде треба поменути и *кломбрц* узвик за означавање звука који се чује приликом пада камена у воду Лужница (Манић)³²⁸, Бабушница (грађа РСА), *кломбрца* 3. sg. impf. „клокотати“ Пирот (Живковић)³²⁹. У семантичком и творбеном погледу с.-х. узвицима блиско је укр. *кабурх* узвик за означавање звука који производи предмет бачен у воду, налет ветра, удар таласа, које се тумачи као ономатопеја у вези са *бурх* „id.“³³⁰ (ЕСУМ 2:333), уп. и узвике *чабóвть, шу-*

³²⁶ Уп. и *забрбóчиџиџи* „загњурити“ Војв. (РСГВ).

³²⁷ Детаљније о тој појави в. Варбот 1988.

³²⁸ Иницијално *кло-* вероватно је настало под утицајем именица *кломбурак, кломбурац* „мехур“ Врање, Власотинце, Лесковац, Ниш, уп. и *кљимбурац* „мехур, клубук“ Момина Клисура (РСА, асс.?).

³²⁹ Није јасно који је од наведених облика примаран. Уп. и *шкљомбрца* 3. sg. impf. „клопотати, шкрипати при раду, тако да се чују шумови слични бућкању (нпр. о пумпи за воду)“ Пирот (грађа РСА).

³³⁰ Уп. ЕСУМ 1:305.

бóвствъ за звук бацања предмета у воду, поред *бов*, узвика за означавање муклог звука, звоњаве и *бовк*, узвика за означавање звука при падању тешког тела (ЕСУМ 1:218)³³¹.

³³¹ Интересантан је избор гласовних спојева који се додају основним узвицима: *ка-*, *ча-*, *шу-*. Ове компоненте, које улазе у састав поменутих узвика, идентичне су нашим експресивним префиксима, што би могло значити следеће: а) експресивни префикси се додају и ономапојејама (в. неке од облика са префиксом *шо-*); б) експресивни префикси су и сами ономапојејског порекла.

7) -ВЕДАТИ

ча-вèда̃тии impf. „пропадати, опадати, мршавити“ (грађа РСА), *чавèда̃тии* „венути, сахнути“ (?) ... пак и ниже овога леденога приедјела биље све само чаведа В. Šulek, *Korist i gojenje šumah*, Zagreb 1866 (грађа РСА), „тешко живети, једва састављати крај с крајем“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

о-ча-вèда̃тии се pf. „врло остарети, дочекати велику старост“ Лика (РЈА)

ка-вèда̃тии impf. „животарити“: Тешко могу каведати, здравље ослабило, притисла сиромаштина и једва се одржавам Прошћење (Вујичић), „id.“, „трајати, постојати“, „тешко се кретати, вући се“ Ускоци (Станић)

ис-ка-вèда̃тии pf. „изаћи жив, преживети“: Једва сам искаведо из ове зиме id. (ibid.)

о-ка-вèда̃тии pf. „дуго се задржати“: Ајмо кући, окаведасмо овде Љештанско (Тешић 1977), *окавèда̃тии се* „одоцнити“: Окаведа се та твој ручак Прошћење (Вујичић), „одужити се“: Ова се ноћ окаведала, никад да прође, „измрцварити се“: Окаведак се тебе чекајући Ускоци (Станић)

➔ **вèди̃тии** impf. „венути, копнети, старити; бледети, губити боју, свежину“ Пива (Гаговић 2004), *извèди̃тии* pf. „изгубити боју, избледети“ Подриње, Подунавље (РСА)

• Од свих наведених облика Скок помиње само *очавèда̃тии се*, тумачећи га као резултат метатезе *в—ч > ч—в* према *увèча̃тии се* [sic!] „ушепртљати“ (Skok III 582–583 s.v. *větah*)³³².

Слабо потврђен на српско-хрватском језичком простору, глагол *чавèда̃тии* има скоро потпуни формално-семантички пандан у укр. дијал. *чав'ядити* „боловати, венути“.

На основу ове и још једне украјинске потврде, облика *чев'ядити* „боловати“, реконструише се псл. **čavędęti* (ЭССЯ 4:31). Прасловен-

³³² Ради се заправо о облику *увèча̃ди̃тии* pf. „доспети у оскудицу“ Бачка (Вук). Скок, у ствари, делимично понавља тумачење дато у РЈА, према којем је *очавèда̃тии* постало метатезом од *овеча̃да̃тии* < *овейша̃да̃тии* (изведено од основе придева *вейш*). Требало би можда поћи од колектива **vetъšadъ*.

ски глагол се тумачи као спој експресивног префикса *ča-* и корена *vęd-*, који је у **vędŋoti* (l.c.)³³³.

Ако се занемари префикс, укр. *-в'ядити* је закономерни рефлекс претпостављеног псл. **vędęti*, али у украјинском није посведочен глагол **в'ядити* ван споја са префиксом *ча-* (в. облике наведене у ЕСУМ 1:443 s.v. *в'янути*).

Самостални рефлекс псл. **vędęti* сачуван је, међутим, у белоруском, уп. блр. дијал. *вядзець* „венути, сахнути“ (ЭСБМ 2:298). У речнику се овај глагол изводи од слов. **vęd-ŋoti*, уз констатацију да је његова морфологија нејасна³³⁴. При томе се, сасвим оправдано, упућује на укр. *чев'ядити, чав'ядити* (l.c.).

У рефлексе псл. **vędęti* спада и поменути с.-х. глагол *вѣдиѣи* „венути, копнети, старити; бледети, губити боју, свежину“, *извѣдиѣи* „изгубити боју, избледети“³³⁵, будући да је за говоре, у којима је посведочен, карактеристичан наставак *-иѣи* < *-ęti*, уп. нпр. *мрзѣи* < **mъrзęti* у говору Пиве и Дробњака (в. Вуковић 1940:327).

Иако творбена структура и семантика с.-х. *чавѣдаѣи* указују на несумњиво сродство са укр. *чав'ядити*, на формалном плану ова два глагола се међусобно разликују по образовању основе. У с.-х. облицима се, наиме, доследно јавља наставак *-аѣи* < **-ati*.

У погледу образовања с.-х. глагол се може упоредити са стсл. *оувѣдати* „венути“ (ESJS 12:717 s.v. *prisvęŋoti*), рус. *увѣдѣть* „венути, сахнути; копнети, слабити“ < **uvędati* (в. ЭСБМ 2:301 s.v. *вѣнуць*, где се реконструира псл. **vędŋoti, -vędati*). Стога би се на основу с.-х. *чавѣдаѣи* могао претпоставити псл. облик **čavędati*, спој експресивног префикса *ča-* и основе *-vędati*³³⁶.

Изложени материјал омогућава да се — на прасловенском плану — претпостави постојање интранзитива **vędęti* и његовог итератива **vędati* (изведеног од префигурираних форми свршеног вида), уп. пар **ględęti : *ględati* (ЭССЯ 6:122–123; Vaillant III 388). Корен **vęd-* је

³³³ Уп. и **obvędŋoti* (id. 31:38–39).

³³⁴ Морфологија блр. *вядзець* и јесте нејасна када се облик изводи од псл. **vędŋoti*, али постаје потпуно јасна када се он протумачи као континуанта глагола **vędęti*.

³³⁵ Уп. и облик *извијеѣаѣи* „избледети, изгубити боју; смањити, отањити, заслабити“ Унац (Јовичић). Овде се очито ради о секундарном „јат“ у корену. О наставку *-аѣи* в. даље. Облик би могао бити и од *vęgd* < **vęťxъ*, уп. ОС 14–15 s.v. *вѣшах*, посебно, са секундарним *ѣ*, стсрп. *вѣѣшина*.

³³⁶ Уп. и **obvęd(j)ati* (ЭССЯ 31:38).

очигледно био склон експресивном префигирању, па отуда облици **čā-veḍēti*³³⁷, **čā-veḍati*.

Глагол *кавèдайти*, будући да није нотиран ни у РСА, ни у РЈА, до сада није био предмет етимолошке анализе. Пада у очи његова структурна идентичност са *чавèдайти*, од којег се разликује само по првом елементу — уместо префикса *ча-*, он садржи префикс *ка-*. Глаголе повезује и заједничко значење „тешко живети, животарити“, које представља спојну карику два семантичка низа: „венути, сахнути“ : „копнети, слабити, боловати“ > „животарити“ < „преживети“ : „измрцварити се“ : „вући се“ : „(о)доцнити; (о)дужити се“ : „трајати, постојати“³³⁸. Да су наведена значења међусобно повезана, сведоче други глаголи код којих су напоредо реализована поједина значења из првог (*чавèдайти*) и другог (*кавèдайти*) семантичког низа, уп. нпр. *чà-јайти* „слабити, копнети, патити“ Пива (Гаговић 2004), „живети у тешкоћама“ Ускоци (Станић), *чàјийти* „једва живети (од много година), животарити“ Качер (грађа РСА), *чàјāйти* „каснити, доцнити“ Пива (Гаговић 2004).

Слично глаголу *чавèдайти*, и глагол *кавèдайти* има свој формални (тј. структурно-творбени) пандан у украјинском, уп. укр. дијал. *закав'ядити* „осетити мучнину“ (ЕСУМ 2:225, уз коментар: „нејасно“). Шуљгач сасвим оправдано доводи овај глагол у везу са семантички блиским укр. дијал. *чив'єда* „дуготрајна болест“³³⁹ < **če-veḍa* (Шуљгач 1997:21)³⁴⁰.

Када се и облик *закав'ядити* стави у контекст овде разматраних глагола, успоставља се занимљив паралелизам и корелација: с.-х. *ча-вèдайти* / *ка-вèдайти* : укр. *ча-в'ядити* / *(за)ка-в'ядити*³⁴¹. Упадљива

³³⁷ Занимљиво је да је и тај, већ префигирани глагол, подлèгао даљем експресивизирању, уп. рус. дијал. *за-чѝ-че-вельѝ* „мршав, сув“, које се тумачи као партицип на *-л-* образован од споја префикса **či-* и глагола који је континуанта псл. **čavēdēti* (Куркина 2001:101).

³³⁸ Значење облика *очавèдайти се* рф. „врло остарети, дочекати велику старост“, поред блискости самих значења „увенути“ и „остарети“ (в. ОС 16–17 s.v. *вехнуйти*), развило се вероватно и под утицајем придева *вèд*, *-а*, *-о* „стар“ (в. ОС 14–15 s.v. *вѣтах*).

³³⁹ Индикативно је да овај облик у свом значењу садржи нијансу трајања, дуготрајности, баш као и с.-х. *кавèдайти*.

³⁴⁰ Аутор сматра да је овај облик послужио као основа глагола **čevēditi* (> укр. *чев'ядити*, *чав'ядити*), семантички блиског са **veḍnōti*, и по аналогiji реконструише псл. **ko-veḍa* (> укр. *закав'ядити*).

³⁴¹ Значења „боловати“ и „осетити мучнину“ припадају истој семантичкој сфери.

сличност српско-хрватских и украјинских потврда говорила би у прилог њиховој архаичности, па би се и на прасловенском плану могао претпоставити однос **ča-veđati* / **ka-veđati*³⁴² : **ča-veđěti* / **ka-veđěti*, са алтернацијом префикса **ča-* (< **kē-*) / **ka-* (< **kō-*), уп. сличне случајеве у којима алтернирају префикси са кратким вокализмом **če-* / **ko-*: **če-vьrtati*³⁴³ / **ko-vьrtati*³⁴⁴, **ko-vьrtěti*³⁴⁵ (в. **вртети** / **вртати**). В. Бјелетић 2005.

³⁴² Уп. и чеш. дијал. *kvjadat* „венути, копнети“, *chvjadat* „id.“, које Machek 674 s.v. *vadnouti* сматра необичним.

³⁴³ Облик је реконструисан на основу с.-х. *чєвѣрѣаѣи* „направити рупу, издубити нешто“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976).

³⁴⁴ Уп. с.-х. *ковѣрѣаѣи* „дупсти, бушити“ (ЭССЯ 12:18), такође укр. *ковертати* „усмеравати, окретати“ (ЕСУМ 2:483).

³⁴⁵ Уп. рус. дијал. *ковертеть* „вртети“ (ЭССЯ 12:18).

8) ВЕРАТИ / -ВЕРИТИ

шѐ-верийѝи impf. „заносити се у ходу“ Озаљ (Теџак 1981), *шеверѐѝи* (*шеверѐл* pt.) „клизати се, спотицати се“, *зашеверѐѝи* pf., *пошеверѐѝи* Орлец (Houtzagers 1985:365)³⁴⁶

шу-вѐр-љив adj. „закржљао“ Мачва (Николић Б. 1966:300)

?*ши-верийѝи* impf. „полагано летети“: Матице, које шивере од кошнице, треба ји(х) по(х)ватати и у цевчице од трске пометати Крагујевац (RJA)

➔ уп. *вѐраѝи* / *вѐраѝи* impf. заст. „скривати, завлачити“: У грм главе не верала (Вук; РСА), „провлачити, протурати“, *вѐраѝи се* „пузати се, пентрати се“, „провлачити се, привлачити се, кретати се прикривено“, „тумарати, лутати“, „обигравати, вртети се, врзмати се“: Свак се вере да у горње чело сједе, „тећи, кривудати“ (РСА)

ВОРИТИ

ѝѝ-ворийѝи impf. „живети тешко, оскудно, злопатити се, животарити, једва састављати крај с крајем; проводити учмао, празан, бедан живот; с муком, оскудно проводити, проживљавати; уопште живети, проводити живот“ (РМС), „оскудно живети“ Поткозарје (Далмација), Унац (Јовичић), *ѝѝворийѝи* „живети од данас до сутра, животарити, оскудевати; претерано штедети“ Ускоци (Станић), *ѝѝворийѝи* „живети оскудно, животарити“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), *ѝѝвѐриѝи* „с муком преживљавати, трајати у оскудицама, у болести и сл.“ Загарач (Ђупићи 1997), *ѝѝворийѝи* „немати снаге за рад, изнемоћи“ Александровац (грађа ЕРСЈ), *ѝѝвѐрим* 1. sg. „некако живети, одржавати се“ Лесковац (Митровић), *ѝѝворийѝи се* „с муком се носити с нечим, мучити се“ (РМС)³⁴⁷

дѐ-ѝѝ-ворийѝи pf. „проживети, издржати до неког времена таворећи, оскудно живећи, животарећи“ (РСА)

³⁴⁶ Уп. у семантичком погледу облик *швѐрдаѝи* „лоше ходати slabим ногама, посртати, саплитати се у ходу“ Дуга Реса и Карловац (Петушић 1990), који би могао бити у вези са *врдаѝи*.

³⁴⁷ Уп. и *ѝѝвољийѝи* „таворити; животарити, кубурити“ (RJA).

ис-ѿа-ворийѿи „провести тешко живећи, проживети таворећи“ Дучаловићи, *исѿаворийѿи се* „извући се, испетљати се (из чега), проживети (одређени период времена)“: Само да се иставоримо из зиме Војв. (РСА)

ѿрè-ѿа-ворийѿи „кукавно проживети“ (Вук; РЈА)

ѿрò-ѿа-ворийѿи „id.“ (Вук; РЈА), *ѿройѿворийѿи* Васојевићи (Боричић) *ѿѿворèње* п. (Вук; РЈА), Васојевићи (Боричић)

чѿ-ворийѿи impf. „мучити се у сиромаштву и старости“ Лика (РЈА)

зѿ-ча-ворийѿи pf. „закржљати, учмати“ Лика, „окренути на непогоде, постати рђав, покварити се (о времену)“: То време зачаворило, па никуд маћи! Банат (РСА)

ò-ча-ворийѿи „закржљавити, врло остарјети“ Костајница, Лика (Skok I 301 s.v. *čavor*)

ш-ча-ворийѿи се „згурити се попут чавке“ Лика (РЈА)

ш-ћа-ворийѿи се „стиснути се, у телу се згрчити“ средња Далм. (РЈА)³⁴⁸

чѿ-ворèње п. „vita misera“ Лика (РЈА)

ча-вòра f. „трома и неуредна жена која само седи“ Озаљ (Težak 1981)

?чи-вòрљив adj. „песковит (о терену), лош (о земљи)“ Рожаје (Hadžić)

➔ уп. *вòрийѿи* impf. „веома оскудно хранити“: Немам ништа дават крмету, нако што га вòрѿм су по мало сплачина Трешњево (РСА)³⁴⁹

ворийѿи „варати“ (код два далм.-дубр. писца XVI века, РЈА)

зѿвор т. „напор, напрезање, труд, терет, мука“, *нѿвор* „id.“ Ускоци (Станић)

завòрљив adj. „засукан, усукан, чворноват (о дрвету)“ Пива (Гаговић 2004)

ВИРАТИ

ѿу-вѿраѿи / *ѿу-вѿèраѿи* impf. „лагано се кретати, немоћно ходати, мрдукати“, „боловати с времена на време, побољевати“, „животарити“, „помало радити, радукати“ Ускоци (Станић), *ѿувѿраѿи* „постепено чилети, мршати, губити снагу, моћ“ Пива (Гаговић 2004), *ѿувиèраѿи* „тумарати“, „споро, пипаво радити“, „кретати се без снаге, малаксало“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990),

³⁴⁸ Није јасно спада ли овамо глагол *о-ћа-ворийѿи* „изазовно задићи сукњу“ Банија и Кордун (Петровић Д.).

³⁴⁹ Уп. израз *ворийѿи душу* „јести само толико да се не умре од глади“ Морача (РСА).

йувијерай̄ „лутати, скитати, шврљати, базати, бесциљно ићи“
Загарач (Ђупићи 1997), *йувијркай̄* dem. Ускоци (Станић)

й̄ӯ-вијер m. „блесан, ленштина, неспособан човек“ Прошћење (Вуји-
чић)

➔ *вирай̄* impf. „чилети, нестајати“: Ама нешто, болан, вираш, који су
ти јади? — Вирају жита на овој суши Пива (Гаговић 2004)

о-ко-вијрка 3. sg. pf. „ојачати, опоравити се“: Нека га мало, нек се одмо-
ри док оковирка, па има кад да ради Црна Река (Марковић 1986)

➔ *вирай̄* impf. „расти, напредовати, успевати, бујати“: Непосредно
ђубрење ... је врло хрђаво за репу, јер трава онда брзо вира — Не вирам
ка други људи. Вршњаци смо, а, ето, ја остадо' ка' петлић — Што су ти
крцави пилићи, моји баш вирају? Параћин, Све што ради, вира му Ле-
вач (РСА)

-ВРАТИ

га-врай̄ се impf. „играти се нарочите игре штаповима“ Бачка (Вук;
РСА)

га-врай̄ m. „врста дечје игре штаповима, гаврање; један играч у тој
игри“: Свако дете узме свој штап у руку, а гаврај̄ баци свој штап у
вис. Чим баци, згађају сви други својим штаповима његов штап. Који
погоди буде мисто њега гаврај̄ Оток (РСА), *гаврањача* f. „id.“
Фрушка гора (РСА)

?*кѡ-врай̄ (се)* impf. „тешко радити, пуно ходати“: Ал се накѡврал док
се испрт'л гѡри Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990)

на-кѡ-врай̄ се pf. „находати се“ id. (ibid.)

о-кѡ-врай̄ се pf. „опоравити се након болести“ Бакарац и Шкрљево
(Turina/Šepić)

оѡ-кѡ-врай̄ се „откравити се, бити нерасположен за посао и уморан
па се нагло пренути и постати орнији“ Дуга Реса и Карловац
(Perušić 1990)

?*ла-врай̄* impf. „брбљати којешта“, „ходати мрсећи и газећи што
(траву)“: Сѡ ми је шеница полавра̄на — Гдѡ је тѡт лаврал? Озаљ (Те-
жак 1981), *лаврай̄* „причати којештарије“ Дуга Реса и Карловац
(Perušić 1986)

?*лѡ-врав* adj. „кривоног“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986)

?*ха-врай̄* impf. „газити (по биљу)“: Не хавра̄јте по шеници — Нӣгдо ми
је сѡ сала̄ту похаврал Озаљ (Težak 1981)

?ч^а-вр^аѣи impf. „брбљати, чаврљати, причати којешта“ Лика (Ајцановић 2002), чавр^аѣи „id.“ Озаљ (Тежак 1981), ч^авр^аѣи Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986)

ч^авреша m. „брбљивац“ id. (ibid.)

?ша-вр^аѣи impf. „неспретно ходати“ Озаљ (Тежак 1981)

за-ша-вр^аѣи се pf. „сплести се, спотаћи се“ id. (ibid.)

?ш^е-вр^аѣи impf. „тетурати“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986)

• Сви наведени облици своде се на псл. основу *ver- (са апофонским варијантама *vor-, *vir-, *v^ьr-, *var-) < ие. *uer- „вртети, окретати, савијати“ (в. Skok III 627–628 s.v. *vrijèti se*; Глиади 2001:10–32; Pokorny 1150–1152³⁵⁰).

Неке од с.-х. континуаната поменутих псл. основа (вер^аѣи, -вер^аѣи, -вор^аѣи, -вир^аѣи, -вр^аѣи) јављају се у комбинацији са следећим префиксима: га-, ко-, ла-, ѣа-, ѣу-, ха-, ча-, ша-, ше-, шу-.

Облици ш^евр^аѣи (евентуално и шив^ер^аѣи) образовани су додавањем префикса ше- (ши-) на основу -вер^аѣи, сачувану само у споју са датим префиксима. Слична је ситуација и у руском, где се ова основа такође јавља у префигираним облицима, уп. нпр. рус. дијал. *ков^ер^итъ* „сламати, савијати, гњечити“, „кревелевити се, имитирати“ (ЭССЯ 12:12–13 s.v. *koveriti)³⁵¹, *кавер^итъ* „боловати, осећати се лоше, кашљати“ (Глиади 2001:22)³⁵². На основу ове две рус. потврде Илиади реконструираше псл. префигиране глаголе *kaveriti, *koveriti у којима издваја основу *-veriti, секундарну у односу на *verti (l.c.).

Што се тиче глагола в^ер^аѣи³⁵³, он се, заједно са рус. *вер^атъ* „трпати, гурати, стављати, сакривати, чепкати“ (в. Фасмер I 293), своди на псл. *verati, облик такође секундаран у односу на *verti (Глиади 2001:10; исту реконструкцију даје Варбот 1976:40). Такав псл. облик претпоставља и Куркина, наводећи као његов рефлекс рус. дијал.

³⁵⁰ Материјал који је изложен углавном се своди на два ие. корена (од могућих 13, колико их је издвојио Pokorny): 1. *uer- „вез(ив)ати; (по)ређати, (на)низати; обесити, (из)вешати, окач(ив)ати“: нпр. стсл. *vъrvъ*, *vъvrěti* „турити, метнути“, *provъrěti* „протурити, протнути“, рус. *вереница*, *верать* „уметати, стављати“ и 3. *uer- „окретати (се), обртати (се), вртети (се); савити (се), савијати (се), повити (се), повијати (се), сагибати (се), сагнути (се)“.

³⁵¹ Облик се сматра етимолошки сродним са *kovirati, са разликом у глаголском вокалу, при чему се упућује још и на *kovyriti / *kovyrati.

³⁵² Куркина 1981:333 изводи овај облик од основе *vъrěti „кључати“, в. даље.

³⁵³ Навели смо га не само као пандан самостално непосведоченом глаголу -вер^аѣи, већ и због његове семантике, в. даље.

шеверáть „кретати се, помицати се“ (Куркина 1981:334), које представља творбено-семантички пандан с.-х. *шѣверийѣи*.

Придев *шувѣрљив* „закржљао“³⁵⁴ садржи префикс *шв-*, уп. (са степеном дужења у корену) чеш. дијал. *šuvěry* поред основног *uvěry* „крив“, слч. *šúverit' (sa)* поред *(z)úverit', súverit'* „(ис)кривити се“, слн. *šever* „кривоног“ итд., који се тумаче као континуанте основног **(ǝ)věrvъ* (Navlová 1979:137–139)³⁵⁵; за семантику уп. *зачаворийѣи* „закржљати“, облик са другим степеном коренског вокализма и другим префиксом, в. даље.

Глагол *ѣаворийѣи* нема утврђену етимологију. Скок га само региструје, без коментара и решења (Skok III 448 s.v. *tǎvoriti*). Пижурица се глаголом *ѣаворийѣи* бави посредно, изводећи од њега (елизијом иницијалног слога)³⁵⁶ дијал. глагол *вѣорийѣи* „веома оскудно хранити“, уз семантички помак „животарити“ > „оскудно хранити“ (Pižurica 1987). У светлу ове претпоставке, логичније би било поћи од облика *ворийѣи* као исходног, а облик *ѣаворийѣи* третирати као секундаран, образован додавањем експресивног префикса *ѣа-*. У том случају треба претпоставити обрнут семантички развој: „оскудно хранити“ > „животарити“, јер је помак од конкретног ка апстрактном значењу уобичајенији.

Осим потенцијалног албанизма *вѣорийѣи* „оскудно хранити“, у основи глагола *ѣаворийѣи* могао би бити и заст. облик *ворийѣи* „варати“. Констатујући да се ова два глагола не могу свести на заједнички етимон³⁵⁷, Пижурица ипак указује на логичност узајамних помака „варати“ ↔ „заваравати (храном)“ ↔ „оскудно хранити“ (Pižurica 1987:104). У прилог томе иде и значење облика *заварайѣи* „привидно утолити (глад)“ (РСА). Тако се претпостављени семантички развој

³⁵⁴ Уп. и *шувѣрљив* „увенуо, недовољно сочан“: Шувѣрљиво му зрње на курузним клиповима — Никола каже да су му шувѣрљиве крушке ове године Поткозарје (Далмација), можда у вези са *ѣвѣља* f. „ситна, жгољава, неугледна особа“ Васојевићи (Стијовић 1990).

³⁵⁵ Облике као чеш. *uvíry*, дијал. *šuvíry*, *šuviry* „крив“, укр. дијал. *в́рится* „кривити се“, рус. дијал. *виря́ть* „извличити се, изврдавати“, *извирова́ться* „извличити се (нпр. из непријатне ситуације)“, *виря́ться* „вртеги се, окретати се“ ауторка l.c. тумачи као континуанте дублетног **(ǝ)virъ*.

³⁵⁶ Као паралелу наводи облик са истог терена *воѣарийѣи* „животарити, једва одржавати живот“ према *живоѣарийѣи* (id.). Међутим, овај облик би се са подједнаком вероватноћом могао посматрати и као резултат метатезе од *ѣаворийѣи*.

³⁵⁷ Пижурица третира глагол *ворийѣи* „варати“ као рану позајмљеницу од лат. *vārio, variare* „мењати, преиначавати“, са семантичким померањем према *варайѣи, заваравайѣи*.

„оскудно хранити“ > „животарити“ проширује новим значењским карикама, па добијамо следећи низ: „варати“ > „заваравати (храном)“ > „оскудно хранити“ > „животарити“. Што се тиче самог облика *ворити* „варати“, он би се можда могао сматрати апофонском варијантом од *варити*³⁵⁸, уп. рус. *вор* „лопов“³⁵⁹; за однос *вѝриѝти* : *в̃арити* уп. *кѝриѝти* : *ка̀раѝти*, *умѝриѝти* : *ума̀раѝти*, *лѝмиѝти* : *ла̀маѝти*³⁶⁰ (детаљније в. Бјелетић 1999).

Ако би се пратила друга семантичка линија, садржана у значењу: „с муком се носити с нечим, мучити се“, глагол *ѝаворити* могао би се довести у везу са облицима типа *завор* т. „напор, напрезање, труд, терет, мука“: За то ти није потребан завор — Није то велики завор, *навор* „id.“: Ти никад нећеш да учиниш ни најмањи навор, регуларним дериватима глаголâ *завријети* рф. „запети свом снагом да би се обавио неки тежак посао, напрегнути се у највећој могућој мери“, *завираѝти* impf. „запињати из све снаге, напорно радити, натезати се у раду“: Не завири толико, одријећеш се Ускоци (Станић) и *наврѝти* / *навријети* рф. „напрегнути се, запети, навалити“, „упрети, притиснути“, „н а м у ч и т и с е, н а п а т и т и с е“: Нã овѝ дѝте, мѝри, наврѝ сас њѝга! Вучитрн, *навираѝти* impf. „с муком се пробијати, гурати“, „трудити се да се нешто постигне, упињати се“ (РСА)³⁶¹.

Посредан доказ да се глагол *ѝаворити* може објаснити као спој префикса *ѝа-* и основе *ворити* јесте творбено и семантички близак глагол *ч̃аворити* „мучити се у сиромаштву и старости“. Занимљиво је да ни овај глагол нема јединствено прихваћену етимологију.

Скок тумачи *ч̃аворити* и његов префигирани облик *ѝчаворити* као деноминале од *ч̃авор* т. „штогод мало о чем се једва може живети“ Србија (RJA), с напоменом да је дефиниција значења ове имени-

³⁵⁸ Skok III 565 s.v. *var* сматра јужнословенски глагол *варити* „decipere“ позајмљеницом из франачког *waron* „пажљиво слушати, водити рачуна о некоме, нече-му“. Другачије тумачење нуди Варбот 1976:41. Уп. и Snog 807 s.v. *varovãti*.

³⁵⁹ Фасмер I 350 s.v. *вор* сматра да је реч највероватније сродна са *вратъ*, *вру* „лагати“ < **врати*, **връж* (у напомени Трубачова s.v. *вратъ*, *вру* (id. 361) стоји да је ова реч ново образовање и уједно се цитирају тумачења која је доводе у везу са *врѝти* „кипети“ > „брљбати“ и *за-верѝтъ*, *за-вѝра*, уп. *плести*, *сплетни*). Другачију и детаљнију етимолошку анализу ових речи даје Варбот 1976:39–41.

³⁶⁰ Уп. Варбот 1984:30–40. Краткосилазан акценат на коренском слогу *в̃арити* указивао би на старо итеративно образовање типа *кл̃ãѝити* : *кл̃ѝониѝти*, *вр̃ãѝити* : *вр̃ãѝиѝти*, но нагласак *вѝриѝти* би у том случају морао бити секундаран.

³⁶¹ Овамо можда и *в̃в-вриѝти се* „мучити се, бактати се“: Дај ми то дете, да га носим баби, нек’ се она с њим ваври Левач (РСА) (< **в̃в-врѝѝти*?, за иницијално *ва-* уп. *вави-јесѝ*, *вавијек*).

це, дата на основу јединог примера: има чавор и двије стријеле, тј. „мало, живи сиротињски“ – нејасна (Skok I 301 s.v. *čāvor*)³⁶².

Глагол *čāvoriti* помиње се и у оба прасловенска речника, где се доводи у везу са буг. дијал. *čāврим се* „мазити се; смешити се“, *чјрвам се* „од бола, туге, чежње сахнути, венути, пропадати“, *ч’урее* „слабити, венути, сахнути, губити снагу“, рус. дијал. *чāвереть, чāвретъ, чāвритъ* „бледети, венути, кржљати, сахнути; боловати; гњилети; губити здравље, снагу, побољевати“, укр. *чéврити* „слабити, мршавити; венути, пропадати“, блр. *чāўрыць* „id.“, дијал. *чāўрэць* „слабити, мршавити; венути, пропадати“, *чāвриць* „сахнути, пропадати нпр. од глади, дугог чекања на некога“, *чāўраць* „слабити, губити снагу“, *чāўраць* „слабити, пропадати од глади“ итд.

У краковском речнику се констатује да су веза источнословенских и јужнословенских потврда, као и сама њихова етимологија – несигурне. За непосредну основу реконструисаног облика уз резерву се узима слабо посведочен придев **čavrъ* > рус. дијал. *чаврый* „мршав, слаб, увео“, евентуално и с.-х. дијал. *čāвор*³⁶³ и упућује са на лит. *kiā-uras* (**kēuro-*) „поцепан, подеран“, па се све речи у крајњој инстанци своде на ие. **skēu-* „сећи, одвајати, гребати, стругати“ (SP 2:119 s.v. **čavrēti*).

У московском речнику реконструише се нешто другачији псл. предложак, облик **čavvrēti*, окарактерисан као префиксална изведеница састављена од експресивног елемента **ča-* и глагола **vvrēti* „врети, знојити се, сахнути“, одатле затим „кржљати“, „венути“, „злопатити се“ (ЭССЯ 4:32), уп. и Куркина 1981:333, Куркина 1992б:190.

На исту псл. основу Куркина l.сс. своди и рус. дијал. *кāверитъ* „боловати, осећати се лоше, кашљати“, *заковретъ* „смрзнати се, покрити леденом кором (на поледици)“, *заскōвретъ* „усахнути, постати крут од врућине, мраза, суше“, одатле *заскōврину* „нешто што је усахло“, с тим што су ови облици образовани помоћу префикса *ka-* / *(s)ko-*.

Иако је извођење значења „венути, сахнути“ од основног „врети, кључати“ сасвим легитимно, ситуација се компликује када су у питању остала секундарна значења, тј. „кржљати“, „слабити, малаксати“, „побољевати, боловати“, „оскудевати, мучити се“. Стога има

³⁶² Она је, заправо, погрешна. Право значење је: „има тоболац и две стреле“, пошто је *чавор* од *чахор*, уп. слч. *čachor* „тоболац за брус“. Даље је ова реч свакако у вези са *чахура*. Са овако протумаченом речи *чавор* глагол *чаворити* тешко да може имати икакве везе.

³⁶³ Ова реч свакако не припада овамо, в. претходну напомену.

покушаја да се ова значења објасне у оквиру гнезда глагола **verti*, **vьrǫ* — тим пре што је једно од њих и реално засведочено међу његовим континуантима, уп. с.-х. *zàvrěiti* / *zàvrìjeiti* „клонути, занемоћи; малаксати, ослабити, замрети“: Јелка ... пане на траву, скучи се и уложи главу међу кољена. Тако скупљена и савита ка’ у клупку, опет завре и обу-мре ЦГ (РСА) — в. горе тумачење поменутог рус. *каверить* „боловати, осећати се лоше, кашљати“ (< псл. **kaveriti*), које је понудио Іліаді 2001:22.

У одређивању етимологије основног *ворити* (садржаног у *шаворити* и *чаворити*)³⁶⁴, тј. у његовом припајању гнезду **verti*, **vьrǫ*, од пресудног су значаја облици *ш-ча-ворити се* „згурити се попут чавке“: Шчаворила се, дошла ка чава³⁶⁵ и *ш-ћа-ворити се* „стиснути се, у телу се згрчити“, који показују да је његово изворно значење „савити се, искривити се“, уп. и придев *заворљив* „засукан, усукан, чворноват (о дрвету)“, тј. „искривљен, савијен“³⁶⁶. И управо је ово значење могло послужити као основа из које су се развила значења „кржљати“, „слабити, малаксати“, „побољевати, боловати“, уп. и укр. дијал. *віритися* „кривити се, савијати се (о дасци)“ (ЕСУМ 1:403) према *звірити* „исцрпсти, изморити (о болести)“ (id. 2:251), као и горепомену-те рус. дијал. глаголе *ковёрить* „сламати, с а в и ј а т и, гњечити“ и *каверить* „боловати, осећати се лоше“. Правилност оваквог тумачења поткрепљују многи примери који сведоче о међусобној повезаности значења „савијати се, сагибати се, кривити се“ и „слабити; боловати“, уп. *заковрнути* (в. **ВРНУТИ**), *ископечити се* (в. **ПЕЧИТИ**), *уковилити* (в. **ВИЉИТИ**) итд.

³⁶⁴ Како се ови глаголи срећу на терену где се глас *x* губио пре њихових првих записа, могло би се помишљати и на глаголску основу **xvor-*, заступљену у псл. **xvorati*, *xvorěti*, уп. цсл. *хворзати*, рус. *хворать*, чеш. *chořeti*, длуж. *chóřes*, поль. заст. *chorzeć*, дијал. *chorzác*, рус. дијал. *хворётъ*, укр. *хворіти* / *хоріти*, блр. *хварэць*, све: „боловати, поболевати, слабити“ (ЭССЯ 8:128 s.vv.). Тамо се реконструишу још придев **xvorъ(jь)* „болестан, мршав, лош“ (id. 131–132) и његове изведенице **xvoroba* (id. 128), **xvorostь*, **xvorota*, глагол **xvorovati* (id. 129). Значење ове основе добро се слаже са семантиком глагола *шаворити*, *чаворити*, но тек би евентуална потврда са *x* или *φ* дала потребну извесност њиховој реконструкцији као **ша-/ча-хворити*. У дилеми између **voriti* и **xvorěti* као основног глагола треба узети у обзир и рекцију. Глагол *ворити* је транзитиван, а псл. **xvorěti*, **xvorati* — интранзитиван, као и *шаворити* у највећем броју примера (рефлексив *шаворити се* слабо је потврђен), што би указивало да је ту *-ити* < *-ěti* (тип *слабити* intr. < **slaběti*) (в. Бјелетић 1999:123).

³⁶⁵ Дефиниција значења очигледно почива на народној етимологији, која овај непрозирни глагол због фонетске сличности доводи у везу са именицом *чава* „чавка“.

³⁶⁶ Придев *засукан*, којим се дефинише придев *заворљив*, има значење „увојит, вијугав, спиралан“ (в. РСА).

Овамо вероватно спада и придев *чивѡрљив* „песковит (о терену), лош (о земљи)“, будући да је његово значење заправо конкретизација општијег значења „слаб, лош“; за иницијално *чи-* уп. рус. дијал. *чи́-вреть, чівереть* „мршавити, сахнути“ (ЭССЯ 4:32).

Уколико се ипак не ради о префиксалној изведеници, могуће тумачење би било да је облик *ч̀авориџи* изведен суфиксом *-ор-* (о овом суфиксу в. SP 1:54)³⁶⁷ од *ч̀авиџи* *impf.* „живети од данас до сутра, таворити, чамети“, *уч̀авиџи* *pf.* „ослабити, омршавити, изнемоћи, имати врло изнурен изглед“, уп. и *чавуњаџи* *impf.* „бити сасвим изнемогао“, „проводити живот у беди, бедно живети“, *ч̀аво* *m.* „мршав, изнемогао мушкарац“ Ускоци (Станић)³⁶⁸.

Из овог угла пратећи паралелизам облика *џавориџи* и *чавориџи*, долазимо до глагола *џ̀авиџи, џ̀авџм* „пропуштати воду, тајати, цурити“: Тавити рече се о каквој жидини, кад кроза суд помало пробија — Вино кроз бачву тави Макарско приморје (RJA) који би, без обзира на неподударност акцената и значења, могао бити еквивалент глагола *ч̀авиџи*. Тај однос еквивалентности успоставља се преко следећих релација — *ч̀авиџи* „таворити“ : *ч̀ајаџи* „живети у тешкоћама, западати у неприлике“, „очајавати чекајући некога или нешто, брижно ишчекивати“, „дуго се пећи, претварати се у изгоретину (о хлебу)“ Ускоци (Станић), „патити, очајавати, брижити, слабити“ Пива (Гаговић 2004), *ч̀ајџи* „чамити, нестајати“ Косово (Елезовић)³⁶⁹ = *џ̀авиџи* „пропуштати воду, тајати, цурити“ : *џ̀ајаџи* „цурити, капати“, *фиг.* „растапати се, нестајати“ Сењ, *џ̀ајаџи*: Бачва таје — Вене, чезне, гасне, блиди, сахне, гине, копни, таје (о заљубљеном човеку) Бачко и Сремско Подунавље (RJA). На тај начин би се, по већ уоченом паралелизму, и разматрани глагол *џ̀авориџи* могао објаснити као изведеница суфиксом *-ор-* од *џ̀авиџи*. И док је глагол *џ̀ајаџи* свесловенски и прасловенски (Skok III 434 s.v. *tàjati*), облик *џ̀авиџи* би, већ с обзиром на свој ареал, могао бити романизам, од лат. *tabēre* „топити се, нестајати“, са романским прелазом интервокалског *-b-* у *-v-*³⁷⁰ (в. Бјелетић 1999:123–124).

³⁶⁷ На материјалу нашег језика в. Бјелетић 1994:269.

³⁶⁸ За овакву творбу уп. *лав-ѡр-иџи (лах-ор-иџи)* „пирити, пиркати“ : *л̀ахаџи* „ходати брзо“, *м̀ав-ор-иџи* „махати, клатити, њихати, кретати тамо-амо“ : *маваџи (м̀ахаџи)* „чинити нагле покрете нечим тамо-амо“ (РСА).

³⁶⁹ Овај српски облик наводи се у SP 2:107–108 s.v. **čajati* : **čati* и у ЭССЯ 4:10–11 s.v. **čajati*.

³⁷⁰ Уп. и нем. *tauen* „топити се“.

У облику *ѡувираѡи* издваја се префикс *ѡу-* додат на основу *вираѡи* (< **virati*), која је у формалном погледу итератив од *вриѡи* (< **verti*). Иако се ова основа претежно јавља у префигираним образовањима, облик *вираѡи* „чилети, нестајати“ показује да се она може појавити и самостално, уп. и рус. дијал. *вира́ть* „(раз)бацати којекуда, којекако“, „плести (опанке, корпе, мреже); спајати делове мреже“, „плести којекако, радити нешто“, „макар како пришити“, *ви́рать* „заокретати (о путу)“, *вира́ть* „извлачити се од нечега, изврдавати“ (о руским потврдама в. Navlová 1979:138; Boryś 1991:24; Варбот 1995:63; Влајић-Поповић 1999:114; Черниш 2003:223–224).

Облик *ѡувијераѡи* могао би се сматрати псеудојекавизмом, уп. нпр. *кѡм^нѡијер* м. „кромпир“ Ускоци (Станић)³⁷¹, *кѡѡијеран* адј. „жив, живахан, крепак, одважан“ id. (в. **перити**), *наѡоклијечѡи* рф. „издићи, надићи, уздигнути“ (в. **-кљечити**).

Основна значења глагола *ѡувираѡи* јесу „тумарати“ и „побољевати, слабити, чилети“. Кад је у питању прво значење, разматрани глагол има потпуне семантичке паралеле у низу облика из југоисточне Србије, уп. *ѡовирам се* 1. sg. „потуцати се, тумарати“ Пирот (Живковић), „дуже се задржавати на неком месту“ Врање (Златановић), *свирам се* „лутати бесциљно“ id. (ibid.), *сѡовирам се* „повлачити се, вући се, бесциљно ићи тамо-амо“, *сневирам се* „мајати се, скитати“ Лесковац (Митровић), али и на словенском северу, уп. пољ. *poniewierać się* „тумарати, лутати, скитати“. Сви наведени облици своде се на псл. **virati*, итератив од **verti* (в. Boryś 1991:22–25; Влајић-Поповић 1999:113).

Кад је у питању значење „побољевати, слабити, чилети“, глаголи *ѡувираѡи*, *вираѡи* имају свој семантички пандан у укр. дијал. *ковирити* „боловати, мршавити, слабити, пропадати“ (ЕСУМ 2:485). Овај глагол, у ЕСУМ 1.с. окарактерисан као нејасан, без икаквих препрека може се уврстити међу континуанте псл. **verti*, **vьrǫ*, с тим што се код њега испред основе јавља префикс *ко-*. Овамо вероватно спадају и укр. дијал. *ковѡирити* „побољевати“, *ковѡиряти* „дуго боловати“ (ЭССЯ 12:17 s.v. **kovyriti* / **kovyr'ati* (*se*)). Упркос предложеној реконструкцији (која одражава секундарно преобликован вокализам основе), аутори сматрају да су потврде изложене у одредници пре у вези са псл. облицима **kovirati* и **koveriti*. Први облик се тумачи као спој заменичког префикса **ко-* и **virati*, итеративно-дуративног облика глагола **-verti* (id. 13–14)³⁷², а други као етимолошки идентичан

³⁷¹ В. Skok II 215 s.v. *krumpīr*.

³⁷² Псл. облик реконструисан је на основу рус. дијал. *ковера́ть* „чачкати, че-пркати“ и пољ. заст. *chowierać* „њихати се, клатити се“. Сасвим другачију етимологију пољског глагола (< псл. **xvějati*) даје SEK II 308 s.v. *xověrat*.

њему, али са другачијим вокалом основе (id. 12–13). О глаголу *ѡуви-раѡи* детаљније в. Бјелетић 2006б.

Облик из Црне Реке *оковирка* 3. sg. pf. „ојачати, опоравити се“ може се разложити на следећи начин: *о-ко-вир(к)а*. У питању би, дакле, могао бити двоструко префигиран и деминутивним суфиксом проширен глагол *вѡра* 3. sg. impf. „расти снажно, бујати (о растињу)“ Црна Река (Марковић 1986), уп. са истог терена и *вирѡје* „успевати, напредовати, израстати (о биљу)“ Пирот (Живковић), Власотинце (грађа РСА), *вирѡе* „расти, живети, постојати, развијати се, напредовати“ Тимок (Динић 1988), *вирѡјем* 1. sg. „напредовати“ Лесковац (Митровић) (в. Влајић-Поповић 1999:116, нап. 13). Исти глагол посведочен је у македонском и бугарском, уп. мак. *вирее* „расти, бујати“, буг. *вирѡя* „расти, добро се развијати (о биљкама)“.

Бугарски глагол доводи се у везу са буг. *вѡря* „дизати, издизати“ (= с.-х. *вѡриѡи*), које се сматра сродним са *вра* „гурати“ < **verti* (БЕР 1:151)³⁷³. Черниш овим лексемама прикључује и с.-х. *вѡриѡи*, посведочено само у изразу *ни вири, ни ѡири* „не расте, не успева“ (РСА)³⁷⁴, констатујући да је свима њима својствена семантика кретања усмереног ка горе, увис, из које легитимно произлази семантика раста, израстања. Ауторка при том сматра да сви поменути облици припадају гнезду **ver-* / **vьr-* / **vor-* „гурати, спајати, затварати“ (Черниш 2003:221). Уп. и Варбот 1995:62–63, која овамо смешта, поред с.-х. *вѡриѡи* „делимично се видети изнад (испод, иза) нечега, штрчати“, још и буг. *навѡра* „подићи (посуду, да би се пило)“³⁷⁵.

³⁷³ Илиади своди буг. *вѡря* „дизати увис, дизати (главу, нос)“ на псл. **virati*, под условом да није у питању рефлекс псл. **vur'ati* (Глиаді 2001:24). Што се тиче буг. *вирѡя* „расти (о биљци)“, Георгиев 1985:193 га изводи од лат. *vireo* „зеленети се; бити свеж, бодар, јак“, док Младенов 67 помишља на сродство са *вирѡ* I, II.

³⁷⁴ Уп. и потврду овог израза из Дубровника: *ни ѡирѡ, ни вирѡ / ниѡи ѡирѡ, ниѡи вирѡ* „каже се за нешто што слабо напредује (најчешће о растињу)“: Пресадићу ово цвијеће, јер овако ни пири, ни вири — Дјеца нити пиру, нити виру! (Бојанић/Тривунац 2002).

³⁷⁵ С друге стране, облик *оковирка* има потпуну семантичку паралелу у глаголу *ковѡрнуѡи* (*се*) pf. „опоравити се, ојачати у физичком смислу (после болести, слабости), отргнути се, отети се; почети брже расти, напредовати“ Ужице, Златибор, Јадар (РСА). Стога Влајић-Поповић l.c. помишља на могућу везу ова два облика упркос нерегуларној вокалној алтернацији. Овде свакако треба поменути и придев *ковѡран* „живахан, окретан, чо“ Лика (РЈА), Санцак (РСА), „млад, кочоперан“ Дворска, Јадар (РСА), иако његов однос са глаголом *ковѡрнуѡи* није јасан. Поменути придев, али у значењу „лукав, подмукао, покварен; који наноси зло, зао“ (који наводи Skok II 171–172 s.v. *kòvati*) доводи се у везу са глаголом *ковѡриѡи* „чинити коварства, сплеткарити“, уп. *ковѡрнѡик, ковѡрно, ковѡрсѡво*, такође рус. *ковѡрнѡий*, за чију етимологију уп. Фасмер II 270; в. и ЭССЯ 12:8–10 s.vv. **kovariti* (*se*), **kovarь*, **kovarьnъ*(*ь*) (где ипак није објашњен семантички аспект наведених словенских потврда). У семан-

Следи низ лексема у којима се може издвојити основа **vьrati*. Ову основу реконструише Варбот, претпостављајући да је псл. **verti*, **vьrǫ* у појединим дијалектима развило значење „обмањивати“ и да се само у том значењу преобразило у **vьrati*, **vьrǫ*, одакле рус. *врать* „лагати“ (Варбот 1974:40). Семантички спектар континуаната ове основе ипак је нешто шири. Илиади овамо сврстава буг. дијал. *вра се* „гурати се, мешати се, уплитати се“, рус. *вранный* „плетен, завојит“, каш. рибарски термин *vèra* „део рибарске мреже“ (Іліади 2001:22–23).

Иста основа издваја се у псл. **gavьrati* / **gavьriti*, које се тумачи као спој експресивног префикса **ga-* (варијанте од **ka-* / **ko-*) и глагола **vьrati*, **vьriti* (ЭССЯ 6:112–113)³⁷⁶. Облик **gavьrati* уједно је и псл. предложак горепоменутог *гáврати се* „играти се нарочите игре штаповима“³⁷⁷, уп. и *гаврaнић* „врста дечије игре штаповима, гаврање; један играч у тој игри“, *гаврaњача* „id.“. Тачност предложене реконструкције потврђују истозначни облици без префикса *ga-* (< **ga-*), који такође припадају гнезду глагола **verti*: *врaна* / *врaна* f. „штап, мотка“: Ако не хћене, а ја ћу врaном ЦГ, Вранање је дечија игра са палицама (вранама) Хрв., одатле *врaнати се* / *врaнати се* impf. „играти се дечије игре у којој се бачени штап гађа другим штапом док лети“ Банија (РСА). Именица *врaна* своди се на псл. **vorna* (в. Іліади 2001:81, који наводи друге словенске континуанте овог псл. облика).

Облик *коврaти се*), уколико уопште спада овамо, садржи префикс *ко-*. Као његова релативна творбено-семантичка паралела може послужити слн. *kabrati* „трапаво и брзо се помицати“ (Журкина 1981:335), док префигирано *о(т)коврaти се* „откравити се“, „опоравити се након

тичком погледу, придеву *коваран* „живахан, окретан, чио“ много је ближи рус. дијал. придев *увёрстный* „живахан, спретан (о детету)“, који припада гнезду глагола **verti*, а чије је значење резултат семантичког развоја: „гурати, уметати“ > „мувати се, врзмати се“ > „онај који се свуда врзма, трпа“ > „окретан, живахан, спретан“ (в. Калашников 2000). Однос наведених лексема, које би могле бити у генетском сродству, захтева детаљну анализу.

³⁷⁶ Поред с.-х. потврде, глагол је реконструисан још и на основу буг. *гáвря се* „ругати се, извргавати руглу“, дијал. *гáврeм* „миловати, мазити“, „каљати, срамотити“, *гáвря* „прљати, каљати“, рус. дијал. *гáврать* „правити нешто неукусно, нечисто (о храни)“, „кварити посао, лаћати се нечега неумешно“, „лоше нешто радити“, *гáвратсья* „спремати храну неукусно, нечисто“, „прљати се“, *гáврять* „прести“, „кварити“, *гáврятьсья* „давити се нечим, загрцнути се, искашљавати слуз“, *гáврить* „осећати мучнину, испуштати звуке као при повраћању“, „радити нешто лоше, неумешно“, „прљати“. У краковском прасловенском речнику облик **gavьriti* сматра се експресивним дериватом глагола **gaviti*, са формантом *-r-* (SP 7:77).

³⁷⁷ Skok I 556 само нотира овај глагол, без икаквог коментара.

болести“ има пандан у облику са другим степеном коренског вокализма *оковирка* (в. горе), уп. и *оковрнуџи* (*се*) „id.“ (в. **врнути**).

У облику *лавраџи* „брбљати“ могао би се издвојити префикс *ла-*, и иначе карактеристичан за глаголе са овим значењем³⁷⁸, уп. *лабрњаџи*, *лабрдаџи* (в. IV-), *лајрдаџи* (в. **-прдати**).

Слична је ситуација и са глаголом *чавраџи*, који садржи префикс *ча-*, такође чест у облицима са значењем „брбљати“, уп. *чаврљаџи* (в. **врљати**), *чаврзаџи* (в. **вргати / врзати**). Уп. и рус. дијал. *шы-вэрыти* „брбљати, причати глупости“, истозначни облик са другим вокалом основе и другим префиксом (Куркина 1981:334).

Интересантно је да у Озљу алтернирају префикси *ла-* и *ха-* испред основе *-враџи*, при чему облици које образују имају исто значење, уп. *лавраџи* „ходати мрсећи и газећи што (траву)“, *хавраџи* „газити (по биљу)“³⁷⁹, а употребљавају се у готово идентичним контекстима.

Облици *шевраџи* „тетурати“ и *шавраџи* „неспретно ходати“, у којима се издвајају префикси *ше-* / *ша-*, имају потпуне формално-семантичке паралеле у слн. *šavrāti* „неспретно, трапаво се кретати“ и рус. дијал. *шаврать* „споро ходати“ (Куркина 1981:334). Куркина l.c. у ову породицу речи убраја и слн. *šever* „кривоног“, *ševeriti* „храмати“, чеш. *ševeret* „криво“, слч. *ševerom*, *heverom*, укр. *шеверногий*, с којима би — можда — могао бити у вези и придев *леврав* „кривоног“, ако се узме да је образован помоћу префикса *ле-*. За друга могућа тумачења слн. и осталих поменутих облика уп. Bezljaj IV 14 s.v. *šavrāti*, 39 s.v. *šever*.

Анализиране лексеме сврставају се у неколико семантичких група, формираних на бази значења исходишне псл. основе **ver-* под коју се, у савременим славистичким истраживањима, подводе облици са следећом семантиком: „везивати“, „трпати, гурати“, „пипрати, запињаати“, делимично и „вртети, окретати, савијати“ (в. Калашников 1994:81).

Прву групу чине облици са значењем „кривити, савијати“ (*шчавориџи се*, *леврав*), одакле се регуларно развијају значења „закржљати“ (*шуверљив*, *зачавориџи*, *очавориџи*), „поболевати, чилети“ (*ишу-*

³⁷⁸ Уп. и *ж-ла-враџи* заст. шатр. „брбљати, чаврљати, ћаскати“ (РСА), *ш-к-ла-вриџи* „говорити без смисла“ Крк (RJA).

³⁷⁹ Можда је овај глагол у некаквој вези са заст. именицом *хаврежъ* т. „коров, трње“ (?): ... и какав ли може бити род ѿ хаврежа ... (у ориг. *пладъ ѿ терѣа*) Венцловић (Јовановић 1911:304), или дијал. глаголом *уавриџи* рф. „набујати, нарасти (о трави, трсци и сл.)“: Уаврила велика трава око куће, треба ју покосит, е се не може прој Васојевићи (Стијовић 1990). За тумачење оба облика в. ЕРСЈ 1:55 s.v. *аврик*.

вира̄ӣи, ѿувијера̄ӣи), евентуално и „животарити, мучити се“ (*ѿаворӣӣи, чаворӣӣи, ковра̄ӣи се*). Последње значење могло се развити и из основног „запињати, упирати“.

Семантика тешког, спорог, неспретног кретања обједињује облике *шеверӣӣи, зашеверет̄и, ѿошеверет̄и, ѿувира̄ӣи, ѿувијера̄ӣи, шавра̄ӣи, зашавра̄ӣи, шевра̄ӣи*. Одатле се лако развијају значења „тумарати, лутати“ (*ѿувијера̄ӣи*), „споро, пипаво радити“ (*ѿувира̄ӣи, ѿувијера̄ӣи*), „тром, неуредан“ (*чавора*), можда и „газити по биљу, мрсећи га“ (*лавра̄ӣи, хавра̄ӣи*).

Значење „брбљати“ (*лавра̄ӣи, чавра̄ӣи*) углавном се развија из основног „везивати, плести“, уп. континуанте псл. **verzti* (в. **вргати / врзати**).

Релативно издвојено стоји значење „ојачати, опоравити се“ (*оковирка, оѿковра̄ӣи се, оковра̄ӣи се*) које, упркос горе понуђеном тумачењу, као да је настало по принципу енантисемије према много боље посведоченом „поболевати, чилети“, или пак уопште не спада овамо.

9) ВИЉАТИ

ко-виљати impf. „ускомешивати, претурати, кварити ред“, „набацивати без реда“ Унац (Јовичић)

за-ко-виљати pf. „за(о)кренути, заврнути“, „преломити, скршити заврћући“, „разболети се, занемоћи“, „умрети“ Ускоци (Станић)

ис-ко-виљати погрд. „изродити доста деце или младунчади“, *на-ко-виљати* „id.“ Ускоци (Станић)

иш-че-виљати „ишчашити, уганути“ (Skok I 299 s.v. *čãša*)

ВИЉИТИ

за-ко-виљити pf. „извити, заврнути нагоре, уврнути, уфитиљити“, „утонути у сан, заспати“ (РСА), „бацити, хитнути у даљ (камен, дрво и сл.)“: Заковиљи каменом и погоди у врг бандијерне, „запутити се, поћи“: Заковиљио по [о]вој међави про Муратовиће, неће се корталисати, „изненада се разболети, нагло ослабити“: Јутрос је бијо на ногама, а ено са[д] заковиљио Пива (Гаговић 2004), „за(о)кренути, заврнути“, „преломити, скршити заврћући“, „разболети се, занемоћи“, „умрети“ Ускоци (Станић)

ис-ко-виљити „сасвим ослабити, изнемоћи, омршавити“, „одгајити какву стоку“ id. (ibid.)

у-ко-виљити „сасвим изнемоћи, наћи се пред смртним часом“ id. (ibid.)

иш-че-виљити „ишчашити“ Левач, Сарајево, Бос. Грахово, „искренути, искривити у страну“ Левач (РСА), „искривити, уганути, ишчашити“ Шабац (грађа ЕРСЈ), *ишчевиљити* „ишчашити, искривити“: Тако га је гадно ударио песницом по лицу, да му је ишчевиљио вилицу у леву страну! Колубара (грађа РСА), Коцељева (грађа ЕРСЈ), *ишчевиљити се* „искривити се, накривити се“ (РСА)³⁸⁰

³⁸⁰ Хомонимни облик *че-виљити* „сувише гласно певати (обично у пијанству)“ Љештанско (Тешић 1977), уп. *извијати* „изводити какву мелодију, песму (обично преливајући гласом, запевајући)“, *вијати* „завијати (о вуку), урлати, урликати; кукати; јадиковати, нарицати (над мртвима); фијукати, завијати (о ветру)“ (РСА) етимолошки се разликује од горепоменутог, јер стоји у вези са *вијти* < псл. **vyti* (в. Skok III 588 s.v. *vjati*). Али и овај ономапојејски облик садржи експресивни пре-

иш-чо-вѣльиѣи „искренути, искривити у страну“ Левач (РСА)

➔ *вѣльиѣи* impf. „окретати мушком јагњету или шиљегу рогове стежући их да не расту у страну већ увис“, „увртати, засукивати бркове, управљајући их нагоре“, *завѣльиѣи* pf. „id.“ Ускоци (Станић)

• Као и глагол *виѣлаѣи* (који се у крајњој инстанци своди на псл. основу **vi-*), в. даље, и ове лексеме припадају гнезду глагола *вѣиѣи* < псл. **viti* (в. Skok III 600–601). Облик *виѣаѣи* изводи се од партиципске основе *вил-* (псл. **vil-*) глагола *виѣи* (уп. ЕСУМ 1:375 s.v. *виѣѣти*; Фасмер I 315 s.v. *виѣѣтъ*; ЭСБМ 2:142–143 s.v. *виѣѣць*; Maček 689–690 s.v. *vila*).

Испред основе *виѣ-аѣи* (*виѣ-иѣи*) алтернирају префикси *ко-* и *че-*. Облици са *ко-* не помињу се код Скока, а ни у ЭССЯ. Као паралела може се навести укр. *ковилѣшка* „окука, завој“, које се доводи у везу са рус. *ковѣлѣтъ* (ЕСУМ 2:485)³⁸¹.

Само на основу с.-х. потврда *ишчевѣльиѣи*, *ишчовѣльиѣи* (и *ишчевѣрѣльиѣи*) у ЭССЯ 9:22 реконструисан је облик **jъzčeviliti* (додуше, са знаком питања), који се тумачи као спој префикса **jъz-*, експресивног префикса *че-* и глагола **viliti* / **vil'ati*. Као структурна паралела наводи се рус. дијал. *вы-чу-вѣливатъ* „лукавити, извличити се из неприлика“.

Скок сматра да је као основа за стварање глагола *раишчевѣльиѣи* (вилице као коњ) „раширити, рашчепити“ (?) послужио тур. глагол *çevirmek*, уз напомену да прост глагол *чевѣльиѣи* није потврђен (Skok I 319 s.v. *čever*)³⁸².

фикс, који се ту појавио можда под утицајем разматраних лексема. Појава експресивних префикса код ономотопеја није ретка, в. **ѢV-**.

³⁸¹ Маценаур у рус. *ковѣлѣтъ* „шепати, храматити, гегати се“ издваја префикс *ко-* и *вѣлѣтъ*, које се као самостално не појављује (Matzenauer 1881:190). Фасмер II 274 сматра ову реч непрозирном, иако претпоставља да је аутохтоно словенска (има и алоглотских етимологија). У ЭССЯ се реконструира псл. **kovyl'ati* (*se*) (искључиво на основу рус. и блр. потврда), које се доводи у везу са **kovyl'be*, с једне стране, и са **kovati*, с друге (ЭССЯ 12:15). Ако би се пошло од Маценаурове претпоставке, можда би се и рус. *ковѣль* могло тумачити као спој префикса *ко-* (тако Budimir 1951:229) и корена који је у *вѣль* „кврга, чворуга, израслина“. Ова рус. именица доводи се у везу са пољ. *ul* „шупљина“, слн. *ul, ulje, ulja* „отеклина“ (Фасмер I 368). Куркина у наведеним примерима види одраз алтернирања псл. основа **yl-* : **ul-* (**ōul-* : **ūl-*) (Куркина 1992:88).

³⁸² Скок региструје и фонетски близак глагол *зачевѣльиѣи*, *зачевѣаѣи* „запети, натегнути (пушку)“, „метнути коњу жвале, зачелустити, завилечити“, уз констатацију да облик без префикса није потврђен. У допуну приређивача упућује се на *завилечѣиѣи* „зауларити“, одакле је, по његовом мишљењу, метатезом настало непотвр-

У семантичком дијапазону наведених облика издваја се неколико значења. Опште значење је „кривити“, које се конкретизује у „заврнути, заокренути“, „ишчашити, уганути“, уп. *ишчеврнуџи*, *ишчеврљџи* (в. **врнути**, **врљати**).

Из значења „кривити (се)“ секундарно се развило значење „ослабити, занемоћи“ > „умрети“ (за исти семантички помак уп. *искокечџи се*, *заковрљџи*, *заковрљџи*, *ишчеврљџи*, *заковрљџи*, *заковрнуџи*); в. и Herej-Szymańska 2002:389.

За значења „бацити, замахнути“, „запутити се, поћи“ уп. *зайовиљџи*, *најовиљџи*. Овамо вероватно спадају и значења „претурати, кварити ред“ и „набацивати без реда“.

Посебно место заузима значење „гајити, неговати“, садржано у ускочкој потврди *исковиљџи* „одгајити стоку“, уп. и облике без префикса *вџкаџи* impf. „неговати, подизати (децу)“, *џзвџкаџи* pf. „однеговати, подићи (децу)“ Врање (РСА), тако да се чак поставља питање да ли се ту ради о основи етимолошки идентичној основи **vil-iti*. Као релативан семантички пандан могао би се навести глагол *одњџхаџи* „одгајити“ (Вук; РЈА).

Иста дилема важи и за облике *исковиљџи*, *наковиљџи* у значењу „изродити доста деце, накотити доста младих“. С обзиром на то да се ово значење развило из основног „бацати“, уп. *наковрљџи* реј. „изродити, нарађати (деце) у великом броју“ : *наврљџи* „набацивати“ > „нарађати, израђати“ (в. **врљати**), могло би се претпоставити да су облици *исковиљџи*, *наковиљџи* (ако нису експресивне варијанте основног *коврљџи* реј. „доносити на свет, рађати“), барем претрпели утицај овог глагола, уп. и *наковџџи* „накупити у великој количини, нагомилати“, реј. „изродити, нарађати (деце) у великом броју“ (РСА)³⁸³.

Ђено **зачивилиџи*, које је послужило као основа за глагол *зачевиљџи* у значењу „метнути коњу жвале“. Глагол *зачевиљџи* у значењу „запети пушку“ изводи се од *зачивиџџи* „ставити чивију, клин, чавао“ (Skok III 640).

³⁸³ Уп. и *коџџџи* „често рађати децу, рађати много деце“, *искоџџџи*, *искоџџџи* погрд. „изродити много деце, младих“, *накоџџџи*, *џкоџџџи* погрд. „id.“ Ускоци (Станић).

10) ВИНУТИ

иш-че-вѝнуѝи pf. „ишчашити“ (РСА)

за-шу-вѝнуѝи се pf. „ставити на себе нешто што ружно стоји, унакарадити се“: Шта си се зашувинула (каже се жени која незгодно, накриво повеже мараму) (РСА)

➔ *извѝнуѝи* pf. „савити, искривити“, „ишчашити, уганути“ (РСА)

завѝнуѝи pf. „савити, искривити“, „подврнути, засукати“, *завѝнуѝи се* „савити се, повити се“, „заокренути се, обрнути се“ (РСА)

ВИЈАТИ

с-ко-вѝја 3. sg. impf. „салетати; досађивати“ Тимок (Динић 1988)

?*ка-ла-вѝјаѝи* impf. „лутати без икаквог циља, скитати“ Ускоци (Станић)

за-ше-вѝјаѝи pf. „обрнути, окренути, помаћи у страну“ ЦГ (РСА)

?*ке-рѝ-вија* f. „оно што је криво, косо, кривина“ Темнић, израз *на керевѝју* „нагнуто, укриво“: Иде на керевѝју Левач (РСА)³⁸⁴

➔ *вѝјаѝи* impf. „јурити за неким, гонити, ловити неког“, „гонити, нагонити (кога на какав рад)“, „вѝти, повијати (о ветру)“, „вити се, лепршати се, вијорити“, „развијати, истицати (заставу)“, „плести (венац и сл.)“, „вртети, махати (главом)“ (РСА), „њихати се, клатити се (о нечему обешеном)“ Шумадија (грађа РСА)

• Ниједан од наведених префигираних облика није регистрован код Скока.

У облику *ишчевѝнуѝи* издваја се префикс *че-*, за семантику уп. *ишчеврнуѝи* (в. **врнути**).

Што се тиче глагола *зашувѝнуѝи се*, из примера се види да у РСА није дата прецизна дефиниција значења, тј. да је његово право значење: „обући, ставити, повезати нешто накриво“. Кад се има у виду овако дефинисано значење, лако се успоставља веза са исходи-

³⁸⁴ Овамо не спада облик *за-ка-вѝјаѝи* „изгубити глас“: Оно дијете закавијало, гласа од себе не пушта Прошћење (Вујичић), уп. из истог извора *закамлијекаѝи* „умртовити се, изгубити глас од плача“: Оно дијете закамлијекало, не чује се поред *камлијекаѝи* „тихо плакати“. Као и *че-вѝљѝи* „гласно певати“ (в. горе), и овај глагол стоји у вези са *вѝјаѝи* „завијати, урлати; кукати“ од *вѝѝи* < псл. **вѝѝи*. Ово је још један пример ономатопејског облика који садржи експресивни префикс, у овом случају *ка-*.

шним глаголом *завинуџи* (*ce*), а префиксални елемент *-шу-* умеће се ради појачавања негативне нијансе значења.

Оба поменута облика образована су од перфективног *винуџи*, *винџем* (уп. Skok III 600–601 s.v. *viti*). Полемике изазива време настанка облика **vinḡti*. Вајан га, изгледа, сматра прасловенским (Vaillant III 231–232), док Немец, с обзиром на позну фиксацију овог глагола у не-префигираном облику у односу на префигиране, као и на његово лексичко-граматичко значење, сматра да је он настао у процесу формирања аспекатских односа у периоду самосталног развитка словенских језика (I. Nēmes, *Polskie czasowniki na -nāć*, *Poradnik Językowy* 1957, zes. 6 (15), str. 259, цит. према Варбот 1984:136, нап. 7). Ако би Вајаново становиште било тачно, могла би се претпоставити псл. старина и за облике ***jъz-ĉe-vinḡti se* и ***za-šu-vinḡti se*. С друге стране, с.-х. *извинуџи се* „савити се, извити се“ у ЭССЯ је смештено (додуше, у својству паралеле) s.v. **jъzvixnḡti* (9:95), које се тумачи као сложеница **jъz* и **vixnḡti*, у вези са **vixati* (интензив типа **maxati* од псл. **viti*, в. Snój 717)³⁸⁵.

У облику *зашевијаџи* уочава се комбинација истих творбених елемената: „обичан“ префикс *за-*, експресивни префикс *ше-* (и овде уметнут) и основа *вијаџи*, итератив од *виџи*.

Облик *сковџа* творбено се може разложити на префикс *ско-*³⁸⁶ и основу *вија(џи)*. Међутим, како је у говорима југоисточне Србије изразито продуктиван модел двоструко префигираних глагола типа *с-џо-вирам се*, *с-џо-врџим*, *с-џо-ређујем* итд. (в. Влајић-Поповић 1999:114, нап. 6), логична је претпоставка да је и овај глагол образован по истом моделу. У том случају, *ко-*³⁸⁷ може бити префикс који алтернира са *џо-*³⁸⁸ или се пак, што је мање вероватно, ради о фонетском прелазу *џ > к*. Као творбено-семантичку паралелу из истог извора уп. *с-ко-виџли* „спасти“ (в. даље), а као семантичке паралеле уп. *с-џо-џаднем* „закупити, обузети“, *с-џо-џнем* „закупити, навалити“ Лесковац (Митровић).

³⁸⁵ О реликтима овог псл. глагола у с.-х. језику в. Boryś 1999:75–76.

³⁸⁶ Префикс *ско-* потиче од псл. **sko-*, који је настао комбинацијом *s-mobile* и префикса **ko-*.

³⁸⁷ Префикс *ко-* јавља се и у румунским славизмима пореклом од глагола **viti*, и то у облицима заснованим на превоју **voj-*: а *incovoia* „савити се у виду лука, krümmen“, *incovoiere*, *incovoietură* „савијање“, *incovoiga* „krümmen“ (Skok III 600–601 s.v. *viti*).

³⁸⁸ За алтернацију префикса *џо-* и *ко-* уп. *џовије* : *кòвије* „веће“ (в. Skok III 17 s.v. *pòviје*; ЭССЯ 12:13 s.v. **kovéji*).

У облику *калавијаџи* издваја се двосложни префикс *ка-ла-*, за творбу уп. *ка-ла-вџснуйи* „нагло у трку побећи, клиснути“ Бачка (РСА)³⁸⁹.

Именицу *керевија* прикључили смо наведеним глаголима због семантике. Ако је предложено творбено рашчлањавање тачно, она би представљала творбени пандан глаголу *калавијаџи* (разлика је у вокалу префикса *ко-* и у ликвиду у слогу којим се експресивни префикс проширује).

³⁸⁹ Уп. ипак и рус. дијал. *халавѣй* „лакомислен, несталан човек“ (ЭССЯ 8:13), као и каш. *šalavija* „препредењак, преварант; мангуп, шаливција“ (Sychta), који би можда указивали на другачије порекло иницијалног елемента *кала-*.

11) ?-ВИЊАТИ

ко-вињати (се) impf. „размножавати се, плодити се (о овцама, биљкама)“ Златибор, „патити се, мучити се, којекако животарити“ Ужице (РСА)

за-ко-вињати pf. „за(о)кренути, заврнути“, „преломити, скршити заврћући“, „разболети се, занемоћи“, „умрети“ Ускоци (Станић)

ис-ко-вињати погрд. „изродити доста деце или младунчади“ id. (ibid.), *исковињати се* „намножити се у великом броју“ ЦГ (РСА)

на-ко-вињати „изродити много деце“, „набавити много разне стоке“ Ускоци (РСА)

ку-вињати impf. „поболевати“ Дубица (РСА)

ка-вињати impf. „патити (у запећку)“ Херц., Слав. (РЈА)

• Основа *-вињ-ати* издвојена је само условно, и то из више разлога. Прво, није посведочен глагол *вињати* без префикса. Друго, није сигурно да је предложено творбено рашчлањавање тачно. Треће, под знаком питања је и генетско јединство наведених облика (можда су у питању хомоними). Скок не региструје глагол *ковињати* ни у једном од поменутих значења.

Засебну целину чине потврде из Ускока: *заковињати*, *исковињати*, *наковињати*, које су потпуни синонимски дублети горе анализираних ускочких облика *заковиљати*, *исковиљати*, *наковиљати*. Будући да је у том говору уобичајено експресивно алтернирање *љ / њ* (уп. *вужати се / вуњати се* „притајено, скривено се кретати“), облике са *-њ-* у основи можемо сматрати секундарнима³⁹⁰.

Значење „размножавати се, плодити се“ могло би се извести из значења „изродити доста деце или младунчади“. Проблем, међутим, представља пејоративност овог потоњег као основе за формирање појма који улази у базични лексички фонд, а на лествици друштвено пожељних вредности заузима једно од највиших места.³⁹¹

³⁹⁰ Алтернирање *љ / њ* је широко распрострањена појава, уп. нпр. *кòвиље / кòвиње* бот. „биљка *Stipa*, *Stipa pennata*“ (РСА).

³⁹¹ Објашњење ове појаве лежи у чињеници да у експресивном изражавању чак и табуирани садржаји везани за умирање и рађање, који по нормама говорног понашања захтевају неутралан или узвишен тон, подлежу пејоризацији именовањем не-

Глаголе *ковѝнаѝти*, *кувѝнаѝти*, *кавиѝнаѝти* у значењу „поболевати; патити се, мучити се, којекако животарити“ можда треба издвојити из овог контекста и разматрати их у окружењу семантички блиских облика³⁹².

На првом месту треба поменути глагол *чавуѝнаѝти* *impf.* „бити сасвим изнемогао“, „бедно живети“, *шчавуѝнаѝти се / шчавоѝнаѝти се pf.* „ослабити, ископнети, свенути, осушити се, смежурати се, ишчилети, смањити се; изнемоћи, остарити; омршавити“ Ускоци (Станић). Он у првом реду асоцира на облик *зачамуѝнаѝти* „разболети се, занемоћи“ (в. **-муѝати**)³⁹³. Међутим, сасвим регуларно могао би бити изведен и од *чавиѝти* *impf.* „живети од данас до сутра, таворити, чамети“³⁹⁴, *учавиѝти / учавѝеѝти pf.* „ослабити, омршавити, изнемоћи, имати врло изнурен изглед“ *id.* (*ibid.*)³⁹⁵. Паралелно са *чавиѝти* егзистира и глагол *кавиѝти* *impf.* „губити снагу, малаксавати (од бола, патње и сл.)“, „мучити се, злопатити се“, „окајавати, испаштати“ (РСА). Куркина доводи облик *кавиѝти* у везу са *кујаѝти* „поболевати, боловати (обично дуже времена)“, „куњати, дремати“ Далм., БиХ, Црес (РСА) (Куркина 1985:14; Куркина 1992б:190). Свакако у обзир треба узети и облик *куѝнаѝти* *impf.* „дремати“, „осећати слабост, малаксалост“ (РСА)³⁹⁶, а вероватно и *каѝнаѝти* „чамити, досађивати се“ Купиновац (РСА).

Цела ова група лексема, међусобно чврсто испреплетаних и повезаних односима апофоније, творбе, фонетских алтернација, а изнад свега заједничком семантиком, захтева далеко дубљу и подробнију анализу³⁹⁷. Ове лексеме вероватно чак и не спадају у домен наших истраживања, али су наведене као илустрација тежине захвата у компликовано ткиво лексике.

примереним глаголима. То су глаголи који по основним значењима припадају другим „нижим“ сферама, а њихова употреба за поменуте садржаје доживљава се као илокутивни ефекат омаловажавања и ниподаштавања (Ристић 1997:174).

³⁹² Подсећамо, ипак, да паралелизам значења „расти, напредовати“ (~ „множити се, плодити се“) и „поболевати, животарити“ није тако ретка појава, уп. *вираѝти*, *оковирка* и *шувираѝти* (в. **вирати**) итд.

³⁹³ За алтернирање *м / в* уп. *чамоѝшиња / чавоѝшиња* „осамљеност, потиштеност“ Ускоци (Станић).

³⁹⁴ У SP 2:119 под одговарајућом одредницом **čaviti* 2. упућује се на **ščaviti*, где *ћ* и бити дата етимологија, док се у ЭССЯ уопште не реконструише сличан прасловенски облик. Ипак, могао би се претпоставити следећи развој: **тъštav-iti > *tšav-iti > *čav-iti* (Бјелетић 1999:123, нап. 19).

³⁹⁵ Уп. *чамиѝти > чамуѝаѝти*.

³⁹⁶ О вези значења „дремати“ и „слабити“ в. Navlová 1999:290. Уп. и Skok II 81 s.v. *kímati*, који посматра *куѝаѝти* у сасвим другом окружењу.

³⁹⁷ На први поглед би се рекло да се већина њих може свести на **kōu- / *kēu-*, са даљим развојем **kōu- > *kov- / *ku-*, **kōu- > *kav- / *ku-*, **kēu- > *čav- / *ču-*.

т л а т и с е, кретати се вртложно, округ, тамо-амо, бурно, у налетима“, „кретати се брзо, вртоглаво, летети“, „несмишљено, брзоплето радити“, „скитарати, јурцати“, „бити покретан тамо-овамо, млатарати“, „потезати, намотавати витлом“, *в`иїлаїи се* „id.“ (РСА)

зав`иїлаїи pf. „окренути у ковитлац, довести у вртложно кретање“, фиг. „увући у бурна збивања, ускомешати, испунити немиром, узбуђењем, снажно обузети, закупити“, „почети бурно вити, живо, разиграно повести“, „учинити да нешто снажно избије, да се усковитла, да почне беснети, покренути, подићи“, „(нечим, нешто) почети витлати, махати нечим“, „(нешто, нечим) бацити снажно, са замахом, замахнути и бацити“, „почети летети, пролетати, фијукати кроз ваздух“, „засукати бркове окрећући им крајеве нагоре“, *зав`иїлаїи се* „почети се окретати убрзано, бурно, почети се кретати вртложно, у ковитлац, ускомешати се, у с к о в и т л а т и с е“, „избити великом снагом, почети беснети (о олуји, вихору и сл.)“, „винути се, отиснути се, бацити се некуд, полетети, улетети“ (РСА)

свиїлаїи pf. „напасти, опколити; ударити“: Свитлали ме са сви’ страна да кажем да сам и ја био тамо и све видео – а нисам! Колубара (грађа РСА)

виї`лаїи impf. „в. *виїлаїи*“ (РСА)

ВИТЛИТИ

с-ко-в`иїли 3. sg. pf. „спопасти“: Сковитлила га мешина, па се само грчи и превија, „савити“ Тимок (Динић 1990)

у-ко-в`иїли „спопасти некога, притеснити“: Деца га уковитлила да и подели имање док је жив и морао је д и послуша Црна Река (Марковић 1986)

за-їо-в`иїлїї pf. „з а в и т л а т и, замахнути усмеривши према некоме циљу“: Ако ти га Пуно затовитли љеваином, главу ће ти разбит Васојевићи (Стијовић 1990)

на-їо-в`иїлїї „нанишанити“: Кад ја натовитлим московком, не вљеруем да ћу промашит, „усмерити се, упутити се“: Натовитлио Јоко право к нама, неће ни да га косимо id. (ibid.)

у-їо-в`иїлїї „усмерити, управити према неком циљу“: Утовитлило сунце право у главу, оће мозак да проври id. (ibid.)

- ➔ *вѣйлиѣи* impf. „окретати се, вртети се“ Драгачево (Ђукановић 1995), *вѣйлиѣи* „вртоглавити; губити се у испразности, охолости“ Брусје (Dulčići 1985)
- завѣйлиѣи* pf. „(нечим, нешто) почети витлати, махати нечим“, „(нешто, нечим) бацити снажно, са замахом, замахнути и бацити“, „замотати, завити“ Призрен, *завѣйлиѣи се* „наврети, засијати се у очима (о сузама)“ (РСА)
- навѣйлиѣи* „нанишанити“, „усмерити, управити према неком циљу“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)
- увиѣйлиѣи* „сложити дрва, грађу тако да буду на промаји и да се не деформишу“, „ухватити се једног те истог“ Златибор (Миловановић 1983), „бацити, зафрљачити“ Драгачево (Ђукановић 1995), *увѣйлиѣи* „усмерити, управити према неком циљу“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *увѣйли* 3. sg. „спопасти, запуцати, навалити, вршити свакодневни вербални притисак да би се нешто остварило“: Увитлили ме и син и снаа, да им купим ауто, ел никако Тимок (ДИНИЋ 1992)

• У основи наведених облика са префиксима *ко-*, *ѣо-* леже глаголи *вѣйлаѣи*, *вѣйлиѣи*, које Скок сматра деноминалима од *вѣйѣао* „сноваљка, мотовило“ (Skok III 599). На исти начин тумаче се и буг. глаголи *витли се*, *завитля*, *отвитля* (БЕР 1:154 s.v. *витлѣ*). Именица *виѣао* је културни термин из области ткачке и воденичарске терминологије (дакле, има ограничену сферу употребе), а наведени глаголи, поред специјализованог значења „намотавати витлом; окретати се на витлу“, показују широк спектар нетерминолошких значења.³⁹⁸ Стога можда непосредну творбену основу глагола *вѣйлаѣи* не треба тражити у именици *виѣао*, већ, нпр., у глаголу *вѣйѣаѣи* „кривити се, увијати се“ (РСА), од којег би *вѣйлаѣи* било образовано помоћу елемента *-л-* (као *моѣаѣи* > *моѣѣаѣи*)³⁹⁹, уп. са другим суфиксом *вѣйѣаѣи се* „савијати се, увијати се, угибати се (о колима)“ (РСА).

У облику *ковѣйлаѣи* издваја се префикс *ко-* (Skok I.c., уп. и Skok II 116 s.v. *ко*-²; Москов 1965:71; Budimir 1951:229; Будимир 1960:19; Куркина 1981a:26; Корећну 1983:31; уп. и Matzenauer 1881:189–190, који издваја префикс *ко-* у *ковѣйлаѣи*). Уп. и буг. *ско-*

³⁹⁸ Да су нетерминолошка значења далеко фреквентнија види се и из РСА, где се термилошко значење наводи на последњем месту (в. РСА s.vv. *вѣйлаѣи*, *вѣйлиѣи*). Могуће је, ипак, да су се из њега секундарно развила сва остала поменута значења.

³⁹⁹ В. и ЭССЯ 20:75–76 s.v. **motьl'ati* (*se*), где се тумачи структурни елемент *-л-* у глаголу (глагол је добро посведочен у словенским језицима). Није искључено ни да је овај облик настао аналогично према **ретьl'ati*.

вѣтлим „намотавати на витлу“, „савијати се од јаких болова у стомаку“ (БЕР 6:762; у облику се издваја префикс *ско-*).

У ЭССЯ, само на основу с.-х. потврде, реконструирше се псл. **kovitъlati*, које се тумачи као спој заменичког префикса *ko-* и глагола образованог на бази имена **vitъlъ* (ЭССЯ 12:14). У одредници се упућује само на **vitъlъ* (а не и на глагол **vitъlati*), што би могло значити да се такав глагол и не супонира за псл. епоху. Уосталом, псл. праоблик изведен на основу једне једине потврде у високом степену је хипотетичан.⁴⁰⁰

Испред основе глагола *виѣлѣиѣи* појављује се и елемент *-ѣо-*, али само у позицији после „нормалних“ префикса *за-*, *на-*, *у-*. Код оваквог творбено-морфолошког рашчлањавања речи од посебног су значаја (а уједно су и најпрозирнији) они случајеви када у истом говору напоредо постоје формално-семантички еквиваленти, тј. исто-значни облици са и без префиксалног елемента, уп. код Васојевића *наѣвоѣѣлѣиѣи* : *наѣѣлѣиѣиѣи*, *уѣвоѣѣлѣиѣи* : *уѣѣлѣиѣиѣи* (о овим облицима в. Бјелетић 2002).

Од основног значења „окретати, вртети“ развила су се и остала: „савити“, „зграбити“, „спасасти“⁴⁰¹, „опколити“, „ускомешати, узнемирити“, „замахнути“. У извесној мери од њих одступа значење „усмерити, нанишанити“, које се вероватно развило под утицајем синонимних, и на истом терену по истом творбеном моделу образованих глагола *наѣоѣѣлѣиѣи*, *уѣоѣѣлѣиѣи* (в. **tV-**). Префикси углавном само интензивирају значење исходишног облика, уп. *уѣвоѣѣлѣиѣи* : *уѣѣѣлѣиѣиѣи*, *скѣвоѣѣлѣиѣи* : *скѣѣѣлѣиѣиѣи*, *зѣвоѣѣлѣиѣиѣи* : *зѣѣѣлѣиѣиѣи*.

⁴⁰⁰ Овде треба правити разлику између старине творбеног модела и старине облика. Творбени модел „експресивни префикс + глагол“ несумњиво је прасловенски. Архаичан је и префикс *ко-* (< **ko-*), али је неизвесна старина глагола *виѣлѣиѣи*. С обзиром на то да је он посведочен још само у бугарском, могло би се радити о каснијој, локалној творевини. Због тога и префигирани облик *ковѣѣлѣиѣиѣи* треба сматрати новијим образовањем, које је настало према творбеном моделу наслеђеном из прасловенског.

⁴⁰¹ Уп. *смѣѣѣѣиѣи* „замотати, савити“ > „свладати, побити; смутити“ (RJA).

13) ВРГ(АТИ) / ВРЗ(А)ТИ

- ка-вр̑га̑и** *impf.* „неједнако, неравно прести“ Лика (РСА)
- ка̑-вр̑га** *f.* „мања примитивна посуда, чанче“ Дубица, Левач, В. Пчелице, „зидарска посуда, чанак за хватање и набацивање малтера“ Левач, „надимак слабо развијеном, малом човеку“ Шид (РСА), „посуда од липове коре на извору, да се њом пије вода“ Срем (Skok s.v. *gȓč*), **ка̑вр̑га** „посуда од водењаче (бундеве)“ Поткозарје (Далмација)
- ка̑-вр̑га** *f.* „извијени, заковрнути предмет (минђуша или др.)“ (РСА)
- ча̑-вр̑га** *f.* „половина коре дулека, тикве“ Шумадија (грађа РСА)
- че-вр̑га̑н** *m.* „окретан дечак у време пубертета“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)
- чо-вр̑га̑н** *m.* „веселјак“ Пирот (грађа РСА)
- чо-вр̑га̑њ** *m.* „лопатица за брашно“ Тимок (Динић 1988)
- к-вр̑га** *f.* „грбаст, чворугаст израштај, задебљање, отекина на телу човека или животиње, чворуга, гука“, „испупчено, избочено место уопште“ (РСА), „ч в р г а, чворуга“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација)
- ч-вр̑га** *f.* „чворуга“⁴⁰² Врање (Златановић), „квр̑га, израслина на дрвету“, „орахово дебло“, „чворуга“ Власотинце (грађа РСА), **чвр̑га** „к в р г а, чвор на дрвету“ Шумадија (грађа РСА), **чвр̑гав** *adj.* „чворугав“ Врање (Златановић), Власотинце (грађа РСА), „чворноват, квр̑гав“ Црна Река (Марковић 1986), **чвр̑гав** „*id.*“ Шумадија (грађа РСА)
- ➔ **вр̑г-у̑љ-а̑и** *impf.* „кривудати при ходу, кретању“, „вијугати“, „правити вијугаве шаре на кошуљи, на деловима одела“ средњи Тимок (РСА), **вр̑гу̑ља** *3. sg.* „кривудати, врлудати при ходу“, „извлачити се, избегавати директан одговор“ Тимок (Динић 1988), **вр̑гу̑ља се** „увијати се, извијати се“, „снебивати се“, „умиљавати се“ Тимок (Динић 1992), **извр̑гу̑ља̑и** „извијугати, ишарати“ Тимок (РСА)⁴⁰³

⁴⁰² Уп. **чвр̑гнем** *1. sg.* „ударити“, **чвр̑гну̑и** „ударен, ћакнут“: Видиш га какав је, ко да је малко чвр̑гнут у главу Власотинце (грађа РСА), такође **чвр̑ли̑кну̑и** *pf.* „ударити по глави прстом чвр̑ге“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976).

⁴⁰³ Уп. **вр̑гу̑лица** „шара на цикцак у дну сукње“, **вр̑гу̑љка** „набор на хаљини“, „трака на сламном шеширу, исплетена од сламе“, „кривудава шара на појасу, ткани-

врџ-ѹд-аѿи impf. „кривудати, вијугати, ићи у цик-цак“ средњи Тимок (РСА), *врџуда* 3. sg. „вијугати“ Црна Река (Марковић 1986), *врџу-дав* adj. „кривудава, вијугав“ (РСА), *врџудава* „id.“ Црна Река (Марковић 1986), *изврџудаѿи* pf. „извијугати, ишарати“, *изврџу-даѿи се* „изувијати се, испреплести се, савити се у смотуљак“ (РСА)

врџ m. „мали чанак, ваган од дрвета“ Пирот (РСА), *врџа* f. „id.“ (РСА), „чворновато дрво“ Лика (Ајџановић 2002), *врџа* „чворуга од ударца, к в р г а“, *врџав* adj. „к в р г а в, нераван“ Врање (Златановић), *врџав* „чворугав, кврџав“ Банија (РСА), Лика (Ајџановић 2002), „бубуљичав“ Заглавак, „брежуљкаст, валовит (о земљи)“ Врање (РСА)

на-ѿо-врѿѿи се / *наѿо̀врѿѿи се* pf. „наповрсти се, натурити се, на-врсти се“ ЦГ, Љештанско (РСА), *наѿо̀врѿѿи се* „наћи се на сметњи“ Љештанско (Тешић 1977), *наѿо̀врѿѿи се*, *наѿо̀врѿѿи се* „натурити се, поћи, кренути за неким“, „напасти, упорно навалити на некога“ Ускоци (Станић), *наѿо̀врѿѿи се* „наметнути се, натоварити се некоме на врат“: Пера ми се натоврзо да га повезем Колубара (грађа РСА), *наѿо̀врѿ се* „каприцирати се“, „узети кога на зуб; окомити се“ Васојевићи (Боричић), *наѿо̀врѿѿи се* (im)pf. „навадити се, навађивати се“ Загарач (Ћупићи 1997)

о-ѿо̀-врѿѿи, *оѿо̀врѿѿи*, *оѿо̀врѿѿи* pf. „кренути, упутити се некуд, отиснути се“: Ено се Тушиња отоврзла низ Луг — Оли ми данас отоврсти от куће?, „снаћи се, оријентисати се“, „почети много причати“, „отпочети неки посао“, „растоварити, скинути товар“: Отоврзи ми тога коња, имена ти божег!, „о д в р с т и, пустити волове из јарма или откачити их од онога што вуку“, „о д в е з а т и, откачити“: Отоврзо е возове пред колибом, „потећи, линути“: Отоврзла му крв на нос Ускоци (Станић), *оѿо̀врѿѿи* „кренути, одлучити“: Једва отоврзе једном да иде Прошћење (Вујичић)⁴⁰⁴

рас-ѿо̀-врѿѿи pf. „радити нешто, па направити неред, лом“: Милена парала наки џемпер, па растоврзла ове каснуре по цијелој кући Златибор (Миловановић 1983)⁴⁰⁵, Драгачево (грађа РСЈ), *расѿо̀врѿ*

ци“, *врџуљак* „омот, пакло (о дувану)“, *врџуљав* „кривудава, вијугав“, *врџуљаст* „кривудава, вијугав“, фиг. „заплетен, запетљан“ (РСА).

⁴⁰⁴ Облик *ѿо̀-врѿѿи* указује на то да је овде у питању елемент *-ѿо-*, уметнут између префикса *од-* и основе *-врѿѿи* (*од-ѿо̀-врѿѿи* > *о-ѿо̀-врѿѿи*), а не да се ради о проширеном префиксу *од(о)-*. Основа почиње звучним сугласником и зато није било потребе да се префиксе *од-* обезвучи.

⁴⁰⁵ Из примера се види да је значење вероватно: „разбацати“.

с̄ӣи „разбацати ствари без реда, направити неред“: Растворзено како грање по авлији, не можеш да прођеш, „започети причу без краја“: Растворзено причу још откад је био мали Рожаје (Hadžić 2003), *рас̄ӣов̄р̄з* „разбацати, растурити; распричати се“ Васојевићи (Стијовић 1990; Боричић)

у-ш̄о-вр̄з рф. „утрапити“, „з а в р с т и се у трње, лозар, конопце и сл.“ id. (Боричић)

ча-вр̄зай̄и, *чаврзгай̄и* имрф. „брбљати, причати бесмислице“ Дворска (грађа РСА)

➔ *вр̄с̄ӣи* / *вр̄с̄ӣи* имрф. „оплетати, плести“ БиХ (РСА), *вр̄с̄ӣи се* / *вр̄с̄ӣи се* „врзмати се, кретати се тамо-амо, мотати се, обилазити“, „налазити се, бавити се, задржавати се у нечијој близини“, „врзати се, врпољити се, узнемирено се помицати“, „врвети, кретати се у великом броју“ (РСА), *вр̄с̄ӣи се* „мотати се, обигравати“ Ускоци (Станић)

зав̄р̄с̄ӣи (се) рф. „упетљати се, умотати се“ Рожаје (Hadžić 2003)

нав̄р̄с̄ӣи се рф. „навадити се, окомити се; наметнути се, натурити се; почети сметати, досађивати, појавити се досађујући“ (РСА), *нав̄р̄с̄ӣи* „натаћи, наденути“, „убити“, „намаћи“, „закачити; заденути“, *нав̄р̄с̄ӣи се* „напасти, навалити на некога“ Ускоци (Станић), *нав̄р̄с̄ се* / *нав̄р̄с̄ се* „навадити се“ Загарач (Ћупићи 1997), *нав̄рзан* адј. „насртљив, наметљив“ Банија (РСА)

од̄вр̄с̄ӣи рф. „пустити волове из јарма или откачити их од онога што вуку“ Ускоци (Станић)

раз̄вр̄с̄ӣи, *раз̄вр̄з̄ем* рф. „одрешити, разрешити (некога, нешто)“: Нечија ће кучка крепати кад је и он разврзено ћесу Пива (Гаговић 2004), *раз̄вр̄з* „разбацати, растурити“, „повредити, разбити“ Васојевићи (Стијовић 1990), „id.“, „размрсити, развезати“, „распричати се“ id. (Боричић)

*вр̄зай̄и*¹ имрф. „смештати, стављати (у нешто)“, „набијати, натицати“, *вр̄зай̄и се* „бацати се“ (РСА)

*вр̄зай̄и*² (им)рф. „везати, свезати“, „заметати, приметити“, „завити, превити рану“, *вр̄зай̄и се* „привезати се, везати се“ (РСА)

вр̄зай̄и се имрф. „ићи тамо-амо, мотати се, мувати се, смуцати се, тумарати“ Ускоци (Станић), Шумадија (грађа РСА), *вр̄зай̄и* „лутати, скитати“ Васојевићи (Стијовић 1990)⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Уп. и *зав̄р̄зай̄и* имрф. „закачивати, запињати за нешто, спречавати, сметати“, *зав̄р̄зив̄ай̄и* „закачивати, запињати“ Драгачево (Ђукановић 1995); *нав̄рзан* адј. „пијан, напиток; мало пијан, припит“ Бос. Грахово, Лика, Косово (РСА); *прив̄р̄зай̄и се*

ВР(ИЈ)ЕГ- / ВР(ИЈ)ЕЗ-

ко-вријèжии се impf. „кострешити се, надизати перје, длаке, бодље и сл.“, „љутити се, дурити се“ Ускоци (Станић)

ис-ко-вријèжии се pf. „љутито, бесно погледати р а ш и р и в ш и капке, исколачити очима“, „љутито се супротставити некоме“, „испустити, истурити“ Ускоци (Станић), Унац (Јовичић), **иско-вријèжии се** „љутито, попреко погледати“, „оштро, осорно се обратити некоме, избрецнути се“ Комарница (РСА), „намргодити се, наругушити се, припремити се за тучу“ Прошћење (Вујичић)

на-ко-врèжии се pf. „окомити се на некога“ Шумадија (грађа РСА), **наковријèжии се** „најежити се“, „наругушити се, накострешити се, имати претећи изглед“, „испољити непријатељски став према некоме“, „наљутити се“ Ускоци (Станић)⁴⁰⁷

ко-врèсло / ко-вријèсло п. „повраз, узица, п о в р е с л о“ (РСА)

➔ **врèжии се / вријèжии се** impf. „ш и р и т и се у облику вреже, пуштати вреже“ (РСА) < **врèжа / вријèжа** f. „тања, већином пузава стабљика или изданак, лозица“ (РСА)⁴⁰⁸

извријèжии се pf. „погледати оштро, бесно, непријатељски, запретити погледом“, „погледати ш и р о к о отвореним очима“ Ускоци (Станић)⁴⁰⁹

навријèжии се pf. „љутито се окомити“: Ђаво ме надари, па поменук потру, а он се навријежи на ме, мишљак свашта ће бити Пива (Гаговић 2004)

врèсло / вријèсло п. „повраз; уже, узица“ (РСА)

• Псл. основе **verg-* и **verz-* у крајњој инстанци воде порекло од ие. **uer-* „вртети, савијати“⁴¹⁰. Будући да етимолошко гнездо базира-

impf. „привући се неопажено“ Колубара (грађа РСА); **врèзай се** pf. „уметати се, укључивати се (нпр. у масу народа), **врèс се** „ући у масу“ Загарач (Ћупићи 1997).

⁴⁰⁷ Уп. из истог пункта варијанту **на-ко-вријèжии се** „наљутити се, наоштрити се у љутњи, разбеснети се“.

⁴⁰⁸ И фиг. „породична грана, лоза, порекло“.

⁴⁰⁹ Уп. из истог извора други превојни облик **из-врèжии** „id.“ (< **vorg-* / **vorz-*). Континуанта ове апофонске варијанте је и именица **врèжа / врèжа** f. „врста домаће вунене тканине која служи највише за прављење чакшира“ Пљевља (РСА) (в. Петлева 1976:10; ead. 1977:49–51).

⁴¹⁰ Према класификацији Покорнија, у питању је трећа од тринаест одредница ие. **uer-* (в. Рокоту 1152).

но на овом корену обухвата основе са различитим проширењима, могуће је дати и прецизнију етимологију поменутих псл. основа: псл. **verg-* < ие. **uer-g-* „вртети“, нпр. стсл. *vrъgъ, vrěšti* „бацити“, рус. *отвѣргнуть* „одбацити“ итд., а псл. **verz-* < ие. **uer-ĝh-* „вртети, притискати, притезати“, нпр. стсл. *-vrъzъ, -vrěsti* „вез(ив)ати“, рус. *навопроз* „конопац, врпца, узица“, с.-х. *врѷјесло* „id.“ итд. (Pokorny 1154–1155; Skok III 621 s.v. *vr̥ci*, id. 629–630 s.v. *vr̥sti se*; детаљно в. Іліади 2001:44–64).

Словенске континуанте ових двеју индоевропских основа карактерише изузетна формална и семантичка сличност, због чега је у процесу формирања и развијања одговарајућих прасловенских и, доцније, словенских лексичко-семантичких гнезда могло доћи до њиховог међусобног укрштања и преклапања⁴¹¹. На псл. равни образовани су и аблаутни редови **verg-* : **vorg-* : **vъrg-*⁴¹² и **verz-* : **vorz-* : **vъrz-*⁴¹³, чиме је отворен пут даљим прожимањима нових, а у суштини генетски врло блиских творевина. Немогућност њиховог прецизног разграничавања вероватно је и довела до тога да се као једно, заједничко гнездо разматрају облици окупљени око псл. **verg-* / **verz-*: цсл. *отвѣрѷтити* „одвезати“, *уврѷтити* „свезати“, *поврѷзти* „id.“, с.-х. *врѷжа* „пузава стабљика, лозица“, рус. дијал. *повересло* „повез, врпца“, *верѷжитъ* „сукати, упредати (нити)“ итд., **vorg-* / **vorz-*: с.-х. *врѷжа*

⁴¹¹ Тако нпр., анализирајући словенске континуанте ие. **uerĝh-*, Калашников констатује да је у словенским језицима преовладало значење „везати, везивати“, и да се оно изводи како од „вртети, окретати“, тако и од „стискати, гњечити“. У светлу ове чињенице аутор посебно скреће пажњу на лексику која је сачувала стару семантику врћења, обртања, нпр. с.-х. *вр̥сти се, вр̥зати се*: Три се жене око куће врзају, *вр̥за f., вр̥зало n.* (Калашников 1994:81), карактеристичну за континуанте ие. **uerĝ-*.

⁴¹² Уп. **vorga* (буг. *вр̥га*): **vъrga* (буг. дијал. *вр̥рга*), у вези са **vъrgъ* (према **vergti*), **vъrgnъti*, **vъrgati* (буг. *вр̥ргам* „бацати“) (Варбот 1984:79). Ауторка сматра да је варијанта с апофонским **o* псл. дијалектизам а да друга, познија, може бити резултат трансформације прве варијанте (l.c.).

⁴¹³ Уп. **povorzъ* (с.-х. *ѷовраз*) : **poverzъ* (с.-х. *ѷовријез*) : **povъrzъ* (с.-х. *ѷоврз*), у вези са **vorziti* (с.-х. *ѷѷвр̥зѷити*) : **verzti* : **vъrzъ, *vъrzti* (с.-х. *вр̥зем се, вр̥сти се, ѷовр̥сти*) : **vъrzati* (с.-х. *вр̥зати*) : **vъrznъti* (Варбот 1984:100–101). Ауторка сматра да су варијанте с вокализмом у степену **e* и у степену редукције највероватније настале као резултат трансформације псл. **povorzъ* (с апофонским степеном **o*). Одсуство у с.-х. језику глагола с вокализмом **e* њу наводи на мисао да с.-х. *ѷовријез* хронолошки претходи формирању инфинитива *вр̥сти* (уместо очекиваног **вријесѷи*), тј. да је тај облик можда познопрасловенски. Идентичну варијантност Варбот види и у именима са суфиксом *-slo* — **povorzslo* : **poverzslo* (с.-х. *ѷовријесло*) : **povъrslo* (с.-х. *ѷоврсло*), сматрајући да је овде најстарија варијанта вероватно **poverzslo*. Варијанта **povъrslo* може бити како паралелно образовање од основе садашњег времена, тако и последица касније трансформације варијанте са степеном **e* (l.c.).

„врста домаће вунене тканине“, блр. *заваражски* „капија од размакнутих штапова“, укр. *ворóза* „конопац, врпца, узица“, *навороз* „id.“, пол. *powróz* „конопац, уже“, струс. *поворозти* „свезати“ итд., **vьrg-* / **vьrz-*: с.-х. *вр̀зина* „ограда од трња, грања или врљика“, *вр̀гѹлька* „трака на сламном шеширу, исплетена од сламе“, *вр̀гѹлак* „омот, пакло (о дувану)“, буг. дијал. *варзул'ка* „чвор у пређи или тканини“, укр. *вѣрглик* „справа за плетење опанака“, струс. *вѣрзати* „вез(ив)ати“, рус. дијал. *верзея́* „ограда од полеглог коља“, *верзни* „опанци“ итд. (уп. Петлева 1977:50; Куркина 1974:79).

Псл. основа **verg-* / **verz-*, са апофонским варијантама **vorg-* / **vorz-* и **vьrg-* / **vьrz-*, спада међу основе које лако подлежу експресивном префигирању. За њу се везују скоро сви познати експресивни префикси: *ка-*, *ко-*, *ча-*, *че-*, *ѿо-* итд.

Облик *к̀авргати* рашчлањава се на префикс *ка-* и основни глагол *вргати* < **vьrgati* (Куркина 1974:80), који се у с.-х. језику сачувао само са суфиксалним проширењима, уп. *врг-уљ-ати*, *врг-уд-ати*. Скок сматра глагол *к̀авргати* деноминалом од *к̀аврга* „надимак малом човеку“, „посуда од липове коре на извору, да се њом пије вода“. Облик *к̀аврга* пак доводи у могућу везу са *к̀вр̀га* „чвор на дрвету“, помишљајући да је могао настати уметањем *а*. Сâм облик *к̀вр̀га* „чвор“ сматра сродним са *грча*, *кр̀га*, *х̀р̀га* (*р̀га*), *врка* (*вр̀ж*, *фр̀ж*) „id.“ и све заједно их своди на ие. корен **ger-* „окретати“ или *(*s*)*ger-* са проширењем *-k* (Skok I 611–612 s.v. *gřč*)⁴¹⁴.

Сасвим другачије тумачење за с.-х. *к̀вр̀га*, слн. *к̀вр̀га* „чворић“ нуди Куркина, тумачећи их као образовања са крњим префиксом *ка-* или *ко-* < **ка-вьрга*. Да је ово тумачење исправно потврђују истозначни облици без префикса *k*⁴¹⁵, уп. с.-х. *вр̀га* „чворуга од ударца, к в р г а“, буг. *в̀рга* „отеклина на глави или телу“ < **vьрга*⁴¹⁶ (Куркина 1974:79–80; Куркина 1986:110; Куркина 1992:189).

На аналоган начин може се објаснити и облик *ч̀вр̀га* < **ча-вьрга* (**че-вьрга*), са крњењем префикса **ча-* (**че-*) или, можда, од **чь-вьрга*⁴¹⁷.

⁴¹⁴ Уп. још и Skok I 541 s.v. *-ga* (у овој одредници у речи *к̀вр̀га* издваја суфикс *-ga*), II 254 s.v. *kvoga* (само наводи потврде, без објашњења).

⁴¹⁵ Префиксално *k-* на прасловенском плану може да се реконструише и као **к̀ь-*, уп. нпр. **к̀ьмѣтити*, **к̀ьнадити* (ЭССЯ 13:198).

⁴¹⁶ Уп. са другим вокализмом буг. *вр̀ага* „отворена рана“, „плик, кврга, гука“ < **vorga* : **vergti*, **vьrgnотi*, **vьrgati* (Варбот 1984:79).

⁴¹⁷ О псл. префиксу **чь-* (као редукованој варијанти **че-*) в. ЭССЯ 4:146 s.v. **чьмѣтити*. Скок такође доводи у везу *ч̀вр̀га* (али у значењу „комад“) са *к̀вр̀га*, претпоостављајући другу етимологију (Skok I 345 s.v. *čvôr*).

Што се пак тиче именице *ка̀врга* која, поред поменутих, има и значења „зидарска посуда, чанак за захватање и набацивање малтера“, „мања примитивна посуда, чанче“, постојање семантички готово истоветних облика *вр̑г* „мали чанак, ваган од дрвета“, *вр̑га* „id.“ јасно говори да се и у њој издваја префикс *ка-* додат на основу *врг-*, па би се такође могла свести на псл. **ka-vьrga*⁴¹⁸.

Иста творбена подела и слична псл. реконструкција, само са другим префиксом — **ča-vьrga*, важи и за семантички готово истоветан облик *ча̀врга* „половина коре дулека, тикве“ (у питању је примитивна посуда).

На аналоган начин облик *кòврга* „извијени, заковнути предмет“ творбено се рашчлањава на **ko-vьrga*, иако се он у ЭССЯ неоправдано смешта s.v. **kovьrkati* (ЭССЯ 12:18).

Овој групи лексема несумњиво припада и именица *човр̑га̑н* „лопатица за брашно“, код које се испред основе *врг-* јавља префикс *чо-*. За разлику од претходних, облик са иницијалним *чо-* не може бити прасловенски. У питању је вероватно локална иновација, карактеристична за говоре југоисточне Србије, у којима су честа образовања са префиксом *чо-*⁴¹⁹. Исти префикс јавља се и у облику *човр̑ган* т. „весела̀к“.

У облику *чевр̑га̑н* „окретан дечак у време пубертета“ испред основе *врг-* уочава се префикс *че-*. У погледу порекла, типа префиксације и семантике — последња два облика имају паралеле у рус. *чиверга́* „трчка̀рало“ (Фасмер IV 358)⁴²⁰ и каш. *skov̑rga* „живахан дечко који воли бучно весеље, враголан“ (< **sko-vьrga*)⁴²¹, за префикс *sko-* уп. рус. дијал. *сковерзень* „дете које немирно лежи, које се преврће“ (Куркина 1981:335), уп. такође и рус. дијал. *куверзень* „живахно, несташно дете“ (Петлева 1996:36). С.-х. именице *вр̑зиновац*, *вр̑зиновић*, *вр̑зиња̀к* „обеша̀к, мангуп, немирко, несташко“ (РСА) показују да се исто значење реализује и у облицима без експресивних префикса.⁴²²

⁴¹⁸ Чак и облик *ка̀врга* у значењу „надимак малом човеку“ има свој еквивалент без префикса, уп. буг. *вр̑рга* „низак, закржљао човек“ (БЕР 1:209).

⁴¹⁹ Уп. *чо-вр̑ка* 3. sg. „чепрати; дубити“, *рас-чо-вр̑љи* „направити неред, растурити“, *рас-чо-вра̑йи* „провртети већу рупу него што треба“, *чо-вр̑ља̑* „чепрати“, *у-чо-вр̑љи* „усправити, укрутити“ Тимок (Динић 1988), *чо-бр̑ља̑* „чепрати (о кокоши)“, *чо-вр̑дало* п. „батина“, *чо-вр̑љи* „искривљавати, кривити“, *чо-вр̑љи се* „кривити се; плазити се, ругати се“, *на-чо-вр̑љ* adv. „накриво, наопако, устрану“, *у-чо-вр̑чи (се)* „подићи (се); предузети нешто“ Црна Река (Марковић 1993).

⁴²⁰ Фасмер, додуше, префиксални елемент *чи-* тумачи као речцу *чи* „ли“ (l.c.).

⁴²¹ Другачију, мање убедљиву етимологију кашупске речи предлаже SEK IV 285–286.

⁴²² Наведени префигирани примери имају свој творбено-семантички пандан у облику образованом од друге основе и са другим префиксом, али по истом творбеном

У облику *найовр̀сти се* издваја се елемент *-ио-*, уметнут у структуру глагола *навр̀сти се* (Петлева 1986:200). Искључиво на основу с.-х. потврда реконструира се псл. **natovьrzt'i se*, које се тумачи као изведеница од *na-* и **vьrzt'i (se)*, са уметнутим *-to-*, уз напомену да је старина облика проблематична (ЭССЯ 23:164). Интересантно је да елемент *-ио-* алтернира са „нормалним“ префиксима, уп. *на-до-вр̀сти се / над̀двр̀сти се* „спопасти, закупити (некога)“, *на-ио-вр̀сти се / найд̀вр̀сти се* „натурити се, надовезати се на нешто, на некога, закупити, спопасти кога чиме не поштајући, не остављајући на миру, навр̀сти се“ В. Пчелице, Крагујевац (РСА)⁴²³. Елемент *-ио-* умеће се и после префикса *од-*, *раз-* и *у-*, уп. *о̀идвр̀сти, рас̀идвр̀сти, у̀идвр̀сти*.

Глагол *чаврза̀ти* може се разложити на префикс *ча-* и основу *врза̀ти*. Као његово исходиште могао би се претпоставити псл. облик **če-vьrзati* (са каснијим преласком иницијалног *че-* > *ча-* под утицајем синонимног *чаврља̀ти*) или пак псл. облик **čь-vьrзati* (са вокализованим полугласом у с.-х. језику). У глаголу се чува једно од значења ове основе — „брбљати“, уп. рус. *вѣрзѣть* „говорити глупости, лагати“ (Куркина 1974:79; Жакова 1975:200), блр. дијал. *вѣрзѣ* „човек који говори глупости“, *вѣрзѣя* „брбљање, измишљотине“, чеш. морав. *vrázit hubú* (jako dvěmi) „hubu otvígati, прекомерно брбљати“⁴²⁴ (Калашников 1996:300–302). Анализирајући псл. гнездо глагола **verzti* Калашников констатује да су у праисточнословенским дијалектима била распрострањена образовања са префиксалним елементима **ka-*, **ko-* типа **kavьrza* (Калашников 1994:85), уп. и **kovьrza*, **kovьrзati / *kovьrзiti*, **kovьrзьнѣ(jь) / *kovьrзьна* (ЭССЯ 12:18–19). Ова образовања очувала су се и у савременим источнословенским језицима, уп. рус. *каверза*, *каверзни*, *коверзень* (Фасмер II 153, 271), укр. *каверза* (ЕСУМ 2:335), блр. *каверза*, *каверзня*, *кавярза*, *кавярзаць* (ЭСБМ 4:19, 22–23). Глагол *верзѣть* у руском има изузетне предиспозиције за експресивно префигирање, уп. *чи-верзѣть* „врпољити се, бактати

моделу — *ко-вр̀цан* „нештан младих, ђаволаст дечко, враголан“ Пива, уп. *вр̀ца̀ти* „покретати се брзо, нагло“ (РСА).

⁴²³ Уп. *найовѣ̀ла̀ти* „спопасти, обузети“ Далм., *найовѣ̀ла̀ти се* „наметнути се, натурити се, навр̀сти се, наповр̀сти се“: Наповѣ̀лати [значи] много говорити о једној ствари, „доћи, надати се“: Што ми се нешто наповѣ̀лало, па стално гријешим Црквичко Поље, Пива, *найд̀вра̀нѝти* „навалити, спопасти, закупити“ Дворска, Јадар, „научити, навикнути на нешто“ Дивосело, Лика (РСА).

⁴²⁴ Овај облик може бити и ономатопеја, будући да у чешком постоје два глагола *vrzati*: један ономатопејски са значењем „шкрипати“ и други као континуанта псл. **vьrзati* „везивати, стезати“ (l.c.).

се, комешати се“, *шá-верзитъ* „сплеткарити, оговарати“, *ши-верзитъ* „сметати другима“⁴²⁵ (Фасмер IV 358, 393, 436; в. и Горячева 1982:113; Петлева 1974:209; Куркина 1981:22).

Скок тумачи облик *чаврзгаѿи* као ономатопеју (Skok I 300–301 s.v. *čâvka*).

Будући да постоји потпуни семантички паралелизам облика *исковријежѿи* : *извријежѿи*, *наковријежѿи* се : *навријежѿи* се, јасно је да је облик *ковријежѿи* образован додавањем префикса *ко-* на основу *вр(и)ег-*, уп. и *увријежѿи* се „укоренити се“, *вријежѿи* (неслогу) „ширити“ (Skok III 621 s.v. *vřci*), такође *врѣжа* / *вријежа* „пузава стабљика или изданак, лозица“ (Skok III 628 s.v. *vrijěža*).

Правилност предложеног рашчлањавања глагола *ковријежѿи* се потврђује именица *коврѣсло* / *ковријѣсло* „повраз, узица, повресло“ (: *врѣсло* / *вријѣсло* „повраз; уже, узица“) < псл. **koverzslo*, у којој се такође издваја префикс *ко-* (ЭССЯ 12:13; псл. облик реконструисан је само на основу с.-х. потврда, али се као паралела наводи и каш. *kowrzqsto*). Префикс *ко-* алтернира са префиксом *ѿо-*, уп. *ѿовријѣсло* (в. Skok III 18–19).

Поред већ поменутих облика *изврѣжѿи* „погледати бесно, непријатељски“, „урадити како не ваља“ и *врѣжа* „врста домаће вунене тканине“ (в. нап. 409), континуантама основе **vorg-* / **vorz-* могла би припадати и именица *кѡвраг* т. „крупан и густ коров, травуљина; шипраг, шикара“⁴²⁶ БиХ, ЦГ, зап. Србија, уп. *врѣга* f. „њива направљена од ливаде скидањем и спаљивањем бусења (ради ђубрења)“, *врѣжѿи* impf. „правити врагу, скидати и спаљивати бусење ради претварања ливаде у њиву“ ЦГ (РСА). Значење глагола *врѣжѿи* (< **voržiti*) директно је повезано са глаголом **verg'ti* „бацати“ (в. Куркина 2000:565). Наиме, у појединим словенским дијалектима глагол на *-pŕti* у комбинацији са префиксом **jъz-* (**jъzvъrgnŕti*) означава процес обрађивања земље, уп. чеш. *vrhnouti pole, strnisko* „узоровати ледину“, дијал. *zvrhnút' pole* „узоровати поље“ (l.c.). Дакле, ако *врага* означава њиву очишћену од бусења траве и корова, онда *ковраг* (< **ko-vorgъ*)⁴²⁷ означава сам тај коров и травуљину који се при крчењу скидају и о д б а ц у ј у. У формалном погледу пандани овом с.-х. облику (али са другим префиксом) јесу слн. *izvrâg* „и з б а ц и в а њ е“,

⁴²⁵ У погледу значења уп. с.-х. *заврзѿи* „сметати“.

⁴²⁶ Такође и „биљка из фамилије Umbelliferae“, *кѡвражина* „id.“ Херц. (РСА), уп. и *сковраж* „ждраљевина, Galega officinalis“ (Илијад 2001:59).

⁴²⁷ Исти псл. предложак претпоставља и Илијад 2001:59, наводећи још и назив њиве у Метохијском Подгору *Коврѣге*.

стсл. *из-врагъ* „побачај; недоношче“, струс. *из-ворогъ* „id.“ (ЭССЯ 9:99; в. и Skok III 621), док као семантичка паралела може послужити с.-х. *врѣзина* „место обрасло густим шипрагом, павити, врежама од купина и сл., честар“ (РСА), слн. *svržíka* „сува гранчица“ (Куркина 1974:80). Могло би се претпоставити да је префикс *ко-* у облику *ко-враг* употребљен да би се њиме истакла и појачала негативна семантика речи.

Анализиране лексеме сврставају се у неколико семантичких група, формираних на бази значења исходишних ие. основа **uerg-* „вртети, савијати“ и **uergĥ-* „вртети, савијати“, „стискати, стезати, гњечити“.

Прву групу сачињавају лексеме са значењем „плести, вести“, одакле се у једном правцу развија низ „уже, коноп“⁴²⁸, „нешто сплетено“⁴²⁹, „обмањивати“ (Куркина 1974:79). Овој групи (осим непрефигираног *врѣсти* „плести“), припадају облици *кавргаѣи* (додуше, са значењем „прести“, али у типолошком смислу у питању је иста семантика)⁴³⁰ и *ковријесло*.

У јужнословенским језицима развио се читав низ лексема са значењем „нешто испупчено“, „натеклина“, „израслина, кврга“ (в. Куркина 1974:79–80), у који се савршено уклапају с.-х. *кврга*, *чврга*. Куркина овој групи придружује и глагол *кавргаѣи* истичући да он, као и буг. *варзъл’ка* „чворић у пређи или тканини“, садржи оно основно семантичко обележје — „задебљање“, „неравнина“, које повезује сва наведена образовања (I.c.). Префикс *ка-* у *кавргаѣи* као да потенцира негативну нијансу значења „н е ј е д н а к о, н е р а в н о прести“, уп. блр. *скавярзаць* „невешто радити (плести, шити)“ (Куркина 1981:335).

У облицима *чаврзаѣи*, *ојдѣврѣсти* „почети много причати“, *расѣовѣрз* „распричати се“ реализује се једно од значења карактери-

⁴²⁸ Тако су, нпр., у гнезду **verzti* заступљени називи конопа, врпце, плетенице, уп. **vorza* (укр. *ворóза* „конопац или каиш на бичу којима се удара“), **pavorzъ* (рус. дијал. *пáвороз* „врпца, трака“), **povorza*, **povorzъ*, **ivorzъ* (стпољ. *uwroz* „конопац, уже“), **verzslo* (с.-х. *вријѣсло*), **obverzslo*, **poverzslo* итд. (в. Калашников 1994:85).

⁴²⁹ Као примере реализације овог значења Куркина наводи конкретне реалије, нпр. рус. *верзни* „опанци од лике“, али у с.-х. језику су се развила и метафоричка значења, уп. *заврза* f. „смущена, сметена, заостала особа“, *заврзан* m. „онај који је нејасан, мутан, петљанац“ Пива (Гаговић 2004), „глупак, сметењак“, *заврзан* „id.“, *заврзѣнче* p. „глупо, ’завезано’ дете“ итд. Ускоци (Станић), *завржѣн* adj. „неумешан, неспретан, сметен“ Љештанско (Тешић 1977), *сврзѣв* „неуредан, запуштен“ Драгачево (Ђукановић 1995).

⁴³⁰ За глагол *кавргаѣи* важи исто што и за глагол *врндаѣи* „прести“. Његово значење у разматраној групи лексема може се сматрати каснијом иновацијом (в. **врдати**).

стичних за глагол **verzti* — „брбљати“, које се као секундарно развија од основног „везати“ — с.-х. *вр̑зати*² „везати, свезати“ (РСА), уп. рус. *вѣрзѣть* „говорити глупости, бесмислице“, а као семантичку паралелу уп. с.-х. *развезати* „распричати се“.

Називи реалија *ка̀врга* „чанче“, „посуда од липове коре којом се пије вода“, „зидарска посуда, чанак за за х в а т а њ е и н а б а ц и в а њ е малтера“, *ча̀врга* „половина коре дулека“ и *човр̀гань* „лопатица за брашно“ мотивисани су, с једне стране, значењем *вр̑зати*¹ „смештати, стављати (у нешто); набијати, натицати“, уп. *вр̑г* „старинска мера за за п р е м и н у, ока“ (РСА), а с друге — обликом предмета, уп. *кòврга* „и з в и ј е н и, заковрнути предмет“⁴³¹, *вр̀гань* „ралица, главни део рала“: Искривне му ноге ка’ два вр̀гња Пољица (РСА). Значење „крив“ развило се из значења ие. **uer-* „сави(ја)ти (се), пови(ја)ти (се), сагибати (се)“.

Семантизам „крив“ вероватно лежи и у основи облика *ка̀врга* „надимак слабо развијеном, малом човеку“⁴³², уколико није у питању метафора „мали предмет (посуда, чанче)“ > „мали човек“, уп. *йикавац* „опушак од цигарете“ > „мали човек“. С друге стране, ни семантички помак „чвор, кврга“ > „мали човек, животиња“ није усамљен, што показује буг. *вр̀рга* „обао израштај на стаблу дрвета“ > „низак човек“⁴³³ и с.-х. *х̀рга* = *р̀га* „чвор“ > „невелик коњ, кљусе“ (Skok I 611–612 s.v. *gȓč*). Већ је и Скок довео облик *ка̀врга* у везу са *квр̀га* „чвор на дрвету“, али само на формалном плану (в. горе).

Полазећи од чињенице да је за читаво гнездо ие. **uer-* „вртети“ карактеристичан семантички развој „вртети, савијати“ > „бацати“ (в. Варбот 1978:33), јасно је да за значења *на̀йовр̀сти се* „навалити се, наметнути се“, *о̀йовр̀сти* „упутити се“, *рас̀йовр̀сти* „разбацати“, *исковријежисти* „исколачити очи“ треба претпоставити управо међукарику „бацати“ — ово значење посведочено је у облику *вр̑зати се* „бацати се“ — из које се легитимно развијају поменута значења⁴³⁴.

Семантика исходишног глагола **verg'ti* „бацати“ садржи у себи и могућност преласка ка значењу „кретати се“ > „покретан“ > „окре-

⁴³¹ У прилог овој могућности говоре потврде изнете s.v. *hȓg* са општим значењем „посуда“ (в. Skok I 686–687).

⁴³² Уп. и буг. дијал. *човр̀гань* „ситан човек“ (Глиаді 2001:63).

⁴³³ Развој значења у супротном смеру реализован је у буг. *вр̀рга* „квр̀га“ > „снажан, јак човек“ (у тајном језику) (БЕР 1:188).

⁴³⁴ Исти семантички развој остварен је и код облика са основом *вр̑љати*, уп. *на̀йовр̀љати се* „бити коме на терету“, *заковр̀љати* „запутити се, поћи“, *исковр̀љати* „исколачити очи“ (в. *вр̀љати*).

тан, спретан“, уп. мак. *вражи* „ужурбано трчкарати, комешати се“, „врпољити се, мрдати нечим“, буг. дијал. *вражем* „много говорити“, „брзо мицати рукама и уснама“ (Куркина 2000:564). Управо оваквим семантичким развојем објашњава се значење облика *чевр̄г̄ан* „окретан дечак у време пубертета“ и *човрг̄ан* „веселјак“.

Семантизам „ширити се“ могао је послужити као основа за развој значења глагола *ковријежии се* „кострешити се“ > „љутити се“. Детаљније в. Бјелетић 2003а.

14) ВРДАТИ

- за-ко-вр̀да̀ти* pf. „увити, засукати (о роговима)“, *зако̀вр̀да̀ти се* „израсти у облику спирале, усукати се, увити се“ Ускоци (Станић), *зако̀вр̀ду̀је* 3. sg. impf. „закерати, замерати“ Тимок (Динић 1988)
- зако̀вр̀-н-да̀ти се* pf. „разбарушити се, замрсити се (о коси)“ Дучаловићи (РСА)
- ла-вр̀да̀ти* impf. „чинити, радити нешто како било“, „причати којешта“, „ићи куд било, лутати“, *лавр̀-н-да̀ти* „id.“ Ускоци (Станић)
- ља-вр̀да̀ти* / *љавр̀да̀ти* „ићи тамо-амо, шврљати, лутати“ id. (ibid.)
- лѐ-вр̀да̀ти* impf. „мицати, окретати, расклимавати“: Овај се шораф леврда Озаљ (Теџак 1981)
- че-вр̀да̀и* / *чевр̀нда̀и* m. „увојак, коврца, прамен“ Ускоци (Станић)
- чо-вр̀да̀ло* n. „батина“ Црна Река (Марковић 1986)
- ша-вр̀да̀ти* impf. „трчати амо-тамо“ (у нар. загонеткама), *шавр̀дѝти* „играти речима“ (RJA), *шавар̀да̀и* „несређено говорити или радити“ Брусје (Dulčići 1985)
- шавр̀дало* n. „име зецу у загонци“ (RJA), *шавар̀да̀ло* „шеврдало; превртљивац“ Брусје (Dulčići 1985)
- ша-ла-вр̀да̀ти* impf. „извлачити се, врдати“, „лутати тамо-амо“ Ровца (Бјелетић 1993:38)
- на-ша-ла-вр̀да̀ти* pf. „слагати“ (Skok III 379 s.v. *šalabazati*)
- ше-вр̀да̀ти* impf. „мицати се амо-тамо“ (RJA), „лутати, ићи тамо-амо“ Шабац (грађа ЕРСЈ), „id.“, „врдати, извлачити се“, „говорити час једно час друго“ Ускоци (Станић), Ровца (Бјелетић 1993:38), *шевр̀да̀и* „кривудати у ходу“, „врдати, избегавати“ Васојевићи (Боричић), *шевр̀да̀ти* „кривудати у ходу“ Рожаје (Hadžić), **шевр̀да̀ти*: Коино не ходе правы^м пџте^м ... него шеврдаю овамо онамо Венцловић (Јовановић 1911:294), *шевр̀дам* 1. sg. „изврдавати“ Лесковац (Митровић), *шевр̀да* 3. sg. „ходати пијано, лево-десно“, фиг. „не држати реч“ Пирот (Златковић 1990)
- до-ше-вр̀да̀ти* pf. „доћи кривудајући, посрћући“ (РСА), Ускоци (Станић)
- за-ше-вр̀да̀ти* „почети шеврдати, почети се кретати тамо-амо“ (РСА)
- на-ше-вр̀да̀ти се* „издовољити се шеврдајући, изврдавајући“ (РСА)

од-ше-вр̀даџи „одшврљати“ Ускоци (Станић)

уз-ше-вр̀даџи се „ушепртљати се“ id. (ibid.)

шев̀рдан m. „помични део изнад предњих точкава на запрежним колима“, и као надимак Рожаје (Hadžić), *шев̀рдан* „превртљивко“ Лесковац (Митровић), *шев̀рдуља* f. „женско чељаде химбене ћуди“ (RJA)

ше-ле-вр̀даџи / *шелевр̀даџи* impf. „шврљати, лутати“, „којекако, немарно радити“ Ускоци (Станић)⁴³⁵, *шелевр̀даџи* „климати, ићи лево и десно“ јуж. Шумадија (грађа РСА)⁴³⁶

шо-вр̀да 3. sg. impf. „врлудати, кривудати“, „избегавати прави одговор, околиштити“ Тимок (Динић 1992)

на-шо-вр̀да 3. sg. pf. „нашкрабати; написати“, *нашов̀рда се* „избацити измет сложен као уже“, *нашов̀рдан* adj. „нажврљан, нашкрабан; написан“ id. (ibid.)

шо-вр̀даљћа f. „она која шеврда, врлуда“, „вијуга, кривина“ id. (Динић 1988)

?з-вр̀даџи impf. „причати којешта“, „ићи тамо-амо без циља, лутати“, *звр̀ндаџи* „id.“ Ускоци (Станић)⁴³⁷, *звр̀ндаџи* „id.“; беспосличити“ Загарач (Ћупићи 1997), *дозвр̀ндаџи* pf. „дотрчати, доћи, дојурити“ Пива (Гаговић 2004)

звр̀дџв, *звр̀ндџв* m. „луталица, скитница“, „нерадник, беспосличар“, „онај који прича којешта“ Ускоци (Станић), бачки Буњевци (Reić/Vašlija), Мачва (грађа ЕРСЈ), *звр̀ндџв* Васојевићи (Боричић), Рожаје (Hadžić), *звр̀ндџв* Загарач (Ћупићи 1997), *звр̀ндало* n. id. (ibid.)

?ш-вр̀днџи pf. „шмугнути, клиснути“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

?ш-вр̀ндаџи impf. „радити неозбиљно и невешто какав ситан, незнатан посао у кући“ (RJA)

➔ *вр̀даџи* impf. „ићи, кретати се мењајући правац, ш е в р д а т и“, „у неком одређеном простору мицати се, кретати се“, „уклањати се, скретати у страну, удаљавати се“, „бити несталан, недоследан; бити превртљив; бити неверан (о мужу или жени)“, „избегавати да се каже истина, лагати“, „одуговлачити да се нешто

⁴³⁵ Уп. из истог извора у истом значењу облик *шеле-бр̀даџи*.

⁴³⁶ Није јасно спада ли овамо придев *селевр̀дасџи* „неозбиљан“ Бачка (грађа ЕРСЈ).

⁴³⁷ Поред наведеног значења, глагол *звр̀ндаџи* у Ускоцима има и значење „зужати, зунзурати (о муви, авиону)“, фиг. погрд. „причати шта било, наклапати“. Очито је да се овде ради о ономапоеји (в. Skok III 668 s.v. *zvřcati*), па се може претпоставити да су се у једном облику спојила два по пореклу различита глагола.

уради; извлачити се од неке обавезе“ (РСА), Војв. (РСГВ), Поткозарје (Далмација), *вр̀да̀йи* Ускоци (Станић), Ровца (Бјелетић 1993:38)

заврда̀йи рф. „почети изврдавати“, „(нечим) почети померати (нешто), почети мицати“ (РСА)

изврда̀йи „вешто се извући из каквог тешког положаја, избећи нешто неповољно“, „довести у велики неред, испреметати, испретурати“ ЦГ (РСА)⁴³⁸

вр̀нда̀йи impf. „прести на велико вретено“⁴³⁹, „рђаво прести“ Левач, „кретати се тамо-амо, мотати се, вртети се, обилазити“⁴⁴⁰, *вр̀нда̀йи се* „id.“ Лика, „драпати се, много се чешати“ Крагујевац (РСА), *вр̀нда̀йи* „преметати, пребацивати“ Барања (Sekereš 1977)⁴⁴¹, *вр̀нди* 3. sg. „окретати се као чигра“, „правити се важан“, „беснети (о жени)“ Пирот (Златковић 1990)

навр̀нда̀йи рф. „напрести, произвести много пређе, али непажљиво и слабо“ (РСА), *навр̀нда̀йи* „набацити, навалити; наслагати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

вр̀нда f. „немиран човек“ Бабушница (грађа РСА), *вр̀нда* n. „чигра“, „превртљива и неморална особа“, „проститутка“ Пирот (Златковић 2004)

• У основи свих наведених облика лежи глагол *вр̀да̀йи* < псл. **vr̥dati* < ие. **uer-d-* (Варбот 1980:19–21; Петлева 1983:26–28; Куркина 1992a:60; детаљно Гіладі 2001:38–44)⁴⁴². Скок само помиње овај

⁴³⁸ Није јасно спада ли овамо и *завр̀дѝйи се* „уљуљати се, успавати се“ (РСА), иако га Петљова укључује у породицу глагола *вр̀да̀йи* (Петлева 1983:27). Уп. и *вр̀далама*, *вр̀долала* f. „превртљивац, непоуздан човек“, „онај који се извлачи од посла, забушант“, „извлачење, изврдавање, избегавање обавеза“, *вр̀далала* „id.“ (РСА), уп. семантички слично *вр̀шолома* „превртљив, површан и ђудљив човек“ Пирот (Златковић 1990).

⁴³⁹ Овамо свакако и *фр̀нда̀йи* „коврчати вуну“ Водице, одатле *фр̀нда̀ло* „справа за коврчање вуне“, *Фр̀ндар* презиме породице у чијој се кући некада коврчала вуна (в. Skok I 532).

⁴⁴⁰ Глагол *вр̀нда̀йи* има и следећа значења „производити нарочити звук (као мачка кад преде, вретено, чигра и сл.), зврјати, брујати“, фиг. „брбљати, нагваждати, торокати“ (РСА). За њега важи исто што и за глагол *звр̀нда̀йи*, в. горе.

⁴⁴¹ За ово значење уп. слн. *vōrdati* „претурати, преметати“, које такође спада у континуанте псл. **vr̥dati* (в. Варбот 1980:19; Петлева 1983:28; Куркина 1992a:60).

⁴⁴² Дилему између **vr̥dati* и **vr̥dati* као могућих псл. реконструкција разрешава рус. дијал. *кувердаты* „климати“ које недвосмислено указује да је псл. праоблик садржавао *ь* на месту редукованог вокала (Петлева 1983:28). У једном свом ранијем раду Куркина, следећи тумачење дато у речнику Ивековића и Броза, третира облик

глагол, без тумачења, наводећи као његову потврду и облик *врндаиши*, са уметнутим *н* пред денталом (Skok III 622 s.v. *vr̃ndati*).

Испред основног *врдаиши* алтернирају префикси *ко-*, *ла-* / *ља-*, *ле-*, *че-*, *чо-*, *ше-(ле-)*, *ша-(ла-)*, *шо-*.

У литератури се издваја префикс *ко-* у облицима *заковрндаиши се* (Петлева 1983:27) и *заковрдује* (Бјелетић 1994а:356). Као паралелу уп. рус. дијал. *кувердать* „климати“, у коме се издваја префикс *ку-* и основа *вердать* < **vr̃rdati* (Петлева 1983:26–28), укр. *коверда́* „глу-пост, бесмислица“ (ЕСУМ 2:483)⁴⁴³, *кувѐрдя* „неуредно одевена жена“, *кувѐрдь* узвик при наглој паду наглавце (ЕСУМ 3:121)⁴⁴⁴.

У облику *лаврдаиши* издваја се префикс *ла-* (в. Бјелетић 1993:38), који алтернира са *ле-* у *леврдаиши*. Варијанта *ља-* је само последица умекшавања у конкретном говору, уп. *ла̀рга* : *ља̀рга* „велики труп, батина“ Ускоци (Станић).

Именица *чеврдаиш*, *чеврндаиш* „увојак, коврца, прамен“, у којој се издваја префикс *че-*, вероватно стоји у вези са глаголом *заковрндаиши се* „разбарушити се, замрсити се (о коси)“.

О облику *човрдало* в. Бјелетић 1994а:356. У питању је префикс *чо-*, који нема псл. старину.

О облицима са префиксом *ше-* (углавном о глаголу *шеврдаиши*) в. Москов 1965:71; Петлева 1974:209; Петлева 1983:26–28; Куркина 1982б:184 (и о *шаварда̀ло*); Куркина 1992а:60 (и о **skovorda*, образованом од исте основе са префиксом **sko-*)⁴⁴⁵; Бјелетић 1993:38; Бјелетић 1994:268; Бјелетић 1994а:355–356.

Скок сматра да је облик *шеврдаиши* настао укрштањем *шевѐљи-иши* и *врдаиши* (Skok III 390 s.v. *ševèljiti*), а облик *нашалаврдаиши* тумачи

врдаиши, *вр̃днуиши* као фонетску варијанту од *мрдаиши*, *мр̃днуиши* (Куркина 1974а:216), што Петлева с правом одбацује (Петлева 1973:51, нап. 65).

⁴⁴³ Реч се третира као нејасна. Настала је можда укрштањем именице *коверза́* „id.“ са рус. *каварда́к* „неред, збрка, гужва, пометња“, а није искључена ни могућност везе са *ковирта́ти* „брбљати, причати“ (l.c.).

⁴⁴⁴ Први облик се третира као нејасан, а други као позајмљеница из руског, при чему се упућује на рус. *кувѐрда́ться* „превртати се“, *кувѐрда́ть* „бацати палицу“. Аутори ЕСУМ сматрају ове глаголе недовољно разјашњенима, упркос тумачењу Фасмера, који у њима издваја префикс *ку-* (Фасмер II 398) и Шахматова, који их доводи у везу са с.-х. *врдаиши*, *шеврдаиши* (l.c.). Допунски коментар о фонетици рус. глагола даје Петлева 1983:28. Рус. *кувѐрда́ть*, *кувѐрда́ться* заједно са *куверда́ть* неоправдано се у ЭССЯ своди на псл. **kuvьrtati* (*se*) (13:142).

⁴⁴⁵ Помоћу истог префикса и од исте основе образовано је и буг. *сковрду̀љка* „брз, нестрпљив, покретљив човек који се смуча тамо-амо без посла“ (БЕР 6:763).

чи као сложеницу од *шала* „jocus“ и *врдаџи* (Skok III 379 s.v. *šalabázati*).

Према Томановићу, облик *шевврдаџи* је резултат контаминације *шевељџиџи* + *врдаџи*, а *шврндаџи* — *шевељџиџи* + *врдаџи*, *врндаџи* (Томановић 1938–39:203).

М. Фурлан тумачи облик *шевврдаџи* као експресивни девербатив **s'ev-drati* са променом *dr > rd* (Bezljaj IV 39 s.v. *ševeljáti*).

Као потпуну творбено-семантичку паралелу уп. буг. *шевврдам* „ићи тамо-амо“ (Москов 1981:106; Szymański 1977:50), такође и рус. дијал. *шавáрдатъ* „лутати, тумарати“, блр. дијал. *шавардá* „брбљивац, блебетало“ (в. Шульгач 2004:256), *шавярдзџџь* „брбљати, лупетати“ (в. Іліаді 2001:40).

Префикс *ше-* алтернира са *ша-* (*шаврдаџи*), *шо-* (*шоврда*).

О облицима *шелеврдаџи*, *шалаврдаџи* в. Бјелетић 1993:38.

У облицима *шврдноуџи*, *шврндаџи*, *зврдаџи* издвајају се протетски сугласници *ш-*, *з-* (о овој појави в. Бјелетић 1994:266).

У семантичком спектру деривата глагола *врдаџи* издвајају се следећа значења: „окретати, увијати“, „извлачити се, изврдавати“, „ићи тамо-амо, лутати, скитати“, „радити немарно, како било“, „причати којешта“. Већина ових значења карактеристична је и за изходни глагол *врдаџи*. Анализирајући порекло овог словенског глагола, Варбот га доводи у везу са ие. кореном **uer-* „вртети, савијати“, из чега следи да је његово примарно значење „вртети (се)“, одакле се лако објашњавају сва остала посведочена значења. Посебно место међу наведеним облицима заузима глагол *врндаџи* у значењу „прести“. Терминологија предења обично се развија секундарно на бази глагола различите семантике, при чему је непосредан семантички извор одређен карактером, условима и техником самог процеса предења. Због тога се и значење „прести“ у разматраној групи глагола сматра каснијом иновацијом у односу на семантику осталих глагола (Варбот 1980:19–21; в. и Куркина 2001:97–98).

ВРЊАТИ

ла-врњаџи impf. „трчкарати тамо-амо, лутати, тумарати“ (РСА), Ама шта тудаж лаврњаш, дај се једном смири! — Лаврња про онијег крша док врат не сломи Пива (Гаговић 2004), Лаврњам понекад и по ноћи Ускоци (Станић), „брбљати, блебетати, торокати“ Дивосело, Лика (РСА), Знаш ли ти шта лаврњаш, забуне један? Пива (Гаговић

2004)⁴⁴⁶, Не знам шта биг ви још лаврња Ускоци (Станић), „чинити, радити нешто како било“: Он не коси ко што људи косе, већ лаврња, јадан! id. (ibid.)

до-ла-врњаџи pf. „доћи немарно, као од беде, довући се“: Не знам да ли ћемо мало долаврњати до вас id. (ibid.)

на-ла-врњаџи „наићи не пазећи много куд се иде, случајно наићи“ id. (ibid.)

од-ла-врњаџи „отићи некуд не мислећи много на циљ свог одласка“ id. (ibid.)

џро-ла-врњаџи „попричати којешта“, „ићи мало тамо-амо, прошврљати“, „мало, овлаш нешто урадити“ id. (ibid.)

Лаврња, Лаврњић презиме (РСА)

џро-ло-врњаџи pf. „пролутати, проћи којекуда“: Проловрњајте мало по селу и дођите на ручак, „испричати, избрбљати“: Ама шта ти то проловрња они пожмиреп? Пива (Гаговић 2004)⁴⁴⁷

со-врњаџи impf. „гомилати једно на друго, трпати“ Пива (Гаговић 2004)

на-џо-врњаџи се pf. „навући много одеће, натронтати се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

ша-ла-врњаџи impf. „лутати без циља“ Ровца (Бјелетић 1993:39)

Шò-врња погрд. надимак Ускоци (Станић)

шо-ло-врњаџи impf. „лутати, ићи тамо-амо“ Ускоци (Станић)

Шо-лò-врња породични и лични надимак, презиме id. (ibid.)

шо-лò-врњски adv. „на шоловрњски начин, лукаво, подмукло“ id. (ibid.)

?ш-врња 3. sg. impf. погрд. „лутати, ш в р љ а т и“, „шарати, писати“ Црна Река (Марковић 1986)

?з-врњаџи impf. „гумарати, лутати, скитати“ Лика (РСА), Ускоци (Станић)

до-з-врњаџи pf. „доћи ни сам не знајући како, доскитати“ id. (ibid.)

⁴⁴⁶ Глагол *лаврњаџи* у Пиви има и значење „производити, одавати јак звук, трештати, проламати се“: Лаврњали су громови читаву ној — Ма ко оно лаврња камење низ Трескавац?. Из другог примера рекло би се да облик *лаврњаџи* има и значење „котрљати“. Можда су овде у питању два глагола која су се приближила на фонетском плану. Ако се, пак, ради о једном глаголу, није јасно које значење је примарно.

⁴⁴⁷ Облик *џроловрњаџи* у Пиви има и значење „протутњети, протрчати тутњећи“: Мало проловрњаше муње и престаше, аналогно облику *лаврњаџи*.

?з-ло-вр̑њай̑и impf. „досадно причати, наклапати“ Љештанско (Тешћић 1977)⁴⁴⁸

➔ *вр̑њай̑и* impf. „лутати без циља, скитати“ Ровца (Бјелетић 1993:39), *вр̑њай̑и се* „id.“ Лица, „старати се, трудити се“ Буковица (РСА)

• Као уводну напомену истичемо да ниједан од презентираних облика није регистрован код Скока.

У основи свих наведених облика лежи глагол *вр̑њай̑и*. Он се најпре може објаснити као варијанта од *вр̑љай̑и*, као што се види и из саме дефиниције повратног облика *вр̑њай̑и се* „в. в р љ а т и“ (РСА). За алтернацију *љ / њ* уп. *вуљай̑и се / вуњай̑и се* „притајено, скривено се кретати“ Ускоци (Станић), уп. и *срљай̑и / -срнуј̑и*.

Испред основног глагола алтернирају префикси *ла-*, *ло-*, *со-*, *шо-*, *ша-ла-*, *шо-(ло-)*.

У облицима са префиксом *ла-* састављачи РСА, вероватно с правом, виде хомониме, па разликују *лавр̑њай̑и*¹ „в. л а б р њ а т и = брбљати, блебетати, торокати“ (оба облика су из истог пункта, Дивосела у Лици)⁴⁴⁹ од *лавр̑њай̑и*² „трчкарати тамо-амо, тумарати“.

Код облика са префиксом *ло-* запажа се потпуни паралелизам значења са обликом *лавр̑њай̑и*; *ло-* је вероватно настало под утицајем облика *логр̑њай̑и* „оргати, тутњети“: Ама не логр̑њај то камење, о јаду се свом забавијо! — Логр̑ња ми нешто у дробу Пива (Гаговић 2004)⁴⁵⁰, који ни сам нема решену етимологију. Уколико би се, пак, облици *лавр̑њај̑и*, *ловр̑њай̑и* посматрали напоредо са *шалавр̑њай̑и*, *шоловр̑њай̑и*, њихови иницијални елементи могли би се сматрати осамостаљеним деловима двосложних префикса *шала-*, *шоло-*. Облик *лавр̑њай̑и* могао је настати и на следећи начин: *главр̑њай̑и* „ићи без циља, лутати, тумарати“ > *лавр̑њай̑и* „id.“⁴⁵¹ > *лавр̑њай̑и* (РСА).

⁴⁴⁸ С обзиром на сасвим другачију семантику, није сигурно да овамо спадају и *жс-вр̑њай̑и* „јести (уопште); халашљиво, много јести; дробити, млети“ БиХ (РСА), *жс-вр̑њай̑и* „нешто јести, жвакати ван obroка“ Златибор (Миловановић 1983), *жс-ло-вр̑њай̑и* „јести, жвакати“ (РСА).

⁴⁴⁹ Облик *лабр̑њай̑и* је деноминал од *лабр̑ња*, али и у тој именици издваја се префикс *ла-*, тако да се творбено и овај глагол уклапа у разматрани модел. Сем тога, посведочена је и именица *лавр̑ња* „лабр̑ња“, па би глагол *лавр̑њай̑и* сасвим легитимно могао бити њен деноминал (в. IV-).

⁴⁵⁰ Уп. из истог извора и *логр̑њ* m. „логр̑њање, тутњава“, *прологр̑њай̑и* „про-тутњети, прооргати“: Прологр̑наше реоплани према Подгорици.

⁴⁵¹ О овим облицима в. Skok I 566–568 s.v. *gláva*; Томановић 1938–1939:211.

За семантику надимка *Шоврња* уп. *шоврљан* „онај који шврља, луталица“ Ускоци (Станић), а у творбеном погледу уп. *Шолòврња*⁴⁵².

О облицима *лаврњайи*, *Шоврња*, *шалаврњайи*, *шоловрњайи* в. Бјелетић 1993:39.

За облик *соврњайи* уп. *соврљайи*, *на-са-врдáвайи* (*се*) „гомилати се, нагомилавати се“ ЦГ (РСА) према *наврндайи* „набацити, навалити; наслагати“ Васојевићи (Стијовић 1990). О елементу *со-* в. **мурити**, **мрдити се**.

Облик *нашòврњайи* *се* има творбено-семантичку паралелу у облику *нашòврљайи* *се* (в. **врљати**), од кога је можда и настао.

У облицима *шврња*, *зврњайи*⁴⁵³ издвајају се протетски сугласници *ш-*, *з-* (о овој појави в. Бјелетић 1994:266).

За облик *зловрњайи* није јасно да ли је у њему протетско *з-* додато на облик *ловрњайи*, или је он, што је вероватније, сложеница са *зло* типа *злойайишйи* (в. Skok III 642–643 s.v. *zlo*).

Семантика наведених облика је уобичајена и у једном сегменту потпуно идентична са семантиком облика који имају *врдайти* и *врљайи* у основи. Издвајају се следећа значења: „тумарати, лутати“, „причати којешта, брбљати“, „радити нешто како било“, „гомилати, трпати“.

ВРЦАТИ

ко-врцайти impf. „ићи вијугаво, вијугати“: Она потрча и поче коврцати, а ја за њом трк, трк и никако да је стигнем, „савијати у увојке (косу), увијати“: Не коврцај косу том врућом жицом, сву ћеш је белаисати, *коврцайти* (*се*) „коврцати се“ (РСА)

ко-врцнуйти pf. „копрцнути се, праћакнути се“, *коврцнуйти* *се* „извући се из какве невоље, из тешке ситуације, искобељати се, спасти се“ (РСА)

за-ко-врцайти pf. „увити прамен косе у коврцу“ Пива (Гаговић 2004)

с-ко-врцайти „оронути, дотрајати, ослабити“, „потрошити, исцрпсти“ Унац (Јовичић)

кòвр̄ц m. „круг, коврцањ“, „место на кожи од којег се разилазе длаке, цвет“, „средишњи део пите савијаче, свитак“ (РСА)

коврцан „онај који има коврцаву косу, кудравац“, „прамен у котурић савијене косе који служи као украс“, „мачак који није уштројен“ (РСА), хипокористик без одређеног значења уз реч *мацан*: Ој ма-

⁴⁵² *Шоврња* може бити и од **Шалврња*.

⁴⁵³ Уп. семантички идентичне облике *зврдайти*, *зврцайти*, *зврљайи*.

- цане, коврцане (Вук; РСА), Пис, мацане ш к о б р ц а н е, или коврцане⁴⁵⁴, „несташан младић, ђаволаст дечко, враголан“ Пива (РСА)
- за-ша-врџаџи** рф. „нашкрабати, најжврљати“, *на-ша-врџаџи* „id.“ (РСА)
- ша-ла-врџаџи** имрф. „у разговору сваки час прелазити на друге предмете, као бацакати се у говору овамо, онамо“ Лика (РЈА)
- ?на-ш-врџаџи** рф. „в. *нашврљаџи*“ (РСА)
- ?з-врџаџи** имрф. „причати којешта“, „скитати, лутати, тумарати“ Ускоци (Станић), *врџаџи* „id.“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *до-врџаџи* рф. „доћи ни сам не знајући како, доскитати“, *назврџаџи се* „провести доста времена у лутању“ Ускоци (Станић)
- врџицуи* адј. „блесав“ Војв. (РСГВ), *врџан* т. „каже се мушком детету од мила“ Горње Цапарде (Ђукановић 1983)
- ?й̑-ла-врџи** т. „ветропир, скитница“, „одрастао, крупан мушкарац“ Ускоци (Станић)⁴⁵⁵
- ➔ **врџаџи** имрф. „покретати се брзо, нагло, хитро покретати део тела тамо-овамо“, „уклањати се, скретати у страну, удаљавати се“, „бацати (обично ситне предмете), набацивати“, *врџаџи се* „чинити брзе, хитре покрете, померати се тамо-амо“, „трзати се, бацакати се“, фиг. „трудити се да се нешто избегне“, „пренемагати се, увијати се“, „разметати се“ (РСА)
- заврџује се* 3. sg. „замлаћивати се, заносити се“, *заврџан* адј. „ћакнут“, *заврџаница* f. „ћакнута жена“, *заврџанко* т., *заврџојла* f. „занесењак“ Црна Река (Марковић 1986)
- врџа* f. „доколичар, особа која скита и нема обавезе“ Рожаје (Hadžić)
- врџање* п. „парење мачака“: У фебруару се мачке врцају, па-о-тог врцања не мош ноћу ни спавати Драгачево (грађа ЕРСЈ)
- врџицуи* рф. „помаћи се, покренути се, мрднути, учинити брз, нагао покрет“, „нагло извити, савити, искривити у писању“, „гурнути, бацити, хитнути“, „умрети“ Пољица, *врџицуи се* „учинити хитар, нагао покрет, мрднути, помаћи се“, „тргнути се, пренути

⁴⁵⁴ Уп. назив за мачка *врџак*: Деца мачку зову мац, мачка зову врџак, што врџи (РСА), који се изводи од ономотопејског глагола *врџаџи* „фрктати (о животињама)“ (Skok III 621 s.v. *vȓcati*).

⁴⁵⁵ Уп. из истог извора *й̑лазврџ* „id.“, као и *й̑устоизврџ* „онај који бескорисно проводи време лутајући, скитајући“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990). Није јасно да ли разматраној лексичкој групи припада и именица *й̑-врџи* „кепец, патуљак“ Ужице (РСА; РЈА); као семантичку паралелу уп. *й̑мџи* „мали човек, кепец“ бачки Буњевци (Reić/Vašlija), *й̑ициџерк* „веома мала особа“ Срем (Максић 1980).

се“ (РСА), *вр̑ц̑н̑у̑и̑и* „мрднути, помаћи се“, „побећи, в р д н у т и у страну“, „отићи, склонити се некуд“ Ускоци (Станић) *свр̑ци̑и̑и* „сићи с ума, полудети“ Поткозарје (Далмација)

• Основу *вр̑ца̑и̑и*, која се јавља у наведеним облицима, најпре можемо извести од *врд-ца̑и̑и* (као *боца̑и̑и* < *бод-ца̑и̑и*)⁴⁵⁶. Овакво тумачење предлаже и Skok III 495 s.v. *tȓc-vȓc*, док на другом месту третира глагол *вр̑ца̑и̑и* као ономатопеју (id. 620 s.v. *vȓcati (se)*). Подједнако је могуће извести глагол *вр̑ца̑и̑и се* од *вр̑ше̑и̑и се* (Грицкат 1955–1956:64).

Испред основе *вр̑ца̑и̑и* алтернирају префикси *ко-*, *ша-(ла-)*, *џа-ла-*, а јављају се и протетски сугласници *и-*, *з-* (овај последњи Скок тумачи као појачање иницијалног *в (ф)* у ономатопеји (Skok I 527–528 s.v. *fȓ*)⁴⁵⁷.

На семантичком плану јављају се очекивана значења, својствена и облицима са *вр̑да̑и̑и* и *вр̑ња̑и̑и* у основи: „скитати, лутати, тумарати“ > „скитница, ветропир“, „брбљати, причати којешта“, „изврдавати у разговору“, „неуредно писати“, „искобељати се“.

Значење „коврцати косу“ развило се вероватно под утицајем лексичке породице именица *коврча* и *коврца* (в. **врчати**), иако је у његовој основи заправо значење „увијати, савијати“. Оно је послужило као исходиште следећих значења: „вијугати“, „круг, ковртањ“, „оронути, дотрајати, заслабити“.

Значење „неуштројен мачак“ мотивисано је једним од секундарних значења глагола *вр̑ца̑и̑и се* „парити се (о мачкама)“ < „чинити брзе, хитре покрете, померати се тамо-амо“.

Значење „луд, блесав“, иако је најчешће од основног „ударити“, може имати и другу мотивацију: „увијати, увртати“, уп. *уврну̑и̑и*.

⁴⁵⁶ Облик *боца̑и̑и* могао би се тумачити и као повратно образовање од *боцка̑и̑и* (*bod-ъk-ati* > **бой̑ка̑и̑и* > *боцка̑и̑и* > *боца̑и̑и*).

⁴⁵⁷ Скок нема глагол *звр̑ца̑и̑и* у поменутом значењу, већ само у значењу „куцати (некога по глави)“ (Skok III 668 s.v. *zvȓcati*).

15) ВРКАТИ

за-кò-вркнѹ̄ти рф. „заврнути, окренути, изокренути“, „преломити, скршити заврћући“, „разболети се, занемоћи“, „умрети“ Ускоци (Станић)

кò-вр̄к т. „врста обољења“, „опекотина, мехур“, „израслина“ Ускоци (Станић)⁴⁵⁸, *ко-врк* „увојак“ Босна (Skok II 172–173 s.v. *kovrca*)⁴⁵⁹

ско-вр̄чак т. „закржљали плод (обично воћа или поврћа)“ Љештанско (Тешић 1977)⁴⁶⁰, „издвојено и савијено перо (у петла, патка)“ Слав. (Skok I.c.)

у-шкò-вркнѹ̄ти (се) рф. „(о листу винове лозе) усукати се у облик цигаре због болести шкороваче“ Братишковци (Urukalo 1982:181)

шкò-врк т. само у примеру: Лијепо ми то препредај, немој градити шкорврка Лица (RJA)⁴⁶¹, одатле *шкòвр̄кљив* адј.: Лијепа ми и равна патука за потку предај, само немој шкòвр̄кљива id. (ibid.), *шкòвр̄кљив* „увијен, коврцав (реп у патка, прамен косе)“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

шко-вр̄чак „издвојено и савијено перо (у петла, патка)“ Банија и Кордун (Петровић Д.)⁴⁶²

б̄а-вр̄к т. „дечачић, шипарац“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

ка-ла-вр̄каѹ̄ти impf. „сркати, непристојно јести“ Ускоци (Станић)

на-ка-ла-вр̄каѹ̄ти се / *на-ка-ло-вр̄каѹ̄ти се* рф. погрд. „најести се“, *накалав̄р̄к̄анѹ̄ција* / *накалов̄р̄к̄анѹ̄ција* f. погрд. „обилато, богато једење и пијење“ id. (ibid.)

ѹ̄о-ка-ла-вр̄каѹ̄ти погрд. „све посркати, полокати и сл.“ id. (ibid.)⁴⁶³

⁴⁵⁸ Овамо вероватно не спадају *ѹ̄ò-вр̄к* „велики комад (меса, хлеба ...)“ Банија и Кордун (Петровић Д.), *ѹ̄а-вр̄к* „велики комад хлеба“ Срем, Осијек (РСА). Шкаљић ову последњу реч изводи од тур. *gevrek* „врста пекарског пецива, ђеврек“, што није убедљиво (Škaljić 247 s.v. *đavrk*), уп. и *ѹ̄а-вр̄ш* „велики комад хлеба“ Осијек (РСА).

⁴⁵⁹ Уп. *ѹ̄ѹ-фрк* „прамен косе увијен из доколице“ (Бећковић, *Међа...* 250).

⁴⁶⁰ Уп. из истог извора *ш-вр̄љак* „id.“.

⁴⁶¹ Уз напомену да „јамачно стоји у вези са *коврчиѹ̄ти*, *сковрчиѹ̄ти*“ (RJA).

⁴⁶² Уп. из истог извора *шкòвр̄ш̄ањ* „немиран чуперак косе“.

⁴⁶³ Уп. *ка-ла-вр̄скаѹ̄ти* „сркати, непристојно јести“, *калав̄рснуѹ̄ти* „одједном појести, прождрети“, *накалав̄рскаѹ̄ти се* / *накалов̄рскаѹ̄ти се* погрд. „најести се“, *ѹ̄ока-*

- к`ала-вр̑к* т. „укусно припремљено јело“ Србија (РЈА)
ча-вркнуи̑и рф. (?) „лудовати, булазнити“ Херц. (грађа РСА)
ча-вркнуи̑ адј. „припит“, „луцкаст, ударен“ Кордун (грађа ЕРСЈ)
иш-че-вр̑кам 1. sg. рф. „ишчепрати“ Пирот (Живковић), *иш-че-вр̑ка-и̑и се* „испричати брзо и живо много којечега, избрбљати се“ Лика (РСА; РЈА)
раш-че-вр̑кам 1. sg. рф. „рашчепрати“, „разбити“, „расцопати“ Пирот (Живковић)
ч'о-вр̑каи̑ impf. „чепрати“ Свиница (Томић 1984), *чо-вр̑ка* 3. sg. „id.“: Тија не знаје да мирне, да седне, въздън нешта човрка Пирот (грађа РСА), „id.“, „дубити, дубљењем проширивати“ Тимок (Динић 1988)
иш-чо-вр̑ка рф. „искључати (о птицама)“ Пирот (Златковић 1989)
й̑ро-чо-вр̑ка „пробити рупу у лобањи“ id. (ibid.)
рас-чо-вр̑ка „рашчепрати“, „провртети“ Тимок (Динић 1988), *рашчоврка* „id.“ Пирот (грађа РСА), „провртети рупу (на глави, леду и сл.)“ id. (Златковић 1990)
й̑`ла-звр̑к т. „ветропир, скитница“, „одрастао, крупан мушкарац“ Ускоци (Станић)
й̑е-ле-звркан т. „бадавација, нерадник, човек без вредности“ Драгачево (Ђукановић 1995)⁴⁶⁴
?з-вр̑к т. „луталица, скитница“, „нерадник, беспосличар“, „онај који прича којешта“ Ускоци (Станић)
звр̑ка f. „звркаста особа“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија)

лавр̑скаи̑и погрд. „све посркати, полокати и сл.“, *калавр̑скалица* „особа која много једе и гласно срче“, *калавр̑скоња*, *калавр̑сн̑ик* реј. „онај који бучно, непријатно срче“, *калавр̑сница* „женска особа која се чује кад једе течна јела“, „кашика којом може да се захвати доста јела“, *калавр̑иница* „id.“ (можда у вези са *навр̑иши̑и* „напунити до врха“): *вр̑скаи̑и* „сркати“; *ка-ла-фр̑скаи̑и* „лутати без икаквог циља, скитати“, *кала-фр̑скоња* реј. „онај који бучно, непријатно срче“ Ускоци (Станић); *за-ка-ла-вари̑и̑и*, *за-ка-ла-ваи̑и̑и̑и* „почети похлепно јести, заграбити, навалити“ Дворска (РСА); *на-ћа-ла-ви̑скаи̑и се* „нахранити се, најести се до ситости (обично брзо и халапљиво једући), наждерати се“ Љештанско (РСА), *й̑оћалав̑искаи̑и* шаљ. „брзо појести“ id. (Тешић 1977): *ви̑скаи̑и* „шибати“, *ви̑сн̑и̑и̑и* „ошинути; посећи; појести“ Ускоци (Станић), уп. *на-ћа-вр̑искаи̑и се* „наћалавискати се“ Херц. (РСА); *ка-ла-ку̑сай̑и* „пробати, ку са т и, јести“ Васојевићи (Боричић). Значење „јести“ по правилу иде паралелно са значењима „ударати“ и „скитати, лутати“, која се јављају код неких од наведених облика (в. Влајић-Поповић 1993; Bjeletić/Vlajić-Popović 1991:129).

⁴⁶⁴ Уп. са истим иницијалним елементом *й̑елев̑е́за* „задњица, стражњица“, такође и: *й̑орофо́ја*, *й̑орофо́чка* шаљ. „задњица, стражњица“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

звр̑кан м. „онај који је звркаст, луда, бена“ Нови Сад, Банија, Лика (РСА)

звр̑каст̑ адј. „шашав, ђакнут“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија)

ча-фр̑кн̑о̑ти рф. „ударити“ Гола (Већенај/Лонџарић)

иш-но-фр̑ка̑ти рф. „изјурити, истерати“: Нeј на ту руку, но ћу те ишнофркат ис куће, па иди куд гој ој! Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

и̑а-фр̑к м. „дечачић, шипарац“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)⁴⁶⁵

➔ *вр̑ка̑ти* импф. „сукати, упредати“ Банија, „скидати лишће вукући руком дуж стабљике“ Крагујевац, Ускоци, „производити нарочити звук (као мачка кад преде, вретено, чигра), зврјати, брујати“ Банија, „напрегнуто дувати кроз ноздрве или уста (о неким животињама)“, фиг. „гуњјати, негодовати“ Бачка (РСА), „откидати класове жита и сл.“, „фрктати (о животињама)“, „јести, непристојно сркати“ Ускоци (Станић)

вр̑кн̑у̑ти рф. „фркнути (о животињама)“, фиг. „брецнути се, наљутити се“, „нагло полетети, прхнути“, „одједном нестати, изгубити се“, „шикнути, нагло потећи“ (РСА), Ускоци (Станић)

звр̑кне 3. sg. „одскочити“, „пасти“: Кад га ударио ован у грбину, звркла му капа и тојага Црна Река (Марковић 1986)

одвр̑кн̑у̑ти, *одвр̑ћи* рф. „одрасти, ојачати, оснажити се“ Ускоци (Станић), *одвр̑кн̑у̑и* „id.“ Косово (Елезовић), *одвр̑кнем* 1. sg.: Види како је овој сливче пред кућу одвркнуло Лесковац (Митровић), *одвр̑кне* 3. sg. Пирот (Живковић), *озвр̑кне* „id.“, „одскочити“ Црна Река (Марковић 1986), *оцвр̑кне* Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)⁴⁶⁶

поозвр̑кне 3. sg. „поодрасти“ Тимок (Динић 1988)

вр̑ка f. „чворуга од ударца“ (РСА)

фр̑кн̑о̑ти рф. „фркнути“, „нагло одлетети, скоцити“, „изнемоћи, малаксати“ Сесвете (Maresić 1996:167)

о̑и̑фр̑кн̑у̑ти „порастати, одрасти“ Прошћење (Вујичић), „брзо израсти, постати зрео, осамосталити се“ Васојевићи (Марсенић 1986:52), *о̑и̑фр̑кн̑у̑ти* „нагло израсти“, „одмаћи у послу“ Рожаје (Надџић), *офр̑кн̑у̑и* „убрзати развитак, одвркнути“ Косово (Елезовић)

⁴⁶⁵ Уп. *и̑андр̑љак* / *и̑андр̑љак* „дечачић; момчић“: Лијепа је они Вулев пандрљак — Синчићи му се придигли у пандрљаке Ускоци (Станић).

⁴⁶⁶ Уп. *вр̑и̑а̑ти* „расти, ницати“ Дубица (РСА).

ВРЧАТИ

ко-вр̑ча̑и̑и (*се*) impf. „савијати се у увојке, увијати се (о коси), савијати се, завртати се уопште“ (РСА)

за-ко-вр̑ча̑и̑и pf. „увити, направити коврчу; завити у коврче, увојке, накудравити“, ~ *се* „постати коврчав, увити се“ (РСА), „подићи увивши (реп, бркове)“, фиг. „одрасти, оснажити се, осамосталити се, престати бити покоран и послушан“ Ускоци (Станић)

ис-ко-вр̑ча̑и̑и *се* „набрати се, смежурати се“ (РСА)

ко-вр̑чљив adj. „који се може коврчити, завртати, савитљив“ (РСА)

кò-вр̑ч / кòвр̑ч m. „место на глави на коме коса расте укруг, вихорац, цвет“ Банат, **ков̑рчак / кòврчак** „коврца“, „петља или сличан украс исплетен од сламе који се носи на шеширу или у коси“ Крагујевац, „чигра, зврк“ Дучаловићи, **ков̑рчак / ков̑рчак** „врста високе мушке капе (у босанској народној ношњи)“, уп. **ков̑рљан, ков̑рч̑и̑и** „голуб који има коврцаво перје“ (РСА)⁴⁶⁷

на-ко-вр̑чка 3. sg. pf. „навући (петље на иглу)“⁴⁶⁸, **наков̑рчка** *се* „нагомилати се (о годинама)“, „навалити се некоме, досадити некоме“ Врање (Бјелетић 1994а:353)

на-џо-фр̑ча̑и̑и *се* impf. „натурати се, набацивати се, наметати се“, „правити се важан“ Васојевићи (Боричић)

➔ **вр̑ча̑и̑и**¹ impf. „производити звук ’вр’, зврјати“, „фрктати (о животињама)“, фиг. „гунђати (против некога)“ (РСА), „id.“ Драгачево (Ђукановић 1995)

вр̑ча̑и̑и² „скакати, пролетати, избијати, бризгати (о искрама, капима, ситним предметима, танким млазовима течности)“ Заглавак (РСА, асс., inf.?)

вр̑ча̑и̑и „чистити лан или вуну на перајици, перјати“ (РСА)

вр̑чка̑и̑и „увлачити, удевати (врпцу, учкур и сл.)“ Ниш (РСА, асс., inf.?)

навр̑чка̑и̑и pf. „навући, увући, провући“, „набрати, наборати“ Момина Клисура, Мали Пожаревац, Алексинац, Врање, Пољаница, Лесковац, Ниш, **навр̑чка̑и̑и** *се* „поредати се, нанизати се“ Зоруновац, „доћи негде или отићи некуда у великом броју“ Врање (РСА)

⁴⁶⁷ Лексика из овог круга присутна је и у фолклору, уп. **ков̑рчуља** у успаванци: Тутунчуља, коврчуља, | Потекла је мајка Божја | На враници кобилици (РСА).

⁴⁶⁸ Уп. **нако̑џечка** (узицу) 3. sg. „навити узицу на клин“ Црна Река (Марковић 1986). Skok и БЕР немају.

наврчкам 1. sg. „заплести“: Дај, ја ћу ти наврчкам туј чарапу, „накупити“: А дошеја сам овамо, ако сам си толке године наврчкаја, „навити (косу)“: Да си наврчкам косу, ја каква изгледам, „увезати, завезати“: Наврчкај ми ципелу, одврзала ми се ходејећи Лесковац (Митровић), „довести у неприлику“: Пази да те не наврчка, големе муке ће имаш Врање (Златановић)

ВРЧИТИ

из-ба-врчийи рф. „исколачити, разрогачити (очи у чуђењу, љутњи и сл.)“, *избаврчийи се* „погледати широко отворених очију, избечити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

кò-врчийи имрф. „коврцати“, „повртати, савијати, завртати навише, подизати у луку“, „превијати се, грчити се“ Босна, „противити се, пркосити“ (РСА)

за-кò-врчийи рф. „направити коврчу на нечем, увити“, „окренути, савити у страну“, „заврнути навише, подићи у луку“: Заковрчио као коза реп, „изненада се разболети, нагло занемоћи“: Одједном заковрчи човјек - и душа из њега! ЦГ, „закржљати“, „почети се кочоперити, направити се важан, осилити се“: Када га [момка] пробије наусница ... заковрчи, забочи се, почме ... поносито ходати, *закòврчийи се* „постати коврчав, увити се“, „савити се, заврнути се“ Пољица, фиг. „заметнути се, увртети се (о мисли, осећању)“, „почети се кочоперити, направити се важан, осилити се“ (РСА), *за-кòврчийи* „запутити се, поћи“: Ђе си заковрчијо без ужине, таван бијо?, „осилити се, понети се“: Заковрчила она тањевина и само се овуда шепури — Нико не море заковрчити ко рја Пива (Гаговић 2004), „подићи увивши (реп, бркове)“, фиг. „одрасти, оснажити се, осамосталити се“ Ускоци (Станић)

ис-кò-врчийи рф. „начинити коврче, увојке на нечему, учинити коврчавим“, „разрогачити, избечити (очи)“, фиг. „изокренути, направити“ (РСА)

на-кò-врчийи рф. „наковрчати“, фиг. „нахеро, накриво натући, натакнути“ (РСА)

с-кò-врчийи (се) рф. „учинити да коса постане коврцава“, „савити у круг“, „онемоћати, остарити“ Ускоци (Станић)

ус-кò-врчийи се рф. „заокренути нешто навише“: Усковрчијо шиљегу рогове, па му врòви расту у висине, фиг. „преценити се, уобразити се“: Усковрчила нос она гъидица, па неће ни помоз Бог Пива (Гаговић 2004)

?с-ко-лò-врчїїи рф. „савити, скрчити (некога, нешто)“: Сколоврчијо чоеку врат, оће да му га сломи Пива (Гаговић 2004), „салетети са свих страна, не дати некоме да мрдне; стиснути“: Сколоврчијо га, не да му прнути, „сатерати, сабити“: Сколоврчи овце па иг онђе између жита проћерај, „направити колومات, венац око врчаница одозго по опанку, по његовим крајевима и по средини“: Сколоврчила сам опанке, *сколòврчїїи се* „скупити се, савити се“ Ускоци (Станић), *сколоврчїїи* „обратити, навалити са захтевом, притиснути да се нешто учини или дозволи“ Загарач (Ћупићи 1997)

за-ко-фрчїїи рф. „усукати бркове, подићи их увис“ Прошћење (Вујичић), *закофрчїїи* „подигнути (реп), заврнути на горе, дићи (нос)“ Васојевићи (Боричић)

ис-ко-фрчїїи рф. „исколачити, избуљити очи“ id. (ibid.)⁴⁶⁹

?ко-ло-фрчїїи имрф. „скупљати“, „савијати“ id. (ibid.)

?с-ко-ло-фрчїїи рф. „обратити, навалити са захтевом, притиснути да се нешто учини или дозволи“ Загарач (Ћупићи 1997)

с-кла-фрчїїи „смотати, склупчати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

➔ **врчїїи**¹ рф. „ударити, погодити“ ЦГ (РСА), „нагло скренути, савити“ Драгачево (Ђукановић 1995), *врчїїи* „ударити“, „окренути, повратити“, „отићи“ Ускоци (Станић), *врчїїи се* „тргнути се, изненадити се“ (РСА), *врчїїи се* „нагло, брзо се вратити“ Ускоци (Станић)

наврчїїи се рф. „почети се правити важан, уобразити се“ В. Пчелице (РСА)

òврчїїи рф. „ударити, звизнути, звекнути“, „печити, ујести, угристи“, „пасти на памет, увртети себи у главу“, „имати неки предзнак, предсказање“, „обележити, означити“, „изабрати“ Ускоци (Станић)

врчїїи² имрф. „скакати, пролетати, избијати, бризгати (о искрама, капима, ситним предметима, танким млазовима течности)“ Лика (РСА)

за-фрчїїи рф. „заврнути нешто на горе“, „усукати бркове“, фиг. „уобразити се“ Васојевићи (Боричић)

у-фрчїїи „усукати“ id. (ibid.)

• Као и у случају *врљаїи* (в. даље), и овде је главни проблем порекло саме основе. Скок овој лексичкој породици посвећује неколико одредница, и у свима нуди једно исто решење — тумачи их као онома-

⁴⁶⁹ Уп. из истог извора облик са „нормалним“ префиксом: *ис-йо-фрчїїи* „нагло извадити нешто из нечега“.

топеје. Тако од узвика *фр* он изводи *фр̀кнуйи*, *вр̀кнуйи* „одлетети, скочити“⁴⁷⁰ са даљим развијањем метафоре у *одвр̀кнуйи* „одскочити“ > *одвр̀кнуйи* „ојачати, порастати“ = *одфр̀кнуйи* „отргнути се од неке болести“, *офр̀кнуйи* „убрзати развитак“⁴⁷¹. Ономатопеја се преноси и на опонашање звука при окретању предмета: *фр̀кайи* = *вр̀кайи* „сукати, окретати, вртети“ > „досадно и злобно наговарати“⁴⁷², а означава и сркање (Skok I 527–528 s.v. *fr*).

Скок, међутим, не придаје посебну важност глаголу *вр̀кайи* у значењу „сукати“, док глагол *вр̀чайи* „чистити лан или вуну“ уопште и не помиње, а то су управо облици на основу којих Варбот реконструирше псл. гнездо које би могло бити исходиште разматране групе речи.

Варбот изводи глагол *вр̀кайи* (са чешћом варијантом *фр̀кайи*) „сукати“ од псл. облика **v̀rkati* (или **v̀rkati*)⁴⁷³ < ие. **uerk-* < **uer-* „вртети, савијати“⁴⁷⁴. Такође релевантан глагол *вр̀чайи* „чистити лан или вуну“, који за сада нема посведочене паралеле у осталим словенским језицима, ауторка сматра рефлексом псл. основе **v̀rčati* или **v̀rčati* < ие. **uerk-* / **urek-* < **uer-* „кидати, чупати, грести, парати“⁴⁷⁵. Ова привидна генетска различитост разматраних лексема превазилази се тако што се оне могу тумачити и као континуанте једног ие. гнезда **uer-* са синкретичким значењем. Наиме, паралелизам значења „вртети“ и „кидати“ јавља се и код основа образованих од ие. корена **uer-* помоћу других детерминатива, уп. нпр. континуанте ие. **uerg'h-*. Поред псл. глагола **v̀rkati* и **v̀rčati*, Варбот такође супонира и основу на *-iti*, дакле **v̀rčiti* (Варбот 1978:33–35).

Облике *вр̀кнуйи*, *вр̀чији* у значењу „одлетети, нестати“ Варбот објашњава као резултат семантичког развоја, карактеристичног за читаво гнездо ие. **uer-* „вртети“, тј. „вртети, савијати“ > „бацати“⁴⁷⁶,

⁴⁷⁰ О облицима са значењем „одлетети“ в. и Skok I 698 s.v. (*h*)*v̀rknuti*, а помињу се и s.v. *vrcati* (*se*) (id. III 620).

⁴⁷¹ Елезовић сматра да је реч постала од алб. *frk* „брзо“ (Елезовић s.v.).

⁴⁷² За ово значење в. и Skok III 621 s.v. *v̀rčati*.

⁴⁷³ Као и код неких других словенских етимолошких гнезда, и овде је могуће исконско варирање коренског слоготворног *r* по тврдоћи / мекоћи: *r* / *r̥* > *ʁr* / *ʁr̥* (ор. cit. 35).

⁴⁷⁴ Детаљно о словенским континуантама ие. **uerk-* в. Глиади 2001:66–76.

⁴⁷⁵ Подсећамо да је Покорни у свом речнику дао чак 13 одредница ие. **uer-* (Pokorny 1150–1166). О словенским континуантама овог ие. корена в. Калашников 1994:81–82; Králík 1994:339–341; Králík 1994a.

⁴⁷⁶ На основу рус. *в́ркало* „праћка“ Варбот реконструирше хипотетички псл. глагол **v̀rkati* „бацати“, уп. с.-х. *вр̀гнуйи* „бацити“ < псл. **vergti*, **v̀rgo* (континуанта већ помињаног, паралелног ие. гнезда **uerg'h-*).

одатле „бацати се“ > „одлетати, нестајати“. Ауторка не негира учествовање ономатопеја у формирању датих лексема (о чему посебно сведоче варијанте са иницијалним *ф*), али сматра да се њихов утицај на претпостављену изходнишну основу **vьrk-* или **vьrk-* „вртети, бацати, одлетати“ могао остварити и секундарно (l.c.)⁴⁷⁷.

У оквиру овог псл. гнезда Варбот разматра и именицу *врка* „чворуга од ударца“, чије се значење може третирати као изведено од „вртети“ > „нешто округло“ (ор. cit. 35)⁴⁷⁸.

Испред основа *вркаџи* (< **vьrkati* / **vьrkati*), *врчаџи* (< **vьrčati* / **vьrčati*) алтернирају префикси *ко-*, *ско-* (*шко-*), *че-*, *ча-*, *чо-*, *ба-*, *шо-*, *ка-(ла-)*, *џа-(ла-)*, *ше-ле-*.

Префикс *ко-* издваја се у облицима *коврчаџи*, *коврчиџи*, *коврчасџи*, *коврчица* итд. (Matzenauer 1881:190; Malinowski 1899:118, 119; Skok II 172–173 s.v. *kovrca*⁴⁷⁹; Москов 1965:70), такође и *заковркнуџи*. На псл. нивоу реконструише се облик **kovьrkati*, који се разлаже на префикс **ko-* и основу **vьrkati*, уз констатацију да је у питању варијанта од **kovьrtati* (ЭССЯ 12:18)⁴⁸⁰. Слично тумачење нуди се и за рус. *ковёркать* (в. Фасмер II 271), укр. *заковёркати* „завртети“, које се третира као резултат измене облика *ковертáти* „окретати, обртати“, можда под утицајем рус. *ковёркать* (ЕСУМ 2:226). Уп. и буг. *изкавџрк(в)ам* „измучити до крајности, потлачити“ (БЕР 2:31)⁴⁸¹.

Постоје и мишљења да је породица речи именице *коврча* „увојак“ — турског порекла (Кнежевић 1962:196; прихвата Варбот 1979а:155). Ради се, заправо, о томе да је дошло до укрштања домаће речи *коврча* < псл. **kovьrtja* (в. Куркина 1992:189) са тур. *kivircik* „куштрав, кудрав, локнаст“ (Škaljić 417 s.v. *kovrdža*), на шта је већ указао и Скок l.c., због изузетне семантичке и формалне сличности с.-х. и тур. лексема. О степену њихове „преплетености“ сведочи и паралелан семантички развој аутохтоне и алоглотске лексичке породице, па се и код изведеница од тур. *kivircik* јављају значења карактеристична за

⁴⁷⁷ Уп. и Варбот 1994, где се даље проучава гнездо псл. **vььrk-* са комплексном семантиком „ударати“ и „вртети“ > „бацати (се)“ > „(од)летати“.

⁴⁷⁸ У својству паралеле наводи се стинд. *vьrkáiu* „образи (= отеклина)“ < ие. **vьrt-ka-* „обао“ (EWAi II 571).

⁴⁷⁹ Износи Миклошичево и Брикнерово тумачење.

⁴⁸⁰ Основа **vьrkati* се не објашњава, а у одредници се, поред с.-х. *коврк* „увојак“ (коме је ту и место), неоправдано наводи и с.-х. *кòврга* „извијени, заковрнути предмет“ (РСА), в. **вргати**.

⁴⁸¹ Облик се доводи у везу са рус. *ковёркать*, али практично остаје без решења, будући да се изводи од непотврђеног **кавџркам*, које се не коментарише.

с.-х. *коврчаїи*, уп. *заковр(н)цаїи* „учинити да рогови овну расту завојито у страну, пустити рогове да расту завојито“, „заокренути, заврнути“, *сковр(н)цаїи* „савити у круг“, „онемоћати, остарити“, *сковр(н)цаїи се* „засукати се“, „савити се у круг“, фиг. „онемоћати, остарити“ Ускоци (Станић), *сковрцаїи се* „наборати се“: Сковрцо се у образе, баш ко цријево на жару Пива (Гаговић 2004), *коврцак / коврцак* „гужвица на памучној или вуненој нити“ (РСА)⁴⁸².

Облици *на-ко-врчка*, *наковрчка се* према *наврчкама*, *наврчкаїи* и *врчкаїи* „увлачити, удевати (врпцу, учкур и сл.)“ садрже префикс *ко-* и основу проширену деминутивним суфиксом *-к-* (в. Бјелетић 1994а:353). Скок не региструје ниједан од облика из ове групе.

Са префиксом *ко-* често алтернира његова варијанта *ско-* (*шко-*), која се јавља у облицима *ско-врчкак*, *у-шко-вркниїи се* (о овом глаголу детаљније Петлева 1993), *шко-врк*, *шко-врчкак*, *шко-вркљив*. Скок помиње неке од ових облика, али без коментара (Skok II 172–173 s.v. *kovrca*).

Префикси *че-*, *ча-*, *чо-* издвајају се у облицима *иш-че-вркаїи се* (другачије Skok I 300–301 s.v. *čavka*)⁴⁸³, *иш-че-вркам*, *раш-че-вркам*, *ча-вркнуїи*, *ча-фркноїи*, *чо-вркаїи*, *иш-чо-врка*, *йро-чо-врка*, *раш-чо-врка* (Skok их не региструје).

Префикс *ба-* издваја се у глаголу *из-ба-врчиїи* (Skok нема, уп. семантички и творбено идентично *избаврљиїи*), као и у именици *ба-врк*.

Семантички и творбени пандан ове именице, облик *йа-фрк*, може се третирати или као сложеница са префиксом *йа-* од основе *фрк-*, или просто као безвучна варијанта од *баврк*. У семантичком (а можда и етимолошком) погледу овим облицима блиски су и *фркун*, *фркунца* „дечак, девојчица од 12–15 година“, посебно кад се посматрају у контексту глагола *оїифркнїи* „порасти, одрасти“, „брзо израсти, постати зрео, осамосталити се“, *офркнунїи* „убрзати развитак, одвркнути“. Скок ове лексеме тумачи као позајмљенице из италијанског, али

⁴⁸² Уп. очекиване облике и значења овог турцизма: *коврца* „прамен увијене, гргураве косе или длаке, увојак“ (РСА), *заковрцаїи* „увити прамен косе у коврцу“ Пива (Гаговић 2004), *заковр(н)цаїи* „учинити да коса постане коврцава, направити коврце“, *заковр(н)цаїи се* „постати коврцав“, *сковр(н)цаїи* „учинити да коса постане коврцава, *сковр(н)цаїи се* „постати коврцав“ Ускоци (Станић). Исто значење јавља се и у *коврцаїи* „савијати у увојке (косу), увијати“, *заковрцаїи* „увити прамен косе у коврцу“ Пива (Гаговић 2004), *коврцаїи (се)* „коврцати се“ (РСА), *коврцан* „онај који има коврцаву косу, кудравац“, „прамен у котурић савијене косе који служи као украс“ (РСА) (в. **врцати**).

⁴⁸³ Уп. *ишчеврљиїи се* са истим основним значењем „брбљати“.

у различитим одредницама нуди и различита решења, уп. Skok I 139 s.v. *berèkīn*, 530 s.v. *frègat*.

Префикс *ишо-* јавља се у облику *нашофрчайи се*⁴⁸⁴.

Посебно место заузимају творевине са двосложним префиксалним елементима: *кала-вркайи*, *йала-зврк*, *йеле-звркан*, чије порекло није сасвим јасно (о томе шире Бјелетић 1993:43).

Облици *сколоврчийи*, *колофрчийи*, *сколоврчийи* настали су вероватно од *коло* и *врчийи*, *фрчийи*, уп. *сколовраийи* (в. **вратити**), па и не припадају творевинама које нас интересују.

У облицима *зврка*, *звркаст* издваја се протетско, неетимолошко *з-*, које Скок објашњава као фонетско појачање (Skok I 527–528 s.v. *fr̥*).

Под претпоставком да су сви наведени облици етимолошки сродни, за ову лексичку породицу могло би се рећи да има широк семантички дијапазон, у којем, ипак, нема неочекиваних значења. Основно значење је „сукати, увијати“ (*коврчийи*, *заковрчийи*, *ушко-вркнийи се*), које се конкретизује у „коврцати (косу)“ (*коврчайи*, *заковрчайи*, *исковрчийи*, *наковрчийи*, *сковрчийи*), „сукати (бркове)“ (*заковрчайи*, *заковрчийи*, *закофрчийи*), „увијати (рогове)“ (*усковрчийи*), „навлачити, увлачити“ (*врчкайи*, *наковрчка*), „израслина, отекина“ (*коврк*, *врка*)⁴⁸⁵.

Резултат увијања је кривљење, а значење „кривити“ даје читав низ секундарних значења: „набрати се, наборати се“ (*исковрчайи се*, *наврчкайи*), „разболети се, занемоћи“, „умрети“ (*заковркнуйи*, *заковрчийи*, *сковрчийи се*), „закржљати“ (*сковрчак*), „кочоперити се, силити се“ (*заковрчийи*, *наврчийи се*, *усковрчийи се*, *нашофрчайи се*).

Као што је већ поменуто, значење „сукати, увијати“ развија се у „избацивати“, које са јавља као базично у следећим облицима: *ишофркайи* „изјурити, истерати (тј. избацити)“, *избаврчийи*, *исковрчийи* „исколачити (тј. избацити) очи“, *наковрчка* „навући (тј. набацити)“, *наковрчка се* „нагомилати се (тј. набацати)“.

Псл. гнездо **vь/vrk-* подразумева синкретизам значења „вртети“ и „ударати“⁴⁸⁶, уп. *врчийи*, *чафркнойи* „ударити“, а значење „ударати“ стоји у непосредној вези са следећим значењима: „сркати, непристојно јести“ (*калавркайи*, *вркайи*), „брбљати“ (*ишчевркайи се*), „лу-

⁴⁸⁴ Уп. и буг. *настофърча* „подићи“, *настофърчам се* „подићи се, усправити се“, *настофърчам (са)* „усправљати се“ (БЕР 4:540; облици су окарактерисани као нејасни), можда и *натофърча* „подизати, усправљати“ (id. 555; такође нејасно).

⁴⁸⁵ За ово значење в. и Илијаді 2001:72.

⁴⁸⁶ Уп. Варбот 1994.

довати, булазнити“ (*чавркнуџи*), „шашав, ћакнут“ (*чавркнуџи, звр-касџи, зврка, звркан*), „скитница, нерадник“ (*џалазврк, џелезвркан, зврк*), „запутити се, поћи“ (*заковрчиџи*)⁴⁸⁷.

Семантизам „вртети“ присутан је и у облицима са значењем „провртети рупу“ (*џрочоврка, рашчоврка*), „дубити“ (*човрка*). Како већина ових облика уједно има и значење „чепкати“ (*ишчевркам, рашчевркам, човркаџи, рашчоврка*), могло би се претпоставити да се у њима рефлектује и семантика ие. 7. **цег-* „раскопавати, грести“ (в. Рокорну 1163).

Семантички развој „бацити се“ > „одлетети“ Скок проширује даљим карикама „одскочити“ > „ојачати, порастити“ (*одвркнуџи, зако-врчаџи*), са којима је у вези и значење „шипарац“ (*баврк, џафрк*).

⁴⁸⁷ Детаљно о семантичком развоју глагола са значењем „ударати“ в. Вла-јић-Поповић 2002.

16) ВРЉАТИ⁴⁸⁸

а) „ТУМАРАТИ, ЛУТАТИ; ТЕТУРАТИ“, „РАДИТИ НЕМАРНО, КАКО БИЛО“, „БРЉАТИ“

а-врљати имрф. „неуредно обављати неки посао“ Шумадија (Грковић 1982)

ба-врљати имрф. „несигурно ићи, тетурати се, шеврдати“ Лика, „тумарати, скитати се“ (РСА), Војв. (РСГВ), „брљати, блебетати“ (РСА), „лутати, ићи којекуда“: Шта баврљаш по тијем цаврљама, ноге ти опале?⁴⁸⁹, „брљати, лупетати, причати којешта“: Много и премлого баврљаш Пива (Гаговић 2004), „лагано се кретати, милети, шеврдати“ Ускоци (Станић), *баврљати* „несигурно ходати (о малом детету које још није добро проходило)“, „ићи без циља, лутати, базати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; БОРИЧИЋ)

до-ба-врљати рф. „доћи баврљајући, тетурајући се“ (Вук; РСА)

з-ба-врљати „прогрмљати, проговорити брзо и неразумљиво“ Книн (РСА)

за-ба-врљати „залутати, изгубити се“ Катунска нахија (РСА)

на-ба-врљати „случајно наићи на некога или нешто, набасати, натрапати“, „награисати, настрадати“ Тополовац код Сиска, *набаврљати се* „налутати се“ Лика (РСА; РЈА), *набаврљати* „набасати“ Гола (Vešepaj/Lončarić)

баврља ф. „мало дете које још није сигурно проходило, које баврља“, „детењаста особа“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *баврљак* м. вет. „живац луталац, плућно-желудачни живац *pervus vagus*“, *баврљача* ф. „мала преслица на којој се деца уче прести“, *баврљаст* адј. „који се пуже, вијугав“ (РСА)⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Због изузетно великог броја префигурираних облика везаних за овај глагол (или глаголе), потврде су груписане у целине, формиране на основу семантичког критерија. Да би се олакшало праћење изложеног материјала, испред сваке групе издвојена су основна значења која се у њој реализују.

⁴⁸⁹ У Пиви се супротан начин вршења радње изражава глаголом *врљчати* „ићи право и без застоја“.

⁴⁹⁰ Ова лексика присутна је и у језику фолклора, уп. *баврљуга* у дечијој бројаници: Цуцу, цуцу, цуцане | Седлај коња, Асане | Мачак је, шврачак је | Шаврљуга, баврљуга (РСА).

а̀вр̑љ-ба̀вр̑љ / *àvr-bàvr* adv. „тамо-амо, тетурајући се“: Испливам, те онако кишан аврљ-баврљ кроз улице, докле доспјех у велику касарну, „неповезано, туц-муц (за говор)“: А он, аврљ-баврљ, признаде најзад да је крив (РСА)

га-вр̑ља̀и impf. „једва ићи, вући се“ Дивосело, Лика (РСА)⁴⁹¹

за-ко-вр̑ља̀и pf. „изгубити оријентацију, залутати“ Горње Цапарде (Ђукановић 1983)⁴⁹², **заковр̑ља̀и** „заћорити, не водити рачуна куд се иде“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976)

ис-ко-вр̑ља̀и се „извући се испод нечега, искобељати се“ ЦГ (РСА)⁴⁹³

за-со-вр̑ља̀и pf. „оплести, окрпити, увезати како било, немарно“: Засоврљо сам пешес љеса, па нек иг, ваљаће Пива (Гаговић 2004)

о-со-вр̑ља̀и „исплести како било“: Осоврљај ми један шал, уши ми опануше о[д] зиме id. (ibid.)

и́ре-со-вр̑ља̀и „развалити (нешто), испретурати, испреметати (па поново урадити)“: Дај да пресоврљамо ову листру, много се нагла id. (ibid.)

и́а-вр̑ља̀и impf. „ходати“ Бачка (грађа ЕРСЈ), „тетурати, клецати“ Србија, Слав. (РЈА), „беспутно говорити, чаврљати“ id. (ibid.), „причати којешта“ Пива (Гаговић 2004), Бачка (грађа ЕРСЈ)

до-и́а-вр̑ља̀и (се) pf. „догегати се“ Босна (РСА)

за-и́а-вр̑ља̀и „скренути с правог пута, забасати, залутати“ БиХ (РСА)

ис-и́а-вр̑ља̀и реј. „избрбљати, испричати“ Бос. Грахово (РСА)

и́а-вр̑љ m. надимак човека који много а беспутно говори Србија (РЈА)⁴⁹⁴

и́о-вр̑ља̀и impf. „брбљати“ (РЈА), **и́овр̑ља̀и** погрд. „причати којешта, баљезгати“ Ускоци (Станић)

за-и́о-вр̑ља̀и (се) „зачаврљати (се)“: И чисто нам је мило кад затоврљамо у школи руски, а Швабе се само обзиру Л. Лазаревић (РСА)

⁴⁹¹ Уп. **га-вѐља̀и** „једва ићи, вући се“ Лика, Сомбор (РСА), „id.“: Монци иду, а ја гавељам — Гавеља дијете, „немоћно нешто радити“, „животарити“: Како си? А, ево гавељам Ускоци (Станић), „ићи отежано, једва се вући“: Док се гој гавеља — добро је Пива (Гаговић 2004), **гавѐља̀и** „id.“: Не знам шта ми је, једва гавељам по овој земљи Драгачево (грађа ЕРСЈ), **гавѐља** 3. sg. „id.“, „котрљати“, „једва радити“, „тешко жвакати“ Тимок (Динић 1988; Динић 1992).

⁴⁹² Уп. **за-ко-вѐља̀и се** „скренути с пута, забасати“ (РСА).

⁴⁹³ Уп. **ис-ко-вѐља̀и се** „искобељати се“ (РСА).

⁴⁹⁴ Овамо можда и *Таврлинка* лични надимак у Лици (РЈА).

- ис-шо-врљаџи* фиг. „извалити какву велику глупост, напричати свашта“ Ускоци (Станић)
- на-шо-врљаџи* фиг. „несмотрено изрећи много којечега, набрбљати, натртљати, натрабуњати“ ЦГ, „урадити алкаво, како било, на брзину, збрљати“ Злакуса, *нашоврлаџи (се)* „изненада, неочекивано, случајно наићи (на некога, на нешто), набасати, натрапати“ ЦГ (РСА)
- џро-шо-врљаџи* „уметнути“: Нишке гостионице ... имају послугу, која врло жуди да протоврља макар по коју туђинску реч Србија (РЈА)⁴⁹⁵
- ча-врљаџи* impf. „blaterare, recitare confuse“ (Вук; РЈА)⁴⁹⁶, „причати којешта“ Ускоци (Станић), „много и брзо причати“ Прошћење (Вујичић), „водити необавезан разговор“ Златибор (Миловановић 1983), Поткозарје (Далмација), Бачка (грађа ЕРСЈ), „ш в р л а т и“, „слабо, којекако плести“ Ускоци (Станић), *чаврљаџи* „ћаскати“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), Васојевићи (Боричић), *чаврљаџи* „угодно причати, чаврљати“ Гола (Веџенај/Lončarić)⁴⁹⁷
- за-ча-врљаџи* pf. „почети брзо и живо говорити, зажагорити, заграјати“, „огласити се неуједначеним, учесталим гласовима (о птицама)“, *зачаврљаџи се* „занети се у ћаскању, запричати се“ (РСА)
- иш-ча-врљаџи* „изговорити, испричати чаврљајући, ишћеретати“, *ишчаврљаџи се* „испричати живо и брзо много којечега, избрбљати се; међусобно се испричати до миле воље“ (РСА)
- на-ча-врљаџи се* „напричати се, наћаскати се“ (РСА)
- о-ча-врљаџи* „слабо, којекако исплести“, „како било нешто урадити, направити опанке и сл.“ Ускоци (Станић)
- ча-врљ* m. „онај који чаврља“: Највише се говори деци: Ућути чаврљу један (грађа РСА), *чаврљача* f. „причалица“ Банија и Кордун (Петровић Д.), *чаврљуга* „id.“ Васојевићи (Боричић), *чаврљало* n. „особа која много којешта прича“ Ускоци (Станић)
- че-врљаџи* impf. „причати којешта“, „помало нешто радити, плести и сл.“: Ево чеврљам Мили чарапе, „лажно представљати нешто“ Ускоци (Станић), „причати, разговарати о којечему“ Пива (Гаговић 2004), *чеврљаџи* „брбљати, говорити којешта“ Сјеница

⁴⁹⁵ Из примера би се рекло да глагол има значење „прозборити, изговорити“.

⁴⁹⁶ Уп. *чаваријаџи*, *чавелаџи*, *чавкаџи*, *чавлаџи*, *чаврзгаџи*, *чеврљаџи* (РЈА).

⁴⁹⁷ Два последња примера показују да глагол *чаврљаџи* не мора обавезно имати негативну конотацију (што је иначе карактеристично за разматране творевине).

(грађа РСА), *чеврљайи* „брбљати“ Ф. Грабовац (Kosor 1979:60)⁴⁹⁸, *чеврљайи* „причати много закерајући, приговарајући“, „брбљати, блебетати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; БОРИЧИЋ), *чеврљайи* „цвркатати (о шеви)“⁴⁹⁹, фиг. „разговарати (о деци)“ Косово (ЕЛЕЗОВИЋ)

за-чеврљайи (се) рф. „в. *зачаврљайи (се)*“ (РСА)

раш-че-врљайи „разјаснити, растумачити“: Најбоље ће нам то Зелен рашчеврљати, *рашчеврљайи се* „распричати се“: Рашчеврљало се и неће да престане, уста му се закаменила! Пива (Гаговић 2004)

че-врљало п. „особа која много прича, брбља којешта“, *чеврљалица*, *чеврљача* ф. Ускоци (Станић), *чеврљуга* „id.“ Васојевићи (Боричић)

чо-врљайи импф. „в. *чеврљайи*“ Ускоци (Станић)

ха-врљайи (се) импф. „таврљати, тетурати, поводити се, неспретно ходати“ Рожаје (Надџић)

иђ-врљав адј. „који је сметен, несналажљив, несталан, поводљив“ Пива (Гаговић 2004)⁵⁰⁰

ше-врљайи импф. „немарно ићи тамо-амо, лутати, базати“, „писати како било, шкрабати“, „почети ретко падати (о снегу)“ Ускоци (Станић), *шеврљайи* „лутати“, „посртати“ Вргада (Јуришић), „id.“ Иж (Кулишић 1979), *шеврљайи* „лутати, беспосличити, шетати без циља“ Загарач (Ђупићи 1997)

до-ше-врљайи рф. „долутати“ Вргада (Јуришић)

за-ше-врљайи „сићи с правога пута, забасати“ БиХ, „почети помало падати, вејати (о снегу)“ Комарница (РСА)

о(д)-ше-врљайи „одшврљати“ Ускоци (Станић)⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Потврда је старија од оних које су дате у РЈА.

⁴⁹⁹ Уп. називе за шеву (Alauda, Lerche), код којих се уочава изразита варијантност облика: *чаврљуга* Шумадија (Грковић 1982), *чаврљуга* Врање (Златановић), Алексиначко Поморавље (Богдановић 1987), *чеврљуга* Шумадија (Грковић 1982), *чеврљуга* Васајевићи (Боричић), *чеврљуга* Врање (Златановић), Пирот (Златковић 1988), Лесковац (Митровић), *чврљуга* id. (ibid.), *човрљуга* Тимок (Динић 1988), *чврљуга*, *шврљуга* Истра (Ribarić 1940), *шеврљуга* Поткозарје (Далмација), *шеврљуга* Шумадија (Грковић 1982). За остале називе, као нпр. *чеврљугица*, *чеврљужица*, *чврлуга*, *чврљига*, *чврљинка*, *чврљ*, *чврљица*, *чврљужица*, *шаврљуга*, *шеверљуга*, *шоврљуга* и друге в. Сикимић 1999:80; Skok I 300–301 s.v. *čavka*; III 389–390 s.v. *šéva*.

⁵⁰⁰ Уп. у језику фолклора *шаврљ(а)*: Шта ћемо им пиру? | Једну козу гњилу | и шаврљу и паврљу (грађа РСА). За облик *шаврљуга* в. дечију бројаницу у напомени 490.

⁵⁰¹ Уп. *шевљайи* „тетурати“ БиХ (РЈА), *шевљайи* „ићи крећући се тамо-амо, клатити се“ Пива (Гаговић 2004), „љуљати се, гегати се у ходу, несигурно се кретати, кривудати“, фиг. „немарно, слабо нешто радити“ Ускоци (Станић), *шевљайи* „тетурати се, кривудавао ићи“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), *шевљам* 1. sg. „по-

и-шо-вр̑ља̑и pf. „немарно, ружно, како било исплести“ Ускоци (Станић)⁵⁰²

о-шо-вр̑ља̑и „слабо, грубо исплести, изаткати, опрести“, „урадити нешто како било, немарно“ id. (ibid.)

шо-вр̑лан, шо-вр̑лоња m. „онај који шврља, луталица“, *шовр̑ља̑ка, шовр̑љуша* f. id. (ibid.)

о-шо-ло-вр̑ља̑и pf. „в. *ошовр̑ља̑и*“ id. (ibid.)

?ш-вр̑ља̑и impf. „ходати беспослен, базати, скитати се, тумарати“, „радити неозбиљно и невешто какав ситан, незнатан посао у кући“, „изливати се (вино, крв, мокраћа)“, „пребирати, превртати (о птици)“ (RJA), „ићи тамо-амо, лутати без циља“, „по кући нешто радити“ Срем (Максић 1980), „лутати, базати“, „писати како било, шкрабати“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација), *швр̑ља̑и* „лутати, беспосличити, шетати без циља“ Загарач (Ћупићи 1997)

и-ш-вр̑ља̑и pf. „упутити се некуд идући без циља и без журбе“, „шврљањем исписати, ишкрабати“ (РСА)

на-ш-вр̑ља̑и „написати неуредно, нечитко; написати којешта, нажврљати“, *нашвр̑ља̑и се* „провести много времена пишући или цртајући неуредно, невешто“, „налутати се, набазати се“ Загарач (РСА)

од-ш-вр̑ља̑и „отићи некуд лагано, шврљајући“ Ускоци (Станић)

у-ш-вр̑ља̑и „угазити идући тамо-амо“, „како било, ружно написати“ id. (ibid.)

ш-вр̑ло m. „скитница“ Огулин, *швр̑луга* f. „жена неспретна и нескладна“ (RJA)

сргати“ Лесковац (Митровић), *шевеља* 3. sg. „гегати се, ходати љуљајући се (као пловка)“ Црна Река (Марковић 1993), *дошев̑ља̑и* „доћи шевељајући, гегатујући се; стићи тешко се крећући“ Дучаловићи, БиХ (РСА), Ускоци (Станић), *зашев̑ља̑и* „замахати, замлатарати“, „поћи љуљајући се, тетуратујући се“ (РСА), „id.“ „врло неуредно, алкаво исплести чарапу и сл.“, „заћи, залутати“, *нашев̑ља̑и* „случајно наћи (на нешто), доћи, наћи (нешто)“, *одшев̑ља̑и* „в. *одшвр̑ља̑и*“, *ошев̑ља̑и* „одгегати“, „оплести како било“, „немарно урадити какав посао“, *ушев̑ља̑и* „ући нагињући се час тамо час амо“ Ускоци (Станић). Овај глагол би могао бити изведен суфиксом *-ељ-* од *шева̑и* „шепати“ Заострог у Далм. (RJA), *шевам* 1. sg. „кривудати, скретати (с правца), врдати“ Пирот (Живковић), Лесковац (Митровић), *шева* 3. sg. „склањати се, шеврдати, мрдати“ Тимок (Динић 1988), „id.; ићи пијано, лево-десно“ Пирот (Златковић 1989). Другачије Skok III 390 s.v. *šev̑ljiti*.

⁵⁰² Уп. из истог извора *зашов̑ља̑и* „слабо, алкаво нешто сашити, окрпити, урадити“, *ошов̑ља̑и* „слабо, грубо исплести, изаткати, опрести; урадити нешто како било, немарно“.

?ца-вр̑аѝи impf. „ш в р љ а т и, лутати“, „брбљати“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004), *цавр̑аѝи* „чаврљати“, „свађати се“ Васојевићи (Боричић), *цавр̑аѝи* „чаврљати“ Шумадија (Грковић 1982), *цавр̑аѝи се* „пентрати се, ићи кроз лоше проходно земљиште“ Пива (Гаговић 2004)

за-ца-вр̑аѝи pf. „в. *зацавельаѝи*“ ЦГ (РСА)⁵⁰³

ца̑-вр̑а f. (обично у множини) „земљиште каменито, неравно, врлетно“: Велике су цаврље овудијен — Не море се прој про овијег цаврља Пива (Гаговић 2004)

?це-вр̑аѝи adj. „брљив, невоспитан“ Пирот (Златковић 1990)

?ц-вр̑ам 1. sg. impf. „шврљати, немарно писати“ Лесковац (Митровић)

на-цвр̑аѝи pf. „в. *нашвр̑аѝи*“ Љештанско (РСА)

?ж-вр̑аѝи impf. „невешто, ружно писати, шкрабати; немарно црта-ти, шарати“, „чаврљати, брбљати, гакати (о гускама)“ (РСА)⁵⁰⁴

ж-вр̑ав adj. „ружан, неуредан, нечитак (о рукопису)“, „заостао у телесном развоју, кржљав, жгољав“, „који има пеге, кврге (о воћним плодовима)“ (РСА)

?з-вр̑аѝи impf. „ићи тамо-амо, лутати; проводити време у беспослици, нераду“ Ускоци (Станић), Унац (Јовичић)

б) „БАЦАТИ“, „РАЂАТИ“, „ГОМИЛАТИ, ТРПАТИ“, „КОЛАЧИТИ (ОЧИ)“

а̑-вр̑ь m. „батина којом се, б а ц а њ е м, млати воће“, „каквогод дрвце у земљи“ (РСА), *авр̑ь* „полегла, увела, замешена трава“, „гомила разних отпадака“ Шумадија (Грковић 1982), *авр̑ье* n. coll. „покошен и делимично иструлео коров“ Срем, Барања (Вук), „отпаци уопште (од дрвета, сламе, камења, цигала)“ Лика, Крагујевачка Јасеница, Мали Пожаревац (РСА), *авр̑а̑к* m. „запуштено земљиште на коме је израсло шибље и жбуње“ Шумадија (Грковић 1982)

из-а-вр̑ь̑ adv. „замахнувши руком иза себе“ (РСА)

⁵⁰³ Уп. *цавельаѝи* „лагано, споро, изнемогло ићи“, погрд. „причати, говорити“, *цавельаѝи се* „препирати се, свађати се“ Ускоци (Станић), *цавельаѝи* „id.“ Шумадија (грађа РСА), *зацавельаѝи* „почети цавельати, чаврљати, разбрбљати се“ ЦГ, *нацавельаѝи се* „насвађати се“ Љештанско (РСА), *и̑рецавельаѝи*, *и̑рецавельаѝи* „тешко, једва прећи преко неког места; с муком некуд отићи или однекуд доћи“, *и̑рицавельаѝи* „тешко, напорно приспети, доћи, стићи“, *уцавельаѝи* „једва ући у кућу“ Ускоци (Станић); *цвельаѝи (се)* „свађати се“ Ловра (Мијатовић 1983), *цвельаѝи се* „id.“ Загарач (Ђупићи 1997), *зацавельаѝи* „в. *зацавельаѝи*“ (РСА).

⁵⁰⁴ Уп. и *жа-вр̑аѝи* „пањкати, приговарати“ Унац (Јовичић).

ба-вр̂ља̋к т. „гојно, дебеласто, дежмекасто дете, особито мушкарче“, „каменица која се може заповртети, завитлати, б а ц и т и“ Ускоци (Станић), *бавр̂љак* „мали широки пласт сена“, „мали, дебео и неугледан човек“ Бањани (грађа ЕРСЈ)

на-ка-вр̂љийи рф. „натаћи, обући, навући, обути“: Никад неће да закопча каикчиће на ципела (sic!), него и’ само накаврљи мало и тако иде В. Пчелице (РСА)

ко-вр̂љайи имрф. реј. „доносити на свет, рађати“ Крагујевац (РСА), *ковр̂љайи* „id.“ Рожаје (Надџић), *ковр̂љайи* подруг. „сипати којекако и којешта“ Косово (Елезовић)

за-ко-вр̂љийи рф. „бацити, хитнути у даљ“, „запутити се, поћи“ Пива (Гаговић 2004)

ис-ко-вр̂љайи рф. „избацити“ Шумадија (РСА)⁵⁰⁵, *ис-ко-вр̂љийи* „разрогачити, исколачити (очи)“ Врање (РСА), *исковр̂љим* 1. sg. „id.“ Лесковац (Митровић)

на-ко-вр̂љайи рф. реј. „изродити, нарађати (дече) у великом броју“ Крагујевац (РСА), Мачва, Шабац, „поређати нешто без реда“ Мачва (грађа ЕРСЈ), *наковр̂љайи* „нарађати деце“ Рожаје (Надџић), *наковр̂љайи* „набацати нешто без реда“ (sic!): Наковрљала девет деце Шумадија (Грковић 1982)⁵⁰⁶, подруг. „насути, н а т о в р љ а т и“: Што си наковрљала толику воду у јело? Косово (Елезовић)

с-ко-вр̂љийи рф. „салетети, убедити“: Сковрљила баба девојку и доведоше је Шумадија (грађа РСА)

ѡа-вр̂ља̋к / ѡо-вр̂ља̋к т. „гојно, дебеласто, дежмекасто дете“, „омањи камен“ Ускоци (Станић)

со-вр̂љайи имрф. „гомилати једно на друго, трпати“: Сложи дрва лијепо, шта иг тако соврљаш? — Соврљо је зид и ено му се сло гр њ о Пива (Гаговић 2004)⁵⁰⁷

на-со-вр̂љайи рф. „набацати, нагомилати нешто без реда“ ЦГ (РСА), *насовр̂љайи*, *на-са-вр̂љайи*⁵⁰⁸ „id.“: На брзину насаврљасмо кладњу, па се сорга Пива (Гаговић 2004)⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Уп. са „нормалним“ префиксом *ис-ѡо-вр̂љайи* „изнети на видело, извући, извадити, потегнути“, фиг. „изрећи, изговорити, избацити (најчешће неочекивано, изненада), извалити“ (РСА), *исѡовр̂љайи* „испричати“ Пива (Гаговић 2004).

⁵⁰⁶ Из примера се види да значење није добро дефинисано, већ да је: „изродити, нарађати“. Уп. и *ков̂љайи* „често рађати децу“, *наков̂љайи* „нарађати доста деце“ Љештанско (Тешић 1977).

⁵⁰⁷ Уп. из истог извора *совр̂њайи* „id.“ (в. **вр̂њати**).

⁵⁰⁸ Уп. *на-са-врд̂аваји* (се) „гомилати се, нагомилавати се“ ЦГ (РСА).

⁵⁰⁹ Уп. *на-со-в̂љийи* „набацати, наслагати растресито, не збијајући“ (РСА).

у-со-врљийи pf. „упорно навалити, захтевати, тражити“ Златибор (Миловановић 1983)

ий-врљ m. погрд. „човек малог раста и велике главе“ Љештанско (Тешић 1977)⁵¹⁰

ио-врљайи impf. „избацивати из себе измет у великој количини“ Ускоци (Станић)

ис-ио-врљайи (се) pf. „избацити из себе гомилу измета“, „избацити, изгурати нешто тешко“ id. (ibid.)⁵¹¹

на-ио-врљайи pf. „натоварити, натрпати“ Цетиње (РСА), „набацати којекако, натурити“ Ускоци (Станић), *најоврљайи се* „нагомити се, накупити се у већем броју“ (РСА), „случајно се догодити“, „пасти коме на терет“⁵¹² Ускоци (Станић), *најоврљайи (се)* „набацити на себе много одеће како било, натоварити (се), оптеретити (се)“ Загарач (Ћупићи 1997)⁵¹³, „добро се најести, прејести се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)⁵¹⁴

ио-врљак m. „велика гомила измета који се избаци из себе“, фиг. „м а л о д е б е љ у ш к а с т о д е т е“, „какав ружан крупан предмет“ Ускоци (Станић)⁵¹⁵

ча-врљак m. „ситан клип кукуруза који се одваја при истовару“ Мачва (грађа ЕРСЈ)

иш-че-врљийи pf. „исколачити, разрогачити (очи)“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *ишчеврљийи се* „избечити се, исколачити се (о очима)“ (РСА)

⁵¹⁰ Уп. *ба-ио-врљаси* adj. „онизак а дежмекаст“, *бајоврљ*, *бајоврљак*, *бајоврљан*, *бајоврљац* m. „батоврљаст човек“, *бајоврљака* f. „батоврљаста жена“, *ба-иша-врљак* m. „онизак а дебео човек“ ЦГ (РСА). У наведеним облицима можда је дошло до „аглутинације“ префикса *ба-ио-*, уп. *иоврљак* (облике спаја заједничка семантика „мали и дебео“), али је вероватније да су у вези са *баи* m. „маљ, батина, дебела грана“, уп. *бајодглавац* „неки црвић б а т у р а с т е (= задебљао, заобљен) главе“ (РСА) в. и ЕРСЈ 2 s.v. *бајоврљ*.

⁵¹¹ Сви наведени облици секундарно су развили и фигуративно значење „причати којешта, баљезгати“ (в. примере у а) групи). Уп. из истог извора *иоврљайи* „избацивати из себе измет у великој количини“, „причати којешта, баљезгати“, *исјоврљайи (се)* „избацити из себе гомилу измета“, „избацити, изгурати нешто тешко“, фиг. „извалити какву велику глупост; напричати свашта“, *најоврљайи* „насрати, засрати“, „нападати у великој количини“.

⁵¹² Уп. *на-ио-врљайи се* „наврсти се, навезати се“ (РСА).

⁵¹³ Уп. *најоврљайи се* „навући много одеће, натронати се“ (в. **врњати**).

⁵¹⁴ Уп. *најоврљайи се* погрд. „најести се“, „накупити се, нагомити се“ Ускоци (Станић).

⁵¹⁵ Уп. из истог извора *иоврљак* „id.“.

рас-чо-вр̑љи 3. sg. „направити неред, растурити, умрсити“ Тимок (Динић 1988)

?ш-вр̑љийи pf. „бацити, одбацити“ Лика (РЈА)

ко-фр̑љайи impf. ирон. „рађати“, *кофр̑љну̑йи* pf. „лако родити“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

?џа-фр̑љну̑йи pf. „јаче се наљутити, скочити од љутине“, *џафр̑љко* m. „љут, напрасит човек“ id. (ibid.)

џо-фр̑љайи impf. „трпати, нагомилавати“, фиг. „рађати доста деце а не моћи их издржавати“ id. (БОРИЧИЋ)

в) „ОБРТАТИ, КОТРЉАТИ“, „(ИС)КРИВИТИ (СЕ)“, „(РАШ)ЧЕПИТИ; (ОД)ЛОМИТИ“, „ЗАНЕМОЋИ; УМРЕТИ“

ка-вр̑љайи се impf. „котрљати се“: Каврља се, нако, дан по дан, нема више од живота ништа Гоч (грађа РСА)

ка̑-вр̑љ m. „кратак, чворноват одломак од дрва“, *кавр̑љић* dem. Поцерица (РСА)

а̑-ка-врља f. „шепртља“, „ружна и глупа особа“ Васојевићи (БОРИЧИЋ)

ко-вр̑љайи impf. „померати обртањем, превртањем, котурати, котрљати“ ЦГ, „колутати, превртати (очима)“, *ковр̑љайи се* „померати се, кретати се обрћући се, преврћући се, котурати се, ваљати се, котрљати се“ Макрешане, Крушевац, Ужице, Подриње, Подунавље (РСА), *ковр̑љайи* „котрљати“ Шумадија (Грковић 1982)⁵¹⁶

за-ко-вр̑љайи pf. „почети коврљати, закотрљати“ БиХ (РСА), „id.“: Заковрљо једну зипу, умало нас грдом нагрди Пива (Гаговић 2004), Пива и Дробњак (Вуковић 1940:385), „изненада се разболети“, „затетурати се, онесвестити се“, „умрети напрасно“ (РСА), *за-ко-вр̑љийи* „ударити, лупити“ Тимок (РСА асс., inf.?), „изненада се разболети, нагло занемоћи“, „занети се, затетурати се, онесвестити се“, „умрети напречац, напрасно“ Сокобања, Босна (РСА), Пива (Гаговић 2004), *заковр̑љи* 3. sg. „клонути, пасти“, „разболети се“ Црна Река (Марковић 1986)⁵¹⁷

ис-ко-вр̑љайи pf. „начинити коврче, увојке на нечему, учинити коврчавим“ Пољица (РСА)

на-ко-вр̑љийи / *наковр̑љийи* pf. „не поставити неку ствар у одговарајући положај“, „урадити неку ствар нетемељно“, ~ *се* „искривити се,

⁵¹⁶ Уп. из истог извора *ковр̑љайи*.

⁵¹⁷ Уп. у истом значењу *заковрну̑йи* (в. **врнути**), *заковиљийи* (в. **виљити**).

бити у неправилном положају (о стварима)“ Шумадија (Грковић 1982)

кò-вр̂љ т. „врста траве округла као котур која се с јесени одвоји од земље па је ветар котрља друмом“ Бачка, „округласто парче дрвета које се лако котрља по земљи“ Поцерина, *ков̂р̂љак* „врста капе коју носе удате жене у Далмацији“⁵¹⁸, бот. „врста биљке“, *ков̂р̂љан* „јело од кукурузног брашна, сира, масти и јаја“ Левач и Темнић, Јагодина, „женска капа (у народној ношњи) начињена од црвеног платна и испуњена вуном“ (РСА), *ков̂р̂љица* f. „ковитлац, вихор“, „мала краста“, „врста игре“ Ускоци (Станић), *ков̂р̂љушка* „окретај, ваљање“: Она се овца нешто окреће у коврљушку, сигурно је нешто бона Прошћење (Вујичић)

ко-вр̂љице̄ adv. „на ногама и рукама, четвороношке“ Ускоци (Станић), *накòвр̂љкē* „котрљајући се, преврћући се, обрћући се“: Бацити камен наковрљке, значи бацити га да се окреће у зраку БиХ (РСА)

на̂-ко-врља f. „лакомислена и приглупа особа која је уз то и ружна“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

а̂-ко-врља погрд. „неугледна, ружна особа“ id. (ibid.)

че-вр̂љий̄ти impf. „чепити плод шљиве да би се извадила коштица“, „одваљивати грану са дрвета“ Рожаје (Надзић), *че-вр̂љий̄* „id.“ Васојевићи (Боричић)

за-чевр̂љий̄ти pf. „лоше затесати (колац и сл.)“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

иш-че-вр̂љий̄ти pf. „ишчашити“ Бос. Грахово (РСА), Драгачево (Ђукановић 1995), Гласинац (грађа ЕРСЈ), „имати блед, мршав изглед, бити мршав“⁵¹⁹, „испружити, показати“ Ускоци (Станић), *ишче-вр̂љий̄* „расцепати и делимично одвалити грану тако да се још мало држи уз дрво“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *ишчевр̂љий̄ти се* „ишчашити се; искривити се, деформисати се“ Макрешане, Крушевац (РСА)

о-че-вр̂љий̄ти pf. „одломити, окресати“ Ускоци (Станић), Мали Зворник (грађа ЕРСЈ), „откинути заврћући, одврнути“: Увати кокош и очеврљи јој шију — Како је ови јањац очеврљијо рог? Пива (Гаговић 2004), *очевр̂љий̄* „одвојити грану од дрвета, одвалити“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990; Боричић), *очевр̂љак* т. „одломљена или окресана грана, одломак, окресак“ Ускоци (Станић), *очевр̂љак* „споредна гранчица, одломљена од стабла“ (Бећковић, Међа...

⁵¹⁸ Уп. *òвр̂љ*, *овр̂љина*, *ховр̂љица* „id.“ (Skok I 681 s.v. *hovrlica*, без решења; Трубачев 1973:85; Петлева 1978:55).

⁵¹⁹ Уп. *исковиљий̄ти*, *ишчевиљий̄ти* (в. **ВИЉИТИ**).

- 247), *очеврљен* adj. „одломљен“, фиг. „откачен, блесав, шашав“ Васојевићи (Боричић)
- раш-че-врљий* pf. „расцепити“, погрд. „обљубити“ Васојевићи (Стијовић 1990), „рашчепити, рашчеречити, разврнути“ id. (Боричић), *рашчеврљий се* „расцепити се“ id. (Стијовић 1990), *рачеврљим* 1. sg. „раскинути ударом део коже“ Лесковац (Митровић)
- чо-врљи* 3. sg. impf. „искривљавати, кривити“ Црна Река (Марковић 1986), *човрљи се* „кривити се“, „плазити се, ругати се“ id. (Марковић 1993)
- и-чо-врљи (се)* pf. „искривити (се)“, „променити карактер“, *ичоврљен-ко* m. „човек искривљеног врата“, „човек ишчашеног карактера“ id. (Марковић 1986)
- йо-чо-врљи се* „извитоперити се“, „прозлити се“ id. (ibid.)
- на-чо-врљ* adv. „накриво, наопако, устрану“ id. (ibid.)
- ?анда-врљий (се)* impf. „кривити (се), искривљавати (се)“ Васојевићи (Стијовић 1990)
- за-андо-врљий* pf. „тврдоглаво запети, остати при своме мишљењу, ставу, задрети“ id. (ibid.)
- из-анда-врљий* „искривити, искосити“, *изандаврљий се* „искривити се, искосити се“, „покварити се, изопачити се“ id. (ibid.)
- анда-врљ* adv. „наопако, мимо реда“ id. (Боричић), израз у *андаврљ* „онако како не треба, погрешно“, „укриво, укусо“ id. (Стијовић 1990), *ићи у андаврљ* „застранити, ићи погрешним правцем“ id. (Марсенић 1986:47)
- ?де-врљийи* impf. „ићи устрану, одвајати се“ Прошћење (Вујичић)
- на-де-врљ* adv. „онако како не треба, наопако“ Злакуса (РСА)⁵²⁰
- ➔ *врљайи*¹ impf. „ићи тамо-амо, без циља, лутати, базати“ (РСА), Поткозарје (Далмација), „несигурно ићи, тетурати се, шеврдати“: Говори се у Лици: врља, шеврља ... (пјан и стар), „ваљати се, мотати се“, фиг. „врдати, извлачити се“, „газити, мрсити (траву, жито и сл.)“ Гружа, Дучаловићи, „прести, упредати“ Пољица, *врљайи се* „верати се“ (РСА)⁵²¹

⁵²⁰ Уп. *из-ен-де-вѣљий (се)* „поставити (се) у кос положај, искосити (се), накривити (се)“: Држи косијер право, што си га изендевељо — Вији како се изендевељо она стог, преврнуће се Васојевићи (Стијовић 1990), *из-де-вѣљийи се* „ослободити се, отарасити се“ БиХ (РСА), *о-де-вѣљи се* 3. sg. „отегнути се, бити мрзовољан“ (углавном перфективно *одевељо се*) Црна Река (Марковић 1986).

⁵²¹ Уп. и *врљайи* „лутати“, *заврљайи* „забасати, заблудити, изгубити пут“ Вргада (Јуџић), *врљкайи* „скитати“ Драгачево (Ђукановић 1995), *врлѣкайи*¹ „лутати,

за-вр'љати pf. „залутати, забасати, изгубити се“ (РСА), Горње Цапарде (Ђукановић 1983), Драгачево (грађа ЕРСЈ), „изгазити, замрсити (жито, траву и сл.)“ (РСА)

йо-вр'љати „погазити, угазити“ Ускоци (Станић)

у-вр'љати „изгазити, замрсити“ Драгачево (Ђукановић 1995)

овр'љаница f. „непрецизан, стихијски рад“ Унац (Јовичић)

ѿвр'љѣ adv. „отприлике, немарно, како било“ Поткозарје (Далмација), „насумице, непрецизно, отприлике“ Унац (Јовичић), *ѿфр'љѣ* „id.“ Поткозарје (Далмација), Рожаје (Надџић)

➔ *вр'љати*² impf. „бацати, набацити“ Сврљиг, Пирот, фиг. „писати брзо и рђаво“, „(пушку) испаливати“, *вр'љати се* „бацати се (нечим)“ Сврљиг, Пирот (РСА)⁵²²

зайовр'љати pf. „престати радити, оставити започети посао“ Дворска (РСА)

извр'љати pf. „избацити, истурити“ Књажевац, „донети дете пре времена, побацити“, „издигнути, извити“, „изгрбити, погрбити“, „избуљити, погледати искоса“ Крагујевац, *извр'љати се* „погледати разрогаченим очима, избуљити у кога“ id. (РСА), Шумадија (грађа РСА), *извр'љен* adj. „исколачен“: Има ижврљене очи Дуга Реса и Карловац (Регуић 1986), *исјовр'љати*, *исјовр'љачији* „погледати широко отвореним очима, исколачити“ Ускоци (Станић)

навр'љати погрд. „нарађати, родити (из више пута), израђати“ (Вук; РСА), „набацати, натрпати“ Књажевац, Тимок (РСА асс., inf.?)

развр'љати „широм отворити; раздрљити; рашчеврљити“ Васојевићи (Боричић), *развр'ља* 3. sg. „разбацати“ Тимок (Динић 1990)

вр'љак m. „омањи камен, каменица која се може бацити из руке“, „сено с т р п а н о у малој количини, навиљчић“, „поодрасло дете“⁵²³ Ускоци (Станић)

базати“, „тетурати се, шеврдати“ ЦГ (РСА), *вр'љати*, *врш'љати* „радити самоволно и неодговорно“, „газити, газећи мрсити“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

⁵²² Уп. *вр'љати* „бацити, хитнути“, „одлетети, откотрљати се“, *вр'љачији*, *вр'љакнуји* „замахнувши бацити, заврљачити“, „нагло некуд отићи, отперјати“, ~ *се* „бацити се“, *вр'љакати* (*се*) „бацати (се)“, *вр'љакати*² „id.“, *вр'љекнуји* „бацити“ ЦГ, вулг. „умрети“ Лика, Бос. Петровац (РСА), уп. *к-вр'љекнуји* „id.“ Ускоци (Станић) : *к-вр'љакнуји* „лако ударити, да не заболи“ Банија и Кордун (Петровић Д.), *вр'љецати* (*се*) „бацати (се)“ ЦГ (РСА). Наведени облици показују на које се све начине модификује основа: *завр'љакати*, *завр'љецати*, *завр'љачији*, *завр'љакнуји*, *заврнда'љати*, *заврнда'љачији*, *заврш'љати* „заврљачити“ (РСА).

⁵²³ Уп. *вр'љакун*, *фр'љакун* „id.“ (в. **вр'љакати**).

фр'ља̃и impf. „исто што *вр'ља̃и*²“, *фр'љи̃* pf. „бацити, хитнути“, „скочити“, „јачо се наљутити, разбеснети се“, *фр'љн̃и̃* pf. „бацити, хитнути“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

➔ *вр'ља̃и*³ impf. „гледати укосо, разроко“ Ускоци (СТАНИЋ)⁵²⁴, *вр'љи̃* „гледати у криво, у страну, зверати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *вр'ља̃и* „бити несталан, превртљив“ Дубровник (БОЈАНИЋ/ТРИВУНАЦ 2002)

завр'ља̃и pf. заст. „ослабити, онемоћати“ (РСА)

вр'љав adj. „превртљив (о времену)“ Дубровник (БОЈАНИЋ/ТРИВУНАЦ 2002), *завр'љан* „блесав, луд“ Војв. (РСГВ), *завр'љача* f. „џангризава жена“ id. (ibid.)

вр'љк̃ adv. „окрећући се, котурајући се“ Ускоци (СТАНИЋ), *навр'ље* (гледати и сл.) „бојажљиво, испод ока“, „попреко, оштро, љути-то“ (РСА), *наовр'љк̃*, *наовр'љц̃* „накриво, укосо“ Срем (РСА)⁵²⁵

• Главни проблем који се овде намеће јесте порекло саме основе. Да ли је у питању један глагол, или два (можда и три) генетски различита облика која су се слила у заједничку фонетску форму? Састављачи РСА издвојили су два хомонимна глагола, *вр'ља̃и*¹ и *вр'ља̃и*², којима смо ми прикључили и трећи — *вр'ља̃и*³.

Скок фактички разматра само глагол *вр'ља̃и*² у значењу „бацати“, тумачећи га као ономатопеју којом се опонаша звук баченог предмета. Он констатује да облик са иницијалним *х-* није потврђен у с.-х. језику (има га буг. *хвр'лям*, „id.“), али фонетско објашњење одређених релевантних облика заправо заснива на претпоставци о постојању иницијалне групе *хв-*⁵²⁶: *хв-* > *х-* (*хр'љи̃и*), *хв-* > *шв-* (*швр'ља̃и*), *хв-* > *в-* (*вр'л̃и̃*). Поред облика чија се значења закономерно развијају од основног „бацити“ (као нпр. „родити“, „насути“), Скок у везу са овим глаголом доводи и облике који својим значењима пре иду уз *вр'ља̃и*¹ и *вр'ља̃и*³ (које уопште не помиње), нпр. *навр'љи̃и се* „накривити се“, *вр'љав*, *вр'љоок*⁵²⁷, *ковр'ља̃и* „котрљати“, *ковр'љак* „женска

⁵²⁴ Изведенице: *вр'ља*, *вр'љав*, *вр'љеш*, *вр'љо*, *вр'љока*, *вр'љокас*, *вр'љокиле*, *вр'љоок*, *вр'љоокас*. У извору су наведена још и ова значења глагола: „газити по нечему или некоме; шврљати; правити неред“, али она пре припадају глаголу *вр'ља̃и*¹ (в. горе).

⁵²⁵ Уп. *наобр'љц̃*, *наобр'љк̃* „криво, косо, нахеро“, *наов'љк̃* „накриво, косо, укосо“ (РСА).

⁵²⁶ Ова сугласничка група реконструише се и за псл. облик **хвр'лiti* / **хвр'лати* (ЭССЯ 8:135). Од с.-х. потврда овог глагола у одредници се наводи само *хр'љи̃и* „журити“.

⁵²⁷ На другом месту Скок признаје да није јасна семантичка веза глагола *вр'ља̃и* „бацити“ и придева *вр'љав* „у кога је једно око оштећено“ (Skok I 531 s.v. *f'ljati*).

капа“ итд. Он такође допушта да су многе од ових лексема у вези са **vьrtěti* (Skok I 698–699 s.v. (*h*)*vrljati*; III 628 s.v. *vrljati*; уп. и I 531 s.v. *frljati*).

Једини глагол из прве семантичке групе, *шврљаџи* у значењу „беспослено којекуда ходати“ (и „по кући којешта радити“), Скок доводи у везу са *шврндаџи* „по кући којешта преметати, тражити“, и даље са *врљаџи*, *врдаџи*, *врлудаџи*, *коврљак*, без прецизнијих објашњења. Овде иницијално *ш-* изводи од префикса *съ-* (као *шкоџиџи* < *скоџиџи*) (Skok III 426 s.v. *švrljati*).

Скоково мишљење да су неки од поменутих облика у вези са **vьrtěti* деле и аутори ЭССЯ, који с.-х. *наџоврљаџи се*, *наџаврљаџи* своде на псл. **nатовьрт(ь)l'ati* / **nатавьрт(ь)l'ati*, а именицу *каврљ* на псл. **кавьрт-ль* (в. ниже).

Глагол *врљаџи*³ „гледати укосом, разроком“ могао би се свести на псл. **vьrl'ati*, деноминал од псл. придева **vьrlь* „кос, стрм“, уп. **vьrlavь*, **vьrlo-окъ* „разрок“ (в. Лома 2000:616). Другачије тумачење нуди се у ЕСУМ, где се укр. *вирла* шаљ. „избуљене очи“, *вирлџ* „буљав човек“, *вирлџий* „избуљен (о очима)“, блр. *вирлџты* „буљоок“, с.-х. *врљав* „разрок“ изводи од псл. **vьrl-* (**vьrdl-*) „окретање, обртање, превртање“ (ЕСУМ 1:380)⁵²⁸. На сличан начин објашњава ове облике Бориш, али он сматра да у њиховој основи лежи глагол **vьrtěti* (Ворус 1999:133, напомена 67). За разлику од украјинског, у коме се група *tl* морала упростити у *l* (l.c.), у с.-х. језику сугласник *љ* у *врљаџи* могао се појавити као умекшана варијанта од *џ* у *врџаџи* (уместо *ћ* у *врћаџи*), уп. *оџь* уместо *оџи*. Да је *врљаџи* могло настати од *врџаџи* (преко *вр(џ)нуџи*) доказује и низ *срџаџи* > *-ср(џ)нуџи* > *срљаџи*⁵²⁹.

Посматрано на најдубљој равни, сви поменути глаголи заправо су генетски идентични и могу се свести на ие. корен **uer-* „вртети, увијати, савијати“ > „бацати“⁵³⁰.

На псл. нивоу, где је већ увелико дошло до диференцијације и осамостаљивања етимолошки сродних облика, чини се да се могу издвојити два засебна лексичка гнезда — **vьrtl'ati* (> *врљаџи*³) и **xvьrl'ati* (> *врљаџи*²).

⁵²⁸ Сасвим другачија етимологија, од **vьrlo* „полуга, руда (код кола)“, предлаже се у ЭСБМ 2:61–62 s.v. *варлавоки*.

⁵²⁹ Варбот коментарише облик *срљаџи* као очигледно секундарно образовање од корена **svrl-* (Варбот 1977:32).

⁵³⁰ Овај семантички развој карактеристичан је за читаво гнездо ие. **uer-* „вртети“ (в. Варбот 1978:33).

На нивоу с.-х. језика и гнездо псл. **xvrl'ati* поделило се на *врљайи*² и *врљайи*¹. Напомињемо да значења „бацати“ и „тумарати, лутати“ такође међусобно кореспондирају⁵³¹.

С обзиром на изузетну „валентност“⁵³² разматране основе, за њу се везују готово сви досад регистровани експресивни префикси: *ба-*, *га-*, *ка-*, *ко-*, *со-*, *ша-*, *шо-*, *ча-*, *че-*, *чо-*, *ха-*, *ша-*, *ше-*, *шо-* итд. На тај начин основа *врљайи* фигурира као својеврстан „*repraesentans specie*“, пример који најпотпуније показује сву разуђеност и сложеност анализираног творбеног процеса.

У облику *аврљ*, који се доводи у везу са *врљайи* < **xvrl'ati*, издваја се протетско *а-*, уп. облик без њега: *врљак* „вртача обрасла шипрагом“ Заглавак (ЕРСЈ 1:55–56 s.v. *аврљ*). Овамо спада и прилог *изаврље* (l.c.). На сличан начин могао би се протумачити и глагол *аврљайи* „неуредно обављати неки посао“. С друге стране, овај облик могао је настати погрешном декомпозицијом *об-аврљайи* (уместо *оба-врљайи*) (тако ЕРСЈ 1:56 s.v. *аврљ-баврљ*), али и губљењем иницијалног сугласника нпр. од *хаврљайи*⁵³³. Елизијом иницијалног сугласника могао би се објаснити и облик *аковрља* < *наковрља*. В. и ЕРСЈ 1:90, где се предлажу два могућа тумачења: укрштање са *акайи*, или од изворног **оковрља*, уп. *врљока* „разрока жена“.

У облику *баврљайи* префикс *ба-* издваја Петлева 1980:67. Лома тумачи овај глагол као резултат декомпоновања облика **obxvrl'ati* (са *обь* „унаоколо“), допуштајући и могућност да се ради о експресивном *ба-* (Лома 2000:612; в. и ЕРСЈ l.c.). Скок сматра да је *баврљайи* настало ономатопеизацијом (уметањем *р*) итератива *бављайи* (Skok I 124 s.v. *bàviti se*). Томановић види у овом облику резултат контаминације *бавији* „боравити“ + *врљайи* (Томановић 1938–39: 207)⁵³⁴.

У вези са глаголима *аврљайи* и *баврљайи* стоји и прилог *аврљ-баврљ* (в. Skok l.c.). Скок одбацује Даничићево тумачење од тур. *avāre olmak* „беспосличити, трчати којекуда“ (иако сматра да оваква образовања и јесу настала према турском творбеном моделу типа *ki-*

⁵³¹ Уп. Куркина 1982б:184.

⁵³² Овај хемијски појам (наравно, сликовито) можда најбоље дефинише својство, тј. предиспозиције неких основа да привлаче и везују за себе експресивне префиксе. Остајући у домену хемијске терминологије, за основу *врљайи* с правом се може рећи да је изразито „поливалентна“.

⁵³³ Уп. аналогно објашњење облика *алајрда* (в. **-прдати**).

⁵³⁴ Он подсећа да је Даничић сматрао како је ова реч турског порекла (< *warylmak*), али да је истовремено помишљао и на постање од *бавији*, као *чейрљайи* од *чейайи* (l.c.).

*tap mitap*⁵³⁵), али ни сам нема коначно решење (Skok I 78 s.v. *ǎvr̥lj-bǎvr̥lj*). У српском етимолошком речнику овај прилог се доводи у везу са *врља̀ти* < **xvr̥l'ati* (ЕРСЈ I.c.).

Префикс *ко-* издваја се у облицима *коврља̀ти* „котрљати“ (Matzenauer 1881:190; Skok s.v. (*h*)*vr̥ljati*, *vr̥ljati*⁵³⁶; Бјелетић 1994а:354), *наковрља̀ти* „насути воду у јело“ (Skok I.c.c.; Петлева 1980:67), *заковрља̀ти* „закотрљати“, *коврља̀к* „женска капа“ (Skok I.c.), *заковрља̀ти* „клоне, падне; разболи се“ (Петлева 1994а:336), *исковрља̀ти* „избежити, исколачити“ (Бјелетић 1994:268; Бјелетић 1994а:354). Томановић облик *коврља̀ти* сматра резултатом контаминације *кошрља̀ти* + *врџијѐти*, а *исковрља̀ти се* (из нечега) (Бока) резултатом контаминације *искоја̀ти се*, *искоја̀ља̀ти се*, *искоја̀рца̀ти се* + *врља̀ти*, тј. ископати се из нечега врљањем (Томановић 1938–39:209, 211).

У облицима *каврља̀ти*, *накаврља̀ти*, *каврља̀ти* издваја се префикс *ка-*. Облик *каврља̀ти* „кратак, чворноват одломак од дрва“ у московском прасловенском речнику своди се на псл. **kavьrt-ь* (в. ЭССЯ 9:167 s.v. **kavьrtь*). Међу континуанте псл. **vr̥tl'* могли бисмо сврстати и облике *очеврља̀к* „одломак, окресак“, *очеврља̀ти* „одломити, окресати“, такође и *каврља̀ти*, *коврља̀ти* „котрљати, о б р т а т и“.

Облик *гаврља̀ти*, уколико није звучна варијанта од *каврља̀ти*, садржи префикс *га-*.

Префикс *шо-* (*ша-*) издваја се у облицима *шаверља̀ти* „тетурати“, *дошаверља̀ти* „догегати се“, *зашаверља̀ти* „залутати“, *нашоверља̀ти* „насути воду у јело“ (Петлева 1980:67). Искључиво на основу с.-х. потврда *нашоверља̀ти се*, *нашаверља̀ти* „нагомилати се, натоварити, натрпати, набрбљати, урадити алкаво“ реконструисани су псл. облици **natovьrt(ь)l'ati* / **natavьrt(ь)l'ati*, који се тумаче као образовања од префикса *na-* и глагола **vr̥rt(ь)l'ati* са уметнутим *-to-*, при чему се констатије да је старина облика проблематична (ЭССЯ 23:164)⁵³⁷. Оваквом тумачењу противи се семантика, будући да у основи наведених с.-х. потврда лежи глагол **xvr̥l'ati* (в. даље). Скок помиње облик *нашоверља̀ти* као паралелу облика *наковрља̀ти*, али без коментара (Skok s.v. *vr̥ljati*), док облик *дошаверља̀ти се* „доћи пипајући по мраку“ тумачи

⁵³⁵ Детаљније о томе в. Петровић 1993; Петровић 1994.

⁵³⁶ На другом месту Скок даје другачије објашњење облика *коврља̀ти* „ваљати, котрљати; сипати“, изводећи га од *кошрља̀ти* (< *кошурати*, деноминал од *кошур*), насилном изменом сугласника *ш* > в према *врља̀ти* (Skok II 169 s.v. *košac*).

⁵³⁷ Није јасно зашто у ЭССЯ није реконструисан и облик без уметнутог *-to-*, тј. *navьrt(ь)l'ati*, уп. с.-х. *наврља̀ти*.

као резултат укрштања *дòшайкаџи* и *врљаџи* (Skok III 428 s.v. *tàbati*). Облици *џаврљ*, *џоврљак* могу се сматрати девербалима.

Префикс *че-*, *чо-* издваја се у облицима *човрљи* „искривљује, криви“ (Петлева 1994а:336), *ишчеврљиџи* „исколатити“ (Бјелетић 1994а:354). Скок сматра да је као извор за стварање глагола *рашчеврљаџи се* „рашчупати, замрсити косе“ послужио тур. глагол *çevirmek* (Skok I 319 s.v. *çever*), док у облицима *чаврљаџи*, *чеврљаџи* „брбљати“ издваја ономатопејску основу *чав-* / *чев-* која се, ради појачавања пејоративног значења, проширује разним умецима, у овом случају групом *-рљ-* (I 300–301 s.v. *čavka*). Томановић тумачи *чаврљаџи* као резултат контаминације *чаварјаџи* „бунцати“⁵³⁸ + *брбљаџи* (Томановић 1938–39:203)⁵³⁹.

Префикс *ше-* издваја се у облицима *шеврљаџи* „посртати; лутати“ (Куркина 1982б:184) и *зашеврљаџи* „забасати“ (Петлева 1980:67). Поређењем облика *о-шо-врљаџи* и *о-шо-ло-врљаџи* „слабо, грубо исплести, изаткати, опрести; урадити нешто како било, немарно уопште“, оба из Ускока, видимо на делу додатну експресивизацију префикса *шо-*, који се проширује слогом са ликвидом *-ло-*.

Облик *шврљаџи* Куркина помиње напоредо са *шеврљаџи*, без објашњења (Куркина 1982б:184). Скок иницијално *ш-* у овом облику изводи од префикса *сљ-* (Skok III 426 s.v. *švrľjati*). Томановић тумачи *шврљаџи* као резултат контаминације *шевељиџи* + *врљаџи* (Томановић 1938–39:203).

Иницијалне сугласнике *џ-*, *ж-*, *з-*, као и *ш-* у *чврљаџи*, *жврљаџи*, *зврљаџи* и *шврљаџи* најпре треба посматрати као протетске, неетимолошке експресивне елементе (в. Бјелетић 1994:266). Скок, додуше, третира *ш-* и *ж-* као префиксе који се појављују у именицама и глаголима да појачају значење (Skok III 377 s.v. *š-*).

У облицима *чаврљаџи*, *чеврљаџи* иницијално *ча-*, *че-* треба тумачити фонетским путем тј. озвучавањем *ча-*, *че-*.

У облику *соврљаџи* и његовим дериватима издваја се елемент *со-*, у којем треба видети „прираслицу“ *с(о)-* < **s(o)-*, уп. *насовељиџи* „набацати, наслагати растресито, не збијајући“, *соврњаџи* „гомилати једно на друго, трпати“ (в. *насомрђен* s.v. **мрдити се**).

⁵³⁸ Овај облик, забележен у Рисну, Скок тумачи као позајмљеницу од млет. *zavariar* (Skok I 300–301 s.v. *čavka*). Уп. још и *чаварјаџи* „бунцати; брбљати“ Комижа (Mardešić-Centin 1977). Вишка потврда показује да је ова реч и данас у употреби северније од Боке. Типични венецијанизам *zavariar* „бунцати, булазнити“ забележен је и у Трсту, али му порекло није сигурно утврђено (Vinja I 96 s.v. *cavarijati*).

⁵³⁹ Даничић у RJA каже да је *чаврљаџи* постањем од глагола који сам не долази а гласио би *чаваџи*. Маретић мисли да је *рљ* особит наставак у овој речи (l.c.).

У васојевићким облицима *ѡафр̣љн̣ѡѡ*, *ѡафр̣љко* издваја се префикс *ѡа-* додат на глагол *фр̣љн̣ѡѡ* „бацити, хитнути“, у погледу семантике уп. *фр̣љѡѡ* „,id.; јако се наљутити, разбеснети се“. У истом говору забележено је и *ѡа-фр̣к* „дечачић, шипарац“ према *фр̣кѡн̣ѡѡ* „,id.“ (в. **вркати**).

Облици *андавр̣љѡѡ* и *девр̣љѡѡ* вероватно стоје у међусобној вези, али су са творбеног аспекта нејасни. У другом облику као да је дошло до перинтеграције. Уп. творбено и семантички слична образовања са основом *-вељѡѡ* (која алтернира са *-вр̣љѡѡ*): *изендевељѡѡ* и *одевељѡ се* (в. нап. 520).

Семантика глагола *вр̣љѡѡ*¹, *вр̣љѡѡ*² и *вр̣љѡѡ*³ одражава три успостављене семантичке целине кореспондирајући са сваким одговарајућим конкретним значењем понаособ. То значи да су у семантичком регистру исходишног глагола садржана сва она значења која се реализују у префигираним облицима, уп. нпр. *наковр̣љѡѡ* : *навр̣љѡѡ* „нарађати, израђати“; *заковр̣љѡѡ*, *забавр̣љѡѡ*, *зѡѡавр̣љѡѡ* : *завр̣љѡѡ* „залутати, забасати, изгубити се“; *наѡѡовр̣љѡѡ* : *навр̣љѡѡ* „набацати“; *исковр̣љѡѡ* : *извр̣љѡѡ* „избуљити, погледати искоса“; *наковр̣љѡѡ* : *навр̣љѡѡ* „ставити у неодговарајући положај“ итд.

У оквиру прве семантичке групе изложена су значења која се по правилу јављају паралелно. Можда је управо свест о томе условила да се *вр̣љѡѡ*¹ у РСА издвоји као посебан глагол, упркос томе што су *вр̣љѡѡ*¹ и *вр̣љѡѡ*² заправо један исти глагол са разгранатом семантиком.

Значење „радити немарно, како било“ најчешће се конкретизује у „немарно плести“ (*засовр̣љѡѡ*, *чавр̣љѡѡ*, *чевр̣љѡѡ*, *ошовр̣љѡѡ*, *ошоловр̣љѡѡ*) и „неуредно писати“ (*шевр̣љѡѡ*, *швр̣љѡѡ*, *ѡвр̣љѡѡ*, *жвр̣љѡѡ*).

Значење „брбљати, баљезгати“, за које би се на први поглед рекло да је оноματοпејског порекла, овде има другачију мотивацију. Наиме, као што од оноματοпеја могу да се развију глаголи који означавају радњу, тако се и код глагола који су примарно означавали радњу неретко развија звучна семантика. Иако секундарна, она постепено може постати доминантна (в. Варбот 1988:69), као нпр. код *чавр̣љѡѡ*, *чевр̣љѡѡ*. С друге стране, ово значење може бити посредно изведено од „бацати“ преко семантичке карике „срати“ (= „избацивати измет“) > „баљезгати“, уп. *ѡовр̣љѡѡ* „избацивати из себе измет у великој количини“ > „причати којешта, баљезгати“⁵⁴⁰.

У оквиру друге семантичке групе остварују се легитимни семантички помаци: „бацати“ (*заковр̣љѡѡ*, *исковр̣љѡѡ*, *исѡѡовр̣љѡѡ*) >

⁵⁴⁰ У колоквијалној употреби глагол *срати* има значење „причати којешта“.

„рађати“⁵⁴¹ (*коврљаши, наковрљаши, кофрљаи*), „гомилати, трпати без реда“ (*наковрљаши, соврљаши, насаврљаши, најоврљаши, ѿофрљаи*), „колачити очи“ (*исковрљии, ишчеврљии се*)⁵⁴².

Ту су још и значења: „натаћи, обући, навући“ (*наковрљии*), „сипати којекако и којешта“ (*коврљаи, наковрљаши*), „најести се“ (*најоврљаши се*), „запутити се, поћи“ (*заковрљии*)⁵⁴³.

Посебну групу чине облици *баврљак, ѿаврљак, ѿоврљак* у значењу „мало дебело дете“, којима се прикључује и *ѿаврљ* „човек малог раста и велике главе“. Етимолошки су сви ови облици у вези са глаголом *врљаши* „бацати“, будући да је за *баврљак* и *ѿаврљак* посведочено и значење „каменица која се може б а ц и т и; омањи камен“, уп. и *врљак* „id.“. Значење „мало дебело дете; мали (дебео) човек велике главе“ вероватно је метафора од „(омањи) камен“, тј. „нешто мало, обло“⁵⁴⁴, одатле и „мали широки пласт сена“. Семантичка мотивација облика *чаврљак* „ситан клип кукуруза који се одваја при истовару“ јесте „оно што се о д б а ц у је (зато што је мало, ситно)“.

У оквиру треће семантичке групе уочава се најјачи утицај глагола *врѿиши* (< **vřtĕti*), који се, пре свега, огледа у значењу „обртати (< **ob-vřtati*), котрљати“ (*каврљаши, коврљаши, коврљ, коврљица, коврљушка, наковрљке*). Централно место у овој групи заузима значење „кривити (се)“ (*наковрљии (се), ишчеврљии се, човрљи, ичоврљи (се), начоврљ, андаврљии (се)*), од којег се сасвим легитимно развијају следећа значења: „ишчашити (се)“ (*ишчеврљии (се)*), „плазити се, ругати се“ (*човрљи се*), „извитоперити се (у физичком и психичком погледу)“ (*ичоврљи се, ичоврљенко, ѿочоврљи се*), „(од)ломити, тј. откинути з а в р ђ у ћ и, рашчепити“ (*каврљ, чеврљии, ишчеврљии, очеврљии, очеврљак, рашчеврљии*), „занемоћи, клонути; изненада умрети“ (*заковрљаши, заковрљии, ишчеврљии*)⁵⁴⁵.

⁵⁴¹ Скок ово значење сматра метафором (Skok s.v. (*h*)*vřljati*), док Трубачов значење „бацати“ карактерише као синонимску замену глагола са значењем „рађати“ (ЭССЯ 11:205–207 s.v. **kotiti (se)* II). Уп. још један занимљив семантизам — *наваљаши* „нарађати много деце“ (РСА).

⁵⁴² Постоје и мишљења да у основи овог значења не лежи значење „бацити (тј. избацили очи)“, већ значење „кривити, савијати (тј. чинити округлим, избоченим)“, а као пример се наводи мак. *врғали се* „буљити, бленути“ (Глади 2001:61).

⁵⁴³ Исти семантички помак као код *зайовиљии, најовиљии* (в. **ВИТЛИТИ**).

⁵⁴⁴ Уп. усковље облике *ѿабуљак* „о кругласти камен, о блута к“, *обрљак* „id.“ (< **ob-vřljak*).

⁵⁴⁵ Готово потпуни семантички паралелизам присутан је код облика са основном *виљаши*. Њихово опште значење је „кривити“, које се конкретизује у „заврнути, заокренути“, „ишчашити“. Из значења „кривити (се)“ секундарно се развило значење „ослабити, занемоћи“ (в. **ВИЉАТИ**).

17) ВРТЕТИ, ВРТАТИ

ко-вр̄ѣаѣи impf. „дупсти, бушити“: И дубачем се коврта Дучаловићи, „ослобађати љуске (ораха), р а з в р т а т и, крцкати“: Млади ораси почињу се ковртати и вадити језгра из њих о св. Илији — Каже се за миша да коврта орахе Шумадија, Дучаловићи (РСА), „чангрљати“ Шумадија (Живанчевић 1986), Брезовац (грађа ЕРСЈ), *ковр̄ѣаѣи се* „вртложити се, ковитлати се“ (РСА)

за-кò-вр̄ѣаѣи impf. „поболевати“, „умирати, липсавати (чешће о стоци)“, „изволевати, зановетати, закерати“: Само да ја њу видим, да она мени шеврда ... би је као кера тук’о, те ми не би више заковрћала!, „спроводити своју вољу, господарити“: Метути мужа под папучу и водити га по својој вољи - и то се зове заковрћати Бачка (РСА)⁵⁴⁶, *за-ковр̄ѣаѣи* „умирати, липсавати“ Загарач (Ћупићи 1997)

ис-ко-вр̄ѣаѣи pf. „једући издупсти, изглодати“: Свиње исковртају тикве па остану само коруге Дучаловићи (РСА)

ѣре-кò-вр̄ѣаѣи impf. „превртати“ Шабац (грађа ЕРСЈ)⁵⁴⁷

кò-вр̄ѣи m. „круг, вртлог, ковитлац“, *ковр̄ѣилог / ковр̄ѣилог* заст. „в р т л о г, в и р“, *кòвр̄ѣиљ* „увојак, коврца“, „велики, усковитлани облак пред буру“, *кòвр̄ѣиљај* „обрт, окрет, обртај“, *кòвр̄ѣиань / ковр̄ѣиань* „круг, прстен“, „коврча, увојак“, „колач прстенастог облика, обично божићни“ Срем, Босна, Нови Винодолски, Дубица, „круг, вртлог, ковитлац“, „жито које се дигло изнад осталог“ Срем (РСА)⁵⁴⁸

ко-вр̄ѣиљив adj. „засукан, усукан, вијугав“: У великог овна рогови су коврѣливи Пива (Гаговић 2004)

зà-ко-вр̄ѣиан „нејасан, замршен, неразумљив (обично о тешким речима, нечитком рукопису)“⁵⁴⁹, **зàковр̄ѣино** adv. „на заковртан начин, замршено, нејасно, нечитко“ Жупа (РСА)

⁵⁴⁶ За ово значење уп. *вр̄ѣѣи* фиг. „управљати неким по својој вољи, ћуди; завитлавати“ (РСА).

⁵⁴⁷ Овде је могућ и утицај предлога *ѣреко*, уп. *ѣрекобациѣи се* (в. **кV-**).

⁵⁴⁸ Овамо и *ковр̄ѣиљка* „врста беле шљиве“ Левач, *ковр̄ѣиљч* „врста салате“ Тупижница, *ковр̄ѣиљак / ковр̄ѣиљак* „врста дивљег зеља ситног листа“ Крагујевац (РСА), *ковр̄ѣиљч* „врста пољског зеља“ Косово (Елезовић); *ковр̄ѣиљч*, *ковр̄ѣиљч* „врста резача са металним точкићем за сечење теста, радла“ (РСА). Ове облике Скок тумачи као резултате контаминације (Скок II 169 s.v. *кòѣѣ*).

⁵⁴⁹ Уп. *зàвр̄ѣиан* „тежак, компликован за изговор“ Васојевићи (Стијовић 1990).

че-вр̂ѣаѣи impf. „правити рупу, дубити нешто“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976)

раш-чо-вр̂ѣи 3. sg. pf. „грубо проширити неку рупу или отвор“ Тимок (Динић 1992), **рачовр̂ѣи** „расцепити“, „разнети“, „направити велику рану“ Црна Река (Марковић 1986)

шѣ-вр̂ѣи m. „прекршај у игри када клис или лопта оду ван линије“: То ти се не признаје, то је бијо шеврт Рожаје (Hadžić)

у-шо-вр̂ѣиѣи се pf. „постати шувртан, тетурати се, губити равнотежу, не реаговати благовремено, не схватати шта се догађа“ Златибор (Миловановић 1983)

шѣ-вр̂ѣи m. „празноглава и ћакнута жена“ Пирот (Златковић 1990)

шѣ-вр̂ѣи m. „неспретњак, шушумигава особа“: Прав је шуврт, нумеје да се опраји на работу на време, само се мува натам-навам Пирот (грађа РСА), **шѣ-вр̂ѣиан** adj. „сулуд, луцкаст“ (Вук; RJA), Шабац (грађа ЕРСЈ), „који није при бистрој свести, којему се мути у глави (у болести, пијанству, умној поремећености)“: Шта је нешта шувртан од јутрос, куд год пође, не погоди Златибор (Миловановић 1983), **шѣвр̂ѣиан** „приблесав, пришашав“ Качер (грађа РСА), **шѣвр̂ѣиуља** f. „неспретна и непромишљена особа која делује као да је хвата несвестица“, „глава непромишљене особе“: Мућни мало том твојом шувртуљом ако имаш шта у њој! Златибор (Миловановић 1983)

шу-ло-вр̂(а)ѣиан adj. „сулуд, луцкаст“ (RJA), Таково (грађа РСА), **шѣ-ловр̂ѣиан** „id.“, „немаран“, „неподесан“, „неозбиљан, несигуран“ Ускоци (Станић)⁵⁵⁰

шко-вр̂ѣиан m. „немиран чуперак косе“ Банија и Кордун (Петровић Д.)

➔ **вр̂ѣиѣи** impf. „окретати, обртати“, „сукати, увртати“, „бушити, дупсти“, **вр̂ѣиѣи се** „окретати се, обртати се“, „вртложити се“, „имати вртоглавицу, осећати мућење свести, губити свест“, фиг. „бити умно поремећен“ (РСА)

вр̂ѣиѣи „бушити, дупсти“, „заривати (у нешто)“, „избијати, ницати“, „чачкати“, „плести“, **вр̂ѣиѣи се** „врпољити се“ (РСА)

извр̂ѣиѣи pf. „извући“: (ћолице) изврѣјају боб из земље Вргада (Jurčić)⁵⁵¹

⁵⁵⁰ Није јасно спадају ли овамо облици: **се-ле-вр̂ѣиња** f. „ситни потрчи при раду“: Све ово што радим обична је селевртња Пива (Гаговић 2004); **ћѣ-вр̂ѣи** m. „велики комад хлеба“, augm. и реј. **ћавр̂ѣина** Осиејек (РСА), уп. **ћаврк** (в. **вркати**).

⁵⁵¹ У конкретном случају нису релевантна остала значења разматраног глагола, као нпр.: **вр̂ѣиѣи** „лутати, скитати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), **развр̂ѣи се** 3. sg. „тумарати, дангубити“ Тимок (Кожељац 1989), **вр̂ѣиѣи се** „безглаво ићи тамо-амо,

- врѝљайѝ* impf. „смушено, брзоплето нешто говорити или радити“ Ускоци (Станић)
заврѝљайѝ pf. „увити у круг, кружно замотати“ Колубара (грађа РСА)
врѝљљга, врѝљила f. „особа којој се не може веровати, непоуздана особа“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)
разврѝоѝина f. „замлата“ Пирот (Златковић 2004)
уврѝен adj. „ћакнут“ id. (Јовановић Б. 2001)

ВРНУТИ

- за-ко-вр̀нуѝи* pf. „извити, за в р н у т и нагоре, уврнути, уфитиљити“, „(очима) преврнути, изокренути“, „изненада се разболети, нагло занемоћи“, „занети се, затетурати се, онесвестити се“ Заглавак, „умрети напречац, напрасно“, „упорно се дати на неки посао, тврдоглаво се везати за неку идеју“ Банат (РСА), „заврнути“, „заколутати очима“, „одједном променити правац кретања (о риби)“, „изненада се разболети, занемоћи“, „бити на самрти“ Војв. (РСГВ), „заврнути, окренути, изокренути“, „преломити, скршити завр̀нући“: Ја ћу ти заковрнути шију, „посуврнути, посавити“, „разболети се, занемоћи“, „умрети“ Ускоци (Станић), „заврнути“ Пријеполје (грађа ЕРСЈ), „нагло се разболети и занемоћи“ Прошћење (Вујичић), Поткозарје (Далмација), „бити на самрти“ Боговађа, „угинути“ Мали Зворник (грађа ЕРСЈ), *зако-вр̀нуѝи* „угинути, умрети“ Шумадија (Грковић 1982), „онемоћати“, „бити на самрти“, „онесвестити се“ Васојевићи (Боричић), *заковр̀нуѝи* „црћи, нагло умрети, разболети се тако да личи на умирање“ Загарач (Ћупићи 1997), *заковр̀ниѝи* „изокренути, преврнути“, „извалити неку шалу, смицалицу“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *заковр̀не* 3. sg. „ослабити“, „изгубити свест од слабости или ударца“ Пирот (Златковић 1990)
за-кò-вр̀нуѝи adj. „чудан, настран“, „који нема способности здравог расуђивања, поремећен“ (РСА)⁵⁵²
ис-ко-вр̀нуѝи pf. „преврнути, исколачити, избежити (очи)“, „занемоћи, заковрнути“: Исковрнуо је да умре ЦГ, „извалити, опружити“ ЦГ, фиг. „изокренути, запетљати“ (РСА), *исковр̀нуѝи се* „и з в р -

врзмати се, врсти се“ Ускоци (Станић), *извр̀нуѝиљѝи* „измамити, искамчити“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990).

⁵⁵² Уп. *завр̀нуѝи* „настран, својеглав“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), колокв. *увр̀нуѝи* „id.“.

- нут и се“ Косово (Елезовић), *исковрнем* 1. sg. „исколачити очи“ Власотинце (грађа РСА)
- о-ко-врнљи* (се) pf. „доћи себи (после каквог шока или болести)“ Загарац (Ђупићи 1997)⁵⁵³
- за-шко-врнљи* pf. „занети се, затетурати се, онесвестити се“ (РСА), „изнемоћи, ослабити“ Поткозарје (Далмација)
- иш-че-врнљи* pf. „ишчашити“ (РСА)
- иш-врнљи* adj. „шувртан, ћакнут, који је без оријентације“ Шумадија (грађа РСА)
- ➔ *врнљи* pf. „вратити“, „посувратити, задићи“, „окренути, скренути“ (РСА)
- заврнљи* pf. „посувратити, поврнути, задићи“, „уврнути, искривити, извити“, „усукати, упрести“, „потерати, погнати“, „заокренути“, „добити напад епилепсије“, „тешко оболети, изнемоћи“, „умрети“ (РСА)
- изврнљи* pf. „окренути на наличје“, „преврнути, претурити“, „извинути, искренути“, „преврнути очима“, „убити“, „изручити“, фиг. „изменити, преиначити“ итд. (РСА)

ВРАТИТИ

- ?с-ко-ло-врајиљи* pf. „скупити у гомилу (о стоци)“: Шта си сколовратијо та говеда, пушћи иг нек ђирају тијем долинама, „дувати кружно (о ветру)“: Сколовратијо вљетар, ока не да отворити Пива (Гаговић 2004), „окружити, опколити“, фиг. „притиснути“ Ускоци (Станић)
- за-че-враји* се 3. sg. pf. „почети се кривелити, измотавати“: Чим се дете зачеврати, а ти преко уста, да му тој не прејде у навику Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)
- рас-чо-враји* 3. sg. pf. „провртети већу рупу него што треба“ Тимок (Динић 1988), *рачовраји* „расцепити, направити велику рану“: Ударио га с уши од секирче и рачовратио му чело Црна Река (Марковић 1986)⁵⁵⁴

• У основи свих наведених префигурираних облика лежи глагол *врљиљи*, у једном од својих облика < посл. **vьrtěti / *vьrtati / *vьr(t)nqti / *vortiti* (в. Варбот 1984:92, 99, 144; Skok III 631–633 s.v. *vr̄tjeti*; БЕР

⁵⁵³ Уп. из истог извора *поврнљи* (се) „доћи к себи, здравствено се поправити“.

⁵⁵⁴ Уп. *разврљиљи* „разврнути, раскренути, раставити“: Расечу пу пола па разврате на две стране Шумадија (грађа РСА).

1:212–213 s.v. *вѣртѣ*; Фасмер I 301 s.v. *вертѣть*; ЕСУМ 1:358–360 s.v. *вертѣти*; Machek 701 s.v. *vr̥tĕti*; Pokorný 1156–1157; детаљно Іліади 2001:103–117). Ова основа одликује се великом продуктивношћу и великим семантичким потенцијалом (уп. Куркина 1978:289).

Испред основног глагола алтернирају префикси *ко-*, *че-*, *чо-*, *ше-*, *шо-*, *шу-*(*ло-*), *шко-*.

Скок издваја префикс *ко-* у облицима *заковр̀ну̀ти*, *исковр̀ну̀ти се*, *кòвр̥їа̃нь*, *ковр̥їа̃ч* (Skok l.c.; II 116 s.v. *ко-2*), тако и Москов 1965:70. Уп. и Matzenauer 1881:190, који на исти начин тумачи с.-х. *ковр̀ну̀ти*⁵⁵⁵; Malinowski 1899:118 (*ковр̥їа̃нь*). У ЭССЯ се на основу с.-х. *ковр̥їа̃и̃и* и рус. дијал. *ковертѣть* „вртети“, *ковѣртитѣ* „ломити“ реконструирани су псл. **ковьртати* / **ковьртѣти*, спој заменичког префикса *ко-* и глагола **вьртати*, **вьртѣти*, а на основу с.-х. *кòвр̥їа̃* — псл. **ковьртъ* (ЭССЯ 12:18)⁵⁵⁶. Уп. укр. *ковертати* „усмеравати, управљати, окретати“, које се тумачи као образовање састављено од творбеног елемента *ко-* и глагола *вертати*, при чему се сматра да зближавање са рус. *ковѣркатъ* (Фасмер II 271) није сасвим убедљиво (ЕСУМ 2:483)⁵⁵⁷.

У облицима *шко-вр̥їа̃нь*, *за-шко-вр̀ну̀ти* издваја се префикс *шко-* (< *ско-* < **ско-*).

Облик *сколовр̥їа̃и̃и* у значењу „дувати кружно (о ветру)“ само је варијанта глагола *коловр̥їа̃и̃и* „дувати као вихор, стварајући вртлоге, ковитлаце“⁵⁵⁸, који је деноминал од *кòловр̥їа̃* „ковитлац (воде, ваздуха, прашине и сл.), вртлог“ (РСА). Ова именица се своди на псл.

⁵⁵⁵ Уп. формално идентичан, али семантички нешто другачији рус. дијал. глагол *ка-вернѣт* „пасти са висине (нпр. са кола)“ (Никончук 1979:123).

⁵⁵⁶ Упућује се и на **kovortъ* (id. 14). Са другим префиксима в. **kivьrtati* (*se*) (ЭССЯ 13:142), **kavьrtъ* / **kavьrtъ* / **kavьrtja* (ЭССЯ 9:167). О рус. дијал. *кавертъ* „јама с водом“ итд., на основу којег је и реконструисан псл. облик, в. још и Толстой 1969:215; Жакова 1975.

⁵⁵⁷ Уп. још и укр. *ковиртати* „брљати, причати“, које се сматра етимолошки идентичним с *ковертати*, при чему је првобитно значење било „вртети (језиком)“ (ЕСУМ 2:485), *кавр̥їа̃ити* „збуњивати, подбадати, изазивати“, које није сасвим јасно; можда образовано од компоненте *ка-* и основе глагола (*на*)*вр̥їа̃ити* „привезати; одупрети се, бити тврдоглав“ (ЕСУМ 2:336). Од глагола **вьртѣти* уз помоћ префикса *ко-* образовани су и неки називи из области ткачке терминологије, уп. слн. *kávrvna* „длачица на кадифи или сукну; длака, руно“, укр. *коворóток* „пређа“, према с.-х. *завр̥їа̃ѣи̃* „штоповати чарапу“ Косово (Елезовић) (Куркина 1978:288–290; Куркина 1979:169; Куркина 1992:188–189). Глагол **вьртнѣти* јавља се и у комбинацији са иницијалним **ga-* / **gy-*, уп. буг. *гавъртам*, *гавъртвам*, *гивъртам*, *гивъртна* „превртати, претурати“ (Петлева 1979:33–35; в. и Москов 1981:109–110).

⁵⁵⁸ Уп. *скòловр̥їа̃и̃* = *кòловр̥їа̃и̃* Ускоци (Станић).

kolovortъ*, које се тумачи као сложеница **kolo* и **vortъ* (ЭССЯ 10:149). За значење „скупити у гомилу (о стоци)“ треба претпоставити утицај глагола *сколиџи* „окружити, опколити“, пошто је глагол *сколовраџиџи* уједно и његов синоним. У погледу творбе уп. *сколо̀-врчиџи* „савити, скрчити (некога, нешто)“, „салетети са свих страна, не дати некоме да мрдне; стиснути“ (в. **врчити). Из овога следи да поменути глагол највероватније не припада творевинама које нас интересују.

У облицима *рачовраџи*, *рачоврџи* Петљова издваја префикс *чо-*, поредећи их са с.-х. *развраџиџи* „разврнути, преврнути“, „изврнути, искренути“, рус. *разворотитъ* „разбацати, разбити“ (Петлева 1994а:336). Скок, напротив, сматра да је као основа за стварање глагола *рашчеврџаџи* „обрнути ружи латице“ послужио тур. глагол *çevirtek* (Skok I 319 s.v. *çever*). Префикс *че-* може се издвојити и у облицима *зачевраџи се*, *ишчеврнуџи*, уп. буг. *изчевърна се* „искривити се (о дасци)“, „покварити се (о карактеру)“ (БЕР 2:60 s.v. *изчевърџам се*)⁵⁵⁹.

У облику *шуврџан* Москов издваја префикс *шу-* (Москов 1965:70). Овај префикс јавља се и у облицима *шуврџи*, *шуврнуџи*, а алтернира са *шо-* у облику *ушоврџиџи се*, или се проширује слогом са ликвидом *-ло-* у *шуврџан*.

У облику *шеврџи* издваја се префикс *ше-*.

У семантичком спектру наведених лексема уочавају се следећа значења: „завртати, заокретати“ (*заковрнуџи*)⁵⁶⁰, „ишчашити“ (*ишчеврнуџи*), „вртложити се, ковитлати се“ (*коврџаџи се*), одатле девербали са значењем „круг, ковитлац“ (*кџврџи*, *кџврџањ*), „вртлог“ (*коврџлог*)⁵⁶¹, „увијен“ (*коврџљив*), „увојак“ (*кџврџаљ*, *коврџањ*)⁵⁶², *шковрџањ*), „запетљати“ > „нејасан, замршен“ (*исковрнуџи*, *зџковрџан*), „ошамућен; непромишљен; блесав“ (*закџврнуџи*, *шџврџи*, *ушоврџиџи*)

⁵⁵⁹ Облик се тумачи као резултат контаминације.

⁵⁶⁰ Као творбену паралелу, такође и за низање префикса, уп. *за-џо-врнуџи* „почети поново говорити о истој, познатој теми“, „започети, почети (чинити што, обављати какав посао)“, „(очима) заколутати, преврнути“, „потерати, погнати“ (РСА), „подвити, подавити, засукати“, „повратити, поврнути, сузбити (о стоци)“, „започети, приметити разговор“, *зџоврнуџи се* „накупити се (о води)“ Пива (Гаговић 2004).

⁵⁶¹ У Свиници је забележен синоним *ч'о-врџиџа* „чеврнтија, вртлог“ (Томић 1984). Скок с правом за облик *чеврнтиџа* „вир, вртлог“ претпоставља турско порекло, од тур. *çev(i)rinti* „tourbillon“ (Skok I 319 s.v. *çever*). Варијанта *човрџиџа* вероватно је настала модификовањем турцизма под утицајем домаћег *врџеџи*. И поред свог алоглотског порекла, ова именица се савршено уклапа у разматрани модел префигураних лексема. Уп. ипак и Будимир 1960:19.

⁵⁶² О с.-х. *кџврџањ* другачије Варбот 1979а:155.

се, ш^увр^иа̄н, шуловр(а)ш^{ан})⁵⁶³, „дупсти, бушити, правити рупу“ (к^о-вр^иа̄и, иск^овр^иа̄и, чев^рӣа̄и, рашч^овр^ии, расч^овр^аӣи), „поболевати“, „умирати“⁵⁶⁴ (зак^овр^иа̄и, заков^рнӯи, иск^овр^нӯи, заш^ков^рнӯи)⁵⁶⁵, „доћи к себи“ (оков^рнӯи се)⁵⁶⁶, „кревељити се, измотавати се“ (зачев^ра̄и се).

⁵⁶³ Интересантно је да се ова значења реализују претежно у облицима са префиксом *шо-*, *шу-*. Творбено-семантичке паралеле налазимо у облицима образованим од основе *-веша̄и*, уп. *шу-ло-веша̄и* „лудовати, радити нешто како не треба, говорити којешта; беспосличити, скитати се“, *ш^уловеша̄* „луда, глупа, блесава особа“, *ш^у-ловеш^{ан}*, *ш^у-ле-веш^{ан}* „немаран; глуп, шашав; неподесан; неозбиљан, несигуран“, *шуловеш^{ник}* „будада, глупак“, *шуловеш^{ница}* „глупача“, *ш^у-лу-веш^{ан}* и сл. Ускоци (Станић).

⁵⁶⁴ Значење „умрети“ је секундарно и експресивно од првобитног „сагибати (се), савијати (се)“ > „укрућивати се, кочити се“, уп. рус. *загнулся* „умро је“, псл. **gubnōti* „савијати“ > „гинути“ (ЭССЯ 7:218–219). На основу тога Меркулова предлаже да се блр. *апр^ындіца* „издахнути“ изведе од псл. **obpryditī se* < ие. **(s)preudh-* „савијати, напрезати“, уп. рус. *опрудиться* „id.“ (Меркулова 1981:175). В. и -лечити.

⁵⁶⁵ Уп. рус. *сковырнуться* „изненада умрети“ (са експресивним преласком *e > ы*) према *завернуться* „умрети“ (Гіладі 2001:109).

⁵⁶⁶ Супротно од *заковрнӯи*, уп. *сврне се, йосврне се* 3. sg. pf. „п о в р а т и т и се, освестити се, доћи к себи“ Пирот (Златковић 2004), такође *йоврнӯи се* „id.“.

18) -КЕРИТИ

?кè-керийѝ се impf. „кревељити се, церити се“ Момина Клисура (РСА, асс., inf.?)⁵⁶⁷

ис-кè-керийѝ се pf. „искезити се, исцерити се“ id. (ibid.)

на-кè-керийѝ се „издовољити се кекерећи се, кривељећи се, накревелељити се“ id., „преврнути очима тако да се виде само беоњаче“ Книн, *накèкерийѝ се* „бити извијен, нагнут на једну страну, и скривити се, и скосити се“ Момина Клисура (РСА), *накекèрим се* 1. sg. „накривити се“ Лесковац (Митровић), „сести, наместити се (где му није место), истурити се (у први план)“: Накекерил се одма до председника Пирот (Живковић), *накекèри се* 3. sg. „id.“: Накекерил се бш до кума, нема за њега друго место Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *накекèр* adv. „накриво, укриво, искоса“ Книн (РСА)

ко-кèриѝ impf. „пењати, стављати“: Само кокериш ноге на столицу, *кокèриѝ се* „правити се важан, кочоперити се“: Што се кокериш кад носи ништа! Макрешане (РСА), *кокèри се* 3. sg. „подизати се“: Шта се кокериш толко рано, још се не савњује, „предузимати нешто, мучити се“: Шта се кокериш кад ниси кадар сам ништа? Црна Река (Марковић 1986)

на-ко-кèриѝ pf. презр. „поставити високо, надићи, издићи (тако да штрчи, смета погледу)“ Расина, *накокèриѝ се* „направити се важан, заузети надмен став“ Левач (РСА), *накокèри се* 3. sg. „подићи се“, „предузети нешто“ Црна Река (Марковић 1986)

на-чо-кèриѝ pf. „наместити нешто поврх нечега тако да стоји нестабилно“ Левач, „изградити кућу, колибу и сл. на каквом истакнутом месту, на узвишењу“ В. Пчелице, *начокèриѝ се* „попети се на нешто, обично поврх нечега“ Темнић, Мали Пожаревац, „стати тако да то смета некоме“ Вучитрн (РСА), *начокèриѝ (се)* „id.“: Што ми се начокеријо туна, кад нема никакву работу? Косово (Елезовић)⁵⁶⁸, „начичкати (се), нагомилати (се) на горњој површини“:

⁵⁶⁷ Облици *закекèриѝ се, закекèшаѝ се* „почети се смејати гласно, испрекидано, закикотати се“ Момина Клисура, Дивосело (РСА) ономатопејског су порекла и зато не спадају овамо, упркос формалној и семантичкој сличности (в. Skok II 73 s.v. *kekètati se*).

⁵⁶⁸ Упркос творбеној и семантичкој идентичности, уп. горе *начокèриѝ* „изградити кућу на узвишењу“, није сигурно да овамо спада и облик *на-чи-керийѝ* „на-

Начокерила си то бреме, нећеш га моћ пронијет прос шипковине — Начокериле су се тике на жицу од струје Загарач (Ћупићи 1997), *начо-кѣрѣн* адј. „накривљен, наднесен“ Васојевићи (Боричић)

на-со-кѣриѣи рф. „поставити косо, накривити“: Виде га, како он капу на уво насокери Лика (РСА; РЈА), *насокѣриѣи се* „стати попреко, заградити собом пролаз, испречити се“ Качер (РСА)

➔ *кѣриѣи се* имрф. „правити се важан, надмено се понашати“ Војв. (РСГВ)⁵⁶⁹

иш-кѣриѣи рф. „гледати попреко, знатижељно, избечити“: Ишкерило очима, па ме гледа ко шврака на југовину Пива (Гаговић 2004)

на-кѣриѣи рф. „н а х е р и т и, накривити“ Пољица, „извргнути подсме-ху, исмејати, наругати се (некоме)“ БиХ, „преварити, насамарити, намагарчити“ Мостар (РСА)⁵⁷⁰

ВАРИЈАНТЕ / ПАРАЛЕЛЕ:

ко-кòриѣи имрф. „хвалисати се, разметати се“ Лесковац, *кокòриѣи се* „правити се важан, држати се охоло, надмено, шепурити се, кочоперити се“ id., Момина Клисура, Левач, *кокòриѣи* (очи) „бечити, колачити“, *кокòриѣи се* „љутити се, дурити се попреко гледајући, бечити се“ В. Пчелице (РСА), *кокòри се* 3. sg. „ширити латице (о цвету)“, „надизати се, клобучити се“, „кинђурити се, шепурити се“ Тимок (Динић 1988)⁵⁷¹, „устајати“, „кочоперити се“ Црна Река (Марковић 1986), „силити се, правити се јак“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

ис-ко-кòриѣи се рф. „испрсити се, направити се важан“ Ниш (РСА), *искокòриѣи се / искокòриѣи се* „разрогачити очи, гледајући у некога, избечити се“ Шумадија (Грковић 1982)

правити кућу на врху каквог ч и к е р а (узвишице)“: Кућу је тако начикерио, да не знам ни како успе да се попне до ње! Колубара (грађа РСА). Из примера би се рекло да је реч о деноминалу од *чикер* „узвишица“, вероватно у вези са псл. **kyčerъ* (в. ЭССЯ 13:249–250). Скок нема ову именицу.

⁵⁶⁹ У РСГВ је, као основно, наведено значење „бекријати, банчити, лумповати; веселити се уз музику (обично у свадби)“, уп. типично војвођански израз *иѣ̀раѣи кѣ̀ра* „пијанчити, лумповати“ Бачка (грађа ЕРСЈ). Није јасно да ли је у питању један исти глагол, или два хомонима.

⁵⁷⁰ Овамо вероватно не спадају облици *кѣ̀риѣи* „тешко радити“ Брусје (Dulčići 1985), *докѣ̀раѣи*, *докѣ̀рѣѣи*, *докѣ̀риѣи* „лагано и напорно доћи померајући тело час на једну, час на другу страну; пришуњати се“ Ускоци (Станић), *кѣ̀риѣи* „штуирати, одбијати“ Унац (Јовчић).

⁵⁷¹ Уп. *кикѣ̀риѣи се* „дотеривати се, кинђурити се“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002).

на-ко-кóриџи се рф. „накострешити се, нарогушити се (о ћурану)“, презр. „направити се важан, заузети охол, надмен став“ Темнић, Ниш, Момина Клисура, „заузети борбен, изазивачки, нарогушен став“ Параћин, презр. „накинђурити се“ Момина Клисура (РСА), *накоко̀ри се* 3. sg. „надићи се, подићи се“ Црна Река (Марковић 1993), „надићи се, наклобучити се, напети се, накострешити се“, „накинђурити се“ Тимок (Динић 1988)

рас-ко-корџи се „кочоперити се (о ћурану)“ Свиница (Томић 1984)⁵⁷²

ко-чѐриџи се impf. „правити се важан“ Гола (Večenaj/Lončarić)

на-че-чѐриџи се impf. „стати један поред другог нагнувши се и гледајући некога или нешто, скупити се, нагрнути“ Ускоци (Станић), „наместити се тако да сметамо другима“: Бежи, бре, шта си се начечерио, не могу да прођем Колубара (грађа РСА)⁵⁷³

на-чо-чѐриџи „в. начокериџи“ Левач (РСА), *начочѐриџи (се)* „в. начечичиџи (се)“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)⁵⁷⁴

на-чу-чѐриџи се „попети се, стати на уздигнуто, истакнуто место“ (РСА)

на-че-чвѐриџи рф. „дићи, надићи тако да штрчи увис“, *начечвѐриџи се* „надићи се штрчећи увис“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

чу-чу̀ри се 3. sg. impf. „усправљати се, подизати се“ Пирот (Живковић)

на-чу-чу̀риџи рф. „ставити, наместити, натоварити сврх нечега тако да стоји несигурно, нестабилно“ id., Штрпци (РСА)⁵⁷⁵, „натрпати, наслагати нешто у висину“: Што обузи и начучури кладњу, очи ти не испале! Пива (Гаговић 2004), *начучу̀ри се* 3. sg. „напупити“ Пирот (Живковић), *начучу̀рило се* „стршати у свим правцима појединим својим деловима (о дрвету и сл.) па изгледати да се има већа запремина од стварне“ id. (Златковић 1988)

⁵⁷² Није јасно спада ли овамо *зако̀кориџи* „престати расти, зауставити се у напредовању (о биљци)“ Дучаловићи (РСА).

⁵⁷³ Уп. *начѐчиџи се* „поставити се у одређени положај, застати у ишчекивању (често на непогодном месту или тренутку)“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija).

⁵⁷⁴ Уп. *начóчиџи* „наместити некога да седи на незгодном, несигурном месту“, *начóчиџи се* „наместити се, стати на незгодно место тако да то другом смета“, „сести, сместити се на уздигнуто и незгодно, несигурно место, поврх. нечега, уп. *начокериџи*“ Бачка (РСА).

⁵⁷⁵ Уп. истозначно буг. *начучу̀вара*, за које се само констатује да је нејасно (БЕР 4:575).

чо-гѣриѣи *impf.* „стављати, трпати нешто да стоји накривљено или лабаво“: Види како чогери оне навиљке, *чогѣриѣи се* „надизати се, стрчати“ Ускоци (Станић)

на-чо-гѣриѣи (се) *pf.* „в. *наклечѣиѣи се*“ *id.* (*ibid.*)⁵⁷⁶

на-гѣ-н-гериѣи, **нагѣнциериѣи**, **на-гѣ-р-гечиѣи** *pf.* „натрпати, наслагати без реда“, ~ *се* „попевши се на што бити на сметњи“ Љештанско (РСА)

на-гѣ-гериѣи *pf.* „натоварити на кога или што велики терет, преоптеретити, претоварити“, *нагѣгериѣи се* „натоварити се великим теретом, преоптеретити се“ (РСА)

на-џо-гѣриѣи *pf.* „надићи, издићи (нешто) у виду избочине тако да пада у очи и да изгледа гломазније“ Ужице (РСА), „натрпати“ Коцељева (грађа ЕРСЈ), *наџогѣриѣи се* „надићи се, издићи се високо падајући у очи“ В. Пчелице (РСА)⁵⁷⁷

на-џо-џѣриѣи, **на-џо-џѣриѣи**⁵⁷⁸ *pf.* „нешто незгодно, ружно наместити тако да то пада у очи, натакарити“ Купиновац, ~ *се* „незгодно се наместити, поставити се тако да то другима смета“ (РСА), *наџоџѣриѣи* „слабо, лабаво стрпати, надићи“, *наџоџѣриѣи се* „надићи се“ Ускоци (Станић)

на-џе-џѣриѣи (се) *pf.* „в. *начочѣиѣи се*“ Љештанско (РСА)

на-џу-џуриѣи *pf.* „надићи, на к о к е р и т и“⁵⁷⁹, *наџуџуриѣи се* „надићи се, накокерити се; имати облик џ у џ у р к а“⁵⁸⁰, *џџуџуриѣи*

⁵⁷⁶ Уп. *чу-зѣриѣи се* „помаљати се, делимично се видети (испод, изнад, иза) нечега, надносити се, стрчати“: Нешто се чугури на превији, *ишчугуриѣи се* „стајати негде повито, наднети се, навити се, помолити се“: Ево ти трупина па седи, шта си се ту ишчугуријо?, *на-чу-гѣљѣиѣи се*, *начугуљѣиѣи се* „стајати повито, непомично“: Начугељѣи се изнад ватре и дркће, би реко неће се никад повратити, *учугуљѣиѣи* „стајати скоро непомично, бити у вертикалном положају“, „стрпати, озидати, наслагати како било“ Пива (Гаговић 2004).

⁵⁷⁷ Уп. *наџогѣиѣи* „надићи у виду избочине“, „надићи тако да стрши, нарогушити“, *наџогѣиѣи се* „надићи се, издићи се у виду избочине“ (РСА).

⁵⁷⁸ Уп. *наџѣриѣи се* „надићи се у виду избочине, нарогушити се“ ЦГ, *наџѣрљив* „који се лако и брзо наљути и плане, напрасит, пргав“ Левач, Врање (РСА), у ком случају је облик *наџѣориѣи* резултат редупликације, и *наџѣаѣи се* „начичкати се, начегити се“ (РСА), у ком случају је облик *наџѣориѣи* образован помоћу суфикса *-ор-* (о овом суфиксу в. Бјелетић 1994:269).

⁵⁷⁹ Аутор даје облик *накокериѣи* у дефиницији значења, али не и као самосталну одредницу.

⁵⁸⁰ *џуџурак* „ситан навиљак, мали стог сена“, уп. *џуџерак*, *џуџољак*, *џуџуљак*, *џубурак*, *џаџорак*, *џаџурак* Ускоци (Станић). И овде би се, дакле, могло радити о де-номиналу, уп. *чикер* > *начикериѣи*.

„стрпати, садести сено у цуцурке“, „скупити у гомилу“ Ускоци (Станић), *нацуцурим* 1. sg. „напунити до врха“ Врање (Златановић)

на-ћо-ћорити се рф. „стати, поставити се тако да то смета другима“ Војв. (РСА)

• У основи наведених префигираних глагола лежи облик *-кери-ти* (*се*). Скок га помиње као једну од фонетских варијаната глагола *херити* „кривити“, који ни сам нема решену етимологију (Skok I 494 s.v. *ěrlav*)⁵⁸¹; уп. и Loma 1998:154. Према Томановићу, облик *накери-ти* настао је као плод контаминације *нахерити се* + *накривити* (Томановић 1938–1939:205).

Испред основе *-кери-ти* алтернирају префикси *ке-*, *ко-*, *чо-*, *со-*. Ниједан од облика са овим префиксима није регистрован код Скока.

У прилог понуђеном тумачењу говоре облици *на-шо-херити* „издићи, надићи површину нечега у виду клобука, наклубучити“, *на-шо-херити се* „id.“ ЦГ : *на-херити* „поставити нахеро, довести у кос положај, накривити, накренути“, „нагнувши наднети, надвити“, *нахерити се* (РСА), у којима се реализује исти творбени модел, само са другим префиксом (в. **šV-**).

Овакво тумачење (иако не коначно) могло би се прихватити када би се наведени облици посматрали изоловано. Међутим, у контексту изложених варијаната одн. паралела, проблем порекла основног *-кери-ти* поприма нове димензије.

С једне стране, префигирани облици са *-кери-ти* у основи, пре свега они са значењем „надићи се“, „кочоперити се, правити се важан“,

⁵⁸¹ Скок, додуше, предлаже компликовано и натегнуто извођење придева *херав* од дубровачког прилога *наџрхере* „нахеро“ (придев је, по Скоку, основни облик, док је глагол *херити* деноминал). Он такође сматра да је основа *хер-* у *херав* само српскохрватска (l.c.). Међутим, бугарски фолклорни текст чува облике *нахера се*, *нахерен* са претпостављеним значењем „надимати се, кочоперити се“, као и прилог *нахеро*, чиме се оповргава Скокова констатација. Аутори БЕР-а пореде буг. облике са с.-х. *нахерити се* „искривити се“, рус. *выхерить*, *захерить*, *похерить* „прекрижити, прецртати“, сматрајући да су настали од назива за ћирилично слово *х* (*хѣръ*), због сличности облика слова са раширеним крилима птице (в. БЕР 4:568 s.vv. *нахѣря се*, *нахеро*). Ова етимологија се може прихватити за рус. потврде (в. Фасмер III 346 s.v. *похѣрить*), али не и за с.-х. и бугарске. С друге стране, у одредници *наеро* „накриво“ прихвата се Шкаљићево извођење од тур. *eğri* „крив“ (БЕР 4:473), док Скок одбацује турску етимологију за с.-х. потврде (l.c.). Са семантичког аспекта индикативна је паралелна употреба у бугарском глагола (*на*)*хера се* и *перя се* „гордити се, кочоперити се“, уп. израз *наеро наперо* „накриво“, „при ходању поскакивати час на једну, час на другу страну“ (БЕР l.c. и 4:492 s.v. *наперо*), фолклорни текст: Нахери се, разпери се | Както ти е воля | ... (о петлу) — Искочи една дива вепретина, та се завърте нахеро и наперо... (БЕР 4:568 s.vv. *нахѣря се*, *нахеро*).

стоје у вези са истозначним *кокорийџи се* (у Црној Реци, нпр., коегзистирају оба облика). Тај глагол се, међутим, у литератури не тумачи као сложеница са експресивним префиксом, уп. БЕР 2:539 s.v. *kokòrja se*⁵⁸². Уколико би се, дакле, глаголи *кекерийџи*, *кокерийџи* сматрали варијантама од *кокорийџи*, они не би били предмет нашег истраживања.

Што се тиче облика *кекѐриџи се* у значењу „кривити се, кривељити се“, и за њега постоје паралеле у бугарском, уп. *кекѐрja се* „говорити крештаво, понашати се размажено, кривељити се“, *разкекѐрja се* „раскречити се“, *кекѐр*, *кекерест* „који има избуљене очи“, *кекѐрева*, *кекерџица* „називи за жабу“ итд. (БЕР 2:318 s.v. *кекѐр*; облици се тумаче као ономатопејски).

С друге стране, запажа се фрапантна подударност облика са *-керийџи* и *-черийџи* у основи, уп. *ко-кѐриџи се* : *ко-чѐриџи се* „правити се важан“; *на-ке-кѐри се* : *на-че-чѐриџи се* „наместити се тако да сметамо другима“; *на-чо-кѐриџи* : *на-чо-чѐриџи* „наместити нешто поврх нечега тако да стоји нестабилно“ (обе потврде су из Левча). За разлику од глагола *кокорийџи*, који је слабо заступљен у литератури, глагол *чечериџи* је чак добио и своју псл. реконструкцију. На основу чеш. *čečeřiti* „разбарушивати, рашчупавати (косу), кострешити се“, слч. *čečerit'* „id.“, у ЭССЯ је реконструисан облик **čečeriti*, који се тумачи као експресивна редупликација првобитног глагола **čeriti* (ЭССЯ 4:32–33)⁵⁸³. Тај примарни глагол реконструисан је пак на основу поменутог чеш. *čeriti*, слч. *čerit'*, затим буг. *чѐрл'ъ* „рашчупавати косу“, укр. *чѐриџи* „гулити кору“, блр. *чырыць* „вући парајући“, а изводи се од ие. **(s)ker-* „сећи, парати итд.“. Најархаичнија значења имају укр. и блр. потврда (в. ЭССЯ 4:66). Индикативно је да се у ЭССЯ не успоставља никакав однос између облика **čečeriti* и **kokora*. То је последица потпуно различитих тумачења која су понуђена за сваки од ових облика⁵⁸⁴, којима се искључује било каква веза између њих. Насупрот томе, већина ауто-

⁵⁸² Треба напоменути да се глагол *кокорийџи (се)* у наведеном значењу јавља само у српском и бугарском. Српске потврде потичу углавном из југоисточне Србије, дакле, из ареала који се наслања на буг. језичку територију. Српски облици се, заправо, и не помињу у литератури, док се за бугарске предлажу три различита тумачења: а) у вези са **kokora* „коврца“ (в. Skok II 120–121 s.v. *kokòrav*), б) ономатопејско порекло; в) од гр. *κωκωρεῖομαι* „кострешити се“ (БЕР I.c.).

⁵⁸³ Истовремено се оповргава Махеково тумачење, према којем је чеш. књижевни облик *čeriti* „љуљати, мрешкати“ настао хаплоглијом од народног *čečeřiti* „разбарушивати, кострешити“, уп. и слч. *čečerit'* „id.“, одатле чеш. дијал. и слч. *čečeratý* „кудрав, рашчупан“; сродно са глуж. *šešer*, а код осталих Словена *kokora* (Machek 100 s.v. *čeriti*), али уп. и с.-х. *чѐчѐрѧв* „увијен, гргурав (о коси или закржљаој биљци)“ (Ћупићи 1997).

⁵⁸⁴ Уп. ЭССЯ 10:114–115 s.v. **kokora* / **kokorъ*, које се сматра сродним пре свега са **kočera* / **kočerъ*, а затим се доводи у везу са **kočanъ*, **koča*, образованим од

ра види у поменути облицима само различите вокализме једне исте основе, уп. Skok II 120–121 s.v. *kokòrav*; Bezlaj II 54 s.v. *kokóra*; Machek l.c.; Sławski II 335–336 s.v. *kokornak* 1⁵⁸⁵.

У светлу изнетих чињеница и с.-х. *на-че-чѣриѣи се* „скупити се, нагрнути“, „наместити се тако да сметамо другима“ могло би се свести на псл. **čečeriti*⁵⁸⁶, а ако би се прихватило постојање исходишног глагола **čeriti* < ие. **(s)ker-* „сећи, резати, гулити итд.“, онда би се кајк. *кочѣриѣи се* „кочоперити се, правити се важан“ могло тумачити као сложеница префикса *ко-* и глагола **чериѣи*⁵⁸⁷. Алтернација *ко-че-риѣи* : *че-чериѣи* указивала би можда на чињеницу да је и облик **čečeriti* сложеница са префиксом (**če-*), а не резултат редупликације.

Облик *насокериѣи* помиње се у ЭСБМ 7:251 s.v. *насаке́рыца* „намерачити се, намерити се да се нешто уради“ (које се изводи од *сакѣра* „секира“), али само као паралела која тешко да има везе са блр. глаголом. За иницијални елемент *со-* уп. *на-со-вѣљиѣи* „набацати, наслагати растресито, не збијајући“, *со-врѣаѣи*, *со-врѣаѣи* „гомилати једно на друго, трпати“, *на-со-врѣаѣи* „набацати, нагомилати нешто без реда“ (в. **врѣати**).

У семантичком спектру разматраних облика учачају се следећа значења: „кривити се“, „кревељити се, кезити се“, „правити се важан“, „поставити (се) на незгодно место, испречити (се)“.

Ово последње значење реализује се у читавом низу сличних творевина, које су наведене у својству варијаната одн. паралела. Поред

слабо потврђене основе **kok-*, очито варијантне или експресивне у односу на основу **kik-*, са општом семантиком „нешто уздигнуто, нешто што штрчи“ (id. 103, 104). Иако је ово тумачење у великој мери хипотетичко, оно указује на још једну могућност у решавању етимологије разматраних лексема, по моделу *чикер* „узвишица“ > *начикериѣи*. Можда су и остали глаголи са општим значењем „надићи се“ (од којег се секундарно развијају и остала) управо деноминали те врсте, уп. нпр. *коч-а̀ница* „жито наслагано у већу гомилу, стог“ (РСА) > *кочиѣи се* „правити се важан“.

⁵⁸⁵ Славски сматра псл. **kokor-* редуликованом варијантом псл. **ko-r-ень*.

⁵⁸⁶ Семантички помак „разбарушити се, кострешити се“ > „наместити се тако да сметамо другима“ није немогућ.

⁵⁸⁷ Да семантика нашег глагола може стајати у корелацији са „сећи, резати, гулити“ показују следећи примери: *кѣсаѣи* „сецкати, ситнити“ : *кѣсиѣи се* „гордити се, шепурити се“; *лѣјиѣи* „скидати кору са плодова, љуштити, гулити“ (РСА) : *лѣја се* 3. sg. „заносити се, уображавати“ Црна Река (Марковић 1986) (в. Влајић-Поповић 2002:93, 99, 194, 203). Међутим, кајк. *кочериѣи се* „правити се важан, кочоперити се“ може се довести у везу и са рус. дијал. *кочѣриѣься* „нећкати се, пренемагати се, јогунити се“, *кочѣриѣь* „грчити, потресати (о болести)“, *кочѣриѣься*, *кочѣриѣься* „бити на самрти, умирати“, „кревељити се“, који се третирају као изведенице континуаната псл. **kočera* / **kočerъ* (в. ЭССЯ 10:105).

значења „поставити (се) на незгодно место, тако да то другима смета“, овим облицима исказују се још и значења „натрпати, наслагати без реда“, „надићи (се), издићи (се) падајући у очи“. Наведени глаголи показују велику варијантност облика и ликова и унети су у рад као илустрација процеса фонетских трансформација којима подлеже експресивна лексика. Међутим, експресивна лексика уједно је и терен на којем ниједно објашњење није апсолутно поуздано. Због тога се наведени облици, осим на предложени начин, могу тумачити и као редупликације (нпр. *наџоџориџи*, *наџуџуриџи*, *нађођориџи*, *начучуриџи*)⁵⁸⁸, или, пак, као творевине образоване помоћу елемента *-ер-* од одговарајућег основног глагола (нпр. *наџог-ер-иџи* : *наџог-иџи*; *коч-ер-иџи се* : *коч-иџи се*; *начеч-ер-иџи се* : *начеч-иџи се*; *начоч-ер-иџи* : *начоч-иџи се*). При томе етимологија основних глагола углавном остаје непозната. Постоји још једно могуће тумачење. Као што регуларно *кичер* метатезом даје нерегуларно *чикер*, тако метатеза ове врсте може бити објашњење за „нерегуларне“ фонетске ликове (са изостанком палатализације гутурала испред *e*, *и*).

⁵⁸⁸ Уп. сличне творевине у белоруском: *наџоџо́рыца*, *начачу́рыца*, *наша-шэ́рыца* „накострешити се“ (в. ЭСБМ 7:282, 285). О редупликацији в. Бјелетић 1994:268.

19) КЕЧИТИ⁵⁸⁹

а) „(ИС)КРИВИТИ СЕ“, „ОПРУЖИТИ СЕ, ИЗВАЛИТИ СЕ“, „УМРЕТИ, ЦРЋИ“

?ке-кѣчїѣ се impf. „изваљивати се и лешкарити“: Ништа не ради, но се по цијели дан кекечи по каучима Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

ис-ке-кѣчїѣ pf. „врћи на леђа, оборити“, *искекѣчїѣ се* „комотно лећи, извалити се, испружити се, пружити се, разбашкарити се“ Ускоци (Станић), „бити у лежећем положају, опружити се“: Диж се, шта си се ту искекечијо?, „крепати“: Дако Бог да да се што прије искекечим, па ће вам бити свима дуго и широко Пива (Гаговић 2004), „пружити се непомично, укочено (обично о лешу)“ Трешњево, „угинути, црћи“: Искекечила се птица, кокош и сл. од зиме Никшић (РСА), *искекѣчїѣ се* „опружити се, извалити се“, реј. „нагло умрети, црћи“: Не дам ти паре, па да ћеш се сà ту искекечит Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *искѣкѣчїѣ* „и с к р и в и т и, деформисати“ Левач (РСА)

на-ке-кѣчїѣ се pf. „накривити се, искривити се, бити у косом положају“ Пива (Гаговић 2004)

с-ке-кѣчїѣ pf. „пасти“, *скекѣчїѣ се* „сабити се, стиснути се“ Ускоци (Станић)

у-кѣ-кѣчїѣ се / укекѣчїѣ се pf. „в. укекећїѣ се“, „укрутити се, укочити се“ id. (ibid.)

ис-ко-кѣчїѣ се pf. „и с к р и в и т и с е“, реј. „нагло умрети, црћи“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

б) „ИСПРЕЧИТИ СЕ“, „ПРСИТИ СЕ“

?ке-кѣчїѣ се impf. „прсити се, понашати се охоло, гордити се“ Ускоци (Станић)

за-ке-кѣчїѣ „поносито, охоло дићи, истурити (браду или који други део тела)“, *закекѣчїѣ се* „заузети поносито, охоло држање, испрсити се, укрутити се“ (РСА), *закекѣчїѣ* „наместити врат и главу као јарац пред борбу“, фиг. „правити се важан“ Рожаје (Hadžić)

⁵⁸⁹ Због бројности потврда везаних за овај глагол, као и њихових варијаната одн. паралела, у овом поглављу материјал ће бити изложен као у поглављу **врљати**.

ис-ке-кѣчїѣи (се) рф. „истурити (се), избочити (се), наместити се као за физички сукоб“ Загарач (Ћупићи 1997)

на-ко-кѣчїѣи се рф. презр. „стати (испред некога), испречити се (заклањајући другима поглед и сл.)“ (РСА), *накокѣчїѣи* „нагазити; силовати; нагузити“ Васојевићи (Боричић)

ис-ѣо-кѣчїѣи се рф. „испречити се, затворити собом пролаз, усправити се“: Такав један кабадахија ... истокечио се на путу опозиционим листовима⁵⁹⁰, „правећи се важан заузети смешну позу, начинити комичан гест“ Војв. (РСА)

в) „ТОВАРИТИ“, „НАТОВАРИТИ СЕ“, „ТЕГЛИТИ“

?*кѣ-кечїѣи* имрф. „носити с муком, пртити, теглити“ Лика (РСА; РЈА), *кѣкечїѣи* „товарити себи на леђа тежак терет; носити тешко бреме“ Ускоци (Станић)

до-кѣ-кечїѣи рф. „донети нешто тешко, донети једва се крећући“ id. (ibid.)

ис-ке-кѣчїѣи рф. „истоварити“ id. (ibid.)

на-кѣ-кечїѣи рф. „ставити премного каквог терета на некога или нешто, натоварити“, *накекечїѣи се* „ставити на себе претешко бреме, натоварити се, претоварити се“ id. (ibid.)

у-кѣ-кечїѣи / *укекѣчїѣи* рф. „ставити бреме себи на леђа, натоварити, упртити“ id. (ibid.)

➔ *кѣчїѣи* имрф. „кезити“, „(очи, очима) гледати широко отворених очију, зачуђено, бечити, рогачити“ Дучаловићи, „стајати у нагнутом, накривљеном положају (о броду)“ Дубровник (РСА), *кѣчїѣи* „и с к р и в љ а в а т и“: Цујаш [љуљаш] се на сточићу и кечиш га id. (Бојанић/Тривунац 2002), *кѣчїѣи се* „кезити се“, „разметати се, хвалисати се, шепурити се“ ЦГ (РСА), „правити се важан“ Ускоци (Станић)

искѣчїѣи рф. „искезити“: Оне га издаље гледају, па само искече зубе БиХ (РСА), *искѣчїѣи* „у в и н у т и , у в р н у т и“ Дуга Реса и Карловац (Регушић 1988), „извинути, искривити ногу, руку и сл.“: Искечијо сан врат од лежања Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *искѣчїѣи се* „и з в и т и с е , и с к р и в и т и с е“: Када шило или крој не изађе у реду, то ће рећ кад је ... кривострано или искечено, пара се, кида, прикраја ... и шије опет изнова Пољица (РСА), *искѣчїѣи се* „извинути се, искривити се“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002),

⁵⁹⁰ Пример је из једног београдског дневног листа из 1894. године.

искѣчий̑ се „избечити се, унети се у лице код свађе“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986)

накѣчий̑ се рф. „накривити се, нагнути се, нахерити се“ Банија (РСА), *накѣчий̑* „ставити нешто тамо где не треба, где му није место“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *накѣчий̑* „накривити, нахерити“ Брусје (Dulčići 1985), *накѣчий̑ се* „стати негде (коме или чему) на пут, испречити се“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)

раскѣчий̑ рф. „разапети“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1988)⁵⁹¹

ВАРИЈАНТЕ / ПАРАЛЕЛЕ:

ис-ке-кѣй̑ий̑ се рф. „изврнути се на леђа, испружити се“: Како га је звизнуо, одмах се искекетно — Кад човек удара жапца, а он се искекетно Војв. (РСА)⁵⁹², „умрети“, „изгужвати се, истеглити се (о одељу)“, „искривити се“ id. (РСГВ), *искекей̑ий̑ се* „искезити се у некога, загледати се“: Он се, опет, искекетно у њу, па не скида очи два сата Колубара (грађа РСА)

у-ке-кѣй̑ий̑ рф. „упиљити очима у некога, нешто“ Мачва (грађа ЕРСЈ)

ис-ко-кѣй̑ий̑, ис-ко-кай̑ий̑ рф. „исколачити“ (РСА)

у-ке-кѣй̑ий̑ се, ус-ке-кѣй̑ий̑ се : *ус-кѣй̑ий̑ се* рф. „бити у усправљеном положају уз дрво, зид и сл.“, „затурити се на наслон столице“ Ускоци (Станић)

ис-ко-кѣй̑ий̑ се рф. „занемоћи, тешко оболети“, „умрети, угинути (о човеку, животињи, стоци)“, „укрутити се, смрзнути се“ Злакуса (РСА)⁵⁹³

⁵⁹¹ Није јасно спадају ли овамо и облици *кѣчий̑* „дочекивати лопту која лети кроз ваздух и ухватити је пре него што падне на земљу“, „хватати рукама кога“ Војв. (РСГВ), *кѣчий̑ се* „изазивати некога да се свађа“ Ченеј (Марић 2002), *кѣчий̑* „ногом ударити, шутнути“, *имрф. кѣчай̑* бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *искѣчий̑* „тешком мукком истргнути, добити (нешто од кога)“: Једва сон дуг од њега искечи Брусје (Dulčići 1985), *укѣчий̑* „у игри пловкања погодити својом пловком у саиграчеву“, „уловити“: Укечијо сам рибу под они камен, „притеснити, стегнути“: Укечили су га између јасала и зида Ускоци (Станић). Скок изводи глагол *кѣчий̑* „бити, тући“ од узвика *кѣц* којим се терају козе (Skok II 72 s.v. *kěc*¹). Глагол *кѣчий̑* у значењу „хватати код игре лопту“ само помиње, без икаквог објашњења (id. s.v. *kěciti*²).

⁵⁹² С обзиром на семантику и ареал, тешко да је у вези са формално блиским *кѣй̑ий̑* „не радити ништа ишчекујући да се нешто чује или догоди, чекати, ишчекивати, чамити“: Старац пред кућом кети (чами) Босна, Кети он унутра ... све до сванућа Заострог (РСА), које Скок сматра деноминалом од ит. *cheto* < позноталатинског *quietus* < влат. **quētus* (Skok II 76–77).

⁵⁹³ За однос значења „смрзнути се“ и „умрети“ уп. рус. *закопурдиться* „умрети“ (Горячева 1988:63–64).

у-ко-кѣћийѣ се pf. „в. *укокаћийѣ се*“ Ускоци (Станић)

ис-ко-каћийѣ се, ис-ке-каћийѣ се pf. „искренути се, изврнути се (на леђа)“, „истегнути се, отегнути се“, „лећи“, погрд. „умрети“, „крепати, црћи (о животињи)“ id. (ibid.)

у-ко-каћийѣ се pf. „лећи на леђа, дићи све четири увис“, „умрети“, „крепати, црћи“, „укочити се, укрутити се смрзнувши се, смрзнути се“ id. (ibid.)

искондраћийѣ се pf. „лећи, извалити се“, „угинути, затрети се“ Јадар (РСА)

• У основи свих наведених облика лежи глагол *кечийѣ*. Скок овај глагол у значењу: „искесити (зубе)“, „искривити се (у каквој болести; о лађи која дуго времена накриво стоји)“ доводи у везу са глаголом *кѣсѣийѣ се* „показивати зубе“, реј. „смејати се“, третирајући га као једну од његових варијаната, насталу заменом сугласника *с > ч* (Skok s.v. *kēsiti*¹ (*se*)).

Формално и семантички блиско буг. *кеча се* „кречити се, кривити се, седети непристојно, раширених ногу“, *кѣчим се* „криво ходати“ изводи се од *клеча се* „стајати раскречено“ испадањем *л*, као *кѣпам < клѣпам* (БЕР 2:349–350). Иако овакво тумачење са формалне стране није сасвим убедљиво (питање је да ли би се и у с.-х. језику нашли примери за овакво испадање *л*), намеће се неодољив утисак да се глагол *кѣчѣийѣ* нашао на средокраћу између *лѣчѣийѣ < *лѣѣѣти* (в. **-лечити**) и *клѣчѣийѣ < *клѣѣѣти* (в. **-клечити**). Са ова два глагола повезује га, поред формалне (фонетске) сличности, и заједничка основна семантика „кривити се“, и паралелност у развоју секундарних значења, и отвореност ка експресивном префигирању. Једина разлика је у томе што глагол *кѣчѣийѣ* због свог фонетског лика не може бити прасловенски, већ је вероватно настао у периоду самосталног развитка с.-х. језика.

Ускочки глагол *кѣчѣийѣ се* „правити се важан“ можда би се могао довести у везу са *кѣѣ, кѣѣ* „главна карта, ас“, фиг. „особа која се прави важна личност“, одатле можда и *кѣѣкаѣийѣ се* „правити се важан“ поред „правити чудне покрете у ходу“, „кревељити се“ Ускоци (Станић).

Испред основе *кѣчѣийѣ* алтернирају префикси *ке-*, *ко-*, *ѣо-*. Да није ова два последња префикса, за облике са *ке-* могло би се помислити да су настали редупликацијом.

Од свих наведених префигираних облика Скок помиње само *кѣ-кечѣийѣ* „тешко носити нешто“, доводећи га у везу са *кѣчѣийѣ* „носити, мучити се носећи децу у наручју“ (обе потврде из Лике), и констатује да је у питању нејасна ономатопеја (Skok II 72 s.v. *kēsiti*²).

У бугарском постоји формално идентичан, али значењски различит глагол *кекѐча се* „пењати се (с муком)“, који се тумачи као контаминат тур. *kekelez* „веверица“ и домаћег *кача (се)* „пењати се, подизати се“ (БЕР 2:318). Такође је забележен и глагол *кикѐча се* „ходати раскречено, непристојно“, који се третира као контаминат глагола *кикѐря се* и *кѐча се* (id. 357). И коначно, постоји и глагол који је семантички пандан с.-х. облика — *кикѐнча се* „кривити се, правити гримасе“, за који се каже да је нејасан (l.c.).

Детаљније о облику *исџокѐчиџи се* „испечити се, затворити собом пролаз, усправити се“ в. Бјелетић 2002:115–116.

Није јасно да ли облици са значењем „товарити; теглити“ припадају разматраној лексичкој групи.

Ниједан од поменутих варијантних облика није регистрован код Скока. За сада се само може констатовати да су ови облици непрозирни, највероватније настали као резултат експресивног фонетског трансформисања исходишног глагола *кечиџи* (> *кеџиџи*, *каџиџи*, *кећиџи*, *каћиџи*), али да се и у њима доследно спроводи префигирање према разматраном моделу.

На семантичком плану оцртавају се две линије семантичког развоја: а) „кривити се, савијати се“ > „испружити се, истегнути се, лећи, извалити се“ > „умрети, црћи“, уп. *налѐцаџи се* (в. **-лечити**); б) „кривити се“ > „испечити се“, „прсити се“, уп. *којѐчиџи се* (в. **печити**).

20) -КЛЕЧИТИ

на-ко-клéчийи рф. „ставити нешто у неодговарајући положај“ Златибор (Миловановић 1983)

на-йо-клéчийи / *найо-клијéчийи* / *найо-кљéчийи*⁵⁹⁴ рф. „издићи, надићи, уздигнути“: Подними се на натоклијечена кољена Невесињски (РСА), *найо-кљéчийи се* / *найо-клијéчийи се* „наднети се, нагнути се, наткучити се“, „уздићи се, издићи се, узвисити се (изнад некога, нечега)“: Шта си се натоклечио на ту ограду, видиш да тек што није пала Пљевља (РСА)

на-чо-клéчийи рф. „поставити нешто усправно тако да стоји нестабилно“: Начоклечили некако кошарче, а оно га одно ветар В. Пчелице (РСА), „накривити, навити на једну страну“ Ускоци (Станић), *начоклéчийи се* „чучнути ослонивши се на руке и остати у том положају“ Златибор, „наднети се над некога, нешто, гледајући“: Начоклечити се значи наднијети се над некога или нагнути се на ноге и на руке па у нешта гледати, нпр. при игри прстена Ужице, „стати негде тако да то другима смета или заклања видик“: Склони ми се с виђела, што си се ту начоклечио?! Златибор, Горобиле, „сести несигурно, нестабилно“: Начоклечило се на столицу, само што не падне В. Пчелице (РСА), „накривити се“, „наднети се“, „нарогушити се“ Ускоци (Станић)

➔ *на-клéчийи* рф. „накривити, навити на једну страну“, *наклéчийи се* „накривити се“, „наднети се“, „нарогушити се“ Ускоци (Станић), „нагнути се, наднети се“: А он ти се наклечи нада мном, кину јатаган па завика (РСА)

за-клéчийи рф. „заградити собом пролаз, заклонити“: Помакни мало главу, заклечијо си лампу, па ништа не видимо — Склони се мало, заклечијо си пут, „заузети простор стварима“: Заклечијо таван са лјесом, па не мож ни комин отворити Пива (Гаговић 2004)

⁵⁹⁴ Облике *найо-клијéчийи* и *найо-кљéчийи*, који би могли сугерисати другачији коренски вокализам изходног облика, псл. **klě-*, користи само Невесињски, па их можемо сматрати псеудојекавизмима. У потврди из Пљеваља у облику *найо-клéчийи* јавља се обично *e*.

ВАРИЈАНТЕ:

на-чо-клéшиӣи pf. „в. *начоклечиӣи*“ Горњи Милановац (РСА), *начоклéшиӣи се* „устати веома рано ујутро, надићи се“: Шта си се начоклешила тако рано? id. (ibid.), *начок(л)éшиӣи* „наткрилити, накривити наслонивши једно на друго“, „подићи, надићи како било“, „слабо, несигурно стрпати“ Ускоци (Станић), *начок(л)éшиӣи се* „надићи се, придићи се стојећи несигурно на ногама“, „несигурно кренути да се нешто ради“ id. (ibid.)

на-чо-глéшиӣи pf. „накућерити се, наклечити се, надићи нешто“ Прошћење (Вујичић)

• У основи наведених облика лежи глагол *-клечиӣи* < псл. **klečiti* (ЭССЯ 10: 29), корелативан са **klečati* (id. 28–29; уп. и ESJS 5:316 s.v. *klečati*; Skok II 93–94 s.v. *klěci*), који се у с.-х. језику сачувао само у префигураним облицима, уп. *заклéчӣӣи*, *наклéчӣӣи*.

Испред основе *-клечиӣи* алтернирају префикси *ко-*, *шо-*, *чо-*. Скок не региструје ниједан од ових облика.

У ЭССЯ се само на основу с.-х. потврде реконструира псл. **natoklečiti*, уз напомену да је старина облика проблематична (id. 23:156). Облик са префиксом *ко-* није нотиран у ЭССЯ (облик са *чо-* ионако нема псл. старину).

У варијантним облицима дошло је до модификовања основног *-клечиӣи* преласком *ч > ш* (*-клешиӣи*), а затим и *к > г* (*-глешиӣи*).

Основна семантика ових облика јесте „накривити, нагнути“, одакле су се развила значења „наднети“, „надићи, уздигнути“, „ставити у неодговарајући положај, испречити (се)“, уп. *нагобéљӣӣи* „поставити, изградити и сл. што на истуреном, несигурном месту“.

21) -ЛЕЧИТИ

бо-лѣчиѣи се impf. „подсмевати се“: А знам многе, који су се у тому болечили и шпрндали ... те трондали и баљезгали што им је само на уста излијетало БиХ (РСА)

ба-лечѣи се „ругати се“ Ф. Грабовач (Kosor 1979:41)⁵⁹⁵

за-ко-лѣчиѣи pf. „стати насред пута, пролаза, препречити, запречити“: Заколечио, те се не може проћи ЦГ (РСА)

*ис-ко-лѣчиѣи / исколијѣчиѣи*⁵⁹⁶ „и ск о л а ч и т и, избуљити (очи)“: Исколечих очи чекајући непрестано на вас (РСА)⁵⁹⁷

?на-кò-лечѣиѣи „закупити, спопасти (некога)“ Купиновац (РСА)

ис-ѣо-лѣчиѣи се pf. „избочити се“ Љештанско (Тешић 1977)

?ис-ѣѣ-лечѣиѣи се pf. „лећи опружено, опружити се“ Пива (Гаговић 2004)

➔ *за-лѣчиѣи* pf. „заклонити собом пролаз, прилаз“: Пошени се, залечијо си људима пут, „затрпати нечим одређени простор“: Носи отле самарину, залијечијо си њиме таван Пива (Гаговић 2004)

на-лѣчиѣи impf. „стављати нешто на неприкладно место, одакле може пасти“, *налѣчиѣи се* „пењати се некуд одакле се може лако пасти“ Озаљ (Тежак 1981)

на-лѣѣаѣи се impf. „излежавати се, лешкарити“: Ми радимо, а Марко се налеца, ка да е болежљив Лика (РСА)

• У основи свих наведених облика лежи глагол *-лечѣиѣи*, који је у с.-х. језику сачуван само у префигираним облицима, уп. *залѣчиѣи*, *налѣчиѣи*. Основно значење овог глагола било би „савијати, сагиба-

⁵⁹⁵ У РЈА нема.

⁵⁹⁶ Овај облик, који би могао сугерисати другачији коренски вокализам исходишног облика, псл. **lě-*, у РСА је дат без примера и без извора. Уколико је он заиста реално посведочен у језику, очито се ради о секундарном „јат“. Оно се јавља у итеративним образовањима са *e < ě*, највероватније по аналогiji са итеративима у којима првобитно *e* дужењем закономерно даје *ě*.

⁵⁹⁷ Није сигурно спада ли овамо облик *исколијѣчиѣиѣи* „извући, спасти из неприлика“ (РСА). Облик *искѣлечѣиѣи* „ишчупати, извадити“: Искелечео му здрав зуб мјесто болесног Хрв. (РСА) вероватно стоји у вези са *искѣлечѣиѣи* „издрмати за косе“ < *кѣлеч* „коса отраг главе“ Лика, који Скок сматра турцизмом < тур. *kölçe* „чуперак“ (Skok II 73 s.v. *kēleč*).

ти⁵⁹⁸, у вези са псл. **lęk-* / **lǫk-* „савијати, затезати“ (Петлева 1986:199), уп. и ЭССЯ 15 s.vv. **lęčiti (se)*, **lękati (se)*, **lękti*; Skok II 280–281 s.v. *lęcati se*; ESJS 7:417 s.v. *lęcati*.

Испред основе *-лечити* алтернирају префикси *бо-*, *ба-*, *ко-*, *шо-*, *ше-*. Ниједан од наведених префигираних облика није регистрован код Скока.

У етимолошкој литератури помиње се, заправо, само облик *исшо́лечити се*, који се своди на псл. **jъzлęčiti* са уметнутим *-to-* (Петлева 1986:199–200). У истој позицији, са префиксом *-шо-* алтернира префикс *ко-*, у облику *исколечити*.

Облик *накòлечити* „закупити, спопасти (некога)“ својом семантиком нагиње ка деноминалима *ојколиити*, *облијеколиити* „салетети, навезати се, наврсти се“, *скòлиити* (в. Skok II 126–127 s.v. *kòlo*), уп. синонимно *накòлесити* „закупити, спопасти (некога)“ Плашки (РСА).

Облик *истѐлечити се* могао би се довести у везу са *налéцаити се* „излежавати се, лешкарити“. Овај облик се изводи од псл. **nalęcati (se)*⁵⁹⁹, поред слн. *nalęcati* „натезати“, чеш. *nalęceti* „напрезати“ итд. Његово значење сматра се резултатом развоја „савијати се“ > „боловати“⁶⁰⁰ > „излежавати се“ (ЭССЯ 22:166)⁶⁰¹.

⁵⁹⁸ Уп. *у-лѣк-нуѝи* рф. „увити се, угнути по средини“ (Бећковић, *Леле...* 73), Поткозарје (Далмација), *улекнуѝи се* „id.“ Васојевићи (Боричић) у вези са псл. **lęknǫti* (ЭССЯ 15:61–62), *улекнѝвати се* impf. Лика (Ајдановић 2002), *улекнуѝи* adj. „увијен по средини“ Кордун (грађа ЕРСЈ), *лѣкав* adj. „укосо изведен, искошен (о везу)“ (РСА), „погрбљен, згурен“ Јаворани (усмено Н. Јошић) < псл. **lękanъjъ* (ЭССЯ 15:61), одатле *слѣкав* „неспретан, тром“ Михаљевићи (Perušić 1993).

⁵⁹⁹ Облик је историјски идентичан са **nalękati*, од којег се разликује спроведеном трећом палатализацијом **k* > *c*’ после *ę*, која се нарочито доследно извршила у јужнословенским језицима (ЭССЯ I.c.).

⁶⁰⁰ За ово значење упућује се на с.-х. *лѣцаити се* „не бити посве здрав“ (Вук; РЈА), уп. и *лѣцаити* „бити слабог здравља, бити болестан, боловати“ Љештанско (Тешић 1977), „боловати, али не јако“ Прошћење (Вујичић). Петлова констатује да се значење ових облика регуларно развија од првобитног „сагибати“ и указује на семантички и генетски блиске облике: буг. дијал. *òшлекна* „исцрпсти се“, *ùслек* „мало слабо новорођенче“, *òслекнѝ* „умрети“, стчеш. *uslěci* „умрети“ (в. Петлева 1986:199; Куркина 1980б:41–42; Варбот 1972а:376; ЭССЯ 30:109 s.v. **obsъlęknǫti*). Семантички модел „сагибати се, савијати се“ > „бити болестан; умрети“ широко је распрострањен, уп. псл. **gyb-* „сагибати“ и „погибати“ (Петлева 1989:68–69).

⁶⁰¹ Није сигурно да овамо спада и *истѐлечјница* f. „ленштина, лењивац (обично о момку)“ Лика (РСА; РЈА). Сугласник *-ж-* у основи говорио би да је овај облик пре у вези са псл. **lęgati (se)*, уп. словињ. *legan* „лењ човек, лењивац“ < псл. **lęganъ* (ЭССЯ 14:181–183), уп. и с.-х. *лежѝнѝаити* „проводити много времена у нераду и лежању, и з л е ж а в а т и с е“ БиХ (РСА). Дакле, именица би се творбено могла

За облике са префиксима *бо-*, *ба-* не располажемо адекватним творбено-семантичким паралелама, па је и предложено тумачење крајње хипотетично.

Поменути префикси уносе у глаголе различита значења, која се ипак своде на основно „сагибати, кривити“.

У облицима *болечийи се*, *балечийи се* реализовано је значење „ругати се“ (< „кезити се“ < „кривити се“), уп. *кривийи се* „савијати се“, „кревељити се“ (РСА).

Значење облика *залечийи*, *заколечийи* „препречити, запречити“ можда се развило под утицајем синонимног и формално врло сличног глагола *заклечийи*, в. горе (све потврде су из ЦГ).

За помак „искривити, избочити“ > „исколачити, избуљити (очи)“, реализован у облику *исколечийи*, уп. *искобечийи* „избуљити, исколачити (очи)“, мада је могућ и другачији семантички помак: „избацити“ > „исколачити (очи)“, уп. *исковрљийи*, *ишчеврљийи* (в. **врљати**).

рашчланити на следећи начин: *ис-ше-лѣжница*, са уметнутим *-ше-*. Облик *лѣжница* је посведочен, али у другом значењу: „лежај“, „редња, епидемија“ (РСА).

22) МЕЗ(Г)АТИ

џе-мѣзгаџи impf. „причати којешта, говорити неповезано и бесмислено“ Ускоци (Станић), *џемѣзгаџи* „id.“ Пива (Гаговић 2004), *џемѣзгаџи* Васојевић (СТИЈОВИЋ 1990)

ис-џе-мѣзгаџи pf. „добро истући, измлатити, испребијати“ ЦГ, Лика, БиХ (РСА), „id.“, „испричати какву безначајност“ Ускоци (Станић)

у-џе-мѣзгаџи „убити“: Утемезгађу ја њега љемезом id. (ibid.)

џе-мѣзгало п. „онај који брбља, који много говори“ Пива (Гаговић 2004)

ис-џо-мѣзгаџи pf. „истући, изударати, излемати“ ЦГ, Војв. (РСА)

џу-мѣзгаџи impf. „тући, ударати“ Пива (Гаговић 2004)

џе-мѣзџи impf. (најчешће у свршеном виду, с префиксом *ис-*) „тући“: Сваки дан темеза оно несретно дијете, осакатиће га Загарач (Ћупићи 1997)

ис-џе-мѣзгаџи pf. „добро истући, измлатити, испребијати“ ЦГ, Лика, БиХ (РСА)

на-џе-мѣзгаџи се pf. „много истући, издовољити се ударајући некога“ (РСА)

џу-мѣзџи impf. „тући, ударати ногама и рукама“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

ис-џу-мѣзгаџи / *исџумѣзгаџи* pf. „истући, изударати, излупати“ ЦГ (РСА)

➔ *мѣзгаџи* impf. „превртати несажвакани залогај у устима“: Мезгати [значи] ... слабо гристи ваљајући јело по устима (РСА; РЈА)

намѣзгаџи pf. „истући, ишибати“: Намезгала му је гузицу, па се сад жив не чује Пива (Гаговић 2004)

?*мѣзгѣ* adv. „из места, са места, трупачке (о скакању)“ Рожаје (Hadžić)

ВАРИЈАНТЕ / ПАРАЛЕЛЕ:

џе-љѣзгаџи impf. „свашта причати“: Не тељезгај цијело јутро! Прошћење (Вујичић)

џе-њѣзгаџи impf. „споро, досадно, неразумљиво причати, давити причом“ Златибор (Миловановић 1983), „id.“, „растезати у послу“ Мачва (грађа ЕРСЈ)

ше-њезгало п. „гњаватор“, „пипав човек“ Гружа (Стевовић 1969),
с-ше-њезгало „онај који нешто споро ради, који се тешко нака-
 њује на посао“ Лужница (Ћирић 1983)

ша-њезгало [sic!] „спора особа која обично досађује незанимљивом
 причом“ Златибор (Миловановић 1983)⁶⁰²

шемезгаџи impf. „јести, говорити или радити споро, без воље“ Кор-
 дун (грађа ЕРСЈ)

шемезгало п. „онај који споро једе или растеже кад говори“ id.
 (ibid.)

шрмезгаџи impf. „лупетати“, „отезати у говору“ id. (ibid.)

шрїмезгаџи impf. „брбљати; оговарати“ Унац (Јовичић)

шрїмезга f. „причалица; трачара“, „беспосличарка, дангуба“ id.
 (ibid.)

?ше-ље-мезаџи impf. „шалити се (неумесно), изругивати се, спрдати
 се“, „причати којештарије“: Тељемезаше нешто Јовица, ништа му
 нијесам разумљела Загарач (Ћупићи 1997)

нашељемезаџи се pf. „довољно се нашалити ћаскањем, брбљањем“ id.
 (ibid.)

бле-мезгаџи impf. „причати којешта, лупетати“ Пива (Гаговић 2004)

за-бле-мезгаџи pf. „запричати се из свег гласа, залупетети“ id. (ibid.)

из-бле-мезгаџи „испричати којешта, напричати“ id. (ibid.)

на-бле-мезгаџи „напричати, набрбљати“ id. (ibid.)

• Глагол *мезгаџи*, чије је основно значење „стварати мезгру, биљни сок“, „бити влажан, пуштати влагу“, Скок тумачи као деноми-
 нал од *мезга* „сок у дрвету“ (Skok II 417–418). На основу с.-х. *мезга-
 џи* (коме се прикључује облик са другачијим акцентом — *мезгаџи*
 „превртати несажвакани залагај у устима“) и слн. *mězgati* „ићи по ме-
 кој, нестабилној подлози“ реконструише се псл. **mězgati* < **mězga*, уз
 напомену да се можда ради о локалном образовању (ЭССЯ
 18:225–226; уп. и id. 28:63 s.v. **obmězgnōti*).

Од наведених префигурираних облика у литератури се помиње са-
 мо *истомезгаџи* „истући, изударати“, у којем Петљова издваја еле-
 мент *-џо-* и доводи га у везу са *мезгаџи*, без обзира на неподударност
 значења (Петлева 1980:67)⁶⁰³.

⁶⁰² Будући да је у истом извору забележен глагол *шењезгаџи*, његова изведе-
 ница би требало да гласи *шењезгало*, уп. горенаведене потврде. Дакле, можда је у пи-
 тању штампарска грешка.

⁶⁰³ Као семантичку паралелу ауторка наводи енгл. *mash* „изгњечити, згњечи-
 ти“, сродно слов. **mězg-*, које помиње Фасмер II 593 s.v. *mezgá*.

Семантичка страна предложеног решења захтева подробније објашњење. Значење исходишног *мезгаџи* „превртати несажвакани залагај у устима“ могло би се третирали као секундарно у односу на „стварати мезгру“, „бити влажан, пуштати влагу“. Такође је логичан и помак „жвакати, муљати јело по устима“ > „брбљати“, уп. *жвакаџи* „зубима ситнити, млети храну“ > „говорити бесадржајно, млети, лупетати“ (РСА).

Проблем представља значење „ударати, тући“ које се јавља код облика *намезгаџи*. Да би се оно објаснило, мора се претпоставити семантичка међукарика „гњечити“ (на коју указује и Петљова помињући енгл. *mash* „изгњечити, згњечити“), која би успоставила везу између значења „жвакати, муљати јело по устима“ и „ударати, тући“, уп. *лујаџи* „тући, млатити, бити“, „муљати, гњечити“, *налујаџи се* „најести се“ (Влајић-Поповић 2002:176, 213, 202)⁶⁰⁴. Такво значење није, међутим, потврђено за глагол *мезгаџи*, па ни етимологија облика *намезгаџи* није извесна.

Са формалне стране поставља се проблем лика *-мезаџи* (посведоченог само у облицима са значењем „тући“) који, ако није настао од *мезгаџи* губљењем *-г-* (на шта указује семантичка и творбена идентичност глагола са *-мезаџи* и *-мезгаџи* у основи), етимолошки се уопште не мора поклапати са њим. Једна од могућности је да се облик *џемезаџи* доведе у везу са с.-х. *уџемаџи* „убити“ (Вогућ 1981:27–29), уп. *уџемезгаџи* „убити“, и у том случају он би се творбено рашчлањаво на следећи начин: *џем-ез-аџи*. Друга могућност је да се облик *-мезаџи* протумачи као експресивна варијанта од *мазаџи*, уп. *мазаџи* фиг. разг. „жестоко ударати, тући, млатити, лемати“, *мазнуџи* „јако ударити, млатнути, распалити“ (РСА). За ово се као паралела може навести каш. *měznos*, *mězgnos*, *mězgnos* „ударити“ које се у крајњој линији своди на псл. **mazati*, а секундарни коренски вокали *ě* и *ę* објашњавају се експресивним карактером глагола (SEK III 237–238). Овако посматрано, можда би се облици са значењем „ударати, тући“ који у основи имају *-мезгаџи* могли третирали као секундарни у односу на оне са *-мезаџи*.

У светлу изнетих чињеница намеће се и претпоставка да је у разматраној групи лексема дошло до преплитања етимолошки различитих облика који су се приближили због фонетске и семантичке сличности.

Анализирани облици смештени су у контекст својих варијаната или паралела које су етимолошки још непрозирније. Неке од њих се

⁶⁰⁴ Глагол *лујаџи* реализује и значење „брбљати“ (ор. cit. 210).

ипак могу објаснити фонетским променама. Развојем коренске групе **tě* > *mje* > *mъe* могао је настати облик *ѡемъезгаѡи* који је, упрошћавањем *мъ*, с једне стране дао *ѡемъезгаѡи*⁶⁰⁵ (*мъ* > *љ*), а с друге — *ѡењезгаѡи*⁶⁰⁶ (*мъ* > *њ*); одатле (према *ѡемезгало*) > *ѡемъезгало*, *ѡењезгало*, *сѡењезгало*, *ѡањезгало*. У облику *ѡрмъезгаѡи* иницијално *ѡе-* прешло је у *ѡр-* (вокално *р* алтернира са вокалима у експресивним префиксима, уп. *колебаѡи се* : *крлеба се*). За иницијално *бле-* у *бле-мезгаѡи* уп. укр. *блевѡзнити* „говорити глупости“, блр. *плевѡзгаць* „id.“, пол. *blewqzgać* „id.“⁶⁰⁷. У облику *ѡе-ље-мезаѡи* као да је реализован творбени модел „префикс + елемент са ликвидом“⁶⁰⁸.

⁶⁰⁵ Уп. *ба-љезгаѡи*, под условом да је овакво творбено рашчлањавање тачно (в. *чељузгаѡи* s.v. **čV-**; Skok s.v. *balànzānje, bljūzgati*).

⁶⁰⁶ Уп. ипак и облике као *гњав-езг-аѡи* „гњавити“, *гњевзгало* „несређен, немешан човек“, *мрљ-езг-аѡи* „споро, слабо и безвољно јести“, „споро и безвољно говорити“, уп. *мрљаѡиѡи* (РСА).

⁶⁰⁷ Облици се свде на ие. основу **bleu-* / **blēu-* која је и у *бловати*, *блоснити*; сродно са лит. *blevėzgoti, blevųzgoti* „непристојно говорити“ (ЕСУМ 1:206 s.v.).

⁶⁰⁸ Ако није у непосредној вези са *љемезаѡи* impf. „тући“: Сваки дан је љемеза отац, али јој се ништа не може, вероватно деноминалом од *љемез* m. „дугачка мотка која се ставља на сламени кров или на сено да их штити од ветра“ Загарач (Тупићи 1997), уп. и пример из Ускока: Утемезађу ја њега љемезом. Овамо и *наљемезиѡи се* pf. реј. „најести се преко мере, најдерати се“ Морача (РСА), које још једном показује везу између значења „ударати“ и „јести“.

23) МРАЧИТИ (СЕ) / МРЧИТИ (СЕ)

на-ку-мра́чийи се pf. „прекрити се тамним облацима, н а м р а ч и т и се, натуштити се (о небу)“ (РСА)

на-ѿо-мра́чийи се „смрачити се, натуштити се“ Ускоци (Станић)

на-ѿу-мра́чийи се „натмурити се, намргодити се, смрачити се, смркнути се“, „наљутити се“ БиХ (РСА)

на-сѿу-мра́чийи се „смрачити се, натуштити се, натмурити се“: Нешто се јутром небо навунило, намргодило, настумрачило, па опет уверило као у пучину љета (РСА)

на-ко-ѿу-мра́чийи се „наоблачити се, намрачити се, смркнути се (о небу)“: Мрки облак све то више прикрилија, небо се накотумрачило, сиватање све то чешће а орљавина грома све то јача Пољица (РСА)

?*на-су-мра́чийи се* „намрштити се, намргодити се (од незадовољства, љутње итд.)“ (РСА)

ко-мр̄чийи се impf. „мргодити се, мрштити се“, „облачити се, мрачити се пред кишу“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

➔ *на-мра́чийи се* pf. „намргодити се, натмурити се“, „наоблачити се, натуштити се (о небу)“ Ускоци (Станић), *намра́чийи се* „намргодити се, намрштити се, смркнути се“ (РСА)

мр̄чийи се impf. „мрштити се, мргодити се“ (РСА)

кò-мрачийи impf. „тешко живети, животарити, патити се; оскудевати, кубурити“ (Вук; РСА; РЈА), *кòмрачийи* „штедети на храни“: Не комрачи, поједи нешто Прошћење (Вујичић), *комра́чийи* „стицати нешто с муком“ Шумадија (Грковић 1982)

с-ко-мра́чийи pf. „стећи нешто с муком“ id. (ibid.)

кò-мрачан adj. заст. „оскудан, бедан“ (РСА)

скò-мрачийи impf. „тврдити, шкртарити“ (Вук; РЈА), Гужа (Стевовић 1969), *скòмрачийи* / *скомра́чийи* „id.“, „бити сиромашан, оскудевати“, *скòмрачан* / *скòмра́чан* adj. „тврд, шкрт“, „сиромашан, оскудан“, *скòмрачно* / *скòмра́чно* adv. „шкрто, штедљиво, оскудно“ (РМС)

шкò-мрачийи impf. „скомрачити; тврдовати, бити тврд“: Шта ту шкомрачиш (драмосериш), ма дај! Лика (РЈА), Љештанско (Тешић 1977)

о-шкò-мра́чийи pf. „приштедети“ Пива (Гаговић 2004)

кò-мрчийи impf. „тешко живети, животарити, патити се; оскудевати, кубурити“ (РСА)

ис-ко-мрчийи pf. „занемоћи, заковрнути“ ЦГ (РСА)

шкò-мрчийи impf. „цицијашити“ Мокрин (Рајков 1971)

за-шко-мрчийи pf. „пасти у сан, заспати“, „пасти у агонију, доспети у предсмртни хротац“ ЦГ (РСА)

• У оквиру презентираниог материјала издвајају се две семантичке целине. Прва обухвата облике обједињене значењем „наоблачити се, натмурити се (о небу, преносно и о човеку)“, код којих је веза са изходним глаголом (*на*)мрачийи се крајње прозирна. Другу целину чине облици са значењима „тешко живети, оскудевати“ и „тврдити, цицијашити“ која су, на први поглед, прилично удаљена од основне семантике глагола *мрачийи* (*се*). Стога њихово извођење од овог глагола захтева детаљније објашњење.

У првој групи наведених облика испред основа *мрачийи се* (< псл. **morčiti* (*se*), в. ЭССЯ 19:216–217) и *мрчийи се* (< псл. **mьrčiti* (*se*), в. id. 21:129) алтернирају префикси *ко-*, *ку-*, *шо-*, (*с*)*шу-*. У ЭССЯ се, само на основу с.-х. потврда *нашумрачийи се* и *нашумрачийи се*, реконструишу два псл. глагола: **natumorčiti se*, који се тумачи као изведеница префиксом *na-* од глагола **morčiti se*, са уметнутим елементом *-to-* (ЭССЯ 23:177–178)⁶⁰⁹ и **nas(ъ)tumorčiti (se)*, за који се предлажу два решења — изведеница префиксом *na-* од **morčiti se*, са уметнутим елементом *-(s)tu-*, или изведеница истим префиксом, али од глагола **sъmorčiti*, са уметнутим елементом *-tu-* (id. 110). У оба случаја, међутим, проблематизује се старина реконструисаних облика. Облик са префиксом *ко-* (*ку-*) није регистрован у ЭССЯ.

Од свих наведених префигираних облика Скок помиње само *на-кошумрачийи се*, као и придев *нашошумрачен* „намргођен, намрштен“. Он у глаголу издваја проширење *-кошу-*, рашчлањујући га на редак префикс *ко-* (који је у придеву замењен честим *шо-*) и елемент *шу*, за који претпоставља да је исто што и *шо* у *најшомање* (Скок II 467–468 s.v. *mъknuti*). Скоково тумачење је сасвим исправно. Иако елемент *шу* није ближе одредио, Скок је наслутео његову природу и функцију. И заиста, у облику *на-ко-шу-мрчийи се* дошло је до аглутинације префикса, уп. *на-шо-шу-мрчийи се* „намрштити се, намра-

⁶⁰⁹ Уп. семантички (а вероватно и творбено) блиско буг. дијал. *натумуручвам са* „мрштити се“, *натумуручва са* „облачити се (о времену)“, и *затумуручен* „наоблачен; намрштен“ Родопа (Стойчев 1965). Глаголски облици се не помињу у БЕР-у, док се придев изводи од непосредног глагола **затемеруча се* < **затемерутча се*, за који се каже да је у вези са *темерут* (БЕР 1:614).

чити се⁶⁰: Да̀сина се зове велика кипина од човика, једра у животу, али невесела, напотумрачена мрка погледа, обишена приломљена тила Пољица (РСА)⁶¹⁰.

Облик *на̀шумра́чиѝи се* (поред два понуђена тумачења) могао би се третирати и као резултат контаминације *на̀сумрачиѝи се* + *на̀шумрачиѝи се*.

Облик *на̀сумра́чиѝи се* највероватније представља деноминал од *сумрак* (уп. Skok III 360 s.v. *sǔtōran*)⁶¹¹, али уп. *на̀су̀муриѝи се* „натуштити се, намрачити се, натмурити се (о небу, времену); смрачити се, смркнути се (дању)“ (РСА).

Приликом етимолошке анализе, глаголи наведени у другој групи — *скомрачиѝи* и *комрачиѝи* — обично се разматрају заједно, при чему се други облик најчешће сматра последицом погрешне депрефиксације првог (уп. Skok II 135–136 s.v. *kōmračiti*; SEK IV 276 s.v. *skatřec*). До сада су предложена три различита тумачења ових глагола.

Скок их пореди са стсл. *скомрахъ*, рус. *скоморох*, пољ. *skomroch* „praestigiator“, цитирајући Миклошичево извођење ове именице од лангобардског *scatारेis* m. pl. „људи који врше срамотан посао“ (Skok l.c.)⁶¹². Међутим, веза глагола *скомрачиѝи*, *комрачиѝи* са именицом *скомрах* није прихватљива из неколико разлога. Прво, реч *скомрах* m. „чаробњак; варалица“ (RJA) у с.-х. језику представља старословенизам који није продро у народни језик, па је тешко претпоставити да је могао развити своју лексичку породицу.⁶¹³ Друго, уколико би се ипак дозволило извођење разматраних глагола од именице *скомрах*, остаје нејасан прелаз *x > ч* (уместо регуларног *ш*), уп. рус. *скоморóшеский* „лакрдияшки“, *скоморóшество* „лакрдияње, збијање грубих шала“, *скоморóшничать* „лакрдияти, збијати неумесне, просте шале“. И треће, за разлику од поменутих руских изведеница које

⁶¹⁰ Пошто су све потврде из истог извора, можда је у питању и штампарска грешка, иако је могуће да у истом говору коегзистирају овакви облици. Уједно се запажа и извесна специјализација облика: небо / поглед.

⁶¹¹ Уосталом, и именица *сумрак* садржи архаичан именски префикс *су-* < **sq-* (Boryś 1975:97; Bezlej III 281 s.v. *so-*), који може алтернирати са префиксом *ша-*, уп. *шамра́к* (Boryś 1973:73; id. 1975:14–15), рус. *пáморок*, одатле *за-пá-морочить* : *морочить* „наоблачити се (о времену, небу)“ (в. Горячева 1974:130, 132).

⁶¹² Скок истовремено одбацује Маценауерово тумачење да је у питању сложеница с префиксом *ко-* и *мрачиѝи*, сматрајући да оно семантички не задовољава.

⁶¹³ Напомињемо да ни сама ова реч нема општеприхваћену етимологију. За преглед тумачења рус. *скоморóх* „путујући музикант; опсенар“ уп. Фасмер III 648–649. За њено древно и, у крајњој линији, ономатопејско порекло (од **skom-*) залаже се Львов 1974:109–112.

показују очекивана значења, семантички помак „опсенар, музикант“ > „тешко живети; тврдичити“ није уобичајен, па ни логичан.

Бориш разматра облике *скòмрачийи* и *комрачийи*, *комрчийи*, такође и кајк. *скомрџаји*, *скмрџаји* „јечати, плачљиво уздисати“ Озаль (Теџак 1981) у својству паралела каш. *skamřec* „мољакати, просјачити, жалити се на беду“, *skamžęc* „id.; тврдичити“, *skamřęc* „нарицати, жалити се; молити“, *skamžęc* „тврдичити“, *skamžęc* „мољакати, просјачити, жалити се на беду; тврдичити“ (SEK 1.c.). Полазећи од крајњег ономатопејског порекла свих лексема анализираних у одредници (**skomati*, **skomъlati*, **skomъliti*, **skomъ'ati*, **skamъriti*, **skamъziti* итд. < **skom-*), аутор своди с.-х. глаголе на **skomati*⁶¹⁴, тумачећи их као континуанте његове суфиксалне изведенице (**skom-ъr-*), које су настале наслојавањем даљих суфикса. Он сматра да је значење „тврдичити“ секундарно, те да с.-х. глаголи указују на могућност семантичког развоја: „јечати, нарицати, жалити се на беду“ > „живети у беди, сиромаштву, трпети немаштину“ > „штедети, тврдичити (због немаштине)“ (1.c.).

Оставивши овом приликом по страни начелно питање третмана тзв. „ономатопејске“ лексике⁶¹⁵, које се овим тумачењем отвара, задржаћемо се само на његовим конкретним детаљима. У семантичком погледу није проблематично повезивање облика (*с*)*кòмрачийи* и *ск(о)мрџаји* „јечати, плачљиво уздисати“⁶¹⁶, будући да је супонирано семантички развој у потпуности регуларан, уп. још и рус. дијал. *хáнькaть* „цмиздрити, слинити, јадати се“ > „тврдичити“, *скулѝть* „цвилети, јадати се“ > „тврдичити“ (Петлева 1972:214, 215). Поставља се, међутим, питање зашто се сви наведени с.-х. глаголи свODE баш на основу **skom-ъr-* (а не, рецимо, на подједнако могућу **skom-ъr-?*)⁶¹⁷, и да ли је са творбеног аспекта реално постојање прет-

⁶¹⁴ Реконструише га на основу струс. *скомати*, *скомлю* „викати, врштати“, цел. *скомати*, *скомля* „уздисати, јечати“, слн. *skomati*, *-там* „чезнути, жудети; бринути се“.

⁶¹⁵ О томе подробно в. Варбот 1988. Ауторка с правом позива на крајњу обзривост приликом изношења хипотеза о ономатопејском пореклу глагола који означавају радње, будући да је врло често „звучна“ семантика заправо секундарна, тј. да се ономатопејска значења развијају из значења различитих радњи: „трљати, стругати“, „сећи, резати“, „кидати, ломити“, „дерати, цепати“ (ор. cit. 73). У том светлу требало би детаљније проучити однос „ономатопејског“ **skom-* и „нормалног“ **skom-* „стикати“, на које се, према неким тумачењима, свODE разматрани глаголи.

⁶¹⁶ Уп. још и *скомиџаји* „цвилети, сквичати (као штене)“, *шкомџаји* „нејасно говорити, брбљати“, *шкомџаји* „жевкати, штектати, шкамутати (као штене)“ (RJA).

⁶¹⁷ Тумачење које следи рачуна са управо оваквом гласовном структуром, али другачије творбено рашчлањеном: **sko-мър(ċ)-*, **sko-мър(c)-*, в. даље.

постављених двоструко суфигираних изведеница: **skom-ъr-ač-iti*, **skom-ъr-č-iti*, **skom-ъr-e-ati*? У с.-х. језику се могу наћи потврде ових суфикса, али они се најчешће додају на просту, а не на већ неким другим суфиксом проширену основу.

Ако би се, ипак, прихватило понуђено тумачење, отворило би се и питање крајњег порекла исходишног глагола **skomati*, који Бориш третира као ономатопеју, али упућује и на друга тумачења, нпр. од **skom-* „стискати“ (тако Brückner 494), уп. струс. *скомати*, *скомлю* „викати, вриштати“ : рус. *скомить* „стискати“⁶¹⁸. Извођење наших глагола од **skom-* „стискати“ имало би снажну семантичку потпору, будући да је семантички модел „стиснут, стегнут, савијен“ > „шкрт“ један од најраспрострањенијих. Већ се и у RJA s.v. *скомрачиии* упућује на *сїезаїи се*, *сїискиваїи се*, уп. *сїїгнутїи се* „подврћи се строгој штедњи, ограничити своје трошкове“, *сїїснутїи се* „постати штедљив, стегнути се“ (PМС), слн. *stiskati* „стискати, стезати; тврдити, шкртарити“, такође рус. *жáть*, *жáться* „стезати, стискати; шкртарити“, пољ. заст. *ścisty*, *ściśliwy*, *ściskliwy* „шкрт“ (Петлева 1972:209), рус. *скряга* < *(s)*kręga* „шкрт“ од псл. **kręgъ* (**kręga* / **kręžъ*) „стиснуто, савијено“, укр. дијал. *крѣжити* „тврдити“ (Варбот 1972:70–74).

Према трећем тумачењу, разматрани глаголи творбено се рашчлањавају на префикс *ко-*, *ско-* и основу *мрачиии* „obscuro“ (в. Matzenauer 1881:188; Malinowski 1899:119; Куркина 1981a:25–26). Ниједан од аутора не образлаже предложено решење, једино Маценауер кратко коментарише да се основно *мрачиии се* ипак семантички разликује од својих изведеница. Ово тумачење чини се најприхватљивијим, али захтева детаљније образложење и на формалном, и на семантичком плану.

Формалну потпору творбеној сегментацији **ko-morčiti* (Куркина l.c.) пружају горенаведени облици са другим префиксима, код којих је ствар семантички и формално потпуно јасна: *на-ку-мрачиии се*, *на-шо-мрачиии се*, *на-шю-мрачиии се* итд. Као творбена паралела глагола *скомрачиии* и *комрачиии* може послужити и глуж. *skomorić* „поступати недолично, неумесно, причињавати зло“, под условом да се прихвати тумачење које је за њега понудила Куркина. Ауторка сматра да структуру и порекло овог глагола расветљавају две лексеме — глуж. *komorić* „копкати, претурати, споро радити“ и чеш. *skomírati* „бити болестан, слаб“⁶¹⁹, које указују на покретан карактер иницијал-

⁶¹⁸ За преглед различитих тумачења уп. Bezljaj III 244–245 s.v. *skomati*.

⁶¹⁹ Тако и Skok l.c. за чеш. *skomírati* „languir“ < *ko-* + *mřiti* „мријети“.

ног *s-* и на могућност издвајања корена **mer-* / **mir-* (**merti*) у споју са архаичним префиксом **ko-* (Куркина 1976:57)⁶²⁰.

Ако се, дакле, као основа разматраних облика прихвати глагол **morčiti*, онда треба објаснити семантички развој који је довео до формирања значења „тешко живети, кубурити“ > „тврдити, шкртарити“. Полазимо од претпоставке да је редослед семантичких карика био управо овакав, будући да су називи за тврдице најчешће секундарни и пренесени, и да значење „тешко живети“ у семантичком ланцу обично претходи значењу „тврдити“ (тако и Бориш I.c.)⁶²¹.

Одмах треба нагласити да се на прасловенском плану раздвајају два хомонимна лексичка гнезда **mьrk-* / **merk-* / **mork-*, једно сродно са лит. *mérkti*, *mérkiu* „жмирати, трептати“, лет. *mirkšket*, *mirkšēt* „жмирати“, гот. *maurgins* „јутро“, можда и стинд. ведским *markás* „помрачење сунца“ (в. ЭССЯ 21 s.vv. **mьrcati* I, **mьrčiti* (сѣ) I, **mьrk-ŋoti* I; id. 19 s.vv. **morka* I, **morkati* сѣ), а друго са лит. *merkiù*, *mėrkti* „влажити, квасити, намакати“, *mirkstù*, *mirkti* „влажити се“, стинд. *marcáyati* „кварити, уништавати“, лат. *marcēre* „слабити; досађивати“, двнем. *morsch* „труо, гњиво, растресит“ (id. 21 s.vv. **mьrcati* II, **mьrčiti* (сѣ) II, **mьrkŋoti* II; id. 19 s.v. **morka* II). Сходно томе, легитимно је претпоставити два скоро подједнако могућа исходишта значења „тешко живети“: „бити мрачан“ и „бити влажан“.

Семантички помак „бити мрачан“ > „тешко живети“ реализује се већ у оквиру самог лексичког гнезда **mьrk-* / **merk-* / **mork-* „мрк, мрачан, таман“, уп. срп. дијал. *мр̀чїїи* „бојити у црно; т е ш к о ж и в е т и“: Не жївїм, нò мр̀чїм, *мр̀чан* „обојен у црно, црн; јадан, несрећан“ Ускоци (Станић), „јадан, несрећан, бедан, лош“, *мр̀чїло* „јад, несрећа, невоља“, *мр̀чнї* „црн, таман; слабашак, нејак, јадан“ Загарач (Ћупићи 1997), *мр̀чїїи* „чинити јадним, несрећним, ојађивати“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *мр̀ачан* / *мр̀ачан* „тужан, чемеран; јадан, бедан, несрећан“ (РСА), такође блр. *мороковáць* „живети лоше, тужно, једва подносити жалост, тугу“ (ЭССЯ 19:233 s.v. **morkovati* I).

⁶²⁰ Индикативно је да се и за глуж. *skomorić* нуде потпуно иста тумачења као и за наше глаголе: веза са рус. *скоморох* (Миклошич) или са пољ. *skamrac* „завијати као пас“, цсл. *скомати* „гемеге“, рус. *скомить* „боловати, јадиковати, жалити се“ (Иљински; Љвов) (Куркина I.c.), уп. и Schuster-Sewc 1293 s.v. *skomolić*.

⁶²¹ Уп. семантички низ: „гладан (недовољан, о с к у д а н, с и р о м а ш а н, болестан)“ > „жудан, жедан (завидан, жељан)“ > „онај који се труди, жури, ревностан, марљив, забринут (сажаљив)“ > „лаком, похлепан“ > „ш к р т“. Овај стари, широко распрострањени семантички модел не реализује се у потпуности у свакој конкретној речи, већ су обично заступљена два или три значења (Петлева 1972:212).

Индикативна је чињеница да се у оквиру овог гнезда јавља и значење које је Бориш одредио као исходишно у претпостављеном низу: „јечати, нарицати, жалити се на беду“ (> „живети у беди, сиромаштву, трпети немаштину“ > „штедети, тврдичити“), уп. чеш. дијал. *mračiti* „плакати“, укр. *морóчити* „досађивати, гњавити“, блр. *морóчиць* „непрестано мољакати, досађивати наметљивим молбама“ (id. 216–217 s.v. **morčiti* (*se*)), рус. дијал. *морóкаться* „јадиковати, изражавати незадовољство“ (id. 232 s.v. **morkati* (*se*)), *морокун* „човек који је стално незадовољан нечим, који се жали на нешто“ (id. 234 s.v. **morkunъ*)⁶²².

Други могући семантички помак: „бити влажан“ > „тешко живети“ реализује се у оквиру породице слабо сачуваних глагола **търкати*, **търкноти* „мочити, влажити, квасити“, уп. нпр. буг. дијал. *мрѣцкам* „замакати нешто у воду или другу течност“ поред слн. *mřcati* „исцрпсти, измучити, изнурити, ослабити“ (ЭССЯ 21:126 s.v. **mřcati* II), рус. дијал. *моркотá* „ниско влажно место“ (такође и „непријатан, одвратан задах“) поред блр. *маркóта* „туга, меланхолија, малодушност“, чеш. дијал. *markota* „id.“ (id. 20:243 s.v. **mърkota*)⁶²³. Регулаторност овог семантичког помака доказују и следећи примери: *зйáтъ* „мрзнути, зепсти“, *зйáбель* f. „нагњила срчика дрвета; влага у сеоским кућама после мразева“, *зйáбель* m. „мршав, слаб човек“, *зйáблый* „овлажен, влажан; сагњио изнутра“ (СРНГ) поред *прозйáтъ* „животарити, таворити“, *прозйáние* „животарење, таворење“ (Фасмер II 110–111).

⁶²² Уп. семантички помак: „онај који цвили, слини, јадикује, гњаватор, онај који мољака“ > „шкрт“ (Петлева 1972:214). Није искључено да је овде дошло до контаминације са фонетски блиским ономатопејским глаголима, уп. срп. дијал. *мрѣйи* „гласкати се речју или пуцњем“: Нй мрѣй нй збóрй поред „премазивати се чиме мрким, гаравити, затамњивати“ Загарач (Ђупићи 1997), *мрѣйи* „говорити, изговарати“, *мрѣйаи* „испуштати глас ’мр’, потмуло блејати (о овцама и сл.)“ Ускоци (Станић), *мрѣкаи* „гонити или плашити дивље животиње повицима, халакати, хајкати; викати на кога, грдити; подстицати коња да брже иде узвиком ’мра’“ (РСА). За ономатопејске глаголе в. ЭССЯ 20:234 s.v. **mърčati*, id. 242–243 s.v. **mърkati* (**mърkati*), id. 244 s.vv. **mърkotati*, **mърkotěti* / **mърkotiti* (*se*).

⁶²³ У исту одредницу смештено је и словињ. *markota* „цмиздравац, незадовољник, гунђало“, које би једино могло бити у вези са ономатопејским глаголима **търкати*, **търкотати*, на које се упућује. Аутори неосновано изводе значење „малодушност, брига“ из „журити се, промицати“, док значење „ниско влажно место“ уопште не коментаришу (оно је, међутим, свакако у вези са буг. дијал. *мрака* „id.“, в. ЭССЯ 19:231 s.v. **morka* II). Овде је вероватно дошло до контаминације континуаната **търкати*, **търкотати* с једне, и **търкноти* II с друге стране, уп. нарочито чеш. *za-mrknouti* „упити влагу и услед тога се деформисати (о дрвету); усмрдети се (о меду)“ (id. 21:135 s.v.).

Без обзира на смер семантичког помака (тј. „тешко, бедно живети“ > „тврдити, шкртарити“, или обратно), евидентно је да се ова два значења јављају паралелно, уп. рус. *скудѣтѣся* „оскудевати, живети у беди“ и „тврдити“, *скупо́й* „шкрт“ и „оскудан, сиромашан, бедан“, пољ. *skąpy* „id.“, уп. и лат. *parcus* „шкрт“ и „оскудан“, нем. *karg* „id.“ (Петлева 1972:216). О повезаности ових значења сведоче и каш. примери: *skrómni* „прекомерно штедљив, шкрт“ и „сиромашан, мршав“ < псл. дијал. **sъkromъnъ* < **kromъ*, **kroma* „нешто одсечено, крај, граница, руб; одсечени део нечега“ (SEK IV 289–290), *skrómic* „тврдити, штедети“, *skrómca* т. „тврдица, циција“, *skrómizna* „беда, сиромаштво“ (id. 291–292). Индикативно је то што су се на кашупском тлу из првобитног значења ***„онај који има крајеве, рубове, границе, ограничен крајевима, границама“ као иновације паралелно развила оба наша значења: „сиромашан, бедан“ и „штедљив, шкрт“⁶²⁴.

У кашупском је посведочен још један облик, који би могао бацили додатно светло на разматране лексеме, а то је глагол *skrómžec* „тврдити“, који се тумачи као контаминација синонимних *skrómic* и *skamžec* (SEK IV 291). Овај облик је еклатантан доказ о мешању етимолошких гнезда под утицајем сличне фонетике и семантике (подробно о томе в. Варбот 2003)⁶²⁵. С друге стране, он нам допушта да, уз велику резерву, претпоставимо још једно могуће етимолошко објашњење наших глагола. Према том тумачењу, они би били у вези са **sъkromъnъ*, с тим што би се њихов фонетски лик објашњавао као последица дисимилације од **sъkrom-r-*, док би се облик на *-ачиѣи* тумачио као деноминал од *(с)комр-ак* „тврдица, бедник“, или би се можда могло поћи од **скромъначиѣи*. Дисимилације и метатезе те врсте нису саме по себи невероватне, али у овом случају недостаје посредујућа карика која би потврдила такав развој, те анализа *(s)ko-morčiti/mъrčiti* остаје, по нашем мишљењу, најубедљивија. Детаљније о овоме в. Бјелетић 2004.

⁶²⁴ Бориш сматра да се значење „бедан, мршав“ вероватно развило од „невелик, неугледан“, а значење „(прекомерно) штедљив, шкрт“ од ранијег „ограничен, повучен, умерен (у давању, у издацима)“ (id. 290). Ово друго значење јавља се и у рус. дијал. *укрѡмный, укрѡмистый* „који се држи одвојено од људи, који је својглав или ш к р т“ од *укромить* „одвојити преградом“, *укромиться* „одвојити се од људи, од света, осамити се“ (Петлева 1972:210).

⁶²⁵ Јасно је уочљива и контаминација овде разматраних етимолошких гнезда, на шта смо у неколико наврата и указали.

24) МРДИТИ СЕ

кò-мрдиѝи impf. „набирати, мргодити, мрштити (чело)“ (РСА), *кòмрдиѝи се* „мрштити се, мргодити се“ Горобиле (РСА)

на-кò-мрдиѝи се pf. „намрштити се, намргодити се, натмурити се“ Књажевац, Драгачево (РСА), Шумадија (грађа РСА), *накòмрдиѝи се* „id.“ Прошћење (Вујичић), *накомрдиѝи се* Шумадија (Грковић 1982)

ѝо-мрдиѝи се impf. „мрштити се“ Рожаје (Надџић)

на-ѝò-мрдиѝи се pf. „намргодити се, натмурити се, намрштити се“ В. Пчелице, Пљевља, ЦГ (РСА)

на-че-мрдиѝи се pf. друг. „натуштити се, намргодити се“ Косово (Елезовић)

на-чò-мрдиѝи се pf. „намргодити се, намрштити се“ (РСА), *начомрдиѝи се* „id.“ Рожаје (Надџић), *начомрдиѝи се* Загарач (Ђупићи 1997)

?*ћ-мрдаѝ* adj. „мрк, намргођен“ Озаљ (Теџак 1981)⁶²⁶

?*на-сò-мрђен* adj. „намргођен, натмурен“ (РСА)⁶²⁷

➔ *мрдиѝи* impf. „мргодити се, мрштити се“, *мрдиѝи се* „id.“, „мрачити се, кварити се наговештавајући непогоду (о времену)“ (РСА), *мрдиѝи се* „мрштити се“ Прошћење (Вујичић), „id.“, „љутити се“, „стидети се, устручавати се, устезати се“ Ускоци (Станић), *мрдиѝи се* „мрштити се“, „љутити се“ Васојевићи (Стијовић 1990), „мрштити се, мргодити се“ Загарач (Ђупићи 1997), *мрдиѝи се* „мргодити се“, „срдити се и то показати на лицу“ Брусје (Dulčić 1985)

намрдиѝи (се) pf. „намргодити (се)“ (РСА), *намрдиѝи се* „id.“, „наљутити се“, „застидети се, устручавати се“ Ускоци (Станић)

мрдаѝ adj. „нерасположен, невесео, зловољан, мргодан“ Брач (РСА)

• У наведеним облицима испред основе *мрдиѝи (се)* (< псл. **mrđiti (se)*, в. ЭССЯ 20:236) алтернирају префикси *ко-*, *ѝо-*, *че-*, *чо-*. У ЭССЯ се на основу само једне с.-х. потврде реконструирше псл. **на-*

⁶²⁶ За иницијално *ћ-* уп. *наћмүриѝи се* „натмурити се, намрштити се“ ЦГ (РСА).

⁶²⁷ Уп. *насòмүрен* „узрујан, узнемирен“ (РСА).

tomъrditi se, уз напомену да је старина облика проблематична. Елемент *-to-* се третира као уметнут (id. 23:158).

Облик са префиксом *ko-* није регистрован у ЭССЯ. У погледу творбе и значења уп. слн. *ško-mъrditi se* „мрштити чело“ (Куркина 1981:25).

Скок не бележи ниједан од наведених префигираних облика, док основно *мрдийи се* изводи од *мргодиџи се* (Skok II 464 s.v. *mrgoda*). О с.-х. *мърдийи се* в. и Куркина 1974а:215–219⁶²⁸.

Иницијално *h-* у *hмърдѡвф* није сасвим јасно, можда од псл. **čь*⁶²⁹.

Нејасно је и порекло уметнутог *-co-* у *насѡмрђен*. У ЭССЯ елементи *s-*, *s(o)-* (као и *x-*, *x(o)-*, *x(u)-*, *g-*, *g(o)-*, *g(u)-*) третирају се као „прираслице“ које се јављају уз коренове **mar-* и **mur-* у значењу „таман“ (id. 22:81 s.v. **naxmariti* / **naxmuriti*). Можда је и овде у питању тако дефинисан елемент **s(o)-*, иако његово крајње порекло није разјашњено⁶³⁰.

У ЭССЯ је, на основу чеш. дијал. *ča-mrda* „неспретан, трапав човек“⁶³¹, такође „чигра, зврк“, реконструисан облик **čamъrda*, који се тумачи као спој експресивног префикса *če-*, заменичког порекла, и основе која је у **тъrda* / **тъrдъ* и **тъrdati* (ЭССЯ 4:16). Од посебног је значаја чињеница да се рус., укр., блр. *мърда* (< псл. **тъrda*) поре-

⁶²⁸ Следећи Брикнера и Махека, Куркина доводи у везу псл. основе **тъrdati*, **тъrgati* и **тъrkati*, тумачећи елементе *-d-*, *-g-* и *-k-* као детерминативе који су одредили правце семантичког развоја заједничког корена **тъr-* < ие. **mer-* (**тъr-* „правити брзе покрете“ > **тъrd-* „кретати се, љуљати, махати“, **тъrg-* „жмиркати, мигати“, **тъrk-* „тамнети, смркавати се“). У контексту ових облика ауторка тумачи и с.-х. *мъгодиџи се* (и слн. *mrgoditi*) као континуанту словенског **тъrg-* са проширењем *-od-* (ор. cit. 218).

⁶²⁹ Уп. у творбеном погледу укр. *чмаря* „ситна киша“, спој експресивног префикса **čь-* и **mara* < ие. **mer-* „блистати, светлукати, искрити се“ (Горячева 1982:113). Префиксални елемент **čь-* тумачи се као редуковани облик префикса **če-* (в. ЭССЯ 4:146 s.v. **čьmuliti?*). Уколико се прихвати претпоставка о заменичком пореклу ових префикса, онда би се варијанта **čь-* могла заснивати на пом. / accus. неживог рода, уп. лат. *quid*, стинд. *cid*, гр. *τί* < ие. **kuid-*.

⁶³⁰ Уп. и каш. *saxajda* „жена која воли да скита и да се проводи, а не да ради“, „лакомислена, ветропираста девојка“ итд., у чијој се структури издваја „загонетно“ *sa-*, за које се упућује на елемент *ku-* у *kudjābel*, *kužād*, *kusrāt* (SEK IV 241–242). Занимљиво је да Бориш тумачи елемент *ku-* као предлог (l.c.), док Поповска-Таборска, прихватајући Кноблохово тумачење, види у њему архаичан, балто-словенски префикс (SEK III 109–110 s.v. *kudjābel*).

⁶³¹ Уп. буг. дијал. *мърдъ* надимак спорог, неспретног човека (ЭССЯ 20:235 s.v. **тъrda* / **тъrдъ*). У семантичком погледу уп. и слн. *ško-mъrdati* „неспретно ходати, ићи тамо-амо“ (в. Bezljaj IV 60).

ди са авест. *ka-mərəda-* „глава“ (пејоративно о демонским бићима, где је *ka-* пејоративни префикс)⁶³², што би, са своје стране, било у вези са стинд. *mūrdhán-* „чело, глава, врх“, англс. *molda* „глава“, дакле са *r < ие. *l*, тако да би реч *морда* била источнословенски иранизам (Фасмер II 652–653; другачије Трубачев у ЭССЯ 20:235 s.v. **mьrda / *mьrdь*; о авест. *katərəda* в. Schmidt 1987:359–361). Ово би, дакле, био пример словенско-иранске паралеле из домена функционисања разматраног творбеног модела.⁶³³

⁶³² За исту појаву на словенском терену уп. каш. *kudjǎbel*, *kužǎd* „зао дух, ђаво“ (СЕК III 109–110).

⁶³³ У овом контексту можда треба тражити решење за пејоратив *чичомрда* „свекрва“ (Сикимић 1998:44).

25) -МРЕТИ, -МРИТИ, -МЕРИТИ

ча-мрејем 1. sg. impf. „слабити, венути“ Пирот (Живковић), „чамити“ Лужница (Ђирић 1983), „чезнути, копнити“ Тимок (Станојевић 1927), *чамрѐе* 3. sg. „копнити, нестајати, губити се физички и психички“ Тимок (Динић 1988)

иш-ча-мрејѝи pf. „исхлапити, изветрити, испарити“ Пирот, „презрети, увенути, осушити се“ средњи Тимок, Књажевац, Сокобања, „нестати, ишчезнути, ишчилети“ Пирот, „оронути, изнемоћи, исхлапети“ Сокобања (РСА, асс., inf.), *ишчамрѐјем* 1. sg. „изветрити, ослабити“: Сва је сирота од старос ишчамрела Власотинце (грађа РСА), „нестати, ишчезнути, окопнети (о презрелој лубеници)“ Тимок (Станојевић 1927), *ишчамрѐје* 3. sg. „испарити, изветрити; изгубити снагу, онемоћати, постати сенилан“ Пирот (Живковић), *исчамрѐе* „ископнити, ослабити физички и психички“: Стар човек чамрее, чамрее, док не исчамрее Тимок (Динић 1988), *ишчамрѐл* „увео, остао без телесне снаге“ Бучум и Бели Поток (Богдановић 1979)

иш-чѐ-мрејѝи pf. „оронути, изнемоћи, исхлапити“ Врање (РСА, асс., inf.?)

➔ (?) **мрејем** 1. sg. impf. „умирати“ Лесковац (Митровић), Врање (Златановић)

ча́-мрим 1. sg. impf. „слабити, нестајати, венути“ Лесковац (Митровић), *чамрѝм* „чезнути, копнити“ Тимок (Станојевић 1927)

иш-ча-мрѝм pf. „учамити, изветрити“ Лесковац (Митровић), „нестати, ишчезнути, окопнети (о презрелој лубеници)“ Тимок (Станојевић 1927), *ичамрѝ* 3. sg. „усахнути, увенути, смежурати се“ Црна Река (Марковић 1986), „ископнити, ослабити и физички и психички, излапити“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

?**ха-мријѝи се**, *хамрим(н) се* impf. „једити се“, *хамрав* adj. „једак“: Хамраво је чељаде које се много једи и у себи цркаје — Хамрави чојак, *хамар*, *-мра* m. „јед, чемер (?)“: Хамар на срцу ЦГ (грађа РСА)

?**ше-мерѝѝи** impf. „тетурати, лелујати се, несигурно ходати“ (РЈА)⁶³⁴

⁶³⁴ Није јасно спадају ли овамо и *пошемѐријѝи* „покварити неки уређај“ Вирје (Негман 1973), *пошемѐријѝи* „побркати, покварити“: Пошемерили су јим се рачуни Озаљ (Тежак 1981), *пошемѐријѝ* „изјаловити се“, *по-иш-мѐријѝ* „побркати“ Бакарац и Шкрљево (Тугина/Ђерић), *пошемѐријѝ се* „покварити се, скренути с правог пута“ Дуга

➔ (?) *мѣраїи се* „врсти се, беспослено се мувати“ Озаљ (Težak 1981)

• У основи наведених префигираних облика леже глаголи *-мреїи* < **mrěti* (*se*)⁶³⁵ (ЭССЯ 21:130–131) и *-мриїи* < **mrīti*⁶³⁶ (id. 131)⁶³⁷ који, осим у комбинацији са префиксима *ча-*, *че-* (можда и *ха-*), у с.-х. језику нису сачувани као самостални⁶³⁸. Основа *-мериїи* у облику *шемериїи* могла би се свести на псл. **meriti*, иако такав облик није реконструисан у ЭССЯ. Већ због рефлекса *ě* није вероватна веза са *(*po*)*měriti se*.

Осим облика *шемериїи*, ниједан од осталих набројаних облика није забележен код Скока. Они се не помињу ни у ЭССЯ 4:16 где се, на основу буг. *чeмрeя* „боловати“, „венути, губити снагу и свежину“, рус. дијал. *чaмрeть* (безлично: *чaмрa идeт, стoит* или *чaмрiт*), укр. дијал. *чaмрiти* „губити свест, разум“ реконструирале псл. **čamrěti*, спој експресивног префикса **ča-* и глагола **mrěti*, уз констатацију да се ради о бугарско-источнословенској изоглоси.

У источнословенским језицима овај глагол је добро посведочен, уп. још и рус. дијал. *очaмрeть* „ошамутити се“, фиг. „полудети“, укр. *очaмрiти* „ошамутити се, опити се“, блр. *ачaмрeць* „id.“ (ЭССЯ 26:134–135). Ове потврде су смештене s.v. **občemerěti*⁶³⁹, иако би њи-

Реса и Карловац (Perušić 1986), *пoшeмeрiїи (ce)* „покварити (се)“ Гола (Večepaj/Lončarić), *пoшeмeрeн* „умно поремећен“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1988).

⁶³⁵ Псл. глагол реконструисан је на основу рус. дијал. *мрeть* „њихати се, струјати образујући фатаморгану (измаглицу); назирати се у измаглици, у даљини; светлуцајући просијавати кроз нешто“, *мрeть, мрeять* „треперити, светлуцати; назирати се у сумраку“, укр. *мрiти* „једва се видети у даљини, назирати се“, укр. *мритися* „id.; привиђати се, причињавати се“ итд. Псл. **mrěti* сродно је са **marъ* „врућина, оморина“ (в. ЭССЯ 17:217–218), а оба облика своде се на ие. 2. *mer-* „светлуцати, треперити, жмиркати“ (Рокорпу 733–734 смешта у ово ие. гнездо нпр. укр. *мрити*, рус. *мар* „жега, спарина; сан“, *марeвo* „фатаморгане, сумаглица“ и др., слов. **mrkpati* „тамнети“, **mrkъ*, **mrkъ* итд.).

⁶³⁶ Псл. глагол реконструисан је на основу укр. дијал. *мрiти* „затамњивати; маштати, сањарити“.

⁶³⁷ Различити од *мрeїи* / *мрeїи*, *мриjеїи* / *мриjеїи*, 1. sg. *мрeм*, *мриjeм* „умирати“ < **merti* (ЭССЯ 18:101–102).

⁶³⁸ Облик *мрeјeм*, наведен као основа префигираних облика, могао би потицати од псл. **mrějati* поред **mrěti* (в. ЭССЯ 21:130–131), али то није извесно будући да се на истом терену и тип **merti*, **mrō* развио у *мрејeм* (в. Белић 1905:482).

⁶³⁹ Поред регуларних континуаната као што су укр. *очeмeрiти* „ошамутити се, доћи у бесвесно стање“, блр. *ачaмрeць* „огадити се, додијати“, дијал. *ачaмрeць* „id.; ошамутити се“ (l.c.). Горепоменути облици развили су своја значења вероватно под утицајем континуаната псл. **občemerěti*.

хов псл. предложак заправо био облик **občatъrěti*⁶⁴⁰. У ЕСУМ 2:284 s.v. *зчамрїлий* упућује се на *очамрїти* (id. 4:242), чије ће решење бити дато s.v. *чамрїти*. У ЭСБМ 1:228 s.v. *ачамрџь* „осетити слабост, изгубити свест“, „отровати се димом, изгубити присебност, ошамутити се“ такође се само упућује на *чамрџь* „слабити“. Уп. још и блр. дијал. *очемрець* „ошамутити се (од врућине, загушљивих гасова)“, *почамрџь* „ошамутити се“ (Запрудский 1989:132–133).

Презентирани српски материјал оповргава тврдњу да је реч о источнословенско-бугарској изоглоси, али је индикативно да све потврде са префиксом *ча-*, *че-* потичу из југоисточне Србије, надовезујући се тако на бугарски ареал (в. и Бјелетић 1994а:355). У БЕР 2:60 s.v. *изчемрџава, изчемрџе* „сагњити и бити поједен од црва (о дрвету)“, „о-слабити, изнемоћи“, *изчемрџава, изчемрџе* „гњити“ упућује се на *чџмер, чџмерџа*.

Облици са иницијалним *ха-* (*хамрїи се, хамрав, хамар*) сврстани су овамо уз резерву. Они би се могли довести у везу са укр. *хамрїло, хамрїй* „неуредан човек“ (Желеховский)⁶⁴¹, који би се могли протумачити као изведенице префиксом *ха-* од основе глагола *мрїти*, за значење уп. рус. дијал. *шамара* „неугледан, ружан човек“, у вези са **še-tъrěti* (Куркина 1981:332).

Што се тиче облика *шемериџи*, Скок у њему издваја ономато-пејски корен *шем-* (паралелан са *шев-*, *шел-*), којим се означава бука као резултат неспретне радње (Skok III 390 s.v. *ševěljiti*). Куркина пак, посматрајући овај с.-х. глагол у контексту сродних словенских образовања (нпр. чеш. *šemřit sa* „промицати, светлוצати, њихати се, лелујати се“, „сморквати се“, слч. *šemorit' sa* „њихати се, лелујати се“, „назирати се на хоризонту у сумрак“), види у њему континуанту псл. основе **mer-*, проширене експресивним префиксом *še-* (Куркина 1981:331–332).

За све наведене српске облике са префиксом *ча-*, *че-* карактеристична је семантика „слабити, венути, нестајати“ (уп. буг. *чџмерџа* „венути, губити снагу и свежину“, блр. *чамрџь* „слабити“ итд.). Слична

⁶⁴⁰ Уп. одредницу **občemeriti (se)*, **občatъrěti?* (id. 135) где се, вероватно на основу рус. дијал. *очамрїть* „доћи к себи“, реконструирше и праоблик глагола који нас овде занима, тј. **občatъrěti*.

⁶⁴¹ Евантуално и са чеш. *chamr* „слаб, немоћан човек“, „глупак“, дијал. *chamravú* „оронуо од старости“, *chamrada* „човек изнемогао од старости или болести“, фиг. „ништаван, безначајан човек“, *chamradit* „пропадати, слабити“, слч. *chymradny* „слаб, болестан“, *chymražny* „слаб, мршав“ (Machek 196 своди ове облике на псл. **chamъrъ*, сродно са лит. *gaĩmuras* „човек који рђаво, болесно изгледа, болешљивац“).

семантика присутна је и код континуаната сродног — и по образовању идентичног — псл. *čamariti > рус. дијал. чмáрить „слабити, боловати“ (ЭССЯ 4:15)⁶⁴², али и код облика који не садрже експресивне префиксе, уп. нпр. стчеш. mǎřeti „гинути, нестајати“, „слабити“ (ЭССЯ 17:212 s.v. *marěti), слч. дијал. omar(i)et’ „увенути“ (ЭССЯ 28:45 s.v. *obmarěti), рус. дијал. обмáрить „осећати слабост, муку, бити у стању блиском несвести“ (id. 46 s.v. *obmariti).

Облици са иницијалним ха- у значењу „једити се“, „једак“ — имају паралелу у буг. дијал. тумàрим се „бринути се“ Граово (Мартинов 1956, СБНУ XLIX, 787), које би се могло свести на *to-mariti⁶⁴³, уп. са другим префиксом горепоменуто *čamariti > буг. дијал. чумàр’ъ съ „мрштити се, изражавати незадовољство“ (ЭССЯ 4:15).

Облику шемериѿи својствена је семантика несталног кретања, лелујања, њихања.

Као што је већ речено, сви овде анализирани облици припадају ие. гнезду 2. *mer- „светлукати, треперити, жмиркати“ (Рокорну 733–738 их наводи шест). Топоров, међутим, реконструира јединствено ие. гнездо *mer-, укључујући у њега четири корена (од 2. *mer- до 5. *mer- код Покорнија) и тумачи семантику овог гнезда као „појављивање, нарастање и смањивање светлосне енергије, све до њеног ишчежавања“ (ЭССЯ 21:134–135).

Ма како протумачена, основа *mer- спада у основе које „лако“ подлежу експресивном префигирању (поред поменутих облика, уп. још и буг. дијал. камрèла „мртва“, чеш. skomírati „бити болестан, слаб“ итд.) в. Куркина 1981:331–333⁶⁴⁴. Ауторка закључује да су сва значења, карактеристична за словенско *mer- у комбинацији са префиксима *še-, *ča-, *ka-, *sko-, условљена изходним значењем коренске морфеме: „губити снагу, умирати, гаснути“ (ead. 333).

⁶⁴² Куркина сматра да овај глагол, заједно са именицом чмáра „беда, сиромаштво, мука“ итд. представља суфиксално проширење основе *čьта, у вези са *ščьтěti (Куркина 1973:61–63).

⁶⁴³ За префикс ѿо- уп. буг. у-то-моря се : уморя се „уморити се“ (Петлева 1980:67).

⁶⁴⁴ Уп. и блр. шамрѣць „треперити, нејасно се видети“ (ЭСБМ 7:289 s.v. на-шаморыцца).

26) МРШТИТИ СЕ

кò-мршиїїи се impf. „мрштити се“ Ускоци (Станић), *комршиїи се* „id.“ Шумадија (Грковић 1982), *комршиїи се* Загарач (Ћупићи 1997)

на-кò-мршиїии се pf. „намрштити се, намргодити се, натмурити се“ (РСА), Мачва (грађа ЕРСЈ), Шумадија (грађа РСА), *накòмршиїи-и се* „id.“ Ускоци (Станић), *накомршиїи се* „намргодити се“ Колубара (грађа РСА), *накомршиїи се* Шумадија (Грковић 1982), *накомршиїи се* Загарач (Ћупићи 1997), Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)⁶⁴⁵

на-ко-мршиен adj. „намргођен“ Колубара (грађа РСА)

на-кò-мршиено adv. „намрштено, мрко“ Ужице (РСА)

їò-мршиїи се impf. „мрштити се, љутити се“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004)

на-їò-мршиїи се pf. „намргодити се, натмурити се, намрштити се“ В. Пчелице, Пљевља, ЦГ (РСА), *наїòмршиїи се* „id.“ Пива (Гаговић 2004), Прошћење (Вујичић), „id.“, „наљутити се“, „наднети се, узмутити се (о облацима); сасвим се покварити (о времену)“ Ускоци (Станић), *наїомршиїи се* „намрштити се, намргодити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

с-їò-мршиїи се pf. „намрштити се, смрачити се, бити нерасположен; набрати чело“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004)

➔ **мршиїи се** impf. „набирати се, прекривати се борама (о челу, лицу, обрвама); мргодити се“, „облачити се, мрачити се (о небу, планини)“ (РСА)

• У наведеним облицима испред основе *мршиїи се* (< псл. **твршчїти се*), в. ЭССЯ 21:9–10) алтернирају префикси *ко-*, *їо-*. У ЭССЯ се на основу само једне с.-х. потврде реконструирше псл. **натотвршчїти се*, уз напомену да је старина облика проблематична (id. 23:158). Иако се елемент *-то-* третира као уметнут, облик *їомршии-и се* показује да се он може појавити и у иницијалној позицији, дакле — као самосталан префикс. Облик са префиксом *ко-* није регистрован у ЭССЯ.

Скок не бележи ниједан од наведених префигираних облика.

Индикативно је да у појединим говорима (Ускоци, Васојевићи) коегзистирају облици са *ко-* и *їо-*.

⁶⁴⁵ Уп. из Васојевића и *накофршиїи се* „id.“.

27) -МУЊАТИ

а-ла-муња f. / m. погрд. „брзоплет, несмотрен, неозбиљан, непромишљен, лакоуман човек, ветропир“ (РСА), бачки Буњевци (Реіс/Ваіліја), Војв. (РСГВ), Иванда (Чешљар 1983), Ускоци (Станић), Лика (Ајџановић 2002), „покварен човек“ Колубара (грађа РСА), „готован, ленштина; прождрљивац“ Сврљиг, „несрећа, рђа (о човеку)“ Доња Лепеница, „пас луталица“ Поцерина (РСА), *аламуња* „неозбиљан, непромишљен, ветропираст човек“ Шумадија (Грковић 1982; Живанчевић 1986), Вршац (РСГВ), Загарач (Ћупићи 1997), *аламуња* „id.“ Васојевићи (Стијовић 1990), *аламуња* Црна Река (Марковић 1986), Тимок (Динић 1988), Лесковац (Митровић), Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), Власотинце (грађа РСА), „id.; покварењак; безочан гост“ Пирот (Златковић 1989; Златковић 1990), „смутљивац“ Тимок (Динић 1988), „хитар, спретан човек“ Врање (Златановић), Лесковац (Митровић), „особа која хитро ради, жуфра, вредна особа“: Вредна је ко нека аламуња, сѐмо што приде — ко с ђага да си га (посао) изгорел, *аламуња* / *аламуња* *нур.*, *аламуњейина*, *аламуњина* реј. Црнотравска Кална (грађа ЕРСЈ)

аламуња „олуја са градом“ Пчиња (РСА), *аламуња* „невреме, лом после олује и града“ Загарач (Ћупићи 1997), *аламуња* „вихор, велико невреме“ Врање (Златановић), „непогода, олуја“ Лесковац (Митровић), Власотинце (грађа РСА), *аламуњина* *аугт.* „олујни ветар“ Лесковачка Морава (Михајловић 1966:103)

а-ла-муњаси adj. „ветрогоњаст, брзоплет, несмотрен, лакоуман“ Бачка (?) (РСА), бачки Буњевци (Реіс/Ваіліја), *аламуњас* „id.“ Ускоци (Станић), *аламуњаси* Војв. (РСГВ), *аламуњас* Шумадија (Грковић 1982), *аламуњас* Загарач (Ћупићи 1997), *аламуњас* Црна Река (Марковић 1993)⁶⁴⁶, *аламуњес* „покварен, лошег карактера“ Пирот (грађа РСА), „силан“ (најчешће као појачање имене *аламуња*): Млого је аламуњес — Аламуњо аламуњеста, зевња се тресе ка идеш Црнотравска Кална (грађа ЕРСЈ)

а-ла-муњити impf. „варати, врдати, мувати“: Не дајј му да ти аламуњи, но паре у цеп и колики је рачун, толико му дајј Гоч (грађа РСА)

⁶⁴⁶ Уп. *а-ла-кикав* „ветропираст; немиран“: Неје више дечко, а још је алакикав Врање (Златановић), нејасног постања.

ка-ла̀-муња f. / m. погрд. „непоштена, неморална особа, неваљалац, хуља, нитков“ (РСА), Шабац (грађа ЕРСЈ), „непоуздана особа, склона лажима, ситним преварама, оговарању“ Златибор (Миловановић 1983), „ветропир, брзоплета особа, онај ко јурца“ (Андрић), „пас луталица, цукела“ (РСА), Шабац (грађа ЕРСЈ), *Кала̀-муња* надимак (РСА)

➔ *муња* m. „неозбиљан човек, ветропир; будала“ Мали Пожаревац, Алексинац (РСА), *муња̀ра* f. „подмукла, покварена особа, сплеткарош, скитница, интригант“ Краљево (грађа РСА)

моња m. реј. „глуп, ограничен човек, глупак“ (РСА)

муњен adj. „ветропираст; луцкаст, будаласт, сулуд, суманут; збуњен, сметен, смушен; пијан, напиток“ (РСА), Лика (Ајџановић 2004), *муњен* „луд, блесав“ Орлец (Houtzagers 1985:301), *муњен* „луд, луцкаст“ Вргада (Јуришић)⁶⁴⁷

муњенац / *муњенац* и *муњеник* / *муњеник* m. „сулуд, приглуп човек; плаховит, прек човек“ Лика, Хрв., Косово (РСА), *муњеник* „будаласт мушкарац“ Вргада (Јуришић), *муњеница* / *муњеница* f. „непромишљена, ветропираста, луцкаста женска особа“ Лика, Хрв., Косово (РСА), *муњеница* „будаласта жена“, *муњеничина* реј. *муњера* „будаласта жена“ Вргада (Јуришић)

з-муњенѝ pf. „полудети“ Орлец (Houtzagers 1985:301)

о-муњии pf. „оглупавити“ Сусак (Hamm/Hraste/Guberina 1956), *омуњии* „лоше урадити“ Ускоци (Станић), *омуњии* „id.“: Богме си ово добро омуњиио! — Боим се да то не омуњииш Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

муњѝаии impf. „понашати се луцкасто, будаласто, лудовати, будалити; лудирати се, измотавати се“, *муњѝало* n. / m. „особа која муњета, лудује“, *муњѝалица* f. „ветропираста женска особа“ (РСА)

муња̀саии impf. „понашати се неразумно, будаласто, лудовати“ Лика (РСА)

муњиваии се impf. „бринути се, трудити се, настојати узалуд“ Вргада (Јуришић)

муњиав adj. „неспособан да се снађе, сметен, спетљан; приглуп“ Љештанско (РСА)

с-ка-ла-муњаии pf. „ослабити, онемоћати у физичком смислу (о псу, човеку)“: Скаламуњао као пас уз трешње Обади (грађа РСА)

⁶⁴⁷ Од ових значења треба разликовати *муњен* „прек, напрасит, жесток“ (РСА), које је вероватно у вези са *муња* „fulgur“.

за-ча-муњаџи pf. „разболети се, занемоћи“: У петак увече зачамуња, а већ у недељу изјутра испусти душу Крушевац (РСА)⁶⁴⁸

➔ *муњиџи се* impf. „венути, пропадати“ (РСА)

• У наведеним облицима издвајају се префикси *а-ла-*, *ка-ла-* и *ча-*. Префикс *а-ла-* могао је настати елизијом иницијалног *х-* у *ха-ла-* (ЕРСЈ 1:110–111 s.v. *аламуња*; в. и **-прдати**). Ниједан од поменутих префигираних облика не помиње се код Скока. Предложено творбено рашчлањавање разматраних лексема умањује њихову непрозирност, али тиме се не решава и њихово крајње порекло. Проблем представља етимологија основе (*муњ-а*, *муњ-аџи*) која, по нашем мишљењу, до сада није добила адекватно тумачење.

Облике *аламуња*, *каламауња* довели смо у везу са именицом *муња* „неозбиљан човек, ветропир; будала“, придевом *муњен* „ветропир-раст; луцкаст; збуњен“ и глаголима *омуњиџи* „оглупавити“, *змуњенџи* „полудети“, *муњеџаџи*, *муњацаџи* „понашати се неразумно, будаласто, лудовати“ итд.

Скок изводи придев *муњен* у метафоричком значењу „stultus“ од *муња* „fulgur“; поименичењем придева добијени су облици *муњенџик*, *муњеница*, *муњенац* итд. Од метафоричког значења „луд“ < „ударен громом“ настали су и деноминали *муњацаџи*, *муњеџаџи*, одатле *муњеџало*, *муњеџалица* (Skok II 483–484 s.v. *тунја*; в. и 481 s.v. *тунја*¹).

Безлај критикује овакво Скоково тумачење, напомињући да су сродне лексеме забележене и у словеначком: придев *tólnjav*, *tólnjen* „ошамућен, глуп“, дијал. и *тунјен*; *tólnjenost*, *tunjenost* „неразумност, лудило“ и при том духовито примећује да је тешко замислити да би се слн. *tólnjena goba* „*Amanita muscaria*“ могло развити из метафоре ’убијен, настрадао од муње’. Он подсећа да је у *Esejima*⁶⁴⁹ упоређивао слн. речи са лет. *tũlsa* „збркан, замршен, збрка, смутња“, *tũldēt* „бити у заблуди, грешити, варати се“, лит. *pasimũldyti* „грешити“, стлит. *neapmũlnau* „безгрешан“ (Безлај 1975:182). Безлај ове лексичке дијалектизме, карактеристичне углавном за западни ареал ју-

⁶⁴⁸ Овај глагол који, поред поменутог, има и значења: „дуго остати негде, задржати се“, „задремати, закуњати“ (РСА), могао би бити у вези и са (*зà*)*чамати* „id.“, „остати дуго занемарен, заборављен“, „одржати се, потрајати, отегнути се“, „престати напредовати, заостати у развоју, закржљати, замрети“ (напомињемо да сви примери који се наводе као илустрација овог — за нас релевантног — значења, показују да је оно фигуративно и пренесено), „учмати, запарложити се, запустити се“, „бити занемарен“, „пасти у чаму“ (РСА). О овом глаголу в. Skok I 292 s.v. *čamiti*; ЭССЯ 4:15–16 s.vv. **čamati*, **čamiti* (se). За однос *чам-ати* : *чам-уњ-ати* уп. *скиџи-ати* : *скиџи-уњ-ати*.

⁶⁴⁹ F. Bezlaj, *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967.

жнословенске територије, третира као архаична образовања, наслеђена из епохе балто-словенских језичких односа. На словенском плану доводи их у везу са рус. *мы́лить* „обмањивати, сметати, шалити се“, чеш. *mýliti* „доводити у заблуду“ (Bezlej II 193).

Говорећи о с.-х. *мўњен*, чак. *мўњен*, *смўњен* (ЏДЛ) и слн. *mólŋjen*, *múnjen*, Куркина детаљно износи Безлајево тумачење, али му замера што није анализирао морфолошку структуру разматраних речи, и што није узео у обзир њима најближе сродне облике. На могућност унутарсловенског објашњења указује се, по мишљењу ауторке, и у RJA (с.-х. *мўњен* сматра се изведеницом од глагола *муњийџи*) и код Pleteršnika (слн. *mólŋjen* доводи се у везу са *molniti* „севати (о муњи)“). У оба случаја у питању је девербални придев на *-ьнъ(јь)* са првобитним значењем „ударен муњом“, одатле „доведен у забуну, смушен“ > „глуп, луд“. Као семантичку паралелу Куркина наводи (и у RJA већ поменуто) лат. *attōnitus* „повређен, заглушен, лишен осећаја, обузет ужасом“ < *attōno*, *-are* „грмети, ударати громом“ (Куркина 1989:263–264; в. и Куркина 2003:116–117)⁶⁵⁰.

Слично тумачење понуђено је и у ЭССЯ, где се поред с.-х. *мўњен*, *мўњен* „ветропираст, луцкаст“ и слн. *mólŋjen* „ошамућен, отупео“⁶⁵¹, наводе још и с.-х. *мўњен* „прек, напрасит, жесток“, цсл. *млъньнъ* „fulguris“, словињ. *māln'ani* „светлуцав, треперав (о пламену)“, рус. дијал. *молняный* „који се односи на муњу“. Аутори истичу да наведене придеве обједињава творба помоћу суфиксалног *-н-*, али да у свему осталом они представљају прилично разноврстан материјал. Такође посебно издвајају образовање **mьldn'evъ*, као партицип прошли пасивни на *-evъ* од глагола **mьldniti* < **mьldni* (ЭССЯ 20:222–223 s.v. **mьldnънъ(јь)* / **mьldn'evъјь* / **mьldnънъјь*).

Што се тиче облика *мўња* „ветропир; будала“ и *моња* „глупак“, они су смештени s.v. **mun'a* (< **muniti*), уз оgradu да се због своје двосмислености могу довести у везу и са праобликом **mьldni* / **mьldnъji* (id. 190).

Сам глагол *муњийџи* „изазивати електрицитет“ (поред слн. *molniti* „севати (о муњи)“, *mlániti* „ударити, разлећи се (о грому)“, сло-

⁶⁵⁰ Везу придева *муњен* са глаголом *муњийџи*, на коју се указује у RJA, прихвати и Петљова. Она тврди да се семантички помак „светлост, бљесак (муња)“ > „луд“ реализује у низу случајева и као пример наводи рус. *луд* „будала“, с.-х. *луд* „умно поремећен“ : рус. *лудá* „заслепљујућа белина снега на светлости сунца“, стпољ. *blesny* „луд“ : *blesk*, *bleskot* „блесак, сјај“ < **bьsk-* (Петлева 1973:50–51, нап. 62).

⁶⁵¹ Слн. *mólŋjav* „глулав, будаласт“ смештено је s.v. **mьldn'evъ* (ЭССЯ 20:219–220). Ту се још наводи с.-х. *мўњев* „велики, изузетан“ (али се не помиње да се овај придев користи уз реч *брзина*, в. РСА), одатле *муњеван* „муњеви“ (RJA).

вињ. *māńic sq* „севати без грома (о муњи); мрштити се“) помиње се s.v. **mǫldniti (se)*, које се тумачи као глагол на *-iti*, изведен од **mǫldni* „муња“ (id. 222). Није, међутим, узето у обзир да је с.-х. глагол неологизам, кованица, а не народна реч (в. Skok s.v. *múnja*), те да му стога није место међу словенским потврдама.

Из истог разлога мора се довести у сумњу и веза придева *мўњен* са глаголом *мўњийи* (на коју је указано у RJA; ту су тврдњу касније преузеле и прихватиле Петљова и Куркина).

Пређимо на облике *скаламўњаийи* и *зачамўњаийи*, које повезује заједничко значење „ослабити; разболети се, занемоћи“. Због сличне семантике довели смо их у везу са глаголом *мўниийи се* „венути, пропадати“, уп. и *мўњосаийи се* „престати водити бригу о свом физичком изгледу, занемарити се, запустити се“: *Муњосал се човек* – напустио се, необријан, неочешљан Зоруновац (РСА). Глагол *мўниийи се* сматра се континуантом псл. **muniti (se)*, поред с.-х. *муњаийи* „ћулити уши, стрићи ушима“ (RJA), чеш. *mouniti* (обично сложено *umouniti* „замрљати, испрљати“), словињ. *tuńic sq* „дурити се, мрштити се“, рус. дијал. *мўнитъ* „обмањивати, вртети око прста“. Реконструисани псл. глагол изведен је од непотврђене именице **muna / *mupъ* с претпостављеним значењем „блато, прљавштина“. Међусобно удаљена значења наведених облика, по мишљењу аутора, требало би тумачити као фигуративна: „прљати“ > „венути“; „мрштити (се)“; „обмањивати“ (ЭССЯ 20:189–190). С обзиром на хипотетичност исходишне именице и њеног значења, као и разнородност семантике словенских потврда, овако протумачен глагол **muniti (se)* крајње је дискутабилан.⁶⁵²

У бугарском су забележене именице које су прави семантички пандани с.-х. глаголима *скаламўњаийи* и *зачамўњаийи* — *мўња* „болест од које човек вене и слаби“, *муня* „телесна слабост, немоћ“ (БЕР 4:329 s.vv. *мўня*³, *муня*²). За први облик се каже да је нејасан, а за други се упућује на *мўња* „ћутљив човек“ (id. s.v. *мўня*³). У одредници се наводе различита тумачења бугарске и сродних словенских речи, без крајњег решења.

⁶⁵² Иста замерка изнета је и у SEK III 281–282 s.v. *tuńic sq*. Кашупски глагол у значењу „дурити се, мрштити се“ овде се изводи од германизма *tuńa* „опуштена усна; човек са опуштеним уснама, када је љут“ < днем. *Mund* „уста, губица“. Да се можда ипак ради о словенској речи показује с.-х. *намўњийи се* „натуштити се, намрачити се (о небу)“ Љештанско, фиг. „намрштити се, намргодити се, наљутити се“ id., Косово (РСА), можда у вези са *муња*, уп. буг. *муняви се* „кварити се (о времену)“ (БЕР 4:329, где се сматра да је глагол вероватно изведеница од *мўня*¹ „муња“). Уп. и укр. *змўнити* „смрачити се, потамнети“ (ЕСУМ 2:269; третира се као нејасно, можда у вези са *мутній*, *мутніти*).

Објашњење понуђено у московском прасловенском речнику је конкретније. Тамо се на основу буг. дијал. *муня* „ћутљив човек“, *мун'а* „затворен човек“, поменутих с.-х. облика *мунџа* „ветропир; будала“ и *монџа* „глупак“ (в. горе), чеш. *тиџа* „неразговорљив човек; мутавац, будала“, пољ. *tuńia* „лењивац, будала, ћутљив човек“, дијал. *тиџа* „губица; човек са опуштеним уснама“ итд., блр. *муня* „мли-тав, тром човек“ реконструише посл. **tun'a*, које се тумачи као изведеница глагола **tuniti* (ЭССЯ 20:190)⁶⁵³. С обзиром на проблематичност самог глагола (в. горе), ни етимологија именице не може се сматрати решеном.

Пада у очи чињеница да је семантика слабости, тромости, мли-тавости изразито присутна у источнословенским потврдама, уп. нпр. рус. *мунџа*, *муняга* „млитав, тром, слаб, болешљив човек“, *мунитъ* „споро жвакати или говорити“, укр. *муняво* „споро, тихо“, блр. *муня* „млитав, тром човек“. У релевантним етимолошким речницима ове речи нису добиле коначно решење (в. Фасмер II 651 s.v. *монџа* III; id. 670 s.v. *мунџа*, *мунџа*, *мунџа*, *муняга*; id. III 10 s.v. *мунџа*, *муняга*; ЕСУМ 3:510 s.v. *монџатися*; ЭСБМ 7:67 s.v. *монџа*), али постоји тумачење према којем оне припадају гнезду посл. **теџи*, **теџо* „гњечити, стискати“ (Шульгач 1999:18–19).

Вратимо се придеву *мунџен* „луд, блесав“. Под претпоставком да се он, без обзира на фонетску и семантичку блискост, етимолошки ипак разликује од слн. *mólnjen*, могли бисмо га довести у везу са глаголом *мунуџи* / *мунуџи* „брзим покретом, нагло, обично лакше, у д а р и т и некога (песницом, лактом и сл.), најчешће у ребра, дрмнути“ (РСА)⁶⁵⁴. Овај глагол је у ЭССЯ смештен s.v. **mьldnovati*, поред струс. *мльновати*, *молновати* „севати“, на основу историјског сродства форманата *-ovati* и *-no-* < **-ne-* (ЭССЯ 20:222).

Нама се чини да је природније повезати глагол *мунуџи* „ударити“ са посл. **тихати*. Овај облик је реконструисан на основу буг. *мунхам* „тући, бости, забадати, гурати“ итд., с.-х. *мухати* (*се*), *муваџи* „гурати, турати“ (RJA), *мунваџи* (*мунхаџи*), дијал. *муаџи* „гурати, потискивати, ћушкати“, „халапљиво јести, гутати“, „лагано ићи, ходати“, ~ *се*

⁶⁵³ Иста група речи (осим каш. *тиџа* у значењу „опуштена усна; човек са опуштеним уснама“, в. SEK III 279–280 s.v. *тиџа* I), помиње се и у SEK III 280–281 s.v. *тиџа* II „неспретњак, шепртља“. Кашупска реч тумачи се као експресивна, вероватно ономатопејског порекла.

⁶⁵⁴ Уп. и друга значења: *мунуџи* „нагло отићи, изаћи, изјурити, измакнути, одјурити, излетети; нагло, брзо проћи, промакнути, пролетети, полетети; хитро прелетати, прећи (оком, погледом); синутити, блеснути“, *мунуџи се* „помакнути се, покренути се“ (РСА).

„гурати се, тискати се“, „тумарати, врзмати се, мотати се; лутати, скитати се“ (РСА). Упућује се још и на буг. једнократно *м̀хнж* „гурнути, забости, боцнути“. Глагол се сматра сродним са **mišiti*; даље га доводе у везу са лит. *mišti* „ударати, тући“ (ЭССЯ 20:174).

Проблем представља доказивање ове тезе са формалне стране. Прво, глас *x* се обично не губи пред *-nɔ-* (в. Варбот 1984:141–143). Друго, од глагола *му(х)н-у̀и* трпни партицип био би облик *муну̀и* (уп. *махну̀и* → *(су)ману̀и*, в. Skok II 354–355 s.v. *máhati (se)*), док је облик *муњен* изведен од глагола на *-iti*, као *збуну̀и* > *збуњен* (уп. и ЭССЯ 17:200–201 s.v. **manɔti*; ESJS 8:454–455 s.v. *manɔti*).

Што се тиче прве потешкоће, већ из облика *ма̀хну̀и*, *ману̀и* видимо да се у српско-хрватском глас *x* може изгубити у позицији испред *-nɔ-* (id. 126–127 s.v. **mahɔti (se)*), уп. и поменуто *(су)ману̀и*, као и *у̀ману̀и* „сулуд, дефектан“, *за̀ману̀и* „настран“ бачки Буњевци (Реи́с/Ва̀слија). Иста је ситуација и у бугарском, с тим што овде имамо пример губљења *x* управо код глагола **тихн̀оти*: буг. *м̀на* „сакрити“, *м̀на* „боцнути“, *му̀на* „ударити“ < *м̀хна* (в. БЕР 4:324 s.vv. *м̀на*⁴, *м̀на*, 349 s.v. *му̀на*). Што се тиче друге потешкоће, одговарајући глагол на *-iti* налазимо у облицима *ом̀ну̀и* „оглушавити“ Сусак (Hamm/Hraste/Guberina 1956), *ому̀нѝи* „лоше урадити“ Васојевићи (Стијовић 1990).

Међутим, постоји још једна, чак и вероватнија могућност, којом се истовремено превазилазе обе формалне препреке. Могло би се, на име, поћи од већ помињаног глагола **muniti*, уколико би се он другачије протумачио, тј. ако би се свео на исти ие. корен **mou-* који је у **michati*, **michɔti* (где је проширен са *-s-* које иза *u* даје *x*). У прилог оваквом тумачењу говоре и глаголи изведени од ие. корена **mā-*, где поред **mahati*, **mahɔti* (в. ЭССЯ 17:123–125) постоје и облици **manɔti* (id. 200–201), **maniti* (id. 197–199), уп. и **duxati* : **dunɔti* од примарног **duti* < ие. **dhou-* (ЭССЯ 5:151, 157, 166). Довођењем у везу глагола **muniti* са **michati*, **michɔti* решава се и проблем семантичке разноликости његових континуаната, будући да се сва поменута значења дају извести од примарног „ударати“⁶⁵⁵.

У складу са тим, ни на семантичком плану нема никаквих препрека, јер је помак „ударати, тући“ > „луд, блесав, глуп“ сасвим легитиман, уп. *ударен* „луд, блесав“, *ћакну̀и* „id.“, рус. *чокнутый*, *стукнутый*, псл. **blaznъ* (ЭССЯ 22:66–67 s.v. **nagula* II). Индикативно је да се управо код глагола *му̀хати* реализује овај семантички помак, уп. *му̀хати се* „лудовати, лудети“ (RJA), *см̀ну̀и се* „побенавити, полу-

⁶⁵⁵ Детаљно о томе (на материјалу с.-х. језика) в. Влајић-Поповић 2002.

дети“ Вргада (Jurišić), *смѹшии се* „побеснети, помахнитати“, одатле *смѹшен* „бесан, помахнитао“ (Вук).

Оваквим тумачењем отвара се и могућност повезивања с.-х. *a-la-muŋiiti* „варати, врдати, мувати“ са рус. дијал. *мунитъ* „обмањивати, вртети око прста“ (ЭССЯ 20:189–190 s.v. **muniti (se)*)⁶⁵⁶. Поређење са рус. глаголом баца ново светло на природу с.-х. *аламуѣи-и*. Наиме, бројност потврда именице *аламуѣа* насупрот само једној забележеној потврди глагола *аламуѣи* могла би навести на закључак да је у питању деноминал. Међутим, руски еквивалент јасно сведочи о примарности глагола.

Предложено тумачење, према којем се с.-х. именица *мѹња* „ветропир, будала“, преко партиципа *мѹњен* „ветропираст, будаласт, смушен“, доводи у везу са псл. глаголом **muniti* (< ие. **mou-*), у извесној мери релативизује досадашња етимолошка објашњења разматране лексичке групе. Њиме се, наиме, доводи у питање обједињавање свих наведених лексема у једно етимолошко гнездо. Полазећи од семантике исходишног глагола **muniti (se)*, том гнезду би могли припадати облици са значењем „глупак, будала“ и „млитав, тром, лењ, неспретан човек“. Међутим, нема семантичких основа да се у њега уврсте и облици са значењем „ћутљив, мутав човек“, „затворен, повучен, срамежљив човек“.

У етимолошким речницима разматрана лексичка породица доводи се у везу са континуантама ономатопејских облика **n'un'a*, **n'uniti*, **n'un'avъ(jь)*. Тако се, рецимо, буг. *нюняв* „пипав, спор, невешт, неспретан“ тумачи као фонетска варијанта од *мѹняв* „id.“ (БЕР 4:724)⁶⁵⁷. Такође се и пољ. *niunia* „лењ и глуп човек“ интерпретира као фонетска варијанта од *munia* „id.“, са чиме се не слаже нпр. Брикнер (в. ЭССЯ 25:159 s.v. **n'un'a*). Занимљиво је, међутим, да се у оквиру ове ономатопејске породице јављају готово идентична значења као и код облика изведених од псл. **tun'a*, уп. нпр. с.-х. дијал. *њуња* „затворена, ћутљива, понекад и лукава особа“, рус. *нюня* „тром, лењ, неспретан човек“, „тих, нем, ћутљив човек“, блр. *нюня* „ћутљив човек“ (I.с.), с.-х. дијал. *њуњав* „срамежљив, неумешан, збуњен“ по-

⁶⁵⁶ Семантика рус. глагола указује на још једно могуће тумачење псл. **muniti*: његово формално свођење на псл. **maniti (se)* „обмањивати“ (в. ЭССЯ 17:197–199), уз претпоставку следећег фонетског развоја: **man-ŋoti* > **mŋŋoti* > **munuti* / **muniti* (деназализација *ŋ* > *u* као у стсл. *сжмьнѣти* > *соумьнѣти*) (ЕРСЈ 1:111). За развој значења „обмањивати“ в. Куркина 2003:122; Karlíková 2000:33.

⁶⁵⁷ У одредници је помало нејасно формулисано објашњење дате речи: уколико је облик *нюняв* окарактерисан као фонетска варијанта од *мѹняв*, онда он не може истовремено бити и ономатопеја. Нама се чини да је у питању ономатопеја.

ред поменутог буг. дијал. *нюняв* „пипав, спор, невешт, неспретан“ (id. 160). У с.-х. језику се чак развило и значење *њуња* „будала, глупак“ ЦГ (РСА). Иако нам се не чини вероватним заједничко порекло ове две лексичке породице, неоспорно је да је дошло до њихове семантичке контаминације, пре свега због врло сличног фонетског састава лексема које им припадају. Стога би се могло претпоставити да су се значења „ћутљив; затворен човек“ у оквиру гнезда **muniti*, **mun'a* развила под утицајем синонимних ономапојејских облика. Детаљније в. Бјелетић 2004б.

Значења „олуја, невреме, вихор“⁶⁵⁸ и „прождрљивац“ развила су се вероватно под утицајем именице *ѝла* која, поред данас основног значења „митолошка неман, слична аждаји или змају“, има и помену-та значења (в. ЕРСЈ 1:96–97 s.v. *ала*²; детаљно о семантици ове речи в. Бјелетић 2004а).

Значења „хитар, спретан човек“, „особа која хитро ради, жустра, вредна особа“ развила су се вероватно под утицајем именице *муња* у фигуративном значењу „брза, хитра особа“ (РСА).

⁶⁵⁸ Уп. и буг. дијал. (зап.) *олумунье* „лоше време (киша, ветар)“, које се тешко да одвојити од с.-х. речи, упркос тумачењу понуђеном у БЕР 4:863 (сложеница од **олом*, поствербала од *обломийи* и дијал. *мунье* „зимска непогода; јако невреме са градом“ *ibid.*, уп. id. 328–329, или варијанта од глаголске именице **олдмане*) (ЕРСЈ 1:111).

28) МУРИТИ

на-ко-с-му̀риѝи се pf. „намргодити се, натмурити се, нарогушити се“:

Накосмурити се значи што и надурити се, направити кисело лице, окосити се на кога Банија (РСА), „намргодити се“ Кордун (грађа ЕРСЈ)

ко-ш-му̀риѝи се impf. „мрштити се, мргодити се“ Љештанско (РСА; Тешић 1977)

на-ко-ш-му̀риѝи се pf. „намргодити се, натмурити се, намрачити се“ id. (ibid.)

на-ко-ж-му̀риѝи се „наљутити се, постати зловољан“ Купиновац (РСА)⁶⁵⁹

ч-му̀риѝ се impf. „срдити се“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990)

на-ч-му̀риѝ се pf. „намргодити се“ id. (Perušić 1986), **начм̀урен** adj. „намргођен“ id. (Perušić 1990)

?на-ћ-му̀риѝи се pf. „натмурити се, намрштити се“ ЦГ (РСА)

?на-х-му̀риѝи / на̀хмуриѝи pf. „намргодити, намрштити, набрати (лице или део лица)“, „скупити, стиснути (уста)“, **на̀хму̀риѝи се** „намргодити се, намрштити се, натмурити се“ Дубровник (РСА), **на̀хмуриѝ се** „id.“: Нахмурило се ко да ће киша, **на̀хмурен** adj. „мрачна изгледа, натмурен“: То је један нахмурен човјек, није ти га драго ни путен срес id. (Бојанић/Тривунац 2002)

?на-хо-му̀риѝи се pf. „в. **на̀хмуриѝи се**“ Далм. и Херц., **на-о-му̀риѝи се** „натмурити се, намрштити се“ ЦГ (РСА)

?на̀-су-муриѝи се / насум̀уриѝи се „натуштити се, намрачити се, натмурити се (о небу, времену); смрачити се, смркнути се (дању)“ (РСА)

?на-сò-м̀урен adj. „узрујан, узнемирен“ (РСА)

➔ **на-му̀риѝи се** pf. „намрштити се, намргодити се; наљутити се, разбеснети се“ Сиринићка жупа (РСА), **нам̀ури се** 3. sg. „намршти-

⁶⁵⁹ Облици **косм̀ураѝи** „мрсити (конац, пређу)“ Лика, **накосм̀ураѝи** „наковрчати“ БиХ, **кошм̀ураѝи** „мрсити, заплитати (косу, нити, плетиво)“ Лика, „преметати, претурати“ Добросело (РСА) не спадају овамо, в. ОС 46–47 s.v. **косма**; Влајић-Поповић 2002:75.

ти се, сневеселити се, намргодити се, натмурити се“ Црна Река (Марковић 1986)⁶⁶⁰

• У основи свих наведених облика лежи глагол *-мурити се* „мрштити се, тмурити се, љутити се“. У овом значењу глагол је сачуван само у облику са префиксом *на-*. У ЭССЯ реконструирани су псл. **muriti (se)* и на основу семантике — будући да је основна нијанса значења глагола: „затамњивати, чинити црним, тамним“ — закључује се да је у питању изведеница на *-iti* од **murъ II* (ЭССЯ 20:194)⁶⁶¹. Треба ипак напоменути да породица речи са кореном **mur-* на псл. нивоу није добила задовољавајуће тумачење, уп. објашњења дата s.vv. **mura I*, **mura II*, **murava*, **muravъ(jъ)*, **murina*, **murъ I*, **murъ II*, **murъ(jъ)* итд. (id. 191–196). Исто важи и за лексеме са кореном **mun-*, **mul-*⁶⁶², па се чак помишља и на то да је у питању хетероклитичка архаична основа **mur-* / **mun-* / **mul-* (id. 192 s.v. **mura I*). Но без обзира на нерешену крајњу етимологију, евидентно је да речи са кореном *mur-* егзистирају и да се уз овај корен јављају различити префиксални елементи.

У облицима *накосмурити*, *накошмурити* вероватно имамо сачувано *s-mobile* у позицији испред основе *-мурити*, а после префикса *ко-*, уп. чеш. *štouriti*, буг. *смуртя се* „мрштити чело“, *смуртен*, рус. *смурый*, каш. *smura* „облак, магла“ (примери су из: Skok III 360 s.v. *sūtmōran*), такође и каш. *smiřec sq* „облачити се“ (SEK IV 333

⁶⁶⁰ Уп. *намурли се* 3. sg. „намрштити се (као небо пред кишу), бити јако љут“ Пирот (Златковић 1990), такође *мурити се* „мрштити се, љутити се, мргодити се“ Врање (РСА, асс., inf.?). Уп. и буг. *мури се* „кварити се (о времену)“ (БЕР 4:334).

⁶⁶¹ Као с.-х. континуанта наведен је само глагол *мурити* „грејати, пећи истиха на ватри“. Поред чеш. *touriti* „црнити, чинити црним“, дуж. *muris (se)* „узрујавати (се), помрачивати (се); узнемиравати (се)“, пол. *murzyć* „мрљати, прљати“, словињ. *miřec sq* „дурити се, мрштити се“, наводе се и неке семантички удаљеније потврде, нпр. слн. *miriti* „приљубљивати уши (о коњу); обарати главу (о човеку); лукаво поглédати“, укр. дијал. *муріцца* „жмурити (у игри жмурке)“, блр. дијал. *мурыцца* „жмурити“. У ЭССЯ је, можда намерно, изостављено с.-х. *мурити* „бојити тамном бојом“, иако му је значење исто као код чеш. потврде. Скок не помиње овај глагол, али с обзиром на његову семантику, вероватно би било логично потражити га s.v. *Mavar* (< лат. *maurus* „таман“), в. Skok II 392.

⁶⁶² Уп. *намурити се* „натуштити се, намрачити се (о небу)“, фиг. „намрштити се, намргодити се, наљутити се“ Љештанско, Косово (РСА), *омулиити се* „посрамити се, ућутати се, сневеселити се“ Прошћење (Вујичић), *умулиити се* „бити нерасположен, љут, узобиљити се, заћутати, мргодно посматрати“: Умулијо се ко мула Пива (Гаговић 2004; разлика у акценту говори да можда није у питању само народна етимологија) поред *намурити се* и *намусити се* (в. даље). О могућим тумачењима псл. **muliti* в. Куркина 2003:119–121; Аникин 2003:111–112. Уп. и ЭССЯ 28:88 s.v. **obmuliti (se)* I.

s.v.)⁶⁶³. За могућност појаве префикса *ko-* испред основе *-муриџи* уп. рус. *выкомуривать* „наоблачити се“ (в. даље), буг. *камурен* „намрштен, намргођен (о човеку)“, *накамурен* „намрштен; нерасположен“ (БЕР 2:194; id. 4:478)⁶⁶⁴. Влајић-Поповић тумачи овај облик у оквиру гнезда глагола *кòсиџи* (Влајић-Поповић 2002:104).⁶⁶⁵

У облицима *чмуриџи се*, *начмурен*, *наћмуриџи се* можемо претпоставити присуство префикса *ч-* (*ћ-*) < **čь-*. С обзиром на уочену блискост основа **mur-* и **mul-*⁶⁶⁶, уп. у творбеном погледу чеш. *čtomiliti* „прљати, мрљати“ < псл. **čьtmiliti*? (ЭССЯ 4:146). За алтернацију иницијалног *ч-* : *ћ-* уп. *ћмрдав* (в. *мрдити се*).

Облици *нахмуриџи се*, *нахомуриџи се* у ЭССЯ се тумаче као изведенице префиксом **na-* од глагола **xmuriti se*. Од јужнословенских потврда наводе се само поменути с.-х. облици, остало су западно- и источнословенске континуанте у значењу „намргодити се, натмурити се“⁶⁶⁷. Такође се констатује да се уз коренове **mar-* и **mur-* у значењу „таман“ јављају не само прираслице *x-*, *x(o)-*, *x(u)-*, *g-*, *g(o)-*, *g(u)-* него и *s-*, *s(o)-*, *ko-*, и упућује се на рус. дијал. *выкомаривать*, *выкомуривать*, *нахохмориться* „наоблачити се“ и с.-х. *нахумориџи се*, *насумориџи се* „наоблачити се (о небу)“⁶⁶⁸ (ЭССЯ 22:81 s.v. **naxmariti* /

⁶⁶³ В. и SEK IV 332–333 s.v. *smura*. Претпоставља се следећи фонетски развој: *sm-* > *šm-* > *xm-* (id. 333).

⁶⁶⁴ БЕР I.сс. не нуди прихватљиво тумачење; ми бисмо ову реч довели у везу са *мурен* „дрн“ (в. БЕР 4:334).

⁶⁶⁵ Уп. творбено и семантички близак глагол *ко-с-мрџи се* 3. sg. „мргодити се, мрштити се“, *накосмрџи се* pf. „намргодити се, намрштити се“ Тимок (Динић 1988), *накòсмрџиџи се* „id.“ Заглавак (РСА); у погледу творбе уп. и рус. *за-ко-муристый* „лукав, препреден; замршен, запетљан“ (СРНГ); позајмљено у укр. *закомуристий* (в. ЕСУМ 2:226–227). О глаголу (*на*)*космрџи се* в. и Влајић-Поповић 2002:87, нап. 37.

⁶⁶⁶ Та блискост се огледа и у потпуном паралелизму псл. **xmuriti (se)* и **xtmiliti (se)* (в. ЭССЯ 8:43, 44).

⁶⁶⁷ Облици пољ. *nachomarzyć* „набрљати“ и словињ. *naxətaře's* „id.“, *нахотаџэс* „нафантазирати“ не спадају овамо. Они се творбено разлажу на следећи начин: **na-xo-mariti*, уп. пољ. *marzyć* „маштати, сањарити, фантазирати“ (ЭССЯ 17:212–214 s.v. **mariti (se)* I; в. и Горячева 1979:103).

⁶⁶⁸ Скок с правом изводи глагол *насумориџи* од придева *суморан*. Он сматра да је *су-* у *суморан* секундарно (у поређењу са осталим словенским облицима, у којима се испред основе *mur-* јавља *s-* или *x-*), настало према префиксу *су-*, јер се уместо *мур-* умешао глагол *мориџи*. Одатле се, према Скоку, развило *у* и *у* компромисном облику *нахумориџи* (Skok III 360 s.v. *šimōran*). Гудков у облику *суморан* (> *насумориџи се*) децидирано издваја префикс *су-* < **sɔ-* и основу *-мор-* (без метатезе) < **mor-кь* (Гудков 1966:36–37). Основа *moriti*, али са другим префиксом, присутна је и у блр. *нашаморыца* „намрштити се“. Глагол се сматра нејасним; можда од ономаатопејског *шамор*, уп. *шаморхаца* „шумити, шуштати“, у вези са *шамрэць* „жмигати“ (ЭСБМ 7:289).

**naxmuriti*)⁶⁶⁹. Слично се дефинишу наведени иницијални елементи s.v. **gmuriti* (*se*)?: „Сродно са **xmuriti*, при чему је *g-* у **gmuriti* секундарна (експресивна?) прираслица уз првобитни корен **mur-*, **myr-*“ (ЭССЯ 6:163) и s.v. **gmyriti*: „У вези са **gmuriti* и даље са **xmur-*, **xmyr-*, **smur-*; ова лексика са значењем „гледати на специфичан начин, мрштити се, бити у лошем расположењу“ групише се око корена **mur-*, **myr-* са протетским прираслицама *g-*, *x-*, *s-*“ (id. 163–164). В. и SP 7:170 s.v. **gmuriti*, где се сумња у оправданост реконструисања псл. облика, јер се лексема сматра локалном иновацијом; наведене потврде са значењем „мрштити се“ доводе се у везу са **chmuriti* и **smuriti*, али без тумачења иницијалних гласова⁶⁷⁰.

Природа ових „прираслица“ није у потпуности разјашњена. За *s-* (*x-*) се претпоставља да је у питању *s-mobile* (дакле, не префикс). Тако у облицима рус. *смурый*, *хмурый* : слн. *murěti* „тмурити се, љутити се“ Куркина издваја *s-mobile* „које лако прелази у *x-*“ (Куркина 1973:76), уп. и ЭССЯ 8:43–44 s.v. **xmura* / **xmurь(jь)*. Махек у овим елементима види префиксално појачање (Machek 201 s.v. *chmura*). Са сасвим супротног становишта наступа Славски, који сматра да за читаву ову породицу речи није могуће установити чак ни корен (Ślawski I 71–72 s.v. *chmura*). Шустер-Шевц своди псл. **x(u)mur-* / **s(u)mur-* на ие. **kēm-* (Schuster-Šewc 2000:31). Гудков ове речи доводи у везу са **tьта* (Гудков 1966:37–38). Порекло протетског, неетимолошког *g-* такође има више тумачења (о случајевима када се оно јавља испред основе која почиње сонантом, какав је и *gmuriti*, в. Петлева 1978:51–55).

Облик *насумуриџи се* може се протумачити на више начина. Можда и он чува *s-mobile* (са додатно развијеним вокалом *y-*, насталим под утицајем облика са префиксом *су-*). Могао је настати преметањем слогова од *на-му-суриџи се* (в. нап. 674), а можда је и плод контаминације *суморан* + *намуриџи се*.

⁶⁶⁹ У комбинацији са **(x)mar-* јављају се још и префикси *bu-*, *tu-*: *бу-хмарь* „облак“, *бу-хмарить(ся)*, *за-ту-хмаривать* : *хмарить*, *захмариться*, *нахмарить(ся)* „облачити се (о времену), прекривати се облацима (о небу)“ (Горячева 1974:131–132; Петлева 1996:33, 35).

⁶⁷⁰ Јужнословенске потврде (између осталог с.-х. *мўраџи*, *мўраџи се*) са значењем „гњурити, потапати у воду“ с правом се етимолошки раздвајају од оних са значењем „мрштити се“. Аутори SP их доводе у везу са псл. **nuriti*, не објашњавајући иницијално *z-*. За комплетну слику о овој породици речи релевантни су и облици *мўраџи* „изазивати шум комешајући воду, брчкати“ Лика, *мўраџи се* „брчкати се, купати се“ (РСА), *мўрнуџи* „загњурити, замочити брзим покретом, нагло“ БиХ (РСА).

За облик *насòм̄рен* уп. *насòмр̄жен* (в. **мрдити се**).

Семантички модел „мрштити се, мргодити се; бити незадовољан (о човеку)“ > „облачити се (о небу); постајати тмуран (о времену)“ добро је познат словенским језицима, јер се лоше стање човека и природе често поистовећује (Горячева 1985:58; в. и Karlíková 1998:55)⁶⁷¹, уп. *насумòрӣти се* „намрштити се, намргодити се, смркнути се у лицу“, „натуштити се, намрачити се, натмурити се (о небу, времену)“, *на̄йм̄урӣти се* „намрачити се, намргодити се, натуштити се, намрштити се“, „смрачити се, смркнути се (о небу, временским и атмосферским приликама)“ (РСА), *на̄йм̄орӣти се* „намргодити се, намрштити се“, „наоблачити се, натуштити се“ Ускоци (Станић), *с̄им̄орӣти се* „натмурити се, намрачити се, постати брижан“, „наоблачити се, смрачити се“ Пива (Гаговић 2004), *на̄йм̄ушӣти се* (с) „в. *на̄йм̄урӣти се*“ (РСА)⁶⁷².

⁶⁷¹ Нама се чини да семантички развој може ићи и у супротном смеру, од стања природе ка стању човека.

⁶⁷² О облицима *на̄йм̄урӣти*, *на̄йм̄орӣти*, *на̄йм̄ушӣти* в. Skok III 439–440 s.v. *táta*.

29) МУСИТИ СЕ

на-к-мусиџи се pf. „на мусити се“: Накмусити се значи напрћити усне, наћушити се Хрв., Косово (РСА)

к-муса f. „намрштена, срдита женска особа“ Хрв. (РСА)⁶⁷³

о-ко-мусим се 1. sg. pf. „омусити се, оборити главу“ Тимок (Станојевић 1927)

на-че-мусиџи се pf. „на мусити се“ Вргада (Јуришић)

о-ко-музим се 1. sg. pf. „покуњити се, омусити се“ Пирот (Живковић), *окомузи се* 3. sg. „замислити се; покиснути“: Окомузил се ко ћуран на ћишу Бабушница (грађа РСА), *окомузил се* „снуждио се“ Лужница (Манић)

у-ку-музи се 3. sg. pf. „држати се уздржано и тако не показивати своје мане“, „забринути се, сневеселити се“ Пирот (Златковић 1988)

➔ *мусиџи се* impf. „изражавати нерасположење, љутњу и сл. уозбиљивши се, заћутавши, мргодити се“ (РСА), *мусиџ се* „не говорити (с неким)“ Орлец (Houtzagers 1985:302), *мусиџ се* „мргодити се“ Брусје (Dulčići 1985), *мусим се* 1. sg. „мрштити се“ Брање (Златановић), *муси се* 3. sg. „снуждити се, сневеселити се, смрћи се у лицу“ Црна Река (Марковић 1986), Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

намусиџи се pf. „сневеселити се, намрштити се, намргодити се; наљутити се, расрдити се“ Пољица, Лика, горња Далм., фиг. „наоблачити се, натуштити се“ Лика (РСА), *намусиџ се* „намргодити се“ Сумартин (Novaković 1994), *намуси се* 3. sg. „намрштити се, сневеселити се“ Црна Река (Марковић 1986)⁶⁷⁴

омусиџи pf. „опустити делове тела на лицу, растужити се“ Ускоци (Станић), *омусиџ (се)* „онерасположити се, скрушити се, покуњити главу у знак незадовољства (или болести)“ Загарач (Ћупићи 1997), *омусим се* 1. sg. „омусити се, оборити главу“ Тимок (Станојевић 1927), *омуси се* 3. sg. „сневеселити се, растужити

⁶⁷³ Овамо вероватно спада и *кмусле* m. „неодлучан, непредузимљив, несналажљив човек“ Лика (РСА).

⁶⁷⁴ Уп. *намусуриџи се* „в. *намусиџи се*“ Лика (РСА), *намусуриџи се* „намргодити се, намрштити се“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976). Скок изводи овај облик од *мусиџи се*, са -yp- (Skok II 488 s.v. *miso*).

се, натмурити се“ Црна Река (Марковић 1986), „ућутати се, оне-расположити се“ Тимок (Динић 1988)

умусиџи се рф. „онерасположити се, снуждити се“, „ућутати“, „упре-подобити се“ Ускоци (Станић), „збунити се, застидети се“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), *умусим се* 1. sg. „замислити се, оне-расположити се, бити потиштен“ Лужница (Ђирић 1983)

муса f. „женско зловољно и срдито“ Сумартин (Novaković 1994)

• Испред основе *мусиџи* алтернирају префикси *к-*, *ко-*, *че-*. Псл. **musiti* (*se*), реконструисано на основу буг., мак. и с.-х. потврда, нема решену етимологију. Третирају га као глагол на *-iti* изведен, вероватно, од експресивне основе **musa*, уз напомену да именица **musa* у одговарајућем значењу „њушка, губица“ није посведочена управо на јужнословенском терену (ЭССЯ 20:196)⁶⁷⁵.

С.-х. дијал. *мусо*, *муса* „особа зловољна и срдита“, деноминал *мусиџи се* Скок објашњава као далматоромански лексички реликт < познотинског *mīsus* (Skok II 488 s.v. *mīso*). Аутори ЭССЯ (l.c.) сматрају да је такво објашњење тешко проширити и на бугарско-македонску лексику. Међутим, у БЕР-у се бугарске потврде такође тумаче као остатак балканског латинитета (БЕР 4:343–344 s.v. *муса се*)⁶⁷⁶.

Облици са *з* у основи — *окомузим се*, *окомузил се*, *укумузи се* из Пирота и Лужнице — наслањају се на буг. *мүзим се* „мрштити се, имати незадовољан изглед“ (БЕР 4:309)⁶⁷⁷, *окамүзил* „застати непомично и ћутати“ (id. 830 s.v. *окамүзен*, где се упућује на *камүза се* ор. cit. 2:193, али оба облика остају нејасна).

У облику *укумузи се* вокал *у* у експресивном префиксу *ку-* развио се вероватно секундарно, као резултат изједначавања са префиксом *у-*.

⁶⁷⁵ Претпостављен је исти творбени модел као код **mьrda* > **mьrditi se* (в. горе).

⁶⁷⁶ Таквим тумачењем отклања се и проблем алтернирања *с* / *з*.

⁶⁷⁷ Уп. слн. *müzati se* „осмехивати се“, *müza* „гримаса“ (в. Bezlaј II 209; Snoј 365).

30) МУТИТИ

?ба-ла-мўйийи impf. „обмањивати, заслепљивати“ Озаљ (Теџак 1981), *баламдўйийи* „брбљати“ Махићно (Теџак 1981a)

за-ба-ла-мўйийи pf. „брбљајући прикрити истину, обманути“ Озаљ (Теџак 1981)

з-ба-ла-мўйийи „отаљати посао“ Загарац (Влајић-Поповић 1986:165)

ба-ла-мўйи f. „циркусарија, којештарија“ Прибић (Теџак 1981a), *баламуйи* „ништа човек“ Загарац, „блебетало“ Грахово (Влајић-Поповић l.c.)

баламўйина f. „безвезњак који свашта прича, глупан, глупак“ Бјелопавлићи (ibid.), *баламўйина* „онај који је глуп, смушен, неодговоран“: Ону баламутину нијесу шћели примити ни у војни стан — Кавка ли се све баламутина скупила на сијело, сакрили пресвети Пива (Гаговић 2004)⁶⁷⁸

?ка-ла-мўйийи impf. „изазивати збрку, неред, галаму“ (Вук; РСА), „id.; бунити, мути, мешати (чељад) да постане тиска и бука“ (РЈА), „мешати, правити смесу, мешавину“, „бунити, изазивати свађу, раздор, завађати“: Не каламути се тако, но вако, мртви курепу! — Каламуте ови црни народ, траг им се утро — Да немају неки интерес не би овуда ишли и каламутили Пива (Гаговић 2004), „завађати, мути“, „не остајати при речи, врдати“ Ускоци (Станић), „причати којешта“ Ровца (Бјелетић 1993:41)

за-ка-ла-мўйийи pf. „припремити, зготовити лоше, на брзину, како било; узмутити, покварити“ БиХ (РСА)⁶⁷⁹, „замути, узмутити, узбурљати“: Паде велика киша, закаламутили се потоци ко орање, „урадити што на брзину и како било“: Бијаше закаламутила науку чорбетину, нијесам о ње ни сркно, „завадити, унети раздор“: Ко је људе закаламутијо, нека раскаламућује Пива (Гаговић 2004)

на-ка-ла-мўйи 1. sg. pf. „на брзину нешто урадити“ Лесковац (Митровић)

⁶⁷⁸ У другом примеру именица као да има збирно значење.

⁶⁷⁹ Уп. *закаламукайи* „припремити, зготовити лоше, на брзину, како било“ (РСА).

- йри-ка-ла-муџим* „на брзину нешто припремити“ id. (ibid.), Лебане (грађа РСА)
- с-ка-ла-муџим* „на брзину нешто урадити“ Лесковац (Митровић), *скаламџи* 3. sg. „id.“ Црна Река (Марковић 1986), „направити нешто како било, смутити нешто за час за јело“ Тимок (Динић 1990)
- ка-ла-муџи* m. „збрка, гужва, метеж, хаос, неред“: Каламут је врдање, мутња у којој се не зна ни ко пије ни ко плаћа ЦГ (РСА), *Каламуџи* презиме Босна (РЈА)
- каламџика* f. „препрека при обављању посла, ометање у раду, сметња“ Књажевац (РСА), *каламџика* „id.“ Сокобања (грађа РСА)
- каламџиња* f. „неред, немир, метеж, хаос“, „уношење раздора, немира, сплеткарење, смутња“ (РСА), *каламџиња*, *скаламџиња*: Ово дана била је некаква скаламутња по њине куће Косово (Елезовић)⁶⁸⁰
- каламџиница* f. „метеж; гужва“ Врање (Златановић)
- џа-ла-муџиџи* impf. „слуђивати некога“ Лика (Бјелетић 1993:41), *џаламуџиџи* „паламудити“ Херц., Сарајево, ЦГ (Влајић-Поповић 1986:163)
- с-џа-ла-муџиџи* pf. „прећи некога, збунити“ Лика (Бјелетић 1993:41), „помешати, побркати, саставити“ Ускоци (Станић)
- ша-муџиџи* impf. „(некоме) ударати у главу; губити свест“ Ровца (Бјелетић 1993:41)
- за-ша-муџиџи* pf. „довести некога у стање омамљености, несвестице, ошамутити“, фиг. „довести некога у стање да не може здраво расуђивати, залудити“ Заглавак, *зашамџиџи се* „ошамутити се, онесвестити се“ id. (РСА, inf., ass.?)
- о-ша-муџиџи* pf. „учинити да се некоме помути свест, онесвестити“, „запањити, запрепастити; збунити“, „јакко ударити“ Ускоци (Станић), *ошамџиџи се* „изгубити свест, онесвестити се“ id. (ibid.), Поткозарје (Далмација), *ошамџиџи* „занети памет, малоко опити“ Црмница, Бока, Бар (грађа РСА), Ровца (Бјелетић 1993:41), *ошамџиџи* Гола (Večenaj/Lončarić), *ошамџиџи* „онесвестити, померити памет некоме“ Сврљиг, Заплање (РЈА), Лајковац (грађа РСА), *ошамџи* 3. sg. „довести у стање несвестице“: Иде по пут и лелеје се, ошамутило га нешто Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

⁶⁸⁰ У извору се не даје значење именице, већ се само упућује са једног облика на други, као и на *каламџиница* (Белић 1905:365), такође без значења.

ошамућен adj. „збуњен, запрепашћен“ Ускоци (Станић), *ошамућен* „за кратко избачен из свесне оријентације“ Лајковац (грађа РСА)

шамуї m. „ошамућеност“ Тимок (Динић 1992), *ошамуї* „омама, ошамућеност“ Сплит (Vidović 1990)

шамуїан adj. „који је ошамућен, коме није бистро у глави, коме зуји у глави, који је мало занесен“, *шамуїно* adv. „ошамућено“ Тимок (Динић 1992)

о-ша-ла-муїиїи се pf. „смутити се, завртети се у глави“ Банија (грађа РСА), Ровца (Бјелетић 1993:41), *ошаламуїи* 3. sg. „оша му т и т и“ Црна Река (Марковић 1986)

шә-ла-муї m. „граја, вика, галама, смутљавина“ ЦГ (РЈА)

шә-муїан adj. „који је ошамућен, коме није бистро у глави“, *шәмуїно* adv. „ошамућено“ Тимок (Динић 1992)

о-ше-муїиїи pf. „помутити памет, онесвестити, ошамутити“, „ударити“ Ускоци (Станић), „помутити свест“ Шумадија (грађа РСА), Ровца (Бјелетић 1993:41), *ошемүїиїи се* „онесвестити се“, „препити се, опити се“ Ускоци (Станић)

ошәмућен adj. „ошамућен“ id. (ibid.), *ошемүћен* „сулудаст у мислима, занесен“ Шумадија (грађа РСА)

за-шо-муїи (се) 3. sg. „ошамутити (се), онесвестити (се)“: Зашо му тило ме нешто у главу — Зашо му тило му се у главу Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)⁶⁸¹

➔ *муїиїи* impf. „мешати“, „бунити, подбуњивати; изазивати раздор, завађати“, „доводити у забуну, збуњивати“, „тајно радити што недозвољено, роварити“, „стварати смутњу, неслогу“, „лу-

⁶⁸¹ Није јасно спадају ли овамо *ше-муїаїи* „имати криве ноге па се на њима као лељати у ходу“, *шәмуїаїька* „надимак женском чељадету искривљених ногу, које се леља при ходу“ Макарска Крајина (РЈА). Можда су ови облици у вези са *шәмуї* „грана смрке или сомине, којом истежу са дна мора врше или какво уже“ id. (ibid.), уп. и *шәмуї*, *шәмет* „дрвена бркљача (кратка мотка с рогаљцима) којом се по дну мора хвата мрежа, коноп (кад се не зна тачно где је)“, одатле *шәмуїаїи*, *шәметаїи* „тражити шемутом по дну мора мрежу, коноп и сл.“, „неспретно се ногама бацати у ходу“, „неуредно радити“ Брусје (Dulčić 1985), в. Skok III 386 s.v. *šemet*; Vinja 1989:33, нап. 156; Vinja III 211 s.v. *šëmut*. Именица *шәмуї* могла би бити апофонска варијанта од *хәмуї* < псл. **xomqъ* / **xomotъ* (в. ЭССЯ 8:69, где се, поред основног значења „јарам“, наводе и за нас релевантна значења: „потпора за лозу“, „мрежа, врша“, „гранчица“; о псл. речи детаљно в. Loma 2002). Иста дилема важи и за облике *о-са-маїаїи*, *о-ша-маїаїи* „ошамутити“ (поред *смүїиїи*, *смүїиїи* „id.“) Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), као и за *шо-муїаїи* „шуљати се око куће као тат“, *шәмуїа* „чељаде које шомута, тј. које се шуља као крадљивац“ Крк (РЈА), иако је једно од значења глагола *муїиїи* и „уходити, њушкати“ (РСА).

тати, тумарати“, „уходити, њушкати“, „лагати“, *мӳи̋и̋и̋и̋ се* „постајати збркан, збуњен, бркати се, смућивати се“ (РСА)

ѡмӳи̋и̋и̋и̋ се рф. „узрујати се, збунити се“ Прошћење (Вујичић), *ѡмӳи̋и̋и̋и̋ (се)* „id.“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *ѡ̋мӳи̋а* f. „метеж, помутња“, *ѡ̋мӳи̋ња* „метеж, збрка, неред, немир“ Ускоци (Станић)

см̋ӳи̋и̋и̋и̋и̋ рф. „завадити“ Прошћење (Вујичић), *см̋ӳи̋и̋и̋и̋и̋ / см̋ӳи̋и̋и̋и̋и̋* „ошамутити“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *см̋ӳи̋а* f. „смутња, завађање“ Прошћење (Вујичић), *см̋ӳи̋* m. „свађа, сукобљавање“, „подстицање на зло оговарањем“, „стварање несигурности, узнемирења“ Пирот (Златковић 1990)

уз̋мӳи̋и̋и̋и̋и̋ се рф. „узнемирити се“ Прошћење (Вујичић)

• У основи свих облика лежи глагол *мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋ (се)* < псл. **mōtiti (se)*, који је функционално итератив од **mēsti*, а у творбеном погледу — изведеница на *-iti* од **mōtъ* (ЭССЯ 20:142–145), уп. и **mōta / *mōtъ / *mōtъ* (id. 139–140), **mōtъn’a / *mōtъnъ* (id. 150–151); ESJS 8:498 s.v. *mōtъ*.

Елементе *бала-* и *кала-* третирамо као двосложне експресивне префиксе (о томе в. Knobloch 1969)⁶⁸². Свесни смо чињенице да они представљају извесно одступање од модела, јер не располажемо потврдама типа **ба-мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋*, **ка-мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋*⁶⁸³. Међутим, с обзиром на постојање облика *ша-(ла-)мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋*, *ше-мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋и̋*, *шо-мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋и̋*, логично је очекивати појаву и осталих префикса испред основе *мӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋и̋*, уп. каш. *štōtas sq* „кретати се, бити у сталном покрету“, *roštōtas sq* „збунити се, побркати“, рус. дијал. *чмутитъ* „сплеткарити, завађати“, блр. *чмуціць* „збуњивати, обмањивати“ < **šmōtiti*, где је **šъ-* варијанта експресивног префикса **šъ-* (SEK I 246; в. и Rorowska-Taborska/Boryś 1996:323). Овамо спада још и рус. дијал. *чимутить* „уносити раздор, непријатељство“ (Петлева 1996:32)⁶⁸⁴. Примери показују да се и у комбинацији са префиксом **šъ-* остварују углавном иста значења.

У етимолошкој литератури не постоји јединствено тумачење облика *баламӳи̋и̋и̋и̋и̋и̋* < **balamōtiti*. Аутори се углавном слажу да је у пи-

⁶⁸² Говорећи о оваквим префиксима Knobloch само констатује: „... једносложни (*ка-*) или двосложни (*кала-*, *кара-*) префикси срећу се доста често. ... Двосложни облици имају на почетку или експлозивни сугласник, или грлени струјни сугласник“ (ор. cit. 143).

⁶⁸³ То би могло указивати на њихово евентуално другачије порекло.

⁶⁸⁴ Можда и *хо-мутаться* „бити неодлучан, давати реч и повлачити је“, *ус-ха-мутиться* „узнемирити се, узрујати се“ (l.c.).

тању сложеница са **-mōtiti* у другом делу, али је спорно порекло компоненте *bala-*. Једни у њој виде творевину ономатопејског карактера (Фасмер I 113 s.v. *баламўт*; ЭССЯ 1:146–147 s.v. **balamōtiti*⁶⁸⁵, уп. и s.vv. **balamōta* / **balamōtъ*, **balamōtъnъjъ*), други — корен **ba-* (ие. **bha-*), проширен експресивним формантом *-l-* (SP 1:185–186 s.v. **balamōtiti*)⁶⁸⁶. Махек сматра да је *bala-* сродно са гр. φηλός и правилно уочава да се глагол *balamutiti* римује са нпр. с.-х. *каламуйиуиуи*, а уједно да подсећа на слч. *kala-*, *gala-*, *holo-muta* (Махек 43). Има и тумачења према којима је читава породица речи страног порекла, из монголског *balamut* (Sławski I 26). В. и ЭСБМ 1:288 s.v. *баламўт* (где се као једно од тумачења наводи и Кноблохово, према коме *бала-* представља експресивни префикс); ЕСУМ 1:124 s.v. *баламўт*.

Дуго се сматрало да је глагол *balamutiti* ограничен искључиво на севернословенско подручје. Међутим, примери из чакавско-кајкавских говора (в. Вору́с 1989:16)⁶⁸⁷, као и црногорске потврде, представљају доказ да је исти глагол постојао и на јужнословенском језичком простору. У оквиру с.-х. језика ово је још један случај чакавско-кајкавско-црногорске изоглосе, уп. (*ша*)*шулаиуи*⁶⁸⁸.

Што се тиче глагола *каламуйиуиуи*, предлажу се углавном два тумачења: према првом, глагол је сложеница од **kolo* и **mōtiti* (ЭССЯ 10:146 s.v. **kolomōtiti*, в. и **kolomōtъ* / **kolomōta*; Bezlaj II 58–59 s.v. *kolobótati se*; Sławski II 370–371 s.v. *kołomqt*); према другом, глагол је сложеница од **kalъ* и **mōtiti* (Skok II 37 s.v. *kào*, мада s.v. *galáta* (I 545) помиње и укрштање са тур. *kalaba*; ЕСУМ 2:347 s.v. *каламўтъ*; Махек 513–514 s.v. *rmoutiti*). Износећи недостатке ова два тумачења, аутори ЭСБМ предлажу да се први део сложенице третира као експресивни формант, чиме би се објаснило и јављање фонетских варијаната *kala-* / *kalo-* / *kolo-*, што је природна појава кад су у питању екс-

⁶⁸⁵ Аутори сматрају да се глагол **balamōtiti* може ставити у исти ред са **balagovati*, **balaguriti*, **balakati*, са којима га повезује етимолошки заједничка компонента *bala-*, ономатопеја сродна стинд. **balbalā-*.

⁶⁸⁶ Аутори SP истичу да дијалекатски подаци, ареал, фонетика и семантика указују на аутохтоност речи.

⁶⁸⁷ Бориш претпоставља да лик *баламўиуиуи* (са *o < *o*) говори о кајкавском пореклу лексеме. Он као лексички остатак третира и девербалну именицу *баламўиуи*, којој одговарају код северних Словена ликови **balamōta*, **balamōtъ* (в. SP, ЭССЯ l.с.), називи вршиоца радње (нпр. чеш. *balamuta* „онај који доводи у забуну, збуњује“), односно првобитни називи радње (слч. *balamuta* „збуњеност, забуна, немир, узнемиреност, неред, незгода, неприлика“) (Вору́с l.с.).

⁶⁸⁸ Индикативно је да су лексеме које су предмет нашег истраживања посведочене управо у чакавским, кајкавским и црногорским говорима, који добро чувају архаичну словенску лексику.

пресивна лексика и експресивни форманти (ЭСБМ 4:123–125 s.v. *каламүціць*).

Већина аутора указује на творбени и семантички паралелизам облика *баламућийи* и *каламүцийи*, напомињући да се ту свакако не може радити о случајној подударности⁶⁸⁹. Међутим, природа међусобног односа ова два облика такође није разјашњена.⁶⁹⁰ Нама се чини да није без основа посматрати их као две различите реализације истог творбеног модела — експресивни префикс + основа — јер се и творбено и семантички уклапају у систем таквих образовања.

У облику *йаламућийи* издвајамо двосложни експресивни елемент *йала*-⁶⁹¹ (уз исту ограду као у случају *бала-* и *кала-*).

У облицима (*о*)*шамүцийи*, *ошемүцийи*, *зашомүцийи* испред основе алтернирају префикси *ша-*, *ше-*, *шо-*, док је у облику *ошаламућийи* се префикс *ша-* проширен слогом са ликвидом *ла-* (као у *бала-*, *кала-*, *йала-*). Фасмер изводи рус. *шаломүт* „смутљивац“ од *шалый* „шашав, смушен“ и *мутить* (Фасмер IV 399). У московском прасловенском речнику, на основу срп. потврде *ошаламућийи* из Црне Рече и рус. дијал. *ошаломүтить* „узрујати, узнемирити; замутити, ускомешати“, *ошеломүтить* „јакко ударити по глави, затиљку“, *ошеломүтиться* „огрнути се, умотати се нечим“, блр. дијал. *ашаламуцець*

⁶⁸⁹ Анализирајући укр. термине *калабáня*, *калабáтина*, *калабáч*, *калабáш*, *калабүха* у значењу „бара“, Толстој констатује да постоји прилично велики број укр. назива за јаме и баре са иницијалним *ка-*, *ба-*, и у својству паралеле наводи облике типа: *каламүтити* : *баламүтити*, *каламүтний* : *баламүтний*, *балабáн* „врста пецива“ : *калабáн* „велики хлеб сличан кравају“, *балабүшка* (деминутив од *балабүха*) „земичка испечена и обарена у води“ : *калабүшка* „векна хлеба“ (Толстој 1969:239, нап. 29).

⁶⁹⁰ Тако нпр. за укр. *баламүтити* и *каламүтити* каже се да су повезани тако што други облик представља римовано образовање у односу на први (Sadnik/Aitzetmüller 125). Трубачов критикује овакво тумачење, сматрајући да је до зближавања поменутих речи дошло накнадно. По њему, првобитно се на човеков духовни свет односило само *баламућийи* „мутити, уносити смутњу (речима, говором)“ (одакле се секундарно развило значење „мутити чисту воду“, в. ЭССЯ s.v. **balamütiti*), док *каламүцийи* у својој првој компоненти садржи основу *кал-* па је његово примарно значење било „мутити воду“ (Трубачев 1967:386). Дакле, код *каламүцийи* би се радило о обрнутом смеру семантичког развоја, тј. о преносу примарног значења на моралну сферу, уп. значења „обмањивати“, „сејати смутњу“, „изазивати несугласице“, „нарушавати мир“. Ова помало исконструисана семантичка слика превазилази се прихватањем тезе да су *бала-* и *кала-* експресивни форманти додати на основу *мүцийи*, чији се семантички развој рефлектује и у облицима са префиксима.

⁶⁹¹ Уп. *ис-йала-йүцайи* „изударати сабљом пљоштимице; премлатити, испребијати“ (Марсенић 1986:53) : *исйүцайи* „избити, истући; излупати“ (РСА), *ис-йала-йүвайи*, *исйаламйүвайи* „жестоко истући, измлатити, испребијати“ Краљево, Крагујевац (РСА) (в. **ра-**).

„избезумити се од гужве, дечије вриске“, *ашаламүцица* „ошамутити се, збунити се“ реконструирани су посл. **obšalomotiti (se) / *obšalomotěti*, које се тумачи као глагол на *ob-* и *-ěti / -iti*, образован од експресивне сложенице **salo-mot-*, структурно блиске формацијама **bala-mot-*, **balamotiti* (ЭССЯ 30:128–129). Такође је, али уз резерву, реконструисан и облик **obšamotiti* (и то само на основу с.-х. потврда), који се тумачи као локална модификација основног **obšalomotiti* (id. 129)⁶⁹².

Детаљније о свим поменутих облицима в. Бјелетић 1993:40–42.

У облицима са префиксима реализују се значења из семантичког спектра основног глагола *мүшүүи (se)*⁶⁹³, при чему сваки префикс као да се „специјализовао“ за одређени сегмент тога спектра. Тако се у облицима са *бала-* (и *йала-*) претежно реализују значења „брбљати“, „обмањивати“. За облике са *кала-* карактеристична су значења „уносити раздор, смутњу“, „радити на брзину и површно“. За облике са *(ша)ла-* везује се значење „помутити се (у глави); збунити се“, „изгубити свест“.

-МУДИТИ

ба̀-ла-мүдиш impf. „брбљајући прикривати истину, обмањивати“ Дуга Реса и Карловац (Регушић 1988)

ка-ла-мүдиш impf. „завађати, мутити, обављати посао смутљивца“, „не остајати при речи, врдати“ Ускоци (Станић)

йа-ла̀-мүдиш impf. „неозбиљно, неистинито причати, измишљати“ Боговађа (грађа РСА), *йаламүдиш* „id.“ Поткозарје (Далмација), „лагати, измишљати изговоре“ Лика (Ајџановић 2002), *йаламүдиш* „много причати“ Зоруновац (грађа РСА), *йаламүдиш* „уверавати лажима“ Гола (Већенај/Лопчарић), *йаламүдиш* „без везе говорити о нечему“ Сребреница, „причати којешта“, „обмањивати“ Крагујевац, Косово, Херц., Сарајево, „мутити ситуацију“ Нови Сад, Београд (Влајић-Поповић 1986:163), „лагати, пелтати, подваљивати, измишљати“ Унац (Јовичић), „затезати ситуацију“, „брбљати, грабуњати, трућати“, „лагати“ (Андрић), *йаламүдиш* „говорити глупости, булазнити“ бачки Буњевци (Рић/Вацлија), *йаламүдиш* „пуно причати, притом измишљати и завитлавати се“ Шумадија (Грковић 1982), *йаламүдиш* „причати

⁶⁹² О каш. *ošamotac* „оглупети“ и сл. в. SEK IV 244–246 s.v. *-samqac, -samotac*. Уп. и ЭССЯ 30:112 s.v. **obšamotiti*.

⁶⁹³ Уп. дефиницију значења укр. *мутіти* „каламутити; баламутити, підбурювати“ (ЕСУМ 3:541–542 s.v.).

глупости, лупетати, брбљати“ Васојевићи (Боричић), „варакати, лагати, вући за нос“ Сплит (Vidović 1990), *йаламудим* 1. sg. „извлачити корист на превару, искоришћавати“: Мало си ме ти мене паламудија, па си дошја по још Лебане (грађа РСА)⁶⁹⁴

о-йа-ла-мудийи / *ојаламудийи* pf. „нешто урадити (поорати, покосити и сл.) како било, површно“ Ускоци (Станић)⁶⁹⁵, *ојаламудим* 1. sg. „опљачкати“ Лесковац (Митровић)⁶⁹⁶

с-йа-ла-мудийи pf. „завадити, посвађати кога“ Ускоци (Станић)⁶⁹⁷, *сјаламудийи* „урадити како било, на брзину“: Ти нијеси ово покосио но си спаламудио теке да се рачуна е кошено — Спаламуди то како било, неће у сватове, „без аргумената убедити (некога у нешто), зачарати, омамити“: Спаламудили су га момци з Града и све што је има да им је ка својема Загарач (Ћупићи 1997)

йаламуда m. „онај ко прича празне приче, обмањује“ Крагујевац (Влајић-Поповић 1986:163), „смутљивац“, „површан, смушен човек“ Унац (Јовичић), *йаламудара* „паливатра, брбљивац“ Властотинце (грађа РСА), *йаламударка* f. реј. „женска особа која извлачи корист на превару“ Лебане (грађа РСА)

йаламудија, *йаламуџија* m. „гњаватор, досадна причалица, закерало“ (Андрић), *йаламуџија* „онај који паламуди“ Лика (Ајџановић 2002)

йаламудњача f. „жена која много прича, лаже“ Зоруновац (грађа РСА)
йаламуђевина f. „причање онога који паламуди“ Шумадија (Грковић 1982), *йаламуђевина* „замешатељство; нејасна, замршена ситуација“ Кладањ (Влајић-Поповић 1986:163)

за-ша-мудийи pf. „опчинити мађијама, омађијати“ Зоруновац (РСА, асс., inf.?.; Андрић), *зашамуди* 3. sg. „ошамутити некога (јаким ударцем и сл.)“ Пирот (Златковић 1990), *зашамуден* adj. „ошамућен, ћакнут“ id. (Златковић 1988)⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ Уп. из истог извора *йарамудим* „id.“.

⁶⁹⁵ Остала значења која се у извору наводе уз овај облик, а то су: „облизати, обасути ватром“, „делимично уништити“, „мало изгорети, нагорети, опрљити“, „нагрести“, „изгорети длаку на глави или ногама закланог брва“ — стоје у вези са глаголом *мудийи* „жећи, палити“, *мудайи* „светлукати (о свећи)“ (RJA) (в. ЭССЯ 20:123 s.v. **mōditi*; Skok II 475 s.v. *mūditi*²) али, како се из примера види, и он подлеже експресивизацији у префиксалном делу, што је вероватно последица утицаја нашег глагола. Исто важи и за облик *сјаламудийи* у значењу „спалити, сагорети, уништити“, фиг. „све појести; све потрошити“ Ускоци (Станић).

⁶⁹⁶ Уп. из истог извора *ојарамудим* „id.“.

⁶⁹⁷ Уп. из истог извора *сјаламудийи* „id.“.

⁶⁹⁸ Уп. *ше-мѣдѣн* „онај који не говори јасно“ Прошћење (Вујичић).

• Наведени примери показују потпуни творбени и семантички паралелизам са облицима образованим од глагола *мудийи*. Није, међутим, јасно — одакле *мудийи* у основи.

Забележени су, додуше, глаголи *мудийи се* „љутити се“ Ускоци (Станић)⁶⁹⁹ и *мудийи* „каснити“ Вирје (Нерман 1973)⁷⁰⁰, али они због своје (неодговарајуће) семантике нису могли послужити као основа за образовање облика са префиксима.

Нешто ближе значење има глагол *мудайи* „мувати се без циља“ Качер (грађа РСА), „ићи тамо-амо (обично кроз кућу) не свршавајући готово никакав посао“, уп. *ш-мудайи* „id.“; „тумарати“, „нешто слабо, овлаш радити“ Ускоци (Станић).

У семантичком погледу облицима *баламудийи*, *каламудийи* и *йаламудийи* најближе стоји глагол *мудлаи* „заваравати некога обећањима“ Сињ, Далм. (РСА), који Скок доводи у везу са *мудийи* „доцнити, дангубити“, наводећи као пандан слн. *mudljati* „доцнити“ (Skok II 475 s.v. *muditi*¹). Глагол *мудийи* је прасловенски < **muditi* (*se*) (ЭССЯ 20:167–169; уп. и ESJS 9:505–506 s.v. *muditi*; нема јединствене етимологије). Он се експресивизује додавањем префикса *ko-* > псл. **komuditi* (id. 10:178–179). Пошто је реч о лужичко-пољско-кашупској изоглоси⁷⁰¹, уп. и каш. *komuzęc sq* (SEK III 67; уп. и Popowska-Tabor-ska/Boгуś 1996:313–314)⁷⁰², такође и каш. *xomudni* (са префиксом *хо-*, в. Горячева 1979:103)⁷⁰³.

⁶⁹⁹ Уп. из истог извора и *намудийи (се)* „наљутити (се), надурити (се)“, „учинити да неко постане охол, обестан; дићи главу, постати охол, обестан“, *намудийи се* „намргодити се“ Брусје (Dulčići 1985).

⁷⁰⁰ Уп. и *замудийи* „закаснити“, *муден* „спор“, *мудно* „споро“ id. (ibid.), *мудийи* „одузимати (коме) време, задржавати, сметати кога; губити време, каснити“, *мудийи се* „журити се“, *замудийи* „задржати, омести; закаснити“, *замудийи се* „задржати се, остати“, *йомудно* „полако, споро, тремо“ Гола (Večenaj/Lončarić), *мудийи се* „журити се“, *замудийи* „пропустити“ Озаљ (Težak 1981), *мудй се* (само безлично, у 3. sg.): *мёне се мудй* „закаснити“ Туропоље (Šojat 1982), *муден*, *мудьав* „спор; лењ“ Сесвете (Maresić 1996).

⁷⁰¹ Уп. ипак и укр. *ком'ядувати* „узнемиравати; задржавати“, за које се претпоставља да је можда у вези са псл. **komо(uditi)*, а које уједно указује на постојање псл. **komęditi* с другим степеном вокализма (ЕСУМ 2:546).

⁷⁰² Сви каш. примери имају значења из једног семантичког круга: „(на)облачити се“, фиг. „дурити се, тмурити се“, „магла, измаглица“, „мрак, полумрак“, „тмуран, суморан“; исту семантику имају и стпољ. потврде: „прљати, каљати“, „тмуран“, „тама“. Стога нам се чини да им је по својој семантици ближи поменути с.-х. глагол *мудийи се* „љутити се“, *намудийи (се)* „наљутити (се), надурити (се)“, *намудийи се* „намргодити се“ него каш. *muzęc* „одуговлачити, губити време итд.“, који је права континуанта псл. **muditi* (у SEK l.c. такође се указује на ову неподударност значења). Уосталом, како се глагол *komuditi* сматра прасловенским, и како се у ЭССЯ s.v. **ко-*

Нама се ипак чини да је глаголу *мудлаїи* „заваравати некога обећањима“ ближи поменути глагол *мудаїи* „мувати се“, уп. и *ко-рò-муд* т. „обешењак, окачењак, мангуп“ ЦГ (РСА)⁷⁰⁴. И ма каква била крајња етимологија ових лексема (за сада непозната), оне као да су претрпеле утицај именице *мудо* „testis“⁷⁰⁵.

Сматрамо да у облицима *баламудиїи*, *каламудиїи* и *їаламудиїи* не треба тражити неку другу, посебну основу *мудиїи*, већ да ову измењену варијанту примарног *муїиїи* треба посматрати такође као резултат контаминације са *мудо* „testis“. Такво тумачење већ је предложено за глагол *їаламудиїи* (в. Влајић-Поповић 1986:165)⁷⁰⁶.

Облици *їаламудим* „извлачити корист на превару, искоришћавати“, *оїаламудим* „опљачкати“ можда су развили своја значења под утицајем глагола *мудиїи* „жећи, палити“ који, поред основног, има и метафоричко значење „глобити, дерати“ (тако Skok II 475 s.v. *muditi*²).

muditi он тумачи као спој префикса *ко-* и глагола **muditi* (при чему се у одредници, поред одговарајућих лужичких, наводе и каш. потврде са другачијим (горепоменути) значењима), проблем исходишног глагола треба решавати на псл. равни. Нама се чини да се наведени с.-х. глагол (пореклом од неког још непотврђеног псл. ***muditi* II „тмурити, мрачити; прљати“) својом семантиком уклапа у псл. низ **mul-* / **mun-* / **mur-* (в. ЭССЯ s.vv. **mulь* / **mulь*, **muniti* (*se*), **mura*, **musa*).

⁷⁰³ Уп. такође и рум. *a tă-mînda* „одгодити, одложити“ према *a-pre-mînda*, *a-pră-mîndi* „бити; потрошити / провести (време); одложити“, које се доводи у везу са цсл. *пѣмѡѣдѣти* (Mladenova 1993:14). С обзиром на назал у румунским потврдама, као њихов извор треба претпоставити цсл. *пѣмѣдѣти* (уп. цсл. *мѣдѣти*, о томе в. Sławski, *Slavia Occidentalis* XVIII 264–265). Занимљиво је да је у румунском употребљен префикс *та-*, док се у кашупском и лужичком јавља *ко-*. Ово је још један пример алтернирања експресивних префикса испред исте основе.

⁷⁰⁴ Уп. такође и *лѣлемуд* т. „ленштина, беспосличар“ Шабац (грађа ЕРСЈ), „ветропир“ Војв. (РСГВ). На псл. плану уп. нпр. **golomqđь*, које се доводи у везу са **mqđo* / **mqđь* „testiculus“ (ЭССЯ 6:212).

⁷⁰⁵ Додуше, одговарајуће именице са значењем „будала, глупан“ доводе се у везу са глаголом **muditi*, уп. нпр. укр. *баїмуд*, које се тумачи као сложено образовање од основа глагола *баїти* „врачати“ и старог придева *мудьньи* „спор“ у вези са рус. *медленный* (ЕСУМ 1:117), такође и каш. *отqđ* „id.“, чије се значење објашњава као резултат семантичког помака „онај који губи време, одуговлачи, све ради споро, тромо“ > „човек који споро мисли, глупан, тупан“ (SEK III 365–366).

⁷⁰⁶ Ауторка облик *їаламудиїи* изводи од *баламуїиїи* (са променом *б > ї* и *ї > д*), док ми компоненту *їала-* сматрамо самосталним префиксалним елементом.

31) ПЕРИТИ⁷⁰⁷

че-й̄ерийи се impf. „разметати се, гордити се“ Ускоци (Станић), „држати се осино, истицати се својим држањем, правити се важан, шепурити се“: Све се чепери, а не зна ништа, колико ни свака тука Пива (Гаговић 2004), *чей̄ерийи се* „правити се снажнијим и важнијим него што јесте, бити уображен, кочоперан, надувен“ Загарач (Ћупићи 1997), „пети се високо, пентрати се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

иш-че-й̄ерийи се pf. „испентрати се“ id. (ibid.)

на-ч̄е-й̄ерийи pf. „ставити, пришити много разних комада тканине на неки део одеће“, *нач̄е-й̄ерийи се* „чврсто се прихватити нечег, прионути за нешто“ Истра (РСА), *нач̄е-й̄ерийи се* „накострешити се“: чепер је врст инсекта код домаћег блага Иж (Кулишић 1979:93)⁷⁰⁸

ч̄е-й̄еран adj. „који се прави важан, кочоперан (о ситној одраслој особи)“: Никола бљеше чеперан, мали али к̄а ватра жива Загарач (Ћупићи 1997)⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ У овом поглављу разматрају се континуанте псл. основа **-periti*, **-pyriti*, **-puriti*. Материјал је презентирани у складу са концепцијом усвојеном у овом раду. Глаголи се, дакле, наводе према основама, уз коментар појединих наведених облика. Међутим, пошто се ради о врло хомогеној и сложеној породици речи, са још неутврђеном коначном етимологијом, на крају поглавља следи општи осврт на њен досадашњи третман у етимолошкој литератури. Детаљна анализа разматране лексичке породице изнета је у: Бјелетић 2000.

⁷⁰⁸ Чакавска именица *ч̄ејер* „врста инсекта“ тумачи се као деноминал од **че-periti* у значењу „хватати, чепати“ (в. SP 2:143 s.v. **čeperь* 2.).

⁷⁰⁹ Формално идентични, али семантички различити облици: *чей̄ерийи* „ширити (о ногама)“, *чей̄ерийи се* „седећи ширити ноге у коленима, раскречивати ноге“, *рашчей̄ерийи се* „раскорачити се“ Гола (Веџенај/Лонџарић), *рашчей̄ерийи* „раширити, размакнути прсте, ноге или што друго један од другог“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004), *рашчей̄ерийи се* „раширити се, раскорачити се, размаћи се“: Рашчеперио се као врана на два коца Ускоци (Станић), „закупити се којекаквим пословима, бити упуслен на више страна“ Пива (Гаговић 2004) — не спадају овамо. Они стоје у вези са глаголом *чей̄аји*, *чей̄ийи* „ломити, кидати“ (< псл. **čepati*, **čepiti* < ие. **skerp-*), *чей̄ийи се* „растављати ноге“, „правити се важан“ (Бернар 1982:332–333), уп. и *ишч̄е-й̄идийи* „изломити“ Вргада (Јуришић), *ч̄ејийи* „чучати“, (са суфиксом *-ур-* уместо *-ер-*) *рашч̄еј̄урији се* „непристојно седети, чучати раскречених ногу“ Озаљ (Теџак 1981), *рашч̄еј̄ийи* „в. *рашч̄еј̄ерийи*“ Ускоци (Станић), такође и *ч̄еј̄ийи се* „бекелити се, кривити уста, имати некакав извештачен став“ Косово (Елезовић), *нач̄еј̄ен* реј. „својеглав“ Пирот (Златковић 1990), *ишч̄еј̄аји се* „стално ићи тамо-амо, узвртети се“

ћѐ-їѐран adj. „отресит, спретан“: Ћеперни су они сви, онако, у кућу, за свашто их је дâ бог, „укочен, уштогљен, уображен“: Цио је некако ћеперан, накокоћен, кâ да беж њега нема момка Загарач (Ћупићи 1997), „весео, окретан“, „кочоперан“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

ше-їѐрїи impf. „држати се охоло, правити се важан“ Гола (Večenaј/Lončarić)⁷¹⁰

ко-че-їѐрїи (се) impf. „в. кочоїерїи се“ (РСА), кочоїѐрїи се „правити се важан“ Гола (Večenaј/Lončarić)⁷¹¹

ко-чо-їѐрїи се impf. „држати се самосвесно, осино, истицати се својим држањем, правити се важан, шепурити се, гордити се, разметати се“, „испољавати незадовољство, непокорност, јогунити се“ (РСА), „бити кочоперан, важан, разметати се; бити уображен“ Ускоци (Станић), Војв. (РСГВ), Мачва (грађа ЕРСЈ), кочоїѐрїи се „бусати се у прса, хвалисаво се понашати, охолити се“ бачки Буњевци (Reić/Vašliја), кочоїѐрїи се „истицати се (о предметима), надвисивати околину, штрчати“, „пркосити, поносити се, правити се важним, понашати се набусито, уображавати се“ Загарач (Ћупићи 1997), „правити се важан“ Васојевићи (Боричић)

за-ко-чо-їѐрїи се pf. „почети се кочоперити, направити се важан“ (РСА)

ис-ко-чо-їѐрїи се pf. „стати, наместити се кочоперно“ (РСА), „испречити се“ Ускоци (Станић), „id.; успротивити се“ Поткозарје (Далмација), искочоїѐрїи (се) „id.“, „издвојити се од целине и штрчати“ Загарач (Ћупићи 1997)

на-ко-чо-їѐрїи се pf. „заузети кочоперан, надмен став, понети се важно, надмено, уображено, наругушити се“ (РСА), накочоїѐрїи (се) „нападно (се) наместити, истаћи (се), уобразити (се)“ Загарач (Ћупићи 1997)

їо-ко-чо-їѐрїи се pf. „накострешити се, уобразити се (о више њих), узнети се“ id. (ibid.)

Ускоци (Станић). О овим глаголима в. Skok I 307–308 s.v. *ћера*; Berneker 143 s.v. *ћеръ*; SP 2:140 s.v. **ћерати*, 141–143 s.v. **ћерерити*; Бернар 1982:332–333; Варбот 1998:227–228; Бјелетић 2000.

⁷¹⁰ Није сигурно да овамо спадају облици *шеїерїи* „можда исто што *шеїер-ћаїи*“ Лика (RJA), *шеїерїи* реј. „точити“ Озаљ (Težak 1981), *шеїер'и* „кривудати у ходу“, *зашеїерїи* „нагло отићи, отпутити се, отперјати“ Дуга Реса и Карловац (Pegušić 1990), уп. *шеїаїи*, *шеїесаїи*.

⁷¹¹ Уп. из истог извора *кочоїѐрїи се* „правити се важан“ (в. -**керити**).

кò-чо-й̄ер т. „онај који се кочопери, размеће, јуначи, разметљивац, хвалисавац“ Мали Пожаревац, Тупижница, *кочòй̄ерка* ф. „id.“ (РСА)

кò-чо-й̄еран адј. „који се кочопери, шепури, живахан, окретан, чио“, „који је крепак, живахан, чио и то показује својим држањем (о старијим особама)“, „који се држи гордо, изазивачки, самосвестан, осيون, надмен, разметљив“, „који оставља утисак кочоперења, гиздав“ (РСА), „живахан, окретан, брз“, „охол“ бачки Буњевци (Реiс/Ваčлија), Сегедин (грађа ЕРСЈ), *кòчой̄еран* „горд, надмен, разметљив“ Војв. (РСГВ), *кочòй̄ераст̄* „гиздав“ (РСА)

кòчой̄ерно, накочòй̄ерено адв. „на кочоперан начин, жустро, живо, кочоперећи се, шепурећи се, важно, разметљиво“ (РСА)

кò-чи-й̄еран адј. „в. *кочой̄еран*“: Бит ће дите кочиперно ко жабица — Дите то није било кочиперно, него луњаво и слузаво ко лучење Оток (РСА)

òч-ко-й̄еран адј. „који се издваја од осталих, отмен, напредан“: Ма боље сам знао да мислим ондар, како сам ја био очкоперан Драгачево (Ђукановић 1995)

ку-чу-й̄ерий̄и се импф. „кочоперити се“ Војв. (РСГВ)

ко-с̄йо-й̄ерий̄и се импф. „кочоперити се, гордити се“ Врање (РСА ас., inf.?)

?ка-ћи-й̄ерий̄и се импф. „удешавати се, кинђурити се, гиздати се“ Комарница (РСА)

на-ка-ћи-й̄ерий̄и (се) рф. „накинђурити (се)“ (РСА)

у-ка-ћи-й̄ерий̄и се рф. „свечано се оденути, накинђурити се“ Ускоци (Станић)

кà-ћи-й̄ер т. „онај који воли да се истиче помодним облачењем, кићењем, кинђурењем, помодар, кицош, гиздавац“, „лакомислен, несталан човек, ветропир“ (РСА), *ка̄ћий̄ера* ф. (Вук), *ка̄ћий̄ерка* „помодарка, гиздавица“, „лакомислена, ветропираста, нестална жена“, „жена лаког морала, непристојног понашања, намигуша“ (РСА), Ускоци (Станић), *ка̄ћий̄еркача* „помодарка, гиздавица“ Дучаловићи (РСА)

кà-ћи-й̄еран адј. „који се истиче помодарством, кићењем, гиздав“, фиг. „китњаст“, „лакомислен, несталан, ветропираст“, *ка̄ћий̄ераст̄* „id.“, *ка̄ћий̄ерно, ка̄ћий̄ерски* адв. „на ка̄ћиперски начин, гиздаво“, *ка̄ћий̄ерачки* „ка̄ћиперно, разметљиво“, *ка̄ћий̄ор, ка̄ћий̄орий̄ер* у загонетци (РСА)

кì-ћи-й̄ерка ф. „в. *ка̄ћий̄ерка*“ Левач, *кìћий̄ерски* адв., *кӣћий̄ерс̄иво* п. (РСА)

ка-чи-й̄ерий̄и се „в. *ка̄хий̄ерий̄и се*“, *ка̀-чи-й̄ѣрка* f. „в. *ка̄хий̄ерка*“ (РСА)

ћ̄и-ли-й̄ѣрка f. „лакомислена, непромишљена женска особа“ Пива (Гаговић 2004)

?уш-ћу-й̄ѣрчи(и) се pf. „дотерати се, средити се“ Кључ (грађа ЕРСЈ)

й̄ш-ћу-й̄ѣран adj. „дотеран, сређен“ id. (ibid.), „згодан, дотеран, лепо обучен“, „богат“ Поткозарје (Далмација), „уредан, углађен, дотеран“, „подесан, прикладан, одговарајући, тачан“ Унац (Јовичић), „који изузетно прецизно ради свој посао“ Сански Мост (грађа ЕРСЈ), „онај који мисли да је важан, вредан“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976)

?ре-й̄ѣр(ч)и се, ро-й̄ѣр(ч)и се 3. sg. impf. „кочоперити се, наметати се“ Пирот (Златковић 1990)

➔ *й̄ѣрий̄и* impf. „нишанити, управљати нешто на некога“: Не пери пушку на људе, па нека је празна Пива (Гаговић 2004), *й̄ѣрий̄и* „помицати, померати“, „подизати, побадати“, „постављати мету“, *й̄ѣрий̄и се* „стављати самог себе за мету“ Ускоци (Станић), *й̄ѣрий̄и се* (im)pf. „(ис)пети се, постављати се на истакнуто место, (ис)пентрати се (и на тај начин поста(ја)ти видљив) као каква мета“, „стати на нишан, намештати се као циљ“, *й̄ѣр̄а̄й̄и се* „id.“ Загарац (Ђупићи 1997)⁷¹²

зай̄ѣрий̄и pf. „ставити, причврстити на истурено место“, „поставити као мету“, *зай̄ѣрий̄и се* „попети се, стати на истурено место“, „заузети неприродно, упадљиво држање“ ЦГ (РСА)

исй̄ѣрий̄и / исй̄ѣрий̄и pf. „ставити, поставити на високо, истурено место“ ЦГ, ~ *се* „стати, попети се на истурено место“, „пружити се у висину, уздићи се, издићи се“ (РСА)

най̄ѣрий̄и pf. „довести у усправан положај, надићи, усправити, подићи“⁷¹³, *най̄ѣрий̄и се* „усправити се, надићи се пружајући се у висину“ (РСА), *най̄ѣрий̄и* „уперити, усмерити, управити“, „наумити, наканити, одлучити“ Гола (Večenaj/Lončarić), *най̄ѣр̄а̄й̄и се* „упутити се“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990), *най̄ѣра̄й̄и* impf. „удешавати, китити, украшавати“, „намештати, подешавати“ Унац (Јовичић)

⁷¹² Уп. *й̄ѣрий̄и се* „збивати се, догађати се“: Он и сам не зна кај се из њег пери Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990). На основу примера рекло би се да значење није добро дефинисано, можда пре: „помаљати се“, „вирити“?

⁷¹³ Уп. *на-џе-й̄ѣрий̄и* „ставити нешто на видно место (тако да смета другима)“: Што си то ту нацпериро? Херц. (усмено М. Б.).

на̀йерица f. „онај који се због каквог успеха направи важним“: Кад му добро роди година, он ти је права наперица, а кад не роди, онда је рђица Пива (Гаговић 2004)

й̀о̀йерѝѝ pf. „помаћи, померити“, „побости, поставити, подићи“: Поперијо чардак насред Сировца, „саградити, изградити“, *й̀о̀йерѝѝ се* „помаћи се, померити се“, „побости се, поставити се у усправан положај“ Ускоци (Станић)

й̀риѝерѝѝ pf. „прислонити“, „утрпати, наметнути“ Унац (Јовичић)

у̀й̀ерѝѝ pf. „показати прстом“, „усмерити поглед на неког“, „наместити, уредити да буде добро“ Кулен Вакуф (грађа ЕРСЈ), *у̀й̀ерѝѝ* „управити нешто у нешто“ Ускоци (Станић), *у̀й̀ерѝѝ* „id., упутити, усмерити“, „подесити, наместити“ Унац (Јовичић), *у̀й̀ерѝѝ се* „упутити се“: Камо си се уперил? Дуга Реса и Карловац (Рерушић 1986), *у̀й̀ери се* 3. sg. „усмерити се ка некоме и упорно га кињити и понижавати“ Пирот (Златковић 1990), *у̀й̀ерѝѝ* impf. „управљати, одређивати правац“, „заповедати, руководити“, „одлучивати, вршити утицај“ Унац (Јовичић)

у̀й̀ера f. „згода, прилика“, „упорност“ Унац (Јовичић)

у̀й̀ѝран adj. „спретан, спреман, подесан“ Поткозарје (Далмација), „умешан, способан, вешт“ Кључ (грађа ЕРСЈ), „исправан, богат“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), *у̀й̀ѝран* „подесаан, погодан, прикладан“, „правилан, исправан, уређен“, „вредан, радан, поуздан“ Унац (Јовичић)

• У основи свих наведених облика лежи глагол *й̀ерѝѝ (се)* < псл. **periti (se)*. Тумачећи глагол *й̀ерѝѝ*, Скок истиче да је његово основно значење садржано у фолклорном изразу *й̀ерѝѝ орахе, лешнике* на јабуку за божићни украс или дар помоћу дрвцета које се забада у јабуку и орахе, затим *й̀ерѝѝ млинско коло, й̀ерѝѝ кају* „китити“. Одатле је, по њему, разумљив даљи развитак значења у „нишанити“. Скок наводи још и значење „у потаји радити“, за које такође сматра да се развило из „набадати, набости“. Семантику глагола *й̀ерѝѝ* као фактитива на *-иѝѝ* Скок изводи од *й̀еро*, тј. „чинити перје нечему“ > „набадати нешто на нешто“ (Skok III 641–642 s.v. *pèro*)⁷¹⁴. Исто крајње решење нуди се и у БЕР-у за глагол *п̀ѝря* „ширити (руке)“, „оштрити раоник на ралу“, *п̀ѝря се* „правити се важан“ < псл. **periti (se)* „покривати се перјем; ширити (перје)“, „оштрити пред-

⁷¹⁴ Скок је у овој одредници помешао глагол *й̀ерѝѝ* „снабдевати перима, уподобљавати перу и сл.“, деноминал од *й̀еро*, са хомонимним *й̀ерѝѝ* „управљати, усмеравати“ = *й̀риѝѝ* < **perti* „продирати, пробадати“ (уп. Skok III 42 s.v. *-prijèti*).

мет“, које се сматра изведеницом од **pero* (БЕР 5:184–185)⁷¹⁵. Словеначки глагол *periti* „уметати зупце у грабуље, чекиње у дретву, паоке у точак“, *naperiti* „пробости“, „напети“, „напујдати“, *uperiti*, *vpèriti* „продрети, провалити“ изводи се од псл. **periti* < ие. **per(H)-* „превести, продрети“, али се реконструисани псл. глагол, због е-вокализма, сматра деноминалом (Bezlaј III 26).

Очигледно је да је у словенским језицима дошло до мешања континуаната псл. глагола **periti* „ширити перје, надимати, надизати“ (< **pero*) и **perti* „пробадати, продирати, упирати“⁷¹⁶. Варбот чак примећује да глаголи гнезда **perti* испољавају специфичан семантички развитак у рус. изразу *вперить взгляд* (*взор, очи*) и слн. *vpèriti pogled* (Варбот 1984:23)⁷¹⁷. То би, дакле, значило да сви облици са значењем „управити, усмерити, уперити“ припадају гнезду **perti*. Мешање лексичких гнезда глагола **periti* и **perti* запажа се већ на прасловенском нивоу. Тако се, нпр., у ЭССЯ 22:210 s.v. **naperiti* од значења која нас интересују наводи само слн. *napèriti* „кострешити“, *napèriti se* „накострешити се, нарогушити се“, док се остали облици и значења преклапају са онима који су наведени s.v. **naperti* (id. 210–211). Уосталом, реконструисани глагол **naperiti* тумачи се латински: „Корелативно са **periti*, **perti*, **pъpъ*“ и упућује се на одредницу **naperti*.

Испред основе *-йерийи* алтернирају префикси *че-*, *ше-*, *ко-*, *ко-чо-*, *ко-сйо-* итд.

⁷¹⁵ Значење „оштрити“ пре би се односило на глагол **perti* (в. претходну напомену).

⁷¹⁶ С.-х. континуанте псл. глагола **perti* / **porti* (**periti* / **poriti*) „пробадати, продирати“ такође привлаче експресивне префиксе, уп. *на-ча-йорийи* „на б о с т и , п р о б о с т и“, *начайорийи се* „натакнути се, набости се на неки оштар предмет“ Црквичко Поље, Пива : *на-йорийи се* „расећи се, распорити се; на б о с т и се на нешто оштро“ Никшић, *на-че-йарийи се* „в. *начайорийи се*“ В. Пчелице (РСА), *на-че-йари се* 3. sg. „набости се на оштар одломак дрвета или велики трн“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *начйорий се*, *начйарий се* „набости се на ч п а р, окрљак“ Косово (Елезовић); у облику са *-йарийи* дошло је до итеративног дужења *o > a*. Овамо можда и *ис-ца-йарийи*, *ис-ца-йорийи*, *ис-ци-йарийи* „брзо израсти, ижцикљати“ Лика (РСА; РЈА), са семантичким помаком „пробијати“ > „расти“ (уп. *кљийи* првобитно „бости“ > *кљйца*). С обзиром на значење „расећи се, распорити се“, посведочено за облик без префикса, уп. и *на-йорийи* „расећи, распорити површину нечега (обично коже на телу) каквим оштрим, шиљатим предметом, загрепсти“ Црквичко Поље, Пива, „почети парати, мало запорити, запарати“ id., БиХ, изгледа да је овде дошло до мешања са континуантама псл. **porti*, **por'ъ* „discindere, dissecare“ (уп. Skok III 11–12 s.v. *poriti*; Варбот 1979:23–25).

⁷¹⁷ Ово се, наравно, односи и на с.-х. *ујерийи* *йоглед*.

О облицима *чейерии*, *шейерии* в. коментар на крају поглавља.

Глагол *кочойерии се* први помиње Малиновски, сврставајући га (заједно са придевом *кочойеран*) међу словенске лексеме у којима се издваја префикс *ко-* и доводећи га у везу са пољ. *szuwrny* „жустар, на-прасит“, рус. *чепорный, чопорный* „ситничав, педантан“, „усиљен, на-дувен, охол“ (Malinowski 1899:118–119). Фасмер оспорава тезу Малиновског о повезаности рус. *чопорный* са с.-х. *кочойѣран*, иако сам не нуди етимолошко решење за руске примере (Фасмер IV:372–373)⁷¹⁸. Шиц у облику *кочойеран* издваја префикс *ко-*, поредећи овај придев са истозначним *чѣйеран* (Schütz 1965:323)⁷¹⁹. Москов увршћује облике *кочойерии*, *кочойеран* у групу с.-х. лексема са префиксом *ко-* (Москов 1981:93). Копечни преноси Вукову констатацију да је придев *кочойеран* варијанта од *чейеран* и доводи га у везу са чеш. *čepýřit se*, слн. *čepěřiti se, čopiriti se, šopiriti* итд. (Кореšný 1983:27, 36). Скок пак тумачи глагол *кочойерии се* као сложени деноминал, образован од синтагме „кочити перје“ (Skok I 333–334 s.v. *čòkānj*)⁷²⁰. На специфичност његове творбе скренуо је пажњу Шарифулин, наводећи га као пример у којем се испољава једна од особина експресивних префикса — њихово варирање и наслојавање испред исте основе (Шарифулин 1982:119). Глагол *се*, дакле, творбено може разложити на *ко-чо-*(/ *че-* / *чи-*)-*йерии*⁷²¹. Код њега је дошло до наслојавања („аглутинације“) префикса *ко-*, *чо-* (< *че-*), уп. *ѡ-ко-йеран* „чврст, здрав“ Ораховица (Skok II 149 s.v. *kopòrati*), буг. *чо-перя се*. Ово није усамљена појава. Испред исте основе, у истом значењу, могућа је и друга комбинација префикса, уп. *ко-сйо-йерии се*, буг. *костоперя се*

⁷¹⁸ Трубачов допуњава Фасмерову одредницу објашњењем Р. Јакобсона, који сматра да су ови облици повезани са *чепѣц* (Jakobson 1971:647), али сам не искључује могућност да се ради о творевини са префиксом *че-*, повезаној са *рас-то-пырить* и сл., в. даље.

⁷¹⁹ Шиц вероватно (мада то не наглашава, за разлику од Копечног који експлицитно каже „по Вуку“) само преноси податке из Вуковог *Рјечника*, у којем су придеви *кочойѣран* и *чѣйеран* међусобно упућени један на други.

⁷²⁰ Додуше, он ту помиње и глагол *кочии се* „охолити се“ (Вук), који би могао послужити као семантички пандан и узорак; уп. и пример из РСА: *кочии се* „држати се надмено, разметљиво, укочено, правити се важан, кочоперити се, шепурити се“.

⁷²¹ С обзиром на чињеницу да су у с.-х. језику потврђени облици са префиксом *че-* (али не и *чо-*), додатим на основу *йер-*, уп. *чейерии се, чейеран*, примарним можемо сматрати облик *ко-че-йерии се*. Много распрострањенија варијанта *ко-чо-йерии се* настала је вероватно преласком *че-* > *чо-*, ради изједначавања са вокалом префикса *ко-*.

„id.“ (БЕР 2:662 s.v. *кост*¹)⁷²². Да је у питању префиксална творевина „аглутинативног“ типа доказује рус. *ко-сто-нѣжиться* „охолити се“ према *ка-нѣжиться* „шепурити се, правити се важан“, *на-то-нѣжиться* „надути“, „нагиздати, *на-то-нѣжиться* „нагиздати се, лепо се обући“ (Петлева 1986:201), *че-нѣжиться* „дотеривати се“, „хвалити се, правити се важан“ (ЭССЯ 4:58 s.v. **щеруžitī se*)⁷²³.

Није сигурно да облик *каћийерити*, његове изведенице и варијанте (*ка-чи-йѣрити се*, *кѣ-ћи-йѣрка*, *ћѣ-ли-йѣрка*) припадају разматраној лексичкој породици. У погледу семантике нема значајнијих препрека њиховом укључивању у ову породицу, мада су се они специјализовали искључиво за једно од њених значења — „кинђурити се, гиздати се“ (са даљим помаком: „кицош, гиздавац“ > „лакомислен, несталан човек, ветропир“). Међутим, у формалном погледу проблем представља иницијални елемент *каћи-* (*качи-*, *кићи-*, *ћили-*), који тешко да би се могао протумачити као спој експресивних префикса, упркос упадљивој фонетској сличности са, нпр., *кочојерити*. Скок тумачи именицу *каћийерка* као императивну сложеницу од **каћийи се* = *каћунийи се* „китити се“ ЦГ (Вук) и *йеро*. По њему, глагол је деноминал од *каћѣн* „биљка orchis“ (Skok II 11–12 s.v. *káčipera*). Скоково тумачење није уверљиво, већ и стога што је реч изведена од непосредног глаголског облика.

У семантичком погледу овамо свакако спада и глагол *уићуйѣрѣи(и) се* „дотерати се, средити се“.

Облик *рејерчи се* (*ројерчи се*) могао би се двојачко тумачити: или као префиксална творевина, или као суфиксална изведеница. У првом случају, његова творбена подела била би: *ре-јерчи се*, уп. буг. *нѣрча се* „кочоперити се, правити се важан“ (БЕР 5:183); као творбenu паралелу уп. *ре-бече се*, *ре-йечийи се*, при чему је облик *рејерчи се* могао настати на аналоган начин као и два поменута облика (в. **бечити**, **печити**). У другом случају, творбено рашчлањавање овог глагола било би: *реј-ер-чи се*, уп. *рејчи се* 3. sg. „силити се, прсити се“ Црна Река (Марковић 1993), „бранити се без чињеница, галамом“ Пирот (Златковић 1990), (*из*)*рејчим се* 1. sg. „(из)ребрити се“

⁷²² Реч је само наведена као изведеница или сложеница од *кост*, без објашњења.

⁷²³ И пред другим основама долази до наслојавања префикса, уп. *на-ко-йу-мрачийи се* „наоблачити се, намрачити се, смркнути се (о небу)“ : *на-ку-мрачийи се* „id.“, *на-йу-мрачийи се* „натмурити се, намргодити се, смрачити се, смркнути се; наљутити се“ (в. **мрачити (се)**), рус. *ко-че-вряжиться* „јогунити се; пренемагати се“ (Фасмер II 357), рус. *чу-ка-резнуть* „ударити, испити“ (id. IV 380) итд.

Тимок (Станојевић 1927), *рејийи се* „правити се важан“ Прошћење (Вујичић)⁷²⁴.

Изразиту варијантност показују придевски облици: *чейеран*, *ће-йеран*, *кочойеран*, *кочийеран*, *очкойеран*, *уићуйеран*, *каћийеран*. И док су *чейеран*⁷²⁵, *кочойеран* (са фонетском варијантом *кочийеран*⁷²⁶) и *каћийеран* регуларно изведени од својих основних глагола, остали поменути облици немају сасвим јасну етимологију.

Код придева *ћейеран* „живахан, окретан“ Скок издваја основу *ћей-*, проширену суфиксом *-ер-*, али не зна како се основа у тој речи односи према ономаатопеји *ћей-*, из које изводи насловну реч одреднице и њене изведенице (Skok I 353 s.v. *сера*). Уколико се не ради само о фонетској варијанти облика *чейеран*⁷²⁷, за облик са иницијалним *ћ-* индикативни би били следећи примери из Загараца: *ћейаница* „цјепаница“, *ћевчица* „цјевчица“, *ћедило* „цједило“, *ћескоба* „тјескоба“, *ћеса* „кеса“, *ћейаић* „цвјетати“, поред поменутог *нацейерийи* (< *нацџерийи*?), с обзиром на могући развој *ће-* < **ује-* < **сџ-* (уп. Лома 1993:117; Лома 1996:124).

Облик *очкойеран* могао је (мада је то мало вероватно) настати као последица двоструке метатезе: *ко-чо-* > *чо-ко-* (замена места префиксалних елемената пред кореном) и *чо-* > *оч-* (замена места гласова у оквиру једног слога, тј. у оквиру једног префиксалног елемента): *ко-чо-йеран* > **чо-ко-йеран* > *оч-ко-йеран*, уп. даље *ошкойрц* < **очко-йрц* (в. **прцати**).

Овај облик се, међутим, неизоставно мора посматрати у контексту породице придева *окойеран*⁷²⁸ „чврст, здрав“, којој, вероватно, припадају следеће лексеме: *кџ-йијеран* адј. „жив, живахан, крепак, одважан, отресит“, „вредан, радан, трудољубив“, *койијернуи* рф. „кре-

⁷²⁴ Уп. из истог извора и *найирџи* „онај који се надеже, прави се важан, лош човек“; можда императивна сложеница *нај(н)и-реј*?

⁷²⁵ Уп. SP 2:144 s.v. **сџерџь*, где се наводи и с.-х. *чейеран*, а придев се тумачи као девербал од **сџерити* (*сџ*). У ЭССЯ 4:60 s.v. **сџерџь* / **сџерџь* наведени придевски облици сматрају се изведеницама од **сџерџь* / **сџерџь*, које се, пак, третира као девербална именица у вези са низом глагола **сџерити*, **сџерити*, **сџерити*, **сџерити*.

⁷²⁶ Овај облик као да донекле говори у прилог Скоковом извођењу глагола *кочойерийи се* од синтагме „кочити перје“, али можда се иницијално *кочи-* развило и под утицајем *каћу-йеран*.

⁷²⁷ У Загарачу су посведочена оба облика, а аутори речника међусобно упућују један на други.

⁷²⁸ Москов 1981:93 наводи с.-х. *ко-перан* „покретан, брз, пргав, здрав“, али без провенијенције. У РСА, РЈА и код Скока нема.

нути боље, мало се опоравити, живнути, задобити снагу, оснажити се, пооздравити“; *закoйцјeриџи (се)*, *oкoйцјeриџи* „опоравити, помоћи у оздрављењу, подићи“; *oкoйцјeриџи се* „отргнути се од болести, опоравити се, подићи се, ојачати, окрепити се“; „избавити се из немаштине, сиромаштва, стећи већу имовину; оснажити се“ Ускоци (Станић), *oкoйцјeриџи се*, *oкoйцјeрнџи се* „опоравити се, придићи се, живнути“ Вasoјeвићи (Cтијoвић 1990), *oкoйцјeриџи се*, *oкyицјeриџи се* „опоравити се, побољшати се (здравствено, физички): Потље прележане шпањолице мало се oкoпијeрилa, „заимати, стећи, повећати добро“: У потоње вријeмe oкoпијeријo се и држи великo живo Пивa (Гaгoвић 2004), *oкoйцјeриџи се* „извући се, оснажити се“ Прoшћeњe (Вyјичић), *oкoйцјeриџи(и)* „оснажити, окрепити се, отргнути се од бeдe“ (Бeћкoвић, Мeђa... 246), *oкoйрјa(и)* се „опоравити се“ Сумaртин (Novaković 1994).

Скoк извoди oблик *oкoйeрaн* „чврст, здрав“ oд *кoйцјeриџи* „мицати се, врвети“ сa прeлaзoм *и > e*. Он нe рeгиструјe глaгoлскe oбликe *кoйцјeрнџи*, *закoйцјeриџи*, *oкoйцјeриџи*, али нaвoди њихoвe сeмaнтичкe пaрaлeлe *oкoйрљaи се* „опоравити се“ (зa кoje смaтрa дa јe нaстaлo укрштaњeм сa *крљaи се*) и *oкoйркaи се* „опоравити се“ Бoкa (Вук)⁷²⁹, тaкoђe и придев сa прeфиксoм *o-*: *oкoйрчaн* „брз, oкрeтaн“ Ликa, БиХ (Skok II 149 s.v. *kopòrati*)⁷³⁰.

У мoскoвскoм прaслoвeнскoм рeчникy вaсoјeвићки oблик *oкoйцјeриџи се* (зajеднo сa придевом *oкoйeрaн*) дoвoди сe у вeзу сa рус. дијaл. *oкoпeрџить* „пoстaти бoгaтији, имућнији“, пa сe нa oснoву њих рeкoнстpyишe пcл. **obkopěriti / *obkoperiti*, зa кoje сe прeтпoстaвљa дa прeдстaвљa спoј прeфиксa **ob-*, **ko-* и глaгoлa **periti* (ЭССЯ 27:145).

Нaвeдeнe придевскe oбликe вeзујe и зajедничкa сeмaнтикa, дoнeклe рaзличитa oд oнe кoјa јe кaрaктeристичнa зa рaзмaтpaнy лeксичкy пoрoдицy. Њихoвo знaчeњe јe „жив, спрeтaн, oдвaжaн“, кoje их дoвoди у нeпoсрeднy вeзу сa чeш. *čiperný* „брз, вeшт, пoкрeтљив, пргaв, срчaн“ (Machek 103), у кoјeм сe прeд истoм oснoвoм јaвљa други прeфикс (oвaј придев сe тyмaчи у ЭССЯ 4:60 s.v. **čerъrъnъjъ / *čerъ-*

⁷²⁹ Уп. и *закoйркaи* „стећи мaлo имaњa, скoмнo сe oкyћити“ Тeмнић (РСА).

⁷³⁰ Oвaј пoслeдњи oблик имa јoш пoтврдa, уп. *oкoйрчaн* „брз, oкрeтaн, живaхaн“ Ф. Грaбoвaц (Kosor 1979:65), *oкoйрчaн* „спрeтaн“ Микaљeвићи (Perušić 1993:82), oвaмo мoждa и *oкoйрц* „дeрaн, мyлaц“ Сплит (Vidović 1990:73), уп. *йрчџи се* „прaвити сe вaжaн, oхoлити сe“, *йрчeвиџи* „вeмa дoбaр, вaљaн; хрaбaр, срчaн“ Вaсoјeвићи (Cтијoвић 1990). Зaбeлeжeнa јe и вaријaнтa *oкoйрцaн* „вeшт, спрeтaн, живaхaн, oкрeтaн“ бaчки Бyњeвци (Reić/Vašljiа), в. **прчити, прцати**.

ръпъѣ). У поређењу са *окојеран* придев *којијеран* могао би се третирати као псеудојекавизам. У погледу значења наведених глагола уп. *ийриѣи* „расти, напредовати“ (РЈА).

Када се имају у виду облици *о-којеран*, *о-којрчан*, *о-којрцан*, онда се и у придеву *очкојеран* по аналогији може издвојити префикс *о-*. У том случају треба претпоставити непосредчени облик **ч-којеран*, чија би евентуална творбена паралела могао бити облик *ч-йър* „на дрвету нешто као трн, заломљена грана на што се човек може набости и повредити“ Косово (Елезовић), уп. и *о-ч-йърак* „пањ од танког дрвета; оштро парче дрвета“ Врање (Златановић). Облик *чйар* < плс. **цьрарь* са извесном резервом тумачи се као спој експресивног префикса **ць-* / **че-* и корена **par-* (у вези са глаголом **porti*), при чему се допушта посредство итератива-дуратива **(ць)parati* (ЭССЯ 4:147)⁷³¹.

Облик *ушћујеран* у погледу семантике потпуно одговара исходишном придеву *ујеран*, али је његова творбена структура нејасна, можда *уз-ћу-јеран*? За елемент *ћу-* уп. *ће-јеран*, само са другим вокалом.

Као једину семантичку (и делом творбenu) паралелу разматраних облика можемо навести глагол *широко-йѣри се* 3. sg. „кочоперити се (као петао на кокошки)“ Пирот (Златковић 1990). Сви остали глаголи, који као други део сложенице садрже елемент *-йерийѣи*, имају другачију семантику — „кривити се, савијати се“, садржану у основном глаголу *исйѣриѣи се* „савити се, искривити се, извити се“ (РСА)⁷³².

⁷³¹ У светлу ове хипотезе, и семантички готово идентичан облик *чйорак* „патрљак, део гране који је приликом окресивања остао на стаблу“ (Бећковић, *Леле...* 73) као да би могао имати исту етимологију, иако је за њега понуђено сасвим друго тумачење, в. ЭССЯ 4:59 s.v. **цьръгъ* / **цьръгъ*.

⁷³² Уп. и *кривѣ-йерийѣи (се)* „витоперити (се), савијати (се), кривити (се) (о даци, греди и сл.)“ ЦГ, *искривѣйерийѣи (се)* „искривити (се), извинити (се)“ ЦГ, *виѣѣ-йерийѣи* „извијати, кривити“, *извиѣѣйерийѣи (се)* „савити (се), искривити (се), извити (се)“, фиг. „изопачити (се), искварити (се)“, *виѣѣйер* adj. „усукан, искривљен (о плочастим предметима, обично онима који треба да буду равни)“, „витак, гибак, савитљив“, фиг. „ветропираст, несређен, неозбиљан“, *виѣѣйеран* „савитљив, еластичан“, *виѣѣйерасѣи* „завојит попут усукане траке“ (РСА) (в. Skok II 641–642 s.v. *pèro*); *из-ерѣ-йерийѣи се* „искривити се, извитоперити се“; фиг. „постати гори него пре, искварити се“ Хрв., Косово (РСА), вероватно у вези са *наѣриѣи*, *ѣрѣв* (в. Skok I 494 s.v. *èrlav*), *из-лијѣ-йерийѣи* „извитоперити се, искривити се“ Војв. (РСА), уп. *лихѣйер* (–а *враѣа*, *даска*), *лихѣ ребро* „вито ребро“ (в. Skok II 294–295 s.v. *lîh*). Уп. и укр. *завинпѣритися* „одупрети се“ (ЕСУМ 2:217: нејасно; извођење од нем. *sich empören* „буњити се“ није убедљиво).

ПИРИТИ

ше-й̑ри̑ти се impf. „охолити се (као паун репом), разметати се“ (RJA)

до-ше-й̑ри̑ти pf. „стићи шепурећи се, поносно, гордо доћи“ (РСА)

на-ше-й̑ри̑ти се pf. „лезасто раширити реп и накострешити перје (о пауну, ћурану и сл.)“ (РСА)

➔ *на-й̑ри̑ти* pf. „напунити ваздухом, надувати, надути“, „надићи, накострешити (перје)“, *най̑ри̑ти се* „надувати се, надути се“, „надићи се, развити се, раширити се“ (РСА)

най̑рен (дијал. *най̑ри̑ти*) adj. „надувен, уображен“, заст. „истурен, истакнут, испупчен“, *най̑ренос̑и* f. „надувеност, уображеност, гордост“ (РСА)⁷³³

• У основи облика *ше-й̑ри̑ти* лежи глагол *й̑ри̑ти* < псл. **pyriti* (*se*). У RJA се констатује да глагол *й̑ри̑ти* није потврђен у другим словенским језицима и издвајају се следећа његова значења: „дувати“, „потпиривати, подјаривати (ватру)“⁷³⁴, „дисати“, „мирисати, воњати“, „пушити се, димити се“.

Скок наводи глагол *й̑ри̑ти* само у значењу „дувати“ и упоређује га са рус. *пырить* „јежити длаку“ и са лит. *pūrstū* „кострешити се“. Чак и у недостатку семантички релевантих с.-х. потврда, Скок је правилно указао на сродност овог глагола са рус. и лит. облицима, али је исхитрено протумачио његово порекло као ономатопејско (Skok II 661–662 s.v. *píriti*²). Нешто више потврда налазимо код Фасмера који, поред рус. *пырить* и с.-х. *й̑ри̑ти*, наводи и чеш. *puřeti*, *pouriti se* „надимати се“, указујући на њихово сродство са низом балтских облика, али без икаквог етимолошког тумачења (Фасмер III 420).

ПУРИТИ

на-че-й̑ри̑ти се pf. „накострешити се, нарогушити се“ Лика (РСА)

⁷³³ Уп. *на-й̑и-й̑ри̑ти* „добро узорати тако да земља буде растресита и надигнута“ Бачка (РСА).

⁷³⁴ Ово конкретно значење, осим у с.-х. *й̑ри̑ти*, *рас̑иривати̑ти*, очувало се још само у лужичком, уп. глуж. *pyrić* „ложити (пећ)“, длуж. *pyriś* „запалити, наложити“. У другим словенским језицима глагол долази у пренесеном значењу „зајапурити се, разјарити се“. Значење „палити ватру“ било би првобитно ако је **pyriti* од истог корена од којег и пие. **peçðr*, *pūr-* „ватра“ > гр. πῦρ, хет. *paḥḥur*, герм. *Feuer*, *fire* итд. (в. Schuster-Sewc 1197–1198 s.v. *pyrić*; Loma 1998:155).

ше-йуриџи се impf. „шепирити се, ширити реп, перје“, „разметати се, охолити се“ (RJA), „правити се важан, кочоперити се“ Поткозарје (Далмација), Ченеј (Марић 2002), *шейуриџ се* „охолити се, разметати се, правити се важан“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *шейуриџи се* Вasoјевићи (Боричић)

на-ше-йуриџи pf. „скупити и истурити напред (усне), напућити, напрати“ Лика (РСА)

ра-ше-йурен adj. „раширен, отворен“ Кључ (грађа ЕРСЈ)

➔ *на-йуриџи* pf. „наљутити, расрдити кога“ Купиновац, *найуриџи се* „надурити се, наљутити се“, „завадити се, посађати се“ (РСА), *найурлим се* 1. sg. „надурити се“ Пирот (Живковић)

найурен adj. „убражен, надмен, умишљен“ (РСА)

• У основи наведених облика лежи глагол *-йуриџи се* < псл. **puriti* (se). У RJA је забележен само глагол *йуриџи* „пржити, пећи“⁷³⁵, али су као његови повратни облици наведени *йуриџи се* „спустити нос као пуран“⁷³⁶ и „прпушкати се“⁷³⁷, који се вероватно етимолошки разликују од основног облика.

Скок уопште не помиње глагол *(на)йуриџи се* у овом значењу, док се он у ЭССЯ 22:234 s.v. **napuriti* (se) тумачи као спој префикса **na-* и глагола **puriti*, и сматра се с.-х.—словинском изоглосом, јер се у одредници наводе још само словин. *napuřec* „налагати, наизмишљати“, *napuřec* „id.“⁷³⁸. Овој групи лексема као да припада и стчеш. *pūriti sě* „охолити се“, стчеш. *purný*, чеш. *vzpurňý* „тврдоглав“ (потврде су цитиране према: Machek 103 s.v. *čiperný*). Облике *purný*, *vzpurňý* Шустер-Шевц третира као континуанте превојног степена *(s)*pur-* (Шустер-Шевц 1971:479). Махек пак сматра да је овде *pur-* у вези са моравским *pūřit' sa* „надимати се од беса“ (Machek 706 s.v. *vzpoura*).

Презентирани облици имају бројне паралеле у готово свим словенским језицима. Њихова је заједничка општа семантика: „ширити перје (о птицама), кострешити се“, „правити се важан, шепурити се, држати се надмено“, „гиздати се, дотеривати се“, уп слн. *šepériti se*, *ščepériti se*, *šepériti se*, *čepíriti se*, *čopíriti se*, *šopíriti*; буг. *чеперя се*, *чо-*

⁷³⁵ Уп. Skok III 81 s.v. *pūriti* (se). Ради се о континуанти пие. корена **peuōr*, *pūr-* „ватра“ (в. претходну напомену).

⁷³⁶ Са примером: Немци се пире и пуре, како да јим се земља под ногум тресе (RJA).

⁷³⁷ Са примером: Више пута у праху се [квочка] пури (RJA).

⁷³⁸ Уп. основни глагол *puřec* „измишљати, лагати; много причати, брбљати“ (Sychta IV 230).

перя се, чонерча се, чанури; чеш. *čepěrit sa, čapěrit se, čepýřiti*; слч. *čepěrit' sa, čapiric še*; пољ. *czapierzyć się, czupirzyć się, czupurzyć się*; глуж. *šepjerić (so)*; длуж. *šepěriš (se)*; рус. *чепорі́ться, ченури́ться, чанури́ться, шепёритьсья, щепуритьсья, щепёритьсья, щепёритьсья*; укр. *чепері́тися, ченури́ти(ся)*; блр. *чанурі́ць, чанурі́цца* итд. (потврде су узете из одговарајућих одредница у ЭССЯ и SP, в. даље; преглед наведених облика даје и Москов 1981:72–73).

Ова породица речи увелико је привлачила пажњу етимолога, али до данас није добила општеприхваћено тумачење.

Скок, нпр., само констатује да је читава породица прасловенска, али не даје њену етимологију. Слн. *čeperiti se* поткрепљује примерима из других словенских језика, не наводећи при том с.-х. потврде са иницијалним ч- / ш- објашњава из *шч-* у префиксалној сложеници *рашчѣириѣи* и упућује на *чуѣерак* (Skok III 387 s.v. *šepiriti se*).⁷³⁹

Безлај сматра да је основа код ових лексема иста као у *netopir* (Bezljaj II 210 s.v. *načepěriti se*), али s.v. *netopir*, наводећи разна тумачења ове речи, закључује да је све нејасно (id. 221).

Славски све поменуте лексеме карактерише као експресивне, па отуда и променљивост њиховог гласовног лика. Исходиште семантичког развоја он види у значењу „кострешити перје“ одакле „накострешен, уображен, горд“ и упућује на буг. *пèря се, пèрча се* „ширити перје; правити се важан“ : *перó* (Sławski I 128–129 s.v. *czupurny*).

Сличан третман анализирана група речи има и у ЭСБМ, где се наглашава да ове истозначне словенске лексеме представљају самосталне експресивне творевине у сваком од језика, о чему сведочи варијантност основе (ЭСБМ 7:284 s.v. *начанурі́цца*). Исти став понавља се и s.v. *нашарѣри́цца*, с тим што се ту већ указује на Махеково тумачење да ова образовања укључују интензивирајуће **še- < *če-* (id. 289).⁷⁴⁰

Један број аутора износи претпоставке и о крајњем пореклу ове лексичке породице. Међу њима се запажа јасна подела на две струје, заснована на различитим приступима творбеном рашчлањавању раз-

⁷³⁹ Нешто више података о овом глаголу може се наћи у ванетимолошкој литератури. Тако, нпр., Грицкат сматра да су глаголи *шејіриѣи се, шејуріѣи се* експресивни захваљујући свом основном значењу. Иако поред ових образовања основни, непроширени глагол не постоји, она ипак у скупинама *-ир-*, *-ур-* види склопове суфиксног порекла, који су овде само историјска а не и стварна величина (Грицкат 1955–1956:69).

⁷⁴⁰ Занимљиво је да се s.v. *нашарѣри́ць* (id. 289), већ као сопствено, износи тумачење да је у питању експресивна творевина у чијем је саставу интензивирајуће *ша-* (< **še- < *če-*) и *рѣи́ць, рѣпну́ць* „лупнути, треснути“.

матраних лексема. Док једни у њима виде суфиксалне деривате од основа које се, у крајњој инстанци, све могу свести на ие. корен **(s)ker-*, други у њиховој структури уочавају префиксалне елементе додате или на именичку основу која је у *їеро*, или на глаголску основу **-per-* / **-pyr-* / **-pur-*.

У SP облици **čeperiti*, **čepariti*, **čepuriti* тумаче се као експресивни деривати од **čepati*, **čepiti*. Да би поткрепили овакво тумачење, аутори показују да се деривати истог типа образују и од семантички блиских **čapati*, **čapiti*, **čipati*, **čipiti* (SP 2:141–143). Тако су у једну одредницу смештени етимолошки различити облици од којих је само **čepariti* у вези са **čepati*.⁷⁴¹ У прилог томе говори и семантика. Док континуанте псл. **čeperiti*, **čepuriti* углавном имају значења карактеристична за разматрану групу речи, дотле континуанте псл. **čepariti* показују сасвим другачију семантику: „чепрати“, „купати се у песку или у води (о живини)“, „драпати се, чешати се“, „чешљати се, умивати се“, „хватати“, „раскречити се“, „развличити, напињати“.

Аутори SEK упућују на тумачење дато у SP (коме очито дају предност), али цитирају и објашњење дато у ЭСНЯ (SEK I 230 s.v. *čepařec*)⁷⁴².

Бернекер наводи поменуте глаголе s.v. **čepъ* „грана, ластар, изданак“, доводећи их тако у везу са *ščepařo*, *ščepati* „расцепити“ (Berneker 143).

Бернар поткрепљује Бернекеру етимологију бугарским примерима. Тумачећи буг. *чоп̀орест* „надувен, извештачен, надмен“, он доводи овај придев у везу са глаголима *чеп̀оря се* „цепати се, растављати ноге“, „прсити се, хвалити се, правити се важан“, *чоп̀оря се (чоп̀оря се, чоп̀ерча се)* „застајати испред некога раскорачено, да му се препречи пут“, „надимати се, прсити се, правити се важан“, *разчоп̀ервам се* „раскорачивати се, растављати руке или прсте“, одакле и значење „ширити се, заузимати много места, бити обиман“. По њему, то су све континуанте корена **skep-*, који се добро очувао у бугарским дијалектима код речи са основним значењем „цепати, растављати“. Исту

⁷⁴¹ Варбот третира корен **čep-* у **čepati* као варијанту коренова **kop-* (**kopati*) и **ščep-* (**ščepati*) и на основу тога закључује да је Бернекерова претпоставка (в. даље) о повезаности основа групе **čepariti* / **čeperiti* са **skep-* тачна (ова констатација, по нашем мишљењу, стоји само у случају **čepariti*, али не и **čeperiti*, јер се ту ради о континуанти глагола **periti*). Ауторка такође сматра да је до приближавања и контаминације гнезда **čepati*, **čepariti* са паронимним гнездом **čapati* и синонимним **-periti* (в. даље) — дошло секундарно (Варбот 1998:227–228; Варбот 1996:14–15).

⁷⁴² Са каш. *čepařec sq* у значењу „купати се у песку или води (о живини)“ кореспондира с.-х. *їұрийи се* „прпушкати се“ (в. нап. 737).

двојност значења: „растављати се, кидати се“ и „надимати се“ аутор запажа и код других континуаната корена **(s)kep-*: с.-х. *чейийи* „ломити, кидати“, *чейийи се* „растављати ноге“, „правити се важан“, буг. дијал. *чєня* „кидати, скидати“ и *зачєнил се е* „нагиздао се и заузео важну позу“. Бернар сматра да рус. *чѳпорный*, као и његов синоним, буг. *чопѳрест*, стоји у вези и са чеш. *чєрѳрити се* „усправљати се, јежити се“ или слн. *щєpiriti се* „правити се важан“. Иницијална група *щє-*, која алтернира са *ч-* (у чешћем слн. облику *чєpiriti се*) и са *š-* (у *шопирити се*) потврђује предложено везу са кореном **(s)kep-*, на шта указују с.-х. *шејирити се*, длуж. *šєperis се* (Бернар 1982:332–333).

Шустер-Шевц наведене лексеме сматра старим ономатопејским образовањима од ие. корена **(s)kēp-* или **(s)kep-*. Облике са иницијалним *š-* изводи од палаталне варијанте **škēp-*, док су облици на *ч-* од **kēp-* (са веларним *k-*). Иако цитира Фасмерово тумачење, аутор га сматра мање вероватним (Schuster-Šewc 1427–1428 s.v. *šєperić*).

Фасмер, наиме, припада оној другој групи аутора који разматрају речи третирају као префиксалне творевине. Он претпоставља да су те творевине образоване помоћу префикса *še-*, *če-* од *перѳ* (Фасмер IV 428 s.v. *шєnєpиться*). Махек облике са значењем „кострешити се“ изводи од **pyriti* са интензивирајућим *че-*. Облик *чєperiti* сматра секундарним, јер је у њему друго *e* резултат асимилације вокала. За *é* у облику *рєrit са* „подизати се“, „правити се важан“ претпоставља да је у вези са *пєро* (Machek 98 s.v. *чєpyriti*).

Слично, али детаљније објашњење нуди Сној. По њему, изходни облик **чєperiti се* настао је вероватно од **чєpyriti се* као последица паретимолошког наслањања на **pero*. Облик **чєpyriti* Сној третира као варијанту од **šєpyriti*, **topyriti* „кострешити се, шепурити се“, првобитно „надимати се“. Ови облици садрже експресивне префиксе **че-*, **še-*, **to-* и псл. **pyriti* „дувати“, сродно са лит. *pūrti* „постати сипак, растресит (о земљи), накострешити се, разбарушити се, набрекнути“ итд., све од ие. ономатопејског корена **pu(H)-*, **rou(H)-* „дувати, надувати“ (Сној 69 s.v. *чєpєriti се*). Међутим, тумачећи слн. *шопирити* аутор делимично долази у колизију са датим објашњењем. Иако облик *шопирити* третира као варијанту са почетним *š-* од *(š)чєpєriti се*, овде као да иницијални слог *шо-* сматра делом корена, а не префиксом, јер каже да је промена *к о р е н с к о г* вокала *e > o* или експресивна, или последица наслањања на реч *шѳр* „чуперак, ђуба“ (Сној 641; уп. и Bezlaј IV 92–93).

У ЭССЯ лексеме из овог круга своде се на неколико псл. праоблика. Псл. **чєperiti се* / **чєpiriti се* тумачи се као спој експресивног префикса **че-* и глаголске основе која има читав низ апофонских ва-

ријаната: *-periti, *-piriti, *-pyriti. Оспорава се извођење од корена *skēp- (ЭССЯ 4:55–56 s.v.)⁷⁴³. Псл. *čepuriti sę тумачи се као спој експресивног префикса *če- и глаголске основе *-pyriti. При том се констатује да је континуанте овог псл. облика тешко разлучити од континуаната *čeperiti sę / *čepiriti sę (ор. cit. 57–58 s.v.). Псл. *čepuriti sę тумачи се као спој експресивног префикса *če- и глаголске основе *-puriti. Још једном се наглашава да ова основа у саставу аналогних сложеница испољава велику разноликост превојних ступњева (ор. cit. 56 s.v.).

Москов третира разматране лексеме као творевине са префиксима че-, ча-, чо-, чу-, ше-, ша-, шо-, ку-, образоване од коренова *per-, *pur-, *pur-, *por-, који стоје у међусобном аблаутском односу (Moskov 1978:354).

Иако је у свом етимолошком речнику дао другачије тумачење, Шустер-Шевц је у једном ранијем раду био на прагу правог решења. Разматрајући алтернирање коренских вокала у низу *(s)por- / *(s)pr̥r- / *(s)pur- / *(s)pur- / *(s)per- / *(s)pr̥r- / *(s)pir-, као примере за превојни степен *(s)pur- Шустер-Шевц наводи рус. *пырить* „надизати, кострешити (перје, крзно)“, глуж. *pyrić so* „разјаривати се, постајати напет, надимати се (од беса)“, чеш. дијал. *pyřit’* „id.“, чеш. *čepuriti* „разбарушивати (косу), кострешити (о перју и коси)“, рус. *растопыривать* „ширити (о крилима), распростирати“, а као примере за превојни степен *(s)per- наводи глуж. *šepjerić* „дизати се, рашчупавати, кострешити, штрчати (о перју), заузимати непријатељски изглед, правити се важан“, длуж. *šepjeris’* „id.“, чеш. дијал. *čepřit sa* поред *périt sa* „id.“, слч. *čepérit’ sa* „id.“. И мада не објашњава иницијалне елементе че-, ше-, облике који их садрже наводи напореда са облицима без њих. Тиме посредно одређује и порекло облика са иницијалним че-, ше-, сматрајући их континуантама псл. основа *(s)pur- / *(s)per-, а че-, ше- — вероватно превербима (Шустер-Шевц 1971:478–479).

Наш став огледа се већ и у начину презентирања материјала. Сматрамо да се овде ради о облицима образованим од основе *per- / *pur- / *pur- уз помоћ различитих експресивних префикса (в. и Шпрингер 2002:27). То, међутим, не значи да имамо и коначно решење за ове облике. Проблем остаје етимологија саме основе. Аутори ЭССЯ, нпр., без икаквог појашњења констатују да се ова основа одликује читавим низом апофонских варијаната; тако и Moskov 1978:354–355. Шустер-Шевц у поменутом раду успоставља тај низ: *(s)por- / *(s)pr̥r- / *(s)pur- / *(s)pur- / *(s)per- / *(s)pr̥r- / *(s)pir- (ор.

⁷⁴³ Уп., међутим, и тумачење дато s.v. *obščeperiti (sę) (id. 30:148).

cit. 478–479)⁷⁴⁴, али му Варбот замера на сувише слободном приступу семантичком аспекту презентираниог материјала, што за последицу има да се у ову лексичку породицу сврставају и оне лексеме које јој не припадају. Међутим, остатак изнетих потврда представља несумњив доказ да је овде заиста дошло до мешања аблаутских редова (в. Варбот 1984:125, нап. 22). Ипак није до краја јасно да ли су то апофонске варијанте једне основе или је у питању неколико етимолошки различитих основа које су се због сличности семантике и гласовног склопа — накнадно приближиле.

⁷⁴⁴ Варијанту **(s)pur-* аутор објашњава као допунски превојни степен са вокалом *-и-* који се јавља код облика *о/ъ-*реда (ор. cit. 477).

32) ПЕЧИТИ

ко-печити се impf. „држати се надмено, важно, кочоперити се; шепурити се“: Видео сам Диогена који се величанствено печео и кочопечео у великој пурпурној одежди Винавер (РСА), *копечити се* „кочоперити се“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *копечити се* „id., држати се надмено и уображено“: Ништа се немо копечит, е ја знам да сломим рогове! Загарач (Ђупићи 1997), „рогушити се, охолити се, правити се већи но што је“ Косово (Елезовић)

ис-ко-печити се pf. „извитоперити, искривити, изобличити“, *ископечити се* „искривити се, деформисати се“: Оне су столице ископечене – Ноге су му се ископечиле ЦГ (РСА), „испрсити се, борбено стати“ Ускоци (Станић), „направити се важан“, „осмелити се“ Поткозарје (Далмација), *ископечити се* „бурно доживети неко осећање“: Ископечили смо се о(д) смијеха Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)⁷⁴⁵, *ископечити се* „искривити се“, реј. „нагло умрети, црћи“: Ископечила се она поган, један шпијун мање Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

на-ко-печити се pf. „накочоперити се“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

рас-ко-печити се pf. „растргнути се“: Раскопечијо сан се од посла, а нико ми то неће признат id. (ibid.)

у-ко-печити се pf. „премрети од страха“ id. (ibid.)⁷⁴⁶, *укопечити се* „нагло умрети, црћи“: Нећу – па да ћеш се сад ту укопечит! Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

о-ко-печан adj. „окретан, кочоперан“ Поткозарје (Далмација)

ко-ро-печити се impf. „в. *кочоперити се*“: Ако има дваес брава, шта се он коропечи према онијем који имају преко стотину Ускоци (Станић)⁷⁴⁷

⁷⁴⁵ Уп. израз *искривити се од смеха*. Уп. такође из истог извора *испечити се* „избезумити се од страха“: Испечићу се о(д) страха ако ми ко зазвони у нека доба ноћи, *испечити се* „веома некога уплашити“.

⁷⁴⁶ Уп. из истог извора израз *оствити укодечен* „скаменити се од страха или другог изненадног узбуђења“.

⁷⁴⁷ Уп. *го-ро-печити се* „кочоперити се, разметати се“ ЦГ, *куропечити се* „поносити се, гордити се, јуначити се“ Темнић (РСА), *куропечити се* „правити се важан“ (Вук 1818). Код облика са иницијалним *го-* вероватно се ради о експресивном

?ре-йечийи impf. „кревељити се“, *рејечийи се* „правити се важан, разметати се, шепурити се“ (Куркина 1986:111)⁷⁴⁸, *рејечийи се* „упињати се, трудити, настојати (да се одржи)“ Вргада (Juršić), *рејечийи се* „напрезати се“: Не репечи се, кад не мореш! Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić)

➔ **йечийи** impf. „мазити“, *йечийи се* „бечити се, бекелјити се“, „гиздати се, охолити се“, „гиздаво ходати“ (RJA), „умиљавати се“: Немој се печити, ти си велики дечко Љештанско (Тешић 1977), „претерано се мазити“ Шабац (грађа ЕРСЈ), „разметати се, правити се важан“ Поткозарје (Далмација), Сегедин (грађа ЕРСЈ), *йечийи се* „држати се извештачено, укрућено“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *йечийи се* „мазити се“ Барања (Sekereš 1977), *йечийи се* „кривити образ (особито уста) према коме за поругу“ Брусје (Dulčić 1985)⁷⁴⁹

исйечийи се pf. „надићи се, испупчити се“, „наметљиво стати, појавити се“, „(на некога) погледати са гримасом на лицу, избечити се“ (РСА), *исйечийи се* „id.“ Брусје (Dulčić 1985)

найјечийи се pf. „id.“ БиХ (РСА), *најјечийи се* „наместити се, стати (негде где није место за то и где некоме смета)“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *најјечийи се* „наљутити се, напућити уста“ Рожаје (Hadžić)

расйјечийи pf. „раскорачити, раширити ноге“, „развући, размаћи“ Ускоци (Станић), *расйјечийи* „растргнути некога“, „раширити очи у чуђењу или страху“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *расйјечийи се* „раскорачити се, размаћи ноге“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација), *расйјечийи се* „id.“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990), *расйјечийи се* „раширити се на неком простору не дајући другоме места“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

ујјечийи се pf. „лепо се обући и заузети извештачену позу“ id. (ibid.)

ВАРИЈАНТЕ:

ко-йјечийи се impf. „кривити се (о предметима)“, *искојјечийи се* pf. „искривити се“ Љештанско (Тешић 1977)

фонетском алтернирању *к : г* (безвучни : звучни сугласник), док је код друга два облика могућ утицај глагола *кјурчийи се* „репет имитор“ (Вук 1818), „правити се важан, круто се понашати“ Ускоци (Станић).

⁷⁴⁸ Куркина наводи пример из: Т. Matić, *Lexicalia iz starih hrvatskih pisaca, Rad JAZU* 315, Zagreb 1957, 68.

⁷⁴⁹ Уп. из истог извора *бјечийи се* „id.“.

ко-йёшии се impf. „в. *койечии се*“: Па онај мали копеш се да се бије, као да је што кадар — Неко је слаб, а сили се, ишчикава другог, он се тад копеш Параћин, Зоруновац, Сокобања (РСА)⁷⁵⁰

на-ко-йёшии се pf. „заузети важан, надмен став, накочоперити се“ Параћин (РСА)

у-ко-йёшии (се) pf. „успротивити се тврдоглаво“, „загледати се укочено, исколачити очи“ бачки Буњевци (Реіс/Ваџлија)

ко-ро-йёшии се impf. „јуначити се, трсити се“ Макрешане (РСА)⁷⁵¹

• Према Куркиној, глаголи *йечии (се)*, *койечии* представљају континуанте псл. основе **рѣк-* / **рѣс-*, настале као резултат превоја **рѣк-*, **рѣс-*. Она третира глагол *йечии (се)* као с.-х. локалну творевину која се рано укључила у аблаутске односе (о томе сведочи присуство префикса *ко-* у структури облика *койечии*). Семантику глагола „охолити се; кривелити се“ ауторка изводи из основног значења исходишног **рѣсѣти* — „дизати, надимати“ (Куркина 1985:20–21)⁷⁵².

Иако и Скок у облику *койечии* издваја префикс *ко-*, он нема крајње нити јединствено објашњење за облик без префикса. На једном месту тумачи *йечии се* „гиздаво ходати“, *найечии се* „накитити се“, *найечии* „напрчити“ као експресиван глагол, који је у вези и са *йечии се* „бечити се, бекелити се“ (Skok II 628 s.v.). Објашњавајући глагол *бечии* као ономатопеју (в. горе), Скок констатује да та ономатопеја има и варијанту са *й*: *йечии се* „кривити лице према некоме“, *исйёшии*, *искойёшии* (са уметнутим *ко-*) (Skok I 129 s.v. *bebékati*). Глагол *койёшии (се)* помиње и s.v. *kobàcati*, али је нејасно да ли га ту наводи као ономатопеизирани варијанту овог глагола, или као

⁷⁵⁰ Уп. *койешѣрии се* „правити се важан и снажан, шепурити се“ бачки Буњевци (Реіс/Ваџлија).

⁷⁵¹ Облици *исйёшии* „наћи, затећи насамом“: Испеших га лепо у пољу, те се насладих бијући Левач, Тупижница, „искористити згодну прилику у односу на некога ради остварења својих намера“: Деца испеше мајку кад није код куће те учине нешто што им није дозвољено Левач, Испешили ме кад ја отидох у Параћин, па све дигли Параћин, „истући, пребити“: Душа је твоја у мојим рукама, где те ухватим, испешиху те Левач, *исйёшии се* „задесити се, затећи се, наћи се“: Није он сироман’ ... ал’ га сад жалос’ потретила баш у „амин“, кад се испешило без пара (РСА), *исйёшии се* „извући се, умаћи“ Косово (Елезовић), *исйешаи* „извући се с муком, искобељати се“: Једва коњи испешаше из блата Лика (РСА) вероватно стоје у вези са псл. **спѣхъ*, **поспѣшити* (в. Skok I 427 s.v. *dospjeti*). Није сигурно да овамо спада и *ко-йёшаи се* „бранити се, отимати се“: Он се сам копеша Левач (РСА).

⁷⁵² Уп. с.-х. *исйучии* „избуљити, разрогачити (очи)“, *исйучии се* „истурити се, надути се; издићи се, наднети се“ (РСА). В. и ЭССЯ 22:226 s.v. **нарѣити (се)*, 22:233 s.v. **наруѣити (се)*.

паралелу за облик са префиксом *ко-* (Скок II 117). Облик *коройечийи* код Скока није забележен.

Шкалаић неоправдано сматра да је *йечийи се* турцизам, у вези са *йејик* „гласник“, фиг. „брз, окретан“ (Škaljić 632 s.v. *ирејити се*).

У облику *ко-ро-йечийи се* дошло је до проширења префикса *ко-* елементом који садржи ликвиду, *-ро-*.

Што се тиче облика *ре-йечийи* (Скок га не помиње), семантика нас приморава да и њега уврстимо међу овде разматране лексеме. Међутим, није јасно порекло иницијалног *ре-*. Оно би се, по нашем мишљењу, могло третирати као поменути елемент са ликвидом, уп. још и *ке-ре-бечийи се*, *к-ре-бечийи се* „правити се важан, разметати се, шепурити се“ (РСА). Пошто се облик *к-ре-бечийи се* може извести из *ке-ре-бечийи се* (као резултат губљења вокала у префиксу *ке-*), могуће је претпоставити и постојање непосведоченог облика **ке-ре-йечийи се*, у којем се изгубио цео експресивни префикс *ке-*, након чега је остало само *ре-йечийи*. Уп. и *ре-бече се* (в. **бечити**). Куркина неоправдано наводи хрв. глаголе уз слн. придев *рерёс* „о очима бесног пса; упаљена поцрвенела рана“, као континуанте псл. основе **рър-* (Куркина 1986:111). Јуришић помишља на алоглотско порекло вргадског облика < ит. *rappezzare* (Јуришић s.v.).

Облике *ко-йешии*, *ко-йешии* (Скок их не помиње) за сада можемо објаснити само као варијанте глагола *ко-йечийи*, у којима је дошло до промене крајњег сугласника основе (*ч > њ*, *ч > ш*). Индикативан је потпуни творбени и семантички паралелизам облика *ко-йечийи*, *ко-ро-йечийи* : *ко-йешии*, *ко-ро-йешии*.

Семантички развој исходишног **рџити* текао је заправо у два правца: а) „дизати, надимати“ > „наметљиво стати, испречити се“ > „охолити се, кочоперити се“ и б) „дизати, надимати“ > „кривити, савијати“ које се, с једне стране, развило у „бечити се, правити гримасе“ (уп. *кривийи се* „савијати се; кревељити се“, *кекерийи се*), а с друге — у „умрети“ (уп. *истйолечийи се*, *заковруиши*). Стога се и облик *йечийи се* у значењу „бечити се, бекељити се“ такође може уврстити у континуанте псл. **рџити*.

33) -ПРДАТИ

а-ла̎-ѵрда f. погрд. „алапача“ Дучаловићи, *ала̎ѵрдасѵ* adj. „алапачаст“ Ниш (РСА), *ала̎ѵрдасѵ* „брзоплет“ Лесковац (Митровић)

ла-ѵрдаѵѵи / *ла̎ѵрдаѵѵи* impf. погрд. „говорити којешта, трућати, лупетати“ Драгачево, Јадар, ЦГ (РСА), *ла̎ѵрдаѵѵи* „id.“ Војв. (РСГВ), Поткозарје (Далмација), Мали Зворник, Пријепоље (грађа ЕРСЈ), *ла̎ѵрдаѵѵи* Ускоци (Станић), Ровца (Бјелетић 1993:38), *ла-ѵрдаѵѵи* Унац (Јовичић), *ла̎ѵрдаѵѵи* Васојевићи (Боричић), Сплит (Vidović 1990), *ла̎ѵрдаѵѵи* Шумадија (Грковић 1982), Загарач (Ћупићи 1997), *ла̎ѵрда* 3. sg. Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

за-ла-ѵрдаѵѵи pf. погрд. „почети причати којекакве лакрдије, ударити у неозбиљно и бесмислено причање“ ЦГ (РСА)

из-ла-ѵрдаѵѵи pf. погрд. „испричати што неозбиљно, бесмислено“ Дучаловићи (РСА), *изла̎ѵрдаѵѵи* (се) „избрбљати (се)“ Загарач (Ћупићи 1997)

на-ла-ѵрдаѵѵи се pf. „набрбљати се, напричати се којекаквих глупости“ id. (ibid.)

ла-ѵрнд-аѵѵи impf. погрд. „говорити којешта, трућати, лупетати“ Врховине, Лика (РСА), Мачва (грађа ЕРСЈ)

ла-ѵрнд-ињ-аѵѵи погрд. „в. *ла̎ѵрдаѵѵи*“ ЦГ (РСА)

ла-ѵрда m. погрд. „брбљивац“ Врање (Златановић), *ла̎ѵрда̎н* „мушка особа која прича глупости“ Војв. (РСГВ), *ла̎ѵрда̎н* „лажов“ Лужница (Манић), *ла̎мѵрда* f. погрд. „брбљивица“ ЦГ (РСА), *ла̎мѵрда* „дебела, неспретна жена“ Михаљевићи (Perušić 1993)

ла-ѵрдача „торокуша, брбљивица“ Драгачево, *ла̎мѵрдача* „id.“ ЦГ (РСА), *ла̎мѵрдача* „трачибаба“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986), *ла̎мѵрдача* „жена, само за теже вањске послове“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić)

ла̎ѵрдасѵ adj. „брзоплет, шепртљаст“ Ниш (РСА)

ћа-ѵрдаѵѵи impf. „причати натенане, наклапати“, „весело причати, ћаскати“, „причати којешта“ Ускоци (Станић), *ћа̎ѵрдаѵѵи* „причати глупости“ Срем (грађа ЕРСЈ)

за-ћа-ѵрдаѵѵи pf. „запричати се“ Ускоци (Станић)

ћа̎ѵрда f. „зановетање, напрање“, „особа која прича којешта“ id. (ibid.), Срем (грађа ЕРСЈ)

- ћа-ла-ўрдаїи** impf. „причати шаљиве, веселе ствари; ведро, весело причати“ Ускоци (Станић), Ровца (Бјелетић 1993:38), „причати глупости, причати необавезно“ Шумадија (грађа РСА), *ћалаўрдаїи* нар. „празнословити, нагваждати, брбљати, трућати, трабуњати, торокати, ћаскати, говорити којешта“ (Андрић)
- ћа-ла-н-ўрда** f. „она која много прича, бестидница“ Пива (Гаговић 2004)
- ћо-ўрдаїи (се)** impf. „правити ситне шале, ћаскати, спрдати се, забављати (се) каквом причом (не особито паметном)“ Загарач (Ћупићи 1997)
- на-ћо-ўрдаїи се** pf. „наћаскати се до миле воље, набрбљати се, напричати се“ id. (ibid.)
- ча-ла-ўр-н-даїи** impf. „пуно и занимљиво причати, збијати шалу“ Шабац (грађа ЕРСЈ)
- ча-ла-ўрнд-ало** n. „онај који пуно и шаљиво прича“ id. (ibid.)
- ћу-ўрда** f. „глупача“, „неозбиљна, непоуздана женска особа“ Унац (Јовичић)
- їе-ле-н-ўрда** f. / m. „недовољно разумна, лакомислена особа“ Ускоци (Станић)
- їеленїрдас** adj. „лакомислен, неразуман“ id. (ibid.)
- їу-ўрда** f. „лудорија“ Дубровник (РЈА)
- ?шо-їò-ўрда** f. „неуредна женска особа“ Ускоци (Станић)
- шо-їò-ўрдиле** m. „неуредан мушкарац“ id. (ibid.)⁷⁵³
- ко-ўрд-ѐц-нуїи се** pf. „мрднути (задњим делом тела), копрцнути се“ (РСА)
- с-їо-ўрнд-аїи се** pf. „пасти, сручити се, скотрљати се, сићи падајући“ Његњево (грађа РСА)⁷⁵⁴

⁷⁵³ Уп. *лў-ўрда* погрд. „луцкаста женска особа, луцпра“, „жена која прича много, али без мере и смисла, луперда, лупача“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија). Основа *-ўрд-* је врло продуктивна у творењу именица са негативном семантиком, уп. *лўц-ўрда* погрд. „она која је ћакнута“ Пива (Гаговић 2004), „неозбиљна, непредвидива особа“ Срем (грађа ЕРСЈ), *лўцїрда* „луцкаста, замлатаста особа“ Загарач (Ћупићи 1997), Васојевићи (Боричић), у вези са *лўцнїи* „помало луд, ћакнут, луцкаст“, *лўца, лўца* „луцкаста, будаласта женска особа, лудица, будалица“ (РСА), *лој-ўрда* „намигуша“ Унас (Јовучић), *їьò-ўрда* арх. „жена која се ружно понаша, свађалица“ Мокрин (Рајков 1971), *љоскò-ўрда* погрд. „стара лена жена неспособна за ма какав рад у кући“ Лика, у вези са *љòска* погрд. „неуредна или лења жена“ Врховине (РСА), *каџи-ўрда* „особа која не чува тајну, која много прича и брзо преноси све што чује“ (РСА), *каџїўрда* „ситни потказивач“ Загарач (Ћупићи 1997).

⁷⁵⁴ Уп. *с-ўрцаїи (се)* „оклизнути се и пасти, сломити се“ Прошћење (Вујичић), *сїрцаїи (се)* „сломити се падајући са каквог високог места, стрпоштати се, не-

?ѡа-н-ѡрд-ѡс-иѡи се impf. „надизати се, кочоперити се“ Ускоци (Станић)

о-ѡа-м-ѡрд-ѡс-иѡи pf. „јачо ударити“, *оѡамѡрдѡсѡи се* „накочоперити се, понети се“, „опоравити се, подићи се, поправити се, пре-здравити“ id. (ibid.)

ѡо-ѡа-м-ѡрд-ѡс-иѡи се, ѡоѡандрѡсѡи се, ѡоѡардѡсѡи се pf. „опоравити се“, „накочоперити се, надићи се, понети се“ id. (ibid.)⁷⁵⁵

➔ **ѡрђетѡ** impf. „говорити глупости“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *ѡрдлаѡи* „id.“ Ускоци (Станић), Пива (Гаговић 2004), *ѡрдњавѡи* Ускоци (Станић), *ѡрдачиѡи се* „подсмевати се“ Ченеј (Марић 2002), Сегедин (грађа ЕРСЈ), *ѡрдѡцаѡи, ѡрдѡкаѡи* „блебетати“ Лика (Skok s.v. *prđjeti*)

зѡјрдаѡи impf. вулг. „понашати се неозбиљно, измотавати се“, „зановетати, закерати“ ЦГ (РСА), *зѡјрдаѡи* „id.“ Бакарац и Шкрљево (Turina/Šerić), *зѡјрдаѡи (се)* „заговарати (се), забављати (се)“, „ометати“ Загарач (Ђупићи 1997), *зѡјрдѡваѡи* „причати некакву причу која има у себи и шале, али је неистинита“ Прошћење (Вујичић), „причати којешта, измотавати се, шалити се, напрдивати“ Ускоци (Станић), *зѡјрдѡваѡи* „мољакати“, „зановетати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

исѡјрдаѡи impf. „грдити, ружити“, *исѡјрдаѡи се* „изругивати се, подсмевати се некому“ (РСА)

наѡјрдаѡи impf. погрд. „понашати се и говорити неозбиљно, измотавати се, зановетати“: Напрдати [значи] зановетати, зборити као каквак вељи чоек, а овамо је нико и ништа ЦГ, „збијати шалу, шегачити се“: Напрдати ... многи веле и ла пр д а т и: Немој туда напрдати Далм. и Херц. (РСА), Ускоци (Станић), *наѡјрдаѡи се* „спрдати се, шегачити се“ Хрв. (РСА; РЈА), *наѡјрда* f. „шљивчина, шерет“, „шала, комедија“ Ускоци (Станић)

ѡојрди 3. sg. pf. фиг. „љутити се краће време па се умирити“ Пирот (Златковић 1990), *ѡојрдица* f. погрд. „ситница, безначајност“ Црна Река (Марковић 1986)

ѡоѡјрдѡваѡи се impf. „подсмевати се коме, исмевати кога“ Ускоци (Станић), Лика (Ајѡановић 2002)

хотице се сјурити низ какву стрмину“, „уморити се од тешког пута“ Загарач (Ђупићи 1997).

⁷⁵⁵ Уп. из истог извора *ѡо-ѡрд-ѡс-иѡи се, ѡојрдѡсѡи се* „оснажити се, осилити се, дићи главу, почети се осино понашати, накочоперити се“, такође *ѡо-ѡардѡсѡи се* „показати се надмен, охол, прсити се, шепурити се“ Пива (Гаговић 2004).

сїрдаїи се impf. „ругати се“ (RJA)⁷⁵⁶

• У основи свих наведених облика лежи глагол *їрдеїи* < **р̄рдě-ti* „*furzen*“⁷⁵⁷. Испред његове основе (чисте или модификоване) алтернирају различити експресивни префикси.

У облицима *лаїрдаїи* и *ћа(ла)їрдаїи* издвајају се префикси *ла-*, *ћа-(ла-)* (Бјелетић 1993:38, 40). Није сасвим искључено да је префикс *ћа-* (ако га не тумачимо као палаталну варијанту префикса *ча-*) у вези са заменичким прилогом *ћа̀* < *їја*, нарочито с обзиром на његову функцију појачања пред предлозима *до*, *у* (о овом прилогу в. Skok I 347 s.v. *с̄à*). И експресивни префикси, наиме, имају функцију интензивирања значења исходишног облика.

Скок помиње облике *лаїрдаїи* и *ћаїрдаїи* s.v. *р̄дјети*, али без објашњења (Skok III 29–30). Облик *ћаїрдаїи* (s.v. *с̄анса*) доводи у посредну везу са *чанча* „беспослица, лакрдија“ < ит. *cianciare* „говорити кроз шалу“, сматрајући да је у њему дошло до напуштања редупликације и појаве палаталне африкате *ћ* < *ч* (Skok I 250–251). Облик *ћалаїрдаїи* није регистрован код Скока.

Томановић сматра ове глаголе резултатом контаминације: *лаїрдаїи* = *лабаратїи* + *їрдеїи*, *ћаїрдаїи* = *ћаскаїи* + *їрдеїи* (Томановић 1938–1939:212)⁷⁵⁸.

Облик *алаїрда* у творбеном погледу није усамљен, уп. *а-ла-вѹжда* „врдалама, преварант, чанколиз“ Пирот (в. ЕРСЈ 1:103), *а-ла-вѹј-*

⁷⁵⁶ Овамо и *шїрдаїи се* „id.“ Доњи Рамићи (Malbaša 1976), *шїрдаїи* „спрдња, ругање, исмејавање“ Дубровник, *шїрдаїавац* „човек који је достојан презира“ Срем, *шїрленїаїи* „ругати се, исмејавати се, спрдати се“ Дубровник (RJA). У речнику се потоњи облик изводи од основе која је у *сїрдаїи се*, и то тако што је на основу *сїрд-*, *шїрд-* прионуо наставак *-ленїи* испред инфинитивног наставка. Уп. и *чїрккаїи се* „подсмевати се, задиркивати, боцкати кога“, *шїрккаїи се* „спрдати се, подругивати се, подсмевати се“ Ускоци (Станић), *шїрка* „погрда, руг, ругло, исмејавање“, *шїркање* (RJA). У речнику се именице изводе од непотврђеног глагола *шїркаїи (се)*, који се, без сумње, говорио или се и даље говори; он је пак од *шїрд-к-аїи*, као у *каїкаїи*, *луїкаїи* (I.s.). Ускочки глагол доказује изнету тврдњу. Уп. и *шїрцаїи се* „шалити се, подругивати се, спрдати се“ БиХ, Сали на Дугом отоку (RJA). У речнику се облик изводи од *сїрдаїи се* уметањем гласа *ц* испред инфинитивног наставка *-аїи* као у *гуцаїи* од *гуїаїи*, *бацаїи* од *бадцаїи*. Уп. и *ше-м-їрцаїи се* „шалити се, задиркивати се шалом“ Србија (RJA). Последњи облик показује да се основа *-їрцаїи* < *-їрдаїи* осамосталила и поклопила са хомонимном *їрцаїи* (в. **прцати**) па се и на њу додају експресивни префикси.

⁷⁵⁷ О овом глаголу в. Skok III 29–30 s.v. *р̄дјети*; Bezljaj III 108; Machek 482–483.

⁷⁵⁸ Не може се оспорити извештан утицај ономаатопејских глагола *лаїаїи*, *лаїаратїи*, *лаїандатїи* „брбљати“ на глагол *лаїрдаїи*.

да „неодговоран и превртљив човек“ id. (ibid.), *а-ла-муња* „брзоплет, неозбиљан, лакоуман човек, ветропир“ (в. ЕРСЈ 1:110–111), *а-ла-кура* „женска особа која се слободно понаша и изражава, ничег се не стиди и не устручава“ Златибор (в. ЕРСЈ 1:105). За сваки од ових облика може се претпоставити да је настао од неког облика који садржи експресивни префикс проширен елементом *-ла-*, губљењем иницијалног сугласника датог експресивног префикса. О томе сведочи паралелно постојање следећих облика: *ћаланїрда* : *алаїрда*, *каламунја* : *аламунја* (в. **-муњати**), *ћаланкура* / *ћаланкура* / *чаланкура* : *алакура*⁷⁵⁹.

И за облик *ћеленїрда* посведочене су творбене паралеле, уп. *ће-ле-звркан* „бадавација, нерадник, човек без вредности“ Драгачево (Ђукановић 1995), *ће-лє-н-їрїа* „недовољно разумна, лакомислена особа“, *ћелєнїрїїас* „лакомислен, неразуман“ Ускоци (Станић)⁷⁶⁰.

У облицима *ћалаїрдаїи*, *ћеленїрда* префикси се проширују елементом са ликвидом *-ла-* / *-ле-*.

⁷⁵⁹ Ово је, са творбеног аспекта, врло занимљива лексичка група: *а-ла-кура* f. „женска особа која се слободно понаша и изражава“, *алакурас* adj. „који је слободно понашања и изражавања“ Златибор (Миловановић 1983); *ћа-ла-н-кура*, *ћаланкура* „скитара (такође о крави, овци)“, „особа која нешто слабо, овлаш ради“, „курва“, „глупа особа“, *ћаланкуруле* „онај који је склон скитњи (такође о волу, овну)“, „женскарш“, *ћаланкураїи* „скитати“, „радити нешто без икаквог реда и плана“, *їроїа-ланкураїи* „немарно, како било урадити неки посао“, „проћи по селу или другде без неког нарочитог циља, проскитати“ Ускоци (Станић); *ћа-ла-н-кура* „која нема осећај стида, безобзирна, порочна (обично о средовечној жени)“, *ћаланкур* „id. (обично о младићу)“, *ча-ла-н-кура* „она која се бестидно понаша, безочна, порочна“ Пива (Гаговић 2004), уп. *курлача* погрд. „жена која се скита, која је лаког морала, скитница, блудница“, *курлаш* погрд. „мушкарац који се скита, који јури за женама, женскарш“ Ускоци (РСА), у крајњој линији у вези са *курац* „renis“ (Вук 1818) (о јужнословенском називу за мушки уд в. Лома 1999). Овамо можда још и *ка-ла-курница* f. coll. „мангупарија, олош, шљам“ Љештанско (Тешић 1977), *калакурница* „лудница“, „будалаштина“ Шабац (усмено Б. Сикимић), вероватно у вези са *курњати* „шегачити се, спрдати се; шалити се“ Темнић, *курња* „шега, спрдња; шала“ Драгачево, Темнић, Параћин, Чачак, *курєїаїи* „говорити којешта, брбљати, блебетати“ Параћин (РСА), *курєїало* „онај који куреће, блебетало, брбљивац“ (Вук; РСА), *курєїаї* „говорити глупости, брбљати, блебетати“ Васојевић (СТИЈОВИЋ 1990). Као семантичку и донекле творбену паралелу уп. *кала-курдија* „маса залудничара“: Скупила се нека калакурдија, само сметају Колубара (грађа РСА), *колд-вѳрница* „скуп веселог и бучног млађег света“ Љештанско (Тешић 1977) : *ћала-вѳрница* „велики број људи на једном месту, гужва“ Шумадија (Грковић 1982), „неорганизована дружина, скуп деце“ Лапово (грађа РСА).

⁷⁶⁰ Уп. из истог извора и *ћелєнїрїаїаїи* „неразумно, смушено нешто радити“. Наведени примери сведоче о постојању и оваквог творбеног модела, јер се исти творбени поступак примењује на различите основе. У овим случајевима ради се о ономатопејским основама.

Нешто је другачија генеза облика *шойојрда*. Он се вероватно може објаснити у контексту следећих образовања са основом *-јрда-иши*: *лујојрдаиши* „причати којешта, лупетати“: Лупопрдати му дође ко-но лупати и прдети, па шта изађе, *лујојрџ* „онај који прича којешта, лупета“ Пива (Гаговић 2004), *лујојрда* погрд. „луцпрда“ Босна (РСА). Објашњење дато у примеру није само резултат народне етимологије — облик је заиста сложеница настала од *лујиши* и *јрдеиши* (будући да оба глагола као секундарно развијају значење „причати којешта, лупетати“). У потврдама које следе први део сложенице се модификује, а самим тим и десемантизује: *лојојрдаиши* погрд. „причати којешта“, *лојојрда*, *лојојрда* „рђава женска особа“, „крупна жена“, „особа која свашта прича, причалица“: Они лопопрда не зна ни шта е испричо, *лојојрдаљка* „id.“ Ускоци (Станић). Због тога први део речи почиње да се доживљава као експресивни формант *ло-(јо-)*, који може да алтернира са другим таквим формантима, па на његово место долази *шо-* у облику *шо-јо-јрда*, уп. и *шу-јрда*.

У облику *којрдецуиши* издваја се префикс *ко-*, уп. *јрдџаиши се* „бацати се“ Лепетане, Бока (Skok s.v. *prđjeti*).

Облик *сјојрндаиши се*, на први поглед творбено непрозиран, разлаже се на следећи начин: *с-јо-јр(н)д-аиши се*. У њему се, дакле, уочава елемент *-јо-* и основа *-јрд-* проширена назалом *-н*⁷⁶¹. Са формалне стране облику *сјојрндаиши* најближе стоји глагол *с-јрндаиши* „бити расипан“: Лако је с туђим спрндурат Хрв. приморје (RJA)⁷⁶², као његов еквивалент без форманта *-јо-*, уп. и *сјрндосан* „поцепан, неугледно одевен“ Пирот (Златковић 1990), *јрндоше* „црћи (из клетве)“ id. (Златковић 1989). Међутим, из семантичких разлога довели смо глагол *сјојрндаиши се* у везу са *сјрцаиши се* „оклизнути се и пасти, сломити се“ (< *с-јрд-цаиши*, в. RJA s.v.)⁷⁶³, уп. и *јрдџкниши* „пасти онако да се чује прдац“ (Вук), *јрделџиши* „пасти, ударити се“ Про-

⁷⁶¹ Корен *-јрд-* често подлеже секундарној назализацији, уп. *јрндџаиши*, *јрндџаиши* „брбљати, говорити којешта“ Лика, *зайрндџаиши* вулг. „забости, забити, заденути“ Банат (РСА), „закачити“, „подвалити“, „запалити цигарету“ Војв. (РСГВ), *зайрндџаиши се* „загнати се, залетети се“ Буковица, Книн, БиХ (РСА), *исјрндџаиши*, *исјрндџаиши* „избити, истући шамарима, ћушкама“ Лика (РСА; RJA), за значење уп. *јрдџкниши* „ударити кога да се чује као прдац“ Дубровник, *исјрдџеиши* „избити“ Лика (Skok s.v. *prđjeti*), *најрндџиши се* „заинатити се у доказивању чега“ id. (РСА).

⁷⁶² За значење уп. *сјрдџи* „утрошити“ Косово (Skok s.v. *prđjeti*).

⁷⁶³ Уп. семантички блиске облике *скондрљаиши се* „стровалити се, скотрљати се низ насип“ Банија и Кордун (Петровић Д.), *скобрљаиши се* „скотрљати се“ Прошћење (Вујичић).

шћење (Вујичић), *їрделѣкнуїи* „преврнути се, пасти“ Сјеница (грађа РСА), в. Бјелетић 2002:116–117.

У облику *їанїрдусиїи се* издваја се основа *їрд-ус-иїи*⁷⁶⁴ и префиксални елемент *їа-* проширен назалом *-н-*. Иницијално *їа-* можда је по пореклу именско-глаголски префикс *їа-* (в. **ра-**), а можда је настало од „нормалног“ префикса *їо-* (уп. *їоїрдўсиїи се*) у процесу експресивизације глагола. Да је у питању изузетно експресиван глагол сведоче његове бројне варијанте (у њима, између осталог, алтернирају назали *н / м*, а мења се и место на коме се појављују). У погледу значења уп. и *їрдевѣљїи се* погрд. „разметати се уображеном снагом или памећу, правити се важан, бити умишљен“, *їрдевѣља* „умишљена, уображена особа“, *уїрдевѣљїи се* „осилити се“, „уобразити се, постати умишљен“ Васојевићи (Стијовић 1990); са обрнутом позицијом компонената сложенице — *вѣљейрдаїи*, *вѣљоїрдаїи* „правити се важним“ ЦГ (грађа РСА)⁷⁶⁵, *осамдоїрдиїи* „осамосталити се, ојачати, осилити се“ Ускоци (Станић), *усамдоїрдиїи се* „уобразити се“ Пива (Гаговић 2004).

Глагол *їрдеїи* употребљава се у експресивном говору као пејоративна метафора развијајући различита значења (в. Skok s.v. *prđjeti*). У облицима са експресивним префиксима реализују се следећа значења његовог семантичког спектра: „брбљати, ћаскати, говорити којешта“, „мрдати се“, „пасти“, „кочоперити се“.

⁷⁶⁴ И иначе се основа *їрд-* проширује различитим суфиксима, уп. *їрд-ек-аїи*, *їрд-ец-аїи*, *їрд-ук-аїи* итд.

⁷⁶⁵ Уп. *вѣљаїи* „хвалити, уздизати“, *вѣљаїи се* „правити се важан, кочоперити се“ ЦГ (РСА).

34) -ПРКАТИ

че-ѵркаиѵи *impf.* „грести канцама одбацујући земљу уназад, копајући ногама земљу тражити што за храну (о кокошци, мачки)“, *фиг.* „помало радити, радувати“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација), „*id.*“, *фиг.* „брбљати“ Лика (Ајдановић 2002), „копати земљу у потрази за храном (о живини)“ Сегедин (грађа ЕРСЈ), *чеѵркаиѵи* „гребати, чачкати“, „прекопавати, растурати, претраживати, ровикати“ Унац (Јовичић), *чеѵркаиѵи* „грести да се што ископа“, „претурати, претраживати“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), „чачкати земљу“, „радувати“ Васојевићи (Боричић), *чеѵркаиѵи* (*чеѵркаиѵи*) Трогир (Геић/Slade-Šilović 1990)⁷⁶⁶, *чеѵркаиѵи* „чепрвати“ Бриње (Finka/Pavešić 1968), *чеѵркаиѵи* „ископавати чепркањем“, „претраживати по стварима, п р ш к а т и“, „испитивати нешто замагљено, нејасно“ Загарач (Ћупићи 1997), *чеѵаркаиѵи* „чепрвати, расипати (о кокоши и о људима)“ Брусје (Dulčići 1985)

за-че-ѵркаиѵи *pf.* „почети чепрвати, копкати“, „мало, површно прочепрвати“, „загрести“, „чепркањем затрпати, овлаш, било како закопати“ (РСА), „*id.*“ Поткозарје (Далмација), *зачеѵркаиѵи* „*id.*“ Васојевићи (Боричић)

иш-че-ѵркаиѵи *pf.* „чепркајући, копкајући избацити, извадити (из земље)“ *фиг.* „упорним тражењем пронаћи, открити нешто дотад непознато, скривено, тајно“, „чепркајући упропастити, оштетити, покварити нешто“, „чепркајући, копајући издупсти“ (РСА), Војв. (РСГВ), Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација), *ишчеѵркаиѵи* Загарач (Ћупићи 1997), *ишчеѵркаиѵи се* „извући се с мук, испетљати се, искобељати се“ (РСА), Ускоци (Станић)

на-че-ѵркаиѵи се *pf.* „провести доста времена у чепркању“ Херц. (РСА)

ош-че-ѵркаиѵи *pf.* „разгрнути“, „открити тајну“ Васојевићи (Боричић)

раш-че-ѵркаиѵи *pf.* „чепркајући раскопати, разгрнути“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација)

чѵ-ѵрк *m.* „чепркање“, „мало нечега што је ископано“, *фиг.* „особа ниског раста“ Ускоци (Станић), *чеѵрка* *f.* „причалица“, „шепртља“ Унац (Јовичић), *чеѵаркаиѵо* *n.* „онај који чепрка“, „траг од чепркања“ Брусје (Dulčići 1985)

⁷⁶⁶ У извору није дато значење.

ча-йркаиџи impf. „чепркати, копкати“ Шумадија (грађа РСА)⁷⁶⁷, *чайр-каиџи* „id. (о кокоши)“, „претраживати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

• У основи наведених потврда лежи глагол *-йркаиџи*, који у одговарајућем значењу није потврђен (или сачуван?) као самосталан⁷⁶⁸.

Полазећи од блр. потврда *пóркаџа* „чепркати“, „радити споро“, *пóркџица* „чепркати, копкати, тражити“, *пóркаџь* „грести, чепркати“, Варбот реконструирае псл. глагол **ръркати (se)* са општим значењем „чепркати, претурати, грести“ (< ие. **perk'*- или **perk(u)*- „копати, рити, чепркати“), који се у осталим словенским језицима сачувао само спорадично. Ауторка помишља да би, с обзиром на семантичку блискост и реалност префикса *че-* у старим словенским образовањима, с.-х. континуанта овог псл. глагола могао бити облик *чейркаиџи*. Сâм пак глагол **ръркати (se)* Варбот сматра врло архаичним образовањем, повезаним са потенцијалном ие. земљорадничком терминологијом (Варбот 1979:22–24).

Префикс *че-* у *чейркаиџи* издваја и Москов 1965:71; уп. и Moskov 1978:355.

Скок изводи глагол *чейркаиџи* од *чейџаџи*, сматрајући да разна проширења основе *чей-* (*-ар-*, *-ер-*) дају повода ономотопеизирању глагола, па отуда и *чей-р-каиџи* (Skok I 307–308 s.v. *čera*); уп. и Грицкат 1955–1956:70. Исто коначно решење нуди се и у SP 2:141–143 s.v. **čeperiti*.

Томановић тумачи облик *чейркаиџи* као резултатат контаминације *чџџкаиџи*, *чейџаџи* + *йрџкаиџи*, тј. „газећи ногама пршкати“. Он помиње и Даничићево мишљење да је *чейркаиџи* од *чейџаџи*, али му замера што не објашњава порекло *р* у овој речи (Томановић 1938–39:213).

У прилог тумачењу Варбот и Москова говорила би и варијанта *ча-йркаиџи*, која показује да се не ради о основи *чей-*, већ о основи *-йркаиџи*, испред које алтернирају различити префикси⁷⁶⁹.

Основна значења наведених облика су: „грести, копати по земљи (о кокоши)“, „претурати, претраживати“, одатле „помало радити“, „извући (се), избавити се“, „открити, дознати“.

⁷⁶⁷ Уп. из истог извора и *ћейркаиџи* „id.“: Шта радим, питаш ме. Еве ћепйркам нешта, могу ка сам залудан.

⁷⁶⁸ У RJA је регистрован само облик *йркаиџи* „срдити се“, и то само у пословици: Ко прче, не срче Банат.

⁷⁶⁹ Облик *чайркаиџи* могао би бити и од *чаџаџи*, уп. SP I.c., где се тврди да се од блискозначних глагола **čerati*, **čarati*, **čipiti* образују деривати истог типа. Осим тога, *чей-* и *чай-* могу бити нормална и продужена база истог корена (*ē* иза *č* > *a*), поред *о-*базе у *коџаџи*, *каџаџи*.

35) ПРЉАТИ

ко-ѝрљаѝти се impf. „в. *коѝрцаѝти се*“ БиХ, Лика (РСА)⁷⁷⁰

за-ко-ѝрљаѝти pf. „ставити у земљу, притрпати земљом, закопати на брзину“ БиХ (РСА)

ис-ко-ѝрљаѝти се pf. „в. *искоѝрцаѝти се*“ ЦГ (РСА), „извући се, избавити се из какве настале кризе“: Бијаше привијо од неакве болести и ено се ископрља — Понесе година ко икад досле, па се, како-тако, ископрљасмо Пива (Гаговић 2004)⁷⁷¹

о-ко-ѝрљаѝти се pf. „опоравити се“ (Skok s.v. *kopòrati*)

че-ѝрљаѝти impf. „в. *чеѝркаѝти*“ Ускоци (Станић)⁷⁷², *чеѝрљаѝти* „копати ногама (о кокоши)“ Рожаје (Hadžić), „грести“ Вргада (Jurišić), *чеѝрљаѝти* „чепркати“, „радуцкати“ Васојевићи (Боричић), *чеѝрљаѝти* „чепркати“ Косово (Елезовић), *чеѝрјаѝти* „чепрљати“ Сумартин (Novaković 1994), *чеѝрјаѝти* / *чеѝрјаѝти* Трогир (Geić/Šlade-Šilović 1990)⁷⁷³, *чеѝарјаѝти* „грести“ Брусје (Dulčić 1985), *че-ѝрл'ам* 1. sg. „лагано, плитко копати“ Гораждевац (Букумирић 1983)

за-че-ѝрљаѝти pf. „почети чепркати, копкати“, „мало, површно чепчпркати“, „загрести“, „чепркањем затрпати, овлаш, било како закопати“ Далм., БиХ, „плитко, на брзину ископати“ (РСА), „закопати“ Прошћење (Вујичић), „зачепркати, загрнути, закопати чепркајући“, „почети чепркати“, „како-тако сахранити, закопати, укопати“, „посејати како било“, „довршити какав рад“ Ускоци (Станић), *зачеѝрљаѝти* „оставити започети посао“ Бачка (грађа ЕРСЈ), *зачеѝрљаѝти* „плитко закопати“, фиг. „прикрити неку ружну радњу“ Рожаје (Hadžić), *зачеѝрљаѝти* „зачепркати, површно се дотаћи неког посла“, „сахранити“: Умре човјек, зачепрљају

⁷⁷⁰ Уп. *ко-ѝрљаѝти* „понешто радити, помало пословати, радуцкати“: Пребирам ову земљу у башчи – чо'јек мора нешто да копелја Гацко, *коѝрљаѝти се* „копрцати се, бацакати се“: Почео се копелјати на земљи као заклано пиле Босна (РСА), *коѝрљаѝти се* „кобелјати се“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija). Можда од *коп-ел-аѝти*; у вези и са *кобелјаѝти (се)* (в. **кV**-).

⁷⁷¹ Уп. *искоѝрљаѝти се* „искобелјати се“ Гацко (РСА), *искоѝрљаѝти се* „искобелјати се, избавити се (од неког зла)“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija).

⁷⁷² Такође *чеѝрљнуѝти* pf. „нешто мало узорати или шта друго урадити“.

⁷⁷³ У извору није дато значење.

га и никоју ништа! Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002), *зачејр-љайи* „зачепрати“, фиг. и подруг. „закопати нехришћанску душу“ Косово (Елезовић), *зачејрљайи се* „мало се укопати; на брзину, провизорно се утврдити укопавањем“ (РСА)

за-че-йрљийи „урадити нешто површно, било како“: Не моћи кућу или колебу као што треба направити, него ма како – то се каже зачепрљити Бачка (РСА)⁷⁷⁴, „започети неки посао па га оставити, не довршити“ Војв. (РСГВ)

иш-че-йрљайи „в. *ишчејркайи*“ Параћин, „гребући нанети повреде некоме, изгрепсти“ (РСА), „ископати“ Прошћење (Вујичић), *ишчејрљайи* / *ишчејрљийи* „извадити, наћи чепркајући“, „угазити снег“, „с муком, тешко, изаћи уз какву узбрдицу, из села у планину и сл.“, фиг. „сазнати, дознати, пронаћи“ Ускоци (Станић), *ишчејрљайи* „изгрепсти“ Вргада (Јуришић), *ишчејрљайи се* „изгрепсти се“ Пољица (РСА), *ишчејрљайи се* / *ишчејрљийи се* „извући се из какве тешке ситуације, једва се избавити“ Ускоци (Станић)

на-че-йрљайи рф. „чепрљајући, чепркајући извадити, ископати већу количину нечега“ ЦГ (РСА)⁷⁷⁵

о-че-йрљайи рф. „огрепсти (чапорцима, ноктима)“ Вргада (Јуришић)

раш-че-йрљайи рф. „чепркајући раскопати, разгрнути“ Ускоци (Станић), *рашчејрљайи* „id.“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

чѐйрљ интерј. за означавање лаганог хода; слабог, површног копања Ускоци (Станић)

чѐйрљ, *чејрљак* т. „прст“, „слабо, истрошено оруђе, алатка“, *чејрљ-ци* рл. „слабе грабуље“ id. (ibid.)⁷⁷⁶

ча-йрљайи имрф. „чепрати“ Ускоци (Станић), *чајрљайи* „гребати, гребуцкати“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ), *чајрљам* 1. sg. „плитко копати“ Врање (Златановић), „чепрати“: Пази, немој кокошке да чапрљав расад! Лебане (грађа РСА), *чајрљање* п. „чепркање“: Те добијеш дете ники болес със твоје чапрљање по ђубре! id. (ibid.), *чајрљайи се* „комешати се, батргати се ногама и рукама“ Пријепоље (грађа ЕРСЈ)

⁷⁷⁴ Уп. *за-че-йѐљийи* „направити нужно склониште, стан“: Сиромашки скунаторити мало кућице ... и којекако је претрпати, да само не прокисује – то наши зову зачепелити Бачка (РСА).

⁷⁷⁵ Уп. са другим значењем *начејрљийи* „поставити нешто тако да се сваког часа може срушити“ Кордун (грађа ЕРСЈ).

⁷⁷⁶ Уп. *шайрље* „ситно грање“ Дуга Реса и Карловац (Перушић 1986).

- иш-ча-йрљим* 1. sg. pf. „плитко окопати“ Врање (Златановић)
йро-ча-йрљайи pf. „прочепрати“ Драгачево (Ђукановић 1995)
ча-йрљ m. „канца“, реј. „нокат“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ), *ча-йрљак* „комадић, парченце“, „пањ од посеченог младог дрвета“ Васојевићи (Боричић)⁷⁷⁷
за-чо-йрља 3. sg. pf. „зачепрати“: Зачопрљаше пилићи по пепел и дигнуше прашину Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *чојрља* 3. sg. impf. „чепрати“ Тимок (Динић 1988)
на-йа-йрљайи се pf. „задобити огреботине на кожи, изгрепсти се, огрепсти се“ Пољица (РСА)
за-ше-йрљайи pf. „почети неспретно кретати, мицати нечим“ (РСА), *очейрљайи* „одгавелјати, отићи полако, лагано се крећући“ Шумадија (грађа РСА)⁷⁷⁸
 ➔ *йрљайи* impf. „копати прљем“⁷⁷⁹, „копати ногама, чепрати (о живини)“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *йрља* 3. sg. „плитко орати“, „чепрати“ Црна Река (Марковић 1986)

• У основи наведених префигираних облика лежи глагол *йрљайи* „копати, чепрати, орати“ (Скок га не региструје). Он се може довести у везу са каш. *pěrlęc* „немарно обрађивати земљу“, „често, густо сејати“, које Бориш изводи од старијег **pěrplęc < *přpliti* „чепрати, копкати“ < **přpati*, **přpaјо* „чепрати по нечем сипком (о птицама)“, тумачећи потоњи облик као ономотопеју (SEK III 68 s.v. *korělęc sq*; id. IV 52–53 s.vv. *pěrlęc I*, *pěrpolęc sq*). На сродност с.-х. и каш. глагола посредно указује и Варбот, доводећи у везу с.-х. именицу *йрљ* „краћи комад дрвета“, „мотка“, „клин“, „врста рала“ и каш. *pěrlęc*⁷⁸⁰. Уп. још и укр. *пóрпати* „ситнити земљу ралом“, *пóрпатися* „ровати земљу, чепрати“, с.-х. *йрљайи* „радити нешто брзо и немарно“, на основу којих Варбот реконструирае псл. глагол **pърpati < ие. *per-* са проширењем *-p-*, паралелан и сродан глаголу **pърkati* (в. горе) (Варбот 1979:23). Могуће је да је и с.-х. *йрљайи* настало на анало-

⁷⁷⁷ Уп. из истог извора *чо-йрње* п. „дете; недорасло чељаде“ Васојевићи (Боричић).

⁷⁷⁸ Облик је вероватно настао гласовним променама од *од-шейрљайи*, али уп. горе *чејрљ* узвик за означавање лаганог хода Ускоци (Станић).

⁷⁷⁹ Уп. из истог извора *йрљ* m. „мање дрво зашиљено с једне стране које служи за окопавање, вађење лука и сл.“.

⁷⁸⁰ Иако се с.-х. *йрљ* обично тумачи као дериват основе **pърati*, **perо* „притискати, упирати, подупирати“ (Skok III 46–47), Варбот сматра да је подједнако могућа веза ове именице са **per-* / **por-* „разрезивати, расецати, пробадати“, на које се, у суштини, свде и **pърkati*, **pърpati* (l.c.).

ган начин као каш. глагол — од **īrǫľai̯ti*⁷⁸¹. Основа *īrǫ-* јавља се и у облику *īrǫ-or-i̯ti se*, којим се најчешће и дефинише праћакање живине у прабини (уп. Skok III 55–56 s.v. *pr̥por*).

Испред основе *īrǫai̯ti* алтернирају префикси *ko-*, *če-*, *ča-*, *čo-*, *īa-*, *še-*.

Облик *koīrǫai̯ti* разлаже се на *ko-* и *īrǫai̯ti* (Бјелетић 1994a:354), уп. каш. *kopǫrlǫc sq* „женити се“, „бити немиран, нестрпљив, вртети се“, које се тумачи на исти начин (SEK I.c.; другачије Sławski II 456–457 s.v. *kopernacz*: као експресивно проширење од **ko-rati*), уп. и Moskov 1978:355.

Тумачењу Славског приклања се и Варбот, па с.-х. *koīrǫai̯ti* ставља у ред изведеница од псл. **kor-ati* (са проширењима **koror-*, **kor-*, **korur-*), упућујући даље на *čeīrkaīti* (Варбот 1974:59). Иако је третирање с.-х. облика *koīrǫai̯ti* : *čeīrkaīti* као деривата псл. **korati* : **čerati* сасвим легитимно⁷⁸², оно је у извесној супротности са тумачењем које је ауторка понудила за с.-х. *čeīrkaīti* (Варбот 1979:22), нарочито ако се има у виду уочена блискост глагола *īrkaīti* и *īrǫai̯ti*.

Скок изводи облик *koīrǫai̯ti* (увођењем *ľ* и заменом слога *or* вокалним *r*) од *koīdr̥ai̯ti*, које сматра ономатопејом. Облик *okoīrǫai̯ti se* „опоравити се“ објашњава укрштањем са *okrǫai̯ti se* „id.“ (Skok II 149)⁷⁸³.

Томановић сматра облик *koīrǫai̯ti se* у значењу „копрцати се“ резултатом контаминације *koīrcaīti se* + *vrǫai̯ti*. За облик *iskoīrǫai̯ti se* (из нечега) сматра да је изведен из *koīrǫai̯ti* или да је самостално настао од *iskōīrcaīti se*, *iskoīai̯ti se* (из нечега) + *vrǫai̯ti*, тј. ископати се из нечега врљајући. Облик *koīrǫai̯ti* (ногом) тумачи од *koīai̯ti* + *vrǫai̯ti*, тј. копати ногом врљајући тамо амо (Томановић 1938–39:209).

У облицима *čeīrǫai̯ti*, *čaīrǫai̯ti*, *zачоīrǫa*, *чоīrǫħa* издвајају се префикси *če-*, *ča-*, *čo-* (уп. Moskov 1965:71; Moskov 1978:355; Бјелетић 1994a:353–354).

Скок изводи облик *čeīrǫai̯ti* од *čeīrkaīti* (< *čeīai̯ti*), заменом деминутивног наставка *-kaīti* са *-ľai̯ti* (према *čeīrǫai̯ti*) (Skok I 307–308 s.v. *čera*).

⁷⁸¹ Уп. чак. *īerľai̯ti* „ваљати се у песку или блату (као кокоши)“ Орлец (Houtzagers 1987) као могући пандан каш. *pǫrlǫc* и с.-х. континуанту (поред *īrǫai̯ti*) псл. **pr̥rplati*. Као творбену паралелу уп. dem.-iter. *īrǫľai̯ti* < *īrǫi̯ti* (Skok III 59 s.v. *pr̥titi (se)*; Bezlaј III 131 s.v. *prtljar̥ija*).

⁷⁸² За однос *koī-ai̯ti* : *koī-rǫ-ai̯ti* уп. *moī-ai̯ti* : *moī-rǫ-ai̯ti*.

⁷⁸³ У одредници је грешком изостављено *o* у облику *okrǫai̯ti se*.

Томановић сматра облик *чејрљайи* „чепкати“ резултатом контаминације *чејайи* + *врљайи*, тј. чепкати врљајући тамо-амо. Он наводи Даничићево тумачење облика *чејрљайи* од *чејайи*, али му замера што не објашњава порекло гласова *рља* у овој речи (Томановић 1938–39:210).

У облику *наџајрљайи се* издваја се елемент *-џа-*, уп. ниже *наџојрљийи се* (в. **прчити**).

Облик *зашејрљайи* могао би бити у вези са *шејрџљайи* (в. **šV-**), али такође и са *шебрљайи* „тетурати, ходати несигурно“ Лика (RJA), „климаво ходати; неуредно радити“, *џрошебрљайи* „проходати (о детету)“ Лика (усмено М.Б.) (в. **брљати**).

У семантичком спектру анализираних облика издвајају се следећа основна значења: „грепти“, „копати“, „чепкати“ (> „радити нешто површно“, „открити, пронаћи“), „копрцати се“ (> „извући се, избавити се“, „опоравити се“).

36) ПРШКАТИ

ко-й̑ршкати̑и имрф. „бацати земљу роговима (о воловима)“ Зоруновац, *кой̑ршкати̑и се* „копрцати се“ Врање (РСА, асс., inf.?), *кой̑ршика се* 3. sg. „копрцати се“, „прпорити се у прашини“ Тимок (Динић 1988; Кожељац 1989:80), „id.“: Млого волим да гледам кько се тичи-ћи копршкају по прашину Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

чо-й̑ршика 3. sg. имрф. „прпорити се“ Бучум и Бели Поток (Богдановић 1979), *чој̑ршине се* „копрцнути се“ Тимок (Динић 1990)

за-чо-й̑ршика рф. „почети чепркати, зачепркати“, „овлаш прекрити, затрпати“: Зачопршкај овој кравајче у пепел, да се испече Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004)

➔ *й̑ршкати̑и* имрф. „претурати по чему сипкавом, растреситом, чепркати, прпати“ (РМС), *й̑ршкати̑и* „помало радити ситне, лаке послове, радуцкати; помало орати, копати и сл.“, „чепркати“, „дирати у какву нечистоћу“, фиг. „забадати нос“ Ускоци (Станић), *й̑ршкати̑и* „чачкати, диркати, задиркивати“, „царати (ватру)“, „бискати, прегледати, испитивати, тражити, претраживати нешто“ Загарач (Ћупићи 1997), „царати, чепркати“, „обављати неке ситне, лаке послове“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *й̑ршика* 3. sg. „рити по п р а ш и н и, пепелу и сл.“ Пирот (Златковић 1988), израз *й̑ршика-й̑ршика* „не радити како ваља, чепркати (као кокошка)“ id. (Златковић 1990)

зај̑ршкати̑и рф. „пршкајући, чепркајући закопати, плитко закопати“ Трешњево (РСА), Пива (Гаговић 2004)

исй̑ршкати̑л 3. sg. „наћи нешто у прашини, пепелу“ Пирот (Златковић 1988)

• У основи наведених облика лежи деминутив *й̑ршкати̑и*. Скок помиње овај глагол s.v. *пр̑скати*, али у значењу „прљати, мрљати“, при чему оба облика сматра деноминалима од *й̑рдац* (Skok III 29)⁷⁸⁴. Глагол *й̑ршкати̑и* заиста је у вези са *й̑рчка̑и̑и*, нарочито ако се у обзир

⁷⁸⁴ Значења неких облика заиста указују на такво порекло, уп. *расй̑рчка̑и̑и* „улудо потрошити, проћердати, спискати новац, имање и сл.“: Распрчкаше оно мало имања ко керови, *сй̑рчка̑и̑и* „потрошити, упропастити, уништити“, „угазити, упропастити“, „врло лоше, како било урадити“, *сй̑рчка̑и̑и се* „в. *сй̑рда̑и̑и се*“ Ускоци (Станић), *сй̑рчка̑и̑и* „непромишљено потрошити“ Гола (Večepaj/Lončarić); *расй̑рчка̑и̑и* „в. *расй̑рчка̑и̑и*“: Распршкаше све што имају Ускоци (Станић), *сй̑ршкати̑и* „урадити по-

узму следећа значења овог потоњег: *йрчкѡи* „помало, слабо, немоћно радити, пршкати“, „чепркати, копкати“, *йрчкѡи се* „брчкати се, купати се“, *рѡсйрчкѡи* „рашчепркати“: Распрчкале кокоши лук, „разгрнути“ Ускоци (Станић)⁷⁸⁵.

Ако би се, дакле, глагол *йршкаѡи* сматрао варијантом глагола *йрчкаѡи*, требало би установити етимологију овог другог (Скоково тумачење није прихватљиво за наведене облике). На могуће порекло глагола *йрчкаѡи* указују ускачка и кајкавска потврда, које су, између осталог, дефинисане и као „брчкати“. То значи да би облик *йрчкаѡи* могао бити безвучна варијанта облика *брчкаѡи*. Такво тумачење предлаже се и за слн. *prčkatī* (Bezlaј III 107). За однос *чк* : *шк*⁷⁸⁶ уп. *брчкаѡи* „мешати“, „помало радити, радукати“, „прати како било“, „чинити нечистим, брљати“, „прецртавати оно што је написано чинећи га нечитким, мрљати, брљати“ Ускоци (Станић) : *бршкаѡи* „шкрабати“ Трогир (Geić/Slade-Šilović 1989), *очебршкаѡи* „заложити (о мачки)“ Дубровник (Skok s.v. *čalabrčnuti*) (в. **брчити**). Друго могуће тумачење је да је глагол *йрчкаѡи* деминутив од *йрчкаѡи*. Стога би *йршкаѡи* (< *йрчкаѡи*) у крајњој инстанци могло бити деминутив од *йрчкаѡи*.

Семантика глагола *йршкаѡи*, међутим, указује и на могућу везу са *йрах*, *йрашиѡи*, (*рас*)*йршиѡи* итд. (уп. Skok III 21–22 s.v. *prâh*; Bezlaј III 100–101 s.v. *prâh*; id. 119 s.v. *prh*), тако да би се за њега могао претпоставити и изходни облик *йршиѡи* > деминутив *йршкаѡи*.

Испред основе *йршкаѡи* алтернирају префикси *ко-* и *чо-* (Петлева 1994:60–61; Петлева 1994а:336; Бјелетић 1994а:353).

У префигираним облицима реализују се значења: „копрцати се“, „чепркати“, „прпорити се“. Исходни глагол *йршкаѡи* има шири спектар значења, обједињених хипосемом „вршити неку радњу у малом степену“.

сао као од невоље, отаљати; упропастити“ (Бећковић, *Леле...* 73), *сйрчкаѡи* (*се*) „в. *сйрчкаѡи* (*се*)“ Ускоци (Станић). Није јасно да ли је са овим у вези и *йршмољак* „ситнији плод (кромпир, краставац и сл.); ситна особа“ Васојевићи (Стијовић 1990), уп. *ййждољак* „закржљали плод (обично воћа или поврћа)“ Љештанско (Тешић 1977). Као творбено-семантичку паралелу облика *йршмољак* уп. *йрцвољак* „ситна особа“, а као семантичку — *йрдавац* „id.“ (усмено М.Б.).

⁷⁸⁵ Уп. и *йрчкаѡи* „шепртљати, петљати“ Вирје (Нерман 1973), *йрчкаѡи* „радити тек толико да се ради, прчкати“ Гола (Večenaj/Lončarić), *йрчкаѡи* „радити што без воље, радити површно“ Михаљевићи (Perušić 1993), „id.“, *йрчкаѡија* f. „којештарија“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1986), *йрчкаѡи* / *йршкаѡи* „брчкати“: Он само пршка и ниш не дела, *йрчкавац* / *йршкавац* m. „онај који је неспособан да учинити нешто вредно“ Бакарац и Шкрљево (Tugina/Šerić).

⁷⁸⁶ Група *чк* даје у неким дијалектима регуларно, а у другима спорадично — *шк*.

37) ПРЦАТИ

ко-ѝрцаѝи (се) impf. „чинити брзе покрете рукама, ногама или целим телом, бацакати се, праћакати се“, „трудити се на све могуће начине да се супротстави некој незгоди или да се избегне неко зло“, „отимати се“, „залагати се, трудити се“, „мучно живети, кобељати се“ ЦГ, Лика (РСА)⁷⁸⁷, Ускоци (Станић), Војв. (РСГВ), Поткозарје (Далмација), *коѝрцаѝи се* Гола (Већепај/Lončarić), *коѝрцаѝи се* бачки Буњевци (Рејс/Ваџлија), *коѝрцаѝи се* „млатарати ногама, ритати се“ Загарац (Ђупићи 1997), „id.“, „љутити се, бунити се, противити се“, „тешко живети, борити се да се преживи, кобељати се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *коѝарцаѝи* „ногама копати, чепкати земљу и за собом је разметати (о кокоши), *коѝарцаѝи се* „копрцати се (о кокоши и чељадету)“ Брусје (Dulčići 1985)⁷⁸⁸, *комирцаѝи се* „копрцати се“ Далм., Херц. (РСА)

до-ко-ѝрцаѝи се pf. „довршити копрцање“, „копрцајући се доћи, доспети, добауљати се“ БиХ (РСА)

за-ко-ѝрцаѝи (се) pf. „почети се копрцати, покренути се, запраћакати се“ (РСА), Ускоци (Станић), Пива и Дробњак (Вуковић 1940:385), Поткозарје (Далмација)

ис-ко-ѝрцаѝи pf. „с муком, тешко, једва извадити, извући“, *искоѝрцаѝи се* „ослободити се, извући се копрцајући се“, фиг. „избавити се какве непријатности“ (РСА), Поткозарје (Далмација), „id.“, „извући се из беде, стећи имање, заимати“, „насекирати се“, „исплатити се; смирити се“ Ускоци (Станић)⁷⁸⁹, *искоѝрцаѝи се* „изборити се, ископељати се, спасити се“ Васојевићи (Боричић)

рас-ко-ѝрцаѝи се pf. „почети се копрцати“, „разбеснети се, разљуити се“ Ускоци (Станић)

⁷⁸⁷ Такође „љутити се, нервирати се“ Комарница (РСА).

⁷⁸⁸ Није јасно спадају ли овамо облици *коѝерћаѝи се* „ваљати се у песку или блату (као кокоши)“, *закоѝерћаѝи (се)* „запетљати (се)“, *раскоѝерћаѝи* „размрсити“ Орлец (Houtzagers 1987:274).

⁷⁸⁹ Није јасно спадају ли овамо облици *искоѝорцаѝи се* „пасти и изврнути се, в. *коѝорцаѝи се*“, *ускоѝорцаѝи се*, *ускоѝорцаѝи се* „пасти и преврнути се (ногама увис)“ Брусје (Dulčići 1985), будући да је у истом извору забележен облик *коѝарцаѝи се* „копрцати се“ (в. горе).

ус-ко-й̑рца̑и се рф. „почети се копрцати“, фиг. „узнемирити се“ id. (ibid.), *ускојрца̑и се* „id.“, „почети скакати (о рибама)“ Загарач (Ђупићи 1997), „почети се бацати, праћакати“, фиг. „побунити се, успротивити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

кò-й̑рц̑ интерј. за означавање копрцања Левач, *кòй̑рц̑* м. „немирно дете“ Банија, *Кòй̑рц̑* презиме (РСА), „копрцање, подскакивање“, фиг. „љутња“ Ускоци (Станић), *кòй̑рц̑* „необична живост, махнитост“: Ухитијо га је копрц ко да му је двадесети годишта Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

кој̑рцан м. „немирно дете“ Лика⁷⁹⁰, „онај који се копрца“, фиг. „онај који се бори да се извуче из незгодног положаја“ Морача (РСА), „жив, окретан мачак“: Пис, мацане, копрцане, | Ти си мене сир поијо! | Нијесан га ни видијо, | А камоли сир поијо!⁷⁹¹, „отресит, упоран човек“, „вредан, радан човек“ Ускоци (Станић), *кој̑рцало* п. „немирко, несташко“, „претерано живахна особа“, „лутка што игра помоћу жице“, фиг. погрд. „онај који се непрестано праћак, праћакало“ Нови Сад, *кòй̑рцко* м. „немирко“ Цетиње (РСА), „отресит, упоран, вредан човек“, *кој̑рца̑љка* ф. „она која се копрца“, „вредна женска особа“, „отресита, упорна женска особа“ Ускоци (Станић)

кој̑рцав адј. „који се копрца“, фиг. „разигран, раздраган“, *кòй̑рсан* „id.“ средња Далм. (РСА), *ò-ко-й̑рцан* „вешт, спретан, живахан, окретан“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)

ò-шко-й̑рц̑ м. „деран, мулац“ Сплит (Vidović 1990)

?ње-й̑рца̑и се имрф. „скакати једно на друго, јурити, играти се“, „забављати се у љубавној игри“ Ускоци (Станић), „скакати, галамити, черупати се“ Прошћење (Вујичић)

за-ње-й̑рца̑и се рф. „почети се њепрцати, ритати“ Херц. (РСА)

њ̑й̑рц̑, њ̑ёй̑рц̑, њ̑ёй̑рца̑ц интерј. за подстицање говеда да се обадају, младих да се забављају, *њ̑й̑рц̑, њ̑ёй̑рц̑, њ̑ёй̑рца̑ц* м. „трк, скок, игра, врева“, „љубавна игра, љубавно весеље (међу људима или животињама)“, „снажна млада особа“ Ускоци (Станић)

?а̑-й̑рц̑ м. „врста игре“, „брзо кретање, јурњава“, „особа коју јуре“ id. (ibid.)

а̑-ла-м-й̑рц̑ / *ала̑м̑й̑рц̑* вулг. само у изразу: *о̑и̑и̑и у ~, одјури̑и̑и у ~*: Одоше говеда у алампрц, тј. скрхаше се, отутњише не гледајући куд

⁷⁹⁰ Уп. *ков̑рцан* „несташан младић, ђаволаст дечко, враголан“ Пива (РСА).

⁷⁹¹ Ово је пример из фолклорног текста, те би се могао окарактерисати као хипокористик без одређеног значења уз реч *мацан*, уп. варијанте: Ој мацане, к о в р ц а н е; Пис, мацане ш к о б р ц а н е, или коврцане (в. **врцати**).

(РСА), *ãламїрц* т. „гужва, гунгула (везана за вашар, свадбу)“
Мачва, „неозбилна особа“ Мали Зворник (грађа ЕРСЈ)

?*хã-їрц* т. „мали, ситан човек“ Рожаје (Hadžić)

?*їã-м-їрц* т. „мали човек, кепец“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija)⁷⁹²

?*ша-м-їрцаїи* impf. „кривим, грбавим ногама ходати нашироко, на-
криво, хераво“ (RJA)

ша-м-їрца f. „надимак човеку који у ходу баца ноге нашироко, који
има криве ноге, па их у ходању шири“, *шамїрцасї* adj. „који
има криве, грбаве ноге, те их у ходању шири на смешан начин“
(RJA)⁷⁹³

?*шїу-їрцаїи* impf. „храмати, навијати на једну ногу“ Прошћење
(Вујичић)

➔ *їрцаїи* impf. „ударати стражњим ногама“ Корчула (RJA), *їрцаїи*
„терати стоку некуд“, погрд. „халапљиво јести“, „вршити полни
сношај“ Ускоци (Станић), *їрцаїи се* „љутито викати бранећи се
од чега“ Ријечка нахија (RJA), *їрцаїи се* „парити се, оплођавати
се (о животињама)“, погрд. „вршити полни сношај (о људима)“,
„хитро се кретати, јурити се“ Ускоци (Станић), *їрцаїи (се)* „ло-
матати се ходајући (по тешком терену или на дугом путу)“ Зага-
рач (Ћупићи 1997)

зайрцаї pf. „дићи се и нагло отићи“ Дуга Реса и Карловац (Perušić
1990)⁷⁹⁴, *зайрцаїи се* „залетети се, навалити“ Поткозарје (Дал-
мација)

исїрцаїи pf. „изјурити, приморати некога да изађе“, „изгнати, поте-
рати (на пашу)“ Пива (Гаговић 2004)

наїрцаїи pf. „натерати, нагнати“, „потерати, пожурити (некога)“ БиХ,
Никшић, „набити на оштар предмет, н а б о с т и“ Крагујевац, *на-
їрцаїи се* „набости се на оштар предмет“ id., Васојевићи, погрд.
„добро се најести, најдерати се“ Крагујевац, Херц. (РСА)

їроїрцаї pf. „пробости, пробуразити“ Васојевићи (Боричић)

сїрцаїи pf. „стерати, сагнати“: Спрцај говеда на локву, погрд. „обљу-
бити, забити“, „појести“ Ускоци (Станић)⁷⁹⁵

⁷⁹² Уп. из истог извора *їрãмїурац* „id.“.

⁷⁹³ Облик *ше-м-їрцаїи се* „шалити се, задиркивати се шалом“ Србија (RJA)
етимолошки не спада овамо. Он је у вези са *ш-їрцаїи се* „шалити се, подруживати се,
спрдати се“ БиХ, Сали на Дугом отоку (RJA) < *сїрдаїи се* (в. -**прдати**).

⁷⁹⁴ Уп. и *зайрцаїи* „зафркнути, преварити“ Гола (Večenaj/Lončarić), *зайоїр-
цаїи* „заденути, забити, забости“ Сокобања, Зоруновац, Тимок (РСА).

⁷⁹⁵ Различито од *сїрцаїи се* (< *с-їрд-цаїи*) „срушити се, сурвати се, пасти“,
„ударити се, изударати се“, „сломити се, разбити се“ id. (ibid.) (в. -**прдати**).

уїрцаїи рф. „брзим ходом отићи некуд, одјурити, побећи“, „утерати, забити“, „угурати пенис у вулву“, „отерати, одагнати“ Ускоци (Станић), „нагло отићи, побећи; на силу ући“ Прошћење (Вуји-чић), „побећи, одмаглити“ Драгачево (Ђукановић 1995), *уїрцаїи* „ући на силу“ Рожаје (Hadžić), *уїрцаїи* „id.“, „силовито угурати, убости“ Васојевићи (Боричић), *уїрцаїи се* „забити се, забости се“ Ускоци (Станић)

• У основи већине наведених облика лежи облик *їрцаїи* < псл. **pr̥rkati*, интензив **pr̥rskati* (в. Skok I 529–530 s.v. *fr̥cati se*; III 28–29 s.v. *pr̥č*; Bezlaј III 107 s.v. *pr̥č*; id. 129 s.v. *pr̥skati se*; уп. и ЭССЯ 29:45 s.v. **obpr̥rcati*)⁷⁹⁶.

Једини презентирани облик за који се легитимно може претпоставити да садржи експресивни префикс јесте глагол *коїрцаїи се* (са својим изведеницама). Његова припадност разматраној групи лексема доводи се, међутим, у питање због нерешене етимологије основе. Наиме, и они аутори који у с.-х. облику *коїрцаїи* (или његовим словенским паралелама) издвајају префикс *ко-*, имају различите ставове (или их уопште немају) о пореклу изходног *їрцаїи*.

Скок на различитим местима различито тумачи облик *коїрцаїи се*. Док s.vv. *ко-*² и *pr̥cati* у њему издваја префикс *ко-* (без икаквих додатних коментара) (Skok II 116; III 28), дотле га s.v. *kop̥rati* доводи у везу са овим глаголом (Skok II 149). Москов тумачи с.-х. *коїрцаїи*, слн. *koprcniti*, *skoprcati* као творевине са префиксима *ко-*, *ско-* и несамосталним облицима **prcati*, **prcniti* (Москов 1965:70; уп. и Moskov 1978:355). За слн. *koprcati* „вући се, шепати“ Безлај не нуди коначно решење (Bezlaј II 65–66). У слч. *koprcati* Малиновски издваја префикс *ко-*, без даљих објашњења (Malinowski 1899:119). Махек пак тумачи слч. *koprcat’ (sa)* као интензив на *-s* од *kobr̥tat’ (sa)*, које у првом издању свог речника изводи од **ко-obrtati* < **vert-*, а у другом га доводи у везу са *kotrmelec* < **ко-trbati* < *brt-ati* (в. Куркина 1982:24). Куркина пореди с.-х., слн., слч. и чеш. потврду овог глагола са пољ. *kopertać*, *kopyrtać* (: *pertać*), укр. *икопиртати*, видећи у овим облицима континуанте псл. основе **pert-*, сродне са **perti*, **pr̥p̥q*. При томе облике са *-ц-* у основи објашњава као резултат фонетског преображаја корена

⁷⁹⁶ Преовлађујуће значење овог глагола у јужнословенским језицима јесте „coitum appetere“. Облик *їрцаїи* у значењу „прорастати“ (који Skok III 28 s.v. *pr̥cati* оставља без објашњења) Куркина изводи од (хомонимног или истог?) псл. **pr̥rkati*, са синкретичким значењем: „рити, копати“ и „бости, тући, ударати“. У с.-х. облику, као и у буг. дијал. *парчѐсва*, *парчѐса* „развијати се (о стаблу)“, реализован је семантички помак „бости, ударати“ > „пробијати се, избијати, ницати“ (Куркина 1982:22).

**pert-* (ор. cit. 23–24). Слично тумачење дато је и у ЕСУМ, где се укр. *копíрснути* „пасти, стрмоглавити се“, рус. *копырнуть* „оборити противника подметнувши му ногу“, *копырять* „id.; гурати“, пољ. *kopyrtać, kopertać*, чеш. *koprcati (se)*, слч. *koprcat' (sa)*, с.-х. *коїрцаїи се*, слн. *koprcniti* третирају као не сасвим јасне творевине, можда образоване од творбене компоненте *ко-* (*ко-*) и основе псл. **p^ortati* „гурати“ (уп. пољ. *pertać* „id.“) (ЕСУМ 2:567). И Славски у поменути облицима издваја експресивни префикс *ко-*, али не објашњава порекло основе *pertać* (Sławski II 458–459 s.v. *kopertać*).

Постоје и другачије интерпретације глагола *коїрцаїи се*. Грицкат у њему издваја суфикс *-ри-* у вези са кореном *кої-*, али у савременом језику без деминутивног односа према *коїаїи* (Грицкат 1955–1956:70). Томановић тумачи облик *искоїрцаїи се* (из чега) као резултат контаминације *искоїаїи се* + *врцаїи се*, тј. ископати се из нечега врцајући се, и сматра да је тек од овог тренутног глагола направљен трајан *коїрцаїи се* (Томановић 1938–39:209).

Ајети наводи Вајгандово (< лат. *capritiare (capra)*)⁷⁹⁷ и Поповићево (< алб. *kapërcej*) тумачење глагола *коїрцаїи се*, опредељујући се очито за ово потоње, и наглашава да је прелаз вокала *a > o* давнашњи, што потврђују и неки албанизми у македонским говорима: *йора* < алб. *fara, корда* < алб. *gardh* (Ајети 1985:8–9).

Облик *ò-ко-їрцан* има свој творбени пандан у *окòїрчан* према *коїрчан* (в. даље); уп. и *очкоїеран, коїїјеран* (в. **перити**).

Код облика *òшкоїрц* : *коїрц* могућа је двојака творбена подела: а) *о-шко-їрц* (као *о-ко-їрцан*), где би уместо *ко-* био префикс *шко-* (< *ско-*); б) *ош-ко-їрц* < **оч-ко-їрц* (са чак. променом *шк < чк*), уп. *оч-ко-їеран* (в. **перити**).

Облици са иницијалним елементима *ње-*, *а-(ла-)*, за разлику од *коїрцаїи*, несумњиво су у вези са основним *їрцаїи*, али код њих остаје нејасно порекло иницијалних елемената.

За облик *њеїрцаїи се* индикативно је да се употребљава паралелно са *їрцаїи се*, уп. *їрцаїи се, њеїрцаїи се* „скакати, галамити, черupati се“ Прошћење (Вујичић).

На примерима *à-їрц* према *à-ла-м-їрц* може се пратити усложњавање префиксалног дела узвика *їрц*, коме се прво додаје елемент *а-*, затим се проширује слогом са ликвидом *ла-*, и на крају се назали-

⁷⁹⁷ Уп. с.-х. *кòїра*: Копра је врло жив и лаких покрета човек, а притом љут као змија, велики заједало и прзнаца Соколска Нахија (РСА), можда у вези са лат. *capra* „коза“, грч. *κάπρος* „вепар“, стисл. *hafr* „јарац“, стиран. *káprth-* „penis“ (Pokoyny 529). Семантички моменат козе добро одговара значењима глагола *коїрцаїи се*.

зује сугласником *-м-*, у погледу творбене структуре уп. *а-ла-ѿрѿѿ* *interj.* која означава да је нешто учињено нагло, изненадно: Чим дође, алатруп, па седе за совру Жупа (РСА), в. и ЕРСЈ 1:180–181. Додуше, облик *аѿрѿ* могао би бити и остатак неког првобитно двосложног префиксалног елемента (нпр. *ха-* у *хаѿрѿ*), или је, с обзиром на исто значење и ареал, настао од *њаѿрѿ*⁷⁹⁸, уп. и *ѿфрѿ* „живо и весело кретање код људи; превелика веселост и смех у вези са распиреном сексуалном потребом“: *напала те је офрѿ Смоквица, Корчула, фрѿ* „кад се мачке гоне“: *поћи или ударити у фрѿ* (Вук) (Skok s.v. *frcati se*).

Облик *ѿа-м-ѿрѿ*, у којем се само условно може издвојити префикс *ѿа-*, има своју семантичку паралелу у облику *ха-ѿрѿ*, код којег је скоро извесно постојање префикса *ха-*, будући да је у истом говору посведочен и облик без префикса *ѿрѿ* т. „мали, ситан човек“ Рожаје (Надѿић)⁷⁹⁹. Уп. и *а-врѿ* „кепец, патуљак“ Ужице (РСА; РЈА)⁸⁰⁰, такође *чеѿѿрк* „особа ниског раста“ (в. горе), *ѿрѿ* „патуљак“ (Skok III 28–29 s.v.).

Облик *ша-м-ѿрѿаѿи* могао би се творбено разложити на предложени начин, али је подједнако вероватна могућност да је настао као резултат фонетских преиначења неког другог експресивног глагола, или евентуално као плод контаминације придева *шамѿлив* „који има икс ноге“ (Skok s.v. *šepav*) и глагола *ѿрѿаѿи*. Уп. и слн. *šamprkati* „шепати“, одатле *šamprkäv* „шепав“, које се тумачи као експресивно образовање од слов. **šampati* < **šapati* „криво ходати“ (Bezljaj IV 7).

Исто важи и за облик *шѿу-ѿрѿаѿи*, у којем би се могао издвојити префикс *шѿу-* (< **stu-* / **sto-*), али није искључена ни могућност контаминације.

С обзиром на чињеницу да разматрана лексичка група није кохерентна (ни етимолошки, ни семантички), не може се говорити о заједничким значењима.

⁷⁹⁸ Уп. примере типа *алаѿрѿа* (в. **-прдати**).

⁷⁹⁹ Уп. и *ѿрѿвољак* „ситан, мали (обично о кочоперном детету)“ (l.c.), *ѿрѿвољак* „неразвијен мушкарац“ (поред „парченце, комадић“) Васојевићи (Боричић), *ѿрѿмољак* „мала, ситна особа, кржљавац“ Унац (Јовичић), такође *ѿрѿ* „мало дете које већ исказује своју личност и вољу“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002).

⁸⁰⁰ В. ЕРСЈ 1:56.

38) ПРЧИТИ

кò-йрчийи се impf. „правити се важан, бити надмен, кочоперити се, разметати се“ (РСА), *кòйрчийи се / койрчийи се* „правити се важан“ Ускоци (Станић), *койрчийи се* „љутити се, узрујавати се“ Загарач (Ћупићи 1997)⁸⁰¹

кò-йрчийи pf. „посрнути и пасти, изврнути се“ Буковица (РСА), *кòйрчийи* „запети ногом за земљу“, „денути се, крочити, маћи се“ Ускоци (Станић), *койрчийи* „пасти, стрпоштати се, треснути“: Удари га нечим и копрчи ко пијевац Пива (Гаговић 2004), „бити у безизлазној ситуацији, не моћи нешто предузети“, „умрети“ Ускоци (Станић)

за-кò-йрчийи pf. „осилити се“ Драгачево (грађа ЕРСЈ)

рас-кò-йрчийи (се) „раширити (се), раскорачити (се)“, „наљутити (се), разљутити (се)“ Ускоци (Станић)

ус-ко-йрчийи се pf. „узјогунити се, узнемирити се, наљутити се“, „заинатити се“, *ускофрчийи се* „узрујати се, узбудити се, наљутити се нагло“ Загарач (Ћупићи 1997)

ко-йрчан adj. „кочоперан (момак, цура)“ Лика (Skok s.v. *kopòrati*)

о-кò-йрчан adj. „спретан“ Михаљевићи (Perušić 1993:82), *окојрчан* „брз, окретан, живахан“ Ф. Грабовац (Kosor 1979:65), Кордун (грађа ЕРСЈ)

у-чо-йрчи 3. sg. pf. „подићи, укрутити, укочоперити“ Тимок (Динић 1988)⁸⁰², *учојрчи (се)* „подићи (се)“, „предузети нешто“ Црна Река (Марковић 1986)

йшо-йрчийи се impf. само у загонеци из које се не види тачно значење, вероватно „тискати се“: Дур га мази, дур га глади, оно се топрчи (свећа кад се прави међу рукама) Горње Подриње (РЈА)⁸⁰³

⁸⁰¹ Уп. из истог пункта *йрчийи (се)* „id.“.

⁸⁰² Уп. из истог извора *у-чо-йрчи* „усправити, укрутити“, *учојрчен* „усправан, кочоперан“. Уп. такође и *чојрчији* adj. „који је љуте нарави, који је плаховит, који се брзо љути“, *чојрчија* f. „срдита особа“ Тимок (Динић 1992). Овамо можда и *чојрчија* f. „заостала особа, настрана особа“ id. (Динић 1988).

⁸⁰³ Из контекста, а с обзиром и на значења глагола *йрчийи се*, рекло би се да је овде значење „крутити се“?

за-ѿо-ѿр'чийи pf. „упадљиво заденути, затаћи“ Падеж (РСА акц., инф.?)⁸⁰⁴

ис-ѿо-ѿр'чийи pf. „изменити, изокренути у рђавом смислу, изопачити“ (РСА)⁸⁰⁵

на-ѿо-ѿр'чийи pf. „неприкладно ставити, обући тако да пада у очи, да штрчи, натакарити“, „убити, усмртити“, *наѿоѿр'чийи се* „пасти натрчавши на нешто, ударити се спотакавши се о нешто“, по-друг. „испрсити се, истурити се, накочоперити се“ Момина Клисура (РСА)⁸⁰⁶

у-ѿѿо-ѿр'чи 3. sg. pf. „подићи, укрутити, усправити“, *уѿѿоѿр'чи се* „укрутити се“, „направити се важан“ Тимок (Динић 1992)

?а-ѿрчина f. „веома крупан, развијен, снажан човек“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)

?хѿ-ѿрчина „неспособњаковић, богаљ“ Рожаје (Hadžić)

➔ *ѿр'чийи се* impf. „правити се важан“ Озаљ (Тежак 1981), *ѿр'чийи се* „надимати се, правити се важан“ Дуга Реса и Карловац (Регушић 1986), Бакарац и Шкрљево (Тургина/Шерић), Михаљевићи (Регушић 1993), *ѿр'чийи се* „правити се важан, охолити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), „љутити се“, „истицати се, понашати се набусито, јуначити се, постављати се у борбени положај“ Загарач (Ћупићи 1997), *ѿр'чийи* „показивати помицањем увис“: Прчила је рит брату, *ѿр'чийи се* „подизати стражњицу“, „хвалити се“ Гола (Већенај/Лончарић), *ѿр'чим се* 1. sg. „правити се важан“ Врање (Златановић), *ѿр'чи се* 3. sg. „понашати се укрућено к а о ј а р а ц, прсити се“ Пирот (Златковић 1988), погрд. „силити се“ Црна Река (Марковић 1986)

зѿр'чийи / *зѿр'чийи* pf. „заврнути, задићи; дићи“ Заглавак, ЦГ, „запутити се, отићи“ ЦГ, „забити, зарити“ (РСА), *зѿр'чийи* „задићи, подићи“ Загарач (Ћупићи 1997), „кренути, упутити се некуда без много размишљања“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990), *зѿр'чийи се* / *зѿр'чийи се* „задићи на себи одећу“ ЦГ (РСА)

ѿсѿр'чийи pf. „избити, истерати“: Нехотице му је испрчио око ЦГ, вулг. „истурити, избочити“, фиг. (око) „право, слободно погледати

⁸⁰⁴ Уп. *за-ѿа-ѿр'љийи* реј. „ставити за појас, заденути, закачити“ Злакуса, „урадити како било, скрпити“ Мали Пожаревац (РСА).

⁸⁰⁵ Уп. *ѿсѿр'чийи* „изменити, променити, изокренути, преиначити“ (РСА). Уп. са префиксом *ра-* чеш. *rapřít* „лоше радити“ (Варбот 1975a:62).

⁸⁰⁶ Уп. *на-ѿо-ѿр'љийи се* „с напором се дићи, устати“ Буковица, „надићи се, кренути, поћи“ Ђеврске, „пасти натрчавши на нешто; ударити се спотакавши се о нешто“ Пољница (РСА) < псл. **natopъrliti se* (ЭССЯ 23:161).

некоме у очи“ ЦГ, *исѝрчийѝ се* „истурити се, надићи се“, „преврнути се, изокренути се“ ЦГ (РСА), *исѝрчий се* „надути се, истурити који део тела“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1988), *исѝрчийѝ (се)* „извадити на силу, ишчупати (око), повредити, извитоперити“, „супротставити се (телом), препречити пут“, „истаћи (се), нарогушити се“ Загарач (Ђупићи 1997), *исѝрчим се* 1. sg. „испрсити се“ Врање (Златановић), *исѝрчи се* 3. sg. фиг. „ставити себе у центар, направити се важан“ Пирот (Златковић 1990)

наѝрчийѝ / наѝрчийѝ pf. „напрћити“ Врање, „дићи, подићи, издићи“, *наѝрчийѝ се / наѝрчийѝ се* „напрћити се“ Варош, Врање, Бока (РСА)⁸⁰⁷, *наѝрчийѝ се* „изазовно се поставити“ Озаљ (Теžак 1981), *наѝрчийѝ се* „охолити се, правити се важан“ Гола (Веќепај/Lončarić)⁸⁰⁸, *наѝрчийѝ се* „увредити се, дићи нос“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1988), *наѝрчим се* 1. sg. „напрчитити, ушиљити“, „наљутити се, надурити се“ Пирот (Живковић), *наѝрчи се* 3. sg. „id.“ Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *наѝрчиљ се* „штрчати“, „правити се важан“ Пирот (Златковић 1988)

уѝрчим 1. sg. „учинити да нешто штрчи (животиња кад накострешити длаку или подигне реп)“ Лужница (Ђирић 1983), *уѝрчиљ* 3. sg. „подићи“ id. (Манић), *уѝрчиљ се* „укрутити се као колац“ Пирот (Златковић 1988)

усѝрчим се 1. sg. „усправити се, обично ради упадљивост“ Врање (Златановић)⁸⁰⁹

• У основи наведених префигурираних облика лежи глагол *ѝрчийѝ се*. Куркина своди овај облик, заједно са мак. *ѝрчи* „пућити усне“, „дизати (реп)“, „правити се важан“, *оѝрчам* „засукивати (рукаве)“, буг. *напрѝчи се* „надићи се, накострешити се“, *напрѝчен* „охол, надувен“, *напрѝчувам* „прсити се“ итд. на псл. **рѝркѝ*, апофонску варијан-

⁸⁰⁷ Ако је *ћ* првобитно, уп. рус. *порча* < **рѝртѝа* : *портитѝ*.

⁸⁰⁸ Уп. из истог извора израз *носа наѝрчийѝ* „заузети гиздаво, охоло држање“.

⁸⁰⁹ Није јасно спадају ли овамо и *ѝрчийѝ* impf. „претерано штедети, цицијашити“, pf. „скочити“, *ѝрчийѝ се* „стезати се, скупљати се, гужвати се“ Ускоци (Станић), *заѝрчийѝ се* „заостати у развоју, закржљати (обично о биљкама)“ Заглавак (РСА), *сѝрчийѝ* „стиснути, стегнути, скупити“, „бити тврдица, не дати никоме ништа“, *сѝрчийѝ се* „скупити се, стиснути се, згурити се; устегнути се“ Ускоци (Станић), *сѝрчийѝ се* „скупити се“: Добра крушка, али јој се ове године сав род нешто спрчио Колубара (грађа РСА), *уѝрчийѝ* „притегнути; сабити“ Ускоци (Станић). Скок издваја глагол *сѝрчийѝ* „сузити, стиснути, смањити, унаказити, смежурати“ из лексичке породице глагола *ѝрчийѝ*, али нема коначно решење за њега (Skok III 313). Куркина пак смешта глагол *сѝрчийѝ* међу континуанте псл. **рѝркѝ* (Куркина 1978:35). За семантички помак „стиснути, скупити“ > „бити тврдица“ уп. Петлева 1972:207.

ту основе **perkъ* (> рус. *перечень*, укр. *перéка*, с.-х. *ѵрѣјек*), при чему обе основе сматра словенским иновацијама. Ауторка успоставља семантички низ који се развија из основног значења „испречити се, одупирати се“, одатле „скупљати (усне)“, „засукивати (рукаве)“, „изражавати незадовољство“, иако претпоставља да су се нека од значења у овој лексичкој породици (нпр. „љутити се“, „правити се важан“) развила под утицајем хомонимне основе **prъcъ* „јарац“ и као пример наводи с.-х. *ѵрчийи се* „ударати роговима као прч“, „*coitum appetere*“, „бити обестан као прч“ (Куркина 1980а:34–35).

Скок сматра глагол *ѵрчийи се* деноминалом од *ѵрч* „јарац“ (Skok I 529–530 s.v. *fr̥cati se*; III 28–29 s.v. *pr̥č*).

Испред основе *ѵрчийи* алтернирају префикси *ко-*, *чо-*, *ѵо-*, *ѵѵо-* (< *сѵо-*).

О облику *коѵрчийи се* в. Бјелетић 1994а:354. У придеву *о-ко-ѵрчан* према *ко-ѵрчан* издваја се префикс *о-* (Skok II 149 s.v. *kop̥rati*), уп. придев *ò-ѵрчий* „срдит“ (Skok s.v. *fr̥cati se*), *ѵрчевѵѵи* „веома добар, валан“, „храбар, срчан“, *ѵрчевѵѵо* adv. Васојевићи (Стијовић 1990).

О облику *учоѵрчи се* в. Петлева 1994а:336; Бјелетић 1994а:354.

О облику *исѵоѵрчийи* в. Петлева 1986:200.

Облик *уѵѵоѵрчи* могао би се творбено разложити на два начина: *у-сѵо-ѵрчи* (уп. *уѵрчийи се*) или *уз-ѵо-ѵрчи* (уп. *усѵрчийи се*).

За облик *ѵѵрчина* у погледу структуре уп. *ѵкежина* f. „дроњак, прња, издерина одеће, обуће“ Пива (Гаговић 2004), који семантички више одговара облику са префиксом *ха-*: *хѵѵрчина*.

У семантичком спектру разматраних облика издвајају се следећа значења: „истурити се, испрсити се, укрутити се“ > „правити се важан, кочоперити се“⁸¹⁰, „љутити се, узрујавати се“, „пасти; умрети“, „заденути, затаћи“ > „натакарити“.

⁸¹⁰ Уп. сложеницу *веле-ѵрчийи се* „гордити се без оправдана разлога, разматати се“ Дучаловићи (РСА), *веле-ѵрћѵѵи се* „разметати се, правити се важан“: Данас се, болан, велепрћи свака шуша буша, па нека и њега Пива (Гаговић 2004).

39) ТРГАТИ

ба-ѿргайи имрф. „ићи несигурним кораком, запињући у ходу“, „гацати, шевељати“, „одступати од равномерног кретања (о точку, чигри и сл.)“, „копрцати се, отимати се“, „млатарати (ногама, рукама и сл.), бацакати се, праћакати“, „лизати, суктати (о пламену)“, „неспретно покретати, с муком мицати, заплитати“, „дрмусати, трести“, „кидати, ломити“, „чинити да се претура, премеће (о штапу)“, фиг. „говорити којешта, трабуњати; причати испрекидано, без везе“ (РСА), „лутати, ићи којекуда“: По цијо боговетни дан батрга за говедима, док је јад јаду не убије, „мрсити, умотавати, гужвати“: Не батргај ту пређу, чујеш ли ме? Пива (Гаговић 2004), „бацати, бацакати, померати тамо-амо, млатарати“, „немарно, неуредно радити“, „ићи без циља, лутати“, „ићи не ослањајући се чврсто на ноге“ Ускоци (Станић), „млатарати, померати“, „лутати“ Поткозарје (Далмација), *баѿргайи* „рвати се, носити се“, „једва ићи“ Васојевићи (Боричић)

баѿргайи се „ићи несигурним кораком“, „гацати, шевељати“, „одступати од равномерног кретања“, „копрцати се, отимати се“, „млатарати (ногама, рукама), бацакати се“, „лизати, суктати (о пламену)“, „мешати се, плести се (у што)“ (РСА), „бацакати се, копрцати се“, „тетурати се при ходу, спотицати се“, „мучити се“ Војв. (РСГВ), „обадати се“, „копрцати се“, „љутити се“ Ускоци (Станић), „копрцати се“, „борити се за опстанак“ Поткозарје (Далмација), „селити се, пресељавати се“: Стално се батргамо, час у село, час у планину Прошћење (Вујичић), *баѿргайи (се)* „заплитати ногама, посртати од умора или пијанства, тетурати се“ бачки Буњевци (Реић/Ваџлија), *баѿргайи се* „копрцати се“, „млатарати рукама и ногама“, „рвати се да би се ослободило какве стеге или каквих тешкоћа, борити се за опстанак“ Загарач (Ћупићи 1997)

до-ба-ѿргайи (се) рф. „доћи несигурним кораком“ (РСА), Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић)

за-ба-ѿргайи рф. „почети батргати“, „заплести се“, „залетети се, затрчати се не гледајући куда, непромишљено“, *забаѿргайи се* „ид.“, „залутати, забасати, изгубити се“, фиг. „заплести се, смеисти се, збунити се“, „забавити се, занети се (нечим)“ (РСА), „затетурати се“ Војв. (РСГВ)

- з-ба-ѿ̀ргайѿи* pf. „саћи са напором“ Пива (Гаговић 2004)
из-ба-ѿ̀ргайѿи (се) pf. „изаћи посрћући“ (РСА), „id.“, „измрсити, изгужвати, искидати“ Пива (Гаговић 2004)
на-ба-ѿ̀ргайѿи pf. „наићи, набасати, натрапати“ id. (ibid.)
ко-ѿ̀ргайѿи се impf. „в. *баѿ̀ргайѿи* се“ Ускоци (Станић)
ка-ѿ̀ргайѿи impf. „бесциљно ићи, лутати“: Ево катргам некуј у планину, „селити се, пртљати“⁸¹¹, „слабо, немарно нешто радити“⁸¹²: Нешто сам катрго циљо дан око куће, „немарно се односити према другима“ id. (ibid.)
ѿо-ка-ѿ̀ргайѿи pf. „попртљати, потерати“: Покатрго сам ове ствари у планину id. (ibid.)
➔ *ѿ̀ргайѿи* impf. „кидати, растрзати, раздирати, распарчавати“, „брати; чупати“ (РЈА)

• У основи наведених облика лежи глагол *ѿ̀ргайѿи* (се) (о њему в. Skok III 499–500).

Испред основе *ѿ̀ргайѿи* алтернирају префикси *ба-*, *ко-*, *ка-*.

У облику *баѿ̀ргайѿи* издваја се префикс *ба-* (в. Горячева 1982:109). Оваквом тумачењу приклања се и Лома, који на основу значења „кидати, ломити“ (присутног у *баѿ̀рга* „патрљак“), повезује овај глагол са *ѿ̀ргайѿи*, а с обзиром на варијанте *баѿ̀рљайѿи*, *баѿ̀рњаѿи*, у иницијалном слогу пре види експресивни префикс *ба-* него резултат декомпоновања префикса **оба-* (Лома 2000:613).

Топоров истиче да је подједнако оправдано видети у облицима *баѿ̀ргайѿи*, *баѿ̀рљайѿи*, *баѿ̀рњаѿи* одраз старијег, псл. комплекса **bat-r-*, који је претрпео многобројне трансформације услед фонетских и семантичких атракција и аналогича, што је карактеристично за слој експресивне лексике (Топоров 1985:502).

Скок сматра да је глагол *баѿ̀ргайѿи* настао ономатопеизацијом деноминала *баѿ̀ѿайѿи* (< *баѿ̀ѿи*) (Skok I 12–121 s.v. *bāt*).

У облицима *коѿ̀ргайѿи*, *каѿ̀ргайѿи* издвајају се префикси *ко-*, *ка-*, уп. укр. *котóргати* „силом вући, потезати“, које се изводи од глагола *тóргати* „вући, потезати“ помоћу префиксалног елемента *ко-* (*ка-*) (ЕСУМ 3: 61).

Посредан доказ да је предложена творбена анализа наведених облика тачна јесте и псл. ***motъrgati* / **motъrxati* (?), реконструисано

⁸¹¹ Уп. *баѿ̀ргайѿи* се из Прошћења.

⁸¹² За ово значење уп. можда *каѿ̀рга* „галија“ < гр. *κάτερυον* „галија, принудни рад“ (Skok II 61 s.v. *kāt̕rga*), одакле је глагол *каѿ̀ргайѿи* могао настати по моделу *галија* > *галијайѿи* „диринцити“ (РСА).

на основу чеш. *motrchati*, *modrchati* „збуњивати, доводити у заблуду, сплеткарити“, уп. и чеш. *motrcha* „сплетке, интриге“, слч. *motrha* „збрка, неред“, рус. дијал. безлични глагол *моторжно* „(некоме бити) тешко, мука, повраћати“, које се тумачи као творевина са експресивним префиксом *mo-* од **tǔrgati* (ЭССЯ 20:77–78)⁸¹³.

У семантичком дијапазону наведених облика издвајају се следећа значења: „кидати, ломити“, „ићи несигурно“, „бацати се, копрцати се“, „селити се“, „лутати“, „радити немарно“, „брбљати“ итд. Сличан семантички развој остварен је код континуаната псл. глагола **kolotoriti*, који припада заједничком гнезду ие. **ter-* (ЭССЯ 10:147–148; Варбот 1984:33–34; Варбот 1988:73).

⁸¹³ На реконструисање исходишног глагола ***motǔrgati* наводе вокализација и звучно *ж* у рус. *моторжно* према слч. *motrha*. У том случају глаголи са *x* уместо *g*, и са *d* уместо *t* — јесу секундарна експресивна преобразовања. Семантика дозвољава посматрање односа *g / x* на плану фонетских карактеристика експресивних творевина, превасходно глагола, јер се наведени облици сматрају девербалима. Нема поузданих критерија за фонетску диференцијацију примарних и секундарних облика експресивних глагола. Док једни аутори указују на модификујућу улогу гласа *x* (Vaillant III 331; Machek 15), други сматрају знаком експресивности озвучавање сугласника (Szymański 1977:11). Зато се не може категорички одредити облик са *x* као секундаран. Сем тога, у чеш. поред *trhati* постоји и *drchati* (Machek 128), а лексика низа словенских језика даје могућност реконструисања псл. **tǔrxati* (Варбот 1973:12–13). Због тога није искључено ни независно паралелно образовање неколико глагола с префиксом *mo-* од семантички блиских глагола. Понуђена решења дата су уз ограду због ограниченог броја релевантних потврда (ЭССЯ I.c.).

40) ТРЧИТИ

ис-ѿо-ѿрчѿиѿи рф. „истурити, уперити нешто (на некога)“: Ама си ми нека сила, док си истотрчија тија пиштољи, *исѿоѿрчѿиѿи се* „смело, одлучно иступити напред, испрсити се“ Момина Клисуре (РСА)

на-ѿо-ѿрчѿиѿи / наѿоѿрчѿиѿи рф. „ставити тако да штрчи“, „истакнути, истурити, испружити (неки део тела)“ Вучитрн (РСА), *наѿоѿрчѿиѿи* „покондирити се, не видети од себе друге“: А се рђа наједе, одмак натотрчи и заборави и босотињу и голотињу Пива (Гаговић 2004), *наѿоѿрчѿиѿи* „испупчити, истурити напред“ Косово (Елезовић), *наѿоѿрчѿиѿи се* „надићи се, накострешити се“ (РСА)⁸¹⁴

у-ѿо-ѿрчѿиѿи рф. „дићи, усправити“, *уѿоѿрчѿиѿи се* „укрутити се, укочити се, укипити се“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990)⁸¹⁵

ѿа-ѿрче п. „комад стабљике која вири из земље“: Кад се обере кукуруз и пос-ече толузина, на њиве остане само патрче од кукуруз Црна Река (Марковић 1986)

➔ *ѿрчѿиѿи* impf. „стрчати, вирити“ Ускоци (Станић)

исѿрчѿиѿи рф. „избуљити, избечити (очи)“ (РСА)

наѿрчѿиѿи рф. „истурити, избацити, надићи (задњи део тела)“ Врање, Параћин, Заглавак (РСА)⁸¹⁶

шѿрчѿиѿи impf. „вирити напоље, дизати се изнад чега“, фиг. „издвајати се нечим, обично неподесним, одударати“ Ускоци (Станић)

• У основи наведених облика леже глаголи (*и*)*ѿрчѿиѿи*, *ѿрчѿиѿи* < псл. **(s)trčati*, **trčiti* (уп. *Bezlej III 325 s.v. strčati*; Фасмер IV 88 s.v. *торчѣтъ*)⁸¹⁷. Оба псл. облика своде се на ие. **(s)ter-k-* „тврди, отврднути“ (Pokorny 1023)⁸¹⁸.

⁸¹⁴ Уп. *на-ѿо-ѿрчѿиѿи се* „id.“ (РСА).

⁸¹⁵ Није јасно спада ли овамо *ѿѿ-ѿрчѿиѿи* „ићи, кретати се, обично једно за другим (о стоци)“: Ено ти јагњад тетрче према Благову житу, ну поврати иг, *наѿѿѿрчѿиѿи* „ићи крећући се обично једно за другим (о стоци)“: Натетрчиле нечије овце право на снијежницу Пива (Гаговић 2004).

⁸¹⁶ Уп. *наѿрчѿиѿи (се)*, *наѿрчѿиѿи (се)* „id.“ (РСА), *наѿрчѿиѿи (се)* „истурити задњицу, сагнути се тако да се спречава пролаз“ Иванда (Чешљар 1983).

⁸¹⁷ О псл. глаголу **trčati* в. и *Boğuş 1997:262*.

⁸¹⁸ Облици са значењем „стрчати, вирити, издизати се изнад површине“ (с.-х. *сѿрчѿиѿи*, *шѿрчѿиѿи*, слн. *strčati*, рус. *торчѣтъ*, укр. *сторчѣты* итд.) једини су сло-

У ЭССЯ, само на основу с.-х. потврда, реконструирало се псл. **natotǔrčiti* (*se*), које се тумачи као спој префикса *na-* и глагола *tǔrčiti* (*se*), са уметнутим *-to-* (ЭССЯ 23:163). Констатира се да у с.-х. језику није потврђен глагол *īrčīīī* у непрефигираном облику, али то оповргава ускачка потврда. Скок не помиње наведене облике.

На основу деминутива *īāīrče*, образованог помоћу именског префикса *īa-*, не може се поуздано утврдити именица од које је изведен.

Полазећи од семантичког критерија, могло би се помислити на именицу *īāīrǔ* т. „суви комадић дрвета што вири из земље“⁸¹⁹ Далм. (Вук; РЈА)⁸²⁰, чешће *īāīrǔлак* / *īāīrǔлак* „суви комад, остатак посечене или сломљене гране, стабљике, дрвета, који стрши“, „остатак сломљене, осакаћене, одсечене руке, ноге или поломљених крила у птице“ (РМС)⁸²¹, чији би деминутив **īāīrǔче* упрошћавањем сугласничке групе могао дати облик *īāīrče*, уп. **брег-че* > *брече* Црна Река (Марковић 1986:248). Међутим, у овом говору немамо забележену потврду основног облика *īāīrǔ(ак)*. Треба нагласити да именица *īāīrǔ* нема коначно решену етимологију⁸²².

Са фонетског становишта, деминутив *īāīrče* легитимно би се могао извести и из облика **īāīrǔк* (као *сандук* > *сандуче*). Такав облик, додуше, није посведочен, али уп. *īāīrǔкǎл*, *-кља* т. „на стаблу суво преломљено дрво, на које се може човек озледити“ Макарска

венски облици које Покорни ставља под ову основу. Међутим, на ие. **(s)ter-k-* могу се свести и неки други псл. облици: **stǔrkati*, *-ajǔ* : **stǔrčiti*, *-čǔ* (слн. *štrkati*, *štrkam* : *stǔrčiti*, *stǔrčim* „шибати, ударати, бити, тући“, чеш. *strkat* : *strčit* „гурати, дирати, боцкати, забадати“, глуж. *storkač* : *storič* „тући“), **tǔrkati*, *-ajǔ* „тући“ < „обрађивати тврди оруђем“ (слн. *trkati*, *trkam*, хрв. *trkati*, рус. *торкать*, чеш. *trkat* „тући, бости роговима“) : **tǔrčiti* (тако Bezlaј III 325 s.v. *stǔrčiti*; детаљније в. Snoј 1987:274–275). Snoј 784 s.v. *trkati*, *trkam* сматра да је изходно значење вероватно било „ударати о нешто тврдо“. Уп. и Snoј 779 s.v. *trčiti*, *trčim*; Bezlaј IV 215 s.v. *trčati*, 226 s.v. *trkati* I; Skok III 504 s.v. *trkati* „тући“; Фасмер IV 83 s.v. *торкать*.

⁸¹⁹ У Макарској је забележено и значење „парожак у вила“ (РЈА).

⁸²⁰ Уп. и *īāīrǔ* „id.“ Шабац, „парче дрвета које се везује квочки за ногу да не би прелетала ограду“ Мачва (грађа ЕРСЈ), такође *īāīrǔље* coll. „иверје, отпаци од сечења дрва“ id. (ibid.).

⁸²¹ Уп. и *īāīrǔлак* „суви комад, остатак посечене или сломљене стабљике кукуруза или винове лозе“ Шабац (грађа ЕРСЈ), „остатак руке или ноге“ Поткозарје (Далмација).

⁸²² Скок је доводи у везу са породицом речи окупљеном око имперфективног корена *bad-* : *бод-* (*бадрљица* „струк траве од земље до цвета“, „оно што остане од перја кад се чија“, *бадрљаси* „бодљив“ итд.), нудећи „вратоломно“ тумачење којим се превазилазе фонетске разлике (*ǔ* је прешло у *ī* према *баи* „батина, штап, маљ“, *ǔ* је унето према *крљ* „доњи, чворновати део дрвета који остане при земљи кад се дебло одсече, пањ“, а *ī* уместо *б* према *īарујез* „id.“) (Skok I 87–88 s.v. *badrljak*).

(RJA)⁸²³, „патрљак“ Војновић (РМС), такође и *īaiṛkōliuca* f. „делић нечега, остатак“: Набоде се босом ногом на патркољицу од крчевине Пива (Гаговић 2004). Облик *īaiṛkaḷ* би се могао разложити на префикс *īa-* и основно *ṛkaḷ*, тим пре што је такав облик и посведочен, уп. *ṛkaḷ* m. „клас“⁸²⁴, *ṛkaḷ*, *-kḷa* „клас кукуруза“ Nemanić (RJA)⁸²⁵.

И коначно, деминутив *īaiṛče* могао би бити образован од облика **īaiṛč*, за творбу уп. *ṛč* m. „јарац“ > *ṛče*, *-eīta* n. „јаре“ (РМС). Такав облик посведочен је на крајњем западу српско-хрватског језичког простора: *īaiṛč* m. (можда f.?) „дрвце, што в и р и из земље, те се може чељаде или животиња набости, патрљ, кајк. *ṛček*“, и то само у једном примеру с почетка XVI века: Лав ... јадовно скучећ, јер се бише набол, гори ногу стави и к њему [тј. Јеролиму] поточи; он руку постави, и патрч искочи (*Transit svetoga Jerolima v Seńi*, 1508, RJA), као и у словеначком: *patřč* m. „парче дрвета“ „штап, палица, мотка“ (Куркина 1992:191). Ауторка оба облика своди на псл. дијал. **patřčь*, у којем издваја префикс **pa-*, додат на основу глагола **třčati* (l.c.).

У словеначком етимолошком речнику постоји посебна одредница *patřč* m. „млачуга, млатило“⁸²⁶, dem. *patřček*, презиме *Potřč* (Bezlaž III 15)⁸²⁷. И овде се слн. потврда доводи у везу са хрв. *īaiṛč*, и тумачи као nomen agentis (< nomen actionis) од претпостављеног глагола **po-třčiti* „ударити“. Као творбена паралела наводи се дијал. именица

⁸²³ Аутори речника сматрају да је у питању иста реч као и *īaiṛь*, али им је нејасно *-ka-*.

⁸²⁴ У загонци: Чупра сједи на *ṛkљу*, те све нешто чепрљи, тешко томе до смрти ко се с њом упрти (змија) (Вук s.v. *чўпра*).

⁸²⁵ Од основе *ṛk-* постоје и друге семантички блиске изведенице, уп. нпр. *ṛkḷa* f. „у врху граната притка по којој се лозе разилазе“ Бока (Вук s.v. *рòзга*), „колац што се забије у земљу, што се притиче уз неке биљке, нпр. уз винову лозу, грах, пасуљ, да се могу пењати, притка, тачка“, „колац на који се нешто обеси“ Требиње, Сарајевско поље, Лика, Стон, Велика у Славонији (RJA), „дрво уз које се нешто пење или се пободе да нешто држи“: Забо је тркљу у земљу за привезат младо дрво Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002). Аутори RJA повезују ову реч са кајк. *ṛček*, слн. *trkelj* „цепаница“, рус. *поторчина* „палица, мотка“ и *торчея* „гранчица, колац, мали пањ који штрчи“, док је Скок сматра далмато-романским лексичким остатком (Skok III 484 s.v. *tórkul*, в. тамо и друге потврде).

⁸²⁶ У питању је дугачка шиба, мотка или јак штап са привезаном дашчицом на једном крају, којом се млати жито, тј. ударањем по класју одвајају зрна од махуне (као примитиван вид вршидбе).

⁸²⁷ Запажамо да ова потврда (иако исте творбене структуре) има другачији акценат и специјализовано значење.

zátrč „запушач, чеп“, образована од глагола *zatrčiti* „запушити, зачепити, затиснути“, у чијој основи лежи исти корен **trč-* (l.c.)⁸²⁸.

Широке семантичке могућности словенске основе **trč-* као да су „отвориле“ ову основу и за експресивно префигирање. Тако су настали облици који, према неким тумачењима, садрже префиксе *ko-*, *xa-*, *ba-*.

Један од њих је чеш. именица *kotrč* „рачваста мотка“, „кормило или кратко весло“, „руковат (траве), грозд, букет (љубичица)“, „закржљао жбун или дрвце“, „мали човек, нитков“⁸²⁹. Куркина, као и Махек, разгранату семантику ове речи своди на основно значење: „оно што штрчи, излази ван граница нечега, има неодређен облик“, али, за разлику од њега, тумачи именицу као дериват глагола **trčati* са префиксом *ko-* (Куркина 1986:113; исто тумачење даје се и у ЭССЯ 11:213 s.v. **kotrčь*).

Илиади проширује круг континуаната псл. именице, тумачећи топоним *Κοτόρτζι* (Епир) као псл. **Kotrčī*. Тиме се, с једне стране, шири ареал псл. **kotrčь* (реконструисаног само на основу западно-словенског материјала), а с друге — оповргава теза да је старина тог облика проблематична (бележење словенског топонима у старим грчким изворима доказ је његове дубоке старине). Аутор сматра да псл. **kotrčь*, као апелатив-мотиватор топонима, припада географској номенклатури, одражавајући физичко-географске карактеристике терена: природна рачвања у рељефу, присуство грмља и ниског биља или његових остатака који штрче из земље (Илиади 2002:53).

Са оваквим тумачењем чеш. *kotrč* не слаже се Рејзек. Тврдећи да је етимологија предложена у чешким етимолошким речницима — вероватнија⁸³⁰, он ипак признаје да се упадљиво подударане ове именице са кореном *trč-* не може потпуно занемарити, али сматра да га треба приписати секундарном утицају тог корена на примарно *ko-střec*, *kotřec*. Једино тако се и може објаснити финално -č (по аналогии-

⁸²⁸ Наведени облици реализују значења која су, на први поглед, међусобно удаљена: „стабљика, дрвце (које вири уз земље)“, „млатило“ < „ударити“, „запушач“ < „затиснути“. Међутим, привидна семантичка разноликост лексема окупљених око псл. **trč-* превазилази се на дубљем, ие. плану, будући да се сва поменута значења дају извести од основног — „бити тврд, отврднути“ (в. нап. 818).

⁸²⁹ Machek 283 наводи још три значења: „врста гљиве *Sparassis*“, „овсик или овас“ и „штала за телад“ и износи претпоставку да је реч настала дисимилацијом од *kostrč*.

⁸³⁰ За њу (према Рејзеку), поред стчеш. потврда *kotrčec*, *kotřec*, *kostřec*, говоре и неке семантичке паралеле из других словенских језика, нпр. рус. дијал *кострец* „биљка *Bromus L.*“.

ји према косим падежима очекивало би се *kostrc*, *koत्रc*), као и извесне модификације значења (Rejzek 2000:330).

Следеће лексеме којима се приписује статус деривата глагола **t̥rčati*, али са префиксом *xa-*, јесу чеш. *chatř* „уцерица, чатрља“, слч. *chatř* „id.“ < псл. **xa-t̥rčь* (тако Шульгач 2003:120–121). Рејзек, упркос извесним проблемима формалне природе, доводи ове речи у везу са слч. *koत्रč* „id.“, и даље са *koत्रec*, *koत्रec* „кућица за мање животиње, кавез“, „мала стаја, штала; обор; кућица за пса; кокошарник“, „ограђено место у штали за домаће животиње или њихову младунчад“, у крајњој линији од псл. **kotь*, **kotьсь* „кућица за животиње“, „део стаје“ (Rejzek 2000:331)⁸³¹.

И коначно, списак архаичних деривата са кореном **t̥rč-* допуњава још један дијалектизам: псл. **bat̥rčina* > рус. дијал. *батáрчина* „мотка, штап“, *баторчина* „дугачка мотка“, који садржи префикс *ba-*, под условом да се не ради о фонетској варијанти облика **nata(o)рчи-на* (тако Іліаді 2002:53). Детаљно в. Бјелетић 2006в.

⁸³¹ Оба аутора с правом критикују тумачење ових речи дато у ЭССЯ 8:22–23, где се оне своде на псл. **хат̥рчь* < иран. *xata-ruča?* „земљаница са прозором“.

41) ?ТУРАТИ⁸³²

?ба-*т̄урайти* impf. „аљкаво, површно радити“ Варош (РСА), „ићи не- сигурно, клатећи се, т е т у р а т и с е“ Ускоци (Станић)⁸³³

?ко-*т̄урайти* impf. „покретати окретањем, обртањем, к о т р љ а т и (не- што округло, обло)“, „покретати у таласима, валовима, таласати“, „колутати, кружити (очима)“, фиг. „кретати се, ходати с муком, тешко ићи, једва се кретати“ Дучаловићи, Лика, *кош̄урайти се* „покретати се обртањем, обртати се (о нечем округлом, облом)“, „кретати се, ићи, одмицати (о превозним средствима на точковима)“, „кретати се у маси, комешати се“, „кретати се у валовима, таласима, таласати се“, „превртати се преко главе на леђа у народној игри котурања“ Слав., „свијати се, скупљати се у котур (од муке, бола)“, фиг. „кретати се великом брзином (низбрдо), стропоштавати се“, „кретати се, ходати с муком, тешко ићи, једва се кретати“ (РСА), *кош̄урайти (се)* „котрљати (се)“ Ускоци (Станић)

?ку-*т̄урайти (се)* „в. *кош̄урайти (се)*“ ЦГ (РСА), *куш̄урайти (се)* „котрљати (се), ваљати (се)“ Гола (Vešepaj/Lončarić), *куш̄урайти* „ваљати, котрљати“, „намотавати конац на калем“ Ријека Црнојевића (грађа ЕРСЈ)

к̄уш̄уру interj. за подражавање кутурања, котрљања ЦГ (РСА)

?ше-*т̄урайти* impf. „ићи клатећи се, посрћући“, „изнемогло, без снаге радити нешто“, *шеш̄урайти се* „навијати се тамо-амо у ходу, клатити се“ Ускоци (Станић), „посртати, тешко одржавати равнотежу у ходу“ Поткозарје (Далмација)

за-*ше-т̄урайти* pf. „поћи некуд тетуратујући се, поводећи се“, „почети се тетурати, изгубити равнотежу, повести се, занети се“, „заћи с пута, скренути, забасати“ БиХ, *зашеш̄урайти се* „почети се тетурати, изгубити равнотежу, повести се, занети се“, „поћи некуд тетуратујући се“ (РСА)

⁸³² Основе ?ш̄урайти, ?шулайти, ?шуљайти, ?ш̄рљайти издвојене су само условно, будући да већина облика, окупљених око њих, имплицира другачију творбену анализу. Материјал је, међутим, с намером презентирао на овај начин, да би се лакше уочили и пратили процеси експресивизације, контаминације, перинтеграције, који су довели до стварања овако разубјене лексичке породице. Коментар о томе следи на крају поглавља.

⁸³³ Није јасно спада ли овамо и *набанш̄урайти* „нанети, налепити неку жиђу масу у дебљем слоју“, „обући, натрпати на себе много одеће“ Бачка (РСА).

на-ше-шурати pf. „тетурајући наићи на некога или нешто“, „неочекивано нешто наићи“ Поткозарје (Далмација)

?*че-шурати* (се) impf. „котрљати (се)“: Ђеца се четурају низ бријег Вастојевићи (Стијовић 1990)

до-че-шурати (се) pf. „докотрљати (се)“: Дочетурали смо кацу до врата от качаре id. (ibid.)

иш-че-шурати pf. „искотрљати“, *ишчешурати се* „откотрљати се“ id. (ibid.)

?*ко-че-шурати* / *ко-че-шерати* impf. „гурати, тискати, угуравати, збијати“ Унац (Јовичић)

?*шо-шу-шурен* adj. „погнут“, „усредсређен, умирен“ Унац (Јовичић)

➔ *шурати* impf. „ваљати, котурати, котрљати, вртети“, „гурати, тискати испред себе“, „бацати, хитати“, „стављати, метати“, „забијати, забадати“ (RJA), *шурати* (се) „гурати (се)“ Дубровник (Бојанић/Тривунац 2002)

• У основи наведених префигираних облика, под условом да је предложено творбено рашчлањавање тачно, лежи глагол *шурати* (се) (Skok III 525; без коначног решења).

Испред основе *шурати* алтернирају префикси *ба-*, *ко-*, *ку-*, *ше-*, *че-*, *шу-*.

Облик *башурати* (Skok га не региструје), осим на предложени начин, могао би се објаснити и као фонетска варијанта основног *башурати*, или као изведеница суфиксом *-ур-* од *башиати* „ићи с напором, несигурно, лупајући потмуло ногама, трупкајући при ходу“ (РСА). Као формална паралела облика *башурати* евентуално би се могло навести рус. *батурить(ся)* „инатити се“, „правити се важан“, „кревельити се“, „носити, вући нешто тешко или кабасто“ (СРНГ; в. Фасмер I 135 s.v. *батюра*), у којем Топоров види комплекс **batr-* или **bat-V-r-* (V = вокал) (Топоров 1985:502). Уп. такође и рус. дијал. *бу-турять* „гонити, узнемиравати“ према *турять* „гонити, плашити, прогањати“ (Петлева 1996:33).

Облик *кошурати* Skok тумачи двојачко: као творевину са префиксом *ко-*, поред *шурати* (Skok II 116 s.v. *ко-2*) или као деноминал од именице *кошур* (II 169 s.v. *коѿѿ*), уп. и Грицкат 1955–1956:69.

Москов такође у *кошурати* издваја префикс *ко-* и као паралелу наводи буг. *катурвам*, *катуря* „рушити, обарати, превртати“ (Москов 1965:70). У БЕР-у се овај глагол сматра деноминалом од *катур* „окретница“, док се извођење помоћу префикса *ка-* сматра неуверљивим (БЕР 2:278 s.v. *катурям*).

Глагол *коџураџи* (*се*) потиче од псл. **koturati* (*se*), које се тумачи као глаголски интензив образован суфиксом *-ur-a-ti* од **kotiti* II, уп. **kotul'ati* (ЭССЯ 11:209). Интересантан је ареал облика са иницијалним *ку-*: потврде потичу из кајкавских, црногорских и македонских говора (мак. *куџурам*, в. ор. cit.)⁸³⁴.

Облик *џеџураџи* Скок изводи од *џураџи*, редупликацијом првог слога према типу *џеџоџиџи* (Skok III 525 s.v. *túrati* (*se*)).

Облици *чеџураџи* и *кочеџураџи* нису регистровани код Скока. У овом последњем као да је дошло до низања, тј. нагомилавања префикса *ко-*, *че-* испред основе *џураџи*.

Није јасно да ли придев *џошуџурен*, чак и под условом да је предложена творбена подела тачна, припада овој породици речи.

У семантичком спектру наведених облика издвајају се следећа значења: „гурати, тискати“, „котрљати, ваљати“ (својствена исходном глаголу), одакле се развијају и значења „ићи несигурно, клатећи се“, „површно радити“.

?ТУЛАТИ

џа-џулаџи impf. „ићи клатећи се, гегати се“: Татулам још, па докле ћу не знам Пива (Гаговић 2004), *џаџулаџи* „неспретно корачати, заносити се“ Васојевићи (Боричић)

до-џа-џулаџи pf. „дотрапати, доћи клатећи се, долутати“: Окле Тале дотатула зором? — Једва сам дотатуло про челопека Пива (Гаговић 2004)

за-џа-џулаџи pf. „поћи трапаво, насумице, којекуда“: Мокри, прозобли, гладни зататуласмо про Милогоре право у један збљег id. (ibid.)

на-џа-џулаџи pf. „наићи, набатлати“: Нататулак на рој чела у једном припећку id. (ibid.)

о-џа-џулаџи pf. „отићи, одлутати“ id. (ibid.)

с-џа-џулаџи pf. „саћи низ стрмен, низ брдо“: Ако мораш статулај низ ту страну id. (ibid.)

у-џа-џулаџи pf. „ући гегалући се“: Уморно, гладно, мокро, једва утатула у кућу id. (ibid.)

?*џе-џулаџи* impf. „тетурати“, „пнешто помало радити, радукасти“, *џеџулаџи се* „тетурати се“ Ускоци (Станић)

⁸³⁴ У ЭССЯ I.c. не коментарише се варијантност мак. потврде, из чега се може закључити да се облик са *ку-* третира као локална фонетска промена (затварање вокала *о?*). Можда је ипак пре у питању асимилација према вокалу у основе.

ша-шѹлаѿи се impf. „ићи клатећи се, гегајући се, кретати се тамо-амо“: Не шатулај, но иди ко и други људи Пива (Гаговић 2004), *шаѿшѹлаѿи* „ићи тетурајући се, посрћући“: Шта шатулаш, јеси ли опет пљан? Васојевићи (Стијовић 1990)

ѿо-ша-шѹлаѿи pf. „уздрмати се душевним патњама и сметњама (тј. полудети)“: Убило га сто јада, па је пошатуло, *шѿшѹлаѿс*, *-ѿа*, *-ѿо* adj. „који је сметен, блесав“ Пива (Гаговић 2004)

➔ *шѹлаѿи* impf. „тумарати, скитати се“ Велика, Ораховица у Славоњи, „цуњати“ Брибир у Хрв. приморју, *шѹлаѿи се* „кулати се, ићи потихо, да се не чује, вући се“ Стон на Пељешцу (RJA)⁸³⁵

• У основи наведених префигираних облика, под условом да је предложено творбено рашчлањавање тачно, лежи глагол *шѹлаѿи* (за етимологију в. Brückner 584 s.v. *tul*; Machek 648 s.v. *toulati se*; Boryš 1982:18–19; Boryš 1999:86–88; в. и Vaillant 1946:28).

Испред основе *шѹлаѿи* алтернирају префикси *ѿа-*, *ѿе-*, *ша-*.

Ниједан од поменутих облика није регистрован код Скока.

О облицима *ѿаѿшѹлаѿи*, *шаѿшѹлаѿи* в. Бјелетић 2002:115, 117⁸³⁶.

Облик *ѿеѿшѹлаѿи* најпре ће бити варијанта од *ѿеѿшѹраѿи*.

У семантичком спектру наведених облика реализују се следећа значења „ићи несигурно, клатећи се“, „површно радити“, „померити памећу“.

?ТУЉАТИ

?ба-шѹљаѿи impf. „ићи с напором, којекуда“: Све каже да није кадар никуј, а по ваздуги дан батуља по селу Пива (Гаговић 2004)

за-ба-шѹљаѿи pf. „поћи несигурним корацима“ id. (ibid.)

⁸³⁵ Уп. мак. *шѹла се* „скитати, лутати“ Тетово (Стаматоски 1959:105). Забележен је и облик проширен суфиксом *-аѿ-*: *шѹлаѿаѿи* „лутати, тумарати, ићи бесциљно“ Унац (Јовичић).

⁸³⁶ Исходишни глагол *шѹлаѿи* потврђен је у појединим међусобно удаљеним с.-х. говорима, што сведочи о његовом реликтном карактеру. Бориш га је окарактерисао као архаизам који повезује западни део српско-хрватске територије са западнословенским језицима, нарочито са чешким и словачким подручјем (Boryš l.сс.). Међутим, мак. потврда из Тетова *шѹла се* „скитати, лутати“ донекле мења слику о распрострањености овог глагола на словенском терену. Потврде истог глагола са елементима *ѿа-*, *ѿе-*, *ша-*, забележене у Црној Гори, проширују ареал овог лексичког реликта у оквиру с.-х. дијалекатског простора, образујући истовремено још једну чакавско-кајкавско-црногорску изоглосу, уп. *баламуѿиѿи* (в. **МУТИТИ**). Оне уједно сведоче о повезаности и других делова с.-х. терена са западнословенском територијом (ор. cit. 115).

из-ба-ш̄уљаџи pf. „изаћи са напором, са тешкоћом“: ... сваке године на Бурђев уранак избатуља на вр’ вра Буручковца id. (ibid.)

на-ба-ш̄уљаџи pf. „наићи, налутати, натрапати“ id. (ibid.)

?*ко-ш̄уљаџи* impf. „савијати у котуљач, у круг, котур“ ЦГ (РСА)⁸³⁷

?*ку-ш̄уљаџи* impf. „котрљати, ваљати“, *искуш̄уљаџи се* „откотрљати се, скотрљати се“ ЦГ (РСА)⁸³⁸

• У с.-х. језику није потврђен глагол **ш̄уљаџи* у одговарајућем значењу, који би могао бити исходиште наведених облика⁸³⁹.

То говори у прилог другачијем тумачењу ових облика, као изведеница суфиксом *-уљ-* од одговарајућих основних глагола: *баџаџи* > *баџуљаџи*, *коџаџи*⁸⁴⁰ > *коџуљаџи* (уп. ЭССЯ 11:209 s.v. **kotul’ati*, где се овај псл. облик третира као глаголски интензив, образован помоћу суфикса *-ul’-a-* од **kotiti* П⁸⁴¹; ЕСУМ 3:163 s.v. *кутуљати*, где се само указује на везу са *котити* „котрљати, ваљати“, без коментара творбене структуре).

Облик са иницијалним *ку-*, *куш̄уљаџи* (уп. *куш̄ураџи*), могао би се третирати као фонетска варијанта од *кош̄уљаџи*.

У семантичком спектру наведених облика издвајају се значења „ићи несигурно“ и „котрљати, ваљати“.

?ТРЉАТИ

?*ба-ш̄рљаџи* impf. „в. *баџраџи*“ Лика, „чачкати, пипкати“ (РСА), „ићи којекуда и са напором“: Море ли куд батрљати пријатељ Јеврем? Пива (Гаговић 2004)⁸⁴², „вући се, једва ићи“ Поткозарје

⁸³⁷ Уп. деноминал *кош̄уљаџи се* „савијати се, скупљати се у котуљач, круг (од муке, бола)“ ЦГ < *кош̄уљџ* „колут, круг“, „округли смотуљак, подметач од кружно савијене крпе за ношење терета на глави, котуљач, спара, свитак“ (РСА).

⁸³⁸ Уп. деноминал *куш̄уљаџи се* „превијати се, савијати се од муке, болова и сл.“ < *куш̄уљџ* „спара, свитак“ ЦГ (РСА).

⁸³⁹ Из семантичких разлога овамо не би спадао глагол *исш̄уљаџи* „доћи до неког сазнања лукавством, обманом, измамити, докучити“ БиХ (РСА).

⁸⁴⁰ Уп. *коџаџи се* „играјући провлачити се испод руку других играча (у неким народним колима)“ (РСА), слн. *котати* „котрљати, ваљати“ < псл. **kotati* (*se*), које се сматра идентичним итеративу **katati*, али са контаминационим коренским вокализмом, уп. **kotiti* П (ЭССЯ 11:199).

⁸⁴¹ Скок (s.v. *kòtāč*) констатује да у сх. језику није заступљен глагол **коџиџи* „котрљати, ваљати“ < **kotiti* (*se*) П (ЭССЯ 11:205–207), због хомонимије са *коџиџи* „доносити на свет младе, потомство“ < **kotiti se* I (id. 204–205).

⁸⁴² Поред *баџрљаџи*, у Пиви се јављају и следећи облици: *баврљаџи* „лугати, ићи којекуда“, *басрљаџи* „id.“ (*набасрљаџи* „набасати, наићи случајно“), *баџр-*

(Далмација), *баџрљаџи* (*се*) „id.“, „гегати се, тетурати се“, „ићи на ногама и рукама, пузати (о малој деци)“, „слабо радити“, „скакати, тандркати“ Ускоци (Станић), *баџрљаџи* „отежано ходати“, „животарити сам“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990)⁸⁴³

до-ба-џрљаџи рф. „в. *добаџргаџи*“ (РСА), „доћи несигурним корацима, са тешкоћама“ Пива (Гаговић 2004)

за-ба-џрљаџи рф. „заћи, скренути с пута“ БиХ (РСА), „поћи којекуда, кретати се несигурним корацима“ Пива (Гаговић 2004), *забаџрљаџи се* „забавити се, занети се (нечим)“ (РСА)

з-ба-џрљаџи рф. „саћи са напором“ Пива (Гаговић 2004)

из-ба-џрљаџи рф. „извући се, искобељати се“ Лика (РСА; РЈА)

на-ба-џрљаџи рф. „наићи, набасати“ (РСА), Пива (Гаговић 2004)⁸⁴⁴

у-ба-џрљаџи рф. „ући с доста муке, једва се увући“ Ускоци (Станић), Поткозарје (Далмација)

ба-џрљаџ т. „онај који се при ходу гега, онај који тромо, неспретно иде“, „дебелушкаст мушкарчић“⁸⁴⁵, „неокретна особа“, „било какав округласт предмет“ Ускоци (Станић)

ба-н-џрљаџи имрф. „говорити којешта, лупетати“, „брбљати“, „базати“ Гружа (РСА)⁸⁴⁶, *банџрља* 3. sg. „говорити којешта“ Тимок (Динић 1988), Каменица код Ниша (Јовановић В. 2004), *банџрљање* п. „говорење којешта, баљезгање“ Тимок (Динић 1992)⁸⁴⁷

?ко-џрљаџи имрф. „покретати окретањем, обртањем, ваљати, к о т у р а т и (обично нешто округло, обло)“⁸⁴⁸, „носити, потискивати

гаџи „id.“, *баџуљаџи* „ићи са напором, којекуда“, *баџлаџи* „кретати се побавучке, бауљати“.

⁸⁴³ Уп. *ба-џрљаџи* „в. *баџргаџи*“ (РСА), *баџрњаџи се* „губити време лутајући и дангубећи“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990). За однос *љ / њ* уп. *врљаџи / врњаџи*. Уп. и *ба-дрљаџи* „ићи опрезно као да се ногом боде“, *бадрљаџи се* „срдити се на маленкости“ (РСА).

⁸⁴⁴ Уп. *набандрљаџи* „случајно наићи, набасати (на некога, нешто)“ Драгачево (РСА).

⁸⁴⁵ Уп. из истог извора *баврљаџ*, *йоврљаџ* „гојно, дебелиасто, дежемкасто дете, особито мушкарче“ (в. **врљати**).

⁸⁴⁶ Уп. *ба-н-дрљаџи*, *бандрљаџи* „говорити којешта, лупетати“ Параћин, „брбљати“ Жупа, „базати“ (РСА), *бандрља* 3. sg. „гунђати, брбљати“: Боље ти је да радиш, да не бандрљаш — Пути, не бандрљај ми туј Црна Река (Марковић 1986). Влајић-Поповић издваја у овом облику префиксално *ба-* (Влајић-Поповић 2002:156).

⁸⁴⁷ Уп. из истог извора *банџијање* „бунцање, говорење којешта; гагање, нагајање“.

⁸⁴⁸ Уп. *коџрџикаџи* dem. „к о т р љ а т и“, *коџрџикаџи се* „id.“; *котрљати* (ускршња јаја), *гађати се* (ускршњим јајима)“ (РСА). Скок сматра да је овај облик образован према *џрчкаџи* (в. Skok s.v. *kojč*). Уп. и *ко-џеља* 3. sg. „к о т р љ а т и“, „ићи с

(обично о води или ветру)“, фиг. реј. „изговарати, производити (гласове, речи), говорити“, „(нешто, нечим) колутати, кружити (очима)“, реј. „рађати (о жени)“⁸⁴⁹ Крагујевац, Пива (РСА), „обурвавати камење низа страну“ Ускоци (Станић), *коѿрлаѿи* „ваљати“ Гола (Večenaj/Lončarić)

коѿрлаѿи се „покретати се окрећући се, ваљати се, обртати се“, „кретати се, ићи, одмицати (о превозним средствима на точковима)“, „кретати се у маси, са великом снагом, надирати“, „кретати се у валовима, таласима, таласати се“, „(о човеку) превртати се, преметати се лежећи“, „сливати се у капима, цурити (о сузума, зноју)“, фиг. „кретати се низбрдо, спуштати се“, „ширити се, разносити се, одјекивати (глас, звук)“, „(о животу, појавама, догађајима) настављати се, тећи, догађати се“ (РСА), „(обично о камењу) летети низа страну окрећући се и с времена на време ударајући у земљу“ Ускоци (Станић), *коѿрлаѿи се* „кретати се обрћући се, ваљати се“ Гола (Večenaj/Lončarić)⁸⁵⁰

ко-н-ѿрлаѿи „котрљати“ Дуга Реса и Карловац (Perušić 1990)⁸⁵¹

?ѿо-ѿрлаѿи *impf.* „понешто слабо радити, чепкати, радувати“ „причати којешта, лупетати“ Ускоци (Станић), „*id.*“ Љештанско (Тешић 1977), Пива (Гаговић 2004), Поткозарје (Далмација)

до-ѿо-ѿрлаѿи pf. „доћи причајући којешта, лупетајући“: Они тороглав дототрља са пазара и прича те ово, те оно, а не соли Пива (Гаговић 2004)

ис-ѿо-ѿрлаѿи pf. „испричати, избрбљати“ *id.* (*ibid.*)

напором“ Тимок (Динић 1988), *ко-ѿиљаѿи* „преметати, превртати“ Дворска, „к о т р љ а т и, обртати“ ЦГ (РСА), *коѿиљаѿи се* „котрљати се, превртати ЦГ < псл. **kotyl'ati* (ЭССЯ 11:214; сматра се етимолошки истим са **kotul'ati*).

⁸⁴⁹ Уп. *ко-ѿиљаѿи* „често рађати децу, рађати много деце“, *искоѿиљаѿи*, *искоѿињаѿи* погрд. „изродити много деце, младих“, *накоѿиљаѿи*, *ѿокоѿиљаѿи* погрд. „*id.*“: Покотиљали буљук ђеце па сад шакама у прси! Ђе им је памет? Ускоци (Станић). Могло би бити од *кѿиѿиѿи* „доносити на свет, рађати (о неким женкама)“, *кѿиѿиѿи се* „долазити на свет, рађати се (о животињама)“, погрд. „рађати се, множити се, размножавати се“ *id.* (*ibid.*), нарочито с обзиром на могуће првобитно јединство **kotiti* I „рађати“ и **kotiti* II „котрљати“ (в. даље).

⁸⁵⁰ Из истог извора такође *скоѿрлаѿи (се)* „изваљати (се) у прабини, блату“.

⁸⁵¹ Уп. *ко-н-дрљаѿи* „вући за собом, по земљи“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *кондрљаѿи* „њихати колевку ногом“ Бакарац и Шкрљево (Tugina/Šerić), *докондрљаѿи се* „в. докоѿрљаѿи се“ (РСА), *докондрљаѿи (се)* „докотрљати (се), докотурати (се)“, *закондрљаѿи* „почети котрљати, ваљати (нешто бацајући или повлачећи за собом)“, *скондрљаѿи се* „скотрљати се“ бачки Буњевци (Reić/Vačlija), *скондрљаѿи се* „стровалити се, скотрљати се низ насип“ Банија и Кордун (Петровић Д.). Скок нема, али в. s.v. *koīāč*.

- на-шо-шрљайи* pf. „свашта напричати“ Поткозарје (Далмација)
- о-шо-шрљайи* pf. „оплести или изаткати како било, врло неуредно“ Ускоци (Станић)
- шо-шрљан* m. „онај који много прича“ Пива (Гаговић 2004), *шошрљајка* f. „нека врста воденице“(?), само у изразима: *клејеће ко шошрљајка*, *иду му усџа ко шошрљајка* „много говорити“ Радимци (Томић 1989)
- шошрљак* m. „мало дебеласто дете“ „нешто лоше урађено“ Ускоци (Станић)⁸⁵²
- ?шо-шрљайи** impf. „олако, немарно, како било радити“, „слабо, немарно плести“, фиг. „причати којешта“ id. (ibid.)
- и-шо-шрљайи* pf. „немарно, алкаво урадити“ id. (ibid.)
- о-шо-шрљайи* pf. „неуредно, немарно, грубо опрести, исплести“, „како било урадити нешто (поорати, ископати, покосити)“ id. (ibid.)⁸⁵³
- шо-шрљав* / *шдшрљав* adj. „неуредан, немаран, шепртљаст“, *шошрљаво* / *шдшрљаво* adv. „неуредно, немарно, небрижљиво, слабо“, *шошрљак*, *шошрљан* m. „онај који нешто ради немарно, како било“, *шошрљајка*, *шошрљаљка*, *шошрљача* f. „она која нешто ради траљаво, неуредно“, „женска особа која прича којешта“ id. (ibid.)
- ➔ **шрљайи** impf. „трти“, „скитати се, луњати, тумарати“, „говорити не пазећи што“ Пожега (РЈА), *шрљайи* „притискујући повлачити тамо-амо“, „крунити“, фиг. „мучити, притискивати, тући, бити“ Ускоци (Станић)

• У основи наведених префигираних облика, под условом да је предложено творбено рашчлањавање тачно, лежи глагол *шрљайи*, који Скок тумачи као деноминал од *шрло* „ступа“. Од секундарних значења глагола *шрљайи* (која би за нас била донекле релевантна), Скок помиње само „ићи не гледајући куда“ (уп. Skok III 513 s.v. *triti*)⁸⁵⁴.

Испред основе *шрљайи* алтернирају префикси *ба-*, *ко-*, *шо-*, *шо-*.

⁸⁵² Уп. остале девербале овог типа: *шовељак*, *башрљак*, *баврљак*, *шоврљак*, *шошрљак*.

⁸⁵³ Уп. *ша-н-дрљайи* „вући, превлачити“, „ићи тамо-амо“, „неуредно, како било нешто радити“ Ускоци (Станић), „заплитати ногама, бити несигуран на ногама“ Лика (усмено М.Б.), *ше-н-дрљайи* „в. *шандрљайи*“ Ускоци (Станић); *ше-н-дрље*, *ше-дрље*, *ше-дрња* „ниска дрвена направа за вучу камена и сл., мале, ниске саони; каква груба и тешка алатка“ id. (ibid.).

⁸⁵⁴ Уп. и рум. славизам у вези са *шрџи* — *a să țiri* „вући се, шуљати се“ (l.c.).

У облику *баџрљаџи* теоретски би се могао издвојити префикс *ба-*, додат на основу *џрљаџи*.

Топоров заступа становиште да су глаголи *баџрљаџи*, *баџрљаџи* својеврсне варијанте стандарднијег *баџрџаџи* (*се*) и види у њима одраз псл. комплекса **bat-r-* (Топоров 1985:502).

Скок сматра да је глагол *баџрљаџи* настао ономатопеизацијом деноминала *баџаџи* (< *баџи*) (Skok I 12–121 s.v. *bàt*).

У облику *коџрљаџи* издваја се префикс *ко-* (Москов 1965:70; Schütz 1965:323).

Скок је недоследан у тумачењу овог глагола. На два места издваја у њему префикс *ко-* (Skok II 116 s.v. *ko*-²; III 435 s.v. *tākàti se*), да би га на трећем протумачио као изведеницу од *коџаџи*, насталу уметањем сонантног *p* у вези са *љ* (према *врљаџи*) (II 169 s.v. *kò-tāč*)⁸⁵⁵. Слично и Грицкат 1955–1956:70.

Псл. облик **kotʀlʹati*, реконструисан на основу с.-х., слн., чеш. и слч. потврда, тумачи се као суфиксални глаголски интензив од **kotiiti* II, али се сам суфикс не коментарише. Цитира се Скоково објашњење и замера му се што није упутио на близак облик *коџуљаџи*. Децидирано се оповргава Шицово тумачење (ЭССЯ 11:213).

У облицима *џоџрљаџи*, *шоџрљаџи* издвајају се префикси *џо-*, *шо-* (в. Бјелетић 2002:114, 116, 117). Међутим, *џоџрљаџи* је могло настати и дисимилацијом од *џоџрџиљаџи* (в. (-)tV-).

У семантичком спектру наведених облика издвајају се следећа основна значења: „ићи несигурно, клатећи се“ (*баџрљаџи*), „говорити којешта, лупетати“ (*банџрљаџи*, *џоџрљаџи*, *шоџрљаџи*)⁸⁵⁶, „по-

⁸⁵⁵ Иста недоследност запажа се и у тумачењу глагола *коџакаџи се* „ваљати се“. На једном месту он је објашњен као творевина са ретким префиксом *ко-* (s.v. *tākàti se*), а на другом као резултат укрштања *коџаџи се* и *џакаџи се* (s.v. *kòtāč*).

⁸⁵⁶ Као творбене паралеле пару глагола *џо-џрљаџи* „причати којешта, лупетати“ : *џрљаџи* „говорити не пазећи што“ могли би послужити следећи облици: *џо-џрљкаџи* „куцати (о жуни)“ (RJA), *за-џо-џрљкаџи* „почети тотрати, почети ударати кљунном“ (РСА), *џо-џрљк* „жена причалица“ Прошћење (Вујичић), „будаласта и неодговорна особа“ Рожаје (Hadžić) : *џрљкаџи* „гући, куцати“ Жумберак (RJA), уп. и *че-џрљкаџи* „глагол којим се опонаша гласање јаребице“ (Skok I 318; тумачи као ономатопеју) и *џо-џрља* „птица, што трли у дрвету, избија црве испод коре“ Лика (RJA). Иако је у дефиницији именице објашњено значење глагола *џрљлиџи* (тј. „избијати црве испод коре“), у RJA се наводе само потврде овог глагола са следећим значењима: *џрљлиџи* „пазити на који предмет у игри (клица), хватати, ловити га“, *џрљлиџи* „трти лан и кудељу“, док ускочко *џрљлиџи* значи: „ићи, хитати, журити се“, „журно радити“, „седети“, уп. и *џрља* „гужва, метеж, неред, врева, вршљање, гунгула, јурњава, галама, вика“, фиг. „брига, недаћа, тешкоћа, мука, невоља“. Будући да се ради о глаголу који означава говорење, не треба одбацити ни могућност ономатопејског порекла (Бјелетић 2002:116).

вршно, неуредно радити“ (*баџрљаџи*, *џоџрљаџи*, *шоџрљаџи*), „котрљати, ваљати“ (*коџрљаџи*).

Облик *коџрљаџи* у пејоративном значењу „рађати (о жени)“ рефлектује могуће исконско јединство **kotiti* I „доносити на свет младе, потомство (о животињама)“ и **kotiti* II „котрљати, ваљати“ тј. „изводити покрет наниже, падање, збацивање“ (технички термин за означавање порођаја животиње)⁸⁵⁷ (в. ЭССЯ 11: 204–205 s.v. **kotiti* sę I).

Специфичност материјала изложеног у овом поглављу огледа се у томе што сви наведени облици имају по два (или чак три) подједнако вероватна тумачења.

Прво, они се могу третирати као творевине настале додавањем експресивних префикса на самосталне основе, нпр. у случају *џргаџи*, *џрљаџи*, *џураџи*, *џулаџи*, будући да ови облици функционишу и као самостални. У прилог оваквом тумачењу говоре потврде са различитим префиксима испред исте основе, нпр. *баџргаџи* : *каџргаџи* (*коџргаџи*); *коџураџи* (*куџураџи*) : *чеџураџи*; *џаџулаџи* (*џеџулаџи*) : *шаџулаџи*; *џоџрљаџи* : *шоџрљаџи*.

Друго, они могу бити објашњени као варијанте једног исходног облика (тј. као фонетска преиначења основе), нпр. *баџргаџи* > *баџураџи*, *баџуљаџи*, *баџрљаџи*⁸⁵⁸; *коџураџи* > *коџулаџи*, *коџуљаџи*, *коџрљаџи*, *коџељаџи*, *коџиљаџи*. У том случају радило би се такође о експресивно префигираним облицима.

Треће, они се могу третирати као суфиксалне изведенице од одговарајућих глагола: нпр. *баџаџи* > *баџ-ур-аџи*, *баџ-уљ-аџи* итд.; *коџаџи* > *коџ-ур-аџи*, *коџ-ул-аџи* итд.⁸⁵⁹. У том случају они не би представљали предмет нашег интересовања.

Презентирани материјал пружа основе за још једну претпоставку. Могуће је, наиме, да је у неким облицима (који иначе не садрже експресивни префикс) дошло до декомпозиције под утицајем свести о постојању овде разматраног творбеног модела. То се може илустровати на примеру облика *коџураџи*. Етимолошки се он дели на *коџ-ур-аџи* (в. горе), али се иницијално *ко-*, према лексемама које садрже експресивни префикс *ко-*, почело доживљавати као поменути префикс, што је довело до перинтеграције *ко-џураџи* (овоме је до-

⁸⁵⁷ Уп. *нављаџи* „нарађати много деце“ (РСА).

⁸⁵⁸ Уп. Топоров 1985:502. Овоме у прилог иде и чињеница да се многи од поменутих облика семантички дефинишу управо глаголом *баџргаџи*.

⁸⁵⁹ За многе од анализираних облика у литератури је понуђено управо овакво објашњење, в. горе.

принела и чињеница да глагол *ѡураѡи* реално постоји). Затим је дошло до уобичајене алтернације, па се уместо „префикса“ *ко-* пред „основом“ *-ѡураѡи* појавио префикс *че-*, и тако је добијен облик *че-ѡураѡи* у истом значењу (касније је дошло до нагомилавања префикса, па је настао облик *ко-че-ѡураѡи*). Оваквим поступком могли су бити образовани многи од поменутих облика, нпр. *ѡаѡулаѡи*, *ѡаѡулаѡи*, *ѡаѡрљаѡи*, *ѡаѡрљаѡи*.⁸⁶⁰

⁸⁶⁰ Једино на овај начин може бити објашњен, нпр., облик *уѡѡѡѡам* 1. sg. „мрсити, заплитати“: Често устеља раду, так’в је он човек поред *укоѡѡѡѡам* „умрсити, замрсити“: Сву сам си косу укотељала, *ускоѡѡѡѡам* „замрсити“: Све ми се коса ускотељала Лесковац (Митровић). Овде се вероватно ради о глаголу *коѡѡѡѡи* „превртати, претурати“, *коѡѡѡѡи се* „извијати телом, увијати се“ Зоруновац (РСА), изведеници суфиксом *-ѡѡ-* од *коѡѡѡи* (Скок нема), али се у облицима са префиксом *у(з)-* иницијално *ко-* основе почело доживљавати као експресивни префикс *ко-*, па је дошло до перинтеграције *у(з)-ко-ѡѡѡѡам*, да би у једном тренутку „префикс“ *ко-* био избачен, чиме је добијен облик *уѡѡѡѡам*.

ЗАКЉУЧАК

Већ је речено да у науци не постоји јединствено мишљење о појави која је предмет нашег рада. Различити, па чак и супротни ставови исказани су о самом постојању експресивних префикса, њиховом пореклу и старини.

Овај рад, међутим, и није писан са циљем да одговори на поменута круцијална питања. Полазећи са становишта да су експресивни префикси реалне јединице језика, желели смо да прикажемо њихово функционисање у оквиру српско-хрватског језика.

Иако можда још увек не знамо праву природу ових елемената⁸⁶¹, неоспорно је да они постоје и функционишу. Њихов значај у етимолошким истраживањима можда је најбоље формулисала Петљова: „Необично је важно при етимологизацији узимати у обзир ретка лингвистичка факта и појаве, нарочито лексеме са архаичним префиксима *ко-*, *ка-*, *ку-*, који у низу случајева ступају у односе својеврсне алтернације са *че-*, *чо-*, *ча-*, *чу-* и др. При томе, у низу случајева откривање и увођење у научну употребу чињеница ове врсте одређује етимолошко решење или уопште дозвољава да се процес етимологизације сведе на елементарну творбену анализу“ (Петлева 1994:60–61).

У закључном делу рада сумираћемо запажања до којих смо дошли анализом изложеног материјала.

1) Експресивни префикси у дијахроној перспективи

Кад је реч о генези експресивних преверба, остављајући по страни **(j)a-* и **pa-* код којих се по свој прилици ради о посебној секундарној употреби „нормалних“, превасходно именских префикса, на првом месту треба се поново осврнути на проблем порекла **ko-* и **ka-* који понајпре могу полагати право на знатну старину, с обзиром на подударности међу словенским језицима и на индоиранске паралеле. У горе изложеној дилеми око њиховог предлошког или заменичког порекла чини се да јачи аргументи говоре у прилог ове друге могућности, док је њихово довођење у везу са предлогом **kъ(n)* (~ лат.

⁸⁶¹ Између осталог, уп. и констатацију Варботове: „Функције префикса *ко-* / *ка-* у словенским језицима још нису установљене. Он се издваја у многим девербалним и деноминалним образовањима...“ (Варбот 1971:68–69).

sim-, гот. *ga-* итд.) проблематично како на формалном, тако и на семантичком плану⁸⁶².

Са друге стране, заменичка хипотеза се може позвати на аналогну употребу разних основа ие. упитне и неодређене заменице **k^uo-* / *k^ui-* / *k^uu-* у индоиранском, уп. стинд. *ka(t)-* у *ka-pīya-* „лошег мириша“, *kat-payá-* „који се грозно надима“, *kad-ratha-* „лоша кола“, *kad-arya-* „негостољубив“, млавест. *ka-mərəða-* „глава демонских бића“ (према стинд. *mūrdhán-* „врх; глава“), даље *kim* „шта?“ као префикс у упитној (нпр. *kim-devata-* „какво божанство?“), али чешће у пејоративној функцији: нпр. *kim-puruṣa-* „никакав човек, хермафродит, мајмун“, *kim-dita-* „лоше исечен“, *kim-rājan-* „лош краљ“; такође и *ku-* (уп. стинд. *kū* „где?“; слов. **kь-dě > где*) у *kú-manas-* „нерасположен, злонамеран“, *ku-cará-* „који се полако креће (*carati*), који се скита унаоколо“ итд., млавест. *kū-nāirīš* „блудница“, досл. „лоша жена“ (EWAJa I 285, 348, 359).

Друга предност извођења *k*-преверба из основе ие. неодређено-упитне заменице је та што се њиме отвара могућност њиховог етимолошког обједињавања са превербима на *č-*, који се у том случају дају свести на варијанте заменичке основе **k^ue-* > **če-* (уп. стсл. **чесо**, с.-х. *чега*, дијал. *чеса* итд.), одатле дужењем **ča-*, и **k^ui-* > **čb-* (у **čb-to* итд.), одатле дужењем **či-*. Постојање ових двеју варијаната чини поједине облике двосмисленим у погледу формалне реконструкције (нпр. с.-х. *ча-* може бити и од **ča-* и од **čb-*; рус. *че-* и од **če-* и од **čb-*⁸⁶³ итд.).

Порекло преверба на *x-* са палатализованим варијантама на *š-* проблематично је у мери у којој је то уопште свако прасловенско **x-* у иницијалној позицији, где се не може свести на ие. **s* иза *r*, *u*, *i* и *k*. Како за ове превербе не долази у обзир објашњење декомпозицијом из превербалних форми попут **xoditi* место ***soditi* према **vь-xoditi*, а још мање позајмицом из иранског или германског, могло би се по-

⁸⁶² У недостатку бољих примера од **kьnaditi* (в. **кV-**) и **kǫdělъ* (в. ЭССЯ 12:48–50), Трубачовљева аргументација у корист превербалног **kь-*, **kǫ-* стоји на врло слабом ногама Реконструкција **kьnaditi* само на основу с.-х. примера је смела (нпр. *кн-* може рефлектовати *īn-*, као у *Книн < Тнин*), а издвајање **naditi* као основног глагола – семантички проблематично. Што се тиче кудеље, логично би било претпоставити да *kǫ-* у **kǫ-dělъ* стоји у некој вези са **kon-* у **konorja*, које свакако није префикс, већ корен (пие. **kon-* поред **kon-?*), а уосталом Трубачовљева претпоставка глагола **del-* „плести“ тешко да има основа. Осим тога, не нуди се објашњење за губитак назала у **ko-*, **ka-*.

⁸⁶³ Практично је **čb-* зајамчено само у случајевима где је слаби полуглас испао без озвучења, као нпр. у чеш. *č-mouliiti* (ЭССЯ 4:146).

мишљати на заједничко крајње порекло са *k- (и *č-) превербима уз фонетску модификацију путем предметања s-мобиле а затим метатезе *sk- > *ks-, или путем прелаза *k- > *kh- у функцији експресивизације. Безвучна гутурална аспирата била је у праиндоевропском веома редак глас мање-више ограничен на ономотопеје попут *k(h)ǎkh- „кашљати“ у стинд. *kákhati*, гр. *καχάζω*, псл. **хахати*, **хохотати* (*se*) „смејати се“, но у најмању руку и преко једне нормалне речи **soxa* „гранна“ ~ стинд. *śākhā-*, нперс. *šāx* „id.“ установљава се да је нормални рефлекс тога гласа у прасловенском било, као и у иранском, х.

Порекло од основе показне заменице чини се вероватним за *to- / *ta-, а донекле и за *la-, које Трубачов своди на деиктичко *ol- у *ol-ni > лани (ЭССЯ 14:11).

Већ с обзиром на варирање звучности у случајевима као **bala-mōtiti* / *йаламудийи*, звучне варијанте **ba-* поред **pa-* и **ga-* поред **ka-* најједноставније се дају објаснити као плод експресивне ономотопеизације безвучних.

Алтернирање са **ne-* и **pa-* у **ma-klenъ* заиста наводи на претпоставку да се ту у првом делу крије ие. прохибитивна негација, но у том случају предност би ваљало дати ређој варијанти *meklen*, јер је пие. **meH₁* > ие. **mē* > гр. *μή*, индоир., тох. *mā*, јерм. *mi*, алб. *mo*. Уп. фонетски проблем који представља с.-х. *махуна*, *мохуна* поред *мехуна* < псл. **mǝxuna* (ЭССЯ 18:152–153). У осетском језику прохибитивно *ma* долази и као први део сложеница: *ma-tarsæ* „небојша“, *ma-gūsa* „беспосличар“, *ma-zūra* „ћутливац“, где је други члан 3. лице конјунктива одговарајућих глагола (Абаев III 274). Но с обзиром на експресивну природу ових преверба, не треба искључити варијанту да су *ma-*, *mo-* назализоване варијанте од *ba-*, *bo-* настале у процесу ономотопеизације.

Иако се, дакле, ради о генетски различитим елементима, експресивни префикси ипак чине донекле јединствен систем, који се може посматрати као целина. У погледу старине тог система у науци су изнете различите претпоставке.

1) Неки аутори сматрају да су експресивни префикси врло архаична, још индоевропска појава (в. Шарифуллин 1979:113–115; id. 1982:23–24). На индоевропској равни префикси су, по њему, испољавали два типа творбеног значења: негацију и афирмацију⁸⁶⁴. Негација представља негирање семантике корена, вредносно карактери-

⁸⁶⁴ Трећи тип творбеног значења — локализација у времену и простору (в. Шарифуллин 1979:117–118), није карактеристичан за префиксе који су предмет нашег истраживања.

стику речи. Постоји негација у општем смислу (логичко негирање датог обележја) и експресивна негација (омаловажавање, презир, негативна оцена, називање непријатних, страшних предмета и појава)⁸⁶⁵. А ф и р м а ц и ј а је утврђивање, истицање семантике корена, величање неких семантичких компонената у значењској структури речи. Постоји афирмација у општем смислу (афирмација логичког присуства датог обележја) и експресивна афирмација (позитивна оцена, хиперболизација итд.) (Шарифуллин 1979:115–116).

О старини појаве посредно може сведочити постојање префикса *ku-* (који је такође носилац негативног експресивног значења) у индоиранском (в. горе).⁸⁶⁶ Трубачов сматра да је творбени модел 'упитна заменица *k* + глаголско-именска основа' генетски индоирански. Тај модел пореди се са префиксима **ka-*, **ko-*, **kъ-*, који имају слично порекло и продуктивност у словенским језицима (Трубачев 1980:5).⁸⁶⁷

2) Умеренији су и бројнији они аутори који за експресивне префиксе претпостављају прасловенску старину. Њихов став формулисала је Куркина: „У регистар морфолошких средстава прасловенског језика [проред М.Б.] улазе префиксални елементи који су некада вршили чисто експресивне функције. Архаични префикси **ka-* / **ko-*, **ča-* / **če-*, **ša-* / **še-* / **ši-* у скривеном виду егзистирају у саставу појединачних словенских образовања и могу се издвојити само помоћу етимолошке анализе“ (Куркина 1981:331).

Неоспорно је да су многа образовања анализирана у раду — стара, прасловенска. То се, пре свега, односи на оне творевине које имају

⁸⁶⁵ Негација је често коришћена при супротстављању сакралног и световног у древним ие. текстовима (о кодирању семантичких опозиција у семиотичким системима прагматичког карактера (религија, уметност, митологија) в. радове В. В. Иванова и В. Н. Топорова).

⁸⁶⁶ За индоиранско *ka-* / *ku-* у именској композицији могло би се рећи да изражава градацију основног значења било у позитивном, било у негативном смеру. Тако је, нпр., стинд. *ku-rūya-* „не баш право, не тако добро > лоше сребро (*rūya-*)“ > „калај“, док би стиран. лично име **Ka-frya-* значило „како драг (*frya-*)“, тј. „у којој (великој) мери драг“. „Као *kim^o* и *ku^o*, као префикси са пејоративним значењем, јавља се и *ká-* (*ka^o*) у таквој функцији: ... *ka-rūya-* „који лоше мирише“, *kat-payá-* „који се грозно надима“, ... *kad-ratha-* „лоша кола“, *kad-arya-* „негостопримљив“ (EWAi I 285 s.v. *ká-* „ко, који“, „ко(ји) год“). За *kú-* од исте прономиналне основе в. id. I 359, такође претежно са именским основама, нпр. *ku-mati-* „лоше расуђивање“, *ku-vakra-* „мало закривљен“, али и *ku-cará-* „који се полако креће, шуња унаоколо“ (*car-* „кретати се (у круг)“ < ие. **kel-*), млавест. *kū-nāirīš* „курва, лоша жена“ : стинд. *ku-strī-* „лоша жена“. Лош индоевропску пејоративну функцију **ku-* претпостављао је Schulze 1895:243–244; критикује га Schmidt 1987:358–361.

⁸⁶⁷ Уопште о префиксима у индоевропском језику в. Гамкрелидзе/Иванов I 355–358, 364–368.

еквиваленте у другим словенским језицима. Међутим, постојање словенских еквивалената може бити последица и паралелног функционирања датог творбеног модела у појединачним језицима (уп. ЭСБМ 7:218 s.v. *накувѣсица*). Овде подсећамо и на чињеницу да су многе псл. лексеме, реконструисане у ЭССЯ, пропраћене напоменом да је њихова старина проблематична.

Како је понекад немогуће прецизно одредити старину анализираниог облика, аутори се опредељују за мање ригорозне тврдње. Тумачећи називе за означавање ситних зглобова: **rozvonъ*, **rozvonъkъ* и **kozvonъ*, **kozvonъkъ*, Меркулова их доводи у везу са **zveno* и у њиховој структури издваја архаичне префиксе *ro-* и *ko-*. Ауторка каже: „Ако њихово смештање у псл. епоху и може изазвати противљење, једно је несумњиво: у питању су две врло архаичне речи у погледу облика и значења“ (Меркулова 1971:83).

3) Постоје, коначно, и мишљења да експресивни префикси немају велику старину. Тако се, нпр., у белоруском етимолошком речнику констатује: „Пошто се данас тако популарна идеја о великој архаичности сличних префикса поуздано не потврђује, фактички нема разлога да се ова реч сматра прасловенском“ (ЭСБМ 4:202 s.v. *калуніць*).

Овде треба правити разлику између старине модела и старине појединачних образовања. Творбени модел ’експресивни префикс + основа’ несумњиво је архаичан⁸⁶⁸. И многе лексеме, образоване према датом моделу, у прасловенској епохи — такође су архаичне.

Међутим, постоји велики број млађих облика, насталих касније, у периоду самосталног развитка српско-хрватског (и других словенских) језика, образованих према истом архаичном творбеном моделу. Такви облици нису архаични. Ову појаву у словеначком језику описала је Куркина: „Значајан део западно-јужнословенског лексикона чине образовања са експресивним префиксима *a-*, *ka-* / *ko-*, *sko-*, *če-*, *pa-*, *sp-*, *še-* и сл. У дијалектима словеначког језика запажа се извесна *а к т и в и з а ц и ј а* (проред М.Б.) ових архаичних творбених средстава: овде се шире и слободније него у другим словенским језицима префикси спајају са глаголским и именским основама, овде коегзистирају облици са префиксима и без префикса. Дати префикси уносе у семантику елемент негативног односа говорника према појавама стварности. Експресивним средствима изражавања припадају још неки префикси: *a-*, *ta-* / *to-*, *la-*, *o-*, али они су по правилу карактери-

⁸⁶⁸ С обзиром на усмерење нашег рада, нисмо се бавили истраживањима која би нам омогућила да проценимо фактичку старину разматраног творбеног модела. Сматрамо да је он, у сваком случају, прасловенски.

стични за појединачне случајеве“ (Куркина 1992:186). Све изнете тврдње у подједнакој мери односе се и на српско-хрватски језик. Судећи према анализираном материјалу, у српско-хрватском је активизација разматраног архаичног творбеног модела можда чак и изразитија него у словеначком. За словенску етимологију било би значајно проучити судбину овог модела и у осталим словенским језицима.

Паралелно са префиксима, намеће се још једна занимљива тема — типови основа које подлежу експресивној префиксацији. Уочено је, наиме, да неке основе (нпр. псл. **mьrěti*, **vьrěti* „врети, кипети“, **vьrěti* „гурати, трпати“) испољавају широку споживост са свим могућим експресивним елементима (Куркина 1981:331). Наш материјал показује да је круг таквих основа знатно шири. Експресивном префигирању подложне су и следеће псл. основе: **vi-*, **bьrk-*, **pьrk-*, **per-* / **pur-*, **mьt-* итд.

Да би се утврдили разлози због којих су поједине основе изразито „отворене“ ка експресивним префиксима, потребно би било спровести посебно истраживање. Нама се, на први поглед, чини да све поменуте основе спаја једна заједничка карактеристика — развијен семантички потенцијал.

II) Експресивни префикси на синхроној равни

1) Експресивни префикси као систем

Један од основних циљева овог рада био је да се успостави и проучи систем у оквиру којег егзистирају и функционишу експресивни префикси. Анализирање сваког система подразумева утврђивање: а) елемената система; б) особина датих елемената; в) међусобних односа елемената.

а) Под елементима система овде се подразумевају конкретни, појединачни експресивни префикси. Иако су анализирани префикси по пореклу различити, они на синхроном плану чине јединствен систем јединица. На разматраном корпусу уочени су следећи **типови** експресивних префикса⁸⁶⁹, са својим конкретним реализацијама: **kV-** (*к-*, *ко-*, *ка-*, *ку-*); **skV-** (*ско-*, *шко-*); **čV-** (*ч-*, *че-*, *чо-*, *ча-*); **šV-** (*ше-*, *шо-*, *ша-*, *шу-*, *ши-*); **tV-** (*Ѡо-*, *Ѡа-*, *Ѡу-*, *Ѡе-*); **stV-** (*сѠо-*, *сѠу-*, *сѠио-*); **bV-** (*ба-*, *бо-*); **pa-** (*Ѡа-*); **IV-** (*ла-*, *ло-*).

⁸⁶⁹ Типови префикса одређени су према носећем сугласнику префикса, док се симболом *V* означава вокал префикса. Оваква типологија предложена је из практичних разлога и примењива је само на синхроној равни.

Поред ових основних и „продуктивних“, забележени су и типови који се јављају знатно ређе: **xV-** (*ха-*); **gV-** (*га-, го-*); **mV-** (*ма-*); **a-, ja-, sV-** (*со-*).

б) Једна од уочених особина разматраних префикса јесте њихово „усложњавање“, тј. проширивање слогом који садржи ликвиду.

У низу случајева експресивни префикс проширује се (тј. усложњава) слогом који садржи сугласник *л*: *ше-врдаџи* > *ше-ле-врдаџи*; *ша-врдаџи* > *ша-ла-врдаџи* (уп. *ла-врдаџи*); *Шо-врња* > *шо-ло-врњаџи*; *ћа-џрдаџи* > *ћа-ла-џрдаџи* (уп. *ла-џрдаџи*); *о-шо-врљаџи* > *о-шо-ло-врљаџи*; *шу-врџан* > *шу-ло-врџан*; *о-ша-муџиџи* > *о-ша-ла-муџиџи*; *ча-брџнуџи* > *ча-ла-брџнуџи* (уп. *ла-брџнуџи*); *че-брџнуџи* > *че-ле-брџнуџи* итд.

Нешто су ређи случајеви у којима се префикс проширује слогом који садржи сугласник *р*: *ко-бечџи се* > *ко-ро-бечџи се*; *ке-бечџи се* > *ке-ре-бечџи се*; *ко-џечџи се* > *ко-ро-џечџи се*; *ко-џешџи се* > *ко-ро-џешџи се*; *рас-џа-баџи се* > *рас-џа-ра-баџи се* итд.

Проширивање експресивног префикса слогом који садржи ликвиду очигледно се врши у циљу додатне експресивизације датог облика. Исту појаву запажамо и у области ономотопејске лексике. Азарх је установила да проширивање корена ономотопејских глагола ликвидама *р* и *л* има исту функцију као и редупликација корена тих глагола — појачава изражајност корена (уп. Азарх 1974:124–125)⁸⁷⁰.

У неким случајевима посведочени су паралелни облици са усложњеним префиксом и другим делом усложњеног префикса, тј. слогом са ликвидом који иступа као самосталан префикс: *ша-ла-врњаџи* : *ла-врњаџи*; *ша-ло-базнуџи* (*ша-ла-базџи*) : *ла-базнуџи*; *на-со-ло-весџи* : *на-ло-весџи* итд.

Наведени примери показују да се елементи са ликвидом јављају или као самостални префикси, или у комбинацији са неким другим експресивним префиксом. У том случају они увек заузимају другу позицију, иза датог експресивног префикса: *ше-ле-*, *ша-ла-*, *шо-ло-*,

⁸⁷⁰ „О синонимности редупликације и проширивања корена ликвидом сведочи употреба лексема са удвојеним или ликвидом проширеним кореном у истом или суседним говорима: нпр. у јужноруским говорима познато је и *татакает* и *тарџакает* (о кокошци). Редупликација корена ономотопејских глагола у руским говорима среће се чешће него проширивање корена ликвидом. Проширивање корена ликвидом *р* запажено је и у јужно- и у северноруским говорима. На истој територији или у суседним говорима гуска *гакает* и *гџркает*, коњ *гогочет* и *горгочет*, жабе *кџакают* и *кџџркают*, крава *мџкает* и *мџркает*. Проширивање корена ликвидом *л* у савременим говорима среће се ређе: овца *бџкает* и *бџџкает*. Али у староруском ова је појава била много чешћа“ (l.c.).

шу-ло-, *ча-ла-*, *че-ле-*, *ко-ро-*, *ке-ре-*, *ѿа-ра-*. У већини случајева код овако спојених префикса присутна је вокалска хармонија, али има и изузетака (нпр. *шуло-*).

Са овом особиним експресивних префикса свакако је у вези и појава двосложних префиксалних елемената, чија се структура изражава следећим формулама: **kVLV-**, **čVLV-**, **šVLV-**, **tVLV-**, **bVLV-**, **pVLV-** итд. (V = вокал; L = ликвида). Они се издвајају у следећим лексемама: *кала-муѿиѿи*, *кала-мудиѿи*, *кала-вијаѿи*, *кала-врцаѿи*, (*к*)*ала-муња*; *шала-врцаѿи*, *шала-бркнѿи*, *шала-брцаѿи*, *шала-брцнѿи*, *шала-бадаѿи*, *шеле-бадаѿи*, *шеле-брдаѿи*, *шеле-бекаѿи*, *шара-бадаѿи*, *шере-бадаѿи*; *ѿеле-звркан*, *ѿеле-н-ѿрда*; *бала-муѿиѿи*, *бала-мудиѿи*, *бала-бућкаѿи*; *ѿала-муѿиѿи*, *ѿала-мудиѿи*, *о-ѿала-мудиѿи*, *ис-ѿала-ѿуцаѿи*, *ѿала-зврк*, *ѿала-зврц*, *о-ѿара-мудиѿи* итд.⁸⁷¹

Проблем двосложних префикса уочен је у литератури (уп. Knobloch 1969, Machek 43 s.v. *balamutiti*), али до сада није детаљније проучен. Наша запажања задржавају се на нивоу описа појаве и спекулацијама о могућем пореклу ових елемената, без конкретних етимолошких решења.

Оно што се на основу изложеног материјала са сигурношћу може констатовати јесте постојање двосложних префикса у структури појединих експресивних лексема. Облици типа *ла-брцнѿи*, *че-брцнѿи*, *ше-врдаѿи*, *ла-врдаѿи* итд. говорили би у прилог тврдњи да су двосложни префикси типа *чала-*, *шала-* итд. настали акумулацијом једносложних префикса. С друге стране, увек исти редослед једносложних префикса, као и облици који садрже само двосложне префиксе, указивали би на другачије, засад још неутврђено порекло ових елемената (Бјелетић 1993:43). Можда су на формирање двосложних префикса делимично утицале и парне речи типа рус. *тары-бары* (в. Матвеева 1984:144)⁸⁷².

⁸⁷¹ Овде се ради о облицима који су посведочени само у комбинацији са двосложним префиксом, без потврда са само једним од једносложних префикса.

⁸⁷² У овом конкретном примеру оба елемента представљају типичне форме двосложних експресивних префикса. Иначе, о пореклу рус. *тары-бары* „брбљарије, наклапања, празни разговори“ постоји неколико мишљења. Оно се, прво, доводи у везу са општесловенском глаголском основом *bar-* „говорити“ < ие. **bhā-* „говорити, причати“, уп. рус. *барабáрить* „брбљати“, *барáбара* „бесмислица, будалаштина“, укр. *тари-бари*, слн. *báratí* „питати“, *bárlí* „шала“, буг. дијал. *барам* „питати“, пољ. *baraszkí* „шале, несташлуци“, *barłóžyc* „брбљати“ (Мельничук 1969:60). Варбот прву компоненту рус. *тары-бары* „брбљање“ и *тарабара* „изношена ствар“ доводи у везу са **terti* — **toriti*, а другу са **bьrati*, при чему првобитним значењем израза *тары-бары* сматра значење „отпаци“ (Варбот 1986:38). У дискусији на реферат Варботове

в) Међусобни односи елемената (= експресивних префикса) у оквиру система заснивају се на појавама алтернирања и аглутинације. Ове појаве узроковане су тежњом језика ка афективности, која се огледа у непрекидном тражењу нових експресора. То, са једне стране, доводи до међусобног замењивања, а са друге — до наслојавања различитих префикса испред исте основе.

Алтернирање је, дакле, варирање различитих експресивних префикса испред исте основе. Будући да сви експресивни префикси модификују семантику изведене речи само на плану експресије (в. ниже), они су скоро потпуно синонимни и узајамно замењиви, без икаквих последица по семантику речи (Шарифуллин 1982а:119). То пак за последицу има индиферентност у погледу избора префикса. Тако настају низови алтернација разних експресивних префикса испред исте основе (Шарифуллин 1982:20). Ово су примери таквих алтернација регистровани у анализираном материјалу: *баврљаџи* = *џаврљаџи* = *чаврљаџи* = *шеврљаџи*; *исковрљаџи* = *ишчеврљаџи*; *коврљаџи* = *чеврљаџи*; *накокљечџи* = *наџокљечџи* = *начокљечџи*; *накекерџи* = *накокерџи* = *начокерџи* = *насокерџи*; *комрџиџи се* = *џомрџиџи се*; *накомрдиџи се* = *наџомрдиџи се* = *начомрдиџи се* = *начемрдиџи се*; *накмусџи се* = *начемусџи се*; *коџрџиџи* = *чоџрџиџи*; *коџрџиџи се* = *учоџрџиџи се* = *ушџоџрџиџи се* = *наџоџрџиџи се*; *баџргџи се* = *коџргџи се* = *каџргџи* итд.

Аглутинација је наслојавање различитих префикса испред исте основе. Аглутинацију треба разликовати од „појаве нових модела експресивне префиксације“ (в. Шарифуллин 1982а:118–119)⁸⁷³, иако су им узроци, у суштини, заједнички. Као последица потпуног сливања експресивног префикса са основом настаје нова основа експресивног карактера, што омогућава секундарну префиксацију експресивним префиксима (Шарифуллин 1982:20). У словенским језицима постоје лексеме које садрже неколико експресивних префикса (уп. нпр. рус.

Трубачов предлаже да се пође од семантичке еволуције „брбљање“ > „старудија“ и да се компонента *тара-* упореди са словенским *тар-* у значењу „говорити“ (Орел 1988:315).

⁸⁷³ Нови префикси, по правилу, прикључују се само онда када су се стари експресивни префикси већ „десемантизовали“, уп. рус. *ш-валь* > *шу-ш-валь* (десемантизовано *s-mobile*). Деморфемизација експресивних префикса води ка њиховом претварању у „унификсе“, за које је карактеристична тешкоћа издвајања, архаизација, прелазак у преформанте (у случају мобилних елемената). Такви елементи лишени су квалификационог значења у структури речи, али су делимично сачували модификационо значење (l.c.).

ко-сто-нѣжиться „охолити се“, *ко-че-вряжиться* „јогунити се; пре-немагати се“, *чу-ка-рѣзнуть* „ударити; испити“ итд.), а у нашем материјалу издвајају се следећи случајеви: *че-ѣриѣи се* = *ко-че-ѣриѣи се* = *ко-чо-ѣриѣи се* = *ко-сѣо-ѣриѣи се*; *на-ку-мрачѣи се* (= *на-ѣо-мрачѣи се*) = *на-ѣу-мрачѣи се* = *на-ко-ѣу-мрачѣи се*; *ку-ѣриѣи* = *шу-ку-ѣриѣи*.

Систем у оквиру којег функционишу експресивни префикси овиме није до краја проучен. Установљени су само његови основни параметри. Иако на први поглед изгледа да су међусобни односи елемената система у великој мери подложни „оказионалности“, детаљнија истраживања вероватно ће показати да систем почива на далеко строжијој унутрашњој организацији, чије законитости тек треба утврдити. То су, наравно, задаци који стоје пред синхроним лингвистиком. За потребе етимологије сасвим су довољни и наши налази.

Овде се намеће и једно поређење са основама. Као што префикси међусобно алтернирају, не утичући при том на значење речи, тако долази и до варирања различитих основа иза истог префикса, такође без промене значења речи, уп.: *ко-бечѣи се* = *ко-ѣечѣи се*; *из-ба-врчѣи* = *из-ба-врљѣи*; *га-врљѣи* = *га-вељѣи*; *ис-ко-бељѣи се* = *ис-ко-вељѣи се* = *ис-ко-ѣељѣи се* = *ис-ко-брљѣи се*; *ше-брљѣи* = *ше-бељѣи* = *ше-врљѣи* = *ше-вељѣи*; *ши-че-врљѣи* = *ши-че-виљѣи*; *со-врљѣи* = *со-врњѣи*; *на-ѣо-кечѣи се* = *на-ѣо-кечѣи се*; *ко-брцаѣи се* = *ко-ѣрцаѣи се* = *ко-ѣрљѣи се* = *ко-ѣељѣи се* = *ко-врцаѣи се*; *шала-брцаѣи* = *шала-врцаѣи*; *ко-брљѣи* = *ко-врљѣи* = *ко-ѣрљѣи*; *че-ѣрљѣи* = *че-брљѣи* = *че-ѣркаѣи*; *у-чо-ѣрчѣи се* = *у-чо-ѣрљѣи се*; *ба-ѣрљѣи* = *ба-врљѣи* = *ба-срљѣи* = *ба-ѣргаѣи* = *ба-ѣуљѣи* = *ба-ѣрњѣи* итд.

Наведени примери указују на најчешће типове гласовних алтернација: замена уснених сугласника (*б* : *в*); замена звучних и беззвучних сугласника (*б* : *ѣ*); замена гласа *р* вокалом (*р* : *е*; *р* : *и*); замена палаталних сугласника (*љ* : *њ*).

Основе анализиране у раду формирају и следеће низове: *бркаѣи* : *вркаѣи* : *ѣркаѣи*; *брцаѣи* : *врцаѣи* : *ѣрцаѣи*; *брљѣи* : *врљѣи* : *ѣрљѣи*; *брчѣи* : *врчѣи* : *ѣрчѣи*.

Овако груписан, материјал открива да у формирању разматраног слоја лексике равноправну улогу имају, поред префикса, следеће појаве: гласовне алтернације, аналогичја, контаминација. Оне се морају узимати у обзир при етимологизацији сваке појединачне лексема.

2) Семантика

а) Један од циљева рада био је да се фокусирају **лексичко-семантичке групе** у оквиру којих се експресивно префигирани облици најчешће јављају. На основу спроведене семантичке анализе дошло се до закључка да разматрани материјал углавном припада семантичким сферама које су и иначе уобичајене за експресивну лексику (о значењима карактеристичним за слој експресивне лексике в. Machek 1930:8; Бјелетић 1994:265–266; Ристић 1997:168–169). То, заправо, значи да је круг утврђених (али и очекиваних) значења релативно ограничен. Један од узрока ове ограничености лежи у чињеници да различити експресивни префикси испред исте основе не утичу на промену значења облика. Осим тога, једна те иста значења изражавају се префигираним облицима образованим од различитих основа. За разматрани слој лексике није толико карактеристично богатство реализованих значења, колико разноликост формалних средстава за њихово изражавање.

Ово је преглед најчешћих значења која се јављају у анализираним облицима⁸⁷⁴. Секундарна значења обједињена су око неколико основних. У раду су већ коментарисани уочени семантички помаци и развоји.

„(на/ис) **кривити** (се)“: *накабечити се, искобечити се, искебечити се, наковрљити се, човрљити се, истјолочити се, искокечити се, накекечити се, накекерити се, насокерити се, искојечити се* итд.

„(на) **правити гримасу**, (из) **бечити се**, **измотавати се**“: *искобељити се, керебечити се, кебељити се, човрљити се, кекерити се* итд.

„(ис) **прсити се**“: *искобељити се, искекечити се, искојечити се, најтојрчити се* итд.

„**поставити** (се) **на незгодно место**, **испречити** (се)“: *заколечити се, накоклечити се, најтоклечити се, начоклечити се, накокечити се, истјокечити се, накекерити се, накокерити се, начокерити се, насокерити се, најтојрчити се* итд.

„**разметати се**, **охолити се**, **правити се важан**“: *кобечити се, коробечити се, кебечити се, керебечити се, заковрчити се, кекечити се, кокерити се, којечити се, коројечити се, чејерити се*,

⁸⁷⁴ Овај сумарни преглед садржи само глаголске облике. Наведени облици прилагођени су стандардном језику (нпр. *чафркноти* > *чафркнути*; *којечити се* > *којечити се*; *човрљи* > *човрљити*) и дати су без акцента.

шейерийи, кочейерийи се, кочойерийи се, костйойерийи се, шейириийи се, шейуриийи се, којрчийи се, учойрчийи се, уиййойрчийи се ИТД.

„ослабити, занемоћи; умрети“: *заковиљаџи, исковиљџи, укковиљџи, заковрчийи, заковрљџи, заковрљаџи, шичеврљџи, заковрџаџи, заковрнуџи, исковрнуџи, искекечийи се, искокечийи се, искојечийи се, укојечийи се* ИТД.

„**ударати**“: *лабазнуџи, чафркнуџи, заковрљџи, исџемезгаџи, исџомезгаџи, џумезгаџи* ИТД.

„усмерити се, упутити се“: *заџовиџлиџи, најовиџлиџи, заковиљџи, заковрчийи, заковрљџи* ИТД.

„пошашавити; помутити се“: *џобамбрљџи, ушоврљџи се, ошамуџиџи (се), ошаламуџиџи се, ошемуџиџи, зашомуџиџи (се), зашамуџиџи* ИТД.

„(у)радити немарно, како било“: *лаврдаџи, шелеврдаџи, лаврњаџи, аврљаџи, најоврљаџи, засоврљаџи, чаврљаџи, чеврљаџи, ошоврљаџи, ошоловрљаџи, закалемуџиџи, накалемуџиџи, скалемуџиџи, ојаламуџиџи, сјаламуџиџи, байргаџи, кайргаџи* ИТД.

„причати којешта, брбљати“: *лаврдаџи, лаврњаџи, шичевркаџи се, баврљаџи, џаврљаџи, џоврљаџи, чаврљаџи, чеврљаџи, човрљаџи, чаврзаџи, џемезгаџи, баламуџиџи, баламуџиџи, каламуџиџи, џаламуџиџи, џаламуџиџи, лайрдаџи, џайрдаџи, џалајрдаџи, џойрдаџи, байргаџи* ИТД.

„скитати, лутати, ићи тамо-амо“: *шалабазаџи, шалабрцаџи, шебрљаџи, калавијаџи, лаврдаџи, шеврдаџи, шелеврдаџи, шалаврдаџи, лаврњаџи, шоловрњаџи, шалаврњаџи, баврљаџи, шеврљаџи, байргаџи, кайргаџи* ИТД.

„једва ићи, вући се, тетурати“: *баврљаџи, гаврљаџи, џаврљаџи, шеврљаџи, шеврљаџи, байргаџи* ИТД.

„**вртети, уви(ја)ти**“: *заковрдаџи, коврцаџи, коврчийи* ИТД.

„заврнути, заокренути; ишчашити“: *заковиљаџи, шичевиљаџи, шичевиљџи, ишчовиљџи, шичеврљџи (се), заковрнуџи, шичеврнуџи* ИТД.

„изврдавати“: *шеврдаџи, шалаврдаџи, шоврдаџи, шалаврцаџи* ИТД.

„**бацити, замахнути**“: *заковиџлаџи, заковиљџи, заковрљџи* ИТД.

„(ис)колачити, (из)буљити очи“: *искобечийи се, избаврчийи, исковрчийи, исковрљџи, шичеврљџи, исковријежџи, исковрнуџи, исколечийи* ИТД.

„(из)родити доста деце“: *исковиљаџи, наковиљаџи, коврљаџи, кофрљаџи, наковрљаџи, коџиљаџи (се), искоџиљаџи, наковиљаџи, њоковиљаџи* итд.

„(на)гомилати, (на)бацати, (на)трпати“: *наџоврњаџи се, соврњаџи, наџоврљаџи, соврљаџи, насоврљаџи, насаврљаџи* итд.

„презалогајити“: *чалабркнужи, челебркнужи, лабрцнужи, чабрцнужи, чебрцнужи, чалабрцнужи, челебркнужи, шалабрцнужи, чебрцнужи* итд.

„(о)грести“: *зачебркнужи, чалабркнужи, лебрцнужи, чебрцнужи, чалабрцнужи* итд.

„грести, копати; претурати, претраживати“: *зачебркнужи, чебрцнужи, чебрљаџи, чобрљаџи, чејркаџи, чайркаџи, чејрљаџи, чайрљаџи, зачойрљаџи* итд.

„(на)мрштити се; (на)љутити се; (на)тмурити се“: *комршџи се, њомршџи се, комрдџи (се), наџомрдџи се, начомрдџи се, начемрдџи се, накумрачџи се, наџумрачџи се, наџумрачџи се, насџумрачџи се, наковиумрачџи се, накосмуриџи се, чмуриџи се, наџмуриџи се* итд.

б) Ако са глобалног плана, тј. свеукупног семантичког потенцијала анализираног корпуса, пређемо на микро-план, тј. на семантику конкретних облика, као основно питање намеће се семантика споја **’префикс + основа’**. Овде постоје две основне могућности:

— префикс мења значење основе, уп. *завиљџи* „окретати рогове да расту нагоре“ > *заковиљџи* „занемоћи; умрети“; *врџи* „ударити“ > *избаврџи* „исколачити очи“; *џериџи се* „постављати се на истакнуто место“ > *чејериџи се* „разметати се, правити се важан“ итд.

— префикс не мења значење основе⁸⁷⁵, уп. *базџи* = *шалабазаџи*; *обесиџи* = *окебесиџи*; *бечиџи се* = *кобечиџи се*; *бељџи се* = *кебељџи се*; *виљлаџи* = *ковџилаџи*; *вркаџи* = *калавркаџи*; *наврљаџи* = *наковрљаџи*; *наврсџи се* = *наџоврсџи се*; *изврјежџи се* = *исковрјежџи се*; *залечиџи* = *заколечиџи*; *накечиџи се* = *накокечиџи се*; *џечиџи се* = *којечиџи се* итд.

У облицима у којима су префикси изменили значење основе обично се ради о уобичајеним, регуларним семантичким помацима. То, у ствари, значи да облик са префиксом омогућава реализацију једног

⁸⁷⁵ Овде су од посебног значаја примери где се у дефиницијама значења префигираних облика користе облици без префикса (или са неким другим префиксом), и обратно. Такви случајеви су у раду посебно маркирани.

од значења из семантичког потенцијала основе, или развија ново значење, најчешће метафоричко, по аналогiji са сличним случајевима. Суштински посматрано, префикс ни овде не уноси ново значење. Он само омогућава реализацију једног од потенцијалних значења (које се, из неких разлога, није појавило у непрефигираном облику). Ни у случајевима аналогije (помешаним са разним врстама контаминација, изразито присутних у овом слоју лексике), не може се говорити о некаквој самосталној интервенцији префикса у семантици речи.⁸⁷⁶

в) Тако долазимо до питања **семантичког садржаја** самих **експресивних префикса**. Аутори који претпостављају индоевропско порекло разматраних префикса сматрају да су они првобитно испољавали два типа творбеног значења: *негацију* — у општем смислу и експресивну, и *афирмацију* — у општем смислу и експресивну (в. горе).

На синхроној равни творбена значења префикса испољавају се само у свом експресивном виду. Већ и само одређење 'експресивни' имплицира улогу разматраних префикса у семантици лексема које их садрже. Афикс коме се приписује ова особина поседује такав тип творбеног значења, да се реч изведена помоћу њега описује терминима категорије експресивности, као што су: емоционалност, вредновање, интензивност, сликовитост итд. Под експресивношћу префикса (као и језичких јединица других нивоа — лексема, морфема, форманта и сл.) подразумева се присуство одређених допунских семова, конотација у њиховој семантичкој структури⁸⁷⁷, који маркирају дату је-

⁸⁷⁶ За разлику од експресивних префикса, „нормални“ префикси суштински модификују глаголско значење. То је на примеру префикса за деминуирање (*по-, при-, на-, про-, за-*) показала И. Грицкат. „Док је деминуирање помоћу суфикса значило, како у време настајања те појаве, тако и у свим каснијим епохама, „умањење“ радње на било који начин (смањење њеног интензитета, њеног објекта, временских размака у којима се она врши итд.), ... дотле је деминуирање префиксима првобитно увек измена глаголског значења из основа, обележје не модификоване радње, већ нове радње ... То је зато што су суфикси некад били празни елементи, и њима се може дати она улога која им се намени. Међутим, префикси су речи, првобитно праве, семантиком испуњене речи, чије прилажење глаголима не може остати без приближавања глаголских значења њиховим специфичним значењима. Кад се узме у обзир још и промена вида, јасно је да је префигирани глагол доста удаљен од свог основног глаголског значења“ (Грицкат 1955–1956:89–90).

⁸⁷⁷ О конотативним аспектима значења експресивне лексике в. Ристић 1994. Многе анализиране лексеме — у лексикографским изворима из којих су експерпирани — пропраћене су квалификативима типа: *подруг., њеј., вулг., погрд.*, што само за себе сведочи о статусу ових речи и њиховој експресивној вредности.

диницу тако да она постаје семантички сложенија и стиче „изражајну снагу“ (в. Шарифуллин 1982а:115).

Већина експресивних префикса остварује негативну модификацију семантике речи, што значи да је основна маса експресивно префигираних облика негативног или, у најбољем случају, неутралног значења (ор. cit. 121)⁸⁷⁸.

3) Статус експресивних префикса у творбеном систему језика

Експресивни превербални форманти су органски део, тј. р е а л - н е ј е д и н и ц е творбеног система језика⁸⁷⁹, иако се налазе на његовој периферији и могу се установити искључиво творбено-етимолошком анализом. Критеријуми који важе за тзв. „нормалне“ префиксе — продуктивност, регуларност, мотивисаност — на њих се не могу применити у свом уобичајеном значењу. Творбена карактеристика експресивних префикса, која би у извесном смислу била аналогна категорији продуктивности код нормалних префикса, могла би се назвати „оказионалношћу“. То, заправо, значи да потреба (или неопходност) реализације експресивних префикса настаје случајно, у одређеном контексту, и да можемо говорити само о мањој или већој регуларности такве „оказионалности“ (Шарифуллин 1982:12; id. 1982а:117). Судећи по броју лексема анализираних у раду, у српско-хрватском језику експресивни префикси су „продуктивна“ категорија. Овде су од посебног значаја потврде које сведоче да чак и у једном истом говору коегзистирају непрефигиран и експресивно префигиран глагол, нпр. *млџам* : *комлџам* Пирот (Живковић), *наџрџљаџи* : *наџоџрџљаџи* Ускоци (Станић), *увџџилиџи* : *увџоџилиџи* Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990) итд.

Појава која показује и доказује припадност експресивних префикса актуелном систему префиксације јесте алтернирање експресивних (непродуктивних) и „нормалних“ (продуктивних) префикса, уп. *ис-ко-врљаџи* „бацити напоље, избацити“ : *ис-џо-врљаџи* „изнети на видело, извући, извадити“; *ис-ко-врљаџи*, *иш-че-врљаџи се* : *ис-џо-врљаџи* „разрогачити, исколачити (очи)“; *на-џо-врљаџи се* „нагомилати се, накупити се у већем броју“ : *на-џо-врљаџи се* „навр-

⁸⁷⁸ У језику уопште постоји више речи и средстава којима се изражава негативна оцена (l.c.). Ова констатација важи и за с.-х. језик, јер су и у њему далеко бројније лексеме са негативном конотацијом, уп. Ристић 1996:75.

⁸⁷⁹ Овде се пре свега мисли на систем префиксације словенских језика, иако су префикси овог типа присутни и у неким другим језичким породицама, нпр. индоиранској.

сти се, навезати се“; *на-ѿо-врѣсти се* : *на-до-врѣсти се*, *на-ѿо-врѣсти се* „натурити се, надовезати се на нешто, на некога, закупити, споести кога чиме не поштајући, не остављајући на миру, наврсти се“; *ко-врѣсло* : *ѿо-врѣсло* „повраз, узица“ итд.⁸⁸⁰ Ова појава сведочи да се експресивни префикси у језичкој свести још увек доживљавају као префикси. У језичкој свести жив је и творбени модел по којем експресивни префикси функционишу и он се активира *ad hoc*, у ситуацијама када контекст афективности захтева коришћење специфичних средстава за своју реализацију. Доказ за то су не само многобројне лексеме протумачене у овом раду, већ и сви они хапаксни облици који су у изворима означени као ’индивидуални’, ’необични’, а који, у ствари, представљају слободне креације настале на основу постојеће творбене матрице.⁸⁸¹

Сличност између тзв. „нормалних“ и експресивних префикса огледа се и на функционалном, и на формалном плану. У извесним (мада ретким) случајевима нормални префикси имају исту функцију као и експресивни, што значи да не утичу ни на значење основног глагола (јер су семантички ирелевантни), ни на његов вид, већ им је искључиви задатак да повећају емоционални потенцијал датог глагола. Ову појаву на материјалу руског језика, тј. на примеру префикса *по-*, *с-*, *из-*, *за-*, *при-*, који се појављују у позицији испред неког другог префикса, обрадио је Трипућко. Индикативно је да је аутор поменути нормалне префиксе упоредио са експресивним префиксом *ко-* и (посматране у датој позицији) сврстао их у ред експресивних (емоционалних) префикса (Трипућко 1950:342).

⁸⁸⁰ Шарифулин ову појаву назива „паралелизам префикса“, објашњавајући је као узајамну замењивост, алтернирање живих и архаичних префикса у препозицији испред истог корена и без нарочитих измена значења речи у целини. Као примере ове појаве у руском он наводи *коворот* : *шиворот* : *поворот* : *заворот* : *переворот*; *купоротник* : *напоротник*; *каверзитъ* : *шаверзитъ* : *наворозы* : *праверзни*; *козвонок* : *позвонок* (Шарифуллин 1982:20–21; id. 1988:99). Уп. и каш. *komudni* (SEK III 67) : *rotudni* (id. IV 93).

⁸⁸¹ Ова констатација важи за још једну маргиналну творбену категорију — парне речи и понављања, нпр. с.-х. *дар-мар*, *ѿандара-мандара*, *шайра-ѿайра* (о овој категорији у с.-х. језику в. Петровић 1993; Петровић 1994), рус. *шурь-мурь*, *тары-бары*, *фигли-мигли* и сл. За област парних речи и понављања карактеристична је мотивирајућа функција творбеног модела. Парне речи образују отворене низове који се лако попуњавају новим образовањима, створеним према постојећем моделу. Оваква појава могућа је само у условима високе продуктивности модела. Улогу мотиватора овде врши изванредан језички динамички стереотип, формиран на основу великог броја речи образованих према таквим формулама грађења, који се сачувао у језичкој свести (Матвеева 1984:145).

На формалном плану запажа се паралелизам нормалних и експресивних префикса у погледу њиховог наслојавања испред исте основе. У словенским језицима постоји велики број глагола са сложеним префиксима, тј. префиксима састављеним од два или више („нормалних“) појединачних префикса (ор. cit. 336). Ова појава запажа се углавном у лексици словенских дијалеката, уп. рус. дијал. *с-по-рыдаѣь*, *с-по-зрѣѣь*, *с-по-яѣи*, *с-по-ладѣѣь*, *с-по-родѣѣь* (Горячева 1973:206; в. и Луппова 1971), с.-х. дијал. *с-ѣо-врѣѣим*, *с-ѣо-реѣуѣем*, *с-ѣо-ѣаднем*, *с-ѣо-луза се* итд. (Влајић-Поповић 1999:114, нап. 6)⁸⁸², и потпуно је аналогна тзв. „аглутинацији“ експресивних префикса (в. горе).

Констатовано је да се експресивни префикси налазе на периферији језичког система. Шта је то периферија?

Успенски разликује периферију г о в о р а (parole) и периферију ј е з и к а (langue) (Успенский 1997:62)⁸⁸³. У цитираном раду, који сам аутор сматра само поставком проблема, пажња је усмерена ка периферији језика и то, пре свега, ка појавама (лако уочљиве) фонетске аномалности. А н о м а л н о с т је основни појам којим оперише Успенски дефинишући га као неиспуњавање законитости својствених језичком центру и сматрајући да је управо аномалност оно обележје на основу којег се поједине класе елемената одређују као периферне (ор. cit. 63).

Супротстављање центра и периферије није везано за одређени ниво језика, што значи да се периферни елементи могу наћи на разним језичким нивоима (ор. cit. 62).

У свом удаљавању од центра, језичка периферија сама по себи образује одређени систем. Системност периферије испољава се кроз два различита аспекта. С једне стране, аномалност периферије испољава се управо кроз однос према центру: периферија се организује као „одраз у огледалу“ центра. У том смислу организација периферије може се разумети као чиста „другост“ у односу на центар. С друге стране, неке аномалне појаве карактеришу периферију датог језика у целини, или бар неколико периферних класа истовремено, што нам

⁸⁸² Могуће су комбинације и других префикса, уп. *из-на-ѣраља*, *ис-ѣо-врѣѣи*, *ис-ѣре-граѣује*, *ис-ѣро-ваља*, *на-з-гази*, *на-ѣо-диѣе*, *о-ѣо-знае се*, *ѣо-за-длѣи се*, *ѣо-на-вали се*, *ѣо-о-свркне*, *ѣо-рас-ѣуре се* итд. Тимок (Динић 1988).

⁸⁸³ Периферију говора представља говорна делатност везана за необичну говорну ситуацију (говор странца или носиоца локалног дијалекта, разговор са децом, поетски, ритуални говор итд.). Периферију језика чине: а) елементи који припадају другом језичком систему (позајмљенице, узвици, ономаѣоѣјска образовања, идеофони, деѣје речи); б) елементи који врше посебне функције у процесу комуникације (емоционална лексика, вокативи, императиви, поздрави, обраћања) или с аспекта тог процеса (личне и показне заменице, лична имена) (l.c.).

допушта разматрање искључиво периферних елемената, без односа према центру. У овом смислу периферни елементи могу да иступају као самосталан систем у језику, одликујући се специфичним појавама, аномалним у односу на центар, али обједињујући различите периферне класе (ор. cit. 64–67).

Док центар тежи економичности, у периферији видимо супротну тенденцију ка усложњавању (ор. cit. 72).

Закључци до којих је дошао Успенски могу се, у најопштијим цртама, применити и на експресивне префиксе.

Експресивни префикси су „аномални“ у односу на нормалне, јер су њихове карактеристике управо с у п р о т н е особинама нормалних префикса: а) они нису уочљиви у структури речи; б) они нису продуктивни; в) они нису регуларни; г) они немају одређену семантику итд.

Експресивни префикси образују с а м о с т а л а н с и с т е м, који функционише према сопственим законитостима (в. горе).⁸⁸⁴

Као творбена категорија, експресивни префикси присутни су и у неким другим „периферним“ сферама (које су овом приликом остале изван поља нашег интересовања), као што су ф о л к л о р (уп. материјал изнет у: Sikimić 1996), ж а р г о н (уп. Grabias 1994:137), т а ј н и ј е з и ц и (уп. Vasmer 1912; Шарифуллин 1982а:120–121), што значи да су карактеристични за неколико периферних класа истовремено.

Експресивни префикси не теже економичности, већ и з р а ж а ј н о с т и, а ова тежња неминовно води ка усложњавању.

У овом раду успостављен је систем експресивних префикса и систем лексема које их садрже. Систем самих префикса могао би се сматрати затвореним, с обзиром на ограничен број елемената који га чине. Напротив, систем лексема које у својој структури садрже експресивне префиксе јесте о т в о р е н систем, са неограниченим бројем комбинација, тј. потенцијалних реализација разматраног творбеног модела. Рад, међутим, није имао за циљ да прикупи с в е релевантне облике, што — код отворених система какав је овај — и није примаран задатак. Основни допринос овог рада састоји се у стварању предуслова да се свака следећа, нова лексема, која има потребна својства, препозна као таква и смести на одговарајуће место у оквиру успостављеног система.

⁸⁸⁴ Проучавајући ономатопејска образовања са суфиксом *-ot* у горњолужичком језику, С. Толстој је дошла до закључка да и систем ономатопејске лексике, која се обично доживљава као „анархична“, има строгу унутрашњу организацију (Толстая 1971). То значи да области језичке периферије такође функционишу према одређеним законитостима, само те законитости у многим периферним језичким појавама још увек нису установљене.

ЛИТЕРАТУРА

- Абаев** — В. И. Абаев, Историко-этимологический словарь осетинского языка I–IV, Москва — Ленинград 1958–1989.
- Адамовић 1970** — М. Адамовић, Неке османске етимологије, *Анали Филолошког факултета* 10, Београд, 61–79.
- Азарх 1974** — Ю. С. Азарх, О сводных картах слов одной лексико-семантической группы (на материале русских диалектных глаголов, обозначающих крики животных), ОЛА 1972, 104–138.
- Андреева-Васина 1985** — Н. И. Андреева-Васина, К вопросу о начальном *ко-* в диалектных глаголах, *Диалектная лексика 1982*, 165–173.
- Аникин 1982** — А. Е. Аникин, О праслав. **pelz-* / **polz-* / **rylz-*, *Этимология 1980*, 41–49.
- Аникин 1988** — А. Е. Аникин, *Этимологические заметки*, ОЛА 1984, 280–289.
- Аникин 1998** — А. Е. Аникин, *Этимология и балто-славянское лексическое сравнение в праславянской лексикографии*. Материалы для балто-славянского словаря. Вып. 1 (**a-* — **go-*), Новосибирск.
- Безлай 1975** — Ф. Безлай, Petar Skok. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga druga: *K – poni*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb, 1972, *Этимология 1973*, 181–190.
- Белић 1905** — А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, СДЗБ I.
- БЕР** — *Български етимологичен речник*, София 1971—.
- Бернар 1982** — Роже Бернар, *Българистични изследвания*, София.
- Бјелетић 1993** — М. Бјелетић, Српскохрватско *чалабрџнуџи*, ЗбМСФЛ XXXVI/2, 37–45.
- Бјелетић 1994** — М. Бјелетић, Експресивна средства у творби српскохрватских глагола (на материјалу говора југоисточне Србије), НССУВД 22/2, 265–271.
- Бјелетић 1994а** — М. Бјелетић, О неким експресивним глаголским префиксима, *Говори њизренско-џимочке области*, 351–358.
- Бјелетић 1999** — М. Бјелетић, *Тавориџи*, НЈ XXXIII/1–2, 119–126.
- Бјелетић 2000** — М. Бјелетић, Из експресивне префиксације: *кочоџериџи се*, ЈФ LVI/1–2, 109–124.
- Бјелетић 2002** — М. Белетич, Отново за словообразователни елемент *-то-* (врху материјал предимно от сърбохрватските дијалекти), БЕ 2001–2002/1, 114–119.
- Бјелетић 2003** — М. Бјелетић, Прилог проучавању с.-х. *којасиџи се*, *Studia etymologica Brunensia* 2, 377–389.

- Бјелетић 2003а** — М. Бјелетић, К изученију прасл. **verg-* / **verz-*, *Этимология 2000–2002*, 28–38.
- Бјелетић 2004** — М. Бјелетић, Прилог проучавању с.-х. (с)комрачиџи „tenaset esse“, „misere, anguste vivere“, RS LIV, 121–129.
- Бјелетић 2004а** — М. Бјелетић, Јужнословенска лексика у балканском контексту. Лексичка породица именице *хала*, *Balkanica XXXIV/2003*, Belgrade, 143–155.
- Бјелетић 2004б** — М. Белетич, Към произхода на бълг. диал. мѹняк „срамежлив, стеснителен човек; мълчаливец; глупак“, БЕ 2004/4, 67–73.
- Бјелетић 2005** — М. Бјелетић, Прилог проучавању словенских лексичких паралела (с.-х. *чавѣдаџи* и укр. *чав'јѣдѣти*), *Студії з ономастику та етимології 2005*, Київ, 190–195.
- Бјелетић 2006** — М. Бјелетић, Прилог проучавању псл. **vęz-*, *Ad fontes verborum*. Сборник к юбилею Ж. Ж. Варбот, Москва (у штампи).
- Бјелетић 2006а** — М. Бјелетић, *Падриџине* (творбени архаизам из Бучума), *Годишњак за српски језик и књижевност* 8, Ниш (у штампи).
- Бјелетић 2006б** — М. Бјелетић, Прилог проучавању псл. **ver-*, *Studia etymologica Brunensia* 3 (у штампи).
- Бјелетић 2006в** — М. Бјелетић, Из лексике југоисточне Србије (*ѳаѳрѳак*, *ѳаѳрѳче*, *ѳамрака*), НССУВД 35/1 (у штампи).
- Будимир 1960** — М. Будимир, De nominis serbici vestigiis classicis, Зб(МС)ФЛ III, 7–34.
- Варбот 1965** — Ж. Ж. Варбот, Заметки по славянској етимологији (слав. **naǵlǫjь*, **naprasъnъjь*, **pakostь*, **lęzo*, **lęzivo*), *Этимология 1964*, 27–43.
- Варбот 1971** — Ж. Ж. Варбот, Заметки по славянској етимологији (укр. *кочубей*, русск. *настырный*, *измываться*), *Этимология 1968*, 68–78.
- Варбот 1972** — Ж. Ж. Варбот, Заметки по славянској етимологији (слав. **koristь*, слав. *(s)*krega*, русск. диал. *намѡкнути* 'приучиться', русск. *дрѡля*, русск. *-нѡчить*), *Этимология 1970*, 65–84.
- Варбот 1972а** — Ж. Ж. Варбот, Václav Machek. Etymologický slovník jazyka českého. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha, 1968, *Этимология 1970*, 374–381.
- Варбот 1973** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. I, *Этимология 1971*, 3–19.
- Варбот 1974** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. II (**slęnŏti*, **ratiti*, **ŕlajь*, **prilyka* и **lykadlo*, **zakъlo* и **nakъlo*, **zaŕkъ*, **zarotъ*, **dęd(ъk)ъ*, **korou'а*), *Этимология 1972*, 42–59.
- Варбот 1975** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. III (**ročiti*, **ťrbati*, *(s)*komęti* и *(s)*komęz-*, **lojiti* I и II, **zanoviti* и **zanovetъ*), *Этимология 1973*, 23–33.
- Варбот 1975а** — Ж. Ж. Варбот, К этимологии русск. диал. *пазгати* (о славянских глаголах с префиксом *pa-*), ОЛА 1973, 58–64.

- Варбот 1976** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. IV (**tipati*, **piščati* II и **piščalb* II, **vъrati* и **varati*, **sokorъ* и **sočiti* III), *Этимология* 1974, 39–47.
- Варбот 1977** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. V (**pručiti* и **prǫčъ*; **sъrtati*; **ružiti*, **ružь* и **rǫžь*; **sojiti*; *(*съ*)*klenь* и *(*съ*)*klenь*), *Этимология* 1975, 29–41.
- Варбот 1978** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VI (**vъrkočъ*, **vъrčati*, **vъrkati* / **vъrkati* и **vъrka* / **vъrca*; **piskъ* / **piska*; **ščeka*, **gološčekъ* / **gološčeka* и **čekati*, **čeka*), *Этимология* 1976, 31–42.
- Варбот 1979** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VII (**prъkati* (*se*), **prъrati* и *(*po*)*parь* / **para*; **ščigati*, **ščьgnoti*, **ščigolь*(*je*)), *Этимология* 1977, 21–32.
- Варбот 1979а** — Ж. Ж. Варбот, Индивидуальность заимствованного слова и системность этимологического изучения заимствований, ZSl XXIV/1, 150–155.
- Варбот 1980** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VIII (**vъrdati*, **sečati*, **plęti*, **kužati* и **kuža*, **търх-* / **тырх-* и **тырѣti*, **plixati*), *Этимология* 1978, 19–31.
- Варбот 1981** — Ж. Ж. Варбот, Славянские этимологии (**opoka*; **nadovъсь* и **nadovъсьль*; **žęžel'ъ*; **kobica*, **zakobень* и др.; **xorošъь* и **xorxoriti se*), *Этимология* 1979, 28–42.
- Варбот 1981а** — Ж. Ж. Варбот, Лехитские этимологии (польск. *wnęka*, *wykoprzeć*, кашуб.-словин. *-skŭóbic*, *krąćni*, *óšćąkle*, *pažev*, *gnuza*, *krėvac*, *mířa*), ОЛА 1979, 317–328.
- Варбот 1984** — Ж. Ж. Варбот, *Праславянская морфонология, словообразование и этимология*, Москва.
- Варбот 1985** — Ж. Ж. Варбот, Чешские этимологии (*mlovina*, *povlovný*, *pasáry*, *rapužiti*), ОЛА 1982, 272–281.
- Варбот 1986** — Ж. Ж. Варбот, О возможности реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях, *Этимология* 1984, 33–40.
- Варбот 1988** — Ж. Ж. Варбот, О семантике и этимологии звукоподражательных глаголов в праславянском языке, *Славянское языкознание* (X международный съезд славистов), Москва, 66–78.
- Варбот 1988а** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XIII (**bariti se* и **baruxati*, **barušiti*; **kyrkati*; **str'()apa* и **str'apiti*, **str'apati*), *Этимология* 1985, 21–27.
- Варбот 1989** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XIV (**čьlxati* и **къlpati*, **къltati*; *(*x*)*rapati*, *(*x*)*rapnoti* и *(*x*)*rapъ*; **ruta* и **rutina*; **pist(v)ati (se)*, *-iti (se)*; **posъkalъ* (/–*l'ъ*); **piskati* II; **plojъta* (/–*ьba*)), *Этимология* 1986–1987, 55–63.

- Варбот 1994** — Ж. Ж. Варбот, К етимологии славянских прилагательных со значением 'быстрый'. II, *Этимология 1991–1993*, 53–57.
- Варбот 1995** — Ж. Ж. Варбот, Морфо-семантическое поле лексемы в этимологическом словаре и возможности его реконструкции, *Серия литературы и языка* 54/4, Москва, 60–65.
- Варбот 1996** — Ж. Ж. Варбот, О специфике диалектной этимологии, *ЭИ* 6, 7–17.
- Варбот 1998** — Ж. Ж. Варбот, О погнездовой ориентации при реконструкции и этимологизации праславянского лексического фонда, *Prasłowiańszczyzna*, 223–229.
- Варбот 2003** — Ж. Ж. Варбот, К типологии взаимодействия этимологических гнезд, *Studia etymologica Brunensia* 2, 57–62.
- Варбот 2003а** — Ж. Ж. Варбот, К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XV (**reg(a)ti se*; **pъrg(a)ti*; **galiti* и **želъ*, ***želti*; **piskati*), *Этимология 2000–2002*, 23–28.
- Влајић-Поповић 1986** — Ј. Влајић-Поповић, Српскохрватско *йаламудити*, *ЗбМСФЛ XXIX/2*, 162–165.
- Влајић-Поповић 1993** — Ј. Влајић-Поповић, Један семантички помак код онома-топејских и експресивних глагола: „ударати“ → „јести“, *НССУВД* 21/2, 125–132.
- Влајић-Поповић 1999** — Ј. Влајић-Поповић, Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: *сневирам се* и сл., *НЈ XXXIII/1–2*, 112–118.
- Влајић-Поповић 2002** — Ј. Влајић-Поповић, *Историјска семантика глагола ударања у српском језику. Преко етимологије до модела семасиолошког речника*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 21, Београд.
- Гамкрелидзе/Иванов I–II** — Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, Тбилиси 1984.
- Георгиев 1978** — В. И. Георгиев, Контаминацията като принцип на етимологичното изследване, *БЕ XXVIII/3*, 189–203.
- Горячева 1973** — Т. В. Горячева, К етимологии русского диалектного *споры-дать*, *Этимология 1971*, 205–207.
- Горячева 1974** — Т. В. Горячева, Материалы к изучению русской народной метеорологической терминологии, *Этимология 1972*, 129–135.
- Горячева 1979** — Т. В. Горячева, Заметки по этимологии русских народных метеорологических терминов, *Этимология 1977*, 102–109.
- Горячева 1981** — Т. В. Горячева, К этимологии рус. диал. *мотрошить*, *Этимология 1979*, 92–97.
- Горячева 1982** — Т. В. Горячева, Этимологические заметки, *Этимология 1980*, 103–114.
- Горячева 1985** — Т. В. Горячева, К этимологии славянских метеорологических терминов, *Этимология 1982*, 54–61.
- Горячева 1986** — Т. В. Горячева, К изучению славянской метеорологической терминологии, *Этимология 1984*, 43–49.
- Горячева 1988** — Т. В. Горячева, Этимологические заметки, *Этимология 1985*, 62–71.

- Горячева 1989** — Т. В. Горячева, К семантике и этимологии некоторых славянских метеорологических терминов, ОЛА 1985–1987, 271–274.
- Горячева 1992** — Т. В. Горячева, К семантике и этимологии славянских метеорологических и астрономических терминов, *Этимология 1988–1990*, 36–44.
- Горячева 1997** — Т. В. Горячева, К этимологии и семантике восточнославянских метеорологических и астрономических терминов, *Этимология 1994–1996*, 27–35.
- Грицкат 1955–1956** — И. Грицкат, Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, ЈФ XXI/1–4, 45–96.
- Гудков 1966** — В. П. Гудков, Три русские этимологии (*майка, хороший, хмурый*), ЭИРЯ V, 34–38.
- Дзидзилис 1990** — Хр. Дзидзилис, *Фонетични проблеми при етимологизуването на гръцките заемки в български език*, София.
- Доровских 1981** — Л. В. Доровских, Русск. прост. *ошмётки*, *Этимологические исследования*, Свердловск, 125–91.
- ЕРСЈ** — *Етимолошки речник српског језика*, Београд 2003—.
- ЕСУМ** — *Етимологічний словник української мови*, Київ 1982—.
- ЭСБМ** — *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1978—.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, Москва 1974—.
- Жакова 1975** — З. И. Жакова, Термин *каверть* в белорусских говорах, *Советские по общеславянскому лингвистическому атласу*, Москва, 198–200.
- Железняк 1984** — И. М. Железняк, Репрезентанты и.-е. **iŷ-b-* в украинской апеллятивной и гидронимной лексике, ОЛА 1981, 84–101.
- Запрудский 1989** — С. Н. Запрудский, *Сербскохорватско-белорусские лексические соответствия*, Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Минск (рукопис).
- Земская 1969** — Е. А. Земская, Составные части русского слова, *Питання словотвору східнослов'янських мові*, Київ, 9–11.
- Иванова 1981** — Т. А. Иванова, Слав. *абрѣдь* (К вопросу о значении и этимологии), *Этимология 1979*, 51–58.
- Іліаді 2001** — О. І. Іліаді, *Етимологічне гніздо з коренем *ver- у праслов'янській мові*, Київ — Кіровоград.
- Іліаді 2002** — О. І. Іліаді, Слов'янські топоніми на території Греції (етимологічний коментар). I, *Linguistica slavica*, Київ, 49–56.
- Іліаді 2003** — О. І. Іліаді, Лексичні архаїзми українських діалектів Закарпаття, *Студії з ономастики та етимології 2003*, 100–114.
- Калашников 1992** — А. А. Калашников, К этимологии др.-русс. *вяжа*, *Этимология 1988–1990*, 126–127.
- Калашников 1994** — А. А. Калашников, Из истории славянских синонимов, *Этимология 1991–1993*, 79–88.
- Калашников 1996** — А. А. Калашников, Из этимологических наблюдений над гнездом прасл. **vьrzi*, ОЛА 1991–1993, 300–302.
- Калашников 2000** — А. А. Калашников, Об этимологии русского диалектного *увёристый*, ОЛА 1994–1996, 217–219.

- Клајн 2003** — И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. Суфиксација и конверзија, Београд.
- Куркина 1972** — Л. В. Куркина, Словенско-восточнославјанске лексическе везе, *Етимологија 1970*, 91–102.
- Куркина 1973** — Л. В. Куркина, К реконструкцији етимолошких веза оснoв с дифтонгом на -ц, *Етимологија 1971*, 58–79.
- Куркина 1974** — Л. В. Куркина, Славјанске етимологије. II, *Етимологија 1972*, 60–80.
- Куркина 1974а** — Л. В. Куркина, Етимолошких забелешки, ОЛА 1972, 215–223.
- Куркина 1975** — Л. В. Куркина, Славјанске етимологије. III, *Етимологија 1973*, 34–43.
- Куркина 1976** — Л. В. Куркина, Етимолошких забелешки, *Етимологија 1974*, 44–59.
- Куркина 1977** — Л. В. Куркина, Славјанске етимологије. IV (словен. *škrt*, с.-хорв. *pr̥titi*, слав. **strukъ* / **strōkъ*), *Етимологија 1975*, 13–28.
- Куркина 1978** — Л. В. Куркина, Изоглосне везе јужнославјанске лексики. II, *Етимологија 1976*, 17–31.
- Куркина 1978а** — Л. В. Куркина, Забелешки по словенској етимологији, ОЛА 1976, 278–293.
- Куркина 1978б** — Л. В. Куркина, Русск. диал. *малохольный, сверёжий*, *Етимолошких истраживања*, Свердловск, 23–27.
- Куркина 1979** — Л. В. Куркина, Bezlaj F. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Prva knjiga; A — J. Ljubljana, 1976, *Етимологија 1977*, 166–172.
- Куркина 1980** — Л. В. Куркина, Словенско-западнославјанске лексическе везе, ОЛА 1978, 331–338.
- Куркина 1980а** — Л. В. Куркина, Славјанске етимологије, *Етимологија 1978*, 32–37.
- Куркина 1980б** — Л. В. Куркина, Забелешки по болгарској етимологији, *Етимологија 1978*, 38–43.
- Куркина 1981** — Л. В. Куркина, Славјанске етимологије, ОЛА 1979, 331–337.
- Куркина 1981а** — Л. В. Куркина, Праславјанске лексическе диалектизми јужнославјанских језика, *Етимологија 1979*, 15–28.
- Куркина 1982** — Л. В. Куркина, Лексическе архаизми родопског диалекта, *Етимологија 1980*, 16–30.
- Куркина 1982а** — Л. В. Куркина, Забелешки по словенској етимологији, ОЛА 1980, 275–281.
- Куркина 1982б** — Л. В. Куркина, Jurišić Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade. Uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*. II dio. Rječnik. Zagreb, 1973; Čakavish–deutsches Lexikon. Teil I. Von Mate Hraste und Petar Šimunović. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Slavistische Forschungen 25/I. Böhlau Verlag. Köln–Wien, 1979, *Етимологија 1980*, 180–186.
- Куркина 1985** — Л. В. Куркина, Јужнославјанске етимологије (**kujati* / **kaviti* и **kъvati* / **kuvati*; **mug-* / **mъž-*; **plesmo*, **ob-pletъ*; **pōkati*, **pōčiti* / **pečiti*; **kujъ* / **kuja*; **tulъ*, **tylъ*, **tvelъ*), *Етимологија 1982*, 13–24.

- Куркина 1986** — Л. В. Куркина, К реконструкции состава праславянского лексического фонда словенского языка, *Этимология 1984*, 107–115.
- Куркина 1988** — Л. В. Куркина, Этимологии русских диалектных слов, *Этимологические исследования*, Свердловск, 66–68.
- Куркина 1989** — Л. В. Куркина, Словенские этимологии, ОЛА 1985–1987, 263–265.
- Куркина 1992** — Л. В. Куркина, *Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 38, Ljubljana.
- Куркина 1992a** — Л. В. Куркина, Славянские этимологии (**skovorda*, **pačьkati*), *Этимология 1988–1990*, 57–62.
- Куркина 1992b** — Л. В. Куркина, Slawistyczne studia językoznawcze. Wrocław etc. 1987, *Этимология 1988–1990*, 185–193.
- Куркина 1996** — Л. В. Куркина, Слав. **plęsati*, *Славяноведение* 1, Москва, 7–14.
- Куркина 1996a** — Л. В. Куркина, К проблеме региональных элементов в этимологическом словаре (на материале лексики сербохорватского языка), *ЗбМФЛ XXXIX/2*, 19–27.
- Куркина 1997** — Л. В. Куркина, F. Bezlaj. Etimološki slovar slovenskega jezika. Tretja knjiga. P–S. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana, 1995, *Этимология 1994–1996*, 194–209.
- Куркина 2000** — Л. В. Куркина, К этимологии слав. **voržiti*, *ЖФ LVI/1–2*, 561–567.
- Куркина 2001** — Л. В. Куркина, Лексические архаизмы русских говоров Среднего Урала, *Известия Уральского государственного университета* 2001/20, Екатеринбург, 97–103.
- Куркина 2003** — Л. В. Куркина, К реконструкции этимологических связей слав. **myliti (se)* „обманывать, вводить в заблуждение“, *Studia etymologica Brunensia* 2, 115–125.
- Лома 1993** — А. Лома, Неки славистички аспекти српске этногенезе, *Зборник Матице српске за славистику* 43, Нови Сад, 107–126.
- Лома 1996** — А. Лома, Окамењена имена. Прилог познавању предсловенских остатака у оронимији Црне Горе, *НЈ XXXI/1–5*, 121–132.
- Лома 1999** — А. Лома, „Петлић“, „палидрвце“ или „оплодитель“?, *Кодови словенских култура* 4, Делови тела, Београд, 131–144.
- Лома 2000** — А. Лома, Перинтеграција об- > б- као етимолошки проблем, *ЖФ LVI/1–2*, 601–623.
- Лома 2004** — А. Лома, Прасловенска лексика и култура у индоевропском контексту, *Предавања из историје језика*, Лингвистичке свеске 4, Нови Сад, 15–42.
- Луппова 1971** — Е. П. Луппова, Двойные предлоги в русских народных говорах (на материале говоров Кировской области), *Диалектная лексика 1969*, 111–125.
- Львов 1974** — А. С. Львов, Из лексикологических наблюдений, *Этимология 1972*, 103–113.
- Магнер 2003** — Г. И. Магнер, Этимология фразеологизма *ни зги не видно*, *ЭИ* 8, 22–32.

- Мартынов 1986** — В. В. Мартынов, Славянские протезы и этимологическая эвристика, *Этимология 1984*, 128–132.
- Матвеева 1984** — Т. В. Матвеева, К проблеме лексических повторов русского языка, *Экспрессивность на разных уровнях языка*, Новосибирск, 141–147.
- Мельничук 1969** — А. С. Мельничук, Об одном из важных видов этимологических исследований, *Этимология 1967*, 57–67.
- Меркулова 1971** — В. А. Меркулова, Заметки по истории и этимологии слов, *Этимология 1968*, 79–91.
- Меркулова 1972** — В. А. Меркулова, Народные названия болезней. II (на материале русского языка), *Этимология 1970*, 143–206.
- Меркулова 1976** — В. А. Меркулова, Украинские этимологии. II (*мерцій, регнути, прятати, смолока, гобоўдуц'а*), *Этимология 1974*, 73–74.
- Меркулова 1979** — В. А. Меркулова, Русские этимологии. III (*нецевень, хорь, сколудина, хмыз, верпеть*), *Этимология 1977*, 88–101.
- Меркулова 1981** — В. А. Меркулова, Этымалагічны слоўнік беларускай мовы, т. 1. А—Б. Мінск, 1978, *Этимология 1979*, 174–176.
- Меркулова 1985** — В. А. Меркулова, Восточнославянские этимологии. II (*желуница, хмылить, хаут, шквора, скрень*), *Этимология 1982*, 39–47.
- Меркулова 1986** — В. А. Меркулова, О дополнениях к словарикам праславянских словарей, *Этимология 1984*, 146–150.
- Меркулова 1989** — В. А. Меркулова, Народные названия болезней (на материале русского языка). IV, *Этимология 1986–1987*, 140–152.
- Меркулова 1996** — В. А. Меркулова, Диалектная лексика и этимология, ЭИ 6, 18–26.
- Младенов 1973** — М. Младенов, Някои мисли за Български етимологичен речник, БЕ XXIII/5, 436–442.
- Мокиенко 1972** — В. М. Мокиенко, Из истории русской экспрессивной лексики, ЭИРЯ VII, Москва, 155–165.
- Москов 1962** — М. Москов, Особая префиксальная система в славянских языках применительно к украинскому языку, *Праці Одеського державного університету*, РІК ХСVII, том 152, серія філологічних наук, випуск 15, Питання словянської філології, Мовознавство, Одеса, 149–155.
- Москов 1962a** — М. Москов, Произходът на няколко южнославянски думи, ЕЛ XVII/3, 71–73.
- Москов 1964** — М. Москов, Взаимоотношението между група славянски думи с оглед на произхода им, ИИБЕ XI, 137–149.
- Москов 1965** — М. Москов, Особена общославянска префиксна система и нейното отражение в сърбохърватски език, ЗБМСФЛ VIII, 67–73.
- Москов 1969** — М. Москов, Турски и тюркски заемки от звукоподражателен и незвукоподражателен характер в балканските езици, *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии LXII*, София, 433–532.
- Москов 1971** — М. Москов, Български думи с отгласно редуване, ИИБЕ XIX, 419–423.
- Москов 1980** — М. Москов, Славянски думи с представки, *Езиковедски проучвания в чест на акад. Вл. Георгиев*, София, 341–348.

- Москов 1981** — М. Москов, Старинна префиксна система в славянските езици (История и теория на проблема), *Годишник на Софийския университет „Климент Охридски“*, 75/1, София, 40–111.
- Москов 1991** — М. Москов, Префикс и корен или корен и суфикс?, ЕЛ 1991/6, 24–35.
- Москов 1997** — М. Москов, Славянски префиксни и безпрефиксни думи, *Общност и многообразие на славянските езици*. Сборник в чест на проф. Иван Леков, София, 191–200.
- Никонов 1969** — В. А. Никонов, Русское словообразование, *Этимология 1967*, 98–109.
- Никончук 1979** — Н. В. Никончук, Приставки *ka-* и *ko-* в полесских говорах, *Этимология 1977*, 122–126.
- Орел 1988** — В. Э. Орел, Диалектология и этимология на Международном симпозиуме по проблемам этимологии, исторической лексикологии и лексикографии, ОЛА 1984, 313–316.
- Орел 1990** — В. Э. Орел, *Етимологічний словник української мови*. Т. 3. Київ, 1989, *Советское славяноведение 1990/5*, Москва, 105–108.
- ОС** — Етимолошки одсек Института за српски језик, *Огледна свеска*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 15, Београд 1998.
- Петлева 1971** — И. П. Петлева, Праславянский слой лексики сербохорватского языка. I, *Этимология 1968*, 114–156.
- Петлева 1972** — И. П. Петлева, О семантических истоках слов со значением 'скупой' в русском языке, *Этимология 1970*, 207–216.
- Петлева 1973** — И. П. Петлева, Праславянский слой лексики сербохорватского языка. II, *Этимология 1971*, 20–57.
- Петлева 1974** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике 2., ОЛА 1972, 208–214.
- Петлева 1976** — И. П. Петлева, *Этимологические исследования в области сербохорватской лексики*, Афтореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва 1976.
- Петлева 1977** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. VI, *Этимология 1975*, 42–51.
- Петлева 1978** — И. П. Петлева, К вопросу о *g-* протетическом в славянских языках, *Этимология 1976*, 51–55.
- Петлева 1979** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. VIII (болг. *върне*, с.-хорв. *мукљив*), *Этимология 1977*, 33–38.
- Петлева 1980** — И. П. Петлева, К вопросу о словах с усилительным (-)to- ((-)ta-, (-)tu-) в славянских языках, *Этимология 1978*, 65–69.
- Петлева 1981** — И. П. Петлева, К этимологии глагола *колошматить*, *Этимологические исследования*, Свердловск, 92–94.
- Петлева 1983** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. XII (рус. диал. *вычурки*, *чуричь*, укр. диал. *цуравий*; рус. диал. *кувердать*, слав. **vьrdati*), *Этимология 1981*, 23–28.
- Петлева 1985** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. XIII (рус. диал. *курсивый*, укр. диал. *корсоногий*; чеш. диал. *varavů*;

- укр. диал. *прихóрний*, рус. *хорóбрый* (слав. **horbrъ*); рус. диал. *мотóны*), *Этимология* 1982, 34–38.
- Петлева 1986** — И. П. Петлева, О важности учета в этимологии редких лингвистических явлений формального характера, *Этимология* 1984, 198–201.
- Петлева 1989** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. XV (укр. диал. *перейка*; блр. диал. *шымородьде*, слав. **myrdati*; с.-хорв. *vr̂bêти се*, *vr̂bêћ*, чеш. *vr̂bač*; блр. диал. *скрэгаць*; рус. *мешкать* и др.), *Этимология* 1986–1987, 64–71.
- Петлева 1989а** — И. П. Петлева, Этимологические заметки (рус. *кортавый*, диал. *картаязыкий* и др.), ОЛА 1985–1987, 268–271.
- Петлева 1993** — И. П. Петлева, Этимологические заметки, ОЛА 1988–1990, 180–184.
- Петлева 1994** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. XVIII (по материалам ряда новых диалектных словарей призренско-тимокской зон), *Этимология* 1991–1993, 57–62.
- Петлева 1994а** — И. П. Петлева, Значение новых диалектных словарей юго-восточной Сербии для славянской этимологии, *Говори ѓпризенско-шумочке области*, 335–344.
- Петлева 1996** — И. П. Петлева, Архаические префиксы в русских говорах, ЭИ 6, 31–38.
- Петлева 2002** — И. П. Петлева, Еще раз к вопросу о диалектных словах с вставным элементом *-то-* (/ *-та-* / *-ту-*), *Русская диалектная этимология*, 19–21.
- Петлева 2003** — И. П. Петлева, Еще раз к вопросу о диалектных словах с вставным элементом *-то-* (/ *-та-* // *-ту-*), ЭИ 8, 32–37.
- Петровић 1993** — С. Петровић, Парне речи и понављања турског порекла у српскохрватском језику кроз разне језичке нивое, НССУВД 21/2, 102–109.
- Петровић 1994** — С. Петровић, Парне речи у лексичко-семантичком систему српског језика, НССУВД 22/2, 113–118.
- Попов 1969** — А. И. Попов, О возможностях совершенствования приемов этимологического исследования, *Этимология* 1967, 119–128.
- Поповић 1951–1952** — И. Поповић, О словенским коренима **bqb-* и **ppp-* и неким њиховим дериватима, ЈФ XIX/1–4, 159–171.
- Радовић-Тешић 1999** — М. Радовић-Тешић, Именичка образовања с префиксом *ѓа-* у српском језику, *Четврти лингвистички скуп „Бошковићеве дани“*, Подгорица, 117–121.
- Риков 1988** — Г. Риков, Бълг. диал. *лѓдам*, БЕ XXXVIII/4, 309–310.
- Ристић 1994** — С. Ристић, Конотативни аспекти значења експресивне лексике. Лексиколошко-лексикографски приступ на корпусу из Речника САНУ, ЗБМСФЛ XXXVII/1–2, 537–542.
- Ристић 1996** — С. Ристић, Типови експресивне лексике у савременом српском језику (модел „особа + психичка или морална особина“), ЈФ LII, 57–78.
- Ристић 1997** — С. Ристић, Лексичка семантика експресивних глагола у савременом српском језику, ЗБМСФЛ XL/1, 167–176.

- Садник 1971** — Л. Садник, К проблеме этимологическо-грамматических связей, *Этимология* 1968, 3–10.
- Сикимић 1998** — Б. Сикимић, Невестинска имена: од хипокористика до пејоратива, *Српски језик* 3/1–2, Београд, 29–55.
- Сикимић 1999** — Б. Сикимић, Птица *богомолџица*, НЈ XXXIII/1–2, 76–89.
- Станкјевич 1964** — Е. Станкјевич, Емотивниот јазик и неговата лингвистичка интерпретација, МЈ XV/1–2, 101–138.
- Тодоров 2002** — Т. Ат. Тодоров, Български етимологии, *Dzieje Słowian*, 489–492.
- Толстая 1971** — С. М. Толстая, Фонетические наблюдения над ономаптопеическими образованиями с суффиксом *-ot* в верхнелужицком, *Исследования по славянскому языкознанию*, 272–280.
- Толстой 1969** — Н. И. Толстой, *Славянская географическая терминология*. Семантикологические этюды, Москва.
- Томановић 1938–1939** — В. Томановић, Мешање речи, ЈФ XVII, 201–217.
- Топоров 1971** — В. И. Топоров, Об одном иранизме в славянском: **bazuriti*, *Исследования по славянскому языкознанию*, 450–458.
- Топоров 1985** — В. И. Топоров, Хорв.-сербск. *bátriti*, словен. *bátriti* и под. в славянской перспективе, *Zbornik u čast Petru Skoku*, 497–504.
- Топоров 1985а** — В. И. Топоров, Из индоевропейской этимологии. III (1–3), *Этимология* 1982, 123–140.
- Топоров 1994** — В. И. Топоров: Из индоевропейской этимологии. V (1), *Этимология* 1991–1993, 126–154.
- Трубачев 1960** — О. Н. Трубачев, Славянские этимологии, *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски*, София, 137–143.
- Трубачев 1965** — О. Н. Трубачев, Этимологические мелочи (1. *выпéндриваться*, 2. *грѣмза*, 3. *драндулет*, 4. *в пѣку*, 5. *стѹколка*, 6. *фѹфа*, 7. *шкет*), *Этимология* 1964, 131–136.
- Трубачев 1967** — О. Н. Трубачев, Из славяно-иранских лексических отношений, *Этимология* 1965, 3–81.
- Трубачев 1971** — О. Н. Трубачев, Из праславянского словообразования: именные сложения с приставкой *a-*, *Проблемы истории и диалектологии славянских языков*, Москва, 267–272.
- Трубачев 1971а** — О. Н. Трубачев, Заметки по этимологии и сравнительной грамматике, *Этимология* 1968, 24–67.
- Трубачев 1972** — О. Н. Трубачев, Об одной редкой словообразовательной модели, *Русское и славянское языкознание*, Москва, 257–260.
- Трубачев 1972а** — О. Н. Трубачев, Заметки по этимологии и сравнительной грамматике, *Этимология* 1970, 3–20.
- Трубачев 1973** — О. Н. Трубачев, Заметки по этимологии некоторых нарицательных и собственных имен, *Этимология* 1971, 80–86.
- Трубачев 1976** — О. Н. Трубачев, *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svazek 1. Předložky. Koncové partikule. Tento svazek sestavil F. Kopečný. Praha, 1973, Этимология* 1974, 175–177.
- Трубачев 1978** — О. Н. Трубачев, W. Boryś. Prefiksacja imienna w językach słowiańskich. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1975 („Monografie Slawistyczne“ 32), *Этимология* 1976, 167–169.

- Трубачев 1980** — О. Н. Трубачев, Из балто-славянских этимологий, *Этимология* 1978, 3–18.
- Узенева 2001** — Е. С. Узенева, Этнолингвистические материалы из юго-западной Болгарии (с. Гега, Петричская община, Софийская область), *Исследования по славянской диалектологии* 7, Москва, 127–151.
- Успенский 1997** — Б. А. Успенский, Центр и периферия в языке в свете языковых универсалий, *Избранные труды* III. Общее и славянское языкознание, Москва, 58–77.
- Фасмер** — М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* I–IV (перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева), Москва 1986–1987².
- Филиповић 1972** — М. С. Филиповић, Таковци. Етнолошка посматрања, *Српски етнографски зборник* LXXXIV, Београд.
- Херей-Шиманьска 2003** — К. Херей-Шиманьска, Славянское **gonositi* (*se*), *Этимология* 2000–2002, 62–64.
- Царева 1971** — Л. И. Царева, Слова с приставкой *na-* в русских народных говорах, *Диалектная лексика* 1969, 187–209.
- Цейтлин 1954** — Р. М. Цейтлин, К вопросу о значениях приименной приставки *na-* в славянских языках, *Ученые записки* IX, 205–224.
- Цейтлин 1959** — Р. М. Цейтлин, Материалы для изучения приименной приставки *si-* в славянских языках, *Ученые записки* XVII, 208–247.
- Црепајац 1973** — Љ. Црепајац, О префиксу *a-* у класичним језицима, Београд.
- Черниш 2003** — Т. О. Черниш, *Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні*, Київ.
- Чумакова 1986** — Ю. П. Чумакова, Лексика диалекта как источник реконструкции праславянского словаря, *Этимология* 1984, 216–224.
- Шанский 1972** — Н. М. Шанский, Слова с приставкой *ko-* и ее алломорфами в русском языке, *ЕИРЯ* VII, 203–213.
- Шарифуллин 1979** — Б. Я. Шарифуллин, К постановке проблемы протоиндоевропейской префиксации: префиксальные модели и типы их значения, *Вопросы словообразования в индоевропейских языках* 3, Томск, 113–121.
- Шарифуллин 1979а** — Б. Я. Шарифуллин, Из истории архаичной префиксации (локальные архаичные префиксы в истории русского языка), *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования* VIII, Новосибирск, 139–150.
- Шарифуллин 1982** — Б. Я. Шарифуллин, *Из истории славянской архаичной префиксации в русском языке*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Томск.
- Шарифуллин 1982а** — Б. Я. Шарифуллин, Об особенностях экспрессивных аффиксов в словообразовательной системе языка. Экспрессивные префиксы, *Лексика и фразеология русских говоров Сибири*, Новосибирск, 111–123.
- Шарифуллин 1988** — Б. Я. Шарифуллин, Об архаичных элементах словообразовательной системы (типы архаичных префиксов), *Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках*, Томск, 90–99.
- Ширяев 1935** — М. Ширяев, Вопрос о скрытой префиксации в прометеидских (индо-европейских) языках, *Академику Н. Я. Марру*, Москва — Ленинград, 427–432.

- Шпрингер 2002** — О. А. Шпрингер, Русское диалектное *порт* как элемент гнезда **реи-* / **рои-* / **рй-* / **рй-*, *Русская диалектная этимология*, 25–28.
- Шульгач 1995** — В. П. Шульгач, Українські етимології. 1–6, *WSJ* 41, 175–180.
- Шульгач 1997** — В. П. Шульгач, Українські етимології. 21–28, *Мовознавство* 1997/2–3, 19–27.
- Шульгач 1999** — В. П. Шульгач, Українські етимології. 37–45, *Мовознавство* 1999/6, 16–21.
- Шульгач 2002** — В. П. Шульгач, Проблеми праслов'янської іменної деривації (деякі похідні з префіксом **a-*), *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*, Донецьк, 179–183.
- Шульгач 2003** — В. Шульгач, К праславянской этимологии, *Студії з ономастики та етимології 2003*, 120–129.
- Шульгач 2004** — В. П. Шульгач, Словотвірне гніздо з коренем **Vьrd-* (на матеріалі антропонімії), *Актуальные вопросы славянской ономастики*, Гомель, 250–260.
- Шустер-Шевц 1971** — Г. Шустер-Шевц, Из славянского этимологического словаря, *Исследования по славянскому языкознанию*, 474–485.
- Шустер-Шевц 1992** — Г. Шустер-Шевц, Славянские протезы в случаях зияния и их значение для славянской этимологии и исторической грамматики, *Этимология 1988–1990*, 88–99.

*

- Ajeti 1985** — I. Ajeti, Reč-dve o dostignućima na polju etimoloških studija arbanskoj jezika, *Zbornik u čast Petru Skoku*, 1–9.
- Avram 1989** — A. Avram, Substituirea lui *po-* cu *to-* în limba română și unele probleme de etimologie [*tologi, tonoh, tonoveală, tojera*], *Studii și cercetări lingvistice* XL/6, București, 549–552.
- Bailey** — H. W. Bailey, *Dictionary of Khotan-Saka*, Cambridge 1979.
- Berneker** — E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch, A — морь*, Heidelberg 1908–1913.
- Bezljaj** — F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* I–IV, Ljubljana 1977–2005.
- Bjeletić/Vlajić-Popović 1991** — M. Bjeletić, J. Vlajić-Popović, Etimološki problemi nekih ekspresivnih glagola kretanja, *WSJ* 37, 127–134.
- Boryś** — W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- Boryś 1973** — W. Boryś, Prastowiańskie prefiksy imienne *pa-*, *pra-*, *sq-*, *q-* w języku serbsko-chorwackim, *RS XXXIV/1*, 69–81.
- Boryś 1975** — W. Boryś, *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, Monografie Slawistyczne 32, Wrocław etc.
- Boryś 1980** — W. Boryś, Serbsko-chorwackie studia leksykalne, *ЗбМСФЛ XXIII/1*, 17–37.
- Boryś 1981** — W. Boryś, Na tropach słowiańskich relikatów leksykalnych, *RS XLII/1*, 25–29.
- Boryś 1982** — W. Boryś, Prilozi srpskohrvatskoj etimologiji, *ЗбМСФЛ XXV/2*, 7–20.

- Boryś 1984–1985** — W. Boryś, Čakavski semantički arhaizam *lukno* „iznemoglost, slabost“, 36МСФЈ XXVII-XXVIII, 95–97.
- Boryś 1989** — W. Boryś, Dijalektološki rječnici kao izvor za proučavanje najstarijeg sloja domaćega hrvatskoga ili srpskoga leksika, HDZb 8, 15–31.
- Boryś 1991** — W. Boryś, Etymologie polskie, *Język Polski* LXXI, Kraków, 22–34.
- Boryś 1991a** — W. Boryś, Projekt Etymologicznego słownika kaszubszczyzny, WSJ 37, 135–140.
- Boryś 1997** — W. Boryś, Dziedzictwo prasłowiańskie w leksyce kaszubskiej, *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, Warszawa, 261–269.
- Boryś 1999** — W. Boryś, *Čzakawskie studia leksykalne*, Język na pograniczach 21, Warszawa.
- Boryś/Vlajić-Popović 1989** — W. Boryś, J. Vlajić-Popović, Iz reliktnе leksike praslovenskog porekla u srpskohrvatskim dijalektima III, 36МСФЈ XXXII/1, 13–23.
- Brückner** — A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- Budimir 1951** — M. Budimir, Particulæ Pelasticæ II, *Жива антика* I/2, Скопје, 222–244.
- Cvetko-Orešnik 1985** — V. Cvetko-Orešnik, Zu dem Sogennanten Präfixalen *A- im Slavischen, *Linguistica* XXV, Ljubljana, 157–166.
- Debeljak 1954** — A. Debeljak, O mrtvih velarnih predponah, SR V–VII, 169–177.
- ESJS** — *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha 1989—.
- ESSJ** — *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena* I–II, Praha 1973–1980.
- EWai** — M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen* I–II, Heidelberg 1986–1996.
- Filipović 1968** — M. S. Filipović, Das Präfix *ka-* in der Onomastik auf dem Balkan, ZB VI/2, 114–118.
- Fraenkel** — E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch* I–II, Göttingen 1962–1965.
- Gluhak 1999** — A. Gluhak, Neke praslavenske riječi u hrvatskom, HDZb 11, 11–20.
- Grabias 1994** — S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Graur 1963** — Al. Graur, *Etimologii românești*, București.
- Hadrovics 1985** — L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest.
- Havlová 1978** — E. Havlová, Nářeční homonyma z okolí Moskvy, *Etymologica Brunensia*, Praha, 7–50.
- Havlová 1979** — E. Havlová, Etymologické poznámky k několika českým dialektismům, *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity* 27, Brno, 137–140.
- Havlová 1999** — E. Havlová, Komplexní situace jako sémantické východisko při vzniku slovanských slov (na příkladu sémantického východiska 'chřadnout'), *Slavia* 68, 287–294.
- Herej-Szymańska 2002** — K. Herej-Szymańska, Czasowniki ze znaczeniem „umierać“ w gwarach bułgarskich, *Dzieje Słowian*, 389–396.
- Holub/Kopečný** — J. Holub, F. Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952.

- Jakobson 1971** — R. Jakobson, While Reading Vasmer's Dictionary, *Roman Jakobson, Selected Writings II* (Word and Language), Mouton, The Hague — Paris, 620–649.
- Janyšková 2003** — I. Janyšková, Vztah starých Slovanů ke stromům z hlediska jejich jmen, *Česká slavistika 2003*, Praha, 83–91.
- Karlíková 1998** — H. Karlíková, Typy a původ sémantických změn výrazů pro pojmenování citových stavů a jejich projevů ve slovanských jazycích, *Česká slavistika 1998*, Praha, 49–56.
- KEWA** — M. Mayrhofer, *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen I–IV*, Wiesbaden 1956–1980.
- Knežević 1962** — A. Knežević, *Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben*, Meisenheim am Glan.
- Knobloch 1969** — J. Knobloch, Expresívne predpony v slovanských a románských jazykoch, *Jazykovedný časopis XX/2*, Bratislava, 141–147.
- Kopečný 1983** — F. Kopečný, Nochmals zu den affektiven Vorsilben im Slavischen, *WSJ 29*, 25–40.
- Kořínek 1934** — J. M. Kořínek, *Studie z oblasti onomatopoeje. Příspěvek k otázce indoevropskeho ablautu*, Práce z vědeckých ústavů XXXVI, Praha.
- Králík 1994** — L'. Králík, Poznámky k výkladu niektorých slov, *Slovenská reč 59/6*, Bratislava, 339–342.
- Králík 1994a** — L'. Králík, Zo slovanských názvov nádob (I), *Slavica Slovaca 29/2*, Bratislava, 107–114.
- Liewehr 1956** — F. Liewehr, Über expressive Sprachmittel im Slawischen, *ZSl I/1*, Berlin, 11–27.
- Loma 1998** — A. Loma, Mundartliche Gliederung des späten Urslavischen und frühe slavische Stammesbildungen, *Prasłowiańszczyzna*, 143–160.
- Loma 2002** — A. Loma, Scytho-slavica (III). Ursl. **xomotъ*, *Dzieje Słowian*, 161–170.
- Machek** — V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968².
- Machek 1930** — V. Machek, *Studie o tvoření výrazů expresivních*, Praha.
- Malinowski 1899** — L. Malinowski, Kilka przykładów użycia przedrostka *ko-* w językach słowiańskich, *Prace Filologiczne V*, Warszawa, 117–119.
- Matzenauer 1881** — A. Matzenauer, Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu, *Listy filologické a paedagogické VIII*, Praha, 161–190.
- Miklosich** — F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- Mladenova 1993** — O. Mladenova, On the Prefix *tă-* / *to-* in Romanian, *ZB 29/1*, 12–15.
- Moskov 1978** — M. Moskov, Ein besonderes Präfixsystem in der slavischen Sprachen, *Slavistische Studien zum VIII. Internationalen Slavistenkongress in Zagreb 1978*, Köln — Wien, 345–360.
- Murko 1937** — M. Murko, Glagol *knaditi*. Prilog leksikografiji i proučavanju narodne epike, *Зборник у часци А. Белића*, Београд, 225–229.
- Musić 1931** — A. Musić, Prilog negaciji u grčkom i u latinskom jeziku, *Rad JAZU 242*, Zagreb, 183–215.

- Němec 1979** — I. Němec, O slovanské expresivní předponě *la-*, *Slavia* XLVIII/2–3, 120–123.
- Okoniowa 1968** — J. Okoniowa, Przedrostek *pa-* we współczesnych gwarach polskich, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze* 21, Kraków, 79–120.
- Oštir 1930** — K. Oštir, *Drei vor-slavisches-etruskische Vogelnamen*, Ljubljana.
- Pokorny** — J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I–II, Bern 1959–1969.
- Popowska-Taborska/Boryś 1996** — H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, Warszawa.
- Rejzek 2000** — J. Rejzek, Česká slova na *-trč* (*kostrč, kotrč, chatrč*), *Studia etymologica Brunensia* 1, 329–332.
- Rizescu 1978** — I. Rizescu, *Tă- (te-, to-)*, *Formarea cuvintelor in limba română* II. Prefixe, București, 244–246.
- Sadnik/Aitzetmüller** — L. Sadnik, R. Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen* 1–7, А–быволь, Wiesbaden 1963–1973.
- Schmidt 1984** — H. P. Schmidt, *Akūparā, Amrtadhārā*. Professor R. N. Dandekar Felicitation Volume, Delhi, 378–381.
- Schmidt 1987** — H. P. Schmidt, An Indo-Iranian etymological kaleidoscope, *Festschrift for Henry Hoenigswald*. On the Occasion of his Seventieth Birthday, Tübingen, 355–362.
- Schulze 1895** — W. Schulze, *Ἀποκροατης*, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* XXXIII, n. f. XIII, Gütersloh, 233–245.
- Schuman 1909** — H. Schuman, Etymologische Erklärungsversuche, *Archiv für slavische Philologie* XXX, Berlin, 293–301.
- Schuster-Šewc** — H. Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache* 1–24, Bautzen 1978–1989.
- Schuster-Šewc 2000** — H. Schuster-Šewc, Überlegungen zur Genese des Urslavischen **ch*, *Studia etymologica Brunensia* 1, 23–35.
- Schütz 1965** — J. Schütz, Das präfigierende Element *ka- / ko- / k-* in der Wortbildung des Slavischen, *Die Welt der Slaven* X, Wiesbaden, 322–329.
- SEK** — W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, Warszawa 1994—.
- Sikimić 1996** — B. Sikimić, *Etimologija i male folklorne forme*, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 11, Beograd.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Sławski** — F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952—.
- Sławski 1974** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [u:] SP 1, 43–141.
- Sławski 1976** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [u:] SP 2, 13–60.
- Sławski 1979** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [u:] SP 3, 11–19.
- Smoczyński 2002** — W. Smoczyński, Uwagi laryngalistyczne do niektórych wyrazów słowiańskich i litewskich, *Dzieje Słowian*, 191–198.

- Snoj** — M. Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Druga, pregledana in dopolnjena izdaja, Ljubljana 2003.
- Snoj 1987** — M. Snoj, 'Strah in trepet' in 'groza in strah' — etimološka analiza praslovenskih leksemov **polxъ* in **straxъ*, SR 35/3, 269–275.
- SP** — *Słownik prasłowiański*, Wrocław etc. 1974—.
- Szymański 1977** — T. Szymański, *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Prace Językoznawcze 86, Wrocław.
- Șerban 1974** — F. Șerban, Note lexicales și etimologice, *Limba Română* XXIII/6, București, 524–530.
- Škaljić** — A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979⁴.
- Trubačev 1991** — O. N. Trubačev, Slavische Etymologie gestern und heute, WSJ 37, 197–212.
- Trypućko 1950** — J. Trypućko, O pewnej nie dostrzeżonej funkcji przedrostków czasownikowych w języku rosyjskim, SR III/3–4, 327–342.
- Vaillant I–IV** — A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Lyon — Paris 1950–1974.
- Vaillant 1946** — A. Vaillant, La dépréverbation, *Revue des études slaves* 22/1–4, Paris, 5–45.
- Vasmer 1912** — M. Vasmer, Rotwelsches im russischen Wortschatze, *Wörter und Sachen* III, Heidelberg, 198–204.
- Vinja I–III** — V. Vinja, *Jadranske etimologije*, Zagreb 1998–2004.
- Vinja 1989** — V. Vinja, Etimološki prilozi čakavskoj aloglotiji IV, ČR 1989/1, 3–41.
- Wrocławska 1967** — E. Wrocławska, Związki leksykalne kaszubsko-południowosłowiańskie, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 7, Warszawa, 175–178.

ИЗВОРИ

- Ајџановић 2002** — М. Ајџановић, Прилог проучавању лексике северозападне Лике, ППЈ 33, 199–257.
- Алексић 1935** — Ж. Алексић, Речи и изрази, НЈ IV, 89–90.
- Андрић** — Р. Андрић, *Речник жаргона*, Београд 1976.
- АОС** — *Архангелски областни словарь*, Москва 1980—.
- Бећковић, Леле...** — М. Бећковић, *Леле и куку*, Београд 1978.
- Бећковић, Међа...** — М. Бећковић, *Међа Вука Манићкога*, Београд 1979.
- Богдановић 1979** — Н. Богдановић, Говори Бучума и Белог Потока, СДЗб ХХV, 1–178.
- Богдановић 1987** — Н. Богдановић, Говор Алексиначког Поморавља, СДЗб ХХХИИ, 7–302.
- Бојанић/Тривунац 2002** — М. Бојанић, Р. Тривунац, Рјечник дубровачког говора, СДЗб ХLIX.
- Болиновски 1952** — Г. Болиновски, Зборови од Галичник, МЈ III/6, 147–148.
- Боричић** — В. Боричић Тиврански, *Рјечник васојевићког говора*, Београд 2002.
- Букумирић 1983** — М. Букумирић, Из ратарске лексике Гораждевца (код Пећи), ППЈ 19, 71–105.
- Влајковић 1966** — Д. Влајковић, Речник „фрајерских“ (шатровачких) речи и израза, ППЈ 2, 89–98.
- Вујичић** — М. Вујичић, *Рјечник говора Проићења (код Мојковца)*, Посебна издања ЦАНУ књ. 29, Одјелјење умјетности књ. 6, Подгорица 1995.
- Вук** — В. Стефановић–Карацић, *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Вук 1818** — В. Стефановић–Карацић, *Српски рјечник*, Беч.
- Вуковић 1940** — Ј. Л. Вуковић, Акцент говора Пиве и Дробњака, СДЗб X, 185–417.
- Гаговић 2004** — С. Гаговић, Из лексике Пиве (село Безује), СДЗб LI, 1–312.
- Галетин 1980** — Г. Галетин, Из лексичке проблематике северне Шајкашке, ППЈ 16, 59–92.
- Геров** — Н. Геров, *Речник на българския език I–V; Дополнение*, Пловдив 1895–1908, репринт София 1975–1978.
- Грковић 1982** — Ј. Грковић, Прилог познавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића), ППЈ 18, 125–153.
- Далмација** — С. Далмација, *Рјечник говора Пошкочарја*, Бања Лука 2004.
- Динић 1988** — Ј. Динић, Речник тимочког говора, СДЗб ХХХIV, 7–335.
- Динић 1990** — Ј. Динић, Додатак речнику тимочког говора, СДЗб ХХХVI, 381–422.

- Динић 1992** — Ј. Динић, Речник тимочког говора (други додатак), СДЗб XXXVIII, 379–586.
- Ђукановић 1983** — П. Ђукановић, Говор села Горње Цапарде (код Зворника), СДЗб XXIX, 271–285.
- Ђукановић 1995** — П. Ђукановић, Говор Драгачева, СДЗб XLI, 1–240.
- Елезовић** — Г. Елезовић, Речник косовско–метохиског дијалекта, СДЗб IV (1932), VI (1935).
- Желеховский** — Е. Желеховский, *Малоруско-німецкий словарь* I–II, Львів 1886.
- Живанчевић 1986** — И. Живанчевић, Необичније речи из Шумадије, ППЈ 22, 102–108.
- Живковић** — Н. Живковић, *Речник њиројског говора*, Пирот 1987.
- Златановић** — М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање 1998.
- Златковић 1988** — Д. Златковић, Пословице и поређења у пиротском говору, СДЗб XXXIV, 341–683.
- Златковић 1989** — Д. Златковић, Фразеологија страха и наде у пиротском говору, СДЗб XXXV, 175–457.
- Златковић 1990** — Д. Златковић, Фразеологија омаловажавања у пиротском говору, СДЗб XXXVI, 423–740.
- Златковић 2003** — Д. Златковић, *Гладно грне*. Анегдотска и друга казивања из пиротског краја, Пирот (речник 279–306).
- Златковић 2004** — Д. Златковић, *Дума*, Пирот (речник 99–118).
- Јовановић 1911** — В. С. Јовановић, Гаврило Стефановић Венцловић, СДЗб II, 105–306.
- Јовановић Б. 2001** — Б. Јовановић, *Пироцко њување и њређење*, Пирот (речник 71–78).
- Јовановић В. 2004** — В. Јовановић, Речник села Каменице код Ниша, СДЗб LI, 313–688.
- Јовичић** — М. Јовичић, *Крајишки ријечник*, Београд 2003.
- Кожељац 1989** — Љ. Рајковић Кожељац, *Тимочке њословице, изреке и загонетке*, Ниш.
- Максић 1980** — М. Максић, Прилог проучавању лексике Срема, ППЈ 16, 93–122.
- Манић** — Д. Манић Форски, *Љужнички речник*, Бабушница 1997.
- Марић 2002** — Б. Марић, Из лексике Ченеја (румунски Банат), ППЈ 33, 258–326.
- Марковић 1986** — М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, СДЗб XXXII, 245–500.
- Марковић 1993** — М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, Књига II, СДЗб XXXIX, 149–398.
- Марсенић 1986** — Т. Марсенић, Из народног говора Васојевићког краја, *Жаровнице*, Београд, 43–55.
- Мијатовић 1983** — Ј. Мијатовић, Прилог познавању лексике српских говора у Мађарској, ППЈ 19, 149–177.
- Миловановић 1983** — Е. Миловановић, Прилог познавању лексике Златибора, ППЈ 19, 13–70.
- Митровић** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац 1984.
- Николић 1972** — М. Николић, Говор села Горобиља, СДЗб XIX, 619–746.

- Николић Б. 1966** — Б. Николић, Мачвански говор, СДЗб XVI, 179–313.
- Петровић Д.** — Д. Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад — Загреб 1978.
- Пешикан 1965** — М. Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, СДЗб XV.
- ПОС** — *Псковский областной словарь*, Ленинград 1967—.
- Рајков 1971** — И. Рајков, Прилог за дијалектолошки речник говора Мокрина, ППЈ 7, 187–192.
- РМЈ** — *Речник на македонскиот јазик*, ред. Б. Конески, Скопје 1986.
- РМНП** — *Речник на македонската народна поезија*, Скопје, 1983—.
- РМС** — *Речник српскохрватскога књижевног језика* 1–6, изд. Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад — Загреб 1967–1976.
- РСА** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, изд. Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд 1959—.
- РСГВ** — *Речник српских говора Војводине*, Нови Сад 2000—.
- СПЗБ** — *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе награнічча* 1–5, Мінск 1979–1986.
- СРНГ** — *Словарь русских народных говоров*, Москва — Ленинград (Санкт-Петербург) 1965—.
- Стаматоски 1959** — Т. Стаматоски, Од лексиката на тетовскиот говор, МЈ X/1–2, 79–106.
- Станић** — М. Станић, *Ускочки речник* 1–2, Београд 1990–1991.
- Станојевић 1927** — М. Станојевић, Прилози речнику тимочког говора, СДЗб III, 177–194.
- Стевовић 1969** — И. Стевовић, Шумадијски говор у Грузи с особитим освртом на акценте, СДЗб XVIII, 401–635.
- СТИЈОВИЋ 1990** — Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, СДЗб XXXVI, 121–380.
- Стойчев 1965** — Т. Стойчев, Родопски речник, *Българска диалектология* 5, Софија, 152–221.
- Тешић 1977** — М. Тешић, Говор Љештанског, СДЗб XXII, 159–328.
- Томић 1984** — М. Томић, Говор Свиничана, СДЗб XXX, 7–265.
- Томић 1989** — М. Томић, Речник радимског говора, СДЗб XXXV, 3–174.
- ТС** — *Тураўскі слоўнік* 1–5, Мінск 1982–1986.
- Ћирић 1983** — Љ. Ћирић, Говор Лужнице, СДЗб XXIX, 7–191.
- Ћупић 1977** — Д. Ћупић, Говор Бјелопавлића, СДЗб XXIII.
- Ћупићи 1997** — Д. Ћупић и Ж. Ћупић, Речник говора Загарача, СДЗб XLIV.
- Чешљар 1983** — М. Чешљар, Из лексике Иванде (румунски Банат), ППЈ 19, 107–148.

*

- Воžанић 1983** — Ј. Воžанић, *Komiška ribarska ерореја*, ЉР 1983/1–2, 83–180.
- ЉDL** — М. Hraste, Р. Šimunović, R. Olesch, *Љakavish-deutsches Lexikon I*, Köln–Wien 1979.
- Dulčići 1985** — Ј. Dulčić, Р. Dulčić, *Rječnik bruškoga govora*, HDZb 7/2, 381–747.

- Finka/Pavešić 1968** — B. Finka, S. Pavešić, Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici, *Rasprave Zavoda za jezik* 1, Zagreb, 5–44.
- Finka/Šojat 1973** — B. Finka, A. Šojat, Karlovački govor, HDZb 3, 77–150.
- Geić/Slade-Šilović 1989** — D. Geić, M. Slade-Šilović, Građa za diferencijalni rječnik trogirskoga čakavskog govora od polovice XIX do polovice XX stoljeća, ČR 1989/1, 89–114.
- Geić/Slade-Šilović 1990** — D. Geić, M. Slade-Šilović, Građa za diferencijalni rječnik trogirskoga čakavskog govora od polovice XIX do polovice XX stoljeća, ČR 1990/1, 91–105.
- Hadžić** — I. Hadžić, *Rožajski rječnik*. Građa za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja, Rožaje 2003.
- Hamm/Hraste/Guberina 1956** — J. Hamm, M. Hraste, P. Guberina, Govor otoka Suska, HDZb 1, 7–213.
- Herman 1973** — J. Herman, Prilog poznavanju leksičkoga blaga u govoru Virja (Podravina), *Filologija* 7, 73–99.
- Houtzagers 1985** — H. P. Houtzagers, *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Amsterdam.
- Jurišić** — B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio Rječnik, Zagreb 1973.
- Koschat 1978** — H. Koschat, *Die čakavishe Mundart von Baumgarten in Burgenland*, Wien.
- Kosor 1979** — K. Kosor, Pogled u leksičko blago Grabovčeva „Cvita“, *Filologija* 9, 37–72.
- Kulišić 1979** — Š. Kulišić, Iški kralj, ČR 1979/2, 86–100.
- Kursar 1972** — A. Kursar, Zabilješke o govoru u Šepurini na otoku Prviću, ČR 1972/2, 113–154.
- Malbaša 1976** — Z. Malbaša, Iz leksike sela Donjih Ramića kod Ključa u Bosanskoj Krajini, IIIJ 12, 95–117.
- Mardešić-Centin 1977** — P. Mardešić-Centin, Rječnik komiškog govora, HDZb 4, 265–321.
- Maresić 1996** — J. Maresić, Rječnik govora Podravske Sesveta, *Filologija* 27, 153–228.
- Matešić** — J. Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1982.
- Novaković 1994** — P. Novaković, Sumartinski rječnik, ČR 1994/2, 105–145.
- Peić/Bačlija** — M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad — Subotica 1990.
- Perušić 1986** — M. Perušić, Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac, ČR 1986/2, 35–73.
- Perušić 1988** — M. Perušić, Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac, II dio, ČR 1988/2, 103–131.
- Perušić 1990** — M. Perušić, Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac, III dio, ČR 1990/2, 109–147.
- Perušić 1993** — M. Perušić, Rječnik čakavskoga narječja sela Mihaljevići kraj Oštarija, ČR 1993/1, 73–97.
- Pleteršnik** — M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* I–II, Ljubljana 1894–1895.

- Ribarić 1940** — J. Ribarić, Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, СДЗб IX, 1–207.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Sekereš 1977** — S. Sekereš, Govor Hrvata u južnoj Baranji, HDZb 4, 323–481.
- SGP** — *Słownik gwar polskich*, Opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kierunkiem M. Karasia, Wrocław 1997—.
- Sychta** — B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* I–VII, Wrocław 1967–1976.
- Šojat 1982** — A. Šojat, Turopoljski govori, HDZb 6, 317–493.
- Težak 1981** — S. Težak, Ozaljski govor, HDZb 5, 203–428.
- Težak 1981a** — S. Težak, Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?, HDZb 5, 169–200.
- Turina/Šepić** — Z. Turina, A. Šepić, *Rječnik čakavskih izraza* — Područje Bakarca i Škrljeva, Rijeka 1977.
- Urukalo 1982** — M. Urukalo, Vinogradarska leksika Bratiškovaca, ППЈ 18, 155–183.
- Večenaj/Lončarić** — I. Večenaj, M. Lončarić, *Rječnik Gole*, Posebna izdanja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Knjiga 4, Zagreb 1997.
- Vidović 1990** — R. Vidović, Rječnik žargona splitskih mlađih naraštaja, ČR 1990/1, 51–87.
- Zovko 1901** — I. Zovko, Vjerovanja iz Herceg-Bosne, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* VI/1, Zagreb, 115–160.

СКРАЋЕНИЦЕ

Часописи

- БалкЕ** — *Балканско езикознание / Linguistique balkanique*, Софија.
- БЕ** — *Български език*, Софија.
- Говори призренско-гимочке области** — *Говори призренско-гимочке области и суседних дијалеката*, Ниш 1994.
- Диалектната лексика** — *Диалектната лексика*, Ленинград.
- ЕЛ** — *Език и литература*, Софија.
- ЭИ** — *Этимологические исследования*, Екатеринбург.
- ЭИРЯ** — *Этимологические исследования по русскому языку*, Москва.
- Этимология** — *Этимология*, Москва.
- ЗБМСФЛ** — *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад.
- ИИБЕ** — *Известия на Института за български език*, Софија.
- Исследования по славянскому языкознанию** — *Исследования по славянскому языкознанию*. Сборник в честь шестидесятилетия профессора С. Б. Бернштейна, Москва 1971.
- ЈФ** — *Јужнословенски филолог*, Београд.
- МЈ** — *Македонски јазик*, Скопје.
- Мовознавство** — *Мовознавство*, Кијв.
- НЈ** — *Наш језик*, Београд.
- НССУВД** — *Научни саставанак славистиа у Вукове дане*, Београд.
- ОЛА** — *Общеславянский лингвистический атлас*. Материалы и исследования, Москва.
- ППЈ** — *Прилози проучавању језика*, Нови Сад.
- Русская диалектная этимология** — *Русская диалектная этимология*. Материалы IV Международной научной конференции, 22–24 октября 2002. г., г. Екатеринбург, Екатеринбург.
- СДЗБ** — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
- Студиј з ономастики та етимологиј** — *Студиј з ономастики та етимологиј*, Кијв.
- Ученые записки** — *Ученые записки Института славяноведения АН СССР*, Москва.

*

ЃР — *Ѓakavska rič*, Split.

Dzieje Słowian — *Dzieje Słowian w świetle leksyki*. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Kraków 2002.

Filologija — *Filologija*, Zagreb.

HDZb — *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb.

Zbornik u čast Petru Skoku — *Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja (1881–1956)*, Zagreb 1985.

Prasłowiańszczyzna — *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, red. J. Rusek, W. Boryś, Warszawa 1998.

RS — *Rocznik Slawistyczny*, Kraków.

Slavia — *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, Praha.

SR — *Slavistična revija*, Ljubljana.

Studia etymologica Brunensia — *Studia etymologica Brunensia*, Praha.

WSJ — *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, Wien.

ZB — *Zeitschrift für Balkanologie*, München — Wiesbaden.

ZSI — *Zeitschrift für Slawistik*, Berlin.

Језици и дијалекти

авест.	авеста, авестијски	мађ.	мађарски
алб.	албански	мак.	македонски
англс.	англосаксонски	млавест.	младоавестијски
ар.	арапски	млет.	млетачки
блр.	белоруски	монг.	монголски
буг.	бугарски	нвнем.	нововисоконемачки
влат.	вулгарнолатински	нем.	немачки
герм.	германски	нперс.	новоперсијски
глуж.	горњолужички	осм.	османски
гот.	готски	пие.	праиндоевропски
гр.	грчки	пољ.	пољски
двнем.	доњовисоконемачки	псл.	прасловенски
длуж.	доњолужички	рум.	румунски
днем.	доњонемачки	рус.	руски
енгл.	енглески	с.-х.	српско-хрватски
ие.	индоевропски	слн.	словеначки
индоир.	индоирански	слов.	словенски
ир.	ирски	словинь.	словиньски
иран.	ирански	слч.	словачки
исл.	исландски	согд.	согдијски
ит.	италијански	срвнем.	средњевисоконемачки
јерм.	јерменски	срнем.	средњенемачки
јсл.	јужнословенски	срп.	српски
кајк.	кајкавски	ствнем.	старовисоконемачки
каш.	кашупски	стинд.	староиндијски
лат.	латински	стир.	староирски
лет.	летонски	стиран.	староирански
лит.	литавски	сткајк.	старокајкавски

стлит.	старолитавски	укр.	украјински
стпољ.	старопољски	хет.	хетитски
струс.	староруски	хотан.	хотански
стсл.	старословенски	хрв.	хрватски
стерп.	старосрпски	цсл.	црквенословенски
стчеш.	старочешки	чак.	чакавски
тат.	татарски	чеш.	чешки
тох.	тохарски	чуваш.	чувашки
тур.	турски	шток.	штокавски

Места и области⁸⁸⁵

БиХ	Босна и Херцеговина,	Слав.	Славонија
Бос.	Босна, босански	Херц.	Херцеговина
Војв.	Војводина, војвођански	Хрв.	Хрватска
Далм.	Далмација, далматински	ЦГ	Црна Гора
Дубр.	Дубровник, дубровачки		

Граматичке скраћенице

acc.	accentus, акценат	inf.	infinitivus, инфинитив
accus.	accusativus, акузатив	interj.	interjectio, узвик
adj.	adjectivum, придев	intr.	intransitivus, непрелазан
adv.	adverbium, прилог	iter.	iterativum, итератив
augm.	augmentativum, аугментатив	m.	masculinum, мушки род
coll.	collectivum, збирна именица	n.	neutrum, средњи род
dem.	deminutivum, деминутив	nom.	nominativus, номинатив
f.	femininum, женски род	rej.	rejorativus, пејоратив
hyp.	hypocoristicum, хипокористик	pf.	perfectivum, свршени вид; perfectum, перфекат
impf.	imperfectivum, несвршени вид	pl.	pluralis, множина
		pt.	participium, партицип
		sg.	singularis, једнина

Остале скраћенице

арх.	архаичан	досл.	дослован, дословно
бот.	ботанички	зап.	западни
вет.	ветеринарски	заст.	застарео
вулг.	вулгаран	ирон.	иронично
дијал.	дијалекатски	ист.	источно

⁸⁸⁵ Исте скраћенице са почетним малим словом имају значење придева.

итд.	и тако даље	подруг.	подругљиво
јуж.	јужни	презр.	презриво
колокв.	колоквијалан	разг.	разговорни
нап.	напомена	сев.	северни
нар.	народни	сл.	слично
НЗаг	народна загонетка	тј.	то јест
нпр.	на пример	фиг.	фигуративан
одн.	односно	шаљ.	шаљив
погрд.	поградно	шатр.	шатровачки

*

ead.	eadem, иста (ауторка)	l.cc.	locis citatis, на наведеним местима
ibid.	ibidem, на истом месту	op. cit.	opus citatum, наведено дело
id.	idem, исти (аутор), исто (дело, значење)	s.v.	sub voce, под одредницом
l.c.	loco citato, на наведеном месту	s.vv.	sub vocibus, под одредницама

SUMMARY

VERBS WITH A TWIST

*Types of expressive preverbal formatives
(in Serbian and Croatian language material)*

Subject, title, aim, conceptual approach

The subject of this work is word-formation elements which are essentially prefixes, but which are not recognized as such in the structure of the word. They can be isolated only by word-formation-etymological analysis.

The literature contains various terms for these elements: 'expressive prefixes', 'archaic prefixes', 'preformatives', 'word-formation elements', 'word-formation components', 'unifixes'. The subtitle of this work uses the neutral term **formatives**, because the term 'prefix' is associated with a well-known, recognized word-formation category which can be easily seen in the structure of the word, unlike the elements we are studying here.

The attributive **preverbal** both defines (and limits) the subject of this study. Although in other Slavic languages formatives of this type are characteristic also for nouns, expressive prefixation in the Serbo-Croatian language is especially common for verbs; nouns are far less subject to this word-formation process (except in the case of deverbal nouns derived from expressively prefixed verbs).

The attributive **expressive** is used here in the following sense: analyzed formatives possess this type of word-formation meaning, such that words derived by them become marked (most commonly with a negative modification to the basic meaning) and enter the sphere of the expressive lexicon.

The subtitle of this work refers to the **Serbian** and **Croatian** language, while the rest of the text uses the term *Serbo-Croatian*. Both designations (Serbian and Croatian / Serbo-Croatian) accord with the material presented and analyzed, as the corpus for this work has been assembled from sources in the following dialects: Štokavian, Kajkavian and

Čakavian. The phenomenon at hand is studied, therefore, by using material from a (historically speaking) single Slavic language.

The major aim of this work was to describe this phenomenon as thoroughly as possible. This meant: a) establishing the basic **types** of expressive preverbal formatives; b) confirming their usage rules; c) focusing the lexical-semantic spheres in which they appear; d) specifying the status of expressive preverbal formatives in the word-formation system of the Serbo-Croatian language.

The concept and approach arose from a previous word-formation analysis of a corpus, including a preliminary etymological analysis.

In the first phase, lexemes were classified by the type of prefix they contain (*ko-*, *če-*, *ša-*, *to-*, etc.). The corpora for individual prefixes were formed in this way.

It was established that many attestations, despite containing different prefixes, had a common stem. A further classification of the material was therefore carried out, according to stem forms ('stem' meaning a verb to which expressive prefixes may be added, such as *bazati*, *-lečiti*, *mrštiti*, etc.).

In this way, two groups of lexemes were obtained: the first, in which expressive prefixed forms were grouped according to the prefixes they contained; and the second, in which expressive prefixed forms were grouped around a common stem. These two groups of lexemes form the central chapters of the work.

The advantages of such an approach are found in the possibility of carrying out several parallel operations: 1) creating an inventory of verbs which are subject to expressive prefixation; 2) creating an inventory of expressive prefixes that occur with certain verbs; 3) registering alternation of prefixes before a common stem form; 4) forming lexical nests; 5) observation of regularity in semantic relations between a stem form and prefixed forms; 6) establishing a system of prefixes and a system of forms that contain them.

A brief history of the topic

Research has so far established the existence of the following archaic, expressive, rare nominal and verbal prefixes: **a-*, **ja-*, **pa-*, **pra-*, **sφ-*, **φ-*, **la-*, **kV-*, **čV-*, **šV-*, **xV-*, **gV-*, **tV-*, **bV-*, **mV-* (where V = vowel). Each of these prefixes has been shown to occur (to a greater or lesser degree) in the Serbo-Croatian language.

The pioneer researcher of these word-formation elements was Miklosich, who was the first in Slavic linguistics to study the prefixes *ko-*, *ka-*. Miklosich's observations opened a new area of research which has

been slowly but steadily expanded over the last 130 years. The study of expressive prefixes has been carried out on several levels.

The first level is represented by works focusing especially on this topic, in which certain prefixes (or groups of prefixes) are studied by means of material taken from one or more Slavic languages.

The second level is represented by works not strictly concentrating on the issue of prefixes, but which nevertheless touch on the topic in one way or another. Most frequently, such works deal with the etymology of individual lexemes, isolating expressive prefixes from word structure. Such works are far more numerous than the first type.

The third level is represented by the way expressive prefixes are treated within etymological lexicography. Using this approach as a criterion, dictionaries can be divided into two basic groups: a) dictionaries in which expressive prefixes are not recognized; b) dictionaries in which expressive prefixes are recognized (regardless of how they are interpreted, or whether they are interpreted at all). The position adopted in regard to expressive prefixes largely determines one's methodology and solutions arrived at in classifying the etymology of the lexical stratum under consideration.

Expressive prefixes, a diachronic view

Although we are dealing with genetically different elements, expressive prefixes still form a fairly uniform system which can be regarded as a whole. Differing opinions on the antiquity of this system can be found in the research.

Some authors consider expressive prefixes to be highly archaic, a phenomenon of Indo-European, whose antiquity is attested by the prefix *ku-* (which also carries a negative expressive meaning) in Indo-Iranian.

A more measured view is held by the majority of authors, who date expressive prefixes back to Proto-Slavic. This relates primarily to forms with equivalents in other Slavic languages. At the same time, the existence of Slavic equivalents may be the result of parallel functions of a given word-formation model within individual languages.

Lastly, another view holds that expressive prefixes are not especially old.

Our research has shown that a distinction must be drawn between the age of a given model and the age of its individual manifestations. The word-formation model of 'expressive prefix + stem' is undoubtedly archaic. Furthermore, many lexemes formed along this model during the Proto-Slavic period are also archaic.

At the same time, many newer forms exist which arose during the independent development of the Serbo-Croatian (and other Slavic) languages. Such forms are patterned after the same archaic word-formation model. The material analyzed shows that in dialects of Serbo-Croatian there has even been a certain reactivation of this archaic word-formation model.

Besides prefixes, another interesting topic arises: the types of stems which undergo expressive prefixation. It has already been observed in the literature that certain stems (such as Proto-Slavic **mьrěti*, **vьrěti* /‘boil’/, **vьrěti* /‘shove’/) demonstrate great combinability with all possible expressive elements. Our material shows that the range of such stems is significantly wider. The following Proto-Slavic stems also undergo expressive prefixation: **bьrk-*, **mьt-*, **pьr-*, **pьrk-*, **vi-*, etc.

In order to determine why certain stems are so ‘open’ to expressive prefixes, separate research would need to be conducted. It seems to us, at first glance, that such stems share one trait in common — developed semantic potential.

Expressive prefixes, the synchronic level

1) Expressive prefixes as a system

One of the basic aims of this work was to establish and examine the system within which expressive prefixes exist and function. To analyze any system, we must specify: a) the elements of that system; b) the properties of given elements; c) the interaction of those elements.

a) By the elements of the system we mean specific individual expressive prefixes. Although the prefixes analyzed have different origins, they form a unified system at the synchronic level. In the corpus under study, the following **types** of expressive prefixes have been observed, with their specific realization: **kV-** (*k-*, *ko-*, *ka-*, *ku-*, *ke-*), **skV-** (*sko-*, *ško-*); **čV-** (*č-*, *če-*, *čo-*, *ča-*); **šV-** (*še-*, *šo-*, *ša-*, *šu-*); **tV-** (*to-*, *ta-*, *tu-*, *te-*), **stV-** (*sto-*, *stu-*, *što-*); **bV-** (*ba-*, *bo-*); **pV-** (*pa-*); **lV-** (*la-*, *lo-*).

Besides these basic and ‘productive’ types, other, significantly less frequent, types have also been recorded: **xV-** (*xa-*); **gV-** (*ga-*, *go-*); **mV-** (*ma-*); **a-**, **ja-**; **sV-** (*so-*).

b) These prefixes undergo **complexification**, that is, expansion by a syllable containing a liquid.

In a number of cases, the expressive prefix is expanded by the syllable with consonant *l*: *še-vrdati* > *še-le-vrdati*. A somewhat rarer occurrence is expansion by the syllable with consonant *r*: *ko-bečiti se* > *ko-ro-bečiti se*.

Expansion of the expressive prefix by a syllable containing a liquid clearly serves to increase the expressive quality of a given form.

In some cases, parallel forms have been observed between an expanded prefix and the second part of the expanded prefix, i.e. a liquid syllable which acts as an independent prefix: *ša-la-vrnjati* : *la-vrnjati*.

The examples given show that elements with liquids may appear as independent prefixes or in combination with another expressive prefix. In this case, they always take the second position, after the expressive prefix in question: *še-le-*, *ša-la-*, *šo-lo-*, *šu-lo-*, *ča-la-*, *če-le-*, *ko-ro-*, *ke-re-*, *ta-ra-*. In most cases, prefixes linked in this way demonstrate vowel harmony, although exceptions exist (such as *šu-lo-*).

This feature of expressive prefixes is clearly related to the phenomenon of two-syllable prefixation elements, whose structure is expressed by the formulas: **kVLV-**, **čVLV-**, **šVLV-**, **tVLV-**, **bVLV-**, **pVLV-**, etc. (where V = vowel; L = liquid). They may be divided into lexemes of the type: *kala-mutiti*, *čala-brcati*, *šala-vrcati*, *tele-zvrkan*, *bala-mutiti*, *pala-mutiti*, etc.

The problem of two-syllable prefixes has been noted in the literature, but has yet to be studied in detail. Our observations are limited to the extent of describing the phenomenon and speculating as to the possible origin of such elements, without a specific etymological solution.

The material under study certainly allows us to point to the existence of two-syllable prefixes within the structure of certain expressive lexemes. Forms such as *la-brcnuti*, *če-brcnuti*, *še-vrdati*, *la-vrdati*, etc., tend to support the argument that two-syllable prefixes such as *čala-*, *šala-*, etc., arose from the chaining together of monosyllabic prefixes. On the other hand, the unvarying order of monosyllabic prefixes, as well as the existence of forms containing only two-syllable prefixes, seem to indicate a different origin for these elements, one which has yet to be confirmed.

c) The interaction of these elements (that is, of expressive prefixes) within the system is based on alternation and agglutination. These phenomena are the result of language's tendency to demonstrate affect, reflected in the never-ending search for new expressors. On one hand, this leads to mutual substitutions, while on the other — to accumulation of different prefixes before the same stem form.

Alternation is therefore the variation of different expressive prefixes before the same stem. As all expressive prefixes modify the semantics of derived words at the expressive level only, they are nearly synonymous and mutually interchangeable, without consequence for word semantics. This results in a free choice of prefixes; and for this reason we find series of expressive prefixes alternating before the same stem:

bavrljati = tavrljati = čavrljati = ševrljati; nakomrditi se = natomrditi se = načomrditi se = načemrditi se.

Agglutination is the building-up of different prefixes before the same stem. As a result of the complete fusion of the expressive prefix with the stem, a new expressive stem is created, allowing for secondary prefixation by means of expressive prefixes. The following cases are singled out in our work: *če-periti se = ko-če-periti se = ko-čo-periti se = ko-sto-periti se; na-ku-mračiti se (= na-to-mračiti se = na-tu-mračiti se) = na-ko-tu-mračiti se; ku-triti = šu-ku-triti.*

The system in which expressive prefixes function has yet to be thoroughly examined. To date, only its basic parameters have been established. At first glance it may seem that the interaction of elements within this system is highly ‘occasional’; however, a more detailed investigation will show that the system is based on a much stricter inner organization, whose rules have not yet been defined.

A comparison with stem forms arises here. Just as prefixes can alternate with one another without affecting the meaning of the word, so can different stem forms follow the same prefix, also without changing meaning: *is-ko-beljati se = is-ko-veljati se = is-ko-peljati se = is-ko-brljati se; ko-brcati se = ko-prcati se = ko-prljati se = ko-peljati se = ko-vrcati se, etc.*

These examples point to the most common types of phonetic alternation: the substitution of labials (*b : v*); replacement of voiced and voiceless consonants (*b : p*); replacement of *r* by vowels (*r : e; r : i*); replacement of palatals (*lj : nj*).

The stem forms analyzed in this work can be grouped in the following series: *brkati : vrkati : prkati; brcati : vrcati : prcati; brljati : vrljati : trljati; brčiti : vrčiti : trčiti.*

Grouped in this way, the material reveals that the following have an equal role in forming the lexical stratum under examination: phonetic alternation, analogy, contamination. They must all be taken into account when etymologically classifying individual lexemes.

2) Semantics

a) One of the aims of this work was to focus on **lexical-semantic groups** in which expressive prefixes most frequently occur. Based on semantic analysis, it was concluded that the material under investigation mainly belongs to semantic spheres which are common for the expressive lexicon (such as *kriviti* /‘bend’/, *udarati* /‘hit’/, *vrteti* /‘spin’/, *bacati* /‘toss’/ with all of their secondary meanings). In actuality, this means that the range of confirmed (and expected) meanings is relatively restricted.

One of the reasons for this restriction is that the addition of different expressive prefixes to the same stem does not affect meaning. Furthermore, the same meanings are expressed by prefixed forms on different stems. The lexical stratum under consideration is characterized less by the wealth of meanings realized than by the great variety of formal means for expressing them.

b) If we move from the global view — that is, from the overall semantic potential of the corpus under examination — to the micro-level, or semantics of concrete forms, a fundamental question arises regarding the semantics of the combination ‘**prefix + stem**’. Two possibilities exist:

— the prefix changes the meaning of the stem: *vrčiti* /‘hit’/ > *izbavrčiti* /‘to go bug-eyed’/; *periti se* /‘to set yourself up in a prominent place’/ > *čeperiti se* /‘to throw your weight around, be a big-shot’/.

— the prefix does not change the meaning of the stem: *bazati* = *šalabazati* /‘ramble’/; *bečiti se* = *kobečiti se* /‘stare till your eyes pop out’/, etc.

When the prefix changes the meaning of the stem, it is usually a matter of normal, regular semantic shift. In effect, this means the prefix allows one of the stem’s potential meanings — part of its semantic potential — to be realized, or develops a new, usually metaphorical meaning, by means of analogy. Strictly speaking, the prefix does *not* add new meaning in such cases. Rather, it merely allows realization of a potential meaning which for some reason did not appear in the non-prefixed form. Even in cases of analogy (with different types of the contamination so common in this lexical stratum) we cannot speak of a prefix independently affecting the semantics of a word.

c) We then come to the question of the **semantic content of expressive prefixes**. Authors who assign an Indo-European origin to such prefixes believe that they convey two basic types of lexical meaning, both overall and expressive: negation and affirmation.

Synchronically, the word-formation meanings of these prefixes can be seen only in their expressive aspect. The very attribute ‘expressive’ implies the semantic role of these prefixes in the lexemes that contain them. Such affixes possess a lexical meaning which allows words derived by them to be categorized as ‘expressive’, conveying emotion, approval, intensity, picturesqueness, etc. By the expressive nature of the prefix (as well as that of other units at different levels of the language — lexeme, morpheme, formative, etc.) we mean the presence of certain additional semes, connotations within the semantic structure, which mark a given unit in such a way that it becomes semantically more complex and achieves expressive force.

The majority of expressive prefixes modify the semantics of the word negatively, which means that the bulk of expressively prefixed forms have a negative or, at most, neutral meaning.

3) The status of expressive prefixes in the word-formation system

Expressive preverbal formatives are an organic part — that is, *r e a l u n i t s* — of a language's word-formation system, although they are located on the periphery and can only be established by word-formation-etymological analysis. The criteria valid for so-called 'normal' prefixes — productivity, regularity, motivation — cannot be applied to them in the usual sense. The word-formation characteristic of expressive prefixes which might be analogous to productivity for normal prefixes could be called 'occasionality'. This means that the need (or requirement) to realize expressive prefixes arises by coincidence in a certain context, and that we can only speak of the greater or lesser regularity of such 'occasionality'. Judging by the number of lexemes analyzed in this work, expressive prefixes are indeed a 'productive' category in Serbo-Croatian. Especially significant is the co-existence of non-prefixed and expressively prefixed verbs.

One phenomenon that demonstrates and proves the place of expressive prefixes within the prefixation system is the alternation of expressive (non-productive) and 'normal' (productive) prefixes: *is-ko-vrljiti*, *iš-če-vrljiti se* : *is-po-vrljiti* /'open your eyes wide'/; *na-to-vrsti se* : *na-do-vrsti se*, *na-po-vrsti se* /'push in on someone'/. This phenomenon attests that linguistic consciousness continues to perceive expressive prefixes *as* prefixes. Expressive prefixes function according to a word-formation model that exists in a speaker's linguistic consciousness; this model is activated *ad hoc*, in situations where emotional coloring requires specific means in order to be realized. This is proved not only by the many lexemes analyzed in this work, but also by forms indicated as 'individual', 'uncommon' and which actually represent creativity based on the existing word-formation matrix.

The similarity between so-called 'normal' and expressive prefixes can be seen at both the functional and formal levels. In certain (albeit rare) cases, a normal prefix will have the same function as an expressive one, in that it does not affect the meaning of the base verb (being semantically irrelevant) or change its perfective or imperfective aspect, but instead serves only to increase the emotive potential of the given verb.

At the formal level, a parallel can be seen between normal and expressive prefixes in terms of their accumulation before the same base verb. Slavic languages have many verbs with complex prefixes; that is, prefixes

built up of two or more 'normal' individual prefixes. This phenomenon is especially apparent in the lexicon of Slavic dialects, such as the Serbo-Croatian dialect forms *s-po-vrtim*, *is-pro-valja*, *na-po-dipe*, *po-za-dlži se*, etc. and is completely analogous to the so-called agglutination of expressive prefixes.

Still, despite these formal and functional similarities, a great difference exists between normal and expressive prefixes. Expressive prefixes are located at the periphery of the language system, as can be seen by the following:

1) Expressive prefixes are 'anomalous' in relation to normal prefixes, given that their characteristics are opposite to the traits of normal prefixes: a) they are not readily apparent within the structure of the word; b) they are not productive; c) they are not regular; d) they do not have definite semantics, etc.

2) Expressive prefixes reflect an independent system which functions according to its own rules.

3) As a word-formation category, expressive prefixes are found at other 'peripheries', such as in folklore, slang and in-group languages, meaning they are characteristic for several marginal classes at the same time.

4) Rather than tending toward economy of expression, these prefixes tend toward expressiveness, leading inevitably to greater complexity.

The present work establishes a system of expressive prefixes and the lexemes which contain them. The system of prefixes itself might be considered closed, with regard to the limited number of elements comprising it. Nevertheless, the system of lexemes which contain expressive prefixes is in fact an open one, with an unlimited number of combinations — that is, potential realizations of the word-formation model under consideration. This work, however, does not seek to gather all relevant forms — which is not even the most important task concerning an open system such as this one. The basic contribution of this work is in providing the means to identify and place each new eligible lexeme within the system set forth.

Translation: Terence McEneny

РЕГИСТАР

Регистар садржи речи и њихове облике (нпр. 1. и 3. лице глагола), као и основе, коренове и творбене елементе свих језика и дијалеката који се помињу у тексту. Полази се од српско-хрватског језика као основног предмета анализе, а затим се наводе потврде из осталих словенских, затим балтских, германских, романских, индоиранских и других индоевропских језика, као и из језика неких других језичких група (нпр. мађарског, турског, монголског итд.).

Код словенских и балтских језика у регистру није назначено да ли је реч књижевна или дијалекатска, већ само да ли је у питању историјска потврда (нпр. *сѣсрѣ.*, *сѣрус.*, *сѣллий.* итд.). У оквиру старословенског језика наводе се и црквенословенски облици (пропраћени скраћеницом *цсл.*), а у оквиру кашупског — словињски (*словињ.*).

Речи из несловенских језика груписане су или у оквиру једног језика, са означеним дијалекатским и историјским потврдама (в. нпр. *немачки*) или у оквиру шире језичке групе (в. нпр. *ирански језици*).

У регистру је ради веће прегледности и бољег сналажења корисника уједначена графика појединих језика. Тако су српско-хрватски и старословенски облици, који су у тексту дати латиницом, пребачени у ћирилицу, у прасловенским реконструктима *ch* је замењено са *x*, *q* са *ϕ*, *r* са *ʀ* или *ʁ*, у праиндоевропским *w*, *y* са *u*, *i*, *q* са *kʷ*, *k̂* са *k̄*, ларингали се пишу великим *H*. Акцент је задржан само у језицима где је обавезан.

Слово *n* поред броја стране (нпр. 46н) значи да се дата реч помиње у напомени на датој страни.

<i>Српско-хрватски</i>	аврљак 223	-аг 78
а- 74, 118, 119, 350	аврљат(и) 218, 232, 388	акаврља 226
авет 46, 46н	аврљ-баврљ 219, 232,	акати 232
авр-бавр 219	233	акежина 355
аврик 171н	аврље 223	аковрља 227, 232
аврљ 223, 232	аврц 205н, 351	ала 290

- ала- 59, 284, 350
алавојда 333
алавужда 333
алавукати 58, 59
алавуцати 58, 59
алавуцнути 58, 58н
алакикав 282н
алакура 334, 334н
алакурас(т) 334н
алампрц 347, 348, 350
аламуња 282, 284, 289,
334
аламуњас(т) 282
аламуњес(т) 282
аламуњетина 282
аламуњина 282
аламуњити 282, 289
аламуњка 282
аламуњћа 282
алапрда 232н, 330, 333,
334, 351н
алапрдаст 330
алатруп 351
алауцнути 58, 58н
алидат(и) 73, 74
аљедати 73н
аљидат(и) 73н
андаврљ 228
андаврљит (се) 228, 235,
236
апрц 347, 350, 351
апрчина 353, 355
-ар- 338
асити се 43н
-ати 156, 156н, 333н
-ац- 367н
-ачити 273

ба- 22, 90, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 98, 113,
214, 215, 232, 260,
261, 357, 365, 369н,
371, 372, 382
баба тажвака 104н
бабушат 96
бабушка 96, 98
бавити (се) 232, 232н
бављати 232
баврк 207, 215, 217
баврља 218
баврљак 218, 224, 236,
369н, 371н
баврљаст 218
баврљат(и) 151, 152н,
218, 232, 368н, 385,
386, 388
баврљача 218
баврљуга 218н
*багати 124
багузати 95
бад- 360н
бадакам 83
бадат(и) 82, 83, 126
бадрљак 360н
бадрљаст 360н
бадрљати (се) 369н
бадрљица 360н
*бадцати 333н
бажђакати 124н
базат(и) 20, 123, 124,
124н, 125, 126, 127н,
389
базвиздати 96, 97, 124н
базврцати 96
баздаликати 124н
баздјети 124
баздркати 124н
баздрликати 124н
баздрчити 124н
баздулати 124н
базетати 124н
базикнати 124
базињати 124н
базнути 124
бајс- 126н
бајсати 126, 126н
бак 93, 99
бакочити се 93
бала- 98, 125, 301, 302,
303, 303н, 304
-бала- 99
балабућкати 98, 384
баламотати 298, 302н
баламудит(и) 304, 306,
307, 384, 388
баламута 298, 302н
баламутина 298
баламутити 298, 301,
303, 303н, 307н,
367н, 384, 388
баланзање 265н
баланзат 127н
баласати 113
балезгати 67
балечити се 259, 261
баљезгати 67, 265н
баљизгати 67
баљузгати 67
бамбак 97н
бамбекаст 97н
бамбрак 97н
бамбрек 97, 98
бамбрекас(т) 97
бамбрљак 97н
бамбурак 97н
бамбух 98
*бамутити 301
бандза 127н
бандзов 127н
бандрља 369н
бандрљати 124н, 369н
банза 127н
банзадур 127н
банзат(и) 124н, 127,
127н
банзов 127н
бантање 369н
бантрља 369
бантрљање 369
бантрљати 369, 372
барбуцати 146н
барбуцнути 146н
баркати 146
барожит(и) се 93

баружити 93	бачити 36н, 99	бобрљити (се) 149, 152, 153
барусав 92	баш 110	
барусати се 92	баша 110	бобрљнути (се) 149
барусити 92, 93	башари се 110н	бобрцати (се) 144, 148, 153
басати 92, 124, 124н, 126	башити (се) 110, 111	бобрцнути (се) 144, 148, 153
басити 135	башкарити се 110н	
басрљати 91, 92, 368н, 386	бе- 90, 129, 141, 141н	бобрчити (се) 146, 148, 153
бат 82н, 225н, 357, 360н, 372	бебекати 81, 129, 141, 141н, 328	
батаврљак 225н	бејит се 139н	бод- 360н
батати 82н, 357, 365, 368, 372, 373	бекарит(и) се 140, 140н, 141н	*бодцати 206
ба-то- 225н	бекати 81	бок 103
батоврљ 225н	бекељит(и) (се) 129, 130, 140н, 141н	болечити се 259, 261
батоврљак 225н	бекокаст 140	бомбрцне (се) 144, 153
батоврљака 225н	беконаст 140н	борити се 146
батоврљан 225н	-бељ(ати) 31	борозати 94н
батоврљаст 225н	*бељати (се) 31	боронзати 94н
батоврљац 225н	бељашан 31	боронзача 94н
батоглавац 225н	бељезгати 67	бости 83
батрга 357	бељит(и) (се) 128, 129, 134, 141н, 389	*боткати 206н
батргат(и) (се) 356, 357, 357н, 365, 368, 368н, 369н, 372, 373, 373н, 385, 386, 388	берекин 216	боцати 206, 206н
батрљак 369, 371н	бесити (се) 132, 133, 134	боцкати 206н
батрљат(и) (се) 357, 368, 368н, 369, 372, 373, 386	бецати се 36н	бочити се 103
батрњат(и) (се) 357, 369н, 372, 386	бецнути се 36н	брати 85н
батуљати 367, 368, 369н, 373, 386	бечалина 139н	брбати 107, 146
батурати 364, 365, 373	бечат се 139	брбљати 107, 234
баулати 93, 369н	бечит(и) (се) 35н, 129, 134, 137, 138, 138н, 139, 139н, 140, 141, 141н, 315, 327н, 328, 329, 389	бр-бр- 146
бауљат(и) 93, 94	бијел 129	брбучити 146н
бауш-рукави 96	бле- 265	*брбцати 146
бахинцати се 97	блемезгати 263, 265	брв 152н
бахс- 126н	бљазгати 67	брвак 152н
бахуљати 94	бљузгати 265н	брваљ 152н
бацати 36, 333н	бо- 90, 94, 147, 148, 260, 261, 382	брвица 152н
бацити 99, 388	бобркати (се) 143, 144, 146, 148, 153	брвљив 152н
бачат (се) 35н	бобркнути (се) 143, 148, 153	*брег-че 360
		брекнути 98, 98н
		брећи 98
		брече 360
		бречит(и) (се) 98, 98н
		брзина 285н
		брк 143н, 144, 148, 153
		брка 146, 151
		бркаљ 144н

- бркати (се) 143, 143н,
 144, 146, 147, 153,
 386
 бркља 143н
 бркнути 144, 153
 брко 143н
 брљ 151, 152н
 брљав 151
 брљати (се) 31н, 143н,
 149, 150, 151, 152,
 343, 386
 -брљати 150
 брљезгати 67
 брљив 151, 152
 брљоок 152н
 брндат(и) 115
 брња 114, 115
 брсати 147
 *брскати 147
 брснути 65, 152н
 *брсцати 147
 брцат(и) (се) 143н, 144,
 145, 146, 147, 386
 брцнут(и) 145, 146, 148,
 152, 152н, 153
 брчити 143н, 146, 147,
 153, 345, 386
 брчкати (се) 146н, 345
 брчнути 146, 152
 бршкат 146н, 345
 буљити 88н, 129
 бура 146
 буркати 146
 бусити 50, 135
 бућкати 98
 бухати 135
 бучати 50
 бучити 140
 бучка 98
 бучоокаст 140
 бухав 96
 бушељати 93н
 бьнем 125н
 ва- 164н
 вавијек 164н
 вавијест 164н
 ваврити се 164н
 -валити 40
 вар 164н
 варати 163н, 164, 164н
 вардалама 199н
 вегд 156н
 вед 157н
 ведати 64н
 -ведати 155
 водити 155, 156
 вез 56н
 везати 56
 везнати 56
 везнути 56
 -везнути 63
 велама 106н
 веланити се 106
 велати 106, 106н
 велепрћити се 355н
 велепрчитити се 355н
 велим 106
 вељати (се) 336н
 вељепрдати 336
 -вељити 131, 235
 вељопрдати 336
 верати (се) 159, 162
 -верити 159, 162, 162н
 весити 135
 -весити 133
 -ветати 243н
 ветих 155, 155н, 156н,
 157н
 вѣтшина *сѣспѣ*. 156н
 вехнути 157н
 -визити 63
 вијати 173н, 176, 176н,
 177
 вил- 174
 виљати 173, 174, 236н
 виљити 166, 173, 174,
 226н, 227н
 виљкати 175
 винем 177
 винити 176, 177
 вињати 179
 -вињати 179
 вира 169
 вирае 169
 вираје 169
 вирајем 169
 вирати 131, 160, 161,
 162, 168, 180н
 вирити 169
 висјети 134
 вискати 208н
 виснути 208н
 витао 183
 витати 183
 вити 173н, 174, 176н,
 177, 177н
 виткати се 183
 витлати (се) 174, 181,
 182, 183, 183н,
 184н, 389
 витлит(и) 182, 183,
 183н, 184, 236н
 витљати 182
 витопер 318н
 витоперан 318н
 витопераст 318н
 витоперити 318н
 ворити 159, 160, 160н,
 163, 163н, 164,
 164н, 166, 166н
 -ворити 162
 вотарити 163н
 врага 193
 -вради 61
 вража 188н, 189, 193
 вражити 193
 врана 170
 вранати се 170
 врата 318н
 -врати 161, 162, 171
 вратити 164н, 240
 враћати 164н
 врг 186, 191, 195

- врг- 191
 врга 186, 190, 191
 вргав 186
 вргањ 195
 вргати 171, 172, 185,
 190, 214н
 вргнути 213н
 вргуда 186
 вргудав 186
 вргудати 186, 190
 вргуља (се) 185
 вргуљав 186н
 вргуљак 186н, 190
 вргуљаст 186н
 вргуљати 185, 190
 вргуљица 185н
 вргуљка 185н, 190
 врдалама 199н
 врдати 126, 159н, 194н,
 197, 198, 199, 199н,
 200, 200н, 201, 204,
 206, 231
 врднути 200н
 врдолама 199н
 врд-цати 206
 врежа 188, 189, 193
 врежити се 188
 вресло 188, 193
 врж 190
 врза 189н
 врзало 189н
 врзат(и) (се) 171, 172,
 185, 187, 189н, 192,
 195
 врзем се 189н
 врзина 190, 194
 врзиновац 191
 врзиновић 191
 врзињак 191
 вр(иј)ег- 188, 193
 вријежа 188, 193
 вријекити (се) 188, 193
 вр(иј)ез- 188
 вријесло 188, 189, 193,
 194н
- *вријести 189н
 вријети 55, 168
 вријети се 162
 врка 190, 209, 214, 216
 вркати 59, 153, 207, 209,
 213, 214, 216, 229н,
 235, 238н, 386, 389
 вркнути 209, 213
 вркун 229н
 врлекати 228н, 229н
 врлекнути 229н
 врлет 230
 врлецати (се) 229н
 врлудати 151, 231
 врља 230н
 врљав 230, 230н, 231
 врљак 229, 232, 236
 врљакати (се) 229н
 врљакнути 229н
 врљат(и) (се) 20, 92,
 151, 153, 171, 175,
 195н, 203, 204, 212,
 218, 228, 228н, 229,
 229н, 230, 230н, 231,
 232, 232н, 233, 233н,
 234, 235, 236, 250,
 252н, 261, 343, 369н,
 372, 386
 врљачити 229н
 врљеш 230н
 врљив 151
 врљит(и) 229н, 230,
 230н
 -врљити 235
 врљкати 228н
 врљке 230
 врљо 230н
 врљока 230н, 232
 врљокас(т) 230н
 врљокиле 230н
 врљоок 230, 230н
 врљоокас(т) 230н
 врљчити 218н
 врмати се 97
 врнда 199
- врндало 199
 врндат(и) (се) 194н,
 199, 199н, 200, 201
 врнди 199
 врнути 131, 166, 171,
 175, 176, 226н, 239,
 240
 врњати (се) 115, 126,
 201, 203, 206, 224н,
 225н, 369н
 врскати 208н
 врсти (се) 187, 189,
 189н, 194
 -врсти 186н
 вртат 238н
 вртати (се) 158, 209н,
 216, 231, 237, 238
 вртети (се) 158, 206,
 236, 237, 237н, 238,
 240, 242н, 388
 вртјети 233, 240
 вртљати (се) 238н, 239
 вртљуга 239
 вр(т)нути 231
 вртолома 199н
 вртугла 239
 врћати 231
 врћи 189, 193
 врца 205
 врцање 205
 врцати (се) 153, 192н,
 204, 205, 206, 213н,
 215н, 347н, 350,
 386
 врцнути (се) 205, 206
 врчак 205н
 врчати 205н, 206, 210,
 213, 213н, 214
 врчити (се) 211, 212,
 213, 216, 242, 386,
 389
 врчкати 210, 215, 216
 вршљат 229н
 вујати 58н
 вујнути 59н

- вукати 58, 59
вукнути 59
вуљати се 179, 203
вундати 58н
вуњати се 179, 203
вурлати 58н
вурнути 59н
вућкати 58н
вућнути 59н
- г- 294н
га- 69, 162, 170, 232, 233, 383
-га 190н
габељ 30н
Габель 30н
габељати 30, 131
габељски 30н
габуљати 31н
гавеља 219н
гавељак 30н
гавељати 30н, 131, 219н, 386
гавељина 31н
гавељуша 31н
гавранић 161, 170
гаврањача 161, 170
гаврати се 161, 170
гаврљати 219, 233, 386, 388
галама 302
галија 357н
галијати 357н
гамбуља 31н
гамбуљати 31н
где 378
гебељати 30
гевељати 31н, 131
глава 113, 203н
главињати 113, 203
главрњати 203
-глешити 258
глиб 55н
глибав 55н
- глибан 55н
глне 49
глта 49
глтам 49
глцам 49
гмурати (се) 294н
гњавезгати 265н
гњевзгало 265н
го- 69, 70, 326н, 383
-го- 71, 72, 130
гобеља (се) 30, 130
гобељав 130
гобељаст 130
гобељати (се) 30, 130
гој 71
гојазан 71
*гојазити 71
гојат 71
гојатан 71
гојатити (се) 71
гомбати 30н
гомбељат(и) (се) 30, 30н
гомбесати се 30н
гомила 70
гомилати се 70
горопечити се 326н
грвељати 131
-гризати 67
-гризовати 87
грискало 87
грискати 87
-грисковати 87
гристи 87
грч 185, 190, 195
грча 190
гуз 95
гузати 95
гузељат(и) 95н
гузетати 95н
гутати 49, 333н
гуцати 49, 333н
гуша 95
гушити (се) 95
- дар-мар 392н
даска 318н
девати 102
деврљити 228, 235
дисати 113
дихати 113
дјети 102
до 112н, 333
добаврљати 218
добагузати 95
добасрљати 92
добатргати (се) 356, 369
добатрљати 369
добауљати (се) 94
доборонзати 94н
догомбељат (се) 30
дозврндати 198
дозврњати 202
дозврцати 205
докекечити 253
докерати 245н
докеретати 245н
докергати 245н
докнадити 34
докобељати (се) 29
докобрљати (се) 149
докојасити се 41
докондрљат(и) се 370н
докопељати се 31
докопрцати се 346
докотрљати се 370н
долаврњати 202
долангати 108
доландати 109н
домузгати 38н
допртљати 77
дорепати 38
доспјети 328н
дотаворити 159
дотаврљати (се) 219, 233
доталангати 108
дотапкати 234

дотатулати 366	забасрљати 92	заврлекати 229н
дототрљати 370	забатргати (се) 356	заврлецати 229н
доушати 112н	забатрљати (се) 369	заврлечити 229н
доушити 112н	забатуљати 367	заврљакнути 229н
дочетураг (се) 365	забечити се 139	заврљан 230
дошевељати 222н	заблемезгати 263	заврљати 228н, 229, 230, 235
дошеврдати 197	забобрљивати 149	заврљача 230
дошеврљати 221	забобрљити 149	заврндаљати 229н
дошепирити 319	забобрчи 146	заврндаљити 229н
дошмигати 38н	заборонзати 94н	заврнут 239н
ђаврк 207н, 238н	забрбочити 153н	заврнути 240
ђаврт 207н, 238н	забрбуљати 149н	заврсти (се) 187
ђавртина 238н	забрбуљити (се) 149н	заврстан 237н
-ељ- 29н, 131, 141н, 222н, 374н	забркати 144	завртет 241н
-ер- 251, 308н, 316, 338	забрчити 146, 153	завртљати 229н, 239
ерав 318н	забрбучноти 146н, 149н	заврцан 205
ерлав 80, 248, 318н	заваравати 163н	заврцаница 205
ж- 234	заварати 163	заврцанко 205
жа- 17	заведем 58н	заврцојла 205
жабрљати 150н	завезати 56	заврцује се 205
жаврљати 223н	завезивати 56н	загојазити (се) 71, 72
жаврњати 203н	завезнут(и) 56, 56н	загојатити (се) 71, 72
жвакати 264	завес 58н	загомилати 70
жвати 104	завиличити 174н	загомиља 70
жврљав 223	завиљити 174, 389	загризало 66
жврљати 223, 234, 235	завинути (се) 176, 177	загризати (се) 66, 67
жврњати 203н	завирати 164	загушити се 95
животарити 163н	завитлати (се) 182, 184	зајажен 71н
жлаврати 171н	завитлито (се) 183	зајаза 46
жловрњати 203н	завитљаваг 181	зајазит(и) (се) 46, 71, 71н
жцуцурити 247	завор 160, 164	зајаскати 47н, 49н
з- 204, 206, 216, 234	заворљив 160, 166, 166н	зајатити 71, 72
за- 56, 81, 177, 184, 390н	заврдати 199	закавијати 176н
заандоврљит 228	заврдити се 199н	закалаварити 208н
забаврљати 218, 235	заврети 166	закалаватити 208н
забаврмати 97	завржен 194н	закамлијекати 176н
забагузати 95	заврза 194н	закаламукати 298н
забагушити се 95	заврзан 194н	закаламутити 298, 388
забаламутити 298	заврзанче 194н	закекерити се 244н
	заврзати 187н, 193н	закекетати се 244н
	заврзивати 187н	закекечити (се) 252
	заврзлан 194н	закеребечити се 137
	завријети 164, 166	

- заклеmbесити 132
 заклечити 257, 258, 261
 закобељати (се) 29, 32
 закобрљати (се) 149
 заковељати се 219н
 заковиљати 173, 179,
 388
 заковилити 63н, 173,
 226н, 388, 389
 заковињати 179
 заковитлати (се) 181,
 388
 заковрдати (се) 197, 388
 заковрдуже 197, 200
 заковркнути 207, 214,
 216
 заковрљати 175, 219,
 226, 233, 235, 236,
 388
 заковрљи 226, 233
 заковрљити 175, 195н,
 219, 224, 226, 235,
 236, 388
 заковрндати се 197, 200
 заковрне 239
 заковрнит 239
 заковрнут 239, 242
 заковрнути 131, 166,
 175, 226н, 239, 241,
 242, 243, 243н, 329,
 388
 заковрнциати се 215н
 заковртан 237, 242
 заковртат(и) 175, 237,
 243, 388
 заковртно 237
 заковртати 204, 215н
 заковртати 210, 216, 217
 заковртити (се) 211, 216,
 217, 387, 388
 заковртати 215н
 закоглцне 49
 закојасити се 41, 48
 закојашити се 41
 закокорити 246н
 закокрдавеје 52
 заколебат(и) (се) 32
 заколечити 259, 261,
 387, 389
 закомешати (се) 33
 закомлца 40
 закомлцам 40
 закомлцује 40
 закомлцне 40
 закомотати (се) 36
 закомуцкивати 40
 закондрљат 370н
 закоперћат (се) 346н
 закопијерити (се) 317
 закопиркати 317н
 закопрљати 339
 закопрцати (се) 346
 закопрчитити 352
 закорепит 38
 закофрчит(и) 212, 216
 закоценити се 49
 закоценути се 49
 заочоперити се 309
 закрдавеје 52
 залабрњати 114
 заланда се 109н
 заландати се 109н
 залапрдати 330
 залапушити 117, 125
 залечити 20, 259, 261,
 389
 заљаушити 68
 заманут 288
 замлата 81
 замлцкујем 40
 замлцнем 40
 замудити (се) 306н
 замумуљити 51н, 103
 зањепрцати се 347
 зао 204
 запад 119н
 запатрљити 353н
 заперити (се) 311
 заповрљити 229
 заповрнути (се) 242н
 запопрцати 348н
 запрадати 332
 запрадат(и) (се) 332
 запрндецати (се) 335н
 запртљати се 77
 запрцат(и) (се) 348
 запрцкати 348н
 запрчит(и) (се) 353,
 354н
 запршкати 344
 засоврљати 219, 235,
 388
 засукан 166н
 затаврљати 219, 233,
 235
 заталаушити се 111
 зататулати 366
 зататурати (се) 364
 затовитлит(и) 40н, 175,
 182, 184, 236н, 388
 затоврљати (се) 219
 затопрчитити 353
 затотрцати 372н
 затулити 103
 затуљити 103
 затугуљити (се) 51н,
 103
 заћапрдати 330
 заћаушити 68
 заушити 68
 зафрчит 212
 заценити (се) 49
 заценути се 49
 зачаворити 160, 163,
 171
 зачавради 61, 61н
 зачаврадише 61
 зачаврљати (се) 220,
 221
 зачамати 284н
 зачамуњати 180, 284,
 286
 зачаушити 68

зацебркнути 143, 147, 152, 152, 389	зашомутити (се) 388	избаврчит(и) (се) 211, 215, 216, 386, 388, 389
зацевилјати 174н	зашувинути се 176	избагузати 95
зацевилјити 174н, 175н	збаврљати 218	избалабачит се 98
зачеврадити 61	збаламутит 298	избасрљати 92
зачеврати се 240, 242, 243	збатргати 357	избатргати (се) 357
зачеврљати (се) 221	збатрљати 369	избатрљати 369
зачеврљити 227	збрчкати (се) 147н	избатуљати 368
зачепелјити 340н	збунити 288	избацити 98н
зачепркат(и) 337	збуњен 288	избачити се 98
зачепрљат(и) (се) 339, 340	звизд 96	избашити се 110
зачепрљити 340	звиздати 96	избекарит(и) (се) 140, 140н
зачивијати 175н	звијукати 96	избекељит(и) (се) 141н
*зачивилити 175н	зврдати 198, 201, 204н	избељити (се) 129, 130
зачопрља 341, 343	зврдов 198	избечит(и) (се) 130, 139, 141
зачопрљати 389	зврк 208, 217	изблемезгати 263
зачопршка 344	зврка 208, 216, 217	изборонзати се 94н
заџавељати 223, 223н	звркан 209, 217	избочити се 103
заџаврљати 223	звркаст 209, 216, 217	изbremбечити 138н
заџевељати 223н	зврљати 204н, 223, 234	избрчит(и) (се) 146
зашаврати (се) 162, 172	зврндало 198	избуљити 130
зашаврцати 145н, 205	зврндат(и) 96, 198, 198н	изведити 155, 156
зашајатити 72, 72н	зврндов 198	извијати 173н
зашалабазати (се) 123	зврњати 202, 204	извијејати 156н
зашамаден 305	зврцан 205	извиљкати 175
зашамади 305	зврцат(и) (се) 96, 97, 204н, 205, 206н	извинити (се) 176, 177
зашамудити 305, 388	зврцнут 205	извитоперити (се) 318н
зашамутити (се) 299	зврчати 96, 198н, 206н	извражити 188н, 193
зашандати 82н	згугурим се 104н	извргудати (се) 186
зашевељати 222н	згурити се 104н	извргуљати 185
зашеверет 159, 172	зло 204	изврдати 199
зашевијати 176, 177	зловрњати 203, 204	извријежити (се) 188, 193, 389
зашеврдати 197	злопатити 204	изврљен 229
зашеврљати 221, 234	змуњенет 283, 284	изврљити (се) 229, 235
зашеперит 309н	зрети 80	изврнути 240
зашепрљати 341, 343	зукнути 125н	извргати 238
зашепртљати 76	зурити 51	извртутлит 239н
зашковрнути 240, 241, 243	из- 87, 392	изгабељати (се) 30
зашкомрчит(и) 267	изаврље 223, 232	изгавељати (се) 30н
зашовељати 222н	изандаврљит (се) 228	изгевељати 31н
зашомути (се) 300, 303	избавити се 31	изгобељати се 30
	избаврљити 215, 386	

- изгомбељати 30
издевати 102
издевељити се 228н
издеде(н)чити се 138н
изендевељит (се) 228н,
235
изероперити се 318н
изјасат се 47
изјаскати се 47н, 49н
излабрњати 115
изландати (се) 109, 109н
излапрат(и) (се) 330
излепунити 117
излијоперити 318н
излипунути 117
измуљим 104н
изнапраља 393н
изрепчим се 315
изрондати се 107
-ир- 321н
искаведати 155
искебечити се 137, 387
искевељити (се) 129
искекаћити се 255
искекенчити 252
искекерити се 244
искекетити се 254
искекечит(и) (се) 252,
253, 387, 388
искелечити 259н
искелити се 141н
искељит(и) (се) 141н
искеребечити се 137
искечит(и) (се) 253, 254,
254н
искнадити 34
искобачити 35н
искобељаам се 29
искобељат(и) (се) 29, 31,
386
искобељити (се) 128,
129, 130, 387
искобечити (се) 35н,
130, 137, 141, 261,
387, 388
искобрљати се 386
исковељати се 219н, 386
исковиљати 173, 175,
179, 389
исковиљити 173, 175,
227н, 388
исковињати (се) 179
исковријежити (се) 188,
193, 195, 388, 389
исковрљати (се) 224,
226, 233, 235, 391
исковрљим 224, 233
исковрљити 195н, 224,
235, 236, 261, 385,
388, 391
исковрнем 240
исковрнут(и) (се) 239,
241, 242, 243, 388
исковртати 237, 243
исковрчати се 210, 216
исковрчити 211, 216,
388
искојасит се 41, 48
искокатити 254
искокаћити се 255
искокетити 254
искокећити се 254
искокечит(и) се 175,
252, 387, 388
искокорит(и) се 245
исколачити 130, 141
исколебати (се) 32
искоlechити 259, 260,
261, 388
исколијенчити 259н
исколијечити 259
искољебати се 32
искољупати (се) 50
искомрчити 267
искомршљати 33н
искондраћити се 255
ископати се 233, 343,
350
ископељат(и) се 31, 233,
339, 339н, 386
ископећити се 327
ископечит(и) (се) 141,
166, 326, 328, 387,
388
ископорцит се 346н
ископрљати се 339,
343
ископрцат(и) (се) 233,
339, 343, 346, 350
искорепити 37
искоријепати 37
искоријепити 37
искористити 35
искотиљати 175н,
370н, 389
искотињати 175н, 370н
искофрчит 212
искочоперит(и) (се)
309
искребечит(и) (се) 138
искревељити (се) 128,
137
искривоперити (се)
318н
искрљебати (се) 33
искубацати 36
искумијешати 33, 34
искутуљати се 368
испалампувати 89,
303н
испалапувати 89, 303н
испалапухати 89
испалапуцати 88, 303н,
384
испапољити 88
испапулити (се) 87
испапуљити се 88
испапучити се 87
исперити (се) 311, 318
испечит(и) (се) 141,
326н, 327, 328
испешати 328н
испешит(и) (се) 328н
испобијати 87н
исповрљати 224н, 391

- исповрљачити 229
 исповрљити 229, 391
 исповрти 393н
 испољити 88
 испопучит(и) се 87н
 испофрчит 212н
 испрамацапуцати 89н
 испрдати (се) 332
 испрдјети 335н
 испреграцује 393н
 испрндекати 335н
 испрндецати 335н
 испроваља 393н
 испртљати (се) 77
 испрцати 348
 испрчи се 354
 испрчим се 354
 испрчит(и) (се) 146н,
 353, 353н, 354
 испршкати 344
 испулити се 88
 испуљит(и) (се) 87, 88н
 испуцати 88, 303н
 испучити (се) 87, 87н,
 328н
 иставорити (се) 160
 иставрљати 219
 исталандарати 110
 исталандарити 110
 исталандати (се) 109
 истарандати 108н
 истележница 260н, 261н
 истелечити се 259, 260
 истемезати 262
 истемезгати 262, 388
 истобочити се 103
 истовељати (се) 225н
 истоврљати (се) 220,
 225, 235
 истодевати 102
 истокечити се 253, 256,
 387
 истолечити (се) 259,
 260, 329, 387
- истомезгати 262, 263,
 388
 истопрчити 353, 355
 историпат (се) 104
 исторондати 107
 истотрљати 370
 истотрчити (се) 359
 истрчити 359
 истуљати 368н
 истумезати 262
 исцапарити 313н
 исцапорати 313н
 исципарити 313н
 исчамрее 277
 -ити 63, 166н, 288, 312
 ичамри 277
 ичобрља 150
 ичоврљенко 228, 236
 ичоврљи (се) 228, 236
 ишарабатати 82, 83
 ишврљати 222
 ишкерити 245
 ишобекати 80
 ишоврљати 222
 ишотрљати 371
 ишћофркат 209, 216
 ишчаврљати (се) 220
 ишчамреје 277
 ишчамрејем 277
 ишчамрел 277
 ишчамрети 277
 ишчамрим 277
 ишчапљускати 62
 ишчапрљим 341
 ишчевизити 63
 ишчевиљати 173, 388
 ишчевиљити (се) 63н,
 173, 174, 227н, 386,
 388
 ишчевинути 176
 ишчевркам 208, 215, 217
 ишчевркати се 208, 215,
 216, 388
 ишчеврљати се 215н
- ишчеврљит(и) (се) 174,
 175, 225, 227, 234,
 236, 261, 385, 386,
 388, 391
 ишчеврнути 175, 176,
 240, 242, 388
 ишчемрети 277
 ишчепати 308н
 ишчеперит се 308
 ишчепљежи се 65
 ишчепркат(и) (се) 337,
 340
 ишчепрљати (се) 340
 ишчепрљити (се) 340
 ишчетурат 365
 ишчовиљити 174, 388
 ишчоврка 208, 215
 ишчугурити се 247н
 ишчупати (се) 88н
- ја 43н
 ја! 47н
 ја- 118, 119, 119н
 јава 46
 јавити се 46
 -јага 78
 јад 87
 јаз 71
 јазва 47
 јазити 71
 јапад 119н
 јапражити се 119
 јапурити (се) 119
 јас 43н
 јас- 42, 43
 јасан 42, 44, 47
 јасати 43, 43н, 47н
 *јасати 47
 јаска 46н
 јаскам 46н, 47
 јаскати 46, 47, 47н,
 49н
 јаскача 47н
 јасла 47
 јаслара 47н

- јаслача 47н
јасна 47н, 49н
јаснача 47н
јаснути се 47н, 49н
јахати 43н
једити се 87
језа 57
језив 57
језина 57
- к- 135, 190н, 297, 382
-к- 215
ка- 16, 25, 40, 119, 157,
176н, 190, 191, 194,
232, 233, 357, 377,
382
-ка- 40н
Кабун 16
Каварна 16
каведати 155, 157, 157н
кавињати 179, 180
кавити 180
каврга 185, 190, 191,
191н, 195
кавргати 20, 185, 190,
194, 194н
каврљ 226, 231, 233, 236
каврљати (се) 226, 233,
236
каврљић 226
кажипрда 331н
кал 141н
кал- 303н
кала- 59, 178, 178н, 214,
284, 301, 303, 303н,
304
калавијати 176, 178, 384,
388
калависнути 178
калаврк 208
калавркати 59, 207, 216,
384, 389
калаврскалица 208н
калаврскати 207н
калаврскоња 208н
- калаврсник 208н
калаврсница 208н
калаврснути 207н
калавршница 208н
калакурдија 334н
калакурница 334н
калакусат 113, 208н
каламудити 304, 306,
307, 384
каламуња 283, 284, 334,
384
Каламуња 283
каламут 299
Каламут 299
каламутити 298, 302,
303, 303н, 384, 388
каламутка 299
каламутница 299, 299н
каламутња 299
калафрскати 208н
калафрскоња 208н
калимбати (се) 39, 105
Камиџор 16
камкати 41, 81
камлијекати 176н
*камутити 301
кањати 180
као 302
капати 338н
капкати 333н
карати 164
катарга 357н
-кати 343
катити 256
катрга 357н
катргати 357, 357н, 373,
385, 388
каћи- 315
каћипер 310
каћипера 310, 315
каћиперан 310, 316,
316н
каћипераст 310
каћиперачки 310
- каћиперити (се) 310,
311, 315
каћиперка 310, 311,
315
каћиперкача 310
каћиперно 310
каћиперски 310
каћипор 310
каћиперп 310
каћити 256
*каћити се 315
каћун 315
каћунити се 315
качи- 315
качиперити се 311, 315
качиперка 311
квесити 135н
-квечити се 135
квога 190н
кврга 185, 190, 190н,
194, 195
кврљанути 229н
кврљекнути 229н
ке- 130, 134, 142, 248,
255, 329
кебељити се 128, 130,
131, 387, 389
кебечити се 130, 131,
137, 383, 387
кевељит(и) се 128, 131
кезити се 141н
кекерити (се) 244, 249,
329, 387
кекетати се 244н
кекечит(и) (се) 252,
253, 255, 387
*келебесити 134
келеч 259н
кељит(и) (се) 129, 141н
кере- 142, 384
*керебељити се 130
керебечит(и) (се) 137,
141, 142, 329, 383,
387
керебечно 137

- *керевелити се 131
керевија 176, 178
*керепечити се 329
керит(и) (се) 245, 245н
-керити (се) 244, 248, 249, 309н
кесити (се) 129, 132н, 141н, 255
кетити 254н, 256
кетушити се 51н
кећити 256
кец 254н, 255
кецити 141н
кецкати се 255
кеч 255
кечат 254н
кечит(и) (се) 129, 141н, 252, 253, 254н, 255, 256
ки- 17
кикерит се 245н
кимати 112, 180н
кићи- 315
кићиперка 310, 315
кићиперски 310
кићиперство 310
кичер 251
клањасати се 45
клањати 45, 164н
клати 313н
клебесина 132
клебесити 132, 134
клебечити се 138, 142
клембесим се 132
клембесити (се) 132, 134, 134н
клемпесати 134, 136н
клен 100н
клеп 134
клепати 134, 136н
клепесина 132н
клепетина 132н
клећи 258
кличити 255
-кличити 168, 255, 257, 258
-кличити 258
клиберити се 142
климати 134н
климбесати 134н
климбурац 153н
клити 141н
клица 313н
кло- 153н
кломбрц 153
кломбрца 153
кломбурак 153н
кломбурац 153н
клонити 164н
кмуса 296
кмусле 296н
кн- 378н
кнадити 25, 34
Книн 378н
ко- 20, 25, 26, 31, 34, 36н, 37, 37н, 40, 41, 42, 43, 43н, 48н, 49, 51, 52, 56, 63н, 129, 130, 134, 141, 142, 147, 148, 162, 170, 174, 177, 177н, 178, 183, 184н, 190, 193, 194, 200, 206, 214, 215, 232, 233, 241, 248, 250, 255, 258, 260, 267, 268н, 270, 274, 281, 292, 293, 297, 313, 314, 314н, 328, 329, 335, 342, 345, 349, 350, 355, 357, 365, 366, 371, 372, 372н, 373, 374, 374н, 377, 382
кобасати се 36н
кобацање 35н
кобацат(и) (се) 35, 35н, 36, 36н, 43н, 148, 328
кобача 36н
кобачити 36н
кобеља (се) 28, 29
кобељам се 29
кобељат(и) (се) 28, 29, 31, 31н, 32, 130, 131, 339н
кобецати се 36н, 137
кобџати се 35
кобечити (се) 137, 141, 142, 383, 386, 387, 389
кобрља (се) 149
кобрљат(и) (се) 28, 31н, 149, 151, 153, 226н, 386
кобрљнут(и) (се) 149
кобрцати се 144, 148, 386
коваран 169н, 170н
коварити 169н
коварник 169н
коварно 169н
коварнути (се) 169н
коварство 169н
ковати 169н
ковелјати 131, 224н
ковије 177н
ковиљати 173
ковиље 179н
ковињати (се) 179, 180
ковиње 179н
ковиталац 181
ковитао 181
ковитлав 181
ковитлаво 181
ковитлај 181
ковитласт 181
ковитласто 181
ковитлати (се) 181, 183, 184н, 389
ковитлац 16, 181, 183
ковитљај 181
ковитљајан 181
ковитљати се 181
ковитљац 181
ковитљив 181
ковраг 193, 194

- Ковраге 193н
 ковражина 193н
 коврат (се) 161, 170, 172
 коврга 185, 191, 195,
 214н
 ковресо 188, 193, 392
 ковријезити (се) 188,
 193, 196
 ковријесло 188, 193, 194
 коврк 207, 214н, 216
 коврљ 227, 236
 коврљак 227, 230, 231,
 233
 коврљан 210, 227
 коврљат(и) (се) 149н,
 151, 175, 224, 226,
 230, 233, 233н, 236,
 386, 389
 коврљица 227, 236
 коврљице 227
 коврљушка 227, 236
 коврнути 241
 коврт 237, 241, 242
 ковртаљ 237, 242
 ковртаљка 237н
 ковртањ 26, 237, 241,
 242, 242н
 ковртати (се) 158н, 237,
 241, 242, 243, 385
 ковртац 237н
 ковртач 26, 237н, 241
 ковртлог 237, 242
 ковртљај 237
 ковртљив 237, 242
 ковртњак 237н
 коврц 204
 коврца 207, 214, 215
 коврцан 192н, 204, 215н,
 347н
 коврцати (се) 204, 215н,
 386, 388
 коврцнути (се) 144н,
 204
 коврч 210
 коврча 206, 214
 коврчак 210
 коврчаст 214
 коврчати (се) 210, 214,
 215, 216
 коврчаш 210
 коврчити 207н, 211, 214,
 216, 388
 коврчица 26, 214
 коврчљив 210
 коврчуља 210н
 коврца 206, 214, 215н
 коврцак 210, 215
 коглца 49
 коглцам 49
 коглчем 49н
 којарити се 39
 којасан 41, 48
 којасати (се) 41, 45
 којасит(и) (се) 41, 42,
 43, 43н, 44, 45, 46,
 48
 којаснути се 41, 44
 којити 45н
 кокери се 244
 кокерити (се) 244, 249,
 387
 кокорав 249н, 250
 кокори се 245
 кокорити (се) 245, 249,
 249н
 кокрдав 52
 кокрдан 52н
 колебати (се) 27н, 32,
 34н, 39, 39н, 265
 колибати 39н, 105
 *колибкати 39
 колијевка 33н, 39, 105
 колимбати (се) 39, 39н,
 105
 колимбље се 39
 колипкати (се) 39
 коло 216, 260
 коловорница 334н
 коловрат 241, 241н
 коловратити 241
 колофрчит 212, 216
 кољебати 32, 39н
 кољупати 50н
 кољуповина 50н
 кољуштати се 51
 кољуштина 51
 кољуштити (се) 51н
 комбати (се) 29н, 30н
 комбељати (се) 29,
 29н, 30н
 комбол 37
 комбрљат(и) (се) 150
 комесати 33н
 комешати (се) 16, 33,
 34
 комизати се 38
 комизгати се 38
 комизнути 38
 комлца 40
 комлцам 40, 391
 комолити 37
 комотати се 36
 компрцати се 346
 комрачан 266
 комрачит(и) 266, 268,
 269, 270
 комрдити (се) 274, 389
 комрчит(и) се 266, 267,
 269
 комршљати 33н
 комрштит(и) се 281,
 385, 389
 кондрљат 370н
 контрљат 370
 коп- 350
 копарцат (се) 346,
 346н
 копати 338н, 342н,
 343, 350
 копелјат(и) (се) 31н,
 339н, 386
 копелјкати (се) 31н
 коперан 316н
 коперњат се 346н
 копећити (се) 327, 329

- копечит(и) (се) 256, 326, 328, 329, 383, 386, 387, 387н, 389
- копешати се 328н
- копешити (се) 328, 329, 383
- копештрит се 328н
- копијеран 48н, 168, 316, 318, 350
- копијернути 316, 317
- копирати 317
- кописнут 52
- копорати 314, 317, 339, 342, 349, 352, 355
- копорцит се 346н
- копра 350н
- копрдецнути (се) 331, 335
- копрљати (се) 339, 342, 342н, 343, 385, 386
- копрсан 347
- копрц 347, 350
- Копрц 347
- копрцав 347
- копрцало 347
- копрцаљка 347
- копрцан 347
- копрцат(и) (се) 31н, 148, 339, 343, 346, 349, 350, 350н, 386
- копрцко 347
- копрчан 350, 352, 355
- копрчит(и) (се) 352, 355, 385, 388
- копршка се 344
- копршкати (се) 344, 385
- коријен 37
- коријенити 37
- коријепити 37
- корист 35
- користити 35
- корити 35, 164
- коро- 142, 384
- коробечити се 137, 383, 387
- коромуд 307
- коропечити (се) 326, 329, 383, 387
- коропешити (се) 328, 329, 383
- косати 250н
- косити (се) 250н, 293
- косма 291н
- космрти се 293н
- космурати 291н
- коснути (се) 46
- кост 315н
- косто- 313
- костоперити се 310, 314, 386, 388
- котакати се 372н
- котати (се) 368, 368н, 372, 372н, 373, 374н
- котач 151, 233н, 237н, 365, 368н, 369н, 370н, 372, 372н
- котеља 369н
- котељати (се) 373, 374н
- котиљати (се) 175н, 370н, 373, 389
- котити (се) 368н, 370н
- *котити 368н
- котргати (се) 357, 373, 385
- котрлати (се) 370
- котрљати (се) 151, 233, 233н, 369, 370, 372, 373, 386
- котршкати (се) 369н
- коту- 267
- котулати 373
- котуљати 368, 372, 373
- котуљач 368н
- котуљачити се 368н
- котур 233н, 365
- котурати (се) 151, 233н, 364, 365, 366, 373
- кофрљат(и) 226, 236, 389
- кофрљнут 226
- кочаница 250н
- кочеперити (се) 309, 314н, 309, 386, 388
- кочерити (се) 246, 249, 250, 250н, 251, 309н
- кочесати 52
- кочесноти 52
- кочетерати 365
- кочетурати 365, 366, 374
- кочи- 316н
- кочиперан 310, 316
- кочити се 93, 250н, 251, 314н
- кочо- 313, 314, 316
- кочопер 310
- кочоперан 310, 314, 314н, 316
- кочопераст 310
- кочоперит(и) (се) 309, 314, 314н, 315, 316н, 326, 386, 388
- кочоперка 310
- кочоперно 310
- кошмурати 291н
- кошмурити се 291
- кошута 16
- крвељити се 129, 131
- крга 190
- крдав 52
- крдавеје 52
- кребељити (се) 128, 130, 131, 134
- кребља 130н
- кребечит(и) (се) 130, 131, 134, 137, 138, 142, 329
- кревелити се 128
- кревељаст 129
- кревељати се 128
- кревељити (се) 128, 130, 130н, 131, 131н, 141н
- кревити се 129, 131

- крeвља 129
 крeвљав 129
 крeвљаст 129, 130н
 крeжити 270
 крeк- 130
 крив 130н
 крив- 131
 кривeљити сe 129, 131
 кривити сe 130н, 131,
 261, 329
 кривоперити (сe) 318н
 крлeба (сe) 32, 33, 34н,
 265
 крлeбам сe 27н
 крљ 360н
 крљати сe 317
 крљeба 32
 крмијeшити сe 34н
 кргав 52
 кргити 52
 крумпир 168н
 ку- 16, 25, 34, 50, 80,
 134, 135, 142, 267,
 297, 365, 366, 368,
 377, 382
 кубасати 36н
 кубац 36
 кубацaм 36
 кубацaт(и) (сe) 35
 кубацити 36
 кубацнyт (сe) 36
 кубацнyти 36
 кyвињати 179, 180
 кyзyрити 51
 кyјати 180
 кyкa 80
 кyкaм 80
 кyмбасити 36н
 кyмбaцaти сe 36
 кyмeшaњe 34
 кyм"пи'ер 168
 кyњати 180, 180н
 -кyњити 112
 кyр- 12н
 кyрaц 334н
- кyрeбeцaти сe 142
 кyрeпaти 38
 кyрeтaлo 334н
 кyрeтaт(и) 334н
 кyријeпaти 38
 кyрлaчa 334н
 кyрлaш 334н
 кyрњa 334н
 кyрњaти 334н
 кyрoбeчити сe 137, 142
 кyрoпeцaти сe 326н
 кyрoпeчити сe 326н
 кyрчити сe 142, 327н
 кyсaт(и) 113
 кyт 79
 кyтити 79, 79н
 кyтopити 79, 80
 кyтpa 79
 кyтpaв 79
 кyтpaлo 79
 кyтpe 79
 кyтpити (сe) 79, 79н, 80,
 386
 кyтpoњa 79
 кyтpт 79
 кyтyљaти 368
 кyтyљaч 368н
 кyтyљaчити сe 368н
 кyтyрaм 366
 кyтyрaт(и) (сe) 364, 368,
 373
 кyтyрy 364
 кyчити (сe) 80
 кyчyпepити сe 310
- лa- 114, 115, 117, 124,
 125, 147, 162, 171,
 200, 203, 203н, 333,
 350, 382
 -лa- 334
 лaб- 125
 лaбaв 33
 лaбaзaт 123
 лaбaзнyти 123, 124, 125,
 125н, 383, 388
- лaбaнyти 125н
 лaбapa 110
 лaбapaти 110, 333
 лaбpa 115
 лaбpдa 115
 лaбpдaш 115
 лaбpдaти 115, 171
 лaбpњa 114, 114н, 115,
 115н, 148, 203н
 лaбpњaти 114, 115,
 171, 203н
 лaбpндaти 115
 лaбpтa 115н
 лaбpтe 115н
 лaбpцн(и)т 144
 лaбpцнyти (сe) 144,
 147, 148, 152, 383,
 384, 389
 лaвopити 167н
 лaвpaт(и) 161, 171, 172
 лaвpдaти 197, 200, 383,
 384, 388
 лaвpндaти 197
 лaвpњa 115, 203н
 Лaвpњa 202
 лaвpњaти 115, 201,
 202н, 203, 203н,
 204, 383, 388
 Лaвpњић 202
 лaвyњaти 58н
 лaвyцнyти 58
 лaвyшaти 58н
 лaзyкнyти 125н
 лaлoкa 115н
 лaлoкaчa 115н
 лaмaти 164
 лaмпpдa 330
 лaмпpдaчa 330
 лaндa сe 109н
 лaндaв 109
 лaндaвyшa 109
 лaндaлицa 109
 лaндapa 109
 лaндapaти 110

ландат(и) (се) 108, 109, 109н, 110	лепршати (се) 116	лупкати 333н
лангам се 108	лепунути 117	лупопрд 335
лангати 108	лепухати 116	лупопрда 335
лани 379	лепухнути 117	лупопрдати 335
лапандати 333н	лепушати (се) 116	лупрда 331н
лапарати 333н	лепушити се 116	луца 331н
лапати 333н	летети 116, 117	луцнут 331н
лапрда 330	лећи 102	луцпрда 331н
лапрдан 330	лецати (се) 260, 260н	
лапрдаст 330	лечити 255	ља- 200
лапрдат(и) 171, 330, 333, 333н, 383, 388	-лечити 243н, 255, 259, 260	љаврдати 197
лапрдача 330	либа 39	љарга 200
лапрдињати 330	либати 39	-љати 343
лапрндати 330	лигати (се) 105	љемез 265н
лапухнати 117, 125н	лидати 74	љемезат 265н
ларга 200	-л'иједати 74н	-љив 78н
ласати 113	линг се 105н	љоска 331н
лаушити 68	лингам 105н	љоскопрда 331н
лауцнути 58	лингати 105н	љузгати 67
лахати 113, 167н	лип- 117	љузгетат 67
лахорити 167н	липунути 117	љупати 50
*лачабрцнути 148	липухнути 117	љупина 50н
ле- 114, 116, 147, 171, 200	лих 318н	љуска 50, 51
-ле- 65, 81, 334	лихопер 318н	љускати 67
лебрцнути 144, 147, 152, 389	ло- 114, 125, 147, 203, 382	љуштав 51н
леврав 161, 171	-ло- 136, 234	-љуштати 51
леврдати 197, 200	ловрњати 203, 204	љуштина 51
легати 102	логрњ 203н	љуштити 51
лежињати 260н	логрњати 203	
лежница 261н	лојпрда 331н	ма- 100, 383
лекав 260н	ломити 164	Мавар 292н
лелемуд 307н	лопо- 335	мавати 167н
-лент 333н	лопопрда 335	маворити 167н
лепати 116, 117	лопопрдаљка 335	мазати 264
леперити 116н	лопопрдати 335	мазнути 264
лепир 116, 117	луд 285н	маклен 100
лепирити се 116н	лузати 68	манути 288
лепрх 115н	лукно 64н	марати 125н
лепрхати 115, 116	лупа се 250н	мардит се 274
лепрхнути 115	лупати 264, 264н, 335	марити 125н
	лупина 50н	махати (се) 82, 167н, 288
	лупити 50, 250н	махнути 82, 288
		махуна 379

- мацан 204, 347н
 -мезгати 264
 мезга 263
 мезгати 262, 263, 264
 -мезгати 264
 мезге 262
 мерати се 278
 -мерити 277, 278
 мести 78
 метати 78
 мехуна 379
 месесен 100
 мешати 34
 мигати 38н
 мигнути 38н
 мизга 38н
 мизгати 38н
 мијешати 34
 милати 70
 миљати 70
 млат- 81
 млата 81
 млатити (се) 81
 млети 70
 млта 81
 млца 40, 81
 млцам 40, 40н, 41, 81, 391
 мљети 70
 -молити 37
 моња 283, 285, 287
 -мор- 293н
 морити 293н
 мотати 183, 342н
 мотљати 183
 мотрљати 342н
 мохуна 379
 мракати 272н
 мрачан 271
 мрачити (се) 266, 267, 268н, 270, 315н
 мргода 275
 мргодити се 275, 275н
 мрдав 274
 мрдати 200н
 мрдит(и) (се) 136, 204, 234, 274, 275, 293, 295
 мрднути 200н
 мрејем 277, 278н
 мрем 278н
 мрети 278н
 -мрети 277, 278
 мрзити 63, 156
 мријем 278н
 мријети 278н
 -мрити 277, 278
 мркнути 267
 мркутати 272н
 мрљавити 265н
 мрљезгати 265н
 мрчан 271
 мрчило 271
 мрчит(и) (се) 266, 267, 271, 272н
 мрчни 271
 мрштити (се) 20, 281
 муати 287
 мувати 287
 мудати 305н, 306, 307
 муден 306н
 муди се 306н
 мудити (се) 305н, 306, 306н, 307
 -мудити 304
 мудлати 306, 307
 мудљав 306н
 мудро 306н
 мудро 307
 мумуљим 104н
 муна 284
 мунити се 284, 286
 мунтав 283
 мунут 288
 мунути (се) 287, 287н
 муња 283, 283н, 284, 285, 286, 286н, 287, 289, 290
 муњара 283
 муњасати 283, 284
 муњати 180, 284, 286, 334
 -муњати 282
 муњев 285н
 муњеван 285н
 муњен 283, 283н, 284, 285, 285н, 286, 287, 288, 289
 муњенац 283, 284
 муњеник 283, 284
 муњеница 283, 284
 муњеничина 283
 муњера 283
 муњеталица 283, 284
 муњетало 283, 284
 муњетати 283, 284
 муњивати се 283
 муњити 285, 285н, 286
 муњосати се 286
 мур- 293н
 мурати (се) 294н
 мурити 204, 291, 292н
 -мурити (се) 292, 293
 мурнути 294н
 муртити се 292н
 муса 297
 муси се 296
 мусим се 296
 мусит(и) (се) 296, 296н, 297
 мусо 296н, 297
 мугав 81н
 мугати 81, 81н
 -мугати 81н
 мутити (се) 126, 298, 300, 300н, 301, 303н, 304, 306, 307, 367н
 мутљаг 78н
 мутљати 78н
 мухати (се) 287, 288
 мухнути 288
 муцати 81, 81н

- на- 98, 105, 135, 184, 292, 390н
 набабрљати 149, 151
 набабушити 96
 набаврлати 218
 набаврљати (се) 149н, 151, 218
 набазузати 95
 набазати се 124
 набамбречити (се) 97
 набандрљати 369н
 набангурати 364н
 набарусити 92
 набарушити 92
 набасрљати 92, 368н
 набатргати 357
 набатрљати 369
 набатуљати 368
 набекелјити се 141н
 набечити (се) 140
 наблемезгати 263
 наборозити се 93, 94
 наборонзати се 94н
 наброзити се 94
 набршкати се 146н
 набусит 50н
 набусити се 50
 набучити 50
 набушак 96н
 набушити се 96
 навалити 40
 навалица 40
 наваљати 236н, 373н
 навезати се 56н
 навеланити (се) 106
 навелегати 106
 навира 169
 навирати 164
 навитлит 183, 184
 навор 160, 164
 наврем 104
 наврети 164
 наврзан 187, 187н
 навријечити се 188, 193
 навријети 164
 наврљати 175, 229, 233н, 235, 389
 наврље 230
 наврљити (се) 230, 235
 наврдат(и) 199, 204
 наврс се 187
 наврсти (се) 106, 187, 192, 389
 наврчити се 212, 216
 наврчком 211, 215
 наврчки (се) 210, 215, 216
 навршити 208н
 нагамилити се 70
 нагенгерити 247
 нагенцерити 247
 нагергечити 247
 нагигерити (се) 247
 нагобелјити (се) 128, 130, 258
 над- 135, 135н
 надеврљ 228
 надити 34
 надландати 109н
 надоврсти се 192, 392
 надокнадити 34
 наерити 318н
 назврцати се 205
 назгази 393н
 наједити 86
 најтомање 267
 накабечити 138, 387
 накавали 40, 40н
 накавалим 40
 накавалица 40, 40н
 накаврљити 224, 233, 236
 накалаврканција 207
 накалавркати се 207
 накалаврскати се 207н
 накаламутим 298
 накаламутити 388
 накаловрканција 207
 накаловркати се 207
 накаловрскати се 207н
 накаћиперити (се) 310
 наквесит се 133, 135
 наквечити се 135, 135н
 накакер 244
 накакери се 244, 249
 накакерим се 244
 накакерити (се) 244, 385, 387
 накакечити (се) 252, 253, 387
 накаелјити се 141н
 накаерити 245, 248
 накаечит(и) (се) 246, 254, 389
 наклембесити се 133
 наклечити (се) 247, 257, 258
 накомолити се 37
 накусити се 296, 385
 назнада 26
 назнадити 34
 накобелјати (се) 29
 накобрљати 149
 наковали се 40
 наковалити (се) 40
 наковелјати 175, 224н
 наковиљати 173, 175, 179, 389
 наковињати 179
 наковитљати се 181
 наковрат се 161
 наковрежити се 188
 наковријечити се 188, 193
 наковријештити се 188н
 наковрља 227, 232
 наковрљат(и) 175, 224, 233, 235, 236, 389
 наковрљит(и) (се) 226, 235, 236, 387
 наковрље 227, 236
 наковрчити 211, 216

- наковрчка (се) 210, 215,
 216
 накожмурити се 291
 накокери се 244
 накокерити (се) 244,
 247н, 385, 387
 накокечит(и) (се) 253,
 387, 389
 накоклучити 257, 385,
 387
 накокори се 246
 накокорити се 246
 наколесити 260
 наколечити 259, 260
 накомешати се 33
 накомрдит(и) се 274,
 385
 накомрштен 281
 накомрштено 281
 накомрштит(и) се 40н,
 281
 накопечит се 326
 накопешити се 328
 накосмешити се 49
 накосмрти се 293н
 накосмртити се 293н
 накосмурати 291н
 накосмурити (се) 291,
 292, 389
 накостријешити 26
 накотечка 210н
 накотиљати 175н, 370н,
 389
 накотумрачити се 266,
 267, 315н, 386, 389
 накофрштит се 281н
 накочоперено 310
 накочоперит(и) (се) 309
 накошмурити (се) 291,
 292
 накривити 248
 накумбусити се 50
 накумрачити се 266,
 270, 315н, 386, 389
 налабрњати 115
 налаврњати 202
 наландати се 109н
 налапрудат се 330
 налахат се 113н
 налецати се 256, 259,
 260
 налечити (се) 259
 наловесити (се) 134,
 135, 383
 налупати се 264
 наљемезити се 265н
 намежурити 59н
 намезгати 262, 264
 намилати 70
 намолити се 37
 намрачити се 266, 267
 намрдити (се) 274
 намржурити (се) 59н
 намудит(и) (се) 306н
 намуњити се 286н, 292н
 намури се 291
 намурити се 291, 292н,
 294
 намурли се 292н
 намуси се 296
 намусит(и) се 292н, 296,
 296н
 намусурити се 294, 296н
 наобрљице 230н
 наобрљке 230н
 наовелјити 136
 наовиљке 230н
 наоврљке 230
 наоврљце 230
 наомурити се 291
 напаједити 86
 наперати 311
 наперити (се) 311
 наперца 312
 напер'т се 311
 напечит(и) (се) 327, 328
 напипати 149н
 напипирити 319н
 напирен 319
 напиреност 319
 напиреп 316н
 напирит 319
 напирити (се) 319
 на(п)ни-реп 316н
 наповељати (се) 192н
 наповрањити 192н
 наповрљати се 225н,
 391
 наповрсти се 192, 392
 наподипе 393н
 напорити (се) 313н
 напотумрачен 267
 напотумрачити се 267
 напра 332
 напрдати (се) 332
 напрндишити се 335н
 напргљати (се) 77
 напрчи се 354
 напрчил се 354
 напрчим се 354
 напрчит(и) (се) 354,
 354н
 напрцати (се) 348
 напурен 320
 напурити (се) 320
 напурлим се 320
 нарепам 38н
 нарепати се 37н
 нарипати 104
 нарозати (се) 94, 94н
 насаврдавати (се) 204,
 224н
 насаврљати 224, 236,
 389
 насандачити 134н
 насараћити (се) 134н
 насарачити се 134н
 насмешити се 49
 насовелјити 136, 224н,
 234, 250
 насовречит 134н
 насоврљати 136, 224,
 250, 389

насокерити (се) 245, 250, 385, 387	натоврљат(и) (се) 195н, 204, 220, 225, 231, 233, 235, 236, 388, 389, 391	натумрачити се 266, 267, 268, 270, 315н, 386, 389
насолвесити (се) 134, 135, 383	натоврњат(и) се 202, 204, 225н, 389	натугулити 103
насомрђен 136, 234, 274, 275, 295	натоврс се 186	натугуљити 103
насомурен 274н, 291, 295	натоврсти се 106, 186, 192, 195, 389, 392	наћаврискати се 208н
насораћити се 134н	натоврћи се 186	наћалавискати се 208н
насрљати 92	натокечити се 386	наћмурити се 274н, 291, 293, 389
настумрачити се 266, 267, 268, 389	натокчечити (се) 257, 257н, 385, 386, 387	наћопрдат се 331
насурити се 293, 293н, 295	натоклијечити 168, 257, 257н	наћохорити (се) 248, 251
насурачити се 266, 268	натокљечити 257, 257н	нахерен 80, 248н
насурити се 268, 291, 294	натомрачити се 266, 270, 386, 389	нахерити (се) 80, 248, 248н
насурим се 104н	натомрдити се 274, 385, 389	нахмурен 291
насусурим се 104н	натомршит(и) се 40н, 281	нахмурит(и) (се) 291, 293
натаврим (се) 104	натопрљити се 343, 353н	нахомурити се 291, 293
натаврљати 231, 233	натопрчит(и) се 353, 385, 387	нахомурити (се) 293, 293н
натапрљати се 341, 343	наторипати 104	нацеперити 311н, 316
натарандати 108н	наторозити се 94	нациљати 105
натагулати 366	наторо(н)тати се 108н	начаврљати се 220
натевеланити се 106, 106н	наторо(н)тити се 108н	начапљускати 62
нателемезат се 263	натоторити се 108н	начапорити (се) 313н
натемезати се 262	натотрљати 371	начемрдит(и) се 274, 385, 389
натетрчит(и) 359н	натотрљити се 359н	начемусити се 296, 385
натетурати 365	натотртљати 106, 391	начепари се 313н
натквеси се 133	натотрчит(и) (се) 359	начепарити се 313н
натквесим се 133, 135	натотурити се 108н	начепен 308н
натквесит(и) (се) 133, 135	натоћорити се 108н	начеперити (се) 308, 321
натковалим 40	натофрчат (се) 210, 216	начепркати се 337
натморити (се) 295, 295н	натоциљати (се) 105н	начепрљати 340
натмурити (се) 295, 295н	натоциљит 104, 184	начепрљити 340н
натмушити (се) 295, 295н	натртити (се) 359н	начепурити се 319
натовелјати (се) 225н	натртљати (се) 106, 391	начечверит (се) 246
натовитлит(и) 175, 182, 184, 236н, 388	натрћити (се) 359н	начечерити се 246, 249, 250, 251
натоврзат се 186	натрхере 248н	начечит(и) се 246н, 251
натоврлати (се) 220	натрчит(и) 359	
	натулити 103, 103н	

- начикерити 244н, 247н, 250н
начмурен 291, 293
начмурит се 291
начоврљ 191н, 228, 236
начогерити (се) 247
начоглешити 258
начокерен 245
начокерит(и) (се) 244, 244н, 246, 246н, 249, 385, 387
начоклечити (се) 257, 258, 385, 387
начоклешити (се) 258
начомрдит(и) се 274, 385, 389
начочерит(и) (се) 246, 249, 251
начочити (се) 246н, 247, 251
начпарит се 313н
начпорит се 313н
начугељити се 247н
начугуљити 247н
начучерит се 246
начучури се 246
начучурило се 246
начучурити 246, 251
нацавелајати се 223н
нацврљати 223
нацецерити (се) 247
нацогерити (се) 247, 251
нацогити (се) 247н, 251
нацорити се 247н
нацорљив 247н
нацоцати се 247н
нацоцерити (се) 247
нацоцорити 247, 247н, 251
нацуцурим 248
нацуцурити (се) 247, 251
нашаврцати 205
нашалабазати се 123
нашалаврдати 197, 200
нашарабадат (се) 82
нашарабатати 82
нашарабати 82н
нашарлатати 82н
нашврљати (се) 205, 222, 223
нашврцати 205
нашевељати 222н
нашеврдати се 197
нашепирити се 319
нашепурити 320
нашкобучити се 50
нашобрцати 145, 147
нашоврда (се) 198
нашоврдан 198
нашохерити (се) 80, 248
њапрц 347, 351
ње- 350
њепрпац 347
њепрц 347
њепрцати се 97, 347, 350
њихати (се) 33
њуња 289, 290
њуњав 289
о- 317, 318, 355
(о)б- 140
об- 134н, 151
*оба- 357
обаврљати 232
*обасрљати 92
*обвесити 134
*обврљак 236н
*обврљивити 152н
обесити 135н, 389
облијеколити 260
обломити 290н
обврљивити 152н
обрљак 236н
обрљивити 152
овешадати 155н
овечадати 155н
оврљ 227н
оврље 229
оврљина 227н
оврљица 229
оврчити 212
огузивати 95н
од- 186н, 192
одвркне 209
одвркнем 209
одвркнут(и) 209, 213, 217
одврсти 186н, 187
одврћи 209
одевељи се 228н, 235
одевељио се 228н
одечити 140
одлаврњати 202
одлаушити 68
одљаушити 68
одњихати 175
од(о)- 186н
одрмбољи 136н
од-го-врсти 186н
одфркнут 213
одшврљати 222, 222н
одшевељати 222н
одшеврдати 198
одшеврљати 221
одшепрљати 341н
окаведати (се) 155
окебесит(и) (се) 132, 134, 389
окембесити се 132, 134
окенбесити 132, 134
окесити 132н
окечити 132н
оклебесити (се) 132, 133
оклембасил се 133, 134
оклембеси (се) 133
оклембесит(и) (се) 133
оклембесим 133
око- 48
окобељати (се) 29
окобрљат(и) (се) 150

- оковијестити се 48
оковирка 131, 161, 169,
169н, 171, 172, 180н
оковрат се 161, 172
*оковрља 232
оковрнут(и) (се) 131,
171, 240, 243
окојасит се 41, 42, 48
окомбесит (се) 134
окомољит 37н
окомотати 36
окомузи се 296
окомузил се 296, 297
окомузим се 296, 297
окомусим се 296
окоперан 314, 316, 317,
318
окопечан 326
окопијерит(и) (се) 317
окопијернут се 317
окопиркати се 317
окопрја(т) се 317
окопрљати се 317, 339,
342
окопрцан 317н, 318, 347,
350
окопрчан 317, 317н, 318,
350, 352, 355
окрљати (се) 342, 342н
окупијерити се 317
оламарити 125н
оландати 109н
омулити се 292н
омунит 283, 284, 288
омуњит(и) 283, 288
омуси се 296
омусим се 296
омусит(и) (се) 296
опаламудим 305, 307
опаламудити 305, 384,
388
опампрдусити (се) 332
опапољит 88
опапуљит 88
опарамудим 305н
опарамудити 384
опколити 260
опљи 231
опознае се 393н
опрчит 355
оптотули 103
опћи 231
опуват(и) 89н
опуљити 88
опухнути 117
-ор- 167, 247н
осаматат 300н
осамопрдити 336
оскрт 52
осоврљати 219
от- 76н
отатуллати 366
отвразити 189н
(о)т-ја- 102
откобељати (се) 30
откобрљати (се) 150
отковрат се 161, 170,
172
отоболити (се) 136н
отобољит (се) 136н
отовргнути 186
отоврсти 186, 186н, 192,
194, 195
отоврћи 186
отомбољит(и) 136н
ототрљати 371
отрбољит се 136н
отромбољит(и) (се) 133,
136н
отфркнути 209, 215
отчепркат 337
оћаворити 160н
оћебасил се 133, 134,
135
оћебасим 133
оћебуси се 133, 134, 135
оћебусил се 133
оћесил се 132н
офркнут 209, 213, 215
офрље 229
офрц 351
офуљити се 94
оцвркне 209
оч- 316
очаведати (се) 155,
155н, 157н
очаворити 160, 164,
171
очаврљати 220
очебрснут(и) 65, 148
очебршкати 345
очеврљак 227, 233, 236
очеврљен 228
очеврљит(и) 227, 233,
236
очелебрснути 65
очепрљати 340, 341
очкоперан 62н, 310,
316, 318, 350
*очкопрц 316, 350
очпарак 318
ошаламути 300, 303
ошаламутити (се) 126,
300, 303, 383, 388
ошаматат 300н
ошамут 300
ошамути 299
ошамутити (се) 299,
303, 383, 388
ошамућен 299
ошевељати 222н
ошејатити 72н
ошемутити (се) 300,
303, 388
ошемућен 300
ошкомрачити 266
ошкопрц 316, 317н,
347, 350
ошовељати 222н
ошоврљати 222, 234,
235, 383, 388
ошоловрљати 222, 234,
235, 383, 388
ошотрљати 371

- озвркне 209
- па- 84, 85, 85н, 86, 87, 104, 215, 235, 268н, 336, 351, 360, 361, 382
- пабирак 85н
- пабирчити 85
- пабуљак 236н
- павечера 84
- паврљак 224, 236, 236
- пагрисковати 87
- падртине 85н
- пажвати 104
- пакост 85н
- пала 89
- пала- 89, 206, 214, 303, 304, 307н
- палазврк 205н, 208, 216, 217, 384
- палазврц 205, 384
- паламуда 305
- паламудара 305
- паламударка 305
- паламудија 305
- паламудим 304, 307
- паламудит(и) 304, 306, 307, 307н, 379, 384, 388
- паламудњача 305
- паламуђевина 305
- паламутити 299, 303, 384, 388
- паламуција 305
- палапуцат 88
- палучак 84
- пампрц 205н, 348, 351
- памрак 84, 268н
- памрака 85н
- пандрљак 209н
- панога 84
- панпрдусити се 332, 336
- паперје 85
- папењак 84
- папрљак 85н
- парамудим 305н
- паријез 360н
- парити 313н
- парог 84
- паројак 84
- парука 84
- пасторак 84
- патворити 85
- патинути 86
- патисати 86, 86н
- патихнути 86, 86н
- патока 84
- *патрк 360
- патркаљ 360, 361
- патркољица 361
- патрљ 360, 360н, 361н
- патрљак 360, 360н
- патрље 360н
- *патрљче 360
- патрч 361
- патрче 85н, 359, 360, 361
- паужина 84
- паузина 85н
- пафрк 209, 215, 217, 235
- пафрљко 226, 235
- пафрљнут 226, 235
- пацицврк 205н
- паштити се 86
- пашћит(и) се 86
- пејик 329
- пекљам 77н
- пекљати 77н, 135
- пељати 31
- пер- 314н
- перат се 311
- перит(и) (се) 62н, 168, 308, 311, 311н, 312, 312н, 350, 389
- перити 313, 318
- перлат 342н
- перо 312, 312н, 315, 318н, 322
- петља 78
- петљати 77н, 78, 135
- печит(и) (се) 87н, 139н, 140, 141, 142, 166, 256, 315, 326, 327, 328, 329, 389
- пиждољак 345н
- пиждрит(и) 80
- пикавац 195
- пирити 318, 319, 319н
- пискати 52
- писнут(и) 52
- плазити 65
- плезити се 65
- пљаскало 62
- пљаскати 62
- пљескати 62
- пљизгати 62
- пљиска 61
- пљискам 61
- пљискати 62
- пљиснем 61н
- пљускати 62
- по- 11н, 84, 87, 177, 177н, 193, 267, 336, 390н
- побамбрљити 149, 151, 153, 388
- повије 177н
- повирам се 168
- повраз 189н
- повресло 392
- поврз 189н
- повријез 189н
- повријесло 189н, 193
- поврљак 224, 369н, 371н
- поврљати 229
- поврнут(и) (се) 240н, 243н
- поврсло 189н
- поврсти 189н
- пожвати 104
- позадлж се 393н
- појаз 46
- покалавркати 207

покалаврскати 207н	пошатулати 367	прекојасити (се) 42, 43н, 47
покатргати 357	пошеверет 159, 172	преконбрчит се 146, 148, 152
покојити 45	пошемерен 278н	прекопикнути се 43н
покомешљати се 33н	пошемерит(и) (се) 277н, 278н	прекосити 47
покомолит 37н	пошутурен 365, 366	пренемоћи се 47
покотилати 175н, 370н, 389	пражити 119	пресести 48
покочоперит се 309	прампурац 348н	пресоврљати 219
покуњити се 112	прах 345	претаворити 160
покусат(и) 112	прашити 345	претргнути се 47н
поландати 109, 109н	прд- 336н	прецавељати 223н
помудно 306н	-прд- 331н, 335, 335н	прецевељати 223н
помута 301	прдавац 345н	пржити 119
помутит(и) (се) 301	прдати 171	при- 390н
помутња 301	-прдати 232н, 284, 330, 333н, 335, 348н, 351н	приврзати се 187н
понавали се 393н	прдац 344	пријек 355
поозвркне 209, 393н	прдачити се 332	пријети 312н
попампрдусити се 332	прдевеља 336	-пријети 312н
попандрусити се 332	прдевељит се 336	прикаламутим 298
попардусити се 332, 332н	прдекати 336н	прикобеци(т) се 36н
поперити (се) 312	прдекнути 335, 335н	прикојас 42, 46, 48
попрди 332	прделекнути 336	прикојаса 42, 45, 46, 48
попрдица 332	прделечити 335	прикојасан 42, 48
попрдусити се 332н, 336	прдети 333, 335, 336	прикојасат се 42
попрндусити се 332н	прдјети 332, 333, 333н, 335, 335н, 336	прикојасити (се) 42, 45
порастуре се 393н	прдецати (се) 335, 336н	прикојашљив 42
порепити се 37н	прдлати 332	прикоса 42н, 48
порити 313н	прдњавити 332	прикувјесит се 133, 135
посврне се 243н	прдукати 336н	приперити 312
поталандати 109	прдусити 336	присегнути 63
поталаушен 111	прђет 332	присигати 63
поталаушити (се) 111	превезати се 56	присизати 63
поталаушице 111	превртљив 78н	притулити 103н
потлаушити се 112	прегулити се 47н	прихометити 78н
потпрдивати се 332	предријети се 47н	причина 48, 48н
поћалавискати 208н	прекерепити 37н	причинити (се) 45, 48, 48н
почалобркати 143, 147, 152	прекинути се 47н	прицавељати 223н
почангузати (се) 95	преко 237н	пркати 152, 337, 338н, 342, 345, 386
почоврљи се 228, 236	прекобацити се 35, 43н, 148, 237н	-пркати 152, 338
пошалабркнут 143	прековрћати 237	пркељати 77н
пошамерит 277н	прекојас 42	

- прљ 341, 341н, 342н
 прљат(и) 150н, 152, 339, 341, 342, 342н
 прљка 341
 придекати 332, 335н
 придецати 332, 335н
 придоше 335
 про- 390н
 пролаврњати 202
 проландати 109н
 проловрњати 202, 202н
 прологрњати 203н
 пропрцат 348
 протаворит(и) 160
 проталанкурати 334н
 протарандати 108н, 109н
 протарландати 109н
 протоврљати 220
 проћаласати 113
 проушати 112н, 112н
 прочапрљати 341
 прочоврка 208, 215, 217
 прошалабазат 123
 прошебрљати 150, 343
 прп- 342
 прпати 341
 *прплљати 342
 прпор 342
 прпорити се 342
 пртити (се) 78, 78н, 342н
 прглати 77
 пргља 78
 пргљавац 78
 пргљаг(а) 78
 пргљаг 77
 пргљат(и) 77, 78, 342н
 пргљача 78
 прхат(и) 115, 116
 прхнути 116
 прц 350, 351н
 прцат(и) (се) 97, 148, 316, 317н, 333н, 346, 348, 349, 349н, 350, 351, 386
- *прцати 349
 -прцати 333н
 прцвољак 345н, 351н
 прцмољак 351н
 прцо 351
 прч 349, 351, 355, 361
 прче 361
 прчевит 317н, 355
 прчевито 355
 прчи (се) 353
 прчим се 353
 прчит(и) (се) 317н, 351н, 352, 352н, 353, 354, 354н, 355
 прчкавац 345н
 прчкарија 345н
 прчкат(и) (се) 344, 345, 345н
 пршати 116
 пршем 116
 пршити 345
 пршка 344
 пршкавац 345н
 пршка-пршка 344
 пршкат(и) 338, 344, 345, 345н
 пршмољак 345н
 пулит(и) 88
 пуљит(и) (се) 88, 88н
 пурити (се) 119, 319, 320, 320н, 322н
 пустозврц 205н
 пухати 116, 117
 пухнути 117
 пуцати 89
 пуце 87н
 пучити 87н
 пушити се 116
- раз- 11н, 87, 102, 192
 разбарусити (се) 92
 разбарушити (се) 92
 разбашити (се) 110
 разбрцат 145, 152
 развезати 195
- развратити 240н, 242
 разврз 187
 разврзем 187
 разврља 229
 разврљит 229
 разврсти 187
 разврта се 238н
 разврсотина 239
 разлегати се 102
 раскеречити (се) 138, 138н
 раскечит 254
 расклнем 52н
 раскнадити 34
 раскобелити се 128
 раскокорит се 246
 раскоперћа 346н
 раскопечит се 326
 раскопрцати се 346
 раскопрцити (се) 352
 раскребечит(и) (се) 138
 раскревељити (се) 128
 распечит(и) (се) 327
 распиривати 319н
 распрцкати 344н, 345
 распршити 345
 распршкати 344н
 растабаши се 110
 растабашити се 383
 растарабашит(и) се 110, 383
 растоврз 187, 194
 растоврсти 186, 192, 195
 растолегати се 102
 расчоврати 191н, 240, 243
 расчоврка 208
 расчоврљи 191н, 226
 *раце- 62
 рачеврљим 228
 рачобрља 150
 рачоврати 240, 242
 рачоврти 238, 242

- рашебечи се 138
 рашепурен 320
 рашчевиљити 174
 рашчеврка 208, 215, 217
 рашчеврљати (се) 221, 234
 рашчеврљит (се) 228, 236
 рашчевртати 242
 рашчеперити (се) 308н
 рашчепирити 321
 рашчепити 308н
 рашчепркати 337
 рашчепрљат(и) 340
 рашчепурити се 308н
 рашчоврка 208, 215, 217
 рашчоврти 238, 243
 рга 190, 195
 ре- 62, 329
 ребетити (се) 138н
 ребеће се 138
 ребечање 138
 ребече се 138, 142, 315, 329
 ребечем се 138
 ребечити 138
 рељити се 130
 ренда 107н
 реп 38н
 репа 38
 репат(и) 38
 репчи се 315
 реперчи се 311, 315
 репечит(и) (се) 142, 315, 327, 329
 репит(и) (се) 37н, 38, 316
 реце- 62
 реце(че)пљускати се 62
 реч 62
 рече- 62
 речепљускати (се) 62, 62н
 рипати 104
- ро- 329
 рог 93
 рожити 93
 розати 94
 розга 361н
 рондање 107
 рондати (се) 107, 107н
 ронђав 107
 ронити се 107н
 ронцат 107н
 ронзат 107н
 роперчи се 311, 315
 рот 108н
 рота 108н
 ротан 107н, 108н
 русит(и) 93
 рџстобашим се 110
- с- 81
 сандук 360
 сандуче 360
 свирам се 168
 свистати 92
 свитка 47
 свиткам 47
 свитлати 182, 184
 сврзав 194н
 сврне се 243н
 сврцити 206
 севати 47
 селевердаст 198н
 селевртња 238н
 сипижит се 63н
 ска- 17
 скакољити 53н
 скаламуњати 283, 286, 286
 скаламути 299
 скаламутим 299
 скаламутити 388
 скаламутња 299
 скамукати 41
 скекечити (се) 252
 скитати 284н
- скитуњати 284н
 склафрчити 212
 склевеси 133, 134, 135
 склепати 136н
 склнем 52, 53
 склтам (се) 53, 53н
 скмрцати 269
 скнадити 34
 ско- 17, 41, 177, 177н, 184, 214, 215, 241, 270, 350, 382
 скобеља (се) 30
 скобељати (се) 30
 скобрља (се) 150
 скобрљат(и) (се) 150, 335н
 сковија 176, 177
 сковитла 181
 сковитлати 181, 184
 сковитли 40н, 177, 182
 сковраж 193н
 сковрљати се 219
 сковрљити 224
 сковрнцати (се) 215, 215н
 сковрцати 204
 сковрчак 207, 215, 216
 сковрчити (се) 207н, 211, 216
 сковрцати се 215
 скојасит се 42, 45
 скокенчи се 53н
 скоккле 52
 скокччи 53
 сколити 242, 260
 сколоврат 241н
 сколовратити 216, 240, 241, 242
 сколоврчит(и) (се) 212, 216, 242
 сколофрчит 212, 216
 комбрљат 150, 151
 комицати 269н
 комлчем 41, 81
 комрак 273

- скомрах 268
 скомрачан 266
 скомрачит(и) 266, 268,
 269, 270
 скомрачно 266
 скомрцати 269
 скондрљат(и) се 335н,
 370н
 скопити 231
 скоријепити 37
 скотрлати (се) 370н
 *скромњачити 273
 слабити 166н
 слабос 56н
 сландати се 109н
 слекав 260н
 смешити се 49
 смијати се 49
 смлата 82
 смотати 184н
 смрзло 57
 смунути се 288
 муњен 285
 смут 301
 смута 301
 смутит(и) 300н, 301
 мушен 289
 мушити се 289
 сневирам се 168
 со- 203, 204, 232, 234,
 248, 250, 275, 383
 с(о)- 136, 234
 соврљати 136, 204, 224,
 234, 236, 250, 386,
 389
 соврњати 136, 202, 204,
 224н, 234, 250, 386,
 389
 соло- 136
 спаламидати 305н
 спаламудит(и) 305, 305н,
 388
 спаламутити 299
 спалапухати 89
 спапулати 88н
 сповирам се 168, 177
 сповртим 177, 393
 сполуза се 393
 спопаднем 177, 393
 спопнем 177
 споређујем 177, 393
 спрд- 333н
 спрдати се 333, 333н,
 344н, 348н
 спрдет 335н
 с-прд-цати 335, 348н
 спрндати 335
 спрндосан 335
 спртлати 77
 спртљати 77
 спрцат(и) (се) 331н, 335,
 348, 348н
 спрчити (се) 354н
 спрчкати (се) 344н, 345н
 спршкати (се) 344н,
 345н
 срати 235н
 срљат(и) 91, 92, 203,
 231, 231н
 -срнути 203
 сртати 92, 231
 -ср(т)нути 231
 статулати 366
 стегнути се 270
 стезати се 270
 стењезгало 263, 265
 стискивати се 270
 стиснути се 270
 стморити се 295
 сто- 355, 382
 -сто- 101
 стомрштити се 281
 стопрндати (се) 331, 335
 стрчати 359н
 сту- 267, 382
 -сту- 101
 стутољити 103н
 шићинчи 53н
 су- 81, 268н, 293н, 294
 суманут 288
 сумлата 82
 суморан 268, 292,
 293н, 294
 сумрак 268, 268н
 супижит се 63н
 та- 105, 108, 111, 111н,
 162, 163, 164, 232,
 233, 342, 367, 367н,
 382
 -та- 101, 111, 343
 табан 127н
 табанати 127н
 табати 234
 тавим 167
 тавити 167
 тавољити 159н
 таворење 160
 таворим 159
 таворит(и) (се) 159,
 163, 163н, 164, 166,
 166н, 167, 172
 Таврлинка 219н
 таврљ 219, 225, 234,
 236
 таврљати 219, 233,
 385, 388
 тажвати 104
 тајати 167
 такати се 372, 372н
 тала- 112н, 125
 талавања 112н
 талаварити 112н
 талаворница 334н
 таламбас 110
 талангати 108
 талангача 108
 таландара 109, 110
 таландати 112н
 таландура 334н
 таланкура 334, 334н
 таланкурати 334н
 таланкуриле 334н
 талауша 111

талаушит(и) се 111	тећи 105н	тотрла 372н
талингати (се) 105	тих 86	тотрљајка 371
тама 295н	тишити 86	тотрљак 371
тандара-мандара 392н	тја 102, 333	тотрљан 371
тањезгало 263, 265	ткати 87н	тотрљати 370, 372, 372н, 373, 374
тара- 384	Тнин 378н	тофрљат 226, 236
-тара- 111	то 267	тоцило 105н
тарандаљка 108н	то- 20, 94, 102, 103, 104, 107, 110, 112, 115, 154н, 183, 190, 203, 214, 216, 232, 233, 255, 258, 260, 267, 274, 280н, 281, 355, 371, 372, 382	тоциљати (се) 105н
тарандати 108, 108н	-то- 40н, 101, 105, 106, 107, 111, 184, 186н, 192, 260, 263, 335	тр- 265
тарандача 108н	тобрња 115	тргати (се) 356, 357, 373
таранта 108	товељак 225н, 371н	трк- 361н
тарантати 108, 108н	товељати 225н	тркаљ 361
тарангача 108н	товрљак 225, 225н, 234, 236	тркати 360н, 372н
татулат(и) 302, 366, 367, 373, 374	товрљати 219, 225, 235, 388	тркља 361н
Таушан 111н	томрдити се 274	трла 372н
Таушановић 111н	томрштити се 281, 385, 389	трлити 372н
*та-/ча-хворити 166н	топрчити се 352	трло 371
те- 260, 265, 365, 367, 367н, 382	торипат 104н	трљати 364н, 368, 371, 372, 372н, 373, 386
-те- 101, 261н	-т(о)рити 80	трмљезгати 263, 265
теле- 125, 214	торкул 361н	трпљезга 263
телевеза 208н	торољав 108н	трпљезгати 263
телезвркан 208, 216, 217, 334, 384	торондати 107, 108	трт 107
теленпрда 331, 334, 384	торонтати 107	тртати 106, 107
теленпрдас(т) 331	торотаља 107н	трти 371, 371н
телентратати 334н	торотаљка 107н	тртља 106н
телентрта 334	торотан 107н	тртљало 106н
телентртас(т) 334	торотати 107, 108н	тртљати 106, 107
тељезгати 262, 265	торотача 107н	тртљо 106н
тељемезат 263, 265	торотљати 107	тртљуша 106н
темезат(и) 262, 264	торофоја 208н	тртосити 107
темезгало 262, 265	торофочка 208н	трусити 93
темезгат(и) 262, 388	тоторан 108н	трц-врц 206
темљезгало 263, 265	тотрк 372н	трчек 361, 361н
темљезгати 263, 265	тотркати 372н	трчити 359, 360, 386
тењезгало 263, 263н, 265		трчкати 369н
тењезгати 262, 263н, 265		ту 267
тетошити 366		ту- 162, 168, 382
тетрчити 359н		-ту- 101
тетулати (се) 366, 367, 373		тувијер 161
тегурати (се) 364, 366, 367		тувијерат(и) 160, 161, 168, 172

- тувирати 131, 160, 168,
 169, 171, 172, 180н
 тувиркати 161
 тул 103
 тула се 367н
 тулати (се) 364н, 366,
 367, 367н, 373
 тулацати 367н
 тулити 103
 туљати 364н, 367
 *туљати 368
 туманим 82н
 туманити 82н
 тумезат 262
 тумезгати 262, 388
 турат(и) (се) 364, 364н,
 365, 366, 373
 -турати 374
 тутољак 103н
 тутуљак 103н
 тутушити 51н
 тутушица 51н
 тутушче 51н
 тушити (се) 51
 тушница 51н

 ћ- 274н, 275, 293, 316
 ћа 102, 333
 ћа- 68, 101, 102, 112,
 119, 333
 ћаглавати 113
 ћакнут 288
 ћала- 333
 ћалабрцнути 145
 ћаланкур 334н
 ћаланкура 334, 334н
 ћаланпрда 331, 334
 ћалапрдати 331, 333,
 334, 383, 388
 ћаласан 113
 ћаласати 113
 ћаласача 113
 ћаласка 113н
 ћаласкара 113н
 ћаласкати се 113н

 ћаластра 113н
 ћало- 148
 ћапат 112
 ћапити 112
 ћапнути 112
 ћапокуснути 112
 ћапрда 330
 ћапрдати 330, 333, 383,
 388
 ћасати се 113н
 ћаскати 333
 ће- 134, 316
 ћевчица 316
 ћедило 316
 ћела(в) 143н
 ћелахнути 113н
 ћелебрк 143, 153
 ћеп- 316
 ћепаница 316
 ћепа 316
 ћеперан 309, 316, 318
 ћепиркати 338н
 ћеса 316
 ћескоба 316
 ћетат 316
 ћили- 315
 ћилиперка 311, 315
 ћмрдав 274, 275, 293
 ћопрдат(и) (се) 331, 388
 ћу- 318
 ћукутрити 79н
 ћупрда 331
 ћуфрк 207н

 у 333
 у- 56, 105, 184, 192, 297
 уаврит 171н
 убамбречит(и) (се) 97,
 98
 убатрљати 369
 убембречит се 98
 убречит(и) се 97, 98
 увезнити се 56
 увезнути 56

 увеља 163н
 увечадити 155н
 увечати се 155
 увитли 183, 184
 увитлит(и) 183, 184,
 391
 уврзат се 188н
 увријезити се 193
 уврљати 229
 уврнут 206, 239н
 уврс се 188н
 увртен 239
 ударен 288
 у(з)- 374н
 уз-ко-тељам 374н
 узмутити се 301
 уз-го-прчи 355
 уз-ћу-перан 318
 узшеврдати се 198
 укаћиперити се 310
 укекетити 254
 укекећити се 252, 254
 укекечити (се) 252, 253
 укелепити 37н
 укерепити 37н
 укечити 254н
 уковезнути 54, 56, 58,
 63
 уковиљити 173, 166,
 388
 уковитли 182, 184
 укокаћити се 255
 укокећити се 255
 укопечен 326н
 укопечит(и) се 326,
 388
 укопешит (се) 328
 укорепити се 37н
 укоријепит се 37н
 укотелјам 374н
 укутушит 51
 укумузи се 296, 297
 укуцуби се 53
 укуцубим се 53

- уламарити 125н
уландати се 109н
улегати се 102
улекнут(и) (се) 260н
улекњивати се 260н
-уљ- 368
уманут 288
умарати 164
уморити 164
умулити се 292н
умусим се 297
умусити се 297
упера 312
уперан 312, 318
уперати 312
упери се 312
уперит(и) (се) 312, 313н
упечит(и) се 327, 329
упрдевељит се 336
упрцат(и) (се) 349
упрчил 354
упрчил се 354
упрчим 354
упрчити (се) 354н, 355
-ур- 296н, 308н, 321н, 365
усамопрдити се 336
ускекећити се 254
ускећити се 254
усковитла се 181
усковитлати (се) 181
усковрчити (се) 211, 216
ускомешати (се) 33
ускомјешати се 33
ускопорцат се 346н
ускопорцит се 346н
ускопрцат(и) се 347
ускопрчит се 352
ускорепи(т) се 37
ускотелџам 374н
ускофрчит се 352
усоврљити 225
успокојити 45
успрчим се 354
успрчити се 355
устелџам 374н
устобочити се 103
устопрчи 355
утатулати 366
утемати 264
утемезгати 262, 264
утихнути 86
утишати 86
утовитлит 182, 184, 391
утоврз 187, 192
утолегати се 102
утолегнути 102
утотрчит (се) 359
утоциљит 105, 184
уфрчит 212
-ух- 117
ухо 68, 112, 112н
учавити 167, 180
учављети 180
учевизити 63, 64
учопрљен 352н
учопрљи 191н, 352н
учопрљити се 386
учопрчи (се) 191н, 352, 355
учопрчити се 385, 386, 388
учугуљити 247н
уцавељати 223н
ушврљати 222
ушевељати 222н
ушепетљити (се) 76н
ушепртљати се 76
ушепртљит(и) (се) 76
ушити 112
ушковркнити (се) 207, 215, 216
ушнути 112
ушовртити се 238, 242, 388
уштобљчим 103н
уштопрчи (се) 353, 355
уштопрчити се 385, 388
ушћерепит (се) 37н
ушћуперан 311, 316, 318
ушћупер^т(и) се 311, 315
ушукурити се 79н
ушукутити се 79н
ушукутрити 79
ушчепати се 308н
фр 96, 206, 213, 216
фрегат 216
фрж 190
фрк 213н
фрк- 215
фркати 213
фркноти 209
фркнути 213
фркун 215, 229н
фркунић 235
фркуница 215
фрљати 230
фрљит 230, 230н, 231, 235
фрљнут 230, 235
фрндало 199н
Фрндар 199н
фрндати 199н
фрцати се 349, 351, 355
фрч 351
фрчити 216
фулати се 94
х- 74
ха- 73, 74, 119, 162, 171, 232, 278, 279, 280, 351, 355, 383
хаврати 161, 171, 172
хавреж 171н
хаврљати (се) 221, 232
хала- 126, 126н, 284
халабајсати 123, 126
халидати 73, 74
хал'иједати 73, 74

- хамар 277, 279
хамрав 277, 279
хамрим(н) се 277
хамрити се 277, 279
хапрц 348, 351
хапрчина 353, 355
хахулати 73
хахуљати 73
хвистати 92
*хвор- 166н
(х)вркнути 213н
(х)врљати 151, 231, 233,
236н
хер- 248н
херав 80, 248н
херити (се) 80, 248,
248н
хизати 97
хинцати (се) 97
хитати 97
хљенбесат 133
ховрлица 227н
хомут 300н
хрг 195н
хрга 190, 195
хрлити 92, 230, 230н
хулати се 94
хулити се 94
хуљати се 94
- ца- 67
цаварјат 234н
цангати се 66н
цангрисало 66
цангризати 66
цангријати 66н
цанца 333
-ценити 49
-ценути 49
цепрјат 339
цепркат 337
цил 105
циљати 105
*цје- 316
- црвљив 152н
- ч- 293, 382
ча- 60, 61, 62, 65, 67,
68, 76н, 95, 102, 147,
148, 157, 162, 171,
190, 192, 214, 215,
232, 234, 278, 279,
284, 333, 342, 377,
378, 382
чабркаљ 143н
чабркноти 143, 147, 152
чабрснути 65
чабрцнути 144, 147, 152,
383, 389
чав- 234
чава 166н
чаваријати 220н, 234
чавати 234н
чаведати 155, 156, 157
чавељати 220н
чавити 167, 180
чавка 193, 215, 221н,
234, 234н
чавкати 220н
чавлати 220н
чаво 167
чавор 160, 164, 165,
165н
чавора 160, 172
чаворење 160
чаворити 160, 164, 165,
165н, 166, 166н, 167,
172
чавотиња 180н
чаврат(и) 162, 171, 172
чаврга 185, 191, 195
чавреша 162
чаврзати 171, 187, 192,
194, 388
чаврзгати 187, 193, 220н
чавркнут 208, 217
чавркнути 208, 215, 217
чаврлати 220
чаврљ 220
- чаврљак 225, 236
чаврљало 220
чаврљат(и) 171, 192,
220, 220н, 234,
234н, 235, 385, 388
чаврљача 220
чаврљуга 220, 221н
чавуњати 167, 180
чагрзати 66
чагрљати 62, 67
чајати 157, 167
чајет 167
чајити 157
чала 148
чала- 125, 147, 384
чалабако 83
чалаберкнут 143, 147
чалабркнџ(и) 143
чалабркнути 143, 147,
148, 152, 389
чалабрцати 148
чалабрцнем 145
чалабрцнит 145
чалабрцнџи 145
чалабрцнут(и) 65, 143,
145, 147, 148, 152,
345, 383, 389
чалабрчак 146
чаланкура 334, 334н
чалапрндао 331
чалапрндати 331
чало- 148
чамати 284н
чамбркаљ 143н
чамбркљив 144н
чамити 180н, 284н
чамотиња 180н
чамрее 277
чамрејем 277
чамрим 277
чамуњати 180н, 284н
чанга 67н
чангав 67н
чангалица 67н
чангати се 67

- чанго 67н
чангризав 66
чангризало 66
чангризат(и) 66, 67
чангрљати 67
чангузати 95
чанча 333
чап- 338н
чапати 338н
чапљизгати 62
чапљускати 62
чапорак 317н
чапркати 338, 338н, 389
чапрљ 341
чапрљак 341
чапрљам 340
чапрљање 340
чапрљат(и) (се) 340, 343, 389
чафркноти 209, 215, 216, 387н
чафркнути 387н, 388
чахор 165н
чахура 165н
чаша 173
чвор 190н
чврга 185, 190, 190н, 194
чвргав 185
чврликнути 185н
чврлуга 221н
чврљ 221н
чврљига 221н
чврљинка 221н
чврљица 221н
чврљуга 221н
чврљужица 221н
чвргнем 185н
чвргнут 185н
че- 20, 60, 61, 63, 63н, 65, 76н, 147, 174, 176, 190, 191, 192, 200, 214, 215, 232, 234, 241, 242, 274, 278, 279, 297, 313, 314, 314н, 338, 342, 365, 366, 374, 377, 382
чебрљати 150, 152, 386, 389
чебрцнут 145
чебрцнут(и) 144, 147, 152, 383, 384, 389
чебрчнут(и) 146, 147, 152, 389
чев- 234
чевер 174, 234, 242, 242н
чевизити 63
чевиљити 173н, 174, 176н
чеврган 185, 191, 196
чеврдаш 197, 200
чеврљалица 221
чеврљало 221
чеврљат(и) 220, 220н, 221, 234, 235, 388
чеврљача 221
чеврљит(и) 227, 236
чеврљуга 221, 221н
чеврљужица 221н
чеврљужица 221н
чеврндаш 197, 200
чеврнтија 242н
чевртати 158н, 238, 243, 385
чега 378
чегрз 66
чегрзало 66
чегрс 66
чела- 148
челабрцнит 145, 147, 152
челе- 147, 384
челебркнути 143, 147, 152, 389
челебрснути 65
челебрцнут(и) 145, 147, 152, 383, 389
чељугати 67
чељузга 67н
чељузгати 67, 265н
чеп- 338, 338н
чепа 309н, 338, 343
чепарјат 339
чепаркало 337
чепаркат 337
чепати 232н, 308н, 338, 343
чепели 64н
чепер 308н
чеперан 308, 314, 314н, 316, 316н
чеперит(и) (се) 308, 308н, 314, 314н, 386, 387, 389
чепижит се 62
чепит(и) (се) 308н, 323
чепкати 338
чепљези се 64
чепљи се 64н
чепљускати 62, 62н
чепрјат 339
чепрк 337, 351
чепрка 337
чепркат(и) 337, 338, 339, 342, 343, 386, 389
чепрл'ам 339
чепрљ 340, 341н
чепрљак 340
чепрљат(и) 150н, 152, 232н, 339, 343, 385, 386, 389
чепрљнути 339н
чепрљци 340
*чере- 62
*черепљускати 62
*черити 250
-черити 249
чеса 378
чесати 52
четркати 372н
четрљати 343

- четурат(и) (се) 365, 366, 373, 374
 чечерав 249н
 чечерити 249, 250
 чи- 167
 чиворљив 160, 167
 чикер 245н, 247н, 250н, 251
 чипижит се 62
 чичомрда 276н
 *чкоперан 318
 чмурит(и) се 291, 293, 389
 чо- 60, 62, 147, 191, 200, 214, 215, 232, 234, 241, 242, 248, 258, 274, 314, 314н, 316, 342, 345, 355, 377, 382
 чобљиска (се) 61н
 чобркат 147
 ч'обркат 143
 чобрља 150, 152, 191н
 чобрљати 389
 човрган 185, 191, 196
 човргањ 185, 191, 195
 човрдало 191н, 197, 200
 човрка 191н, 208, 217
 човркат 215, 217
 ч'овркат 208
 човрљати 221, 388
 човрљи (се) 191н, 228, 234, 236, 387н
 човрљити (се) 387, 387н
 човрљуга 221н
 човртија 242н
 ч'овртија 242н
 чогерити (се) 247
 чокањ 93, 314
 чоко- 316
 *чокоперан 316
 чопискат 62
 чопљиска (се) 61, 62
 чопрљат 352н
 чопрља 152, 191н, 341
 чопрља f. 352н
 чопрљче 341н
 чопршка 344
 чопршкати 385
 чопршне се 344
 чпар 318
 чпрати се 333н
 чу- 377
 чугурити се 247н
 чуперак 321
 чупра 361н
 чучури се 246
 чврљуга 221н
 ц- 234
 ца- 67, 234
 цавељати (се) 223н
 цаврља 223
 цаврљат(и) (се) 223, 234
 цалапан 127н
 цалапат 127н
 цангаза 66н
 цангрижљив 66
 цангризало 66
 цангризати 66
 цаџорак 247н
 цаџурак 247н
 цврљам 223
 цврљати 234, 235
 це- 234
 цевељат(и) (се) 223н
 цеврк 207н
 цеврљат 223
 цеврљати 234
 цилибазат 126н
 цилибазе 126н
 цилибан 127н
 цилибани 126н
 цубурак 247н
 цуџерак 247н
 цуџољак 247н
 цуџуљак 247н
 Цуџурак 247н
 ш- 201, 204, 206, 231, 234
 ша- 20, 72, 75, 76н, 81, 125, 147, 162, 171, 201, 232, 303, 367, 367н, 382
 шабалаба 83
 шавардало 197, 200
 шавардат 197
 шаврати 162, 171, 172
 шаврдало 197
 шаврдати 197, 201, 383
 шаврдити 197
 шаврљ(а) 221н
 шаврљав 221
 шаврљуга 221н
 шала 124, 124н, 126, 201
 шала- 82, 83, 124н, 125, 147, 200, 203, 206, 304, 383, 384
 шалаба 83
 шалабадати 82, 126, 384
 шалабазан 123
 шалабазат(и) 123, 124, 124н, 125, 126, 197, 201, 383, 388, 389
 шалабајзарити 123
 шалабајзати 123
 шалабајздер 123, 126
 шалабајздрати 123, 126
 шалабајзер 123, 126, 126н
 шалабркнут(и) 143, 143н, 147, 152, 384
 шалабрцати 145, 147, 152, 384, 386, 388
 шалабрцнут 145, 153
 шалабрцнути 145, 147, 152, 384, 389
 шалаврдати 126, 197, 201, 383, 388
 шалаврњати 126, 202, 203, 204, 383, 388

шалаврати 145н, 205, 384, 386, 388	шврња 202, 204	шедрље 371н
шаламанути 82	ше- 75, 76н, 78, 80, 81, 147, 162, 171, 177, 200, 232, 234, 241, 242, 303, 313, 342, 382	шедрња 371н
шаламут 300		шекука 80
шаламутити 301		шекукав 80
*Шалврња 204н		шекукам 80
шалобазнути (се) 123, 125, 383	шебек 142	шел- 279
шамлата 81	шебељати (се) 131, 150н, 386	шеле- 81, 83, 125, 200, 383
шамлта 81	шеберити 78н	шелебадати 81, 82, 82н, 384
шамплив 351	шебетат(и) 78н	шелебе 83
шампркав 351	шебећати 78н	шелебекати 81, 384
шампркати 351	шебећот (се) 78н	шеле-беле 83
шампрца 348	шебечи се 138, 142	шелебрдати 82н, 198н, 384
шампрцаст 348	шебркало 143, 147, 153	шелеврдати 82н, 198, 201, 383, 388
шампрцати 348, 351	шебрљати 150, 151, 153, 343, 386, 388	шем- 279
шамут 300	шев- 279	шемедан 305н
шамутан 300	шева 221н, 222н	шемерити 277, 278, 279, 280
шамутити 299	шевам 222н	шешмет 78, 300н
шамутно 300	шевати 222н	шешметат(и) 78, 79, 36н, 300н
шандарати 82н	шевеља 222н	шешметити 78
шандати 82н	шевељама 221н	шешметат(и) 78
шандрљати 371н	шевељат(и) 131, 201, 221н, 386	шешпрцати се 333н, 348н
шапрље 340н	шевељити 200, 201, 222н, 234, 279	шешмут 300н
шара- 83	шеверел 159	шешмутаљка 300н
шарабадат(и) 82, 82н, 384	шеверет 159	шешмутан 300
шарабатало 82	шеверити 159, 162, 163, 172	шешмутат(и) 300н
шарабатати 83	шеверљуга 221н	шешмутити 301
шарандати 82н	шеврат 162, 171, 172	шешмутно 300
шарати 83	шеврда 197	шендрљати 371н
шарудати 82н	шеврдам 197	шендрље 371н
шатра-патра 392н	шеврдан 198	шепав 78, 351
шатулас(т) 367	шеврдат(и) 197, 200, 200н, 201, 383, 384, 388	шепати 78, 309н
шатулат(и) (се) 367, 373, 374	шеврдуља 198	шеперити (се) 309, 309н, 314, 320, 388
швердат 159н	шеврљат(и) 150н, 151, 221, 234, 235, 385, 386, 388	шепер'т 309н
шврднут 198, 201		шеперити се 321
шврљак 207н		шеперћати 309н
шврљат(и) 92, 222, 230, 231, 234, 235	шеврт 238, 242	шепесати 309н
шврљити 226		
шврљо 222		
шврљуга 221н, 222		
шврндати 198, 201, 231		

- шепирити (се) 319, 321н, 323, 388
 шепркљар 77н
 шепркљарија 77н
 шепртати 76
 шепртла 77
 шепртља 76, 77
 шепртљав 76
 шепртљан 77
 шепртљанко 77
 шепртљат(и) 76, 78, 343
 шепртљити 76
 шепужит се 63н
 шепурит(и) се 320, 321н, 388
 шеребдати 82, 384
 ши- 75, 80, 162, 382
 шиверити 159, 162
 шипиждрити 80
 шипижит се 63
 шипит се 63н
 шипичит се 63н
 широкопери се 318
 шка- 17
 шклаврити 171н
 шкљомбрца 153н
 шко- 17, 50, 214, 215, 241, 350, 382
 шковрк 207, 215
 шковркљив 207, 215
 шковртањ 207н, 238, 241, 242
 шковрчак 207, 215
 шкомрачити 266
 шкомрчити 267
 шкомутати 81, 269н
 шкомуцати 269н
 шкопити 231
 шку- 17
 шлангати 108н
 шлапртак 77н
 шлапрчек 77н
 шљапрта 77н
 *шљепрчек 77н
 шљиснути 125н
 шљопрда 331н
 шмудати 306
 шо- 75, 80, 81, 147, 200, 201, 232, 234, 241, 242, 243н, 303, 335, 371, 372, 382
 шоврда 198, 201
 шоврдаљћа 198
 шоврдати 388
 шоврљаљка 222
 шоврљан 204, 222
 шоврљоња 222
 шоврљуга 221н
 шоврљуша 222
 Шоврња 202, 204, 204н, 383
 шоврт 238, 242
 шоло- 203, 383
 Шоловрња 202, 204
 шоловрњати 202, 203, 204, 383, 388
 шоловрњски 202
 шомлта 81
 шомута 81н, 300н
 шомутати 81н, 300н
 шомутити 301
 шопопрда 331, 335
 шопопрдиле 331
 шопртљак 77, 78
 шопртљина 77
 шотрљав 371
 шотрљавао 371
 шотрљајка 371
 шотрљак 371, 371н
 шотрљаљка 371
 шотрљан 371
 шотрљати 371, 372, 373, 374
 шотрљача 371
 шпрд- 333н
 шпрдати се 333н
 шпрд-к-ати 333н
 шпрдљавац 333н
 шпрдња 333н
 шпрка 333н
 шпркање 333н
 шпркати (се) 333н
 шпрлентати 333н
 шпрцати се 333н, 348н
 што- 355, 382
 -што- 101
 штрчати 359, 359н
 шту- 351
 штупрцати 348, 351
 шћаворити се 160, 166
 шћалобркати 143, 147, 152
 шу- 75, 80, 162, 163, 177, 242, 243н, 365, 382
 шувељив 163н
 шуверљив 159, 163, 171
 шуврнут 240, 242
 шуврт 238, 242
 шувртан 238, 242, 243, 383
 шувртуља 238
 шукуторити 79, 80
 шукутрити 79, 80, 386
 шулеветан 243н
 шуло- 241, 384
 шуловета 243н
 шуловетан 243н
 шуловетати 243н
 шуловетница 243н
 шуловратан 238, 243
 шуловртан 238, 242, 383
 шулуветан 243н
 шуљати се 94
 шупрда 331, 335
 шупужит се 63н
 шчавоњити се 180
 шчаворити се 160, 166, 171
 шчавуњати се 180
 звркне 209

- клеча се 255
 коврада 61
 кокал 53
 *кокора 52, 249н
 кокоря се 249
 кокръдав 52
 колебая се 33
 кост 315
 костоперя се 314
 кревам 131
 крея 131
 креям се 131
 кукам 80
 къдрав 52
 кърлеbam (се) 33
 лангаза 109
 лангазовам 109
 лангало 109
 лангъзувъм 109
 *леbam 33
 лидам 74
 лингам 105н
 линкам 105н
 млъцам 41
 мрака 272н
 мръцкам 272
 музим се 297
 муна 288
 мӯна 288
 мун'а 287
 муње 290н
 муня 286, 286н, 287
 муняв 289, 289н
 муняви се 286н
 мурен 293н
 мурн се 292н
 муся се 297
 мууна 288
 мухам 287
 мухна 288
 мухнж 288
 мърдъ 275н
 наеро 248н
 накамурен 293
 наперо 248н
 напръчен 354
 напръчи се 354
 напръчувам 354
 настофърча 216н
 настофърчам се 216н
 настофърчвам 216н
 натавря (се) 104
 натофрнча 216н
 натумуручва са 267н
 натумуручвам са 267н
 нахерен 248н
 нахеро 248н
 нахеря се 248н
 начучувара 246н
 нюня 289
 нюняв 289, 289н, 290
 окамузен 297
 окамузил 297
 окесвам се 132н
 *олом 290н
 *оломане 290н
 оломунъе 290н
 ослекнъ 260н
 отвитля 183
 ошлекна 260н
 па- 85
 парчеса 349н
 парчесва 349н
 перча се 315, 321
 перя 312
 перя се 248н, 312
 потушавам 51
 пуля се 88н
 пухам 89н
 разкекеря се 249
 разчопервам се 322
 скамлъчем 41н
 сковитлим 17н, 183
 сковичем 17н
 сковърдулькя 17н, 200н
 скогорца 17н
 скок 53
 скокаля (се) 53
 скокалям (се) 53
 скокам 53
 скоклънем 53
 скокълвам се 53
 скокълна 53
 скокълна се 53
 скокълнва 53
 скокълнува 53
 скокълнуем 53
 комраз 17н
 комълчем 41
 скукълна 53
 скъкълвам го 53н
 скъкълна 53н
 скъкълнало го 53н
 скъкълнувам 53н
 смуртен 292
 смуртя се 292
 тавря (се) 104
 темерут 267н
 тумарим се 280
 уморя се 280н
 услек 260н
 утоморя се 280н
 хвърлям 230
 чаврим се 165
 чапури 321
 чемер 279
 чемеря 278, 279
 чеперя се 320, 322
 чеплези 65
 чеплезж са 65
 чепя 323
 човрада 61
 човрган' 195н
 чоперча се 321, 322
 чоперя се 314, 320, 322
 чопорест 322, 323
 чопоря се 322
 чорл'ъ съ 249
 чумар'ъ съ 280
 ч'урее 165
 чярвам се 165

шевърдам 201	kotati 368н	prh 345
явина 46	kr- 27н	prhati 116
язва 47	krevelj 130н	prskati se 349
јаскам 46н	kreveljati 131н	prtljarija 342н
	krevljam 131н	puliti 88
<i>Словеначки</i>	krputiti se 27н	putiti se 27н
ba- 90	kvruga 190	repeč 329
barati 384н	mezgati 263	-repiti se 38
barli 384н	mlaniti 285	s- 75н
barusa 90	molniti 285	so- 268н
basati 110	molnjav 284, 285н	skomati 269н, 270н
baznem 125	molnjen 284, 285, 287	skoprcati 349
bazniti 125	molnjena goba 284	stiskati 270
bezati 125	molnjenost 284	strčati 359, 359н
bezniti 125	mrcati 272	strčim 360н
budati 83	mrgoditi 275н	strčiti 360н
bzikati 124	mudljati 306	svržika 194
cilj 105	munjen 284, 285	šavrati 171
čeperiti se 60, 76, 314, 320, 321, 323	munjenost 284	ščeperiti se 320, 323
čepiriti se 320, 323	muriti 292н	ščepiriti se 323
čopiriti se 314, 320	muza 297н	še- 75н, 79
fuliti 94	muzati se 297н	šemigati 38н, 75н
gnaditi 25	načeperiti se 321	šeperiti se 320
guzati se 95	naditi 25	šever 163, 171
huliti (se) 94	nakrputiti se 27н	ševeriti 171
izvrag 193	nalecati 260	škomrdati 275н
jaskati 47	naperiti (se) 313	škomrditi se 275
kabrati 170	netopir 321	šmigati 38н, 75н
kavrna 241н	okregniti 64н	šo- 323
ko- 25н, 27	omolkniti 64	šop 323
kobacati 27, 36	pa- 85	šopiriti 76, 314, 320, 323
kojiti 45н	paščiti se 86	šopiriti se 323
kokora 250	patrč 361	štrkati, štrkam 360н
kolebati 27	patrček 361	talikati 106
kolobotati se 302	periti 313	tarati 90н
koprcati 349	Potrč 361	trčati 360н
koprcniti 349, 350	*potrčiti 361	trčim 360н
*koputiti se 27н	potuha 51	trčiti 360н
korist 35	potuhniti 51	trkam 360н
košuta 27	potušiti 51	trkati 360н
kotalikati 106	prah 345	trkelj 361н
kotaliti 106	*prcniti 349	ul 174н
	prč 349	ulja 174н
	prčkati 345	

- ulje 174_H
 uperiti 313
 varovati 164_H
 vordati 199_H
 vperiti 313
 zatrč 362
 zatrčiti 362
- Чешки*
- ba- 92_H
 bácat 36
 balamuta 302_H
 balamutiti 302, 384
 barouchat 92
 barousy 90
 barúchat 92, 92_H, 93
 belat 31
 belhati (se) 31
 bziti se 124
 č- 60_H
 čamrda 275
 čapěrit se 321
 če- 26, 60, 75
 čěčeřiti 249, 249_H
 čepěrit sa 321, 324
 čeperiti 323
 čepýřiti 321, 323, 324
 čepýřiti se 314, 323
 čěřiti 249, 249_H
 čiperný 317, 320
 čmouľiti 293, 378_H
 drchati 358_H
 go- 26
 haraburda 126_H
 cho- 26
 chamr 279_H
 chamrada 279_H
 chamradit 279_H
 chamravý 279_H
 chatřč 363
 chmura 294
 chořeti 166_H
 chvjadat 158_H
- iti 47_H
 jasad' 43_H
 jásati 47_H
 jasný 47_H
 ka- 135_H
 kabel'atět se 129
 kabelit se 135_H
 kabousiti 135_H
 kabušiti se 135_H
 kavousiti 135_H
 kleviti se 135_H
 ko- 26, 60, 69, 75, 76,
 270_H
 kojácnůť 43_H
 kojiti 45_H
 kolébat 31, 33
 komzit' 39
 koprcati (se) 350
 kořist 35
 *kostrc 363
 kostrč 362_H
 kostřec *сїчеш.* 362, 362_H
 *kotrc 363
 kotřč 362
 kotřčec *сїчеш.* 362_H
 kotřec *сїчеш.* 362, 362_H
 kotrmelec 349
 křehnouti 64_H
 kulhati 31
 kvjadat 158_H
 lajdati 109
 langat se 109
 lepenice 55
 markota 272
 mářeti *сїчеш.* 280
 mlknút 64
 modrchati 358
 motrcha 358
 motrchati 358
 mouniti 286
 mouřiti 292_H
 mračiti 272
 mřiti 270_H
 muňa 287
- mýľiti 285
 naléceti 260
 návaz *сїчеш.* 58
 pa- 85, 353_H
 papřčit 353_H
 péro 323
 péřit sa 323, 324
 plískati 62
 pouriti se 319
 přičina 48
 purný *сїчеш.* 320
 puřeti 319
 púřiti sě *сїчеш.* 320
 pýřit' 324
 pýřit' sa 320
 rmoutiti 302
 rous 90
 rozto- 101
 sko- 26
 skomířati 270, 270_H,
 280
 strčit 360_H
 strkat 360_H
 svízal 55
 š- 60_H
 še- 26
 šemřit sa 279
 ševerem 171
 ško- 26
 šmouřiti 292
 šo- 76
 šuvěry 163
 šuviry 163_H
 šuviry 163_H
 -to- 101
 toulati se 367
 trhati 358_H
 trkat 360_H
 umouniti 286
 usľeci *сїчеш.* 260_H
 uvěry 163
 uviry 163_H
 vadnouti 158_H
 vázľý 56_H

vězeti *сїѳчеш.* 64
 vězeti 64
 víla 174
 vrázit hubů 192
 vrhnouti pole, strnisko
 193
 vrtěti 241
 vzrati 192_H
 vzpoura 320
 vzpurný 320
 zajásati 47
 zamrknouti 272_H
 zvrhnůt' pole 193
 ž- 60_H

Словачки

badkat' 83
 balamuta 302_H
 čachor 165_H
 čapiric še 321
 čečeraty 249_H
 čečerit' 249, 249_H
 čepérit' sa 321, 324
 čerit' 249
 galamuta 302
 heverom 171
 holomuta 302
 chatrč 363
 chymradný 279_H
 chymražný 279_H
 jasad' se 47
 kalamuta 302
 ko- 349
 kobřtat' (sa) 349
 kojit' 45_H
 kopřcat' (sa) 349, 350
 koterec 363
 kotrč 363
 kotrec 363
 mlkvý 64
 motrha 358, 358_H
 omar(i)et' 280
 súverit' 163

šemorit' sa 279
 ševerom 171
 šúverit' (sa) 163
 tárat' 90_H
 (z)úverit' 163

Горњолужички

hrymzać 67
 hryzać 67
 ko- 307_H
 kojić 45_H
 komorić 270
 -ot 394_H
 pyrić 319_H
 pyrić so 324
 skomolić 271_H
 skomorić 270, 271_H
 storčić 360_H
 storkać 360_H
 šepjerić (so) 321
 šepjerić 323, 324
 šešer 249_H

Доњолужички

chófeš 166_H
 chorjepaš 38_H
 kobjeliš se 129
 muriš (se) 292_H
 pyriš 319_H
 šepjeriš (se) 321
 šepjeriš 324

Пољски

baraszki 384_H
 barłożyć 384_H
 bańić śa 93
 blesk 285_H
 bleskot 285_H
 blesny *сїѳиоль.* 285_H
 blewązgać 265
 chmura 294
 chorzać 166_H

chorzeć 166_H
 chowierać 168_H
 czapierzyć się 321
 czupirzyć się 321
 czupurny 314, 321
 czupurzyć się 321
 hałaburda 126_H
 ka- 26
 kadłub 26
 ko- 26
 kobielić się 129
 koić się 45, 45_H
 kojarzyć 39, 45
 kokornak 250
 kolebać (się) 33
 kołomąt 302
 kołupać 50
 komosić 39
 kopernacz 342
 kopertać 349, 350
 kopytać 349, 350
 korzyść 35
 kowrzaśło 193
 łabajda 126_H
 łobuz 125_H
 łobuzie 125_H
 łupina 50
 marzyć 293_H
 munia 287, 289
 muńa 287
 murzyć 292_H
 -nać 177
 nachomarzyć 293_H
 narzepić 38_H
 niunia 289
 obarchniały 153
 obarkniały 153
 oszemiotać 79
 pertać 349, 350
 poniewierać się 168
 powróż 190
 przyczyna 48
 puszyć się 116

rzepić się 37н	māñnic są 286	vèra 170
skamrać 271н	mèzgnoc 264	velëc 106
skapу 273	mèznoc 264	
skomroch 268	mèzgnoc 264	<i>Руски</i>
skowiazyć się 54	mužëc 306н	ба 90
szamotać się 79	muña 286н, 287н	ба- 12н, 90, 90н, 91
ściskliwy 270	muñic są <i>словинь.</i> 286,	багрыза 67
ścisły 270	286н	бадаться 83
ściśliwy 270	muñëc są 292н	бадяться 83
tuł 367	пахoмагe'c <i>словинь.</i>	балаболить 98н, 126
ul 174н	293н	баламут 302
utorypać 104	пахoма'гëc <i>словинь.</i> 293н	баламутный 303н
uwroz <i>сийоль.</i> 194н	парuғec <i>словинь.</i> 320	барабара 384н
	пар'uғëc <i>словинь.</i> 320	барабарить 384н
	pavelëc są 106	батарчина 90н, 363
<i>Кашуйски</i>	omqđ 307н	баторить 90н
bařëc są 92, 93н	ořamotac 304н	баторчина 363
bäxtac <i>словинь.</i> 126н	padoxnoc 85н	батресить 90н
če- 18н	përlëc 341, 342н	батружить 90н
čepařëc 322	*përplëc 341	батружье 90н
čepařëc są 322н	përpolëc są 341	батура 365
čmqtac są 60, 301	počmqtac są 301	батурить(ся) 90н, 365
xo- 306	romudni 392н	бахвал 90
xomudni 306	puřëc 320н	бахвальный 90
xovërał 168н	sa- 275н	бахмур 90, 90н
jaskac 47	saxajda 275н	баять 126н
kazëb 26	-samqtac 304н	бе- 90
ko- 26, 307н	-samotac 304н	блякает 383н
kobël 129	skamřëc 268, 269	бо- 90
kobëlëc są 129	skamřëc 269	броснуть 66
komudni 392н	skamžëc 269	бруснуть 66
komužëc są 26, 306	skamžëc 269, 273	бу- 90
korërlëc są 26, 341, 342	sko- 191	бухмарить(ся) 294н
kraçni 64н	skovërga 191	бухмарь 294н
ku- 26, 275н	skrómca 273	бутурять 365
kučëpa 26	skrómni 273	бьякает 383н
kudjâbeł 26, 275н, 276н	skrómžëc 273	верать 162, 162н
kupocëc 26	skrómnic 273	вердать 200
kusrât 26, 275н	skrómizna 273	верезить 189
kužâd 26, 275н, 276н	smura 292, 293н	вереница 162н
kuzëp 26	smuřëc są 292	верзья 190
legan <i>словинь.</i> 260н	řala'vija 178н	верзить 192, 195
markota <i>словинь.</i> 272н	vařëc 93н	верзни 190, 194н
māln'ani 285		

- веркало 213н
 вермие *сѣрус.* 152н
 вертеть 241
 вилять 174
 вирать(ся) 163н, 168
 вирять 163н, 168
 вор 164, 164н
 вперить 313
 вранный 170
 врать 164н, 170
 врѣти *сѣрус.* 164н
 выкомаривать 293
 выкомуривать 293
 выль 174н
 вылять 174н
 выхерить 248н
 вычувилывать 174
 вьрзати *сѣрус.* 190
 вяз 55
 вязать(ся) 56н, 57
 вязель трава 55
 вязика 55
 вязкий 55
 вязнуть 55, 56
 гаврать(ся) 170н
 гаврить 170н
 гаврять(ся) 170н
 гакает 383н
 гаркает 383н
 гогочет 383н
 горгочет 383н
 *грыза 67
 грызть 67
 гримать 67
 гримза 67
 гузать 95
 жать(ся) 270
 за- 392
 завереть 164н
 завернуться 243н
 завора 164н
 заворот 392н
 завяза 56н
 загибаться 64н
 заковереть 165
 закомуристый 293н
 закопурдиться 254н
 запаморочить 84н, 268н
 засковреть 165
 засковрина 165
 затухмаривать 294н
 захерить 248н
 захмариться 294н
 зачавреть 55
 зачичевельый 157н
 зябать 57, 272
 зябель 57, 272
 зяблый 272
 из- 392
 извироваться 163н
 изворогъ *сѣрус.* 194
 ка- 25, 25н, 26
 каблук 26
 кавардак 200н
 каверза 18, 26, 192
 каверзить 392н
 каверзни 192
 каверить 162, 165, 166,
 166
 кавернут' 241н
 каверть 241н
 кавяза 26, 57н
 кадолб 26
 калабан 303н
 калабуха 303н
 калабушка 303н
 каламутный 303н
 каламызить 38н
 капыжиться 63, 315
 качуриться 26, 250н
 квакают 383н
 кваркают 383н
 ко- 25, 25н, 26, 174н
 кобенить 130
 коварный 169н
 коверзень 26, 192
 коверить 162, 166
 коверкать 26, 214,
 214н, 241
 ковертеть 158н, 241
 ковертить 241
 коверять 168н
 коворот 26, 392н
 ковьлять 174н
 ковьлять 174, 174н
 козвонок 392н
 колебать 33
 коледуха 26
 колупа 50
 колупать 50
 конура 18
 копырнуть 350
 копырять 350
 костопыжиться 63, 315,
 386
 кострец 362н
 кочевряжиться 315н,
 386
 кочериться 250н
 кочурить(ся) 250н
 кто 26
 ку- 25н, 75, 200, 200н
 кубритать 26
 кувердать 26, 199н,
 200, 200н
 кувереть 26
 куверзень 191
 кувырдать(ся) 200н
 кувыркать 26
 кулпетить 26
 кунежиться 26
 купоротник 392н
 лазготать 67н
 лезга 67
 лепчица 55
 лидкать 74
 луд 285н
 луда 285н
 лупа 50
 мар 278н
 марево 278н

- медленный 307н
 мезга 263н
 метать(ся) 78
 мльновати *сїрус.* 287
 молновати *сїрус.* 287
 молняный 285
 моня 287
 морда 275
 моркота 272
 морокаться 272
 морокун 272
 моросить 84н
 морочить 84н, 268н
 моторжно 358, 358н
 мреть 278н
 мреять 278н
 муга 287
 мукает 383н
 мунега 287
 мунить 286, 287, 289
 муныга 287
 муркает 383н
 мутить 303
 мылить 285
 наковес'ит' бров'и 135
 наковес'ища 135
 натопыжить(ся) 63, 315
 нахмарить(ся) 294н
 нахохмориться 293
 неутовальный 40н
 нюня 289
 обмарить 280
 огрызаться 67
 окопериться 317
 опрудиться 243н
 отвергнуть 189
 охиня 56н
 охредь 55
 очамреть 278
 очамрить 279н
 ошаломутить 303
 ошеломутить(ся) 303
 па- 85, 85н, 91
 пабережье 87
 павороз 189, 194н
 паворозы 392н
 пазгать 84н
 паморга 84н
 паморозь 84н
 паморок 84н, 268н
 паморосить 84н
 паморось 84н
 папоротник 392н
 паросить 84н
 парось 84н
 *пата(о)рчина 363
 переворот 392н
 перечень 355
 перо 321, 323
 плести 164н
 по- 392
 побережье 87
 повересло 189
 поворозти *сїрус.* 190
 поворот 392н
 позвонок 392н
 портить 354н
 порча 354н
 поторчина 361н
 похерить 248н
 праверзни 392н
 при- 392
 причина 48
 прозябание 272
 прозябать 272
 пыжить 63
 пырить 319, 324
 ра- 12н
 развезти 58н
 развозить 58н
 разворотить 242
 растопыривать 324
 растопырить 314н
 росить 84н
 с- 392
 связать 56н
 сковерзень 191
 скovyрнуться 243н
 скомати *сїрус.* 269н, 270
 скомить 270, 271н
 скомлю 269н, 270
 скоморох 268, 268н, 271н
 скоморошеский 268
 скоморошество 268
 скоморошничать 268
 скряга 270
 скудаться 273
 скулить 269
 скупой 273
 смурый 292, 294
 сплетни 164н
 спозреть 393
 споладить 393
 спородить 393
 спояти 393
 стукнутый 288
 суморось 84н
 суязно 57н
 тара- 385н
 тарабар 108
 тарабара 384н
 тарайдать 108
 таракает 383н
 тарандать 108
 таранта 108
 тарантить 108
 тараторить 90н
 тары-бары 384, 384н, 392н
 татакает 383н
 торить 90н
 торкать 360н
 торчать 359, 359н
 торчя 361н
 тоска 86
 турять 365
 тухнуть 51
 тушить 51
 увёристый 170н
 увядать 156

укромистый 273н
 укромить(ся) 273н
 укромный 273н
 усхамутиться 301н
 фигли-мигли 392н
 х- 294
 халавей 178н
 халамыга 38н
 ханькать 269
 хворать 166н
 хвореть 166н
 хинять 56н
 хмарить 294н
 хмурый 294
 хомутаться 301н
 хредеть 55
 цель 105
 ча- 25, 60
 чавереть 165
 чавреть 55, 165
 чаврить 165
 чаврый 165
 чакрыжить 60
 чамра идет, стоит 278
 чамреть 278
 чамрит 278
 чаполоть 60
 чапуриться 321
 че- 25, 60, 378
 чекрыжить 60
 челуснуть 60
 чемыркнуть 60
 чепец 314н
 чепориться 321
 чепорный 314
 чепуриться 321
 чепыжиться 315
 чи 60, 191н
 чи- 25, 60, 191н
 чибурахнуть 60
 чибурить 60
 чиверга 60, 191
 чивереть 167
 чиверзить 192

чивреть 55, 167
 чикилять 60
 чимутить 301
 чихвалиться 60
 чихвостить 60
 чичереветь 57
 чмара 280н
 чмарить 280
 чмутить 301
 чокнутый 288
 чополоть 60
 чопорный 314, 323
 чу- 25, 60
 чубарахнуть 60
 чубухать 60
 чукарезнуть 60, 315н,
 386
 чумаза 60
 ша- 26, 76
 шабалда 76
 шавардать 201
 шаверзить 76, 193, 392н
 шаврять 171
 шалабай 126н
 шалаберничать 126, 126н
 шалабола 126
 шалаболить 126
 шаламыга 38н
 шалберничать 126н
 шаломут 303
 шалый 126н, 303
 шамара 279
 шаромыга 38н
 шваль 385н
 ше- 75, 76
 шебыхнуть 76
 шеверать 163
 шевылять 76
 шевырять 76
 шелезга 67
 шелупина 50, 76
 шеметать 76, 78
 шеметиться 78
 шепериться 76, 321, 323

ши- 26, 75, 76
 шиверзить 76, 193
 шиворот 76, 392н
 шыгыгать 38н
 шыггнуть 38н
 шо- 76
 шоболтать 76
 шу- 75, 76
 шумаркать 76
 шуморить 76
 шуры-муры 392н
 шустрый 76
 шушваль 385н
 шывэрыти 171
 шепериться 321
 шепуриться 321
 шепыриться 321
 яглиться 57

Украјински

ба- 303н
 байда 126н
 баймуд 307н
 бала- 98н
 балабан 303н
 балабуха 303н
 балабушка 303н
 баламут 302
 баламутити 303н
 балахрестити 98н
 бац 36
 баяти 307н
 блевузнити 265
 блювати 265н
 блюзнити 265н
 бов 154
 бовк 154
 бриснувати 66
 бурх 153
 верглик 190
 вертати 241
 вертіти 241
 виляти 174

- віритися 163н, 166
 вирла 231
 вирлатий 231
 вирлач 231
 вороза 190, 194н
 -в'ядіти 156
 *в'ядіти 156
 в'язнути 54
 в'янути 156
 галабурда 126н
 гузатися 95
 гузувати 95
 завинперитися 318н
 закав'ядити 64н, 157,
 157н
 заковеркати 214
 заковизити 64
 заковизнути 64
 заков'язнути 54
 закоз'язнути 54н
 закоз'язнути 54н
 закомуристий 293н
 закоценіти 49н
 закоціліти 54н
 закоченіти 49н
 звірити 166
 змунити 286н
 зчамрїлий 279
 з'янути 54н
 ка- 19, 54, 154н, 241н,
 303н, 357
 кабурх 153
 кавер 19
 каверза 19, 192
 кавід 19
 каворон 19
 кавратити 19, 241н
 кадїб 19
 калабаня 303н
 калабатина 303н
 калабач 303н
 калабаш 303н
 калагузити 95
 каламутити 303н
 каламуть 302
 калапутати 126н
 калюжа 19
 канудити 19
 кацубнути 54
 ко- 19, 54, 106, 168,
 241, 357
 ковеза 64
 коверда 200
 коверза 200н
 ковергати 18, 19, 158н,
 214, 241, 241н
 ковиза 64
 ковизити 64
 ковизка 54, 64
 ковизнути 54, 64
 ковилюшка 174
 ковірїти 168
 ковиргати 200н, 241н
 коворот 19
 ковороток 241н
 ковырїти 168
 ковыряти 168
 ковязити біду 54
 ковязливий 54
 коїти(ся) 45, 45н
 колибати 33
 колигати 106
 колихати 106
 колотити 126н
 колупати 50
 комизитися 39
 ком'ядувати 306н
 конозити 19
 копилити 19
 копирснути 19, 350
 котити 368
 которгати 357
 коцюба 54
 коцюбитися 54
 коцюбнути 53
 коязитися 57
 кувердя 200
 кувирдь 200
 кульгати 106
 кутуляти 368
 лабайдак 126н
 лайдак 126н
 ланда 110
 лигнути 106
 лобоз 125
 мизгатися 39
 монятися 287
 морда 275
 морочити 272
 мотрошити 100н
 мрїти 278н, 279
 мритися 278н
 мудьныи 307н
 муняво 287
 мутити 304н
 мутний 286н
 мутніти 286н
 наврагитися 241н
 от'яз 57н
 очамерїти 278, 279
 очамерїти 278н
 па- 85
 павороз 190
 перека 355
 порпати(ся) 341
 прикмїтити 18
 путати 126
 скотїтися 45
 скув'єзнитися 54, 57
 сторчаты 359н
 тари-бари 384н
 торгати 357
 тушити 51
 хамрїй 279
 хамрило 279
 хворїти 166н
 хорїти 166н
 хрестити 98н
 ціліти 54н
 *цубнути 54
 цубом 54
 ча- 110, 154н, 156
 чабовть 153

чав'ядіти 64н, 155, 156,
157, 157н
чаландати 110
чамріти 278, 279
чевріти 165
чев'ядіти 155, 156, 157н
чеперитися 321
чепурити(ся) 321
черити 249
чив'еда 157
чмаря 275н
шалапут 126
шалапутник 126
шеверногий 171
шкопиртати 349
шолупина 50
шу- 154н
шубовсть 153

Белоруски

апрындіца 243н
ахмыліца 70
ачамрэць 278, 279
ачамярэць 278н
ашаламуцець 303
ашаламуціца 303
бадзяцца 83
баламут 302
варлавокі 231н
віляць 174
вірзія 192
вірлаты 231
вядзець 156, 156н
вянуць 156
вярзея 192
заваражки 190
каверза 192
каверзня 192
каверня 19
каверт 19
каверыць 19
кавыраць 19
кавярайка 19

кавярза 192
кавярзаць 192
калемуціць 302
калупаць 50, 381
калупина 50
катурхаць 19
кахундрыца 19
клупіна 50
колупаць 50
маркота 272
моняла 287
морда 275
мороковаць 271
морочиць 272
муня 287
мурица 292н
мурыцца 292н
наковесіцца 135
наковесіць 135
накувесіцца 135, 381
нарэпіцца 38н
наскерыцца 250
нацююрыцца 251н
начапурыцца 321
начачурыцца 251н
нашаморыцца 280н,
293н
нашаперицца 321
нашарэпіць 38, 76, 321н
нашатэрыцца 76
нашашэрыцца 251н
нашэрэпіць 38
нюня 289
очемрець 279
па 85
пашаматаць 79
плявузгаць 265
поркаць 338
поркацца 338
поркыцца 338
почамрэць 279
рэпіць 38, 321н
рэпнуць 38, 321н
сакера 250

скавярзаць 194
скрэгаць 64н
тушыць 51
хварэць 166н
чавриць 165
чамрэць 279
чапурыцца 321
чапурыць 321
чаўраць 165
чаўрыць 165
чаўрэць 165
чмуціць 301
чырыць 249
чэўраць 165
ша- 321н
-ша- 38
шаварда 201
шавярдзіць 201
шамор 293н
шаморхацца 293н
шамрэць 280н, 293н
шымородьде 73н

*Прасловенски,
ошійіесловенски*

*а- 12, 17н, 18, 69,
118, 119, 119н, 381
*abolнь 118
*abrěďь 118
*abrěďь 118, 118н
*abrěďьje 118
*abręďь 118
*abręďьka 118
*abręďькь 118
*abręďь 118
*abręďьje 118
*adera 118
*aduxa 118
*adušivъjь 118
*adušь 118
*agolvo 118
*aradь 118, 119н
*-ar- 45

- *aḡəbatъjъ 118
 *aḡəbica 118
 *aḡəbika 118
 *aḡəbina 118
 *aḡəbъ 118
 *aḡəbъjъ 118
 *aḡəbъkъ 118
 *aḡəbъ 118
 *aḡəbъje 118
 *aḡъmo 39
 *-as- 45
 *askoдъ 118
 *ašutъ 118
 *ašutъnъjъ 118
 *-ati 156
 *avida 118
 *avidъ 118
 *aviti 112
 *avodъ 118
 *avogъ 118
 *ba- 18, 90, 90н, 91, 92, 302, 362, 363, 379
 *babux- 96
 *bacati (se) 36
 *badati (se) 83, 90н
 *badoriti 90
 *baduriti 90
 *bahati 110
 **bahuliti 94
 *bala- 91, 91н, 98, 301, 302, 302н
 *balagovati 91, 302н
 *balaguriti 91, 302н
 *bal(a)xati 67
 *bal(a)kati 67, 91, 91н, 302н
 *balamoт- 304
 *balamoта 302, 302н
 *balamoтiti 301, 302, 302н, 303н, 304, 379
 *balamoтъ 302, 302н
 *balamoтъnъjъ 302
 *bar- 93, 384н
 *baruxati 90, 92
 *batati 82н
 *batoriti 90, 91
 *bat-r- 90н, 91, 357, 365, 372
 *batъrčina 363
 *bazuriti 90н
 *be- 91
 *bečiti 140
 *bek- 140, 140н
 *bel'ati 31
 *belъgati 31
 *běl'- 32
 *běn- 130
 *bečiti 140
 *blaznъ 288
 *bl'u- 67
 *bl'ujо 67
 *bl'uzgati 67
 *bl'ъvati 67
 *bъsk- 285н
 *bo- 379
 *bocati (se) 36
 *bočiti (se) 140
 *bodъkati 206н
 *bokъ 140
 *bog- 146
 *borti 93
 *boъb- 140н
 *boъč- 140
 *boъčati 140
 *boъk- 140
 *boъkati 140
 *bręknoти 98
 *brukati 146
 *bruliti 151
 *brъkati 146, 151
 *brъl'ati 151
 *brъsati 147
 *brъsnoти 65, 147
 *brъstiti 66
 *bučati 50
 *bъx- 94
 *brъbati 107
 *brъboliti 107
 *brъčiti 147
 *brъkati (se) 146, 147, 153
 *brъknoти 147
 *brъna 115
 *brъsati (se) 147
 *brъzati 124, 125
 *brъznoти 124
 *brъzati 384н
 *brъk- 382
 *brъlati 151
 *brъl'ati 151
 *brъlavъ 152н
 *brъl'avъ(jъ) 151
 *brъliti 151
 *brъlinvъ 151
 *brъloga 151
 *brъlogъ 151
 *brъlo-okъ 152н
 *brъlvъ 151
 *cě- 316
 *cěpnоти 49
 *č- 379
 *ča- 17, 60, 156, 158, 165, 190, 278, 280, 324, 378, 380
 *čaběniti 60, 130
 *čajati 167н
 *čamariti 61, 280
 *čamati 284н
 *čamiti (se) 284н
 *čamъrda 61, 275
 *čamъra 61
 *čamъrěti 61, 278
 *čamъrva 61
 *čarati 322, 322н, 338н
 *čariti 322
 *čapolъ 61
 *čati 167н
 *čav- 180н
 *čavędati 156, 157, 158
 *čavęděti 61, 64н, 155, 157, 157н, 158
 *čaviti 180н

- *čavŕeti 55, 165
 *čavŕь 165
 *čavŕĕti 61, 165
 *čavŕga 190, 191
 *če 38
 *če- 16, 17, 17н, 18, 25, 60, 61, 69, 76, 130, 158, 174, 190, 190н, 250, 275, 275н, 301, 314н, 318, 321, 321н, 323, 324, 338, 378, 380, 381
 *čečeriti 249, 250
 *čekъrda 61
 *čekъrta 61
 *čekъrtati 61
 *čep'uxati 61
 *čepъzati 61
 *čepъziti 61
 *čer- 322н
 *čeragiti 322, 322н
 *čerati 308н, 309н, 322, 322н, 338н, 342
 *čerelzti se 61, 65
 *čereriti 61, 308н, 309н, 316н, 322, 322н, 338
 *čereriti se 61, 316н, 323, 324
 *čererъ 308н
 *čererъnъ 316н
 *čeririti 316н
 *čeririti se 61, 323, 324
 *čeripiti 308н, 322
 *čeruriti 61, 316н, 322
 *čeruriti se 61, 324
 *čerъ 309н, 322
 *čerъgъ 61, 316н, 317н
 *čerъgъnъjъ 61, 316н, 317
 *čeruriti 316н, 323
 *čeruriti se 61, 323, 324
 *čeruziti se 61, 63, 315
 *čerъgъ 61, 316н, 317н
 *čerъgъnъjъ 61, 316н, 317
 *čeriti 249, 250
- *česati 52
 *čeveda 157
 *čevediti 157н
 *čevezeti 63
 *čevъrga 190
 *čevъrtati 158
 *čevъrzati 192
 *či- 17, 157н, 378
 *činiti 45
 *čipъ 45
 *čiti 45
 *čo- 17, 25, 60, 324
 *ču- 17, 180н, 324
 *čupati 322
 *čupiti 322, 338н
 *čъ- 17, 190н, 275, 275н, 293, 301, 318, 378, 378н
 *čъma 280н
 *čъmŕtiti 301
 *čъmuliti 61, 190н, 275н, 293
 *(čъ)parati 318
 *čъragъ 61, 318
 *čъto 378
 *čъvъrga 190
 *čъvъrzati 192
 *del- 378н
 *drasati 45
 *duxati 288
 *dunŕti 288
 *duriti 90н
 *duti 288
 *dъxnŕti 44
 *dysati 44
 *dъrati 45
 *-enъ 285
 *ě- 119
 *-ěn- 37
 *-ěp- 37
 *ěsknъ 44
 *ěsknъ(jъ) 44
 *ěsnĕti 47н
 *ěsniti 47н
- *-ĕti 63, 156, 166н, 304
 *ĕziti 71
 *ĕzva 47
 *ĕzvo 47
 *ĕzvъ 47
 *ĕga 57, 58, 63
 *ĕgliti (se) 57
 *ĕgt'i 57
 *ĕk- 140
 *-ĕz- 57
 *ĕza 57, 63
 *ĕz(a)ti 58
 *ĕziti 63
 *ĕzъ 57
 *g- 17, 25, 69, 275, 293, 294
 *ga- 17, 17н, 18, 25, 26, 69, 70, 73, 170, 241н, 379
 *ga(jъ)vornъ 69
 *g(a)myliti 70
 *gaviti 69, 170н
 *gavorna 69
 *gavornъ 69
 *gavъrati 69, 170
 *gavъriti 69, 170, 170н
 *glĕdati 156
 *glĕdĕti 156
 *glъgati 49
 *glъkati 49
 *glъtati 49
 *glъtnŕti 49
 *gmuriti (se) 69, 69н, 294
 *gmyriti 69, 294
 *go- 16, 17, 69, 275, 293
 *golomŕdъ 307н
 *gonositi (se) 69
 *gov- 91
 *gŕzati (se) 95
 *g(u)- 275, 293
 *gu-r- 91
 *gutoriti 100н
 *gy- 69, 241н

- *gyb- 260н
 *gybnōti 243н
 *gyža 17н
 *x- 70, 73, 275, 293, 294, 378
 *x(a)- 17, 26, 70, 73, 94, 362, 363
 *xabъrati 73
 *xaxati 379
 *xaxoъ 73
 *xaxoъkъ 73
 *xaxuliti 73, 94
 *xaj- 26
 *xala- 59
 *xalъpa 73
 *xalipa 73
 *xalizъ 73
 *xamordъ 73
 *xamъgъ 279н
 *x(a)myliti sę 70
 *xatъgъcъ 363, 363н
 *xlamъ 73
 *xlema 73
 *xlemъjъ 73
 *xlibati 39
 *xlomъ 73
 *xlъkati 73
 *(x)mar- 294н
 *xmuliti (sę) 293н
 *xmur- 294
 *xmura 294
 *xmuriti 294
 *xmuriti (sę) 293, 293н
 *xmurgъ(jъ) 294
 *xmyliti (sę) 70
 *xmyr- 294
 *x(o)- 70, 73, 73н, 275, 293
 *xo- 17, 73, 75
 *xoditi 378
 *xoxotati (sę) 379
 *xoxul'a 73
 *xomotъ 300н
 *xomotъ 300н
- *xovęzslо 73
 *xręd- 55
 *x(u)- 275, 293
 *xula 94
 *xuliti 73, 94
 *x(u)mur- 294
 *xvęjati 168н
 *xvorati 166н
 *xvoręti 166н
 *xvoroba 166н
 *xvorostъ 166н
 *xvorota 166н
 *xvorovati 166н
 *xvogъ(jъ) 166н
 *xvъrl'ati 230н, 231, 232, 233
 *xvъrliti 230н
 *xvъrl'ati 92
 *xъ- 73
 *xъbuzъ 73
 *xъbъtъ 73
 *xu- 73
 *xumordъ 73
 *xyniti 56н
 *-iti 141н, 213, 286, 292, 297, 301, 304
 *(j)a- 377
 *jaxati 43н
 *japadъ 119н
 *(j)ar- 39
 *jariti 39
 *jas- 44
 *jasati 43н, 47н
 *jaskajō 47н
 *jaskati 47н
 *jaščō 47н
 *(j)aviti sę 46
 *jex- 44
 *jęxati 43н
 *jęčmy 140н
 *(j)ęz- 58
 *jъ- 12, 118н
 *jъz 174, 177
 *jъz- 193
- *jъzčeviliti 61, 174
 *jъzčevinōti sę 177
 *jъzлęčiti 260
 *jъzvixnōti 177
 *jъzvъrgnōti 193
 *k- 17, 25, 26, 60, 135, 190, 379
 *ka 26, 28
 *ka- 15, 17, 18, 19, 25, 26, 54, 60, 69, 158, 165, 170, 190, 192, 280, 301н, 377, 377н, 378н, 379, 380
 *-ka 26
 *kabelъ 129
 *kaderъ 27
 *kadъbati 27
 *kadъlba 27
 *kadъlбъ 27
 *kala- 301н, 302
 *kalo- 302
 *kalъpa 27
 *kalъ 302
 *kamъditi 27
 *kanura 27
 *ka(o)blōkъ 27
 *kara- 301н
 *karōžina 27
 *karužina 27
 *katati 368н
 *-k-ati 91н
 *kav- 180н
 *kavędati 158
 *kavędęti 158
 *kaveriti 162, 166
 *kaverъ 27
 *kavęza 27, 54
 *kavorna 27
 *kavornъ 27, 69
 *kavъrga 190, 191
 *kavъrtja 27, 241н
 *kavъrtlъ 231, 233
 *kavъrtъ 27, 241н
 *kavъrtъ 27, 233, 241н

- *kavъrza 27, 192
 *kazobъ 27
 *ke- 60
 *klarouxъ(jъ) 135н
 *klě- 257н
 *klečati 258
 *klečiti 255, 258
 *kleviti se 135н
 *kľьkati 53
 *kľьtati 53
 *ko- 15, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 28н, 33н, 35, 37, 39, 50, 54, 57, 60, 69, 73, 73н, 129, 130, 135, 158, 168, 170, 177н, 184, 184н, 190, 192, 193, 214, 241, 241н, 258, 267, 271, 275, 281, 293, 306, 307н, 314, 317, 328, 349, 350, 362, 377, 377н, 378н, 380, 381, 392
 *-ko 26
 *kobačiti 27, 36
 *kobacajо 36
 *kobacati 27, 36
 *kobeљ 129
 *koběniti (se) 27, 60н, 130
 *koča 249н
 *kočapъ 249н
 *kočera 249н, 250н
 *kočeгъ 249н, 250н
 *kodybati 27
 *kodьra 27
 *kožziti se 57
 *kojariti (se) 27, 39
 *kojasnōti (se) 27, 42
 *ko(j)ęziti 57
 *kojiti 45, 45н
 *kok- 250н
 *kokl'učьka 27
 *kokl'uka 27
 *kokoг- 250н
 *kokoга 249, 249н
 *kokoгъ 249н
 *kolěbati (se) 27, 31, 33, 39
 *kolěbьka 27
 *kolo 242, 302
 *kolo- 302
 *kolomōta 302
 *kolomōtiti 302
 *kolomōть 302
 *kolotoriti 358
 *kolovortъ 242
 *kolupati 27, 50
 *kolybati (se) 27, 39
 *kolyxati 27
 *kolysati 27
 *komariti (se) 27, 61н
 *koměšati 27, 34
 *komětati 27
 *komęditi 306н
 *komigati 27
 *komiz(g)ati 38
 *komoliti 37
 *komorčiti 270
 *komotati (se) 27, 36
 *komō(u)diti 306н
 *komuditi 27, 306, 306н
 *komudьпъjъ 27
 *komъziti (se) 27, 38
 *komyz(g)ati 38
 *комьlъa 27
 *komъziti (se) 27, 39
 *kopopja 378н
 *kopoziti 27
 *kopura 27
 *kop- 322н
 *kopati 322н, 342
 *kopog- 342
 *kopг- 342
 *kopуг- 342
 *kopьгica 27
 *kopень 250н
 *kopěpati 27, 37, 38
 *kopěbati 27
 *koristati 27, 35
 *koristiti 27, 35
 *koristъ 27, 35
 *koristьпъ(jъ) 27
 *kogъdjava 27
 *kogъdjavъjъ 27
 *kosnōti (se) 46
 *kotati (se) 368н
 *kotiti 366, 368, 368н, 370н, 372, 373
 *kotiti se 236н, 368н, 373
 *kotul'ati 366, 368, 370н
 *koturati (se) 366
 *kotъ 363
 *Kotъгci 362
 *kotъгъ 27, 362
 *kotъгl'ati 372
 *kotyl'ati 370н
 *kotъсь 363
 *kouљьkъ 27
 *kov- 180н
 *kovariti (se) 169н
 *kovaгъ 169н
 *kovaгъпъ(jъ) 169н
 *kovati 174н
 *koverditi 27, 61
 *koveriti 27, 162, 168
 *koverzslo 27, 193
 *kověji 27, 177н
 *kovęda 157н
 *kovęz- 54
 *kovęza 27, 54, 64
 *kovęzslo 73
 *kovirati 27, 162н, 168
 *kovitъlati 27, 184
 *kovorgъ 193
 *kovortъ 27, 241н
 *kovyl'ati (se) 174н
 *kovylъje 174н
 *kovyг'ati (se) 27, 162н, 168
 *kovyгiti 27, 162н, 168

- *ковьга 191
 *ковьkati 27, 191, 214
 *ковьtati 27, 158, 214, 241
 *ковьtėti 27, 158, 241
 *ковьtja 214
 *ковьтъ 27, 241
 *ковьza 27, 192
 *ковьzati 27, 192
 *ковьziti 27, 192
 *ковьзьна 27, 192
 *ковьзьпъ(жь) 27, 192
 *kozobъ 27
 *kozvopъ 381
 *kozvopъкъ 27, 381
 *kozyiti (se) 27
 *kozyгъ/ь 27
 *kožegъ 27
 *кѡ 28
 *кѡ- 27н, 80, 378н
 *кѡдегъ 27, 27н
 *кѡдѣль 27, 27н, 28, 378н
 *кѡдр'а 27, 27н
 *кѡдргъ 27, 27н
 *кѡдыа 27
 *кѡдыо 27
 *кѡкъгса 27
 *кѡtati 80
 *кѡtoriti 27, 80
 *кѡtriti 27, 80
 *кѡtvora 27
 *кѡtvorгъ 27
 *кгѣjati 131
 *кгѣjѡ 131
 *кгѣpiti 131н
 *кгѣръкъ 131н
 *кгѣvati 131
 *кгѣviti 131
 *кгѣг- 64н
 *кгѣга 270
 *кгѣгъ 270
 *кгѣжь 270
 *кгивъ 131, 131н
 *кгома 273
 *кромъ 273
 *крѡг- 64н
 *крѡк- 64н
 *кръjati 131
 *ку- 26, 28, 135, 180н, 180н, 267, 324
 *куčiti (se) 80
 *ку(de) 18
 *кудыа 27
 *кудылатъжь 27
 *кук- 250н
 *кука 80
 *кул'ati 31
 *кумѣkati 27
 *кунѣга 27
 *кунѣžiti (se) 27
 *курѣpati (se) 27, 38
 *кувьrtati (se) 27, 200н, 241н
 *куzobъ 27
 *къ 26, 28
 *къ- 18, 28н, 34, 135, 190н, 378н, 380
 *-къ 26
 *къдѣ 378
 *къдъbovati 27
 *къliti (se) 141н
 *къltati 53
 *къль 141н
 *къмѣtiti 27, 190н
 *къ(n) 28, 377
 *къnađa 34
 *къnaditi 27, 28, 34, 190н, 378н
 *кънь 34
 *куѣгъ 245н
 *ла- 12, 18, 114, 379, 381
 *лаѣ 114
 *лагода 114
 *лагодiti 114
 *лагодъ 114
 *лагодъ 114
 *лагодънь(жь) 114
 *лагодъ(д)а 114
 *lagyz(d)iti 114
 *лахати 113
 *laloka 114, 115н
 *lalokъ 114, 115н
 *лѣ- 259н
 *лѣb- 32
 *лѣbati 33н
 *лѣганъ 260н
 *лѣgati (se) 124, 260н
 *лѣzati 124
 *лѣčiti (se) 255, 260
 *лѣgati (se) 105
 *лѣк- 64н, 260
 *лѣkati (se) 260
 *лѣkавъжь 260н
 *лѣkнѡti 260н
 *лѣkti 260
 *libati 39
 *ligati 105
 *лѡк- 64н, 260
 *lubati 125
 *лup- 50
 *лupati (se) 50
 *лupiti (se) 50
 *л'uskati (se) 51, 67
 *луščiti (se) 51
 *луzgati (se) 68
 *лъbati 125
 *лъbazati 125
 *лъбъзь / *лъboзь 125
 *lybati 39
 *lygati 105
 *lykati 105
 *lyzгati 68
 *ma- 100, 379, 381
 *macēsнь 100
 *maxati 177, 288
 *maxнѡti (se) 288
 *maklenъ 100, 379
 *makužavъ 100
 *maniti (se) 288, 289н
 *man-нѡti 289н
 *manѡti 288
 *mar- 275, 293

- *mara 275н
 *marēti 280
 *mariti (se) 293н
 *maгъ 278н
 *matrošiti 100
 *mazati 264
 *meklen 379
 *mer- 271, 275н, 279, 280
 *meriti 278
 *merk- 271
 *mert 271, 278н
 *met- 100н
 *metati (se) 78, 79
 *mēxuna 379
 *mēšati (se) 34
 *mēzг- 263н
 *mēzga 263
 *mēzгati 263
 *mešt 301
 *mešti 287
 *migati (se) 39
 *mir- 271
 *mizati 39
 *mo- 18, 100, 100н, 358, 358н, 379, 381
 *moklěнь 100
 *moklьсь 100
 *molēti 37
 *moliti 37
 *morčiti (se) 267, 271, 272
 *mordьje 73н
 *moriti 293н
 *mork- 271
 *morka 271, 272н
 *morkati (se) 271, 272
 *morkovati 271
 *morkunь 272
 *morkъ 278н, 293н
 *mot- 100н
 *motati (se) 36, 100н
 *motony 100
 *motoriti 100
- **motr- 100н
 *motroхъla 100н
 *motrošiti (se) 100, 100н
 *motьl'ati (se) 183н
 **motьrgati 100, 357, 358н
 *motьrxati 100, 357
 *motьस्कъ(jь) 100
 *motьščьнь(jь) 100
 *mođiti 305н
 *mođo 307н
 *mođь 307н
 *moпoти 289н
 *moт- 382
 *moта 301
 *-moтiti 301
 *moтiti (se) 301, 302
 *moтјati 78н
 *moтъ 301
 *moтъ 301
 *moтьн'a 301
 *moтьнь 301
 *mu- 100
 *muditi (se) 306, 306н, 307н
 *muxati 287, 288
 *muxoти 288
 *mul- 292, 293, 307н
 *muliti 292н
 *mulь 307н
 *mun- 292, 307н
 *muna 286
 *mun'a 285, 287, 289, 290
 *muniti 285, 287, 288, 289, 289н, 290
 *muniti se 286, 289, 307н
 *munuti 289н
 *munь 286
 *munьzati 100
 *mur- 275, 292, 293, 293н, 294, 307н
 *mura 292, 307н
 *murava 292
 *muravъ(jь) 292
- *murina 292
 *muriti (se) 292
 *murъ 292
 *murъ(jь) 292
 *musa 297, 307н
 *musiti (se) 297
 *musoгъ 100
 *mušiti 288
 *mutoriti 100
 *mutorьньjь 100
 *muz(g)ati 38н
 *mьldn'epъ 285
 *mьldn'epъjь 285
 *mьldn'evъ 285н
 *mьldněньjь 285
 *mьldni 285
 *mьldniti (se) 285, 286
 *mьldnovati 287
 *mьldньji 285
 *mьldньнь(jь) 285
 *mьг- 275н
 *mьгčati 272н
 *mьгd- 275н
 *mьгда 275, 275н, 276, 297н
 *mьгdati 275, 275н
 *mьгditi (se) 274, 297н
 *mьгdъ 275, 275н, 276
 *mьгг- 275н
 *mьгgati 275н
 *mьгk- 275н
 *mьгkati 272н, 275н
 *mьгkota 272
 *mьгkotati 272н
 *mьгkotēti 272н
 *mьгkotiti (se) 272н
 *mьгščiti (se) 281
 *-mьг- 38н
 *myliti (se) 70, 70н
 *myг- 294
 *-myz- 38н
 *-myzг- 38н
 *myzгati 39
 *mьлcati 41, 81

- *mьltati 81
 *mьnq 287
 *mьrcati 271, 272
 *mьrčiti (se) 267, 271
 *mьrčjati 278н
 *mьrėti (se) 278, 278н,
 382
 *mьriti 278
 *mьrk- 271
 *mьrkati 272, 272н
 *mьrkнqti 271, 272,
 272н, 278н
 *mьrkъ 278н
 *mьrq 278н
 *mьrzėti 63, 156
 *mьrziti 63
 *na- 104, 135, 192, 233,
 267, 293, 320, 360
 *naditi 34, 378н
 *nag(a)myliti se 70
 *nagula 288
 *naxmariti 275, 293
 *naxmuriti 275, 294
 *naxmyliti 70
 *naxomariti 293н
 *naxumerda 73
 *najęzъ 58
 *nakovęsiti (se) 27, 135
 *nakъvęsiti (se) 135
 *nalęcati (se) 260
 *nalękati 260н
 *naqzъ 58
 *naperiti 313
 *naperti 313
 *naprčiti (se) 328н
 *napričiti (se) 328н
 *napuriti (se) 320
 *narępati 37н
 *narępiti 37н
 *nasmęšiti 49
 *nas(ъ)tumorčiti (se) 102,
 267
 *natavьrt(ъ)l'ati 102, 231,
 233
 *natoklęčiti 102, 258
 *natomьrditi se 102, 274
 *natomьrščiti se 102, 281
 *natorьrliti se 102, 353н
 *natorуžiti (se) 61н, 63,
 102
 *natorуpati 102, 104
 *natotьrčiti (se) 102, 360
 *natoumoriti se 102
 *natovolosъjъ 102
 *natovolžiti se 102
 *natovьrt(ъ)l'ati 102, 231,
 233
 *natovьrzt'i se 102, 192
 *natumorčiti se 102, 267
 *natužuriti se 102
 *navaliti 40
 *navęzъ 58
 *navьrt(ъ)l'ati 233н
 *ne- 379
 *-nq- 287, 288
 *-nqti 193
 *n'un'a 289
 *n'un'avъ(jъ) 289
 *n'uniti 289
 *nuriti 294н
 *ob- 79, 304, 317
 *občamьrėti 279
 *občamьriti 279н
 *občemerėti 278, 278н
 *občemeriti (se) 279н
 *obęčiti 140
 *obkoperiti 317
 *obkopęriti 317
 *obkręjati 131н
 *obkręjъ 131н
 *obkrъjati 131н
 *obmarėti 280
 *obmariti 280
 *obmęzgnqti 263
 *obmuliti (se) 292н
 *obqčiti 140
 *obryditi se 243н
 *obrixati 89н
 *obrъrcati 349
 *obrędъ 118
 *obsъlęknqti 260н
 *obšalomqčiti 303
 *obšalomqčiti (se) 303,
 304
 *obšamqčiti 304
 *obščeperiti (se) 324н
 *obšemetati 78
 *obverzslо 194н
 *obvęsiti (se) 134
 *obvęd(j)ati 156н
 *obvędnqti 156н
 *obvęznqti (se) 56н
 *ob(v)ьrl'ati 152н
 *obvьrliviti 152
 *obvьrml'iviti 152н
 *obvьrtati 236
 *obžniviny 17н
 *obъsmqčiti 304н
 *obъvęznqti (se) 56н
 *obъ 232
 *obъxul'ati 94
 *obъxvrl'ati 232
 *obъxvьrl'ati 151
 *obъkolъčiti se 93
 *obъ(t)rqsiti 93
 *obъvьrliviti 152н
 *-od- 275н
 *ol- 114, 379
 *ol-ni 379
 *-or- 100н
 *otъjęzati 57н
 *otъjęzjati 57н
 *otъjęžati 57н
 *otъjęžъ 57н
 *-ovati 287
 *q- 12, 381
 *qk- 140
 *qkotъ 140н
 *(q)vęgъ 163
 *(q)vigъ 163н
 *qza 57
 *qzъ 57

- *pa- 12, 14, 26, 84, 85,
 85н, 86, 86н, 90н,
 92н, 119, 361, 377,
 379, 381
 *padо 119н
 *pakostъ 85н
 *paқкъ 140н
 *paг- 318
 *pasti 119н
 *patъгъ 361
 *patъšçiti 86
 *pavogъ 194н
 *pa(v)ozina 85н
 *pelz- 65
 *per- 324, 341н, 382
 *-per- 322
 *periti 313, 313н, 317,
 322н
 *-periti 308н, 322н, 324
 *periti се 312
 *perkъ 355
 *pero 313, 323
 *perо 116н, 342н
 *pert- 349, 350
 *perti 312н, 313, 313н,
 349
 *petьl'ati 183н
 *peč- 328
 *peçiti 140, 329
 *peк- 328
 *-piriti 324
 *pleskati 62н
 *po- 14, 26, 85, 86, 381
 *pojasati 47н
 *pojasъ 47н
 *pojašо 47н
 *polz- 65
 *(po)mèriti се 278
 *por- 324, 341н
 *poriti 313н
 *por'о 313н
 *porti 313н, 318
 *pospèšiti 328н
 *poverz slo 189н, 194н
 *poverгъ 189н
- *povorza 194н
 *povorzslo 189н
 *povorгъ 189н, 194н
 *povъz slo 189н
 *povъгъ 189н
 *rozvonъ 381
 *rozvonъкъ 381
 *poč- 328
 *poçiti 140, 328, 329
 *poçiti се 87н
 *poк- 328
 *poкати 140
 *poр- 140н
 *pra- 12, 26
 *pražiti 119
 *priseгнoти 63
 *pri-sizati 63
 *pro- 26
 *pur- 320, 324
 *-pur- 322
 *-puriti 308н, 324
 *puriti (се) 319, 320
 *pъlz- 65
 *pъrxati 116н
 *pъrkati 341, 342н, 349,
 349н
 *pъrkati се 338
 *pъrpaјо 341
 *pъrpati 341, 342н
 *pъrplati 342н
 *pъrpliti 341
 *pъrskati 349
 *pъrtati 350
 *pъrtja 354н
 *pур- 324, 382
 *-pур- 322
 *-puriti 308н, 324
 *puriti (се) 319, 319н,
 323
 *pуž- 63
 *pъrati 116н, 342н
 *pъгъ 355
 *pъgdèti 333
 *pъgxati 116н
- *pъrk- 382
 *pъrkъ 354, 354н
 *pъгo 313, 349
 *pъžiti 95
 *pèр- 37
 *pèpa 38
 *pèzati 94
 *pistati 35
 *pùšiti 92
 *гър- 329
 *гурати 104
 *густати 35
 *s- 70, 275, 294
 *-s- 47н
 *salomоt- 304
 *s'evdrati 201
 *-sk- 47н
 *skamъriti 269
 *skamъziti 269
 *sko- 25, 50, 57, 70,
 73н, 165, 177н, 200,
 241, 280, 349, 381
 *skom- 268н, 269,
 269н, 270
 *skomati 269, 270
 *(s)ko-morçiti/мърçiti
 273
 *skomъlati 269
 *skomъl'ati 269
 *skomъliti 269
 *skomъr- 269
 *skomъraçiti 270
 *skomъrcati 270
 *skomъrçiti 270
 *skomъr- 269
 *skomъr(ç)- /
 *skomъr(c)- 269н
 *(s)kovеž- 54
 *skovеžnоti се 54, 57
 *skovorda 200
 *skovornъ 69
 *skovъrga 191
 *(s)krеga 270
 *sku- 17
 *slabèti 166н

- *-slo 189н
 *smur- 294
 *smuriti 294
 *s(o)- 136, 234, 275, 293
 **soditi 378
 *soxa 379
 *sq- 12, 81, 268н, 293н, 381
 *(s)per- 324
 *spěxъ 328н
 *(s)pir- 324
 *(s)por- 324
 *(s)pur- 320, 324, 325н
 *(s)pyr- 324
 *(s)pyr- 324
 *sto- 351
 *stu- 351
 *-(s)tu- 267
 *(s)търčati 359
 *stърčiti 360н
 *stърkati 360н
 *s(u)mur- 294
 *съ- 231, 234
 *съkrom-г- 273
 *съkromъпъ 273
 *съmorčiti 267
 *съrt- 92, 231н
 *š- 378
 *ša- 16, 17, 324, 380
 *šalъ 126
 *šampati 351
 *šapati 351
 *ščaviti 180н
 *ščer- 322н
 *ščepajо 322
 *ščepati 322, 322н
 *ščъmětи 280н
 *še 38
 *še- 17, 18 75, 76, 79, 279 280, 321, 321н, 323, 324, 380, 381
 *šemešъ 79
 *šemetaješъ 79
 *šemetati 79
 *šembъrěti 279
 *šepyriti 323
 *šęti 79
 *ši- 17, 73н, 75, 380
 *šibiti 112
 *ško- 25
 *šo- 17, 324
 *šu- 17, 75
 *-šъbnоти 112
 *ta- 379
 *-ta- 101
 *tar- 385н
 *tarati 90н
 *terti 384н
 *to 101, 101н
 *to- 18, 101, 323, 379
 *-to- 101, 101н, 102, 104, 192, 233, 233н, 260, 267, 275, 281, 360
 *tomariti 280
 *topyriti 323
 *toriti 80, 90н, 100н, 384н
 *tortoriti 90н
 *troxa 100н
 *tu- 294н
 *-tu- 101, 267
 *tuxноти 51, 51н
 *tušiti 51
 *търč- 362, 362н, 363
 *търčati 359н, 361, 362, 363
 *търčiti (сę) 359, 360, 360н
 *тъrgati 358
 *тъrxati 358н
 *тъrkati 360н
 *тъšč- 86
 *тъštaviti 180н
 *тъma 294
 *-ux- 93
 *ul- 174н
 *-ul'-a- 368
 *-ur-a-tи 366
 *-uš- 93
 *uvędatи 156
 *uvorzъ 194н
 *v- 54, 57
 *var- 162
 *vedо 58н
 *ver- 162, 169, 171
 *verati 162
 *verg- 188, 189, 190
 *vergtи 189н, 190н, 213н
 *verg'tи 193, 195
 *-veriti 162
 *vert- 349
 *vertи 162, 166, 168, 169, 170, 170н
 *-vertи 168
 *verz- 188, 189, 190
 *verzslo 194н
 *verzti 55, 55н, 172, 189н, 192, 194н, 195
 *vestи 58н
 *vetъxъ 156н
 *vetъšadъ 155н
 *vezti 58н
 *vęsiti 134, 135
 *vęd- 156
 *vędatи 156
 *vędětи 156, 156н
 *vędnоти 156, 156н, 157н
 *vęz- 54, 58
 *-vęz- 57
 *vęzati 54, 55, 56, 57н, 58
 *vęzětи 64
 *vęznоти 54, 56, 64
 *vęzti 55, 55н, 58н
 *vęzъ 56н
 *vi- 174, 382
 *vixati 177
 *vixноти 177
 *vil- 174
 *vil'ati 174
 *vilitи 174, 175

*vinõti 177	*vьrgnõti 189н, 190н	éngti 58
*vir- 162	*vьrgõ 189н, 213н	gaĩmuras 279н
*virati 168, 169н	*vьriti 69, 170	ingas 58
*-virati 168	*vьrk- 214	ka- 19, 26
*visëti 134	*vьrkati 213, 213н, 214, 214н	kaĩpti, kaipriù 57н
*viti 174, 177, 177н	*vьrl- 231	kaĩpti, kaipstù 57н
*vitьlati 184	*vьrl'ati 231	keĩmbti 57н
*vitьль 184	*vьrlavь 152н, 231	kiáuras 165
*voj- 177н	*vьrlo 231н	kraipýti 131н
*vor- 162, 169	*vьrlo-okь 152н, 231	kreĩpti 131н
*vorg- 188н, 189, 189, 190, 193	*vьrль 152н, 231	krÿpti 131н
*vorga 189н, 190н	*vьrml'ivь 152н	láibas 33
*voriti 166н	*vьrmьje 152н	lazgëti 67н
*vorna 170	*vьrõ 164н, 166, 168, 170	mérkti, mérkiu 271
*vortiti 240	*vьrtati 240, 241	mëřkti, merkiù 271
*vortь 242	*vьrtëti 231, 236, 240, 241, 241н	mirkstù, miřkti 271
*vorz- 188н, 189, 190, 193	*vьrtl'- 233	mùšti 288
*vorza 194н	*vьrtl'ati 231	nearpmulnay сѣллий. 284
*vorziti 189н	*vьrtnõti 240, 241н	pasimùldyti 284
*voržiti 193	*vьrt(ь)l'ati 233	pũrstù 319
*võza 55н	*vьrz- 189, 190	pũrti 323
*võzь 55н	*vьzati 189н, 192н	tařti 90н
*vь-xoditi 378	*vьzõti 189н	tarýti 90н
*vьřcati 213, 214	*vьzõ 189н	
*vьřçiti 213	*vьzti 189н	<i>Лейтонски</i>
*vьrdati 199н	*vьzti'ì (së) 192	ìgt 58
*vьrk- 214	*zašuvinõti së 177	miřkšët 271
*vьrkati 213, 214	*-zg- 67	miřkšçët 271
*vь/ьrk- 214н, 216	*zveno 381	mùldët 284
*vь-vьřëti 164н	*žavornьkь 69	mùlsa 284
*vyl- 174н	*že- 17	
*vyr'ati 169н	*žu- 17	<i>Немачки</i>
*vyti 173н, 176н	*-ьl- 183н	Feuer 319н
*vьg- 162, 169	*-ьпь(жь) 285	ge- 26
*vьgati 69, 164н, 170		karg 273
*vьgçati 213, 214		kobel срнем. 129
*vьrdati 199, 199н, 200	<i>Лийавски</i>	Kräuel нвнем. 131н
*vьrdl- 231	be- 91	Kreuel 130н
*vьrëti 162н, 165, 382	betařti 91	krewel срнем. 131н
*vьrg- 189, 190	blevëzgoti 265н	krouwil сѣвнем. 131н
*vьrga 189н, 190	blevÿzgoti 265н	krõul срнем. 131н
*vьrgati 189н, 190, 190н		

kröuwel *срвнем.* 131н
 morsch *днем.* 271
 Mund *нем.* 286н
 schallbar *срвнем.* 126н
 sich empören 318н
 tauen 167н

*Остали германски
 језици*

ekki *стисл.* 58
 fire *енгл.* 319н
 ga- *гой.* 26, 378
 hafr *стисл.* 350н
 inca *англ.* 58
 mash *енгл.* 263н, 264
 maurgins *гой.* 271
 molda *англ.* 276
 scamareis *лангобардски*
 268
 wagon *франачки* 164н

Латински

attōnītus 285
 attōno 285
 balbus 98н
 balbutio 98н
 capra 350н
 capritiare 350
 co- 19, 26
 cum- 378
 marcēre 271
 maurus 292н
 mūsus *џознолај.* 297
 parcus 273
 *quētus *влај.* 254н
 quid 275н
 quietus 254н
 tabēre 167
 vagari 124
 variare 163н
 vārio 163н
 vireo 169н

Италијански

cheto 254н
 cianciare 333
 ghiribizzare 141
 rappezzare 329
 zavarar *млей.* 234н

Румунски

a încovoia 177н
 aprāmîndi 307н
 apremînda 307н
 a să tîrî 371н
 a se tăbîrci 147н
 a se zbîrci 147н
 a tăbîrci 147н
 a tāmînda 307н
 a tăuși 111
 a umbla tala-bala 112н
 încovoiere 177н
 încovoietură 177н
 încovoiga 177н
 ko- 177н
 ta- 307н
 tă- 147н
 tăbîrcit 147н
 tala 112н
 tala-bala 112н
 zbîrcit 147н

Индоирански

ka- 28н, 380н
 ká- 380н
 ku- 28н, 378, 380, 380н
 kú- 380н
 mā 100н

Староиндијски

ā- 118
 balbalā 91, 91н
 balbalākarōti 98н

car- 380н
 carati 378
 cid 275н
 kad- 101н
 kad-arya- 378, 380н
 kad-ratha- 378, 380н
 kákhati 379
 ka-pūya- 378, 380н
 ka(t)- 378
 ka° 380н
 kat-payá- 378, 380н
 kim 378
 kim° 380н
 kim-devata- 378
 kim-dita- 378
 kim-puruṣa- 378
 kim-rājan- 378
 ku° 380н
 ku- 15н
 ku-cará- 378, 380н
 kú-manas- 378
 ku-mati- 380н
 ku-rūya- 380н
 ku-strī- 380н
 ku-vakra- 380н
 kú 378
 marcáyati 271
 markás- *ведски* 271
 mūrdhán- 276, 378
 pra-yakṣ- *ведски* 44
 rūya- 380н
 śākhā- 379
 tad- 101н
 vṛkkáu 214н
 yakṣ- 44
 yakṣa- 44
 yakṣma- 44

Ирански језици

frya- *авест.* 380н
 *xata-ruča *стширан.*
 363н
 ka- *авест.* 276

*Ka-frya- <i>сѣиран</i> . 380н	<i>Осѣали индоевројски</i>	*kōu- 180н
ka-mərgəda- <i>млавесѣи</i> . 276, 378	<i>језици</i>	*kōu- 180н
*kárprth- <i>сѣиран</i> . 350н	mā <i>ѣох</i> . 379	*ks- 379
*ku <i>сѣиран</i> . 18	mi <i>јерм</i> . 379	*k ^u e- 378
kū-nāirīš <i>млавесѣи</i> . 378, 380н	raḥhur <i>хеѣи</i> . 319н	*k ^u ei- 45
ma <i>осеѣи</i> . 379	<i>(Пра)индоевројски</i>	*k ^u eiə- 45
ma-gūsa <i>осеѣи</i> . 379	*aidh- 44	*k ^u el- 380н
ma-zūra <i>осеѣи</i> . 379	*aisk- 44	*k ^u i- 378
*Matarša <i>алански</i> 100н	*angh- 55	*k ^u id- 275н
ma-tærsæ <i>осеѣи</i> . 379	*ās- 44	*k ^u o- 378
pyašta- <i>хоѣан</i> . 44	*ās- 44	*k ^u od 101н
šāχ <i>нѣерс</i> . 379	*āu- 112	*k ^u om 28
*yaχš- <i>сѣиран</i> . 44	*auses- 112	*k ^u u- 378, 380н
*yaš- <i>сѣиран</i> . 44	*ausos- 112	*lub- 39
	*balbalā- 302н	*mā- 288
	*bha- 302	*mē- 100, 379
<i>Грчки</i>	*bhā- 91, 384н	*meH ₁ 379
βληχρός 57н	*bher- 146	*mer- 278н
ἦ- 118	*b(h)ǔ- 140н	*mou- 288, 289
κάτεργον 357н	*bh _u -a- 91	*-neu- 287
καχάζω 379	*bleu- 265н	*nǵh- 55
κοκκορεύομαι 249н	*bləu- 265н	*ō- 118, 119, 119н
κολυμβάω 39н	*dhou- 288	*ōs-t-n- 44
μάλκη 57н	*ē- 118, 119, 119н	*ōul- 174н
μαλκίω 57н	*ger 190	*per- 341
μή 100н, 379	*H ₂ aH ₁ s- 44	*per(H)- 313
πῶρ 319н	*H ₂ eH ₁ s- 44	*perk ^(u) - 338
τί 275н	*jeks- 44	*perk- 338
φηλός 302	*jēks- 44	*peuōr 319н, 320н
ὦ- 118, 119	*jēks- 44	*p(h)ǔ- 140н
	*kē- 158	*rou(H)- 323
<i>Албански</i>	*kēm- 294	*pu(H)- 323
fara 350	*kēr 323	*pūr- 319н, 320н
gardh 350	*kēu- 180н	*sk- 379
kapërcej 350	*kēuro- 165	*sk- 73
këndo 34	*kh- 379	*skā- 73
mo 379	*k(h)ǣkh- 379	*sker- 308н, 322, 322н, 324
xharavis 83	*kō- 158	*s)ker- 322, 323
	*kom 28	*skēr- 323
	*kon- 378н	*s)ker- 323
	*kōn- 378н	*s)ker- 249, 250
		*skēu- 165
		*skō- 73

* <i>(s)preudh-</i> 243 _H	<i>Мађарски</i>	kekelez 256
* <i>(s)k^uer-</i> 190	ronda 107 _H	kesmek 132 _H
* <i>(s)ter-k-</i> 359, 360 _H	rongyász 107 _H	kitap mitap 232
* <i>ter-</i> 90 _H , 91 _H , 358		kıvrıcık 214
* <i>tod</i> 101 _H		kölçe 259 _H
* <i>ül-</i> 174 _H	<i>Турски</i>	mahmur 90 _H
* <i>uer-</i> 162, 162 _H , 188, 188 _H , 195, 201, 213, 213 _H , 217, 231, 231 _H	<i>āvāre olmak</i> 232	şebek 142
* <i>uer-d-</i> 199	bana bak 99	varılmak [warylmak] 232 _H
* <i>uer-g-</i> 189	basmak 124	
* <i>uerg-</i> 189 _H , 194	çala 148	
* <i>uerǵh-</i> 213, 213 _H	çambar 144 _H	<i>Осџали језици</i>
* <i>uer-ǵh-</i> 189	çev(i)rinti 242 _H	balamut <i>монг.</i> 302
* <i>uerǵh-</i> 189 _H , 194	çevirmek 174, 234, 242	махмур <i>џур.-ар.</i> 90 _H
* <i>uerk-</i> 213, 213 _H	eğri 248 _H	махмыр <i>џай.</i> 90 _H
* <i>urek-</i> 213	gevrek 207 _H	мухмър <i>чуваш.</i> 90 _H
* <i>urt-ka-</i> 214 _H	ğingiz <i>осм.</i> 66	
	kalaba 302	

О АУТОРУ

Др Марта Бјелетић, научни сарадник Института за српски језик САНУ, рођена је 9. маја 1960. године у Београду. Завршила је Филолошки факултет у Београду (Група за руски језик и књижевност и пољски језик и књижевност), а затим магистрирала (1993) и докторирала (2001) на истом факултету.

Од 1990. године ради у Институту за српски језик САНУ као сарадник Етимолошког одсека, где је ангажована на изради *Етимолошког речника српског језика*.

Бави се српском и словенском етимологијом, посебну пажњу посвећујући проучавању терминологије сродства, проблемима експресивне творбе и осветљавању порекла речи са етнолингвистичког аспекта. До сада је објавила близу педесет радова и приказа у водећим домаћим и страним часописима и учествовала на 18 научних скупова у земљи и иностранству.

Члан је Етимолошке комисије и Комисије за етнолингвистику при Међународном комитету слависта.